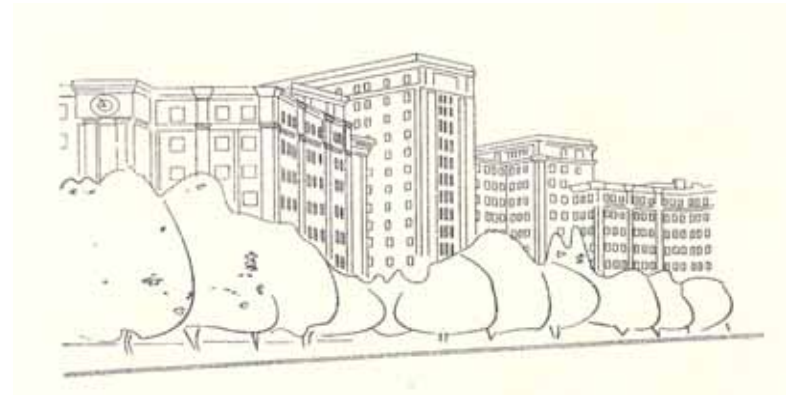

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет
Студентське наукове товариство

КАРАЗІНСЬКІ ЧИТАННЯ (історичні науки)

*Матеріали міжнародної наукової конференції
24 квітня 2009 р.*

Харків - 2009

*Рекомендовано Вченою радою історичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 3 від 20 березня 2009 р.)*

Редакційна колегія:

канд. іст. наук, доцент	В. О. Куліков (головний редактор)
	П. В. Єремєєв (відповідальний секретар)
канд. іст. наук, доцент	Ю. В. Буйнов
доктор іст. наук, професор	Ю. П. Волосник
канд. іст. наук, професор	Ю. О. Голубкін
канд. іст. наук, професор	В. М. Духопельніков
канд. іст. наук, доцент	Д. В. Журавльов
канд. іст. наук, доцент	В. Ю. Іващенко
канд. іст. наук, професор	С. М. Куделко
канд. іст. наук, доцент	С. Д. Литовченко
доктор іст. наук, професор	С. О. Наумов
канд. іст. наук, доцент	О. Г. Павлова
канд. іст. наук, доцент	О. А. Ручинська
канд. іст. наук, доцент	О. Л. Рябченко
канд. іст. наук, доцент	В. В. Скирда
доктор іст. наук, професор	С. Б. Сорочан
канд. іст. наук, доцент	С. Ю. Страшнюк
канд. іст. наук, доцент	О. І. Тумаков
канд. іст. наук, професор	О. П. Чижов

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, історичний факультет
Тел.: (057) 707-52-42; факс (057) 702-03-79
e-mail: istfakkhnu@gmail.com; web: <http://www-history.univer.kharkov.ua>

Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 62-ї Міжнародної наукової конференції молодих вчених (ХНУ імені В. Н. Каразіна, 24 квітня 2009 р.). – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – 376 с.

Збірник складається з тез доповідей 62-ї Міжнародної конференції молодих вчених «Каразінські читання», яка відбулась в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна 24 квітня 2009 р. Тематика статей репрезентує широкий тематичний спектр проблем, які набули актуальності в сучасній історичній науці.

Тексти подаються в авторській редакції

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2009

Абакуменко Ирина Попытки германского проникновения в Иран в начале XX века	18
Алексєєнко Анна Документальні комплекси Центрального державного науково-технічного архіву України як джерело для вивчення подій історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. ...	19
Амер Анна Дослідження Месопотамського регіону російською експедицією Інституту археології РАН	20
Ананьєва Елена Полицейские конные части охраны правопорядка в царской России XIX – нач. XX вв.	22
Артамонова Ксения Цюрихско-Лондонские соглашения и обострение межэтнических проблем на Кипре в конце 50-х начале 1960-х гг.	23
Бабенко Павло Формування основ зовнішньої політики та геополітичне становище України.....	24
Бабичева Кристина Антропонимика как способ изучения мировоззрения	25
Баженова Ганна Перші міжнародні конгреси істориків у контексті європейської інтеграції російської науки	26
Баранова Наталя Благодійницька діяльність Київського митрополита Платона Городецького (1882–1891 рр.)	27
Белая Елена Пропагандистская деятельность Пангерманского союз и строительство германского военно-морского флота (1896–1914 гг.)	29
Белогурова Анна История Николаевского наскального храма Святогорской Лавры	30
Бессонова Марина Проблема збереження культурного суверенітету Канади	32
Біньовська Людмила Роль Великої Британії у зовнішньополітичних стратегіях Г. Кіссінджера (кінець 60-х – середина 70-х рр. XX ст.)	33
Божко Олексій Українське духовенство в Руській православній церкві у першій половині XVIII ст.	35

Бондарєва Світлана Діловодні документи центральних органів виконавчої влади як джерело з історії соціально-культурного розвитку України (20–30-ті рр. ХХ ст.): історіографія проблеми	36
Бондаренко Ганна “Харківські єпархіальні відомості”(1867–1917 рр.) як джерело з історії духовного життя єпархії	38
Бондаренко Станислав Чтение в повседневной жизни малоимущих харьковчан в конце XIX – начале ХХ вв.	39
Бородіна Олена Маніпулювання масовою свідомістю японців у період раннього Сьова (1926–1941 рр.)	40
Бублик Дарія Микола Іванович Костомаров як археограф	41
Буйських Юлія Трансформація традиційних міфологічних вірувань та уявлень українців в умовах сучасності	43
Васильєва Ольга Бенкет як елемент придворної культури Гетьманщини першої третини ХVІІІ ст.	44
Вахонєєв Віктор Етапи колонізації Боспору Кіммерійського	45
Венцова Марина Проблема полисного статусу поселень Боспора	47
Винокуров Игорь Образы Польши и поляков в Советской России (1918–1920 гг.): постреволюционная перезагрузка	48
Власова Наталія Побут студентства України в 1953–1964 рр.	50
Водяницький Семен Антирождественские и антипасхальные кампании СВБ в 1928–1932 гг. на материалах Белгородского района	51
Войтова Людмила Роль наукової та дослідницької діяльності О. Я. Янати у розвитку шкільного краєзнавства	53
Волкова Світлана Участь місцевих рад Донбасу в нагромадженні коштів (1926–1936 рр.)	54
Волошинова Анна Детская беспризорность и борьба с ней в первые десятилетия советской власти	56
Вороніна Вікторія Осоловісті управління містами в період правління Павла І	57
Гаврик Віктор Політична діяльність Ісака Мазепи в повоєнний період (другої половини 20-х – початку 50-х рр. ХХ ст.)	58
Гавриленко Юрий Интеграция ФРГ в НАТО и реакция СССР	60
Гаврилюк Сергей К вопросу о политической деятельности Данила Галицкого	62

Гайдай Дар'я Сучасні підходи у дослідженні так званих “етнічних конфліктів”	63
Ганшин Александр Погребальные памятники с трупосожжением срубной культурно-исторической общности Левобережной Лесостепной Украины	65
Гарбузова Інна Ініціювання української кооперації в галузі народної освіти (початок ХХ ст.)	66
Гарнага Валентин Українська та російська історіографія середини ХІХ – початку ХХ ст. про становище жінки у римському суспільстві	68
Гвоздков Сергей Энергетический фактор в развязывании российско-грузинской войны 2008 г.	69
Геник Микола, Сенич Марія Міжнаціональне примирення народів Європи в період біполярності	70
Герасимчук Василь Пропаганда і агітація ОУН(б) проти мобілізації в дивізію "Галичина"	72
Германюк Світлана Соціальні відносини на Криті в V ст. до Р. Х. на основі Гортинського кодексу	73
Гирич Ярослав Урбанізація в Україні у світлі Всесоюзного перепису населення 15 січня 1959 р.	74
Гладюк Тарас Вплив волинського питання на відносини між Українським національно-демократичним об'єднанням і Українською Народною Обною	76
Глушко Антон Войны Роз (1455–1485) по данным Кроуландской Хроники (1452–1486)	77
Гнидюк Ольга Еволюція просвітницьких поглядів на виховання дітей: від Дж. Локка до Ж. -Ж. Руссо	78
Головина Оксана Тримурти-триада индуистских богов	79
Гончаренко Анатолій Британсько-російська угода про перегляд умов Сан-Стефанського прелімінарного мирного договору 1878 р. (травень 1878 р.)	80
Горнова Ірина Візантійський мислитель Михаїл Пселл про сутність імператорської влади	82
Гребеннюков Денис Наследование купеческого звания в г. Белгороде последней четверти ХVІІІ – первой четверти ХІХ в.	83
Гребеньова Валентина Дитяча іграшка другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (на матеріалах Вінницької області): функції та типи	84

Греков В'ячеслав Геокультурний вплив на формування військової справи Південно-Західної Русі домонгольської доби	86	Дудин Александр Височные подвески – «бараньи рога» и некоторые вопросы мировоззрения ранних кочевников степей Восточной Европы (IX – VII вв. до н.э.)	107
Грибанов Денис Проблема боспорских полисов в современной историографии	87	Дудко Владислав Внутренняя иерархия римских вспомогательных войск времен принципата	108
Григорьева Влада Культурная жизнь горловчан во второй половине XX ст.	88	Дюкарев Владимир Справедливость в представлениях древних греков по данным аттической трагедии (на основе сюжета об Оресте и Электре)	110
Гряник Вадим А. Гитлер и Г. Форд: источник общности их идей	90	Егоренков Иван Гностический источник особого материала «Обличения всех ересей» Ипполита Римского	111
Гуменюк Олена Культурно-освітня діяльність українських студентів-емігрантів в країнах Центрально-Східної Європи в 1920–1930-ті рр.	91	Ерєміна Ксения Дипломатия Российской империи в период Русско-турецкой войны (1768–1774 гг.)	113
Гур'єва Ольга Принципи, методи і форми хлібозаготівель в УСРР 1928–1933 рр. в українській діаспорній літературі	93	Єремєєв Павло Механізми розповсюдження та збереження старообрядництва в умовах імперських утисків (на матеріалах Харківщини)	114
Гутник Марина Training of higher qualification personnel on the stage of scientific and technological revolution (by example of NTU «KhPI»)	94	Жданкіна Любов Горлівка в історичній літературі кінця 1920-х. – поч. 1960-х. рр.	115
Дацик Владислав Україна в ідейних поглядах М. Г. Чернишевського та М. О. Добролюбова	95	Женніков Євген Розвиток українсько-російських відносин в економічній сфері за даними матеріалів періодики (2004–2008 рр.)	117
Дейнеко Сергей Списки Личного состава Департамента таможенных сборов как исторический источник	96	Жук Марта До питання про правління Володислава Опольського у Галичині у 1372–1378, 1385–1387 рр. крізь призму бачення польських і українських істориків кінця XIX – початку XX ст.	118
Дейникевич София В. Н. Каразин на Южном берегу Крыма	98	Жуков Сергій Деякі аспекти життя і праці земських учителів Харківщини (друга половина XIX – початок XX ст.)	120
Демянчук Юлия Геополитические интересы и формирование единого оборонного пространства Союзного государства Беларуси и России	99	Заблоцький Андрей Вивчення образу бойової техніки у свідомості учасників Великої Вітчизняної війни за матеріалами усної історії	121
Денисова Ирина Историография славянского присутствия в Греции в ранневизантийское время	100	Заболотна Леся О. Бісмарк та колоніальне питання в Німеччині в 1868–1871 рр.	123
Дібас Оксана «Зібрання узаконень та розпоряджень уряду, які видавалися при Правлячому Сенаті» як джерело з історії іноземного інвестування промисловості Донбасу (1903–1913 рр.) .	102	Заїкіна Любов Систематизація комплексу джерел британських газет “The Daily Telegraph” та “The Times” з історії холодної війни (1949–1985 рр.)	124
Диденко Остап История Одесского Союза Русских Людей согласно «Делу канцелярии Одессаго Градоначальника по общ. столу. Уставы и переписка деятельности Общества Одесский Союз русских людей»	103	Зайцева Ирина Антропологические основы учения Климента Александрийского	126
Дождьева Ольга До історії Харківських науково-дослідних установ у роки Великої Вітчизняної війни (за документами ЦДНТА України)	105	Заставецька Наталія Участь українських молодіжних товариств Східної Галичини у збереженні історико-культурної спадщини краю (1920–1930-ті рр.)	127
Долгова Анжела Принудительные мобилизации в годы Гражданской войны и их влияние на дезертирство	106		

Засядько Микола "Тимчасові республіки" як інструмент експансії США в Карибському регіоні (перша половина XIX ст.) ..	128
Захарченко Евгений Место духовенства в социальной структуре Руси X – XII ст.	130
Заярная Дарья Музыкальная жизнь как неотъемлемая часть провинциальной культуры городов Донбасса на рубеже XIX – XX вв.	131
Зеленова Анастасия Жилищно-хозяйственные комплексы X – XIII в. и послемонгольского времени в бассейне р. Северский Донец	133
Золотухина Екатерина Особенности демографической и миграционной ситуации в Белгородской и Курской областях в 1990–2005 гг.	134
Зубашевський Назарій Джерела дослідження ранньодержавних інститутів руського полуддя та скандинавської вейшли	136
Зубик Наталія Формування нового іміджу королівської влади в Англії XVI ст. засобами театрального мистецтва	137
Іванов Станіслав Характеристика міграції як процесу переміщення населення, її причини та міждисциплінарні наукові зв'язки	138
Іванченко Оксана Погляди представників панхорватизму на співіснування націй у Хорватії (друга половина XIX ст.)	139
Ірина Івашенко «Хованщина» Мусоргського: соціально-історический аналіз	140
Івашенко Катерина Погляди А. С. Макаренка на організацію навчально-вихованого процесу	141
Івченко Богдан Політика советской власти по отношению к донскому казачеству (1936–1937 гг.)	143
Казакова Оксана Політика нацистської окупаційної влади щодо населення польських територій (1939–1941 рр.)	144
Кандуба Тамара Історичні витоки атлантизму	145
Карачевська Вікторія Музична культура Донеччини в період Великої Вітчизняної війни	146
Качмар Александра Развитие региональных моделей перехода от среднего к позднему палеолиту на территории современной Украины	148

Кашкаєв Максим Харківський і одеський епізоди у біографії О. М. Дондукова-Корсакова: генерал-губернаторські роки (1880–1882 рр.)	149
Кізлова Антоніна Викрадення цінностей від шанованих святинь Києва (кінець XVIII – початок XX ст.)	151
Клиніна Тетяна Передумови формування «північноатлантичного трикутника»	152
Кльшнюк Н. Роль Кирилло-Мефодиевской традиции в современной культуре России	153
Кныш Ирина О застольных играх и развлечениях древнегреческих граждан VI–V в.в. до н.э.	157
Коваленко Юлія Смерть Й. Сталіна: хвороба чи змова?	158
Ковальов Іван Інститут радянських радників у Війську Польському та Міністерстві Національної Оборони ПНР (1943–1956 рр.): цілі, завдання та результати діяльності	160
Колодчук Діна Дореволюційна українська історіографія історії Нової Січі	161
Колотушкин Александр Отрицание факта существования летописных братьев князя Рюрика в отечественной историографической традиции	163
Конюшенко Юлія До історії створення Педагогічного відділу Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті	164
Коптева Екатерина Освещение войны в Афганистане 1979–1989 гг. в советской прессе (по материалам газеты "Ворошиловградская правда")	165
Копыльцова Анна Освещение празднования Нового года в районных газетах Белгородчины в 1935–1960 гг.	167
Корж Кристина Паспортна система Нової Запорозької Січі	168
Корнійчук Любо Видавнича діяльність Аркадія Жуковського в Науковому товаристві імені Шевченка в Європі	170
Корниловский Алексей Курдистан в системе межсоюзнических соглашений держав Антанты о разделе Азиатской Турции и Ирана во время Первой мировой войны	171
Коротенко Наталія Становлення та розвиток заочної освіти і екстернату в університетах УРСР у період 1939–1941 років	174
Котенко Виктория История исследования поселения Маслины (IV – II вв. до н.э.)	175

Кочарян Сурен Армяно-Григорианская церковь св. Григория в Харькове (1901–1938)	176
Красникова Екатерина К истории искусства раннего Боспора ...	178
Краснопольоров Валентин Країни Вишеградської групи на першому етапі Євроінтеграції та державної трансформації	179
Кременев Дмитрий Позиция провинциального православного духовенства к внутрицерковному расколу в 1920–1930 гг. (по материалам Валуйского уезда Воронежской губернии и Белгородского, Корочанского уезда Курской губернии)	180
Кривобок Павло Інокентій III – святий чи диявол?	181
Крижановська Ірина Ідейні джерела формування зовнішньої політики США в сучасному світі	182
Крисенко Дмитро Політика США щодо Іраку у 1990-ті – на поч. 2000-х рр.: «подвійне стримування» та причини його поразки	184
Крутовая Ольга И. И. Шувалов в истории Российской империи середины XVIII века	185
Крютченко Олексій Особливості розташування городищ скіфського часу в умовах сіверськодонецького регіону	186
Кузнецов Владимир Целомудрие как выражение аскетизма по Тертуллиану	187
Кулик Галина Образ женщины в Древней Греции классического периода и его историческое наследие	188
Куликова Анна Вводная лекция М. М. Лунина к курсу «Всеобщая история»	190
Кушнарев Сергей Павел Степанович Нахимов: из гениалогических розысканий	191
Лавренко Валерія Гендерні особливості сприйняття еміграції (за матеріалами спогадів С. М. Беляєва та А. О. Ширинської)	192
Лаврова Анна Роль экстремальных природных условий в развитии истории Украины	194
Лебеденко О. Еволюція стилістики в українській народній орнаментіці XIX – XX ст.	195
Лебедь Ирина Реакция ведущих держав на действия пиратов в бассейне Средиземного моря в XVI – XVIII вв.	196
Левченко Станіслав Витоки сучасної середземноморської політики Європейського Союзу	198

Лисак Вікторія Релігія в повсякденному житті українських селян 1950–1960-х рр.	200
Литовченко Анна О символике системы изображений мозаик византийского Херсона	201
Литовченко Елена Первая рецепция классической традиции в трудах Фульгенция Мифографа (конец V – начало VI вв.)	202
Лихачова Тетяна Соціальна політика Російської імперії по відношенню до польських біженців в роки Першої Світової війни	204
Літонінський Валерій Встановлення елементів системи ПРО в Східній Європі в контексті американо-російських відносин	205
Лискова Катерина Харківський університет у спогадах академіка Д. М. Овсянико-Куликовського	208
Ложечкін Вадим Ретроспектива європейської інтеграції Республіки Польща (1989–2004 рр.)	209
Лягуша Антон Історичний дискурс вступу Чеської Республіки в Європейський Союз	210
Ляховская Олеся Исследования Боспорского города Китея в 2005–2008 гг.	212
Лященко Татьяна Галла Пластиция в источниках нарративного характера	213
Мазурика Юлия Письма В. В. Горского как источник об истории 12-й Пекинской духовной миссии (1840–1849 гг.)	214
Майборода Павел Римский историк Корнелий Тацит в свете социальной психологии	216
Маклюк Ольга Парламентські виборчі «технології» за часів правління Генріха VIII Тюдор	217
Максименко Євгенія Символіка радянських міських емблем Донеччини	218
Малишев Олександр Порівняльний аналіз основних методів вивчення кустарних промислів Харківської губернії земською статистикою наприкінці XIX – початку XX ст.	220
Мармілова Ольга Сучасна українська історіографія проблеми остарбайтерів	220
Марченко Наталія Боротьба між братами Косіорами на IV Всеукраїнській партконференції 1920 р.	221
Мельникова Аліна Збруцький ідол – видатна пам'ятка язичницького світогляду	223

Микулин Ілля Советско-немецкое техническое противостояние в области артиллерии в 1935–1945 гг.	224
Мовчан Анастасія Досвід проведення перших дитячих таборів-комун в Донбасі на початку 1920-х рр.	225
Моргун Олег Личность Ибрагима Мутаферрики в контексте его эпохи	227
Мякоход Лилия Создание Палестинской Автономии и перспективы независимости палестинского народа	228
Негода Юлия Схематическое изображение женщин палеолита юга Восточной Европы	230
Никитина Ирина Материалы по истории Балаклавы 1920–1930-х гг. в фондах Национального музея героической обороны и освобождения Севастополя	231
Нікітенко Анастасія Художня література як чинник формування образу історії в суспільній свідомості	232
Новіцька Юлія Товариство “Українська студентська громада” в Кракові (1924–1939 рр.)	233
Носков Владимир Повсякденне життя дітей Донеччини в умовах німецько-фашистської окупації (1941–1943 рр.)	235
Однороженко Світлана Місцеві державні адміністрації в системі територіальної організації влади незалежної України: розвиток законодавчої бази та проблема її вдосконалення	236
Окол Аліна "Історія пророків і царів" ат-Табарі як джерело для вивчення халіфату Умаййадів	238
Олейник Николай Организация религиозных празднеств в геноэских колониях Крыма сер. XV века (по данным «Устава 1449 года...»)	239
Онацький Максим Приватнопідприємницька діяльність у торгівлі Харкова (1924–1928 рр.)	241
Острроверх Анна К вопросу о «тайности» масонских лож в России в первой половине XIX в. (по материалам ГАРФ)	242
Пархоменко Мария О структуре жилого дома Херсонеса – Херсона (IV – IX вв.)	243
Пастушенко Андрей Об отношении к пиратам в «Historia del Mondo Nuovo», на примере событий 1537 и 1555 гг.	244
Петров Сергій Зміни в системі адміністративного управління слобідських полків внаслідок реформ О. Шаховського 30-х рр. XVIII ст.	245

Печерська Марія Взаємодія ООН з міжнародними інститутами у галузі протидії тероризму	246
Писаний Денис "Адвокат" рабства Ж. -А. де Гобино	247
Писаренко Наталья Из истории подготовки учителей в дореволюционной учительской семинарии города Белгорода	249
Погорелая Анна Журнально-литературная деятельность императрицы Екатерины II	250
Погорелова Олеся Жінка в післявоєнному японському суспільстві: до витоків гендерної історії (1945–2008 рр.)	252
Пономарева Ирина Языческий пантеон князя Владимира	253
Попов Роман Частный капитал в освоении Русского Севера: проекты развития путей сообщения во второй половине XIX века ...	254
Потапенко Світлана «Списки іменні» 1765 року – як джерело з історії козацької старшини Слобідської України	257
Прахова Світлана Оформлення і внутрішня структура іспанського лицарства XI – XIII ст.	258
Пригоцька Наталя Руська церква в XV столітті і утвердження незалежності московської митрополії	259
Прокопенко Сергей Определение размеров хоры «малых» городов Боспора VI – первой трети III в. до н.э.	260
Проценко Євгенія Місце кінотеатрів у культурному житті Сталіно за часів німецької окупації (1941–1943 рр.)	261
Пчелинов-Образумов Александр Гражданская война в Испании 1936–1939 гг. на страницах эмигрантского журнала «Часовой»	263
Пяничук Ольга Магия и представления о «демонических силах» в заупокойных верованиях древних египтян в эпоху Среднего царства	264
Радченко Юрій «Вермахт та «остаточне вирішення єврейського питання» на Харківщині»	266
Разиграєв Олег Організація слідчої служби в структурі органів внутрішніх справ Другої Речі Посполитої у 1919–1926 роках	268
Райко Інеса Становище шахтарів Донбасу в 1960-х – 1980-х роках XX ст.	269
Рачков Євген Сімейна обрядовість українців на Харківщині другої половини XIX – початку XX століть	270

Репетило Андрей Влияние польских военных формирований, созданных в годы Первой мировой войны на процесс воссоздания независимого Польского государства	272
Репина Екатерина К вопросу о ресурсах Боспора в хлебном экспорте IV в. до н.э.	273
Рибачок Ирина Проблемы вивчення історичної демографії Волині XVI–XVII ст.	274
Роговой Евгений Эволюция словацко-советских отношений в начале Второй мировой войны (1939–1941гг.)	276
Роменский Александр К вопросу о времени канонизации Святого Владимира	277
Рубаненко Анна Создание церковно-приходских комитетов в РСФСР в 1918 году	278
Рудь Олеся Діяльність Харківського центрального робітничого кооперативу у 1924–1929 роках	279
Рышковская Анастасия Женское монашеское подвижничество под видом мужчин и среди мужчин	281
Сазонова Інна Комплектування штату Інституту червоної професури в УСРР в 1932–1937 рр. (на матеріалах центральних державних архівів України)	282
Сайпанова Алла Педагогическая деятельность С. И. Сидельникова в Харьковском университете	283
Сакал Євгенія Конфесійна та соціальна ідентичність київських церковних інтелектуалів оточення Петра Могили у період проведення так званих могилянських реформ на прикладі трактату Афанасія Кальнофойського «Тератургема»	285
Саранов Сергей Политика Франции в Алжире: цели и задачи (1830–1871 гг.)	286
Сатохіна Наталія Зональність орнаментациі керамічного посуду зрубної культурно-історичної спільності як елемент семантичного аналізу	288
Сбитнева Юлия Христианская семья и бытовое поведение по Иоанну Златоусту	289
Свіріденко Вікторія Роль організацій консервативної течії національно-визвольного руху у Болгарському Відродженні (60-ті рр. XIX ст.)	291
Седляр Ирина Етнополітичний конфлікт в Косово: сучасний стан та перспективи розвитку	292

Селішева Єлізавета Житлове будівництво в середині 1950–1960 рр. На Донбасі	293
Семеніст Іван США: пошуки стратегії у 90-ті рр. XX ст.	294
Семенов Дмитро Становлення російсько-латиноамериканського співробітництва у 1992–1999 рр.	296
Сергеева Марина Декларация Объединенных Наций и создание ООН	297
Смаглюк Светлана Образ женщины в СМИ Украины (1996–2000 гг.)	298
Смолінська Тетяна Особливості інтеграції Чехії до НАТО (1989–1999 рр.)	299
Соколкова Наталія Останні роки життя Леся Курбаса	303
Соловей Мария Продовольче забезпечення дитячих будинків Донбасу у 1943–1950рр.	304
Сорочан Екатерина К вопросу о византийском термине мирэпс (о тугерпос)	305
Ставнюк Оксана Діяльність П. П. Любченка на посаді голови правління Спільки сільськогосподарської кооперації УСРР	306
Старкова Анна Лудологічні аспекти сучасності: комп'ютерна гра як невід'ємне явище культури останніх десятиліть	307
Стародубцева Інна Славянский Бальнеологический курорт: история основания и становления (XIX – начало XX века)	309
Стаценко Татьяна Просветитель Томас Джефферсон. Отношение к религии	311
Сташина Марина Война на Кавказе в период правления имама Шамиля	312
Столяренко Евгений Мадыяры и печенеги в орбите хазарской политики в IX – первой половине X вв.	313
Стріонова Інна Духовні навчальні заклади Руської Православної Церкви в СРСР у 1964–1985 рр.	315
Стуканова Юлія Розвиток архітектури в Донбасі в 1950-ті – 1960-ті роки	316
Супрун Наталія Об особенностях кремации в античном Херсонесе	317

Сучалкин Евгений Мотивация поддержки славян в общественном движении России в период Восточного кризиса 1875–1878 гг. в воспоминаниях и переписке российских литераторов	319
Тавшунский Олег Вооруженные силы Независимого государства Конго (НГК)	320
Тарасенко Дарина М. В. Орлов: підприємець і фінансист	321
Терещенко Юлія Форми суспільно-політичної активності сільського жіноцтва Радянської України наприкінці 20-х – на початку 30-х років ХХ століття	323
Титаренко Елена Театральне життя на території Східної України у 1943–1945 рр.	324
Титовська Жанна До питання участі жінок у регулярних військах і військово-медичних службах російської армії в роки Першої світової війни (1914–1918 рр.)	326
Травин Роман Тибетская проблема в 1979–2008 гг. сквозь призму традиционных ежегодных заявлений Далай-ламы XIV от 10 марта	327
Тяпкина Ольга Литейные формы салтово-маяцкой культуры	328
Уварова Елена «Політика покровительства» як чинник грецької імміграції в Російську імперію	330
Удовик Іван Невідомі сторінки життя нобелівського лауреата І. І. Мечникова в Черкаському та Чигиринському повітах	331
Фесенко Владимир «Словацкий вопрос» во внешней политике Польши 1934–1938 гг.	332
Филатова Ольга Западный и восточный векторы политики К. Аденауэра: результаты и последствия	334
Фирсова Лилия Сравнительный анализ греческого Диониса и римского Либера: к постановке проблемы	335
Фокин Иван Кинообразование в Одессе в 20-е годы ХХ века	337
Фомичёв Николай Гражданская война в Испании и британская печатная пропаганда (июль 1936 – нач.1937 гг.)	338
Халимон Марина Дослідження минулого: дисциплінарна криза історичного пізнання	339
Харченко Артем Вітчизняний купець ХІХ ст. на сторінках художньої літератури	341
Циозда Анна Політика радянської влади щодо РКЦ на Харківщині в пешій половині ХХ ст.	342

Чаговец Тетяна Політика радянської влади в житловому питанні в 20-ті роки ХХ ст.	343
Чапля Юлія Традиции воспитания дворянских детей	345
Черепов Игорь Трагедия под Уманью – пролог Киевской катастрофы 1941 года	347
Черниш Інна Організація підготовки інженерів-хіміків у Харківському технологічному інституті у 1920-х роках	349
Чумак Марія Жіночі костюми Слобожанщини і Великопольщі ...	350
Чумаченко Марина Вклад А. Ф. Кони в разработку теоретических основ судебной этики	351
Шалигіна Дарья Образ врага та героя в радянській та німецькій плакатній пропаганді періоду Другої світової війни	353
Шамшина Дарья О влиянии церковной догматики на отношение рыцарства к войне	354
Шаповалова Елена Проблемы и перспективы российско-японских отношений в области рыболовства (конец ХХ – начало ХХІ ст.)	356
Шенцов Максим К вопросу об эллинских корнях религиозной доктрины Юлиана Отступника	357
Шеремет Елена До проблеми становлення і розвитку харківської телевізійної журналістики у 50–60-х рр. ХХ століття: основні етапи, регіональні особливості, недоліки	360
Шимкевич Катерина Висвітлення військових злочинів у документах Міжнародного трибуналу по колишній Югославії	361
Шишко Катерина Образ Л. І. Брежнева в радянських політичних анекдотах	363
Шляхова Ірина Вивчення соціально-економічних проблем 1920-х років вченими Харківського університету	364
Шульга Яна Харківські паломники до Київського Пустинно-Миколаївського монастиря за матеріалами його поменника	366
Юрочкіна Ірина Становлення радянської системи охорони здоров'я на Харківщині (початок 1920-х рр.)	367
Юрченко Анна Шаблі салтівської культури	369
Яковлева Яна Семантика растительных символов в раннем христианстве	370
Ярлыкова Александра Утворення та діяльність польського об'єднання «Солідарність»	371

Попытки германского проникновения в Иран в начале XX века

Ирина Абакуменко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Уже к концу XIX в. завершается процесс полуколониального закабаления Ирана Великобританией и Россией. Сохраняя политическую независимость, страна де-факто теряет свою самостоятельность, превращается в аграрно-сырьевой придаток иностранной экономики и сферу частичного приложения зарубежного капитала.

Как известно, по конвенции 1907 г. Англия и Россия поделили страну на «сферы влияния», оставив между ними нейтральную зону. Тем не менее, их взаимное соперничество в этом регионе продолжалось, чем не преминула воспользоваться окрепшая Германия. Германский империализм намеревался методом экономического внедрения и политического лавирования завоевать себе позицию «третьей силы» в Иране.

В годы иранской революции 1905–1911 гг. немецкие представители в Иране вели демагогическую пропаганду против России и Англии, лицемерно утверждая, что Германия якобы сочувствует иранскому национально-освободительному движению. Иранская общественность легко поддавалась на удочку германской пропаганды, разглагольствовавшей о бескорыстии Германии, её стремлении прийти на помощь мусульманам. «Германия доказывает туземцам, что только одна она не имеет здесь никаких политических целей и выгод коммерческих, и преследует только мирные культурные цели, устраивает школы, больницы, железные дороги, развивает вывоз туземных произведений, а не ввоз туда своих. Таким образом, подготавливается все растущий рынок для Германии, вследствие популярности в стране немцев, знакомств и торговых связей», – писал современник в 1910 г.

С 1910–1911 гг. наблюдается общий подъем германо-иранской торговли. Немцы даже издавали особые руководства для желающих вести торговлю с Ираном, где сообщались необходимые данные о состоянии иранского рынка и о возможных способах продажи немецких товаров в Иране. Высокая конкурентоспособность этих товаров и обширные связи с местным населением позволили Германии увеличить экспорт в Иран с 1903 по 1912 г. в 40,7 раза. Однако он еще значительно уступал русскому и английскому.

Кроме различного рода «коммерции» Германия уделяла внимание акциям в области благотворительности, здравоохранения, образования с целью привлечения на свою сторону местного населения. Немецкая школа в Тегеране перед войной не без успеха играла роль пропагандиста немецких достижений. В 1914 г. школа осуществила первый выпуск, и большинство её учеников выразили желание продолжить образование в Германии. Это явно свидетельствовало о росте германофильских настроений в среде «высшего общества». Немцы открыли небольшие приюты в городах Урмия и Хой с начальными школами при них, в Тегеране им принадлежал госпиталь, аптека.

Немецкие агенты наладили связи с кочевыми племенами, они снабжали их боеприпасами, настраивая против России. Германские агенты вообще были рассеяны по всей стране под видом технических специалистов, представителей фирм, врачей, миссионеров.

В условиях, когда Германия не имела сколько-нибудь существенных позиций и интересов в Иране, семена её пропаганды давали хорошие всходы. Германофильские настроения в предвоенном Иране быстро росли, их поддерживал даже малолетний шах Ахмед.

Таким образом, энергия, деловые качества немцев, а также внутренние противоречия между Англией и Россией позволили Германии за короткий период времени достичь значительного влияния в Иране. В годы Первой мировой войны это влияние еще более возросло. Однако дальнейшие события в стране помешали осуществлению империалистических планов Германии.

Документальні комплекси Центрального державного науково-технічного архіву України як джерело для вивчення подій історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.

Анна Алексєєнко

Центральний Державний науково-технічний архів України

Центральний державний науково-технічний архів України створений у 1969 р. з метою централізації зберігання історично значимої науково-технічної документації (НТД). За 40 років свого існування він зосередив документальний масив 550927 одиниць зберігання і став профільною державною архівною установою у сфері забезпечення збереженості НТД.

Тип науково-технічної документації є специфічним і багатограним у межах Національного архівного фонду. Культурна значимість НТД полягає у специфічних особливостях її змісту, пов'язаних, перш за все, з її функціональним призначенням. Характерно, що НТД, як джерело для вивчення окремих періодів історії, зокрема історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., представляє двоєдину цінність: 1) важливим є факт створення проекту, проведення науково-дослідної роботи; 2) звертають на себе увагу відомості про стан об'єктів, зафіксовані у пояснювальних записках та звітах про науково-дослідні роботи.

З огляду на інформаційну насиченість, документальні комплекси ЦДНТА України періоду Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. можна умовно розділити на чотири групи.

Звіти про науково-дослідні роботи, виконані українськими вченими в евакуації і після повернення на звільнені території, яскраво демонструють напрями діяльності наукових установ у роки війни та під час відбудови народного господарства. Метою авторів цих розробок було в мінімальні строки видати потрібні для перемоги над ворогом ідеї і, втілюючи їх у життя, раціоналізувати виробництво. На сторінках НДР містяться відомості про складні умови праці науковців в евакуації, про підвищені обсяги

виробничої програми заводів Сходу, про терміни і хід виконання держзамовлень, про штат робітників на підприємствах у війну тощо.

Група конструкторської документації нагадує про війну опосередковано. Тут на перший план виступає унікальна і складна історія створення документа. Ваги набирають умови, в яких з креслень народжувались трактори і комбайни, кораблі і поїзди, а також потужні турбіни.

У проектних завданнях та технічних проектах подаються найцікавіші матеріали: акти з детальними описами руйнацій об'єктів, найбільш раціональні шляхи їх відродження і реконструкції, чіткі розрахунки потрібних для відбудови коштів, графіки проведення відбудовних робіт. Проекти повоєнних часів відрізняються стислістю викладу текстової частини і скороченою формою (для швидкості вони дороблялися безпосередньо на будівельних майданчиках). Характерними ознаками інформації, наведеної у них, є конкретність і точність. Сухість документів цього типу доповнюється даними особових фондів. Так, наприклад, документи з фонду архітектора академіка О. І. Заварова (ф. Р-202), одного з авторів проекту відбудови Хрещатика, більш колоритно описують відродження головної магістралі Києва

Окрему ланку займають креслення споруд, зведених на вшанування пам'яті. Вивершувальна скульптура "Батьківщина-мати" у Києві і грандіозна діорама "Битва за Дніпро" у Дніпропетровську призначені щомиті нагадувати про жертви та подвиги Великої Вітчизняної війни.

Таким чином, документальні комплекси ЦДНТА України є досить репрезентативними для вивчення внеску українських науковців у перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. та для визначення масштабів руйнувань крупних промислових об'єктів.

Дослідження Месопотамського регіону російською експедицією Інституту археології РАН

Анна Амер

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Месопотамський регіон вже декілька століть викликає підвищену увагу археологів та істориків усього світу. Це пов'язано з специфічністю регіону - величезним культурно – історичним спадком стародавніх цивілізацій. У 40-ві роки XIX ст. почалися перші активні пошуки у цьому регіоні. З тих пір вчені багатьох країн світу таких, як Англія, Німеччина, Польща та ін. щорічно проводять дослідження на території Месопотамського степу. Для російських вчених археологічні дослідження цього регіону розпочалися у 1969 р., тоді була організована перша радянська експедиція Інституту археології АН СРСР. Протягом багатьох років незмінним керівником експедиції є Мунчаєв Рауф Магомедович, він сформував основні задачі для цих досліджень. Розробляються два ключових питання історії стародавньої Месопотамії: це виникнення самого феномену Месопотамської цивілізації та перехід до перших фаз виробничої економіки та складанню стародавньої у світі цивілізації.

Експедиція провела 14 польових сезонів у північно-західному Іраку, у малодослідженому на той час регіоні Синджайської долини. Вона виявила та широко дослідила там цілий ряд ранньоземлеробських пам'яток VIII – IV тис. до н. е. У процесі була значно розширена джерельна база, виявлені нові культури та поглиблено досліджені вже відомі, але мало вивчені. Вперше у Північній Месопотамії був відкритий важливий пам'ятник ієріхонського типу – поселення докерамічного неоліту Телль Магзалия. Встановлені етапи формування ранньоземлеробських культур, у тому числі культура Телль Сотто, хасунська та халафська, встановлене їх співвідношення з самаррською та убейдською культурами. Проводячи послідовні, багаторічні дослідження вчені зробили цілий ряд важливих відкриттів, довівши, що зародження металургії та металообробки почалося у Месопотамії досить рано (VIII тис. до н. е.), як і у інших регіонах Близького Сходу – Ірані та Анатолії.

Починаючи з 1987 р. експедиція продовжила археологічні роботи на території Сирії, яка являється складовою частиною Північної Месопотамії.

Головним пам'ятником, який вибрала експедиція для дослідження став один із групи ранньоземлеробських поселень – Телль Хазна 1. Його планомірні розкопки продовжуються до сих пір, та є головним об'єктом досліджень російської експедиції у Сирії. Двадцятирічні розкопки на території Хабурської долини показали виняткову унікальність цього об'єкту серед інших пам'яток Хабурської долини III тис. до н.е. Телль Хазна 1 – це храмовий комплекс, культурний прошарок котрого досягає 17 метрів, а діаметр приблизно 159-200 м. Ряд архітектурних споруд розміщався на терасах, але вони мали поєднане планування. Дослідниками з 1988 року була розкопана площа приблизно 4000 м. кв., у декількох місцях розкопки досягли материка. Таким чином були прослідковані основні споруди, у тому числі головні храмові споруди, які збереглися майже на всю висоту, добре прослідковується кам'яна вимостка доріжок, головні башти, культові приміщення. У цілому храмовий комплекс відповідає класичному варіанту, який виділяє І. М. Дьяконов для культових споруд, серед іншого добре прослідковується штучна платформа, пілястри виступаючі на однакових проміжках стін, та виступи з нішами. Не відмічено лише трьох часткове планування, але у дослідників існують припущення, що останнє може знаходитись у центральній частині пам'ятника, котра досі недосліджена.

Також на Телль Хазні 1 були відкриті зернові сховища, приміщення та капітальні фортифікаційні споруди. Серед знахідок слід відмітити велику керамічну колекцію (більше 100 тис. фрагментів і велика серія різноманітних цілих посудів), велику колекцію пластики – антропоморфні та зооморфні статуетки, металічні вироби (бронзові) виявлені переважно у похованнях (датовані серединою-другою половиною III тис. до н.е.). Вважає колекція знахідок кам'яних виробів, пов'язаних з землеробською працею – зернотерки та кремeneві вкладиші. Також розповсюдженні печатки, прямокутні штампи орнаментовані різноманітними орнаментами та зображеннями.

В цілому головні споруди пам'ятника добре збереглися, вони по хронологічним, конструктивним ознакам, а також по складності аналогічні пам'ятникам Південної та Середньої Месопотамії початку Ранньодинастичного часу.

Таким чином, завдяки цим дослідженням місце Сирії у розвитку та складанні Месопотамської цивілізації можна зрівняти з іншими регіонами. А дослідження та розвідки експедиції у долині Хабурського трикутника не лише поглибили знання про цей регіон, а й дали змогу порівнювати матеріали та вносити корективи у дослідження історичних процесів інших регіонів. Почавши свої дослідження у Месопотамії набагато пізніше іноземних колег, російським вченим вдалось за невеликий проміжок часу створити власну методологічну базу, розробити та виділити ряд важливих питань, у тому числі хронології та розвитку початкового етапу встановлення цивілізації у Месопотамії.

Полицейские конные части охраны правопорядка в царской России: XIX – нач. XX вв.

Елена Ананьева

Санкт-Петербургский государственный университет

3 июля 1811 г. на территории России была создана внутренняя стража. На нее возлагались обязанности по охране общественного порядка при проведении массовых мероприятий, кроме того она занималась сопровождением партий преступников и арестованных, подготовкой рекрутов, борьбой с контрабандой и т.д.

В 1817 г. по указу Александра I в составе внутренней стражи появились мобильные конные подразделения – жандармские дивизионы и команды. Они создавались для более эффективного и оперативного реагирования на различные беспорядки и их ликвидацию. В Санкт-Петербурге и Москве были сформированы жандармские дивизионы (по одному в каждом городе). Они имели двухэскадронный состав. В губернских и портовых городах Европейской России организовали 56 конных городских команд с численностью от 15 до 30 человек. После подавления польского восстания 1830–1831 гг., в Варшаве размещен еще один жандармский дивизион. С 1836 г. все жандармские дивизионы и команды передаются в III отделение Собственной Его Императорского Величества Канцелярии.

Для улучшения состава сельской полиции, власти учредили в 1878 г. институт конно-полицейских урядников. Полицейские урядники, в количестве 5000 человек, вводились в 46 губерниях России.

Жандармские дивизионы являлись военными частями, выполнявшими полицейские функции. Они комплектовались новобранцами, проходившими действительную военную службу. К 1880 г. Отдельный корпус жандармов включал 7 городских команд, которые выполняли те же функции, что и дивизионы. Их штаты были небольшими. Например, если в Санкт-Петербургском жандармском дивизионе числилось 430 человек, то в самой большой из команд – Одесской – всего 30 чинов. Руководство МВД высоко оценивало дисциплину, оперативность и мобильность этих частей. Поэтому опыт их организации и деятельности был использован при создании в 1903 г. уездной полицейской стражи.

В состав уездной полицейской стражи входили особые конные команды (25% от общей численности стражи). К 1905 г. она действовала в 18 губерниях, а после 1906 г. количество конных команд было увеличено «сверх норм».

С конца XIX в. происходит ухудшение политической ситуации, как в столице, так и на территории всей страны. В новых условиях численности конных жандармов оказалось недостаточно для обеспечения общественного порядка и безопасности. 19 января 1898 г. Николай II подписал указ о создании конно-полицейской стражи. Она формировалась по примеру конной полиции Европы. Например, в Англии уже к 1805 г. действовал конный патруль, задачей которого являлось предупреждение грабежей в окрестностях Лондона. Позднее он был включен в состав столичной полиции.

Чины стражи поддерживали порядок в Санкт-Петербурге с 1905 г. по 1907 г. Конно-полицейскую стражу всегда отличали дисциплина и четкое исполнение приказов. Впоследствии данное подразделение послужило образцом для создания подобных частей в губерниях и крупных городах России. Кроме того, опыт организации конной полиции был использован при создании, как конной милиции Временного правительства, так и советской конной милиции.

Цюрихско-Лондонские соглашения и обострение межэтнических проблем на Кипре в конце 50-х начале 1960-х гг.

Ксения Артамонова

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Кипр после окончания Второй мировой войны оставался колонией Великобритании. В условиях распада Британской империи перед английским правительством встал вопрос о дальнейшей судьбе острова. На Кипре в послевоенное время активизировалась политическая деятельность греческой общины, которая ставила своей основной задачей присоединение острова к Греции. Эту идею поддерживали и в Афинах.

Против идеи эннозиса (присоединения Кипра к Греции) выступала турецкая община Кипра, активно поддерживаемая английским колониальным правительством. Турки-киприоты выдвинули свою идею – таксим (раздел острова с последующим присоединением его частей к Греции и Турции).

Борьба за политическое самоопределение между турецким и греческим населением Кипра вылилась в столкновения на этнической почве между военизированными организациями двух общины. Лондон пытался урегулировать возникший конфликт путем лавирования между интересами общин, рассматривая проблему Кипра исключительно как «внутреннее дело» Англии.

В середине 50-х гг. XX в. Кипр становится объектом внешней политики еще двух заинтересованных стран – Греции и Турции. Лондон пытался решить проблему путем столкновения интересов Афин и Анкары на Кипре.

Однако такая политика лишь продемонстрировала неспособность Великобритании самостоятельно справиться с кризисом и привела к активному международному вмешательству. Вследствие этого была выдвинута идея предоставления Кипру независимости, где обе общины имели бы равные политические права.

С этой целью в феврале 1959 г. в Цюрихе и Лондоне был проведен ряд переговоров между Англией, Грецией и Турцией, на которых было принято решение о предоставлении Кипру независимости и были закреплены основы государственного устройства Кипра. Эти положения должны были быть без всяких изменений включены в Конституцию Кипра. Провозглашение независимости в августе 1960 г., однако, не ликвидировало межэтнических проблем на острове, а лишь юридически закрепили их.

Основные разногласия возникли при формировании государственных органов страны. Оно должно было осуществляться исходя из принципа равноправия двух общин, но при этом численность населения греческой и турецкой общины не учитывалась. Президентом Республики должен был быть грек, а вице-президентом – турок, избираемые отдельно греческой и турецкой общинами. Однако оба они были наделены правом абсолютного вето, что стало причиной недееспособности органов управления в главных сферах политической и экономической жизни страны. Все это привело к конституционному кризису в 1963 г. Президент республики архиепископ Макариос внес ряд поправок к Конституции, чтобы разрешить создавшуюся в стране ситуацию. Турецкие политики были не согласны с поправками к Конституции, и вышли из парламента. Это стало причиной формирования турецких анклавов и началом переселения турок-киприотов на север страны.

Таким образом, Цюрихско-Лондонские соглашения заложили основу для будущего раздела острова по этническому принципу. Во многом это было связано с тем, что представители основных общин острова не участвовали в разработке этих соглашений, а лишь подписали готовые документы. Цюрихско-Лондонские соглашения явили собой тот уникальный факт, когда на основе международных договоров определен статус государства. Основные положения этих документов, закрепленные международными гарантиями заинтересованных держав, устанавливали определенные права и обязанности обеих общин острова на управление государством на основе хрупкой системы сдержек и противовесов.

Формування основ зовнішньої політики та геополітичне становище України

Павло Бабенко

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Набуття Україною незалежності в 1991 р. кардинально змінило геополітичну карту світу. Україна як молода незалежна держава мала усвідомити себе в геополітичному контексті і в контексті розвитку світової цивілізації, визначити свої геополітичні інтереси з урахуванням складної

системи інтересів різних країн та сучасного розкладу сил – економічних, політичних, військових, духовних.

На початковому етапі зовнішня політика України була спрямована на виконання таких завдань: утвердження і розвиток республіки як незалежної демократичної держави; збереження територіальної цілісності та недоторканності її кордонів; захист прав та інтересів громадян України, її юридичних осіб за кордоном; розповсюдження у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера.

Хоча Україна намагається підтримувати інтенсивні добросусідські відносини з усіма країнами світу, наша держава, насамперед, ідентифікує себе як європейську державу. Отже, європейський напрям є найбільш важливим в плані зовнішньої політики України. Це визначено її історичним минулим, географічним становищем, її належністю до культурних традицій європейської цивілізації, демографічним складом населення, можливостями економічних зв'язків з країнами Європи.

Антропонимика как способ изучения мировоззрения

Кристина Бабичева

Белгородский государственный университет

На сегодняшний день одним из самых перспективных направлений является изучение этнопсихологии и мировоззрения различных народов, их отношение к внешнему миру и отношение внутри самого общества. Ведь нельзя понять и тем более изучить само общество, не поняв его мировоззрение и его психологию. Зачастую разобраться в этом помогают специальные исторические дисциплины. Одной из самых перспективных на сегодня является антропонимика.

Как говорил известный американский психолог XX в. Дейл Карнеги: «имя человека – это самый сладостный и самый важный для него звук на любом языке». А вот так писал Гомер в «Одиссее»: Между живущих людей безымянным никто не бывает вовсе; в минуту рожденья каждый, и низкий, и знатный, имя своё от родителей в сладостный дар получает (Одиссея, песнь 8). Эти примеры свидетельствуют о том, что значение и интерес к личным именам человека велик был во все времена. Но не следует забывать о том, что антропонимы являются источником для исследовательской деятельности человека в различных областях науки.

Психологи утверждают, что имя человека является одним из элементов составляющих его индивидуальности, историки считают, что оно первый компонент в структуре самосознания. Осетинская поговорка гласит: «Кто не знает своего имени, не знает своей истории». Возникает вопрос, знаем ли мы на самом деле свое имя, его историю.

Имя человека, как полагают психологи, является одним из элементов составляющих его индивидуальности. Недаром оно первый компонент в структуре самосознания. Имена людей являются частью истории народов, в них отражаются быт, верования, чаяния, фантазия и художественное творчество народов, их исторические контакты. Личные имена наполнены

глубочайшим смыслом, имена личные имели все люди во все времена во всех цивилизациях. Имя – это персональный знак человека, определяющий его место в мироздании и социуме; мифологический заместитель, двойник или неотъемлемая часть человека; объект и инструмент магии.

Для того чтобы имя появилось у народа и начало употребляться, необходимы определённые культурно – исторические условия, поэтому имена несут определённый яркий отпечаток соответствующей эпохи, любое слово которым именовали человека, окружающие воспринимали как личное имя, поэтому любое слово могло стать именем.

Душа народа воплощена в его языке, в его именах. Имя составляющая часть самосознания, духовной жизни. Какие бы изменения не происходили в истории народа на определённом этапе развития, прежде всего, изменялось самосознание народа либо определённой группы, происходил духовный перелом – имя отражало и отражает все эти изменения. Имя по своей сути консервативно. Личное имя отражает ту эпоху, в которой оно зародилось, а точнее те процессы, происходившие в данный период. Одни имена сходят с исторической сцены, другие появляются, затем возможен возврат (ономастические циклы), но так или иначе личное имя всегда отражало первоначальную свою суть. В именах запечатлена материальная культура народа.

Перші міжнародні конгреси істориків у контексті європейської інтеграції російської науки на початку ХХ ст.

Ганна Баженова

Люблінський Католицький університет Іоанна Павла II

Друга половина ХІХ – початок ХХ ст. характеризувалися тенденцією до поглиблення та впорядкування міжнародних наукових зв'язків. Історики відчували потребу в постійному обміні інформацією про діяльність національних наукових шкіл, конкретні фахові дослідження, стан викладання історичних дисциплін у школах та вищих навчальних закладах різних держав світу. Все це обумовило виникнення такої форми кооперації вчених як міжнародні конгреси. Так, з 1860–1870-х рр. почали проводитися Міжнародні конгреси антропології та доісторичної археології (1865 р.), Міжнародні форуми орієталістів (1873 р.) та Міжнародні з'їзди американістів (1875 р.). На початку ХХ ст. відбулася інституціоналізація відповідних конгресів з класичної археології (1905 р.).

Досвід цих з'їздів у 1900 р. було підсумовано на Міжнародних конгресах істориків, яких до початку Першої світової війни відбулося чотири (підготовчий – в Гаазі (1898 р.); I – в Парижі (1900 р.); II – в Римі, (1903 р.); III – в Берліні (1908 р.) й IV – в Лондоні (1913 р.)). Встановлено, що секційний поділ означених форумів зазнавав постійних змін. Втім, аналіз проблематики доповідей дав змогу виокремити ті тематичні блоки, які перебували в центрі досліджень європейських учених на початку ХХ ст. Серед них були історія Сходу; історія Греції та Риму; середньовічна та нова загальна історія; економічна, соціальна історія та історія права; історія Церкви та релігії; історія культури; допоміжні історичні дисципліни.

Свої виступи учасники засідань присвячували переважно історії тієї країни, де проходив з'їзд, і тим напрямам історичної науки, вивчення яких було пріоритетним у цій країні. Проте не на всіх конгресах достатня увага приділялася питанням методології історії, історії Церкви, релігії, допоміжним історичним дисциплінам.

З'ясовано, що чисельність російської делегації на перших форумах істориків коливалася. На підготовчому з'їзді в Гаазі вона становила 3 учасники, в Парижі – 3, Римі – 11, Берліні – 46, Лондоні – 30. Починаючи з Римського конгресу, представництво Росії, до складу якого входили переважно спеціалісти з загальної історії, пропорційно займало друге і третє місце. Це засвідчило важливість означеної форми наукового спілкування для російських істориків, філологів та археологів. Серед активних учасників засідань були П. Ардашев, О. Базинер, М. Бубнов, В. Бузескул, П. Виноградов, М. Голіцин, С. Жебелев, М. Ковалевський, Ю. Кулаковський, О. Лаппо-Данилевський, М. Любович, В. Модестов, М. Ростовцев, Б. Фармаковский, І. Цветаев, Е. фон Штерн та інші знані науковці.

Загалом російськими делегатами на засіданнях було прочитано 28 рефератів: в Гаазі та Парижі – по 3, в Римі – 5, Берліні – 4 і Лондоні – 13. Більшість доповідей представники Росії присвячували тим питанням, які входили до сфери їхніх постійних наукових інтересів. Меншу частину становили реферати, спеціально підготовлені для засідань. У ході дослідження виявлено, що тематика цих повідомлень загалом не виходила за межі діяльності з'їздів, якщо не враховувати впливу на неї географічного фактору, тобто місця проведення зібрання. Особливо діяльною була участь російських учених в роботі ІV Міжнародного форуму істориків в Лондоні. Про це свідчить, зокрема, проведення в межах секції археології спеціальних засідань (“Russian Sessions”), присвячених доповідям виключно науковців з Росії. Їхні виступи викликали жвавий інтерес європейських учених, адже переважно стосувалися археологічних пам'яток Північного Причорномор'я. І хоча, починаючи з 1860-х рр. цей регіон перебував у центрі уваги російських археологів, для іноземців він становив справжню terra incognita з наукового погляду.

На нашу думку, значною мірою саме завдяки таким інтернаціональним конгресам стрімко зростав авторитет російської історичної науки. Як результат, уже черговий V Міжнародний з'їзд істориків 1918 р. планувалося провести в Санкт-Петербурзі. На підставі цього можемо зробити висновок, що на перших міжнародних конгресах істориків російська наука показала високий рівень свого розвитку, який відповідав світовому.

Благодійницька діяльність Київського митрополита Платона Городецького (1882–1891 рр.)

Наталія Баранова

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

У наш час втрати справжніх орієнтирів не зайвим було б звернутися до вивчення життєвих шляхів непересічних особистостей минулого, одним з яких, беззаперечно, є Київський митрополит Платон Городецький, чия

благодійницька діяльність має стати прикладом як для духовних лідерів сьогодення, так і для кожного з нас.

Однією з головних сторін благодійницької діяльності митрополита Платона було надання допомоги бідним і потребуючим. Будучи почесним членом і опікуном багатьох благодійницьких товариств, які сприяли поліпшенню становища бідних мешканців губерній Росії, наприклад, Ризького благодійного товариства для допомоги російським бідним, Одеського товариства для влаштування нічних притулків і піклування про жебраків, і підтверджуючи своє членство в них щедрими пожертвуваннями, митрополит Платон передусім переймався влаштуванням і забезпеченням благодійних товариств допомоги бідним, що знаходилися в межах підвідомчої йому єпархії, зокрема, Київського товариства для допомоги бідним під головуванням М. П. Дрентелен, виступаючи одним з основних його благодійників і жертводавців.

Сприяючи зниженню рівня бідності, митрополит Платон матеріально підтримував діяльність установ, метою яких було викоренення бідності шляхом надання роботи потребуючим. Чимало посприявши появі в м. Києві піклувального товариства з улаштування будинків працевитості, митрополит Платон, будучи його почесним членом, особисто брав участь в затвердженні статуту товариства і виступав його жертводавцем.

Будучи почесним членом як Російського товариства Червоного Хреста, так і його Київського комітету, митрополит Платон сприяв збільшенню грошових коштів, суворо стежачи за здійсненням кухлевого збору на користь Червоного Хреста в церквах і монастирях Київської єпархії, і разом з тим сам надавав товариству щедру матеріальну допомогу.

Стоячи біля витоків утворення Маріїнського товариства заступництва сліпих і виступаючи щедрим його жертводавцем, Високопреосвященний Платон, і ставши митрополитом Київським, продовжував всебічно допомагати його діяльності. Зокрема, він здійснював особистий контроль за проведенням щорічного кухлевого збору у Київській єпархії на користь Маріїнського товариства заступництва сліпих в тиждень про сліпого (п'ятий тиждень після Великодня) і сам жертвував на потреби товариства значні суми грошей. Піклуючись про появу в м. Києві притулку для сліпих різного віку, а також училища для сліпих дітей, митрополит Платон сприяв побудові при цьому училищі церкви для здійснення служби, на відкритті якої особисто був присутній, і запровадженню при ній постійної посади псаломщика.

Піклуючись про богадільні (будинки для людей похилого віку) і сирітські притулки, що діяли як в Київській єпархії, так і за її межами, митрополит Платон особисто відвідував подібні добродійні установи. Виступаючи поручителем перед опікунами богадільень, митрополит Платон клопотав про розміщення в їх закладі старих, потребуючих гідного піклування, особливо вдів священнослужителів, гарантуючи своєчасну оплату з власних коштів.

Здійснюючи турботу про установу в Київській єпархії спеціальних лікувальних закладів для допомоги психічно хворим людям, митрополит Платон клопотав перед Святійшим Синодом про відкриття при Межигірському монастирі притулку для хронічних психічнохворих.

Проявляючи турботу про покращення влаштування в'язниць і становища ув'язнених, митрополит Платон під час поїздок єпархією відвідував тюремні замки, особисто розмовляв з арештантами і жертвував на їх потреби гроші з особистих коштів.

Отже, зазначимо, що благодійницька діяльність Київського митрополита Платона Городецького, спрямована на покращення різних сфер життя в Київській єпархії та за її межами, мала великий позитивний вплив на його сучасників та, маємо надію, буде мати не менший вплив на нас, його нащадків.

Пропагандистская деятельность Пангерманского союз и строительство германского военно-морского флота (1896–1914 гг.)

Елена Белая

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Гонка морских вооружений, развернутая на рубеже XIX – XX ст. правящими кругами Германской империи, стала одним из важнейших аспектов обострявшегося германо-британского соперничества. Имеющиеся исследования (Туполев, Сокольская, Герчикова, Балобаев), затрагивающие вопрос создания германского военно-морского флота, не рассматривают проблему влияния на строительство флота такого важного внутривластного фактора, как пропаганда Пангерманского союза, представлявшего собой в конце XIX – начале XX в. одну из самых влиятельных организаций, отстаивавших интересы немецких экспансионистов. В связи с тем, что указанная проблема недостаточно изучена, автор ставит своей целью охарактеризовать роль пропаганды Пангерманского союза в развертывании строительства германского флота и последующем ускорении этого строительства. При изучении проблемы автор опиралась на документы, отражающие деятельность Пангерманского союза, в том числе публикации в печатном органе Союза («Альдойче Блэттер»); на мемуарную литературу (Тирпиц, Булов) и обширную историографию по различным вопросам истории Германской империи.

Среди аргументов, выдвигавшихся сторонниками значительного увеличения германского военно-морского флота, фигурировали такие, как необходимость обеспечить сбыт германской промышленной продукции и доставку сырья с помощью морской торговли; то, что рост германской морской торговли, судостроения и других видов промышленности, с нею связанных, а также колониальные приобретения, служащие опорными пунктами, не имеют соответствующей защиты. Основной поток пангерманской агитации направлялся через печатный орган Пангерманского союза – «Альдойче Блэттер».

Флотский вопрос был возведен ими в ранг проблемы общенационального значения. А общественное мнение успешно использовалось, когда нужно было повлиять на переговоры в рейхстаге при рассмотрении флотских законопроектов.

В первые годы флотской агитации не ставился вопрос, каким именно быть немецкому военно-морскому флоту. Основной задачей Пангерманского союза в это время было пробудить у общественности заинтересованность в самом факте его существования.

Среди инициаторов противоборства с Англией выделялся адмирал Альфред фон Тирпиц, к концу 80-х гг. XIX ст. уже хорошо известный среди сторонников колониальной экспансии. Свою задачу Тирпиц видел в том, чтобы теоретически обосновать доктрину морского могущества в интересах приступившего к проведению «мировой политики» германского империализма.

Первым важным шагом адмирала на новом посту явилась разработка законопроекта о строительстве флота. После принятия соответствующего закона в 1898 г., когда сам факт необходимости строительства флота уже не вызывал особых сомнений у общественности, Пангерманский союз сосредоточился на пропаганде расширенного и ускоренного строительства, что было отражено в законе 1900 г. Это, в целом, вполне логично, если исходить из того, что для магнатов тяжелой индустрии, стоявших за Пангерманским союзом, было важно загрузить свои предприятия госзаказами, а также иметь возможность оказывать давление на правительства полузависимых и зависимых стран одной лишь угрозой применения против них мощи военного флота.

Следующий всплеск агитационной активности Пангерманского союза по флотскому вопросу происходил в 1904–1907 гг. Основанием для призывов к дальнейшему наращиванию вооружений послужило то, что Англия начала растущими темпами увеличивать размер и, вместе с тем, мощь своих боевых кораблей и броненосных крейсеров. С 1904 г. статьи в «Альдойче Блэттер», связанные с тематикой военно-морского флота, вновь стали составлять значительную часть его содержания.

В целом деятельность Пангерманского союза имела большое значение для обоснования и пропаганды строительства военно – морского флота Германской империи.

История Николаевского наскального храма Святогорской Лавры

Анна Белогурова

Донецкий национальный университет

Николаевский храм на меловой скале представляет собой уникальный памятник церковного зодчества XVII в. За долгое время своего существования он претерпел множество изменений, но в целом замысел неизвестного мастера сохранился. Отличительной его чертой является композиционное единство с утесом: алтарь полностью вырублен в мелу, а центральная часть – кирпичная.

Никаких исторических свидетельств о постройке этой церкви не сохранилось, только в одном из монастырских актов указано, что «церковь сея находится в западной стороне монастыря, вне ограды монастырской, в

меловой скале, а самый храм с куполом устроен кирпичный.» Поэтому и не удивительно, что народная фантазия создала множество легенд о появлении Никольского храма. И сейчас можно услышать интересную историю о том, что его построили тайно, за одну ночь за меловой стеной. Ранним утром ее подрубили, и перед народом чудесным образом появилась церковь. Мастеров, по одной версии, просто убили, сбросив с «балкона смерти» – Андреевской часовни; по другой – заковали в цепи и замуровали в пещерах, чтобы никто не узнал тайну храма.

Интересную версию дает В. М. Дедов, директор СГИАЗ. Он считает, что алтарная часть современного Никольского храма – алтарь древнего Успенского пещерного храма, погибшего во время обвала верхнего яруса. Из письма архимандрита Иоила известно, что храм был полностью пещерным, и освящен в 1634 г. В начале 80-х гг. XVII в. его центральная часть погибла в результате обвала.

Талантливые мастера сумели пристроить центральную часть церкви, максимально приблизив ее к интерьеру пещерного храма и, в то же время, воплотили традиции народного зодчества. Над объемом церкви выстраиваются по линии восток-запад три главы, центральная из которых выложена из кирпича в форме трехъярусного восьмерика. Особая стройность и гармоничность сооружения достигается с помощью такого приема народной архитектуры как «залом»: на восьмерик большего объема ставится восьмерик меньшего объема.

Во время екатерининской секуляризации храм запустел, и был возобновлен только в 1851 г. с незначительными изменениями. Вместо старой колокольни был пристроен западный придел, а новая колокольня поставлена сверху, купец Извеков пожертвовал новый иконостас. В целом в архитектурно-планировочном решении церковь восходит к трехчастным бесстолпным храмам.

После закрытия монастыря в 1922 г. Николаевская церковь прекращает свое функционирование в качестве храма. Были демонтированы кресты, сняты колокола, утрачен иконостас и практически вся богослужебная утварь.

Вторичное возрождение памятника начинается в 1963 г., когда он был внесен в список памятников республиканского значения. Киевским институтом «Укрпроектреставрация» были проведены исследовательские работы (автор – архитектор М. Александрова). Работы дали очень интересный вывод: во время строительства использовался кирпич, датируемый XVII в. Сравнительный анализ кирпичного декора на фасадах показал, что первоначальный цоколь Николаевской церкви идентичен цоколю Преображенского собора в г. Изюме (1686 г.) Это дает основание отнести Николаевскую церковь к харьковско-изюмской школе зодчества.

Новый этап реставрации храма связан с созданием историко-архитектурного заповедника. Были восстановлены перекрытия южного предела церкви, оконные и дверные блоки, колокольня, отреставрирована кирпичная кладка фасадов. Так же был разработан и осуществлен комплекс мероприятий по защите скалы в целом. В 1996 г. Николаевская церковь после окончания реставрационных работ была передана прежнему собственнику – Свято-Успенскому монастырю. Снова здесь начались

богослуження. В восстановленній західній частині храму була устроєна колокольна, а в інтер'єрі поставлен резний іконостас з образами іконописної майстерської Троице-Сергієвої Лаври. Необхідно відзначити, що сучасне рішення по оформленню інтер'єра не відповідає стилістичним традиціям українського бароко, але є найбільш обґрунтованим з точки зору православного богослуження.

Проблема збереження культурного суверенітету Канади

Марина Бессонова

Запорізький національний університет

Збереження культурної ідентичності є однією з важливих та актуальних проблем сучасності в умовах глобалізації, коли нівелюються всі ті риси, що раніше відрізняли народи один від одного. Прикладом цього може служити Канада.

Багато різноманітних чинників впливало на специфіку формування сучасної канадської культури. Серед них особливо треба відмітити наступні: маленьке населення, якщо порівнювати з загальною площею територій країни; сусідство з США (спільні мова, релігія, перші етапи історії); офіційно закріплений мовний дуалізм; присутність сегменту аборигенної культури; багатонаціональний склад населення. Перші спроби створити сприятливі умови для розвитку культури в Канаді були зроблені ще з кінця XIX ст. Це проявлялося у розбудові загальнонаціональних інститутів на федеральному рівні: 1872 р. – Національний Канадський Архів, 1880 р. – Національна Канадська Галерея, 1919 р. – Рада з історичних місць та пам'яток, загально канадська структура радіо – 1920-ті рр., 1936 р. – Сі-Бі-Ес (Канадська корпорація радіомовлення), 1939 р. – Національна Рада з кінематографії.

Одним із засобів підтримати культурну специфіку Канади було впровадження політики багатокультурності (multiculturalism). Втім, країна зараз стоїть перед проблемою подолання наслідків цієї політики, що запроваджувалася у Канаді багато років.

Однією з найважливіших залишається проблема культурного впливу з боку США. У такому світлі, протистояння “зовнішньому ворогу” на позиціях – “ми не американці” – може стати однією з підстав для внутрішньої консолідації канадців. Аналізуючи основні етапи канадської історії другої половини XX ст. – перша річ на яку ви звернете увагу це те, що канадці намагаються майже у всьому “відокремити” себе від американців. Це яскраво показують компаративні праці канадських авторів, в яких порівнюються Канада та США; в інтерпретаціях власної історії.

Однією з великих проблем у канадсько-американських відносинах був культурний вплив з боку США. У зв'язку з цим збереження “культурного суверенітету” Канади набуває акцент захисту саме проти впливу культури американської. Ще у 1987 р. за даними опитувань значна кількість канадців вважала, що їх кінематографія гірше ніж американська, 51 % респондентів вважали, що Канада гірше ніж США у науці. Такі настрої серед населення,

які доповнюються активним проникненням США у культурне середовище Канади, створюють небезпечну ситуацію для суверенітету Канади у галузі культури.

За статистичними даними у 1995 р. 72 % загального англомовного телебачення було неканадського (переважно американського) походження. Навіть на канадських телеканалах 61 % інформації мав іноземне походження. Більшість з програм, які виходять в ефір як “канадські”, фактично мають “американський” зміст. Єдиною формою телепрограм, які є неамериканськими за походженням – це новини та передачі про внутрішню політику. І тільки 2/3 телебачення для франкомовного населення Канади мають місцеве походження. Окрім цього, майже така сама ситуація спостерігається у сфері видання літератури, періодики та ін.

Небезпеку канадці вбачають у тому, що американське домінування у канадській масовій культурі є значною загрозою канадській ідентичності як такої, та в цілому здатності Канади функціонувати як незалежній політичній спільноті. Для того, аби запобігти цьому, уряд Канади намагається впроваджувати цілий комплекс заходів, спрямованих на сприяння розвитку канадської культури та захист канадської “культурної” індустрії від іноземних конкурентів. Так, у 1993 р. було створено Департамент Спадщини Канади, метою якого є підтримка та розвиток культури, питань громадянства, спорту та інше. Однак, як визнають самі канадці, сучасні інформаційні технології значно зменшують ефект таких заходів.

Втім, останнім часом власне сучасні комунікативні технології дають можливість виправити означену проблему. Одним із шляхів виправити ситуацію обрано різноманітні Інтернет-проекти та веб-сайти, які спрямовані на збереження канадської спадщини та сучасних культурних досягнень.

Роль Великої Британії у зовнішньополітичних стратегіях Г. Кіссінджера (кінець 60-х – середина 70-х рр. XX ст.)

Людмила Біньовська

Вінницький педагогічний університет імені М. Коцюбинського

Переосмислення Г. Кіссінджером зовнішньополітичної стратегії США співпало зі складним періодом розрядки між двома ворогуючими блоками та кризи: як внутрішньодержавної (спричиненої інфляцією, енергетичними проблемами, зниженням темпів розвитку промислового виробництва) так і зовнішньополітичної, яку спричинила війна у В'єтнамі.

Досліджуючи стратегію зовнішньої політики адміністрації 37-го американського президента, стосовно країн Західної Європи, слід виокремити стосунки із Великою Британією. «Замкнуті» двосторонні відносини спонукали Вашингтон та Лондон, наприкінці 60-х – початку 70-х рр. XX ст. до більш послідовного досягнення довгострокових зовнішньополітичних цілей, в деякій мірі за рахунок «особливих відносин» та переорієнтації зовнішньополітичної доктрини.

Українське духовенство в Руській православній церкві у першій половині XVIII ст.

Олексій Божко

Криворізький державний педагогічний університет

Задовго до укладення Переяславського договору 1654 р. українці зносилися із Московською державою. Звертаючись до царя, українське духовенство шукало допомоги заради підтримки і захисту Slavia Orthodoxa. Цей слов'янський православний світ, що тримався на православній вірі, слов'янській мові, візантійській культурі, руській літературі та мистецтві з південнослов'янськими впливами, охоплював Україну, Білорусію, Московію, Болгарію, Сербію та неслов'янську Молдавію. Саме цій культурній Slavia Orthodoxa загрожувала католицька Річ Посполита. У відповідь на виклик Польщі та католицького Заходу українське духовенство певною мірою трансформувало культуру Slavia Orthodoxa, поєднавши візантійську та західну культурні моделі і запровадивши «слов'яно-греко-латинську» школу (Острозька академія, Києво-Могилянська колегія). Духовне та культурне відродження Slavia Orthodoxa через українську вченість було мрією українських духовних діячів, які бачили увесь православний світ в кайданах, за винятком Москви, де він був хоча і вільним, але не вченим. Цю вченість українське духовенство прагнуло перенести в Московію. Вирушаючи туди, воно не лише діставало протекцію і матеріальну допомогу, але також намагалось створити єдине оновлене православ'я, здатне відповісти на виклики католицизму та протестантизму.

З іншого боку, Московський патріарх Никон, прагнучи створити єдину східнослов'янську церкву, розпочав, задля уніфікації богослужбових текстів, виправлення церковних книг за грецьким зразком, і в цьому відношенні мав велику потребу у вчених людях. У Московії своїх на той час не вистачало, тому їх стали запрошувати із України. Цьому сприяла та обставина, що Б. Хмельницький, шукаючи підтримки у Олексія Михайловича, неодноразово звертався по допомогу до патріарха, і натомість посилав до Москви київських вчених. Після Переяславської Ради їх потік туди постійно зростає. Оскільки освіченими людьми того часу були ченці та люди духовного чину, то закономірним є те, що прибули з України вчені стали займати церковні посади у Московському царстві.

У 1685 р. Українська (Західно-Руська) церква – Київська митрополія – була виведена з-під юрисдикції Константинопольського патріарха й підпорядкована Московському, який відтоді почав титулуватися «патріархом всієї Великої, Малої та Білої Русі». Таким чином, східнослов'янські землі знову опинилися під владою одного першосвятителя, а на зміну Київській митрополії та Московській патріархії постала єдина Руська церква, що відповідало прагненням як московських кіл, так і частини київського духовенства. Ця обставина зумовила ще більший потік українських священнослужителів до Московії та значно ранішу їх інтеграцію в систему майбутньої імперії, ніж української шляхти. Загалом, з 1700 р. по 1762 р. (до воцаріння Катерини II) зі 127 архієреїв – 70 були українці (88,9 %).

Вузько спеціальних окремих досліджень, присвячених визначенню місця та ролі Великобританії у зовнішньополітичній стратегії Сполучених Штатів періоду президентства Р. Ніксона, серед вітчизняних та зарубіжних дослідників немає. Дана проблема висвітлюється фрагментарно в контексті зовнішньополітичних відносин із країнами Західної Європи (їх інтеграційних процесів) та в загальних працях, присвячених еволюції «особливих» відносин.

На початку 1970-х рр. XX ст., як зазначає в своїх мемуарах Г. Кіссінджер, створились такі умови, в яких Радянський Союз міг значно перевершити США у ракетно-ядерній могутності. У відповідь на «Трансатлантичну хартію» Г. Кіссінджера, яка намагалась спрямовувати об'єднавчі зусилля Європи в русло більш широкої атлантичної інтеграції, Європа висунула «Декларацію європейської самобутності» (1973).

В таких умовах Сполученим Штатам на континенті був необхідний союзник, який би допомагав зсередини контролювати об'єднавчі процеси та направляти їх в потрібне для Білого дому русло. Роль «Троянського коня» було відведено Великій Британії, з якою Штати мали «особливі» стосунки, що були зумовлені подібністю острівного положення відносно інших країн Європи та гегемоністичними прагненнями.

Схожість американських та англійських концепцій щодо орієнтації об'єднаної Західної Європи, давала привід Вашингтону сподіватися, що «вступ» Англії в Європу стане гарантією «атлантичного партнерства». Проте Західна Європа, а особливо Франція, поставилась до Англії з підозрою, так як остання була в тісних військово-політичних відносинах із США та знаходилась в їх гегемоністських обіймах, які спонукали її пропагувати серед європейських країн поняття «європейської ідентичності», засноване на співпраці замість суперництва із Сполученими Штатами.

Виступаючи за входження Великої Британії у «Спільний ринок», США недооцінили всю складність становища, в якому опиниться Англія. Знаходячись всередині об'єднаної Західної Європи, їй було важко будувати свої відносини із США самостійно, ігноруючи думку своїх нових західноєвропейських союзників.

В деякій мірі «особливі відносини» США та Англії в ядерній сфері сприяли подальшому росту підозри, недовіри та непорозумінню всередині Атлантичного союзу, загостренню протиріч між США та Західною Європою.

Отже, теза 60-х рр. XX ст. про те, що фрагментарна Західна Європа – не в інтересах США і що вона створює великі зовнішньополітичні ускладнення, в 70-х рр. змінилася іншою тезою: об'єднана Західна Європа може створити набагато більше ускладнень для США. Активна допомога США Англії щодо її вступу в ЄЕС, мала, насамперед, на меті гарантувати продовження на континенті «атлантичної єдності та партнерства». Маніпулюючи «особливими» відносинами із Великою Британією, Сполучені Штати мали, таким чином, слухняного союзника у Західній Європі.

Очолоюючи головні кафедри Руської церкви та стоячи біля її керма, українські архієреї зіграли вирішальну роль у реорганізації її управлінської структури. Першорядне значення у цьому відношенні мав Ф. Прокопович, який обґрунтував прагнення царя підпорядкувати керівництво церквою державній владі та розробив порядок роботи Св. Синоду у своєму «Духовному регламенті». Уся територія Росії була вкрита мережею шкіл та бібліотек, заснованих українськими владиками. Крім цього, з 1721 по 1750-ті рр. ними було засновано і реформовано за вищим типом 25 семінарій. Велика частина московської релігійної літератури була виправлена за київськими зразками, здобувши навіть українське семантичне забарвлення. Українська релігійна книга була досить популярною в Московській державі та відіграла важливу роль у її суспільному житті. Загальна кількість таких книг становила близько 2/3 слов'янських книг Московії. На формування стилю російської церковної проповіді та словникового складу літературної мови петровських часів великого впливу мали твори С. Яворського, Ф. Прокоповича, Д. Туптала та інших українці – вихованців київської богословської філософсько-риторичної школи.

Діловодні документи центральних органів виконавчої влади як джерело з історії соціально-культурного розвитку України (20–30-ті рр. ХХ ст.): історіографія проблеми

Світлана Бондарєва

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Всі джерелознавчі роботи з обраної проблематики розподіляються за двома групами: методологічні праці із загального джерелознавства, в яких сформульовано основи джерелознавчих досліджень; наукові праці, які присвячені вивченню окремих видів діловодних документів.

Методологічною основою стали наукові праці М. Чорноморського, І. Ковальченка, А. Санцевіча, М. Варшавчика, С. Макарчука. У цих працях аналізується структура і зміст діловодних документів, досліджено значення діловодної документації, подана джерелознавча характеристика та класифікація цих документів.

Суттєва роль у дослідженні діловодних документів належить М. Чорноморському. Він розподілив діловодну документацію на ті що: визначають завдання та рід діяльності органів влади та управління; висвітлюють процеси вироблення та прийняття установами управлінських рішень; постанови і рішення керівних органів установ; висвітлюють хід виконання прийнятих рішень; висвітлюють підсумки діяльності установ за визначений період. М. Чорноморський дав характеристику таких різновидів діловодної документації, як положення, протоколи засідань, постанови, накази, інструкції, що видаються керівництвом установи, матеріали досліджень і ревізій, ділове листування, звіти, статистичні огляди діяльності установ.

Наступним кроком у розвитку дослідження діловодних документів, стала робота під редакцією І. Ковальченка, в якій детально досліджено питання еволюції форм діловодства органів влади. В основу класифікації діловодної документації покладено управлінські функції установ та організацій: організація діяльності, планування роботи, розпорядка діяльність, облікова, контрольна, звітна робота.

Продовжила дослідження цієї проблематики у своїй статті Л. Борисова. Дослідила вплив особливостей організації діловодства на ступінь адекватності тексту протоколу змісту засідання, автор прийшла до висновку, що інформація, яка міститься в протоколах, про структуру установи в цілому і характері взаємозв'язків між його підрозділами, дозволяє реконструювати початковий комплекс документів, що утворився в діловодстві установи. Але, на жаль в статті не ставиться за мету вивчення діловодної документації з історії України радянських часів, тому діловодні документи центральних органів виконавчої влади навіть не згадуються.

Детальніше проблему вивчення діловодних документів дослідила Л. Яковлева у дисертації “Документальні джерела про діяльність Раднаркому України в період Непу (1921–1927 рр.)”. Вона визначила функції і завдання вищого органу виконавчої влади, його структуру, діяльність різних установ при Раднаркомі. Л. Яковлева дослідила джерела з питань народної освіти, охорони здоров'я. В дисертації проаналізовані збірники Узаконень та Розпоряджень уряду України за 1921–1927 рр.

Наступним кроком у розвитку дослідження діловодних документів органів виконавчої влади стала робота В. Кабанова. Висвітлюючи різні аспекти джерелознавчого аналізу діловодної документації, автор зазначив таку класифікацію діловодної документації: організаційну, розпорядчу, поточне листування установ, а також планову, облікову, контрольну та звітну документацію.

У 2002 р. вийшла у світ колективна монографія “Історичне джерелознавство”. У розділі “Актові та діловодні документи”, вказується на такі різновиди діловодних документів: журнали засідань; звіти вищих та центральних установ; циркулярні накази; різного роду доповіді; розпорядження, накази, службові листування, матеріали різного роду комісій.

Таким чином, проаналізувавши опубліковані праці, можна зробити висновок що: 1) в роботах знайшли відображення питання загальної методології дослідження діловодних документів; 2) подано джерелознавчий аналіз діловодних документів, розроблено їх класифікацію; 3) висвітлено процес формування системи діловодних документів. Але незважаючи на широке використання діловодних джерел в історичних дослідженнях, вони ще не стали об'єктом окремого і всебічного дослідження.

«Харківські єпархіальні відомості»(1867–1917 рр.) як джерело з історії духовного життя єпархії

Ганна Бондаренко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

В Харкові «Єпархіальні відомості» з'явилися у 1867 р. за сприяння єпископа Макарія Булгакова. З 1884–1917 рр. вони виходили як частина журналу «Віра і Розум». «Єпархіальні відомості» були органом Православної Церкви і були розраховані, головним чином на духовництво та священнослужителів. «Харківські єпархіальні відомості» виконували службову функцію, розміщуючи на своїх сторінках офіційну інформацію Церкви, Синоду, церковних ієрархів, тексти і матеріали, необхідні для богослужіння. Також в тій чи іншій мірі, автори видання проводили духовне виховання своєї пастви, певну культурну і просвітницьку роботу.

На сторінках газети провідне місце займали статті, присвячені історико – етнографічному огляду парафій єпархії. Матеріали цих статей дають змогу вивчити процес заснування церков та утворення парафій навколо них, досліджувати чисельність священнослужителів і парафіян. У цих статтях розміщено чимало прикладів звичаїв та обрядів, котрі були поширені в тій чи іншій парафії. Велика кількість статей у «Харківських єпархіальних відомостях» була присвячена історії Чудодійних ікон, монастирів, храмів, общин, духовно-навчальних закладів єпархії. Надзвичайно важливим блоком проблем, який постійно обговорювався на сторінках «Єпархіальних відомостей», були морально-етичні теми. Статті з цієї тематики мали форму настанов, повчань, бесід чи проповідей. У них висвітлювалися питання пияцтва, шахрайства, азартних ігор, виховання молоді, сімейних стосунків. Ще один блок проблем, який постійно обговорювався на шпальтах газети «Харківські єпархіальні відомості», був присвячений пастирській діяльності духовництва. Головним завданням, яке перед собою ставили автори цих статей, було вдосконалення та поліпшення проповідницької і викладацької діяльності духовництва та священнослужителів. Багато місця на сторінках «Єпархіальних відомостей» було відведено статтям, що висвітлювали становище духовенства у суспільстві. Була порушена проблема освітньої діяльності духовництва. Зображувалося ставлення духовництва до політичної ситуації у державі. На сторінках «Харківських єпархіальних відомостей» розміщувалися статті, котрі були присвячені моральним, матеріальним і правовим проблемам духовництва.

На сторінках видання публікувалися листи до редакції, котрі складають значну групу матеріалів. Ці матеріали висвітлюють стосунки між єпархіальним керівництвом та місцевими священнослужителями, між духовництвом та їх паствою. Упорядники видання багато уваги приділяли публікації статутів різних єпархіальних братств, товариств, місіонерських організацій, публікації звітів церковних установ. Перелічені матеріали значною мірою відображають діяльність єпархіальних установ, єпархіального керівництва, духовництва та парафіян.

Матеріали «Харківських єпархіальних відомостей» відображають історію єпархії, її монастирів, церков та парафій, зображують діяльність єпархіального керівництва, товариств, місіонерських організацій,

висвітлюють проблеми становища духовництва у суспільстві, пастирську діяльність священнослужителів. Детальне дослідження «Харківських єпархіальних відомостей» відкриває нові можливості для вивчення історії духовного життя Харківської єпархії.

Чтение в повседневной жизни малоимущих харьковчан в конце XIX – начале XX вв.

Станислав Бондаренко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В век информационных технологий чтение, остается одной из базовых для человеческой цивилизации технологий, как совокупность видов деятельности, связанных с интерпретацией знаков, установлением значений и конструированием реальности. Культура чтения, является основой парадигмы нового направления в исторической науке. Это понятие отражает процесс, особенности, эволюцию взаимодействия читателя и книги. В поле зрения культуры чтения находится отношение к книге, как к особому предмету культуры в целом. В случае, сохранения отзывов и мнений читателей о прочитанной литературе, исследователь получает возможность непосредственно узнать о субъективном восприятии прочитанного. Х. Д. Алчевской в Харькове была открыта школа для жителей города, в которой несколько лет велись наблюдения за чтением учеников. Плодом этой работы стал трехтомник «Что читать народу? Критический указатель книг для народного и детского чтения». Это издание мы привлекаем в качестве источника для характеристики читателей. Ценность его определяется тем, что его материалы позволяют судить о том, как книги воспринимались читателями. После прослушивания, понравившиеся книги, ученики выписывали на дом, отчего о них узнавали их близкие и также их прочитывали. Книги были невелики по объему, поэтому прочитывались быстро. С книгой старались обращаться бережно, воспринимая ее как ценность. Испортившуюся книгу подшивали, подклеивали, оборачивали белой бумагой. Чтение текстов, содержащих элементы повествования, связанные с волшебством, гаданием, нечистой силой, вызывало огромный интерес слушателей. О готовности воспринимать новые мифы свидетельствует интерес, проявленный слушателями к легендам и сказочным повествованиям. Чтение лубочных книг было значительной частью низовой культуры. В своем исследовании мы обращали внимание на фразы, которые не были поняты читателями, на лакуны. Исходя из изобилия лакун, проявившихся при пересказе произведений классиков, можно сделать вывод о том, что посетители народных чтений и библиотек видели перед собой текст, как – бы отличающийся, от того, который они читали. Многим не удавалось отыскать связь заглавия с содержанием. Оставались непонятыми целые предложения, абзацы, требующие элементарной эрудиции. Смысл и содержание текста произведения произвольно менялись в зависимости от того, каким был сам читатель. Каждый читатель вкладывал в произведение свой искаженный смысл настолько, насколько его

словарний запас, не дозволяв йому постичь авторський замысел. Опыт чтения не играл решающей роли. «Книгочеи» из рабочих, прочитавшие сотни книг, при пересказе тех или иных произведений также «теряли» значительную часть смысла, закодированного автором в своем произведении. Огромное влияние оказывал на восприятие произведений социальный опыт читателя. Определяющим в способности правильно воспринять авторский замысел, преодолеть «лакуну» являлся не опыт «многочтения», а в первую очередь социальный опыт. За неимением социального опыта, необходимого чтобы понять текст, читателям приходилось напрягать воображение и фантазию. Читатели погружались в текст, как в живой мир, воспринимали его не как вымысел, а как реальность. Основной особенностью культуры чтения в низовой городской среде являлось эмоциональное восприятие. Следует сказать, что более подробный анализ с использованием методов истории чтения может послужить основой для создания «ментальной карты» городского жителя, своеобразной и полноценной картины его представлений о мире в целом и своем месте в нем.

Маніпулювання масовою свідомістю японців у період раннього Сьова (1926–1941 рр.)

Олена Бородіна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Метою дослідження є вивчення проблеми маніпулювання масовою свідомістю в Японії 1926–1941 рр., коли значну роль у житті японського суспільства відігравали представники військових кіл. Актуальність піднятої проблеми обумовлена жакливими наслідками маніпулювання свідомістю населення Японії, які спричинили тотальну агресивність японців щодо інших народів Азії.

Ідея про унікальність, «вищість» японської нації з дитинства вбивалась у голову кожного японця. Основою японської ідеології є національна релігія – синтоїзм, згідно якої, імператор має божественне походження. Інструментом ідеологічного впливу в Японії, починаючи ще зі школи, була система «морального виховання».

В основу ідеологічної пропаганди в армії був покладений кодекс самурайської честі бусідо і патерналізм.

Японців вчили думати «правильно». Якщо думка народу не збігалась із намірами імператора або кабміну, вона або ігнорувалась або жорстко придушувалась. Був виданий надзвичайний указ про перегляд закону “Про охорону суспільного спокою”.

Суворо заборонялась діяльність будь-яких релігійних сект.

У липні 1928 р. була запроваджена таємна поліція.

Під час Маньчжурського інциденту військових підтримувала як значна частина японської громадськості, так і провідні політичні партії.

Нагнітання атмосфери войовничості та пропаганда культу сили в Японії у період економічної кризи призвели до вкрай небажаних результатів для самих політичних еліт. Серед студентів та сільської молоді почали

поширюватись ідеї про необхідність очистити Японію від корумпованих політиків та крупних бізнесменів шляхом вбивств.

У 1930-х рр. консервативні прибічники японської ідеї стали відкрито виступати проти ліберальних, капіталістичних ідеологій, що приходили із Заходу, і нападати на тих, хто відмовлявся підтримати імператорську сім'ю націю за умов крайньої необхідності.

Був покладений край спробам досягнути на ідею божественності імператора. Під особливим контролем уряду опинились 19 вчених «з небезпечними думками».

Влітку 1937 р. розпочались бойові дії у Китаї. По мірі того як Японія втягувалась у повномасштабну війну із своїм сусідом, націю все сильніше охоплював мілітаризм.

«Кокутай-но хонгі», або «Основи нашої національної сутності» - книга, опублікована міністерством освіти 30 березня 1937 р., стала керівництвом для вчителів шкіл та університетських викладачів. У цьому виданні гармонія між Богом та людиною визнавалась основною характеристикою японців.

7 грудня 1941 р. японці атакували американську морську базу Пьорл-Харбор на Гавайських островах. Японці були щирими у своєму азійському хрестовому поході. Вони вважали, що їх будуть вітати у захоплених ними країнах як лідерів азійського «Нового порядку».

В результаті постійного нав'язування «правильних» думок (в школі, в армії, через пресу, за допомогою релігії) японці стали відчувати свою вищість над іншими азіатами. Властивий жителям Японії патріотизм переродився в ідеологію шовінізму. Для людей стало прийнятним вбивати собі подібних задля економічної вигоди та просто задля демонстрації своєї сили. Політики домоглись того, що люди стали мислити так, як це було вигідно правлячій еліті. Приймаючи висловлювання генералів та вищих чиновників держави за власні переконання, японці стали ставити політичні ідеї вище за людське життя та інші загальнолюдські цінності. Це й призвело до перетворення Японії на державу-агресора у Другій світовій війні.

Микола Іванович Костомаров як археограф

Дарія Бублик

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Серед титанів вітчизняної історичної думки XIX ст. поруч з Н. М. Карамзіним, С. М. Соловйовим, В. О. Ключевським займає видатне місце Микола Іванович Костомаров. Творчість вченого, історика й археографа, фольклориста й етнографа, поета і просвітителя суттєво вплинула на духовний розвиток сучасників та нащадків.

М. І. Костомаров зробив значний внесок у розвиток літератури, культури, мистецтва, вагомими також були його археографічні праці. У проблемному аспекті археографічні праці Костомарова охоплюють питання як єдиної (загальної), так і пошукової (польової), камеральної археографії. Археографічна робота Миколи Івановича була складовою його діяльності як

історика. Її можна поділити на два періоди: до початку співробітництва вченого з Археографічною комісією в Санкт-Петербурзі (1839–1859 рр.) і 25-річний період його праці з підготовки та видання «Актів Южной и Западной России» (1860–1883 рр.). Археографічна діяльність Костомарова значно розширила джерельну базу його робіт, основу яких переважно становив актовий матеріал. Незважаючи на роботу з великим комплексом джерел, особливо на початкових етапах творчого шляху, Микола Іванович під впливом романтизму з певним упередженням ставився до юридичних, дипломатичних та інших джерел, пов'язаних з історією державних утворень. Археографічна діяльність Костомарова сприяла еволюції його історичних поглядів від романтизму до позитивізму. Найпомітніші досягнення вченого як археографа пов'язані з його редакторською діяльністю. За його редакцією були видані серійні видання, публікації окремих документів і передмови до них, курси лекцій з джерелознавства російської історії, звіти про відрядження в архіви та бібліотеки, виступи на засіданнях Археографічної комісії, рецензії та нотатки з приводу видання збірників документів і матеріалів, літописів, було опубліковано 12 з 15 томів серійного видання «Актів Южной и Западной России» (1861–1884 рр. т. 1-9,11-13), що складаються з 2258 документів на 4603 сторінках, також історичні монографії: «Богдан Хмельницький», «Гетьманство Виговського», «Гетьманство Юрія Хмельницького», «Мазепа», «Летопись занятий археографической комиссии».

«Богдан Хмельницький» – історична і дуже відома монографія Костомарова. Над нею він працював більшу половину свого життя, опублікував у 1856 р. і по батьківськи називав її «Мій Богдан...».

М. І. Костомаров не полишав праці над історією Богдана Хмельницького до кінця свого життя: доповнював і виправляв згідно з нововідкритими історичними матеріалами, здійснив декілька видань, останнє з яких вилізло у загальновідомий фундаментальний тритомник «Богдан Хмельницький» (1884 р.). На жаль в історіографії найчастіше з приводу монографії зустрічаються не об'єктивні висловлювання: автор негативно ставився до діяльності Хмельницького, даючи позитивну оцінку Виговському і Мазепі. Насправді підходи Костомарова досить зважені. Не гетьман був діючою особою, писав вчений, а народ; не він підняв народ на повстання, а народна необхідність змусила його до цього. У цих доводах простежується прагнення довести, що народні маси творять історію і що їх життя, побут також необхідно вивчати. У монографії виявлені основні риси Миколи Івановича як історика – археографа: розповідний хист і широка вчитаність у джерелах, у тому числі польських, чим він незрівнянно переважав усіх попередників на ниві української історії.

Не менш відомою є також написана на унікальних архівних джерелах монографія Костомарова «Мазепа». Це перший у світовій історіографії фундаментальний твір написаний на цю тему. Опублікована у 1882 р. ця монографія Миколи Івановича – визначна і унікальна праця, що не втратила свого непересічного значення до сьогодні. В ній він пробудив такі пристрасті, що вгамовуються ось уже понад 100 років .

Отже ми бачимо, що діяльність Костомарова як археографа була гідною і корисною, археографічні твори Миколи Івановича залишаються

актуальними до сьогодні. З іншого боку археографічна практика відіграла суттєву роль в написанні фундаментальних монографій з історії України.

Трансформація традиційних міфологічних вірувань та уявлень українців в умовах сучасності

Юлія Буйських

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Під терміном «традиційний» в етнології розуміється сукупність культурних явищ, властивих доіндустріальному суспільству. На теренах Російської імперії, зокрема, в Україні, промисловий переворот відбувся всередині XIX ст. Отже, для українців час кінця побутування традиційної культури визначають межею кін. XIX – поч. XX ст. Традиційний світогляд – це система уявлень про світ і людину, притаманна неелітарним представникам традиційного (доіндустріального) суспільства. Значною мірою він співвідноситься з міфологічно-релігійними уявленнями народу. Помітне місце в світогляді українців займали вірування та уявлення, пов'язані з надприродними істотами, такими як: знахарі, відьми, чаклуни, вовкулаки, домовики, русалки, упирі тощо.

В умовах сучасного суспільства, що швидко розвивається, та, враховуючи світові процеси глобалізації, які мають місце в Україні, актуальними стають питання трансформації традиційного світогляду. Сьогодні на світоглядну систему українців впливають не притаманні їй релігії – буддизм, індуїзм, поширюються і чужі традиційній культурі течії протестантизму. Великих розмірів набувають і процеси взаємопроникнення та змішання сільської та міської культур. Отже, сьогодні фактично деформуються традиційні психологічні установки етносу, змінюється ритм життя та його цінності.

Під впливом цих процесів трансформуються і комплекс міфологічних вірувань та уявлень. Деякі образи надприродних істот змінюються, проте зберігають свою традиційну основу. Зокрема, це стосується таких міфологічних персонажів, як відьма і домовик. Щодо відьом, то сьогодні нами фіксуються розповіді про їх шкідливу діяльність: «зурочення», приворот, «пороблення», відбирання молока у корів, що було типовим і для традиційного суспільства. Проте, не збереглися вірування у здатність відьом літати, перетворюватися на тварин та неживі предмети, красти зірки з неба, росу. Старі люди переповідають історії, почуті від батьків, про колишніх сильних відьом та знахарів, які могли перетворюватися на жаб, літати, спричинювати людям смерть. Поняття «знахар» і «відьма» сьогодні змішані, і «знахарем» називають людину, яка робить порчу, на відміну від традиційного суспільства, де знахарі протиставлялися відьмам, бо допомагали людям і діяли від Бога. Віра в чаклунів та чарівниць в сучасному сільському соціумі відсутня, так само як і віра в вовкулак та упирів. «Відьмою» називають будь-яку жінку, яка «щось знає», «робить», відбирає молоко у корів і має «погане око», а «знахарем» – чоловіка, який здійснює схожі дії. Віра в «знахаря» сьогодні характерна і для міської

культури, проте, вона стосується загалом малоосвічених верств суспільства, які довіряють інформації про «знахарів», «цілителів», екстрасенсів, надрукованій у виданнях сумнівного характеру. Що стосується віри в домовика, то і сьогодні вона зберігає двоїстість, характерну для традиційного суспільства: це або «нечистий» дух, якого намагаються позбутися, або добра істота, що живе в будинку. Уявлення, пов'язані з домовиками, проникли у міське середовище. Тут вони змішані з поняттям «полтергейсту», що прийшло до нас із США та Західної Європи. Також зберігають свою стійкість вірування в небіжчиків, що «ходять». Вони зводяться до таких розповідей: помирає близький родич, його «приплакують» і він починає «ходити» до свого будинку. Вірування у русалку мають свій конкретний епіцентр – Полісся. Сьогодні розповіді про русалок у названому регіоні зводяться до характеристики їх походження та згадками про те, як колись давно русалок бачили і як вони виглядали.

Отже, традиційні міфологічні вірування та уявлення в умовах сучасного суспільства зазнали трансформації, віра в деяких надприродних істот зникла взагалі, проте стійкими залишаються вірування, пов'язані з найбільш поширеними загальноукраїнськими міфологічними персонажами – відьмами, домовиками, ходячими небіжчиками, русалками.

Банкет як елемент придворної культури Гетьманщини першої третини XVIII ст.

Ольга Васильєва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Урочистий банкет здавна був одним із найвиразніших елементів придворного життя. Його час, місце проведення, розташування гостей за столом, подані страви носили глибоке смислове навантаження, яке ясно розуміла еліта тогочасного суспільства.

Традиція урочистого банкету при гетьманському дворі бере свій початок іще за часів правління Богдана Хмельницького. Саме банкетом завершувалися прийоми іноземних делегацій, при чому честю вважалося сидіти якомога ближче до гетьмана, а відмова від вживання алкогольних напоїв розцінювалася як образа господаря дому – Богдана Хмельницького. Однак урочисті частування за цього гетьмана не набули іще такого розмаху, як за його наступників.

За часів правління Івана Скоропадського та Данила Апостола культура придворного банкету виходить на якісно новий рівень. Частування при дворі гетьмана, які мали демонструвати багатство та щедрість цього правителя, завершували практично усі світські та релігійні урочистості, які відбувалися в Глухові. Святкування обрання гетьмана, Днів народження імператора та членів його родини, Дня святого – покровителя гетьмана, повернення гетьмана із поїздок, Різдва, Водохрещі, Пасхи – усе це завершувалося урочистим банкетом у гетьманській резиденції, на якому були присутніми представники генеральної старшини, російські офіцери та

чиновники, наближені до гетьмана особи. Та й поховальний церемоніал гетьманського двору включав до свого складу поминальний банкет.

Господарем, який приймав гостей, на банкеті при гетьманському дворі був сам гетьман, однак за певних обставин (таких як хвороба) його функції могла взяти на себе гетьманова. Ошатно одягнені господарі та гості куштували вишукані страви та напої (до гетьманського двору стрільці присилали впольованих журавлів, дрохв, управителі гетьманських маєтків – м'ясо биків, баранів, кабанів, домашньої птиці, ковбаси, сало, рибу, продукти рослинництва, горілку, а при дворі знаходилися значні запаси рейнського вина). Тим більше, що при дворі служив спеціальний гетьманський кухар, який міг приготувати названі продукти якнайкраще. Банкет супроводжувався грою військової музики та стрільбою з гармат. Однак гуляння часто затягувалося до самого ранку. До того ж, банкетуючим була притаманна надмірність у вживанні алкогольних напоїв, після чого гетьмана та його гостей інколи просто розносили по домівках.

Урочисті банкети за участі гетьмана та його почту могли відбуватися не лише в Глухові. Наприклад, одне з таких частувань було організоване під час перебування Данила Апостола у столиці імперії. На нього був запрошений імператор із своїми найвищими сановниками. Цікаво, що виразом великої честі для гетьмана, який особисто приймав гостей, був названий той факт, що він сидів за столом прямо навпроти імператора.

Таким чином, урочистий банкет був одним із найвагоміших елементів придворного життя Гетьманщини, наочно виражаючи не лише державні пріоритети (через вибір приводів до святкування чи запрошених осіб), а й мав сприяти демонстрації багатства та влади її правителя – гетьмана.

Етапи колонізації Боспору Кімерійського

Віктор Вахонєєв

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

В різних регіонах Північного Причорномор'я колонізаційні процеси відбувалися по-різному, причому відрізнялися не тільки від колонізації узбережжя Середземного моря, але навіть і один від іншого. Динаміка утворення апойкії в районі Боспору Кімерійського істотно відрізняється від Північно-Західного Причорномор'я чи Західного Криму.

Колонізація узбережжя Боспору Кімерійського не була єдиним і одночасним процесом. Вона розтягнулася в часі, мала свої причини. За допомогою даних письмової традиції щодо ситуації в метрополіях, співставивши їх з даними археології щодо часу утворення тої чи іншої апойкії, спробуємо виділити основні етапи колонізації Боспору.

Першим грецьким форпостом в регіоні може по праву вважатися Таганрогське поселення, що, на жаль, було повністю зруйноване береговою абразією. В результаті дослідження археологічного матеріалу, виявленого при зборах на березі Таганрогської затоки, стало очевидним, що поселення існувало з останньої чверті VII до середини VI ст. до н. е.

Слід відмітити ту особливість, що перше грецьке поселення в цьому регіоні було засноване в найбільш віддаленій частині Меотиди (Азовського моря). В цьому відношенні ситуація з Таганрогським поселенням нагадує ситуацію в північно-західній частині Чорного моря, де також в VII ст. до н. е. виникають дві грецькі колонії: Істрія та Бережанське поселення, що значно передували іншим.

Існують різні здогадки щодо мети утворення Таганрогського поселення (землеробство, торгівля, рибні багатства, корисні копалини). Проте тут варто згадати про нещодавнє відкриття на Березані.

Для того щоб досягти північної частини Меотиди, грецькі кораблі вимушені були пропливати весь Боспор Кіммерійський. Цікаво, що в цей час тут не було засновано жодного опорного пункту (Ю. О. Віноградов пояснює це тим, що через Боспор Кіммерійський відбувалися періодичні міграції кочових скіфів). Правда, все ж таки є одне свідчення можливої появи греків на Таманському півострові – це одиничний фрагмент чаши з зображенням птиці, знайдений поблизу Анапи. Зокрема Г. А. Кошеленко та В. Д. Кузнецов не відкидають можливість існування в цьому місці поселення, синхронного Таганрогському.

Перший етап: 590–560 рр. до н. е.

Перша хвиля масової колонізації району Боспора Кіммерійського наступає в першій половині VI ст. до н. е., точніше в 590–560-х рр. до н. е. Традиційно вважається, що першою була заснована в 590-ті рр. до н. е. майбутня столиця Боспору – Пантікапей. Надалі з'являються інші грецькі апойкії: Мірмекій, Тірітака, Німфей, Гермонасса, Патрей, Кепи, так званій Торик та те поселення, що нині зруйноване морем і від якого зберігся лише так званій Тузлінський некрополь. Всі вони виникають на рубежі першої – другої чвертей VI ст. до н. е.

Грецька колонізація цього регіону проходила у вельми сприятливих умовах, оскільки в цей час на берегах Боспору Кіммерійського не було значних мас місцевого населення та екологічна ситуація теж була більш сприятливіша, ніж сьогодні.

Другий етап: 540-ві рр. до н. е.

Друга хвиля грецької колонізації приходить на період близько 540-х рр. до н. е., коли була заснована Фанагорія та ряд інших, більш дрібних населених пунктів. Основною характеристикою цього етапу є початок освоєння внутрішніх територій як на європейському (Керченський півострів), так і на азійському (Тамань) Боспорі. При цьому з'являється різниця між двома частинами Боспору Кіммерійського: азійська сторона його освоювалася більш активно, ніж європейська.

Третій етап: 490-ті рр. до н. е.

Третя хвиля колонізації охоплює час одразу після придушення персами іонійського повстання – першу чверть V ст. до н. е. На території Керченського і Таманського півостровів з'являється декілька десятків нових поселень, не кажучи вже про розростання старих. Вочевидь, певну частину населення цих поселень склали іонійці, що покинули рідні поліси після поразки повстання.

Після цього масових переселень греків на Боспор не спостерігається.

Проблема становлення і розвитку полиса привлекла і привлекатиме увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Великою науковою інтересом викликала ідея Г. А. Кошеленко про те, що розуміння полиса як міста-держави не можна вважати повністю задовільним, воно ширше і багатогранніше.

В даний час в історичному дослідженні існують дві точки зору щодо реального статусу грецьких поселень на Боспорі. Деякі вчені схильні до того, що вже з самого початку боспорські колонії були організовані як поліси (Д. Б. Шелов, Ф. В. Шелов-Коведяев). Інші вчені (Г. Р. Цецхладзе) вважають, що спочатку грецькі колонії не були полісами, а лише апойкіями. Тільки в результаті значительних перетворень вони оформились в так звані грецькі поліси. Однак ця дискусія буде актуальною до тих пор, поки однозначно не буде вирішено питання щодо того, що ми розуміємо під давньогрецьким терміном «поліс».

Вслід за німецькими вченими XIX в. слово полис перекладають як місто-державу. Слід би більш детально розглянути це поняття в даному терміні. Для давніх авторів, писавших про поліс, він представлявся, перш за все, як громадянський колектив, певним чином організована громада людей (Herod., VIII, 61; Thuc., VII, 77, 7). Тобто, говорячи про поліс, ми маємо на увазі громадянську громаду, місто, державу. Метою нашого дослідження є спроба розглянути визначення кожного з цих трьох державно-правових термінів, для того щоб в подальшому визначити статус поселень на Боспорі.

Своєобразие античної громадянської громади від інших типів громади (родової, сімейної, територіальної) було визначено К. Марксом. Воно включало, по-перше, наявність античної форми власності, яка включалася в єдину державну і приватну власність, по-друге, в формі і тенденції розвитку політичної організації колектива власників, по-третє, співпадіння (більше або менше) політичної і військової організації. Що стосується визначення міста, то особливу увагу заслуговують висловлені в 80-х гг. XX в. роботи американського соціолога Р. Сомлінсона і радянського дослідника М. Н. Межевича. Вчені приходять до висновку, що становлення античного міста є результатом процесу соціального розподілу праці (між землеробством і ремеслом), в результаті якого в ньому концентрується промисловість, углубляється спеціалізація всередині самої промислової сфери виробництва, наявність обміну (в формі ринку), існування приватної власності, існування класів (в тому числі купців). Крім того, слід звернути увагу і на архітектурні споруди, які притаманні містам. Державою, як правило, визначається як політична організація громади, забезпечуюча її єдиність і цілісність, здійснювана за допомогою

государственного механизма управление делами общества, суверенную публичную власть, придающая праву общеобязательное значение, гарантирующая права, свободы граждан, законность и правопорядок.

Таким образом, мы видим, что каждое из трех переводов древнегреческого слова полис (гражданская община, город, государство), включает в себе совершенно разное значение. Античная традиция сохранила названия приблизительно тридцати боспорских населенных пунктов. Для того, чтобы определить реальный статус каждого из них на разном этапе существования, необходимо, во-первых, рассмотреть письменные источники в которых упоминаются боспорские колонии, во-вторых, подвергнуть анализу употребляемые термины и контекст, в котором они используются, в-третьих, в дальнейшем установить время появления терминов по отношению к каждому из них.

Образы Польши и поляков в Советской России (1918–1920 гг.): постреволюционная перезагрузка

Игорь Винокуров

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Представления различных общностей друг о друге вызывают устойчивый интерес как с теоретической, так и с практической точки зрения. Отдельные стороны польско-русского взаимного восприятия нового и новейшего времени получали освещение в работах польских исследователей Д. Боцьковски, А. де Лазари, М. Филиповича, российских – Л. Горизонтова, О. Рябова, В. Хорева. Но до сих пор не подвергалось специальному исследованию становление советского взгляда на поляков и Польшу, его динамика и инструменты, хотя использование материалов периодической и непериодической печати, произведений художественного творчества, а также официальной документации, воспоминаний и др. делает это возможным.

В XIX в. поляки воспринимались в России прежде всего как угроза внутренней безопасности. Начало следующего столетия сопровождалось смягчением остроты негативных стереотипов, однако лишь революционные изменения привели к формированию нового качества.

В первой четверти XX в. в европейском массовом сознании происходит политизация представлений о внешнем мире. Традиционный этнический стереотип теперь отождествлялся с образом соответствующего государства. Восстановление польской государственности привело к военному противостоянию с соседями, прежде всего с Советской Россией.

С этого времени советская пропаганда приступила к формированию представлений о западном соседе по этносоциальному принципу. На вооружение были взяты бытовавшие прежде клише о «шляхетской», «панской» Польше, но их интерпретация изменилась. Панораму единого народа сменила схема общества, раздираемого классовыми противоречиями, делимого на «хороших» поляков (к которым были отнесены рабочие, крестьяне, часть интеллигенции, дети, коммунисты) и

«плохих» «панов» (правительство, помещики, офицерство, фабриканты, полиция, профессура, журналисты).

В информационной войне с Польшей советские пропагандисты впервые отступили от установки на тотальный интернационализм; на плакатах и карикатурах появились образы, призванные вызывать ассоциации неприятия польского противника. Сложился типичный портрет «пана», узнаваемого по характерным усам, большому животу, шапке-конфедератке и т. п. Внешние признаки, равно как и цвет, несли идейную нагрузку. По-своему отражались фазы военного противостояния. В 1919 г. колоритные фигуры «пана» и «рабочего» представляли соразмерными (при уверенном превосходстве последнего). Начало крупномасштабного польского наступления весной 1920 г. добавило к образу врага новые штрихи: он обычно изображался жестоким и кровожадным великаном, что должно было объяснить успехи поляков и апеллировать к инстинкту самосохранения зрителя. Аналогичные мотивы возродились сразу после поражения красных войск под Варшавой в августе 1920 г. Зато предшествовавшим ему успехам РККА сопутствовала мощная волна визуальной агитации, где «пан» мелок в буквальном смысле, лишён элементарных качеств достойного соперника.

Дискредитация противоположной стороны производилась по ряду направлений, воздействовавших на образное и логическое мышление. Среди первых особое значение имела дегуманизация врага, в большей или меньшей степени отказывающая ему в человеческих чертах, а в наиболее завершённой форме – придававшая ему животный облик, иной раз обладающий «польской» спецификой (белый орёл, терзающий красного Прометей), или же «универсальный» (собака, свинья). Эта альтернатива «пану», не столь растиражированная, но не менее выразительная, в отличие от него воплощала не класс, а государство. Через газеты, песни, стихи внушалась идея о зависимости Польши от империалистов Антанты и сотрудничестве с фантомами меньшего калибра – Петлюрой, Булак-Балаховичем, проводились аналогии между действиями поляков и тех, упоминание о ком заведомо вызывало отрицательную реакцию. Так в сознании потребителя удавалось соотнести нынешнего противника с тёмными образами, созданными ранее большевиками и их предшественниками, – с белогвардейцами, германцами, магнатами I Речи Посполитой.

Формирующийся канон стремился вытеснить элементы прежней парадигмы и не допускал проявлений шовинизма по отношению к полякам как таковым. Польские национальные черты приписывались исключительно классовым врагам. Напротив, польские трудящиеся должны были восприниматься как естественные союзники Страны Советов, жертвы эксплуататоров, а с начала кампании 1920 г. на Украине – как нуждающиеся в помощи Красной Армии. Кульминационный момент войны дополнил фрагментацию картины польского общества критерием лояльности к «освободителям».

Ход советско-польского конфликта неоднократно позволял убедиться в расхождении с реальностью новых стереотипов Польши и поляков, однако их фундамент, сформированный в рассматриваемый период, нашел применение в межвоенном двадцатилетии.

Побут студентства України в 1953–1964 рр.

Наталія Власова
Донецький національний університет

Важливою складовою життя людини є побут. У людей з різних соціальних чи професійних груп він має свої особливості. В цьому сенсі дуже цікавим виявляється побут студентства – важливої соціально-професійної групи радянського суспільства. Поняття побут комплексне, яке включає в себе житло, харчування, одяг, санітарні умови, матеріальне забезпечення тощо. Але ми зупинимось на найбільш значущих його аспектах – умовах життя і харчуванні студентів України. Тому мета роботи полягає в аналізі само цих факторів повсякденності українського студентства в період “хрущовської відлиги”.

У історіографії дана проблема малодосліджена. Протягом 70–80х рр. XX ст. було написано декілька робіт загального контексту: “Одеський державний університет ім. Мечнікова”, “Мехмат в ретроспективі” та ін. У них коротко характеризується студентський побут. Низький рівень дослідження окресленої проблеми підтверджує її актуальність.

Джерельною базою роботи є архівні документи, періодична преса 50–60-х рр., а також усні історії, зібрані шляхом інтерв'ювання людей, що навчалися у вищих навчальних закладах України в 1953–1964 рр.

Звичайне приміщення іногороднього студента – кімната у гуртожитку. В різних навчальних закладах була різна кількість гуртожитків, де мешкали студенти. Будувались нові гуртожитки. Наприклад, в Одеському політехнічному інституті в 1955 р. було 2 гуртожитки, в яких мешкало 600 чоловік, а в 1964 р. – 4 гуртожитки на 1256 чол. А у Львівському політехнічному інституті в 1964 р. – 8 гуртожитків на 3642 чол.

Але, у зв'язку з щорічним збільшенням числа іногородніх студентів кількість місць у гуртожитках не задовольняла потреби вузів. Багато студентів вимушено було жити в приватних квартирах, за які вони сплачували по 100 крб. на місяць. Інший спосіб вирішення житлової проблеми студентів – їх поселення в орендованих приміщеннях за кошти навчального закладу. Число студентів, що мешкали в орендованих квартирах, оплачуваних навчальними закладами по 35 крб. щомісячно, було різним. Наприклад, в Одеському державному університеті ім. Мечнікова в 1953 р. – 450 чол., а в Київському політехнічному інституті в 1955 р. – 1296 чол. Це залежало від контингенту та кількості студентів.

В кімнатах гуртожитків розміщалися від трьох до шести студентів різних курсів, кожен з них сплачував по 30 крб. на місяць. Вони забезпечувались постільною білизною, простирадлами та меблями. В гуртожитку були спеціальні кімнати для прання, сушки і прасування білизни. Прання білизни коштувало 3 крб. за кілограм сухої білизни.

Щороку в гуртожитках проводився конкурс на кращу кімнату. Конкурсну комісію очолював голова профбюро факультету. Переможці конкурсу одержували премії.

При вузах працювали студентські їдальні та буфети. Студентський обід у їдальні при університеті коштував 1 крб. Здобна булочка коштувала 6 коп.,

чай – 3 коп. У продажу були й алкогольні напої. Горілка коштувала 3 крб. А в звичайній міській їдальні, або у кафе ціни були вище. (із спогадів студентів, що навчалися в 1962 р.)

Однак, в деяких вузах не було їдалень, або їхня кількість та потужність не задовольняла потреб студентства. Не завжди прийнятним був сервіс працівників громадського харчування. Часто їдальні були перевантажені, в них було брудно, страви готувалися несмачні, обслуговували споживачів повільно, а тому виникали великі черги. Буфети розпочинали роботу із запізненням, а в вихідні дні не працювали зовсім. Наприклад, в Одеському політехнічному інституті буфет починав працювати пів на дванадцятю. Всі ці негаразди пояснюються тим, що трест їдалень не приділяв належної уваги студентським їдальням. Зважаючи на ці труднощі багато студентів привозили продукти з дому та готували їсти власноруч.

Отже, студенти були недостатньо забезпечені гуртожитками, деяким з них доводилося мешкати на квартирах. Складною була ситуація з харчуванням молоді. Протягом 1953–1964 рр. матеріально-технічному забезпеченню вузів України не приділялась належна увага та підтримка з боку органів влади. Проте незважаючи на ці негаразди молодь займала активну життєву позицію.

Антирождественские и антипасхальные кампании СВБ в 1928–1932 гг. на материалах Белгородского района

Семен Водяницкий
Белгородский государственный университет

С рубежа 1928–1929 гг. произошло существенное изменение курса политики по отношению к религиозным организациям в СССР. Период относительно спокойных контактов с ними сменился длительной полосой крайне воинственного, нетерпимого отношения к Церкви. Это было связано с принятием общего курса руководящей группы ЦК ВКП(б) на свертывание НЭПа, насильственную коллективизацию и так далее. И хотя высшие государственные органы в начале 30-х гг. XX ст. не ставили задачу полного искоренения религии в стране, некоторые общественные организации, в частности Союз Воинствующих Безбожников, эту цель несомненно преследовали.

Первые вехи нового курса пришлось на весну – лето 1929 г. После принятия в апреле 1929 г. нового закона «О религиозных объединениях», в июне на II съезде СВБ прозвучал лозунг – «борьба с религией есть борьба за социализм», говорилось о необходимости объявления «безбожной пятилетки». 29 января 1930 г. на заседании исполнительного бюро Центрального Совета СВБ был принят план первой «безбожной пятилетки», по которому предполагалось довести число членов организации до 10 миллионов.

Местные организации СВБ не замедлили приступить к осуществлению плана «безбожной пятилетки». Особенно активно антирелигиозная

пропаганда велась во время Великих православных праздников: Пасхи и Рождества. Антипасхальные и антирождественские кампании занимали важнейшее значение в работе с населением.

К 1930 г. в Белгороде имелось 17 организованных ячеек СВБ. В них состояло 955 членов. В антирождественскую кампанию 1930 г. в клубах на предприятиях и в школах ими было зачитано 20 антирелигиозных докладов, обслужено приблизительно 2000 человек. В Белгородском районе имелось 38 антирелигиозных кружков (больше чем всех остальных), в них состояло 2936 мужчин и 1125 женщин (всего 4061).

Пропагандистская работа велась как среди взрослого населения, так и среди школьников. Областной Союз Воинствующих Безбожников постановлял во всех школах повышенного типа Белгородского района организовать ячейки и кружки безбожников. К 1930 г. в четырех школах города Белгорода существовали кружки безбожников.

Подготовительная работа к антипасхе и антирождеству началась практически за месяц до религиозных праздников. Заранее заказывались антирелигиозная литература и кинофильмы. Основным средством антирелигиозной пропаганды было проведение членами СВБ чтений докладов в избах-читальнях, красных уголках, клубах и т. д.

В 1930 г. в антирождественскую кампанию было зачитано 20 докладов на темы: «Церковники и сектанты – враги культурной революции», «Религия и социальное строительство», «Вредительская роль религии и необходимость усиления борьбы с ней», «Необходимость всем сознательным трудящимся вступать в СВБ» и т. д. Однако работа СВБ не ограничивалась исключительно чтением докладов и просмотров кинофильмов. Во время пасхальных праздников проводились массовые демонстрации в местах, почитавшихся верующими. В 1931 г. к первомайской демонстрации были подготовлены антирелигиозные лозунги: «Безбожие – путь к поднятню культуры масс», «ВЛКСМ – застрельщик безбожия», «За 10 лет без бога мы дошли до социалистического порога» и так далее. Для пропаганды, также активно использовались средства массовой информации – районные газеты.

Несмотря на усилившуюся пропаганду безбожия, сведения об отходе верующих от религии крайне малы. Так в 1930 г. после антирождественской кампании в городе Белгороде данных, указывающих на отход от религии, не зафиксировано.

Таким образом, следует отметить, что усиление антирелигиозной работы Союза Воинствующих Безбожников резко повышалось во время Рождественских и Пасхальных праздников. Однако, несмотря на активную пропаганду безбожия, первая «безбожная пятилетка» явно провалилась.

Роль наукової та дослідницької діяльності О. А. Янати у розвитку шкільного краєзнавства

Людмила Войтова

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Серед плеяди українських краєзнавців особливе місце належить Олександрові Алоїзовичу Янати – ученому, громадському діячу, природознавцю. Народився О. А. Яната 9 червня 1888 р. у м. Миколаєві. Дитячі роки Олександра пройшли в Миколаєві, а також у мальовничому селі Крюківці, розташованому неподалік міста. Навчався в приватній школі, згодом продовжив здобувати освіту в середньому реальному училищі. У 1905 р. вступив до сільськогосподарського інституту в м. Пулавах (нині територія Польщі), наступного року перейшов до агрономічного відділу Київського політехнічного інституту, в якому завершив навчання, отримавши вищу освіту.

Будучи студентом О. Яната не залишався осторонь подій, які на той час розгорталися в Україні. Так, 1907–1909 рр. він створив у Миколаєві підпільну друкарню, в якій публікувалася заборонена урядом література; брав активну участь у революційному русі. У зв'язку з цим, у квартирі О. А. Янати неодноразово проводилися обшуки, а у травні 1910 р. його було заарештовано. За відсутністю доказів справу Олександра Янати було припинено і в червні 1910 р. звільнено з в'язниці.

Науково-дослідною роботою О. Яната почав займатися ще під час навчання в середньому реальному училищі. Він самостійно проводив обстеження фауни околиць міста Миколаєва, зібрав 767 видів рослин, серед яких 101 був новий для цієї місцевості. Пізніше, студентом, здійснював біологічні та ентомологічні студії в Криму.

Після закінчення вищого навчального закладу Олександр Алоїзович з 1911 р. працював у Криму, обіймаючи посаду консерватора Природничого музею у Сімферополі, керував відділом лувівництва – в Партії кримських водяних розвідок (колишнє Міністерство земельних справ). Під керівництвом ученого проводилися обстеження флори північних повітів Таврійської губернії (Дніпровського, Мелітопольського, Бердянського), степової і лісостепової частини Криму, кримської яйли. За ініціативою О. А. Янати на горі Ай-Петрі була організована дослідна станція, що було значним науковим досягненням.

Згодом учений переїхав до Києва, у 1913 р. – до Харкова. Перебуваючи в Києві він розпочав велику науково-організаційну роботу:

- організував збір ботанічно-географічних даних про флору України;
- провів попереднє ботанічно-географічне районування республіки;
- організував та очолив ботанічну секцію українського наукового Товариства Всеукраїнської Академії наук;
- заснував та редагував «Український ботанічний журнал», «Вісті сільськогосподарської науки» та інші видання;
- був засновником і головою Термінологічної комісії природничого відділу Українського наукового товариства (потім природничого відділу Інституту наукової мови ВУАН);

- став фундатором і заступником голови, вченим секретарем Сільськогосподарського наукового комітету України, керував кількома його установами, зокрема, Термінологічним Бюро;
- брав участь в організації державного заповідник Асканія-Нова, керував багатьма науково-дослідними установами України;
- очолював кафедри в Київському університеті, Київському педагогічному інституті, Київському сільськогосподарському інституті;
- виконував обов'язки ректора Харківського сільськогосподарського інституту;
- керував контрольною насінневою станцією Харківського сільськогосподарського товариства, вів значну науково-дослідну роботу;
- брав активну участь в організації та роботі Першого з'їзду з охорони природи, що проходив в Москві.

Науковий доробок вченого нараховує більше 200 наукових праць, статей та рецензій. Предметом особливого зацікавлення Олександра Алоїзовича Янати протягом усього життя було краєзнавство – його природознавчий напрямок. З іменем вченого нерозривно пов'язана діяльність гуртка натуралістів при Київському політехнічному інституті (1907–1911 рр.), Миколаївського, Кримського, Харківського товариств любителів природи (1908–1912 рр.), Українського наукового товариства, Харківського наукового товариства при ВУАН.

О. А. Яната у 20–30-х роках ХХ століття входив до складу Українського комітету краєзнавства. Разом з членами комітету Д. І. Багалієм, В. О. Гериновичем, М. Г. Криворотченком, А. А. Лазарисом, С. Л. Рудницьким, М. І. Яворським та ін. Олександр Алоїзович зробив великий внесок у розвиток краєзнавства в Україні, в тому числі й шкільного.

Отже, наукова та дослідницька діяльність О. А. Янати відіграла велику роль у розвитку краєзнавства на Україні взагалі та шкільного зокрема. Про це свідчить організація та проведення ним краєзнавчої роботи на території України, збір ботанічно-географічних даних про флору, редагування краєзнавчих видань, керування багатьма науково-дослідними установами країни тощо.

Вивчення спадщини Олександра Янати дає багатий матеріал для сучасних історико-педагогічних досліджень.

Участь місцевих рад Донбасу в нагромадженні коштів (1926–1936 рр.)

Світлана Волкова

Донецький національний університет

Пошук додаткових джерел поповнення, як державного, так і місцевих бюджетів в умовах економічної кризи, без сумніву, є першочерговим завданням сучасності. Корисним може бути досвід, накопичений на різних історичних етапах, зокрема, в радянський період, коли потрібно було

мобілізувати максимум коштів на справу фінансування індустрії, колгоспів і радгоспів.

Велика роль у розв'язанні цих питань належала місцевим радам. Документи фондів Донецького і Луганського архівів дають можливість глибоко проаналізувати діяльність рад Донбасу всіх ланок в цьому напрямку.

Основним напрямком накопичення коштів було збільшення внутришньопромислових нагромаджень. Виконками рад створювали районні й окружні комісії з режиму економії. Ради по раціоналізації заслуховували звіти про їх роботу на засіданнях пленумів. Крім того, вони дбали про організацію таких комісій безпосередньо на підприємствах та установах.

У Донбасі окружні комісії по режиму економії були створені одразу ж після звернення ЦКВКП(б) у квітні 1926 р., де йшлося про впровадження строгого режиму економії. Вже в травні – липні такі комісії почали діяти на всіх підприємствах, в установах і закладах, якими керували районні комісії, створені в цей же час.

Важливим джерелом нагромадження коштів для потреб соціалістичної індустріалізації було сільське господарство. Документи рад свідчать про наполегливу роботу по виконанню планів хлібзаготівель. Депутати, працівники відділів і виконкомів Рад роз'яснювали селянам податкову політику радянської держави, створювали комісії сприяння, обговорювали на засіданнях питання про виконання планів, організували змагання сільрад за їх дострокове виконання.

Іншими шляхами нагромадження коштів були: використання сум від страхування життя і майна населення, здачі в оренду недіючих підприємств, трудових заощаджень населення у трудошадкасах і державних позик. Так, якщо три позики 1927–1929 рр. дали Донбасу біля 65,5 млн крб., то три позики 1932–1934 рр. – 383 млн. крб. За роки першої п'ятирічки нагромадження склали тут 0,5 млрд. крб., а за два роки другої п'ятирічки – 1933 і 1934 – 1,3 млрд. крб.

Слід зазначити, що основна частина коштів направлялась на розвиток промисловості, передусім важкої. Але в 1930-ті рр. в Донецькій області збільшилось фінансування соціальної сфери, пов'язаної з підвищенням життєвого рівня населення, що було зумовлено, передусім, масовим відтоком міського населення з Донбасу.

Проте слід пам'ятати, що насправді, будучи частиною могутньої державної машини з жорсткою вертикаллю влади, місцеві органи самоврядування в першу чергу повинні були проводити в життя генеральну лінію партії та уряду. Тому принципи й методи роботи місцевих рад Донбасу майже не відрізнялися від загальнодержавних, що забезпечувало єдиний підхід до нагромадження коштів в регіоні.

Детская беспризорность и борьба с ней в первые десятилетия советской власти

Анна Волошинова

Донецкий национальный университет

Преобразования, осуществляемые с начала 90-х гг. XX в. в России, породили ситуацию острой социальной нестабильности, сопровождающуюся деструктивным поведением несовершеннолетних. В связи с этим актуализировалась проблема детской беспризорности, которую все чаще связывают с явлениями социальной и школьной дезадаптации, возникновением наркомании и токсикомании, проституции, бродяжничества.

Наличие массовой детской беспризорности в Украине – один из ярких показателей системного кризиса, охватившего страну, не способную достойно позаботиться о своем бедующем. По мнению специалистов, в настоящее время в стране насчитывается более одного миллиона детей и подростков, которых вполне можно квалифицировать как беспризорных.

Создание продуктивной системы работы с беспризорниками не возможно без учета уникального исторического опыта ликвидации детской беспризорности в 1920-е гг., который до сих пор остается невостребованным из-за недостаточной изученности. Таким образом, разработка данной темы имеет практическую значимость для государственных институтов в решении вопросов ликвидации детской беспризорности.

Война, гражданская революция, эпидемии, голод, НЭП порождали толпы беспризорных детей – потерявших семью или оторвавшихся от семьи. В поисках куска хлеба дети примыкали к бродягам, шайкам бандитов, учились жить кражей, ловчить – короче, выживать любой ценой.

Сравнительно легко нарисовать портрет беспризорника: чумазий, в лохмотьях, босоногий, с воровато-жалостливыми глазенками, неустанно повторяющий что-то вроде: «Дядь, дай 10 копеек». Гораздо страшнее понять его внутренний мир. Самым распространенным для беспризорников возрастом было 10-14 лет. Впрочем, определить возраст этих детей было довольно трудно. Обследование одной из трудовых коммун показало, что мальчики «с 6-7 летнего возраста курят по 25-30 папирос в день, пьют эпизодически по 1-2 бутылки самогонки, кокаин нюхают все поголовно большими дозами». Неудивительно, что вид беспризорника был далек от детского. Они сами говорили о себе: «Это я потому такой, что кокаин нюхаю». Нередко 15-16 летнему подростку на вид можно было дать не более 10-11 лет.

Можно сказать, что проблема беспризорности была проговорена вслух к 1924 г. До этого шло «нащупывание» методов борьбы с беспризорностью. В результате за основу была взята провозглашенная несколькими десятилетиями раньше, как в России, так и в странах Запада, идея «трудовой помощи» – не только пригреть, обеспечить за счет государства и благотворительных структур всем необходимым для выживания, но дать профессиональные навыки, научить зарабатывать на хлеб самостоятельно. С

этого момента система реабилитации беспризорных стала развиваться за счет увеличения сегмента трудовых колоний, трудовых коммун.

В марте 1924 г. в Москве прошла I конференция по борьбе с беспризорностью.

Несмотря на все ужасы и трудности, к началу 1930-х гг. массовая беспризорность была в основном ликвидирована. Детские колонии и дома вовсе не были райскими уголками, но всё же они дали возможность подавляющей части детей вернуться к нормальной жизни. Стали известными на всю страну трудовая колония под Харьковом, созданная педагогом А. С. Макаренко, Трудовая сельскохозяйственная колония имени Джона Рида на Волге.

Прозвучавший в 1924 г. страстный призыв саратовского врача Соколова: «Дружными усилиями всех мы изживем это позорнейшее явление, создадим этим детям человеческие условия жизни и вернем им человеческий образ» – оказался вовсе не утопией. Как показал опыт СССР, большинство детей было спасено для жизни.

Особливості управління містами в період правління Павла I

Вікторія Вороніна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Вивчення структури міського управління – тема, відкрита до вивчення. Розкриття поставленої проблеми – це висвітлення так званих «білих плям» історії, адже досліджувалось управління містами в періоди, що передували та слідували за правлінням Павла I. Дослідження даної тематики є важливим, адже необхідне для реставрації історичної дійсності епохи імператора Павла I.

В період правління Павла I управління містами зазнало значної реорганізації. У 1796 р. імператор спробував відновити існуюче раніше управління в Україні, але відродити Магдебурзьке право йому не вдалося. Слабке і безправне міське станове «самоврядування» злилося з органами поліції. Управи благочиння і міські станові думи (загальні і шестигласні) були закриті. Замість них спочатку в столицях, а з 1798 р. і в інших містах були встановлені міські правління – ратгаузи, що об'єднували адміністративно-поліцейські, фінансово-господарські і частково судові функції в місті: їм підпорядковувались городові магістрати і ратуші. Поряд з призначеними урядом чиновниками – президентом і директором економії (завідуючий господарством міста) – в складі ратгауза були і виборні від міського товариства: бюргермейстери і ратгери; їх вибори затверджувались імператором.

Згідно іменного указу, даного Сенату, від 4 вересня 1799 р., всі магістрати та ратуші повітових міст Санкт-Петербурзької та Московської губерній підпадали під апеляцію ратгаузів, які знаходились у столицях. Це здійснювалось з метою досягнення порядку в суді та розправі.

Магістрати та ратуші повітових міст переходили під апеляцію ратгаузів губернських міст. А ратгаузи перебували «безпосередньо під Сенатом».

Ратгаузи – не що інше, як відділений департамент з міських справ, подібний палатам, що відправляють правосуддя

Нижній земський суд і ратуша співпрацювали між собою, зі справ щодо вексельних позовів, інших комерційних обов'язків і розрахунків, купці та міщани, що жили в цих містах, повинні були розбиратись в магістратах або купецьких ратушах, до яких вони приписані.

Губернським правлінням наказувалось міста, що залишились понад кількість, положену за штатом, перейменувати на посади, встановивши на утриманні купецтва та міщанства, що в них знаходяться, ратуші. Додавалось лише, що положення це не стосується тих міст, які мають особливі привілеї.

Загалом, безповітове місто – це населений пункт, що не є адміністративним центром повіту, те саме, що й посад, і відмінність між цими двома термінами полягає лише у назві. Деякі міста, що не увійшли до штатного положення, не перейменовувались посадами, залишались під назвами міст. Вони управлялись магістратами та ратушами, які встановлювались цивільним губернатором «під особливим наглядом Сенату».

Прибутки скасованих міст надходили до міських дум повітових міст, а кошти ці думи записувати повинні були особливою статтею. У перейменованих містах встановлювались ратуші за рахунок місцевого купецтва та міщанства. При цьому міський голова міг залишитись той самий, що був до перейменування, якщо термін його служби не сягав трьох років. Якщо ж даний термін вийшов, вибори проходили знову, у присутності представника нижнього земського суду.

Отже, в період правління імператора Павла I управління містами зазнає змін. Прагнучи впорядкувати діловодство, розмежувати функції різних установ, Павло I прагне встановити чітку ієрархію в управлінні.

Політична діяльність Ісака Мазепи в повоєнний період (другої половини 20-х – початку 50-х рр. ХХ ст.)

Віктор Гаврик

*Інститут філософської освіти і науки Національного педагогічного
університету імені М. Драгоманова*

Продовженням політичної діяльності І. Мазепи у післявоєнні роки стала його активна участь у консультаціях українських політичних сил, які мали на меті створити єдиний державний центр. Результатом цих консультацій стала міжпартійна нарада 19 квітня 1947 р. у Майнц-Кастелі на якій було вирішено створити Українську Національну Раду – передпарламент УНР в екзилі. Представники українських партій обрали І. Мазепу головою Підготовчої комісії для створення УНР. Несприйняття лідером УСДРП ідеологічних поглядів своїх політичних опонентів жодним чином не переросло в організаційні обмеження: до участі в роботі комісії були запрошені всі політичні сили.

Представники українських політичних сил у Підготовчій комісії дійшли згоди, що УНРа буде виконувати функції тимчасового законодавчого

органу до скликання на звільненій від окупації території України Установчих зборів, які й приймуть закон про устрій української держави. Всі українські політичні партії, за винятком СГД, делегували до УНРади своїх кандидатів.

За пропозицією І. Мазепи, УНРаду було сформовано за секторальною системою. Чотири сектори мали бути «осередками кристалізації громадських сил і політичної думки»: соціалістичний (УПСР, УСДРП, УСРП, УРДП); центрально-демократичний (УНДО, УНДС); націоналістичний (ОУН дві течії); монархічний (СГД). Загалом українські політичні партії делегували 36 своїх членів, серед яких одним з представників УСДРП був І. Мазепа.

Перша сесія УНРади відкрилася 16 липня 1948 р. в Авгсбурзі. На ній було обрано керівні органи Державного Центру УНР: Президію УНРади та уряд – Виконний орган. Головою уряду і керівником ресорту (міністерства – В. Г.) зовнішніх справ був обраний І. Мазепа.

У своєму виступі на сесії І. Мазепа проаналізував завдання, які стояли перед реорганізованим Державним центром і шляхи їх досягнення, подав концепцію діяльності уряду. Він визначив і головні завдання, які Виконний орган мав поставити в програму своєї діяльності: 1) довершити консолідацію українських національних сил навколо УНРади; 2) налагодити зв'язки з Батьківщиною та допомагати їй всіма доступними засобами; 3) встановити зв'язок з політичним світом; 4) встановити контакти та тісну співпрацю з представниками інших поневолених народів; 5) допомагати належному вихованню українського суспільства в еміграції і, насамперед, підготовці активнішої та здібнішої молоді для продовження визвольної боротьби. Президія УНРади, розглянувши програму діяльності уряду, визнала правильними загальні лінії політики Виконного органу.

І. Мазепа очолював український екзильний уряд до 12 січня 1952 р. За цей період Виконний орган, у зв'язку з кризами діяльності, двічі складав свої повноваження, але українські політичні сили знову доручали І. Мазепі формувати новий уряд. Потрібно зазначити, що ні один склад Виконного органу, незважаючи на реорганізацію та структурні перебудови, проведені І. Мазепою, не виконав своєї програми в повній мірі. Але на це була низка причин, що заважали діяльності уряду. По-перше, не вистачало матеріальних засобів, тому уряд періодично працював „по мірі спроможностей” кожного з його членів. По-друге, значні зусилля уряд І. Мазепи спрямовував на спростування несправедливої критики з боку потужних опозиційних сил – СГД і ОУН(р). По-третє, напівлегальне становище та проживання членів уряду в різних місцевостях дуже сповільнювало обмін інформацією. По-четверте, стан здоров'я голови Виконного органу та часті зміни складу уряду в зв'язку з переїздом урядовців в інші країни у пошуках засобів для існування.

Проте, незважаючи на вищезазначені причини, уряд І. Мазепи мав і значні здобутки. Передусім це стосується його зовнішньополітичної діяльності. Поруч з заходами по „включенню” України в європейську систему, І. Мазепа значну увагу приділяв процесу створення „єдиного фронту боротьби всіх поневолених Москвою народів”. З цією метою Виконний орган встановив взаємини з політичними центрами: литовським,

латиським, естонським, білоруським, польським, словацьким, грузинським та національними осередками: чеським, румунським, угорським, югославським, болгарським.

Основні засади створення Східноєвропейського союзу були представлені І. Мазепою на спільнім засіданні президії УНРади та уряду 11 лютого 1949 р. Спільні економічні та оборонні інтереси народів Східної та Центральної Європи, на його думку, мали стати головними чинниками створення Східноєвропейського союзу, заснованого не на примусі, а на принципах добровільної співпраці, що, відповідно, не загрожувало б державній незалежності країн-учасниць. А створення цього союзу, в свою чергу, мало бути етапом входження до Об'єднаної Європи.

Прагнучи залучитись допомогою ООН у вирішенні української проблеми, Виконний орган вжив заходів для поглиблення інформованості цієї міжнародної організації про становище українського народу. У вересні 1948 р. він направив до ООН свій перший меморіал. І. Мазепа гостро критикував керівництво УРСР, яке, репрезентуючи Україну в ООН, не відстоювало права українського народу на міжнародному форумі, а було лише маріонеткою в руках кремлівського режиму.

Інтеграція ФРГ в НАТО і реакція ССРСР

Юрій Гавериленко

Харьковский національний університет імені В. Н. Каразіна

Корейська війна 1950–1953 гг. побудила країни Запада предпринять заходи по усилению своего оборонительного потенциала в Европе, прежде всего за счет реинтеграции ФРГ. Однако, 30 августа 1954 г. Франция отказалась ратифицировать договор о Европейском оборонительном сообществе (ЕОС), чем существенно подорвала план создания военной силы в Европе, способной эффективно противостоять социалистическому лагерю. Великобритания предложила свой выход из кризисной ситуации, заключающийся в возможном вовлечении ФРГ и Италии в Западный Союз (Брюссельский пакт), созданный в 1948 г. против возобновления возможной германской агрессии. Франция, под нажимом американской и английской сторон, согласилась обсудить предложения Лондона. Согласно им, интеграция ФРГ в Западный Союз открывала ей путь в НАТО, что помогло бы качественно усилить военную мощь Североатлантического альянса. В сентябре 1954 г. в Лондоне, а в октябре в Париже прошли многосторонние консультации пяти стран-участниц Брюссельского пакта при участии США, Канады, Италии и ФРГ, в ходе которых были разработаны условия интеграции последних двух государств в Западный Союз.

Согласно Парижскому договору, подписанному 23 октября 1954 г., были приняты решения о присоединении ФРГ и Италии к Брюссельскому пакту, который после изменения некоторых формулировок терял антигерманскую направленность и получал название Западноевропейский союз (ЗЕС). ФРГ, таким образом, получала возможность интеграции в НАТО, что и было закреплено отдельным протоколом соглашения.

Парижский договор санкционировал создание западногерманских вооруженных сил которые должны были контролироваться структурами НАТО. Это позволяло союзным странам отслеживать оборонную политику ФРГ, быть в курсе планов ее армейского строительства и разработки военной доктрины. Интеграция ФРГ в Североатлантический альянс позволяла не только усилить его потенциал, что способствовало бы эффективной политике сдерживания коммунистического блока, но и возможность «сдерживания» реваншистских тенденций в самой Западной Германии. Все это вскоре вылилось в так называемую доктрину «двойного сдерживания».

При подписании Парижского договора правительство ФРГ выступило с заявлением о том, что оно будет воздерживаться от действий, несовместимых со строго оборонительным характером договоренностей и никогда не прибегнет к силе для объединения Германии или изменения границ ФРГ. Западная Германия также приняла обязательство не производить оружия массового поражения (атомного, химического, бактериологического), не иметь на вооружении управляемых ракет и ракет дальнего радиуса действия, бомбардировщиков и военных кораблей водоизмещением более 3 тыс. тонн. Исключение могла позволить лишь рекомендация Верховного главнокомандующего НАТО при согласии 2/3 членов Совета ЗЕС.

5 мая 1955 г. вступили в силу статьи Парижского договора, что означало правовое оформление присоединения ФРГ к Североатлантическому договору, предусмотренного протоколом 23 октября 1954 г. Вскоре были созданы министерство иностранных дел во главе с Генрихом фон Брентано и министерство обороны, которое возглавил Теодор Бланк. После того как юридическая база интеграции Германии в НАТО была завершена, в ноябре 1955 г. «ведомство Бланка» приступило к созданию вооруженных сил Германии – бундесвера, численностью в 500 тыс. человек, сразу же перешедших в подчинение командования НАТО. В мае 1956 г. была введена всеобщая воинская повинность.

Парижский договор предусматривал сохранение на территории ФРГ оккупационных войск западных держав, «сотрудничающих для того, чтобы мирными средствами достичь своей общей цели – создания объединенной Германии, которая, подобно Федеративной Республике, будет иметь либерально-демократическую конституцию и будет включена в европейское сообщество». При подписании протоколов представители США, Великобритании и Франции сделали заявление о том, что они рассматривают правительство ФРГ как «единственное германское правительство», представляющее немецкий народ в международных отношениях.

СССР отреагировал на вхождение ФРГ в НАТО активизацией своих действий, направленных на скорейшую военно-политическую интеграцию социалистического блока. Так, в заключительном соглашении московской конференции при участии стран «народных демократий» и ГДР, проходившей с 29 ноября по 2 декабря 1954 г., утверждалось, что в случае ратификации Парижского договора, стороны будут готовы предпринять совместные меры для создания общих вооруженных сил и их командования.

7 мая 1955 г. СССР разорвал англо-советский (1942 г.) и франко-советский (1944 г.) договоры, тем самым формально разрушив юридическую базу сотрудничества с бывшими союзниками по антигитлеровской коалиции.

Логическим завершением структурного оформления восточного блока стало подписание 14 мая 1955 г. Варшавского договора о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи восьми государств (СССР, Чехословакия, Польша, ГДР, Румыния, Албания, Венгрия, Болгария). Решение проблемы единства Германии окончательно зашло в тупик. Оба германских государства были втянуты в «холодное» противоборство двух сверхдержав.

К вопросу о политической деятельности князя Даниила Романовича Галицкого

Сергей Гаврилюк

Донецкий национальный университет

В XII ст. Киевская Русь вступила в период феодальной раздробленности. На Любечском съезде князей (1097 г.) был принят вотчинный принцип наследования земель. Вследствие этого укреплялись местные княжеские династии. К концу XII в. изменился центр тяготения русской жизни: вместо утратившего свое былое политическое и экономическое значение Киевского княжества появились Суздальское (северо-восток) и Галицко-Волыньское (юго-запад).

К вопросу о политической деятельности князя Галицко-Волынской земли Даниила Романовича Галицкого (1201–1264 г.) обращались многие исследователи (Н. Костомаров, Н. М. Карамзин, М. Грушевский, О. Субтельный, М. Брайчевский, М. Ф. Котляр, П. П. Толочко). Однако, недостаточно внимания уделялось проблеме политики князя, направленной на объединение земель Руси. Написанная современниками князя Галицко-Волыньская летопись пронизана мыслями относительно необходимости сильной великокняжеской власти. В «Слове о погибели Русской земли» митрополит Кирилл печатник и сподвижник Даниила Романовича, определяя границы Руси, включает в их состав, кроме Галицко-Волынского княжества, Новгород и Полоцкую землю: «Отсюда до венгров, и до поляков, и до чехов, от чехов до ятвягов, от ятвягов до литовцев и до немцев, от немцев до корелы, от корелы до Устюга, где живут тоймичи поганые, и за Дышащим морем, от моря до болгар, от болгар до буртасов, от буртасов до черемисов, от черемисов до мордвы». По мнению автора, объединительная политика Даниила Романовича являлась последней попыткой сплочения Руси.

После захвата в 1239 г. Киева перед князем открылись новые политические перспективы. Ведь не было на Руси другой личности, способной организовать сильную государственную структуру: черниговский князь Михаил Всеволодович бежал, Северо-Восточная Русь лежала в развалинах. Но, с востока уже наступали монголо-татары – сила, которой Даниил Галицкий не мог противостоять. Он оставляет в Киеве воеводу Дмитрия, а сам уезжает в Венгрию для поиска поддержки. Король

Венгрии Бела IV не оказал военной помощи и в 1245 г. князь вынужден был признать себя вассалом Орды. Монголы, опустошив Русь, не могли сломать существующие здесь политические порядки, поэтому ордынские ханы проводили политику сталкивания князей между собой, чтобы не дать никому усилиться. Данная политика не соответствовала интересам Даниила Романовича, стремившегося к сильной княжеской власти. По нашему мнению, это явилось одной из причин борьбы князя против монголо-татар.

В 1246 г. Даниил Романович решил основать в Галицко-Волыньском княжестве митрополию, которая выполняла бы функции общерусской. На должность митрополита князь назначил своего канцлера Кирилла. Именно Кирилл подготовил династический брак князя Владимиро-Суздальской земли Андрея с дочерью Даниила Галицкого (1251 г.), явившийся решительным шагом к возобновлению единства княжеств. Но, монголо-татарские правители пристально следили за ситуацией на Руси и в 1252 г. войска Андрея были разгромлены ордой Неврюя, а сам князь бежал в Швецию.

В 1254–1258 гг. Даниил Галицкий сделал попытку с помощью Запада освободить Русь. Для этого в 1253 г. был заключён союз с папой римским Иннокентием IV, объявившим крестовый поход против монголо-татар. Папа короновал князя, который получил титул короля не только Галиции и Володимирии, а и Руси. Однако, Даниил, ведя борьбу против Орды, не получил обещанной помощи, вследствие чего, под натиском орды Бурундая был вынужден уничтожить укрепления большинства городов своего княжества.

Итак, Даниил Романович Галицкий, находясь под влиянием идей восстановления Древнерусского государства, вслед за своим отцом, Романом Мстиславовичем, стал проводить политику объединения княжеств. Монголо-татарское нашествие помешало осуществлению планов князя. Ордынцам было невыгодно иметь под боком сильную державу, способную противостоять им. В 1258 г. они пресекли последнюю попытку объединения Руси.

Сучасні підходи у дослідженні так званих «етнічних конфліктів»

Дар'я Гайдай

Національний Університет "Кієво-Могилянська академія"

Особливий інтерес щодо дослідження природи етнічного конфлікту виник на поч. 1990-х рр. після розпаду СФРЮ і СРСР, і розгортання серії міжетнічних конфліктів на цьому просторі. Відбулись важливі зміни у підходах до вивчення подібних конфліктів. Дослідження проводяться не стільки на основі вибору певної конфліктологічної концепції, скільки на основі вибору тієї чи іншої концепції етнічності, що є вирішальним у всіх подальших наукових побудовах.

Головний акцент в обговоренні проблеми етнічності в 1990-ті рр. зводився до пошуку відповіді на запитання: чи є етнічність джерелом конфліктів, чи породжує етнічність як така конфлікти, чи вона лише

залучається, використовується або навіть конструюється для інших форм боротьби і досягнення інших цілей? Розгляд різних сучасних підходів до вивчення причин етнічних конфліктів і застосування їх на практиці є об'єктом дослідження даної статті. Увага зосереджена на з'ясуванні основних положень класичних підходів (примордіалізм, інструменталізм і конструктивізм) та особливостях їх трансформації у новітніх дослідженнях. Це дозволяє зробити висновок як науковцям вирішується питання поєднання концепцій етнічності та етнічного конфлікту. Крім того розглянуто інші новітні пояснення спалахів етнічного насильства – вплив зовнішніх факторів та діяльність окремих політичних акторів.

Примордіалістський підхід базується на концепції існування спорідненості між членами етнічної групи (Дональд Горюв). У рамках примордіального підходу етнічні конфлікти трактуються як невід'ємна частина історичного процесу, як явище, сутнісно властиве людському суспільству. Тобто етнічність у межах цього підходу є потенційним джерелом конфлікту. Постмодерністські концепції заперечують етнічний характер конфлікту, який прийнято називати етнічним. Етнічні конфлікти розглядаються як інтелектуальний конструкт або як механізм для досягнення позаетнічних цілей. Тому діяльність політичних лідерів у кризовий період 1980-х – 1990-х рр., коли для того щоб отримати або зберегти владу вони звертались до націоналістичних аргументів, стає головним предметом дослідження.

Ключовим моментом у дослідженнях етнічного насильства, для того щоб пояснити і передбачити прояв конфлікту, є питання раціональності дій членів етнічної групи. До 1990-х рр. було прийнято вважати етнічні групи нерациональними акторами, або в кращому випадку напівраціональними. Сучасні науковці, які працюють у цій сфері, схильні розглядати етнічні групи як раціональних акторів, а випадки їх нерациональних дій (невиправдані прояви жорстокості) мають бути окремо пояснені із залученням інших підходів (наприклад, психологія поведінки індивіда під час конфлікту).

Погляди учених, що аналізували проблему виникнення етнічних конфліктів, можна розділити на три основні групи. Частина дослідників віддає перевагу виключно матеріальним причинам (боротьба за ресурси, територію, контроль над економікою та ін.). Інші – нематеріальним: політичним, історичним, релігійним, проблемам безпеки. Третя частина дотримується думки, що етнічні конфлікти виникають в результаті дій еліт, з тих або інших причин зацікавлених в ескаляції конфлікту. Дехто взагалі заперечує можливість подібного узагальнення і стверджує, що кожен конфлікт унікальний і, відповідно, має унікальні передумови. Погоджуючись з думкою останніх, варто підкреслити, що хоча причини виникнення етнічних конфліктів у кожному випадку різні, все ж таки ці конфлікти пов'язані. Зокрема якщо звернути увагу на той факт, що ескаляція напруженості у взаєминах різних етнічних груп у різних куточках світу прослідковується протягом одного часового проміжку (так звані хвилі етнічних конфліктів).

Погребальные памятники с трупосожжением срубной культурно-исторической общности Левобережной Лесостепной Украины

Александр Ганшин

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Погребальный обряд срубной культурно-исторической общности как единая, стабильная, консервативная система является той «лакмусовой бумажкой», которая по археологическим данным наиболее отчетливо фиксирует и, соответственно, указывает на проникновение каких-то чужеродных этнических элементов в среду местных племен.

Естественно, наиболее четко информация об этнических основах и межэтнических коммуникациях «срубников» фиксируется в погребальных памятниках по обряду труположения, но не менее важное значение для решения проблем генезиса и этнокультурных связей имеют памятники с остатками трупосожжений.

С целью более полного представления о межплеменных связях срубной культурно-исторической общности Левобережной Лесостепной Украины, а также о погребальных памятниках по обряду кремации приведем следующую источниковую информацию.

1. Курган у с. Сухая Гомольша Змиевского района Харьковской области. Скорее всего, должен рассматриваться как грунтовый могильник, ввиду того, что некоторые погребения располагались за пределами всхолмления. Исследован на правом берегу Северского Донца на территории городища салтово-маяцкой культуры. Обнаружено 11 погребений по обряду трупосожжения. Остатки кремаций размещались в урнах, впущенных в материк.

2. Курган у хут. Ковалёвка Барвенковского района Харьковской области. Найдена одна кремация. Её остатки концентрировались на дне сруба. Погребальный инвентарь представлен целыми и предварительно разбитыми сосудами.

3. Курган у хут. Котовского Зачепиловского района Харьковской области. Обнаружено два погребения. Остатки первого трупосожжения (п. № 3) зафиксированы на дне материковой ямы с установленным на дне одновенечным срубом, перекрытым продольными плахами, второго (п. № 4) – в сосуде урне, впущенном в курганную насыпь. Погребальный инвентарь (п. № 3) представлен сосудом и бронзовым ножом.

4. Курганный могильник у с. Николаевка Барвенковского района Харьковской области. Зафиксировано 4 кремации. Остатки двух трупосожжений (к. № 4) обнаружены на дне сруба под днищами сосудов-урн. Ещё два погребения (к. № 1) найдены в грунтовых ямках под днищами сосудов. Погребальный инвентарь представлен сосудами и ножами. Присутствовали кости животных.

5. Погребение у с. Халимоновка Валковского района Харьковской области. Топографически расположен на северном склоне левого берега р.

Турушка – лівий приток р. Мжи, вблизи поселення черняхівської культури. Кремація концентрувалася в округлій ямці під днищем сосуда і над ним.

6. Грунтовий могильник у хут. Компанійці Кобелякського району Полтавської області. Обнаружен на песчаном возвышеннии надпойменной террасы левого берега Днепра на территории черняхівського могильника. Среди 20 погребений поздней бронзы зафиксировано два трупосожжения, располагавшихся в сосудах-урнах.

7. Грунтовий могильник у с. Червоный Шлях Балаклеевского района Харьковской области. Занимал край мыса первой надпойменной террасы правого берега Северского Донца. Раскопано 38 кремаций из которых 37 безурновых. Остатки трупосожжений были ссыпаны в грунтовые ямки.

Всего в пределах исследуемого региона нами учтено 59 погребений срубной культурно-исторической общности по обряду трупосожжения. Чаще всего они были размещены в грунтовых могильниках (89%), реже – в курганах (11%). Подобное преобладание грунтовых могильников над курганными наблюдается и в количественном соотношении памятников (4×3).

Все грунтовые могильники датируются II этапом бережновско-маївської срубной культуры (середина XIV – XIII вв. до н. э.). В отношении подкурганних трупосожжений вопрос остается открытым. Додоповідно известно, что они существовали синхронно с I типом памятников, но отдельные подкурганние погребения появляются ещё в ранний период бережновско-маївської срубной культуры, то есть в XV – первой пол. XIV вв. до н. э.

На основе имеющейся в нашем распоряжении источниковой базы можно утверждать о том, что заметно проникновение в среду местных племен неких приуральских и зауральских компонентов.

Подводя итог, следует сказать, что внедрившись в срубную общность на раннем этапе развития бережновско-маївської срубной культуры, благодаря миграциям с районов Поволжья, обряд трупосожжения распространяется на огромной территории и достигает на рубеже XV – XIV вв. до н. э. Левобережной Лесостепной Украины, где под действием новой географической среды и культурного окружения находит широкое распространение вплоть до XII в. до н. э.

Ініціювання української кооперації в галузі народної освіти (початок XX ст.)

Инна Гарбузова

Уманский государственный педагогический университет

Український кооперативний рух на початку XX ст. став невід'ємною складовою суспільного і господарського життя країни. Кооператори, в переважній своїй більшості, були діячами загальноукраїнської культури, представниками вищих демократичних кіл, але в міру того, як ширився кооперативний рух, як він все більше захоплював народні маси, кооперація стала явищем національним, майже єдиною масовою силою національної боротьби. На теренах України вона постала не лише як засіб економічного

самозахисту населення, а, передусім, як загальнонародне явище, у межах якого викристалізувалася низка можливостей в напрямі національного відродження. Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують ініціювання вітчизняної кооперації у напрямі розвитку народного шкільництва.

Кооператорами планувалось створення цілої системи кооперативної освіти. В своїх просвітніх заходах вони звертали увагу як на шкільну, так і на позашкільну освіту. Окремі товариства створювали власні школи. Так, Дзєнгелівське ошадно-позичкове товариство на Київщині в 1905 р. на власні гроші заснувало однокласну школу; в 1906 р. – перетворило її на двохкласну міську, а з 1914 р. ця школа перетворилася в вищу початкову. Галицьке ошадно-позичкове товариство (на Чернігівщині) на честь 25-ї річниці свого існування ухвалило рішення відкрити школу. Для цього ним було призначено спеціальний фонд, який на 15 липня 1912 р. складав 2332 карб. Ново-Ардаїське позичкове товариство (на Харківщині) на загальних зборах вирішило виділити зі своїх коштів на будівлю початкової школи вищого типу 5000 карб. Анастасіївське позичкове товариство (на Кубані) ухвалило рішення про надання матеріальної допомоги в розмірі 100 карб. двом учням середньої школи. Крім того, товариство вирішило видавати з 1912 р. по 1915 стипендію студентові, синові місцевого козака.

У 1918 р. Шандриголівське кредитне товариство в с. Шандриголово Ізюмського повіту (нині Харківська обл.) сприяло відкриттю змішаної гімназії ім. Т. Г. Шевченка і А. М. Головчанського, що діяла за програмою чоловічої гімназії. Дітей (56 осіб), які склали екзамен, було зараховано до гімназії, крім того, було створено 10 безкоштовних вакансій для дітей найбідніших селян.

19 жовтня 1919 р. відкрилася кооперативна школа імені В. Доманицького при культурно-просвітньому відділі Дніпросоюзу. До школи надійшло 100 прохань, було зараховано 50 осіб. Лекції в школі читалися відомими кооператорами.

Під час зібрання Київського Кредитового Союзу, що відбулося у червні 1918 р. було ухвалено статут школи під назвою «Кооперативна школа Київського Союзу Кредитового в пам'ять 50-ліття Української кооперації» та асигновано 1500 карбованців на її організацію та утримання. Ідея заснування школи була не новою, проте у межах відзначення 50-річного ювілею Української кооперації Союзом було втілено її у життя. Завданням її діяльності стало виховання свідомих діячів української кооперації, надання загальної освіти.

Отже, вітчизняна кооперація народилася із зародженням національно-політичного руху. Основною метою кооперативного руху було не лише покращення матеріального добробуту громадян, але й захист їх соціальних, культурних потреб і, зрештою, активізація ідей української державності.

Українська та російська історіографія середини XIX – початку XX ст. про становище жінки у римському суспільстві

Валентин Гарнага

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Дослідження становища жінки у Стародавньому Римі має важливе значення для вивчення римського суспільства – не тільки гендерної і побутової історії, але й політичного, соціально-економічного, культурного життя.

Першим у дореволюційному антикознавстві до цього питання звернувся П. Кудрявцев у монографії «Римские женщины. Исторические рассказы по Тациту» (М., 1856). Переказуючи біографії римських жінок за працями Тацита, Кудрявцев не критично підходив до його свідчень, вважаючи цього історика взірцем об'єктивності.

Роль жінки у римській релігії було розглянуто А. Бутковським у праці «Весталки – римские непорочные девы. Исторический очерк значения и постепенного упадка их в древнем Риме...» (М., 1862), яка залишається найбільш повним дослідженням з цієї теми в російській та українській історіографії.

Вперше спробував критично оцінити повідомлення античних авторів М. П. Драгоманов у статті «О состоянии женщины в первый век Римской империи» (К., 1864). Він позитивно ставився до розпаду патріархальної сім'ї та емансипації жінки у римському суспільстві I ст. н. е. як ознак суспільного прогресу, «побічним ефектом» якого неминуче були крайні прояви жіночої свободи, що стали предметом критики Ювенала, Тацита та інших авторів.

М. Я. Красін у доповіді «Положение женщины в древнейшем Риме» (Казань, 1877) розглядає становище римської жінки у період республіки, порівнюючи його з давньогрецькими звичаями. Аналізуючи свідчення античних авторів, Красін дійшов висновку, що реальне становище жінки у римлян було набагато кращим, ніж зафіксоване в римському праві. Автор ідеалізує патріархальну римську сім'ю та становище у ній жінки.

Праця С. Беха «Римская женщина до эмансипации и после нее» (К., 1882) значною мірою повторює висновки М. Красіна. На відміну від М. Драгоманова, С. Бех негативно оцінював зміни, які відбулися в римському суспільстві у II ст. до н. е. – I ст. н. е., повністю підтримуючи позицію Ювенала, Катона, Ціцерона та інших авторів.

Окремі аспекти правового становища римської жінки були досліджені істориками римського права В. В. Єфімовим, Л. Н. Казанцевим, П. Мінцем, М. Боголеповим, Г. Ф. Дормідонтовим, Б. В. Нікольським, А. С. Павловим, І. А. Покровським та іншими.

Спільними рисами досліджень другої половини XIX – початку XX ст. були порівняння римських звичаїв з давньогрецькими і російськими, прагнення до виокремлення «повчальних уроків» або «законів» історії, звернення лише до писемних джерел, акцент на дослідженні становища вільної заміжньої жінки. Незважаючи на певні недоліки, роботи вказаних авторів досить повно відтворили становище римської жінки, заклали основу для подальших досліджень.

У другій половині XX – на початку XXI ст. дослідження М. Є. Сергєєво, І. Л. Маяк, Б. С. Ляпустіна, Ю. П. Селевко,

В. П. Глиняного значно поглибили розуміння становища жінки у римському суспільстві, але неоднозначність оцінок різних авторів та відсутність узагальнюючої праці свідчать про актуальність подальшого вивчення теми.

Энергетический фактор в развязывании российско-грузинской войны 2008 г.

Сергей Гвоздков

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Одной из наиболее острых проблем современности является энергетическая. Борьба за энергоресурсы и возможности их доставки стала характерной чертой современного мира. Нередко это борьба из экономической и политической плоскости переходит в военное противостояние. При объяснении причин конфликта в Грузии в августе 2008 г. также следует обратить внимание на его энергетическую подоплеку. В последнее время в Европе все чаще говорят о проблемах энергозависимости стран старого континента. Решение этой проблемы видится в диверсификации источников транспортировки энергоносителей, что должно привести к их стабильным поставкам и снижению цены вследствие конкурентной борьбы.

После распада СССР основные центры добычи нефти и газа остались на территории России. В последние годы прикаспийские республики стали разрабатывать новые месторождения и увеличивать добычу углеводородов. Все транспортные системы времен СССР все проходили через территорию РСФСР, поэтому государства каспийского региона вынуждены были пользоваться услугами России для транспортировки их в Европу.

В связи с этим возник конфликт между интересами европейских стран (которые хотели ограничить влияние России на их транспортировку) и Россией, целью которой было не допустить западные компании для разработки месторождений и сохранения статуса-кво в системе их транспортировки.

Теперь рассмотрим позиции стран черноморско-каспийского региона относительно этого конфликта. Среди них региона наиболее доброжелательную позицию по отношению к западным странам занимают Азербайджан и Турция. Азербайджан обладает огромными запасами нефти и заинтересован в западном рынке сбыта и инвестициях для разработки новых месторождений. Баку также надеется на поддержку Запада в вопросе Нагорного Карабаха. С другой стороны, страна не отказывается и от сотрудничества с Россией. Таким образом, Азербайджану удастся удачно маневрировать между интересами Запада и России. Турция активно сотрудничает с Европой в экономическом отношении, давно стала членом НАТО и стремится вступить в ЕС. Турция заинтересована в прокладке трубопроводов и других коммуникаций, которые связали бы ее со странами региона, в котором она претендует на роль лидера. Армения четко ориентируется на Россию, входит в ее интеграционные проекты. Армению устраивает замороженный статус Нагорно-Карабахского конфликта.

С Турцией у Армении до сих пор происходят конфликты на политическом уровне. Все это закрывает для нее двери для участия в западных проектах. Казахстан и Туркменистан также взяли курс на интеграцию с Россией. Иран фактически изолирован от энергетического сотрудничества с Европой.

Особенной является роль Грузии. Только грузинская территория может быть использована для прокладки альтернативных трубопроводов в Европу. Роль страны-транзитера очень выгодна для Грузии и приносит ей немалые доходы. К тому же Грузия хочет таким образом уменьшить энергозависимость от России (100 % газа в Грузию поступает из России). Кроме того, Грузия хочет достичь и ряд политических целей путем экономического сотрудничества с Западом. Ряд западных энергетических проектов в Грузии уже реализован – нефтепроводы Баку – Тбилиси – Джейхан и Баку – Супса, газопровод Баку – Тбилиси – Эрзурум. Разрабатываются и новые проекты строительства альтернативных маршрутов через территорию Грузии (газопровод «Набукко», прокачка каспийской нефти через трубопровод Одесса – Броды) и подключения новых стран к транспортной системе Грузии (Транскаспийский газопровод). Таким образом, Россия уже ощущает конкуренцию и несет убытки от эксплуатации новых транспортных маршрутов, проходящих через территорию Грузии. Военные действия на территории Грузии в августе 2008 года должны отпугнуть западных инвесторов от новых проектов и подтвердить стабильность поставок каспийских энергоносителей только через территорию России. С другой стороны, нестабильность в регионе должна была повысить цену на энергоресурсы. С одной стороны, России это выгодно. С другой стороны, было бы неправильно считать это основной причиной вмешательства России в Грузию. Серьезной конкуренции России новые проекты не представляют. Так, газопровод «Набукко» должен будет прокачивать 32 млрд кубометров газа, при прогнозируемом потреблении газа в Европе на уровне 650-700 млрд кубометров в 2015 г. Начало войны из соображений устранения конкуренции было бы нецелесообразным.

Таким образом, энергетический фактор, возможно, и повлиял на решение России вмешаться в события в Южной Осетии, но решающим все же не был.

Міжнаціональне примирення народів Європи в період біполярності

Микола Генік, Марія Сеніч

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаніка

Друга світова війна характеризувалася гострими міжнаціональними конфліктами на фоні глобального зіткнення двох блоків. Тому найважливішим завданням післявоєнного періоду було досягнення міжнаціонального примирення з метою побудови єдиної Європи. Основними проблемами міжнаціонального примирення виступали розробка нового геополітичного устрою, розв'язання проблеми кордонів, національних меншин та подолання стереотипів минулого.

Найбільш масштабними процесами міжнаціонального примирення були французько-німецьке, німецько-польське і польсько-українське. Історичний досвід та наукове дослідження цих процесів свідчать, що вони розвивалися за різними моделями. Французько-німецьке примирення відбувалося за активної державної підтримки і стимулювання з боку влади та розглядалося як необхідна передумова успіху євроінтеграційних процесів.

Німецько-польське примирення було започатковане відомим зверненням польського єпископату до німецьких ієрархів під час II Ватиканського собору.

Найскладніший варіант досягнення міжнаціонального примирення притаманний польсько-українським відносинам. Основним змістом польсько-українських відносин періоду біполярності була критична переоцінка минулого, усвідомлення політичними елітами спільності геополітичних інтересів обох народів та діяльність у напрямку двостороннього примирення. Польсько-українське примирення здійснювалося на двох рівнях: між екзильними урядами та на рівні народної дипломатії.

Перші спроби розв'язання проблем польсько-української конфронтації шляхом двосторонніх переговорів робилися на міжурядовому рівні одразу ж після завершення військових дій в Європі. Основною перешкодою на шляху порозуміння була проблема кордонів – польський уряд перебував на позиціях легітимізму, уряд України захищав етнографічний принцип.

Провал міжурядових спроб досягнення польсько-українського примирення детермінував перехід ініціативи до громадсько-політичних організацій та використання методу народної дипломатії. Спочатку інституційною основою для контактів еміграційних діячів виступали федералістські клуби. Започаткування об'єднання західноєвропейських країн на основі плану Р. Шумана, та неможливість прямої участі держав Центрально-Східної Європи у цих процесах детермінували появу на еміграції проектів центрально-європейської інтеграції, що розглядалося як один із засобів боротьби за демократизацію країн соціалістичного табору, ліквідацію тоталітаризму і радянського поневолення та забезпечення геополітичної стабільності регіону.

Паралельно з діяльністю федералістських клубів започаткувала свою діяльність по польсько-українському примиренню редакція паризької «Kultury» на чолі з Є. Гедройцем. Насамперед, Є. Гедройць та колектив «Kultury» зайняли чітку позицію щодо необхідності існування української держави для гарантування стабільності Центрально-Східної Європи. Цьому сприяла актуалізація українського питання на міжнародній арені. Епохальною подією в підтримці ідеї української незалежності стало підписання у травні 1977 р. за ініціативою «Kultury» «Декларації в українській справі».

Процес міжнаціонального примирення, який було започатковано на еміграції, протягом кількох десятиліть охопив велику частину обох суспільств. Польсько-українське примирення, яке відбувалося на фоні аналогічних процесів у післявоєнній Європі, дало можливість уникнути югославського варіанту розвитку подій у пост-комуністичний період та стало

важливим фактором успіху у боротьбі за демократію і незалежність держав регіону.

Пропаганда і агітація ОУН(б) проти мобілізації в дивізії «Галичина».

Василь Герасимчук

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

28 квітня 1943 р. німецька окупаційна влада і УЦК звернулися до галичан долучитися до формування дивізії Ваффен-СС «Галичина».

Антибільшовицьки налаштована укр. молодь з ентузіазмом потягнулася в ряди цієї збройної формації. Всі гілки Руху Опору в Західній Україні – і радянське, і польське, українське підпілля – розгорнули агітаційно-пропагандистські акції проти мобілізаційної кампанії в «Галичину». В даному нас цікавить антинацистська українська національна пропаганда.

Оунівці прагнули розвіяти надії українців на Німеччину, яка начебто сприятиме утвердженню Української Держави і переконати, що нацисти є справжніми ворогами українського народу. Так, член ОУН Петро Кузьма-Балицький згадує: «Революційна ОУН розгорнула широку агітацію і пропаганду проти творення дивізії при німецькому війську. ОУН говорила, що німці є нашими ворогами, що ... німецька адміністрація веде себе на центральних землях України гірше від большевиків. Галичан чекає та сама доля, що і східних братів, коли німці виграють війну». Натомість українські націоналісти закликали формувати власні збройні сили.

У бюлетені крайового проводу ОУН (СД) на ЗУЗ ч. II за 1943 р. в публікації «Довкруги СС стрілецької дивізії «Галичина» наголошувалось, що «сьогодні немає жодних сумнівів, що твориться не українська національна, а німецька колоніальна частина. Відношення українського народу до неї таке, як і до всіх попередніх німецьких спроб – себто негативне, бо іншим воно бути не може». Тобто робиться висновок, формування дивізії не може бути в інтересах укр. народу, а лише на користь німців. В листівці «Українці!» за 1943 р. ОУН(б) звертається до українців боротися проти німецьких окупантів й ігнорувати будь-які їхні заклики: «Не йдім в німецьку армію, не їдьмо до Німеччини на роботу, бо в той спосіб беремося рятувати потопаючого імперіяліста, який і себе не врятує, і нас знищить». Стверджується, що мобілізація в військовій формування є засобом нищення українського народу: «Вони прагнуть, щоб на Україні українців зовсім не стало. Як засіб нищення народу є так звана «добровільна» мобілізація до німецького війська і трудова повинність на вивіз робочої сили до Німеччини». Листівка закликає батьків не пускати своїх дітей у німецькі військові формування: «Не посылайте своїх дітей на певну загибель. Коли загинуть – краще разом. Вороги хочуть, щоб і Ваші діти не знали, коли Ви загинуть». В іншій листівці наголошується, що німці прагнуть шляхом мобілізації винищити в боях найактивніший український елемент.

Бандерівці стверджували, що дивізії творять інтервенціоністи, люди, які шукають собі у німців кар'єри й наживи коштом крові своїх земляків. З'явилися листівки проти дивізії, в яких підкреслювався факт, що дивізія мала бути німецькою частиною, в німецькому мундирі, під німецьким командуванням.

Акт від 28 квітня 1943 р. оцінювався ОУН(б) як такий, що закріплював поділ українського народу на галичан та наддніпрянців, оскільки „вступити в дивізію можуть тільки так звані галичани”, а також компрометував українську державницьку ідею, сприяючи більшовицькій пропаганді подавати український самостійницький рух, боротьбу за незалежність як німецький витвір.

Об'єктом критики з боку проводу ОУН(б) став і той факт, що дивізія носила не всеукраїнський, а регіональний – галицький характер: «Дивізія має назву «галицької», а не української, мова команди – німецька».

Отже, ОУН(б), як і радянська гілка Руху Опору, активно проводила агітацію і пропаганду проти мобілізації в дивізію «Галичина» з єдиною ключовою метою – залучити молодь саме в свої ряди заради інтересів національно-визвольної боротьби українського народу. Даний факт став свідченням того, що український національно-визвольний рух остаточно полишив будь-які сподівання на допомогу зовнішніх сил, у тому числі й Німеччини, у боротьбі за незалежність.

Соціальні відносини на Криті в V ст. до Р. Х. на основі Гортинського кодексу

Світлана Германюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Одним з найбільш значущих явищ, пов'язаних із становленням грецького полісу в якості автономної громадянської общини з власним управлінням, була поява спочатку в окремих містах, а згодом майже у всій Елладі, комплексу писаних законів. Серед важливих джерел, які можуть значно розширити наші уявлення про характер ранньогрецького законодавства, є написи, що безпосередньо фіксують законодавчі акти того чи іншого полісу. Одна з цих пам'яток виглядає певним чином виокремленою в силу цілого ряду причин та факторів. Цією пам'яткою є напис із Гортини V ст. до Р. Х., який представляє собою найбільш обширний та розроблений кодекс законів із всіх тих, які відомі дослідникам на даний момент. За посередництва Доменіко Компаретті (італійського вченого-філолога) на острів Крит був відправлений Федеріко Хальберр, – італійський археолог, спеціаліст з епіграфіки, – який в 1884–1885 рр. разом з німецьким вченим-археологом Фабриціусом відкрив на місці давньої Гортини на стіні зруйнованої античної споруди (котра в ході досліджень була ідентифікована як римський одеон) надзвичайно важливий напис. Гортинські Закони V ст. до Р. Х. були вперше опубліковані Фабриціусом та Компаретті.

Гортинські Закони охоплюють різноманітні сфери життя суспільства, але найбільше уваги в них приділено сімейному та спадковому праву. Гортинський Кодекс містить вказівки щодо порядку поділу майна, права матері відмовитися від дитини в разі відмови батька годувати дитину, вказівки щодо неділимості земельної власності тощо. Досить детально в Гортинських Законах регламентовано процес розлучення, порядок поділу майна при розлученні, становище жінки та її позашлюбних дітей після розлучення. За твердженнями наявних нам джерел, критська сім'я мала патріархальний характер, була моногамною. Порядок укладання шлюбу за законами Гортини не передбачає шлюбних контрактів. В Законах чітко регламентований шлюбний вік для дівчат. Він становить 12 років (але це стосується лише дочок-спадкоємиць). Жінка в сім'ї мала право на володіння майном, її становище на Криті, зокрема в сім'ї, було дещо полегшеним (в порівнянні, наприклад, зі східними суспільствами). В Гортинських Законах багато уваги приділено статусу дочки-спадкоємиці, а також її правам. На прикладі Гортинських Законів можна простежити і наявність певних пережитків матриархату на Криті. Окремого розгляду потребує також порядок всиновлення на Криті.

Розглядаючи Критські поліси, зокрема Гортину, можемо говорити про існування в них різних форм залежності людини, і, серед іншого, про різні форми рабства. В Гортинських Законах, де мова йде про рабів, найчастіше вживаються терміни *δοῦλος* (дули), *φοίκευς* (войкеї) та *κλᾶρος* (клароти). Аналізуючи характер рабовласницьких відносин, слід зауважити, що рабство на Криті в V ст. до Р. Х. ще не набуло форм класичної залежності та перебувало в зародковому стані.

Слід відзначити, що на превеликий жаль як історія критського законодавства загалом, так і Гортинського Кодексу зокрема, на даний момент ще не є остаточно вивченою та повністю введеною у науковий обіг. Пов'язано це з тим, що більшість дослідників історії Античності не розглядали соціально-економічну історію давньогрецького суспільства на основі аналізу пам'ятки дорійського періоду, якою являється звід Гортинського права. Тому й саме джерело розглядалося дуже опосередковано.

Урбанізація в Україні у світлі Всесоюзного перепису населення 15 січня 1959 р.

Ярослав Гирич

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Проведення першого повоєнного загального перепису населення в Україні ґрунтувалось на постанові РМ СРСР № 480 від 5 травня 1958 р. «Про Всесоюзний перепис населення 1959 року» та відповідній постанові РМ УРСР № 755 від 6 червня 1958 р. Перепис проводився 15–22 січня по всьому СРСР, його підсумкові звіти було опубліковано в 1963 р. Методологічні основи проведення обрахунку населення та організація

першого повоєнного радянського перепису населення обговорювались на Всесоюзній нараді статистиків у липні 1957 р.

З підсумків перепису 15 січня 1959 р. випливало, що в УРСР проживало 41 869 046 осіб наявного населення. У містах перебувало 19 147 419 осіб наявного населення, а у селах – 22 721 627 осіб. Вівся облік і згідно категорії постійного населення, яке зареєстрували на рівні 41 720 596 чоловік. З них – 18 967 919 осіб у містах та селищах міського типу. З'явилось одне місто, абсолютна чисельність жителів якого перевищила один мільйон – Київ. Народжуваність було зафіксовано на рівні 20,9 осіб на 1000 населення; смертність – 7,5; природний приріст – 13,4; жінки становили 55,6 % населення. Домінантною (переважаючою) національністю залишались українці – 76,8 %, становлячи при цьому етнічну більшість у 25 з 27 регіонів УРСР, за винятком Севастополя та Кримської області.

Всього за підсумками досліджуваного обліку населення на території Української РСР нараховувалось 1 076 міських поселення, з них – 332 міста та 744 селища міського типу. Впродовж 1939–1959 рр. чисельність усього міського населення збільшилася на 41,1 %, в тому числі населення міст – на 35,7, а інших міських поселень – на 65,5 %. Проте високий рівень урбанізованості був характерним лише для шести областей УРСР – Дніпропетровської (70,2 %), Донецької (85,78 %), Запорізької (56,62 %), Кримської (64,53 %), Луганської (79,3 %), Харківської (62,44 %). Використавши матеріали переписів населення 1939 та 1959 рр. ми проаналізували темпи збільшення населення 41 міста республіки, в кожному з яких у 1939 р. було не менше 50 тис. жителів. Виявилось, що залежно від величини міста середні темпи зростання населення в 1939–1959 рр. становили: у містах з 50–200 тисяч жителів (20 міст) – 123,8 %, 100–200 тисяч осіб (11 міст) – 140,3; 200–500 тисяч осіб (шість міст) – 149,5 %, 500 тисяч осіб і більше (чотири міста) – 119,9 %. Виявилась закономірність, відповідно до якої темпи зростання населення міста збільшувались із зростанням чисельності його населення.

У 1959 р., порівняно з 1939 р., сільське населення республіки зменшилося на 15,5 %, причому в жодній з 25 областей в цей період не спостерігалось збільшення чисельності сільського населення, а в таких областях, як Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Сумська, Тернопільська і Харківська, абсолютна чисельність сільського населення скоротилася на одну чверть. Абсолютна чисельність міського населення зменшилася тільки в одній Тернопільській області, а відносна – збільшилася тут з 14 до 17 %. У всіх інших областях України відбулося значне збільшення чисельності міського населення, причому в десяти областях абсолютна кількість міського населення зросла більш ніж у півтора рази.

Отже, підсумки перепису населення 1959 р. є інформативним джерелом для вивчення актуальних питань демографічної історії України. Згаданий перепис зафіксував зміни у складі та розміщенні населення України. Зокрема, зросла чисельність міського населення, а отже і урбанізованість республіки, збільшилась кількість міст, з'явилось одне місто-мільйонер, розпочалось формування сучасної мережі міських агломерацій та конурбанізаційних зв'язків.

Вплив волинського питання на відносини між Українським національно-демократичним об'єднанням і Українською Народною Обнотою

Тарас Гладюк

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені В. Гнатюка*

Активну участь у політичному житті Східної Галичини 30-х років ХХ ст. брали Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) і клерикальна партія Українська Народна Обнова (УНО).

УНО після участі у парламентських виборах до польського сейму і сенату у 1935 р. однією із своїх цілей ставила об'єднання парламентських представництв Галичини і Волині, що і було основою так званого волинського питання. З цією метою вона погодилась на співпрацю з Українським Національно-Демократичним Об'єднанням (УНДО) у рамках Української Парламентарної Репрезентації. На відносини між партіями, які і так мали багато розбіжностей, кардинально вплинуло інтерв'ю голови УНДО В. Мудрого. Це інтерв'ю було опубліковано 5 січня 1936 р. в газеті «Неділя». В ньому В. Мудрий, коментуючи заклики головного редактора газети «Нова Зоря» О. Назарука про необхідність політичної співпраці Української Парламентарної Репрезентації (УПР) з волинською політичною групою П. Певного, відкидав таку можливість. Він мотивував свою позицію тим, що волинська група відображала політичну лінію волинського воєводи, тобто польської влади, а не відстоювала інтереси українського народу. Така заява викликала здивування у одного з провідних політичних діячів клерикальної партії О. Назарука, оскільки суперечила політичним домовленостям, які були погоджені між парламентськими представниками УНО і УНДО.

Більше того, В. Мудрий заявляв, що обидва члени Української Парламентарної Репрезентації, які представляли Українську Народну Обнову, а саме її голова і член політичної комісії посол І. Волянський та сенатор Р. Лободич не підтримували позицію, якої дотримувалась газета «Нова Зоря» з цього питання. Враховуючи те, що «Нова Зоря» була неофіційним органом УНО, така заява В. Мудрого створювала враження про розбіжності всередині цієї партії. Крім того, голова УНДО висловлював своє здивування з приводу того, що посол П. Певний у своїй промові 6 грудня 1935 р. в сеймі повідомив про рішення головної управи УНО прагнути до об'єднання Парламентарної Репрезентації з його політичною групою ще до того, як ця інформація була опублікована у «Новій Зорі». В. Мудрий зазначив, що обидва представники УНО – І. Волянський і сенатор Р. Лободич запевняли про відсутність такої постанови управи їхньої партії. Голова партії УНДО також звинуватив редакцію «Нової Зорі» у тому, що парламентські представники УНО відправили спростування з цього приводу, яке не було опубліковано. Таким чином, В. Мудрий, у своєму інтерв'ю газеті «Неділя» робив висновок, що публікації «Нової Зорі» не завжди відображали реальну політичну діяльність УНО.

О. Назарук, реагуючи на звинувачення на свою адресу, заявляв, що він для зміцнення позицій представників УНО в Українській Парламентарній

репрезентації (УПР) опублікував у «Новій Зорі» статті, які стосувались волинської справи, і ніхто з членів його партії не висловлював своїх протестів стосовно їхнього змісту. Більше того, він стверджував, що на засіданні головної управи УНО, під час якої обговорювалась дане питання, жодний з присутніх не виступив проти об'єднання парламентських представництв Волині і Галичини.

Коментуючи закиди, які стосувались промови посла П. Певного у сеймі, О. Назарук зазначив, що газета «Нова зоря» протягом ряду років виходила «правильно антидатованою». Це означало, те, що номер газети з датою «четвер» міг бути у львівських читачів у вівторок, а в четвер його могли отримати читачі в усіх містах Польщі. Таким чином, О. Назарук висловлював думку, що посол П. Певний міг отримати примірник «Нової Зорі», в якому оголошувались постанови УНО, за добу перед виголошенням своєї промови в сеймі. У зв'язку з цією ситуацією О. Назарук припускав, що метою неправдивих, на його думку, звинувачень В. Мудрого могло бути прагнення кинути на нього підозри у налагоджуванні таємних контактів з представниками іншої організації.

Для вирішення цього конфлікту було скликано засідання головної управи партії УНО, яке відбулось у Станиславові 31 січня – 1 лютого 1936 р. На ньому сенатор Р. Лободич заявив, що не давав згоди голові партії УНДО оголошувати будь-яку інформацію, яка стосувалась відносин всередині їхньої клерикальної організації. Інший парламентський представник УНО І. Волянський назвав заяви зроблені В. Мудрим непорозумінням.

Таким чином, волинське питання, з якого розпочиналось налагоджуванню тісних взаємостосунків між партіями УНДО і УНО, стало для них причиною до широкомасштабної конфронтації.

Войны Роз (1455–1485 гг.) по данным Кроуландской Хроники (1452–1486гг.)

Антон Глушко

Национальный университет «Киево-Могилянская Академия»

Одним из источников, освещающих события Войн Роз (1455–1485 гг.), является «Хроника» Ингульпа, аббата Кроуландского монастыря. Она описывает события 34 лет британской истории (1452–1486 гг.), особо акцентируя внимание на дворцовых интригах и перманентной династической борьбе Ланкастеров и Йорков.

Описание личностей Маргариты Анжуйской, Генриха Ланкастера, Ричарда Мортимера, герцога Йоркского, и других ключевых фигур Позднего британского Средневековья (1399–1509 гг.) позволяет считать ее одним из наиболее полных документов по данной тематике. Хроника создавалась несколькими монахами Кроуландского монастыря, имена которых неизвестны. Сохранилось лишь упоминание об их настоятеле – аббате Ингульпе.

Изложение фактических сведений и мотивации основных исторических личностей позволяет говорить о высокой степени осведомленности и

толерантності суждений авторів «Хроніки», стремління остаться максимальною беспристрасними в оцінках подій. «Хроніка» розділяється на 8 частин, відповідно ключовим подіям Війн Роз (хронологічний лінійний принцип) – наприклад, битві при Уейкфілді (квітень 1460 р.), битві при Таутоне і смерті графа Уорвіка (1471 р.), заговору герцога Бекінгема (1483 р.).

Изложение хода событий – переход трона из рук в руки («реставрация») Ланкастеров, Эдуард V, интриги «старого дворянства» (герцог Сомерсет, лорды Стэнли, граф Нортумберленд, граф Ричмонд), оценки внешнего фактора (соперничество Франции и Бургундии), идут практически непрерывно. Ключевое значение придается действиям венценосных особ и роли их ближайшего окружения.

Более детальное рассмотрение «Хроніки» позволяет сделать вывод о ее высокой аутентичности и информативности, что в условиях историографической дискуссии (между «тюдоровским» и «ревизионистским» направлениями) позволяет вынести более объективную оценку событиям этого крупнейшего гражданского конфликта в истории Британии.

Еволюція просвітницьких поглядів на виховання дітей: від Дж. Локка до Ж.-Ж. Руссо

Ольга Гнидюк

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Роль дітей у житті родини та суспільства, розуміння змісту турботи про них у повсякденному житті, поради щодо виховання змінювались з часом. Філософи доби Просвітництва по-новому поглянули на тіло людини, її психологію, життя, яке відтепер поділялося на публічне і приватне. Змістом останнього стало родинне життя, де помітне місце посіли діти і пов'язані з ними проблеми виховання, поведіння.

Можна виділити дві основні концепції, в контексті яких трактували дитинство і дітей у католицькій і протестантській Європі: лиха (гріховна) дитина і протилежна їй – невинне, поетичне дитя. Перша з них була домінуючою протягом століть, практично до кінця XVII ст., а виникнення її пов'язане з трактатами Св. Августина. Поряд з гріховністю дитини авторами розвивалась ідея про її розумову і фізичну недосконалість, порівняння з тваринним станом, з якого людина виходить тільки після досягнення зрілості. Відтак, поведінка з нею і подальше її виховання мало на меті, або ж виправити цю гріховність, або ж обмежити її вплив на саму дитину і на оточуючих. Найоптимальнішою вважалась концепція слухняної, пасивної дитини, яку можна «наповнити» потрібною інформацією.

У XVIII ст. завдяки роботам просвітників концепція гріховності дитини замінюється теорією про чистоту і невинність дітей від народження, яка залишається основною у поясненні дитячої сутності дотепер. Саме у добу Просвітництва з'являється бачення дитини як «іншого», порівняно з дорослими, члена соціуму. Одночасно змінюється розуміння людиною себе, своєї ідентичності, тіла, розуму, психології, життєвих циклів. Відтак,

проблему «відкриття дитинства» потрібно розуміти у ширшому контексті, як відкриття людиною частини себе, свого внутрішнього світу, власної чуттєвості.

Однією з перших робіт, у якій висловлюється новий погляд на дитинство, була книжка Джона Локка «Деякі думки про навчання» (1693 р.), де автор пропонує сприйняття «дитячої природи», як *tabula rasa*. Це означає, що дитина народжується ані поганою, ані хорошою, а подальше формування її особистості залежить від виховання та навчання. Згідно з його поглядами, від народження людина є ніби чистим аркушем, який лише з набуттям досвіду «наповнюється» думками.

Ідеї Джона Локка перегукуються з поглядами французького натураліста, Жорж Луї Буффона, автора «Природничої історії» (1749 р.), який у контексті проблеми «природи людини» розглядає різні аспекти дитинства. Для Луї Буффона, як і для Джона Локка дитина є слабкою, безпорадною істотою, яка потребує постійного піклування, що асоціюється із вихованням та навчанням, яке має «олгоднити» її.

У 1762 р. виходить друком книжка «Еміль, або Про виховання» Жан-Жака Руссо, яка стала найпопулярнішою серед подібних і швидко поширилася в Європі. Практично всі роботи з цієї тематики, що виходили у наступні півстоліття, так чи інакше позначені впливом поглядів Жан-Жака Руссо. Він першим з просвітників починає повністю заперечувати гріховність дитини від народження, так само як і нейтральність за Джоном Локком, та говорить про її невинність. Однак це ще не та ідеалізація дитячого образу, що відбудеться пізніше на хвилі романтизму.

Порівнюючи погляди просвітників звертаємо увагу на наступні питання: чи справді вони були логічним продовженням одна одної, чи було це поступовим розвитком, чи автори критикували своїх попередників? Ще однією важливою проблемою, на якій ми пропонуємо зупинитися є практичне використання їхніх порад у догляді та вихованні дітей.

Тримурти-триада індуїстських богів

Оксана Головіна

Донецький національний університет

Изучение индуизма актуально на сегодняшний день. Индуизм самая распространенная национальная религия в мире. Кроме того, индуисты есть во всех странах, где живут индусы. Индуизм – очень разнообразная религия. Ученые-индологи выделяют шесть основных видов индуизма, и ряд менее значительных его разновидностей. В своей работе я уделила внимание одному из видов индуизма, который основывается на служении Богу. Поскольку в каждой религии есть основные верховные божества, то их изучение является необходимым при изучении индуизма. Главные божества являются воплощением мировоззрения верующих и основных принципов религии.

Данную тему изучали: Е. Г. Яковлев, С. И. Тюляев, М. Ф. Альбедиль, Бонгард-Левин. Были также использованы следующие источники: Махабхарата, Ригведа, Пураны.

Цель данной работы исследование тримурти-триады индуистских богов, как центральных и главных божеств в индуизме.

Задачи данной работы: кратко рассмотреть основные положения и представления о божествах. Изучить триаду основных индуистских богов, проанализировать их функции и их символы.

Индуизм возник в Индии в период времени между I и V вв. н. э. Так как индуизм объединяет в себе различные верования и традиции, у него нет единого основателя. Предшественницей и главным идейным истоком индуизма была религия, которую называют брахманизмом. Брахманизму предшествовала так называемая ведическая религия. В Ведической религии, в брахманизме и в индуизме призывали верующих молиться в основном одним и тем же богам. Когда ведийская религия начала распространяться, она стала претерпевать изменения. Это отразилось и на ее пантеоне. Центральные боги ведийского пантеона – Агни, Сома, Индра – стали постепенно отходить на задний план. К началу нашей эры божествами, культ которых был особенно распространен, стали Вишну и Шива.

Создание тримурти началось с того, что единый Универсальный Дух пожелал разделить себя, что было вызвано страстью. Из Камы, или Желания, вышел во внешний мир первобытный Бог мужского пола Брахма, который создал три мира и все сущее. Но акт творения влечет за собой процесс сохранения и распада, и, исходя из этого, возникает необходимость в Боге-Защитнике и Боге-Разрушителе. Все эти действия ярко отразились в религиозной системе индуизма и также повлияли на пантеон главенствующих богов и триады в целом. Появилась необходимость выделения особых личностей, которые бы четко отражали рождение, развитие и смерть мира. Три этих бога наделены именно функциями создания, сохранения и разрушения. Помимо этого каждый из богов имеет свои специфические функции, символы и особые иконографические изображения. Брахма является создателем вселенной, кроме этого его функциями являются воплощение в себе судьбы, благополучия. Вишну – главенствующий бог, приходящий на землю в воплощениях – аватарах. Его функции охранение вселенной, он помощник людей, дает пищу и благополучие. Шива регулирует мировой порядок, он же его и разрушает, так же выполняет функцию плодородия. Несмотря на то, что три этих бога отражают разные ипостаси, они являются аспектами единой божественной сущности.

Британсько-російська угода про перегляд умов Сан-Стефанського прелімінарного мирного договору 1878 р. (травень 1878 р.)

Анатолій Гончаренко

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Розуміючи небезпечність загострення британсько-російських протиріч у Східному питанні, російський уряд у кінці квітня 1878 р. вирішив провести консультації з британським керівництвом. Цю важливу місію було доручено виконати послу Росії в Лондоні П. А. Шувалову. Унаслідок цього, на

початку травня 1878 р. у Санкт-Петербурзі отримали донесення П. А. Шувалова, в якому він повідомляв про готовність Б. Дізраелі та Р. Солсбері почати прямі переговори з Росією з метою розробки угоди про взаємні поступки та зобов'язання на майбутньому конгресі. Санкт-Петербург вирішив підтримати цю пропозицію, унаслідок чого британські та російські дипломати почали розробку взаємовигідної угоди.

Логічним продовженням британсько-російських переговорів було підписання 30 травня 1878 р. у Лондоні керівником Форін офісу Р. Солсбері та російським послом П. А. Шуваловим трьох меморандумів, які становили собою двосторонню таємну угоду про зміну Сан-Стефанського договору 1878 р. Ці документи торкалися широкого кола різних проблем – болгарської, східно-азійської, кавказької – і повинні були бути основою визначення позицій британського та російського урядів на Берлінському конгресі.

Перший протокол передбачав поділ Болгарії на південну, яка б отримувала статус адміністративної автономії, і північну, яка повинна була стати автономним князівством. Згідно з другим протоколом Великобританія в деяких питаннях, що мали загальноєвропейський характер і не торкалися політико-правових перетворень на Балканах, залишала за собою повну свободу дій. Передбачалася також можливість зміни досягнутих домовленостей на конгресі за згодою обох країн, але якщо британські та російські делегати не зможуть знайти взаєморозуміння, то ця угода повинна бути для них взаємним зобов'язанням. Третій протокол торкався азійських питань. Лише після підписання трьох меморандумів Р. Солсбері повідомив німецькому канцлеру О. Бісмарку, що Великобританія згодна взяти участь у конгресі.

У день підписання таємної угоди між Лондоном і Санкт-Петербургом британська газета «Глоб» опублікувала її зміст, що викликало політичний скандал у Великобританії. Унаслідок цього Р. Солсбері був змушений під час дебатів з цього питання в палаті лордів зазначити, що публікація в «Глоб» є «абсолютно неаутентичною та такою, що не заслуговує довіри»². Але через два тижні (14 червня 1878 р.) газета опублікувала два перших британсько-російських протоколи повністю, що змусило провідні британські газети «Дейлі ньюз», «Дейлі телеграф», «Таймс» та інші прийти до висновку про правдивість інформації, що була надрукована в «Глоб».

Отже, боротьба Уайтхоллу протягом квітня-травня 1878 р. за перегляд умов Сан-Стефанського прелімінарного мирного договору 1878 р. завершилася успіхом. Російський уряд, розуміючи, що подальше загострення британсько-російських протиріч зі Східного питання може призвести до утворення британсько-австрійського союзу, а також відкритого військового конфлікту на Євро-Азійському континенті, погодився з вимогами Лондона. Унаслідок цього 30 травня 1878 р. було підписано таємну британсько-російську угоду про зміну умов Сан-Стефанського договору, яка передбачала спільність дій обох країн у різних питаннях на Берлінському конгресі. Проте сподівання Санкт-Петербурзького кабінету, що відмова від певної частини підсумків російсько-турецької війни 1877–1878 рр. допоможе отримати підтримку Великобританії на конгресі не виправдалися, оскільки одночасно з британсько-російськими переговорами в квітні 1878 р. почалися

консультації між Лондоном та Віднем про спільну зовнішньополітичну лінію обох держав на майбутньому конгресі, що відкрило перед Великобританією широкі можливості для реалізації своїх геополітичних завдань на Балканах та Близькому Сході та послабило позиції Російської імперії.

Візантійський мислитель Михаїл Пселл про сутність імператорської влади

Ірина Горнова

Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова

В XI ст. в візантійській суспільно – політичній думці змінилось трактування сутності імператорської влади й уявлення про роль самодержця. Різко зросла увага до самої особистості василевса. Він – «помазаник божий», він – сам закон, але він також людина, і як такий недосконалий. Його образ в очах сучасників все більше «роздвоювався» на ідеал, що втілює в собі вищі чесноти й необмежений у своєму волевиявленні, і на конкретну особистість, що або відповідає ідеалу й тому заслуговує обожнювання й преклоніння, або йому не відповідає й тому нездатна гідно виконувати покладену на неї місію.

Михаїл Пселл в своїй головній праці, «Хронографії», зіставляє монархію й демократію і приходять до висновків про безсумнівні переваги демократії; але, оскільки демократія в сучасних цьому мислителю умовах неможлива, то, за його думкою, варто всіляко укріплювати монархію, направляючи діяльність государя в належну сторону.

Михаїл Пселл особливо послідовно відроджує ідею про пост глави держави як магістрат, посаду, служіння державному благу, для чого необхідні й вченість, і знання законів, і допомога компетентного радника, і «вузда» (такою, за Пселлом, повинна бути роль синкліту), тому що василевси – не тільки люди, але люди з особливо нестійкою психікою, а тому нерідко невинувато жорстокі, безрозсудні, розгублені, марнотратні та жалюгідні у своїх низьких пристрастях.

Піклування про процвітання держави, з погляду письменника, – найперша турбота царюючого імператора. Нерозуміння цього царями приводить до трагічних наслідків. Зловживання владою, пристрасть до самодержавного правління ведуть до порушення законів і заважають «благому» правлінню.

Пселл має свої уявлення про «ідеального» імператора, що найбільш проявляються при характеристиці образів Костянтина й Михаїла Дук. Насамперед, і той й інший віддані наукам. Обоє імператори благочестиві й скромні. І батько, і син у надлишку малі традиційну царську чесноту – щедрість, вони були надзвичайно милостиві й прихильні до підданих, безмежно любили своїх родичів і близьких. Їхнє правління – зразок помірності й справедливості.

Політичний ідеал Пселла – своєрідне «обмежене самодержавство», при якому влада візантійського автократора-самодержця зменшується й направляється на благо підданих його неодмінним радником-філософом.

Таким чином, традиційна візантійська «імператорська ідея», тобто уявлення про божественність і споконвічну справедливість царської влади, в інтелектуала Пселла, безсумнівно знайомого з платонівською державою філософів, трансформується в уявлення про гармонійну державу, рівновагу й порядок, що підтримуються царем, який неодмінно й постійно направляється благочесливими філософами.

Наследование купеческого звания в г. Белгороде последней четверти XVIII – первой четверти XIX в.

Денис Гребеннюков

Белгородский государственный университет

Изучению отдельных купеческих династий уделяется большое внимание в исторической литературе. В то же время почти полностью отсутствуют работы, в которых рассматривался бы вопрос наследования купеческого звания. Чуть ли не единственными историческими трудами по этой проблеме, являются работы А. И. Аксенова, но изложение в них ограничено городами Московской губернии XVIII в. Роль родственных отношений в передаче купеческого звания в Центрально-Черноземном регионе последней четверти XVIII – первой четверти XIX в. можно проследить по документам Белгородской городской думы. Дополнительными источниками являются ревизские сказки и материалы городских обывательских книг. По ним можно выявить родственные связи между купцами.

В Белгороде последней четверти XVIII – первой XIX было зарегистрировано 860 купцов. Родственные связи были выявлены между 438 чел. (158 генеалогических линий), наследование звания удалось проследить в 263-х случаях. Таким образом, 51 % всех купцов Белгорода имели родственные связи в сословии. В 15-ти генеалогических линиях выявлены 31 чел., их родственные связи известны, но остается неизвестным, кто из них вышел из чужого, чаще всего братского капитала. Предположительно родственниками могли быть еще 87 купцов. Возможно имелись родственные связи между 4-мя генеалогическими линиями, носившими одинаковую фамилию.

Прежде чем рассмотреть, какие родственные узы связывали купцов и их приемников, необходимо определиться, что мы понимаем под преемственностью звания. Мы считаем, что даже если член семьи выпадал после смерти купца из сословия, а по прошествии времени возвращался в него она не прерывалась. При временных разрывах связь будет считаться нами преемственной от последнего звена. То есть, если умер отец семейства, а через год в сословии появляется сын, через время покидающий купечество, за этим последним появляется его брат, мы считаем преемственность от брата, а не от отца.

Среди купцов, чью преемственность в объявлении капиталов удалось выявить, наибольшее количество было вышедших из отцовского капитала – 130 человек (49,5 %). Это указывает на важную роль отца выполнявшего цементирующую роль в семье. После его смерти, семью возглавлял один из

сыновей. В двух случаях внуки выходили в отдельный капитал. Вторыми по количеству идут выходы в отдельный капитал брата от брата – 76 случаев (29 %), чаще всего это были родственники первого колена. Нередки были объявления капиталов племянниками – 15 случаев (5,5 %). В то же время дяди наследовали племянникам 4 раза. Таким образом, чаще племянники находились в больших семьях возглавляемых их дядями, нежели наоборот. Вышеприведенное указывает на большое количество сложных семей в купеческой среде.

Теперь обратимся к гендерному аспекту в наследовании купеческого звания. Было выявлено 25 случаев (9,5 %), когда женщины объявляли об имеющихся у них капиталах. Наиболее часты случаи объявления капитала матерями, чьи сыновья попали в мещанство – 17, в то же время сыновья наследовали матерям 9 раз. В восьми случаях жены наследовали мужьям, при этом чаще всего их дети были достаточно взрослые, чтобы вести торговлю. Количество жен возглавляющих семью после смерти мужа, еще меньше чем при наследовании звания от сыновей. Таким образом, в большинстве случаев после смерти главы семьи предпринимательством продолжали заниматься дети и лишь только после их банкротства или смерти главой семьи становилась мать. Еще более редки объявления капитала невестками, выявлено всего два случая. Одна вышла из капитала деверя, вторая от свекра, обе они были вдовами. Это говорит о том, что женщины воспринимались как матери, у них не было времени при воспитании детей заниматься предпринимательством. Такой шанс им открывался лишь в старости после смерти мужа или банкротстве сыновей.

Из вышеприведенного видно важность роли самовоспроизводства купечества. В отличие от центра России его роль в Центрально-Черноземном регионе была намного выше.

Дитяча іграшка другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (на матеріалах Вінницької області): функції та типи

Валентина Гребеньова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Іграшка – культурне знаряддя, за допомогою якого передається стан сучасної культури (цивілізації), напрямок руху: до життя або смерті, процвітання або деградації, взаєморозуміння або відчуження. За допомогою іграшки дитині передається сама суть людських стосунків і складна світобудова.

Однією з початкових форм прилучення дитини до практичного життя, її пізнання світу, є гра з іграшкою, яка виконує ряд функцій: пізнавальну, дидактичну, виховну, феліцитологічну (ощаслиблювальну), етнізуючу та апотропеїчну (захисну).

Основу дослідження складають етнографічні польові матеріали. Пропонуємо наступну класифікацію найтипівіших зразків іграшок другої половини ХХ – початку ХХІ ст. на Вінниччині:

1. Іграшки з природних матеріалів:

а) рослин: робили ляльки з качанів кукурудзи, квітів, реп'яхів, овочів (кабачків, картоплі), фруктів, стебелець кульбаби; з гарбузів робили опудала; «свистки (з стебла перецьвівшої кульбаби та суцвіття акації)».

б) глини: свистунці, керамічні ляльки, звірі тощо;

в) дерева: а) зброя – рогатки, луки, мечі, шаблі, щити, пістолети, рушниці, автомати; б) фуркала, возики, деркачі; в) музичні інструменти – свистки, свищики;

г) соломи – павучки, сонечка, зірки, ляльки тощо

2. Паперові іграшки. Літаки, сніжинки, гірлянди, пап'є-маше, кораблики, обрядові птахи.

Популярними з кінця ХХ ст. стає складання танграмів (різноманітні фігурки шляхом багаторазового перегинання під різними кутами паперу).

3. Іграшки з тканин: робили з ганчір'я ляльки.

4. Іграшки з хатнього начиння або виробничих відходів: гудзик на нитці або робили з нитки і гудзика домашню дзигу; предмети, які перестали виконувати свої першочергові функції – банки з-під кави, фарби; коробки з-під цукерок, взуття черепками з-під побитого посуду; одяг для ляльок – з обгорток від цукерок та інші; «з капільниці робили чортиків», «з олова у формочках виливали різні фігурки».

5. Іграшки із залишків тварин: «м'яч робили з коров'ячого чи свинячого міхура, виминали в піску або попелі, надували і зав'язували ниткою, інколи скручували з шерсті корови або з реп'яхів» переважно в селах (1940–1950 рр.)

6. Куплені: спортивний інвентар (м'ячі, скакалки, обручі, кеглі); механічні (техніка, зброя, музичні інструменти тощо); іграшки-сувеніри (матрьошка; бариня, звірі та ін.); м'які іграшки; ляльки; розвиваючі іграшки («кубік-рубик», конструктор, головоломки, пазли тощо); розважальні («тамагочі», «йо-йо» (пружинка-веселка), тетріс, «попригунчик», міні-іграшки з «кіндер-сюрпризів», «лизун», пластична); приставка та комп'ютерні ігри;

Простежуючи динаміку побутування іграшок на Вінниччині другої половини ХХ – початку ХХІ ст. можна говорити, що найтипівіші зразки куплених іграшок практично не відрізнялися від загальноукраїнського варіанту. За нашими спостереженнями, такі іграшки, як спортивний інвентар, механічні, іграшки-сувеніри, м'які, розвиваючі, існували в зазначений період постійно, лише відбувалося постійне вдосконалення в техніці та технології їх виготовлення, доповнення новими образами в залежності від суспільних цінностей, моди, інновацій в науці, техніці, мистецтві.

На сьогодні іграшки з природних матеріалів, тканини, паперу практично відомі дітям, але переважно не з активної точки зору. Однозначно переважають іграшки куплені, зокрема, розвиваючі, розважальні та комп'ютерні.

Геокультурний вплив на формування військової справи Південно-Західної Русі домонгольської доби

В'ячеслав Греков

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Військова справа відіграє важливу роль у житті майже кожної держави. Саме у військовій справі втілюються передові досягнення науки та техніки. Зброя є не тільки засобом вбивства чи доказом своєї точки зору, а й несе культурне навантаження. На протязі багатьох століть, у різних країнах зброя була символом свободи, демонструвала велич та суспільне положення свого володаря. Військова справа яскраво відображає загальний рівень розвитку культури.

На сьогодні майже нема досліджень, які присвячені військовій історії саме Південно-Західної Русі. Серед авторів, що в різні часи займалися даною проблематикою, слід назвати А. Кірпічнікова, П. Раппопорта та ін. Проте дуже часто військову історію Південно-Західної Русі включають до загальноруського контексту. Це призводить до того, що досить часто не звертають увагу на місцеві особливості, що породжує неправильні висновки.

Джерельну базу дослідження складають археологічні джерела, писемні джерела (літописи, хроніки, твори арабських авторів), а також іконографічні матеріали (мініатюри, малюнки тощо).

На протязі багатьох років, дослідниками робився акцент на взаємовідносинах Русі та скандинавів. При цьому практично не приділялася увага впливу географічного фактору чи впливу з боку інших народів. І фактично обмежувалось лише констатацією факту, що ця зброя була запозичена у тих, а ця у інших. Це призводить до однобічного сприйняття процесу формування комплексу озброєння, до боротьби афентичних тенденцій з норманським комплексом.

Комплекс озброєння Південно-Західної Русі формувался в унікальних географічних та геокультурних умовах. Південно-Західна Русь знаходилась у своєрідному «трикутнику». Сторонами цього трикутника були різні системи військової справи: Західноєвропейська, Візантійська та Степова (кочова).

Знаходження на своєрідному перехресті між осілим та кочовим населенням вимагало від комплексу озброєння універсальності, використання передових досягнень обох сторін. Комплекс озброєння, що утворювався, повинен був максимально ефективно протидіяти загрозам як з боку кочівників, так і з боку осілого населення. Запозичення відбувалося не просто шляхом копіювання, а шляхом пристосування до місцевих потреб та поступового зникнення тих видів зброї які не могли виконувати ефективно свої функції, наприклад, мечів.

Активні контакти Південно-Західної Русі з Візантією досить сильно вплинули на процес формування комплексу озброєння. З Візантії на територію Південно-Західної Русі були принесені лускободібні панцирі.

Враховуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що на процес формування своєрідного комплексу озброєння Південно-Західної Русі вплинув порубіжний стан цієї території як у географічному, так і у геокультурному сенсі.

Проблема боспорских полисов в современной историографии

Денис Грибанов

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В современном антиковедении проблема полиса является одним из наиболее активно разрабатываемых исследовательских направлений. Возросший в последнее время интерес к проблеме полиса коснулся и сферы исследований по истории античного Боспора. Следует отметить, что до 1990-х годов проблема полиса на Боспоре затрагивалась в научной историографии лишь опосредовано и только в последние годы эта тема начала целенаправленно разрабатываться. Целью нашего исследования является определение уровня изученности данной проблемы в боспорской историографии и выработка путей дальнейшей разработки этой темы с использованием материалов античного Боспора. Для этого необходимо оценить критерии определения полиса, используемые в исследованиях, посвящённых Боспору, и сопоставить их с общепризнанными критериями Копенгагенского центра изучения полиса.

Анализ боспорской историографии позволил выделить ряд критериев, определяющих, по мнению исследователей, полисный статус поселения:

1) сообщения античных авторов об основании апойкии или употребление ими слова «полис» в отношении одного из городов Боспора (С. А. Жебелев, Ю. А. Виноградов, В. Н. Зинько, с определёнными оговорками – В. Д. Кузнецов, А. А. Завойкин);

2) упоминание полисных демотиконов в письменных источниках (Ю. А. Виноградов, А. А. Завойкин);

3) монетная чеканка от имени полисной общины (Ю. А. Виноградов, В. Д. Кузнецов, А. А. Завойкин, В. Н. Зинько);

4) свидетельства письменных источников о деятельности Народного собрания, Совета, суда и магистратур (К. М. Колобова, А. Н. Васильев);

5) археологические данные об уровне урбанизации, о наличии общественных построек и о характере городской застройки (В. Н. Зинько, частично – Ю. А. Виноградов, с оговорками – В. Д. Кузнецов);

6) сведения о существовании собственного военного ополчения в городах Боспора (К. М. Колобова, А. Н. Васильев);

7) данные о сельскохозяйственной хоре полисов (Ю. А. Виноградов, В. Н. Зинько);

8) сведения о внешнеполитической деятельности полисов (А. А. Завойкин, В. Н. Зинько).

Вся совокупность этих критериев практически повторяет большую часть признаков полиса, выделяемых Копенгагенским центром. Кроме этого, можно добавить к ним ещё несколько критериев, не используемых в работах, посвящённых проблеме полисов на Боспоре, но представляющих определённый интерес с точки зрения наличия соответствующих источников:

1) колониционный миф и сведения об ойкисте (ойкистах);

2) посещения гражданами общегреческих праздников и агонов;

- 3) полисные общественные культы;
- 4) объединения граждан.

В целом, следует отметить, что исследование боспорских полисов на современном этапе происходит в рамках общепризнанной концепции и на основании универсальных критериев, но с учётом специфики источниковой базы по истории Боспора. Тем не менее, главным недостатком научных работ по этой проблематике является недостаточный учёт ценности отдельных признаков полиса и соответствующих им категорий источников. В подобных работах, как правило, происходит концентрация внимания исследователей на вопросе об основании полисов на Боспоре без учёта дальнейшей эволюции их политического статуса на протяжении всей античной эпохи. В частности, до сих пор неисследованной остаётся проблема полисов в составе государства Спартокидов. Наиболее точным представляется подход А. А. Завойкина, рассматривающего отдельные полисы с учётом специфики их исторического развития в разные эпохи.

Таким образом, в будущих исследованиях по проблеме полисов на Боспоре необходимо будет учитывать максимальное количество из приведённых нами признаков полисного устройства, используя при этом все категории источников. На современном уровне знаний более адекватным представляется рассмотрение этой проблемы в рамках отдельной исторической эпохи или в отношении отдельного полиса, без стремления к обобщениям, лишённым принципа историзма.

Культурная жизнь горловчан во второй половине XX ст.

Влада Григорьева

Донецкий национальный университет

В связи с тем, что в наше время украинцы теряют свои культурные традиции, нормы жизни и поведения, очень актуально рассматривать различные аспекты культурной жизни людей в разное время. Рассмотреть эти вопросы на примере всех украинцев очень сложно, поэтому автор остановился на культурной жизни горловчан, после Великой Отечественной войны, когда были осуществлены попытки вернуть утерянное и разрушенное, а также попытки поднять уровень жизни населения на новый и лучший уровни развития.

Не смотря на то, что тема очень актуальна, она является не достаточно исследованной. Только некоторые аспекты рассматривались горловским краеведом Петром Жеребечким. Поэтому автор ставит целью раскрыть вопрос культурной жизни горловчан во второй половине XX ст.

Истоки культурного развития в нашем регионе находятся в далеком прошлом – со времен заселения края. В самом далеком начале здесь был развит фольклор, обрядовые традиции. С открытием угольных копей начинается этап более бурного развития культуры, искусства, ремесел. Первое культурное заведение, клуб-театр, было открыто в 1890 г. руководством Корсунских копей. В первой половине XX ст. происходит

бурное развитие культуры. Но, к сожалению, Великая Отечественная война прервала уверенную поступь культурной жизни города, хотя музы во время грохота орудий не молчали.

После освобождения Донбасса первостепенное внимание было уделено восстановлению шахт, заводов, потому восстановление культурных учреждений было завершено к 1950-му году. Безусловно, вся культурная жизнь концентрировалась вокруг угледобывающих предприятий. В 950-е гг. шло активное строительство и открытие клубов и кинотеатров, музеев, библиотек, создание музеев на предприятиях, в учебных заведениях, в учреждениях. В просторных залах учреждений культуры развивалось творчество самодеятельных объединений, проводились выступления профессиональных коллективов и популярных исполнителей. Горловку посещали ведущие артисты Ленинградской и Московской эстрады, цирка, кино. Творчество горловчан заметно проявлялось и в других отраслях культуры. В это время активно воздвигались монументы и памятники.

Состояние культурной жизни в Горловке, как и в других регионах, во многом зависело от экономики и отражало ее зигзаги. Учреждения культуры оказались в весьма затруднительном положении и постепенно сворачивали свою активность и самодеятельность. Не выдержали испытания кризисом некоторые кинотеатры и кинозалы. Лишились финансовой поддержки Дворцы культуры шахт. Концерты, вечера, спектакли, развлекательные мероприятия с высокими ценами за входной билет ограничивают доступ в него малоимущей публики. Закрылись некоторые библиотеки, другие в зимнее время не отапливаются. Из-за отсутствия финансовых средств в них годами не пополняется книжный фонд, не выписываются периодические издания. Не получая ассигнований, библиотеки перешли на платный порядок пользования книгами, за счет чего и происходит пополнение фондов.

И все же культурная жизнь, литература и искусство не угасли. В конце 90-х XX в. восстанавливались кинотеатры. В Горловке появляется библиотека миниатюрной книги, переданная горловчанам энтузиастом-собирателем В. А. Разумовым. В 2001 г. впервые открылся городской кукольный театр.

Таким образом, трудовым сотрудничеством и усилиями многих людей, а именно горловчан, культура города после огромных разрушений была поднята на высокий уровень развития.

Приобщение к искусству, в том числе к произведениям талантливых горловчан, отразивших, так или иначе, жизнь, быт, облик города, его естественный и индустриальный пейзаж, трудовые и ратные подвиги своих соотечественников, обогащает интеллект, делает человека духовно богаче, тоньше, совершеннее. И надо не упускать любой возможности постигать прекрасное. Культура и искусство должны стать достоянием каждого из нас. Особенно в наше время, когда существует множество глобальных проблем, которые можно решить и преодолеть путем всеобщего объединения.

А. Гитлер и Г. Форд: источник общности их идей

Вадим Гряник

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Взаимосвязь и взаимовлияние идей национал-социалистов и их единомышленников в США является практически неизученным явлением. Одним из важнейших источников формирования идеологии гитлеровского национал-социализма стала книга видного американского промышленника Генри Форда «Международное еврейство» (1920 г.), которого Гитлер оценивал очень высоко. В частности, в интервью 8 марта 1923 г. он заявил, что политика Генри Форда «вполне совпадает с платформой баварских фашистов».

Сходство антисемитских инвектив Гитлера и Форда, их утверждения о смертельной опасности евреев были во многом вызваны впечатлением от прочтения ими брошюры «Протоколы сионских мудрецов». Основная часть книги Г. Форда посвящена анализу «Протоколов». При этом он ни на минуту не сомневался, что этот документ является свидетельством намерений евреев установить свое мировое господство. Несколько позднее Гитлер в «Mein Kampf» также писал, что евреи готовятся захватить господство над всем миром, и уже сделали для этого первые шаги, захватив в свои руки ряд европейских государств. Уже близок час, писал он, когда они «смогут пожрать все другие народы» и для достижения этой цели прибегают к «разрушению всего уклада государственного управления современного человечества, чтобы взамен его создать новую мировую силу в форме неограниченной правящей власти».

Согласно Гитлеру, евреи обеспечивали себе привилегированное положение в обществе, создавая в стране необходимые им порядки. В частности, в Германии они создали парламентскую демократию, которая могла принести лишь разрушительные последствия. Эти мысли, несомненно, были навеяны «Протоколами» (протокол № 1), где говорится о том, что сам парламентаризм является промежуточным явлением, которое в итоге приведет к воцарению евреев.

Особое неприятие Гитлера и Форда вызывали те положения «Протоколов», где речь шла о разложении нравов молодежи и основы государства – крови, чего еврейство намеревалось достичь, введя «в государственный организм отраву либерализма». После этого государства должны были заразиться «смертельной болезнью – разложением крови». «Молодежь их [неевреев – В. Г.] – говорилось в протоколе № 1 – одурела от классицизма и ранней распущенности, к чему подбивала их наша агентура». Идея о чистоте крови являлась фетишем фашистов, вся их политика строилась на этом принципе. Поэтому евреи, по мнению этих двух авторов, посягали на самое святое. Форд обращал внимание на разложение молодежи еврейством: «все течения, проявляющиеся ныне в склонности нееврейской молодежи к легкомыслию и распущенности, вытекают из еврейского источника... Кто во всем свете являются руководителями всех дансингов и всех разных заведений подобного рода,... расшатывающих нервы? Посмотрите на этих наших раздетых молодых людей и девушек... Ко всем им вы можете прилепить одну и ту же этикетку: «Созданы, развращены и

эксплуатируются евреями»». Гитлер в свою очередь писал, что евреи специально придумали равенство всех людей для того, чтобы губить высшие народы, распространяя проституцию и губительную роскошь.

В соответствии с «Протоколами», для распространения пагубных идей и явлений евреи намерены были использовать находившуюся под их контролем прессу (протокол № 2). В связи с этим Г. Форд писал: «евреи держали исключительно в своих руках прессу, посредством которой обрабатывали «общественное мнение» против немецкого народа». Эта мысль нашла живой отклик у Гитлера, считавшего, что овладевая прессой, евреи «опутывали общественную жизнь страны». С этой же целью евреи, согласно «Протоколам», завладели образованием и воспитанием народов, что позволяло им прививать с самого детства представителям нееврейской расы разлагающие привычки. Оба фашистских идеолога активно выступали против этого в своих работах.

И Форд, и Гитлер, призывая к сопротивлению засилью еврейского финансового капитала, писали, что последний уже держит руку на горле немецкой нации, «захватывает свободные народы, превращая их в рабов». Что выражалось в утверждении «Протоколов»: «все деньги мира будут в наших руках, руках евреев».

Проанализировав работы главных идеологов антисемитизма Германии и США и сравнив их с «Протоколами», можно четко видеть, что идеи Гитлера и Форда были своеобразным ответом, реакцией на заявления, опубликованные в брошюре.

Культурно-освітня діяльність українських студентів-емігрантів в країнах Центрально-Східної Європи в 1920–1930-ті рр.

Олена Гуменюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Головною причиною еміграції українців в першій чверті ХХ ст. стала поразка національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. На початку 1920-х рр. в країнах Центрально-Східної Європи українська політична еміграція складалась переважно з колишніх військовослужбовців, що приймали участь в національно-визвольних змаганнях і Першій світовій війні, і які були інтерновані в таборах. Проте на середину 1920-х рр. більшість політичних емігрантів становили студенти. Така зміна була зумовлена тим, що внаслідок ліквідації таборів для інтернованих у 1923–1924 рр., значна частина їх мешканців вступила до європейських і, зокрема, українських вузів, які на той час були утворені в Чехословаччині. Передумовами цих процесів були створення в таборах для інтернованих різних культурно-просвітніх організацій, гуртків.

Матеріальне становище українських студентів в Центрально-Східній Європі різнилось в залежності від країни перебування. Найкращим було становище українських студентів в Чехословаччині, де вони отримували

допомогу від урядових установ та міжнародних організацій. Гіршим було їх становище в Польщі, Німеччині та Австрії.

В міжвоєнний період українські студенти-емігранти проводили активну культурно-освітню діяльність. Вся ця робота зосереджувалась в середовищі студентських організацій. Українські студенти утворили велику кількість організацій в країнах Центрально-Східної Європи. Були серед них загально-студентські громади, фахові та ідеологічні студентські організації, спортивні товариства, корпорації, мистецькі, кооперативні тощо. Організації українських студентів діяли як при вищих навчальних закладах, так і поза ними.

Найбільше українських студентів в міжвоєнний період перебувало в Чехословаччині (через гарне матеріальне забезпечення). Саме тут діяло найбільше українських студентських організацій. Найстаршою і численнішою загально-студентською організацією в Празі була Українська Академічна Громада (УАГ), заснована 1919 р. На той час за кордоном існувало лише дві українські студентські організації: УАГ в Празі та віденська «Січ».

Культурно-освітня діяльність українських студентських організацій полягала в проведенні зборів організацій, де відбувались виступи членів товариств, зачитувались і обговорювались реферати, присвячені питанням історії, економіки, культури України. Важливе місце посідало влаштування святкових вечорів чи інших подібних заходів, присвячених пам'ятним датам в історії України. Досить часто на ці заходи запрошувались представники іноземних країн, оскільки важливе значення мало інформування іноземну громаду про українські справи та налагодження зв'язків з європейцями. Була також налагоджена справа видання різноманітних друкованих органів української студентської еміграції, де окрема увага приділялась культурно-освітній діяльності.

Особливе місце серед українських студентських організацій займали корпорації. Цетром їх утворення був Гданськ, найбільшого поширення вони набули в Німеччині та Польщі. Найбільші корпорації: «Чорноморе», «Основа», «Зарево». Основною формою діяльності корпорацій була культурно-освітня. Вона передбачала проведення Віч (зборів корпорації), де вирішувались поточні справи, зачитувались і підлягали обговоренню реферати різної тематики, приділялась увага організації свят та вечорів, влаштування спортивних змагань тощо. А також велике значення мало виховання представників корпорацій в патріотичному дусі.

В міжвоєнний період в країнах Центрально-Східної Європи опинилась значна частина української студентської еміграції. Основним джерелом її формування були колишні військові, інтерновані в таборах. Матеріальне становище українських студентів в Чехословаччині було забезпечено найкраще з-поміж інших країн Центрально-Східної Європи. Саме це сприяло зосередженню в Чехословаччині найбільшої кількості українських студентів та утворення там найчисленніших організацій. Культурно-освітня діяльність була характерною формою роботи більшості українських студентських організацій міжвоєнного періоду в країнах Центрально-Східної Європи.

Принципи, методи і форми хлібозаготівель в УСРР 1928–1933 рр. в українській діаспорній літературі

Ольга Гур'єва

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Принципи, методи і форми хлібозаготівель в УСРР 1928–1933 рр. висвітлювалися в статтях, брошурах та монографіях представників української «діаспорної історіографії», які почали з'являтися з середини 30-х рр., формуючи окремий проблемно-тематичний напрям. Для українських істориків і публіцистів політика хлібозаготівель була першопричиною голодомору, а для західної політології та соціології темою, яка розкривала та обґрунтовувала концепцію тоталітаризму, тобто вивчення радянської політичної системи як самореалізації комуністичного тоталітарного режиму.

Карально-репресивний механізм радянських хлібозаготівель в українському селі виокремив історик і політичний діяч О. Шульгин, книга якого була опублікована 1934 р. Вона виявилася першою спробою привернути увагу широкої громадськості до руйнівних соціально-економічних наслідків хлібозаготівель – голоду в українських селах.

Українська творча інтелігенція, культурно-просвітницькі спілки українців Європи та США і Канади, починаючи з 30-х рр. ХХ ст., наполегливо і послідовно писали та говорили про голод в Україні. Переважна більшість статей та книг вирізнялася публіцистичним стилем і націонал-патріотичним спрямуванням, у яких засуджувався тоталітарний більшовицький режим, репресії. У 1947 р. вийшла книга Н. Олєжка, автор якої здійснив історичний аналіз аграрної політики більшовиків, торкнувшись і зернової проблеми та політики хлібозаготівель. Монографія К. С. Кононенка, яка була опублікована у 1965 р., вперше серед діаспорної наукової літератури висвітлювала проблему соціально-економічних основ для розвитку національної української ідеї. Дослідникові бракувало належної архівної бази, але він максимально можливо використав матеріали офіційної радянської статистики для з'ясування питомої ваги української економіки в СРСР, ролі зернового господарства. Економічний аспект розвитку сільського господарства України міжвоєнного періоду показано також в книзі Д. Ф. Соловєя, яка з'явилася у 1953 р.

Політичний контекст хлібозаготівель, як репресивної акції проти українських селян, фактично присутній у будь-якій публікації української діаспорної літератури з питань голоду. У 1952 р. за сприяння Демократичного об'єднання бувших репресованих українців Совстами (ДОБРУС) побачила світ книга М. Вербицького, автор якої використав термін «штучний голод». Першим ґрунтовним дослідженням основних причин і трагічних наслідків голодомору, підготовленим українською політичною еміграцією, була книга про Великий голод в Україні 1932–1933 рр., яку упорядкували С. О. Підгайний, В. І. Гришко та опублікувало ДОБРУС у 1955 р. Вона мала аналітично-історичні розділи, а також копії архівних документів і передруковані статті із радянської періодичної преси («Вісті», «Правда») про колективізацію, політику розкуркулення, хлібозаготівель. До неї потрапили доповіді української

партноменклатури про хлібозаготівлі 1931–1933 рр., а також спогади очевидців. Дослідження В. І. Гришка виходили окремими книгами у 1963 р. та 1978 р. Книги українських авторів в діаспорі, особливо англійською мовою, інституційно та інтелектуально актуалізували необхідність всебічного вивчення політико-економічних причин голодомору. Якщо в монографії І. Кошелівця голод та хлібозаготівлі згадуються на тлі політичної біографії М. О. Скрипника, то в англійській брошурі В. Плюща голод названо геноцидом, але обом бракувало архівно-документальних джерел.

Українська діаспорна історіографія та політична публіцистика підготувала та опублікувала протягом 30-х – 80-х рр. ХХ ст. декілька тисяч статей, брошур, монографій. За відсутністю архівних документів і матеріалів, якими не користувалися навіть радянські історики, на Заході не з'явилося ґрунтового і системного науково-історичного дослідження про причини та наслідки голоду.

Training of higher qualification personnel on the stage of scientific and technological revolution. (by example of NTU «KhPI»)

Марина Гутник

*Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»*

NTU «KhPI» is the oldest higher technical institution in Ukraine. It is created in 1885. The special attention here pay to training of higher qualification personnel.

In 1922 at the Kharkov polytechnic institute training of scientifically pedagogical personnel was begun through postgraduate cours. One of features of postgraduate cours of 1920th consists in that the generation of young people which was formed in new historical, socio-economic and social, political terms came to this system. It was young people with other system of values, with other vital plans, considerably differentiated after cultural and financial descriptions, and motivation of scientific activity. Under the guidance of professors E. O. Orlov, P. P. Kopnyaev, G. F. Proskura, M. I. Kuznecov and others the first postgraduate students which later headed new directions of scientific researches were prepared. Every next school year to postgraduate cours took away the most capable pupils which completed faculty of institute in future. Great Patriotic war made amendments in the quantity of teachers. Many of them did not return from the front and that is why a lot of departments of institute still were not fully manned.

In postgraduate cours of the Kharkov polytechnic institute in 1949/1950 year 49 persons studied. Annually to postgraduate cours 10-15 graduating students which showed ability to research work were sended. Later, after the request of institute, affiliation to postgraduate cours broadened and in 1953 90 persons studied in it, in 1958 – 110 persons. In 1965 at Academy of sciences and Department of higher and special education of USSR a admission to postgraduate cours from physical and mathematical sciences was increased by 72 persons, chemical – 66, technical – 32 persons. Partly it touched KhPI. Thereby there was the permanent increase of amount of postgraduate students.

In accordance with the requirements of time, main attention was concentrated on the increase of indexes of admit to postgraduate cours from such sciences, as physics and mathematics, chemistry, biology, technique, and especially from such new specialities, as radiophysics, cybernetic engineer, physics of atomic nucleus and ultrarayss. For institutes of higher education of of republic the amount of graduate students of naturally scientific and technical specialization on 01.01.1955 by comparison with 1953 increased on 39,6 %.

It should be noted that postgraduate students in Ukraine from such necessary specialities as diesel locomotivebuilding, mechanical equipment of metallurgical plants, agricultural machines, combustion engines, tractors, electric vehicles, countably-calculable technique, technology of organic dyes and intermediate products, technology of varnishes and paints, technology of fats and essential oils, economy, organization and planning of industry – taught only in the Kharkov polytechnic institute.

Preparation of graduate students in KhPI was realized on 27 departments, their work was managed by 29 professors, doctors of sciences, and one associate professor, candidate of sciences. In 1950–1958 years 253 persons ended postgraduate cours, 128 of them became a part of scientifically pedagogical staff of the Kharkov polytechnic institute, and from those, who ended it in 1966 60 – remained for work in the institute.

In accordance with the increase of amount of postgraduate students in KhPI the amount of the defenced dissertations is increased too. From 1951 to 1958 in KhPI defenced 198 candidate and 7 doctoral dissertations. For period 1968–1970 in KhPI was defenced 95 dissertations, including 17 doctoral one.

From the analysis of text materials of Fund of research department of NTU «KhPI» come out, that 50 % doctoral and almost third of candidate's dissertations under scientific guidance of scientists of the Kharkov polytechnic institute defenced by production workers, engineers of research institutes.

Thereby, on the stage of scientific and technological revolution NTU «KhPI» provided by skilled personnel own needs and needs of industry which rapidly developed.

Україна в ідейних поглядах М. Г. Чернишевського та М. О. Добролюбова.

Владислав Дацик

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара

Сьогодні особливої актуальності, набуває проблема національних взаємовідносин. У історіографічній традиції до проблеми українсько-російських взаємовідносин в різні роки звернули увагу такі дослідники М. П. Драгоманов, М. В. Нечкіна, Антонов, С. С. Волк, А. М. Катренко, М. П. Рудько, В. М. Хевроліна, С. І. Світленко. У цих дослідженнях в загалом вивчався народницький рух і тому мало зверталось уваги до національного питання.

Ідейним центром революційної демократії на початку 1860-х років був журнал «Современник». Агітаційно-пропагандистське значення цього

часопису було величезне. Його редактори М. Г. Чернишевський та М. О. Добролюбов вміло пропагували ідеї демократії. З великою повагою та співчуттям ставились до українського народу М. Г. Чернишевський та М. О. Добролюбов.

З активізацією в кінці 50-х початку 60-х рр. XIX ст. українського руху з'являється рецензія М. О. Добролюбова на «Кобзарь» Т. Шевчека, та стаття «Черты для характеристики русского простанородья». У яких Добролюбов виступає проти русифікаторської політики влади, наголошує, що не потрібно забороняти малоросійському народу писати та розмовляти на рідній, мові він звертається з такими закликами як до інтелігенції так і до уряду.

Демократ та федераліст за переконаннями М. Г. Чернишевський розумів важливість права націй на самовизначення та вільний розвиток. Свої політичні погляди до України, М. Г. Чернишевський відобразив в статтях рецензіях: «Национальная бестакность» і відгук на перший номер «Основы». М. Г. Чернишевський знав про Україну і українців з власного досвіду, бо батьківщина М. Г. Чернишевського знаходилась неподалік від Покровської слободи заселеної черкаськими українцями. Тому досить тепло змальовував українців – «Як що є племена, які можуть привертати симпатію, більше, ніж інші племена, то це саме малороси – одне з племен найбільш симпатичних».

М. Г. Чернишевський в рецензії «Национальная бестакность» засуджував редакторів галицького «Слова» що вони називаючи себе патріотами, захисниками українства, пишуть російською мовою, таким чином відокремлюють себе від наддніпрянських українців. М. Г. Чернишевський дав пораду українським русинам «Слова», – «Одна галицька частина малоросів така мала що не неспроможна мати своєї окремої порядної літератури, як не може мати окремої порядної літератури Костромська губернія чи Дорсетширське графство, Тіроль чи Люблінське воеводство. Ці маленькі частини великих народностей – будуть важити хочаб у чомусь – у літературі чи, у політичному житті – тільки тоді коли триматимуться у єдиному цілому з іншими частинами свого народу». Таким чином, М. Г. Чернишевський перший з діячів російського визвольного руху закликав до об'єднання Галичини та Малоросії єдине мовне і політичне утворення.

Списки Личного состава Департамента таможенных сборов как исторический источник

Сергей Дейнеко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Кадровая политика является одним из наиболее важных элементов государственной службы. Повышенный интерес к чиновничеству в пореформенной России можно объяснить следующими причинами. Чиновничество являлось одной из опор государственной власти, соответственно образовательный и профессиональный отбор на государственную службу был тщательным, что в свою очередь способствовало формированию дееспособного государственного аппарата.

Актуальность исследования, определяется тем, что списки Личного состава Департамента таможенных сборов конца XIX – начала XX вв. как исторический источник до настоящего времени не стали предметом специального изучения.

Стремление изучить условия комплектования кадров для российских таможен является целью данного исследования.

Источниковую базу работы составили списки Личного состава Департамента таможенных сборов и учреждений Таможенного ведомства. Так же материалы Государственного архива Харьковской области. Данный документ издавался по указанию Министра финансов.

Списки Личного состава Департамента таможенных сборов впервые изданы в начале 1904 г. и представляли собой сборник сведений за предыдущий год. В последующие годы списки издавались ежегодно, с учетом всех кадровых изменений и содержали информацию которая показывала профессионализм чиновника.

В списках указывались должность, фамилия, имя и отчество, чин и высший орден служащих, год рождения, вероисповедание, образовательный ценз. И что несомненно является важным, так это указание года начала государственной службы чиновника, независимо от ведомства, год поступления на службу в Таможенное ведомство с указанием должности в какой находился чиновник на момент издания данного документа.

Достоверность списков Личного состава Департамента таможенных сборов как исторического источника довольно высока. Каждое таможенное учреждение вело очень тщательный учет всех своих сотрудников. Основной формой учета были Формулярные списки о службе и Аттестационные списки чиновников. Данные списки включали в себя более широкий перечень пунктов, чем списки Личного состава. Так, например, они содержали пункты указывающие на материальное положение сотрудников, семейное положение и т. д.

В свою очередь Формулярные и Аттестационные списки составлялись на основе двух дублирующих друг друга источников. Первое, это Аттестат на сотрудника желающего служить в таможене с предыдущего места работы или учебы. Второе, это проверка личности претендента в канцелярии местного губернатора, то есть по линии МВД. Достоверность списков так же подтверждает то, что таможенные учреждения отправляли данные о своих сотрудниках в Петербург каждые четыре месяца и по особому требованию. Формулярные и Аттестационные списки скреплялись подписью Управляющего и печатью таможенного учреждения.

Списки, по своему характеру, принадлежат к официальным документам и содержат точные данные о таможенных служащих.

Так, например, проанализировав списки Личного состава по Харьковской таможене за 1903 г. мы увидим, что средний возраст таможенного чиновника составлял 57 лет, дипломы о высшем образовании имели лишь 55 % служащих входивших в штат учреждения. Среди них ни одного чиновника, с высшим техническим образованием.

К началу 1914 г. средний возраст таможенных служащих в Харькове составлял 45 лет. Около 70 % таможенных чиновников имели высшее образование, из них 40 % с дипломами о высшем техническом образовании.

Итак, мы увидели, что за десятилетие личный состав Харьковской таможни стал существенно моложе и что очень важно, сотрудники имели высшее образование, и это в свете стремительного технического развития экономики как Российской империи, так и Европы имело положительный результат для работы учреждения.

Таким образом, списки Личного состава позволяют определить характер изменения в течение ряда лет возраста и образовательного ценза чиновников одного из наиболее важных ведомств Российской империи.

В. Н. Каразин на Южном берегу Крыма

София Дейникевич

Алупкинский дворцово-парковый музей-заповедник

В. Н. Каразин – известный общественный деятель первой половины XIX в., смелый реформатор, выдающийся просветитель. По его инициативе и личными усилиями был основан Харьковский университет. Кроме того, он был ученым, который активно занимался исследовательской и изобретательской деятельностью, оставив заметный след в различных отраслях науки.

В последние годы жизни В. Н. Каразин занялся опытами над обработкой вина. Достигнув определенных успехов, он предложил правительству использовать свои достижения в казенных крымских виноградниках. В 1839 г. он отправляет письмо на имя Министра Внутренних дел, в котором просит разрешить «сделать тысячу опытов над тремя стами и более родами винограда, произрастающего в Таврическом Никитском саду». Для этого требовалось два года времени и «10 тысяч рублей на все издержки». Основное внимание уделялось опытам по спиртованию вина.

К предложению помещика Харьковской губернии отнеслись довольно скептически. Вероятно, как отмечает А. И. Клепайло, что в отношении крымских вин Новороссийского генерал-губернатора М. С. Воронцова и директора Никитского Ботанического сада Н. А. Гартвиса на тот момент интересовала степень их усовершенствования. Спиртованным винам, очевидно, было далеко до совершенства, и подобные опыты сочли неактуальными.

Однако в 1842 г. В. Н. Каразин по личной просьбе был командирован Министерством государственных имуществ на Южный берег Крыма. Осенью того же года он написал о своих наблюдениях и планах хозяйственного освоения края в статье «Безпристрастный взгляд на южный берег Тавриды и его произведения». По его мнению, особое значение, едва не первостепенное, для экономического развития ЮБК имело виноделие. Следует отметить, что на время посещения Каразиным Крыма производство вина находилось в зачаточном состоянии. В статье он отмечает многие проблемы данной отрасли, а также возможные пути их решения. В подходе к этому вопросу чувствуется его практический, общегосударственный подход.

В 1842 году В. Н. Каразиным в Магараче были проведены опыты по спиртованию вина. Тем самым было положено начало длительной исследовательской работе по созданию «сладких вин путем добавления спирта».

Сегодня южнобережное виноделие представлено весьма широким ассортиментом винопродукции, однако главными являются уникальные по технологии и качеству десертные вина. В. Н. Каразин относится к первооткрывателям этой новой технологии.

Геополитические интересы и формирование единого оборонного пространства Союзного государства Беларуси и России

Юлия Демянчук

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Военно-стратегическая обстановка в Европе за последнее десятилетие принципиально изменилась. В корне изменилась политическая обстановка в Европе после вступления Польши, Венгрии и Чехии в НАТО, а при вступлении Словакии, Словении, Болгарии, Литвы, Эстонии и Латвии в 2004 г. в Североатлантический альянс, ее мощь увеличится более чем в 3 раза.

Многие бывшие республики от безысходности и провалов в экономической и социальной политике стремятся любой ценой присоединиться к блоку НАТО. В угоду глобалистским стремлениям Запада США и их союзники обустроиваются на бывших советских базах в Таджикистане, Узбекистане, Киргизстане. Все это определяет актуальность данной статьи, так как сегодня перед Украиной стоит выбор – присоединиться к НАТО или сотрудничать с бывшими социалистическими странами, в том числе с Россией и Беларусью.

В геополитическом отношении сокращение российского и белорусского континентального, стратегического пространства привело к росту военной уязвимости основных промышленных районов обоих государств. В результате – разрушена сбалансированная система обороны на Западном стратегическом направлении. Поэтому система интересов в военной сфере как база для согласованного интеграционного развития сама по себе привлекает государства Союза к поискам нового баланса сил в пространстве от Балтики до восточных соседей России. Изучение военного сотрудничества двух государств позволит определить возможные выгоды такого тесного взаимодействия и для Украины, изучить альтернативный путь военного сотрудничества.

В создавшейся международной обстановке геостратегические интересы России настоятельно требуют дальнейшего укрепления Союза России и Беларуси. Объективно этот союз нужен и выгоден как России, так и Беларуси. Россия существенно усилит свое стратегическое положение на Западном направлении. Территория Беларуси является естественным коммуникационным коридором из России в Центральную и Западную Европу. Она же представляет прямой автомобильный и железнодорожный

выход на Запад через Брест. Около 80 % российских транзитных перевозок в страны ЕС осуществляется сегодня через Беларусь. Таким образом, реальное создание Союза Беларуси и России позволяет решать важнейшие для обоих государств задачи оборонного и геополитического характера и, прежде всего, противостоять планам создания так называемого Балтийско-Черноморского пояса изоляции России; укрепление позиции России в ее взаимоотношениях с государствами, блоками и союзами, и, прежде всего, в Европе; увеличение военных возможностей государства в области обычных вооружений за счет интеграции с белорусской армией, обладающей высокой боеспособностью; появление новых перспектив для маневра в рамках Договора об обычных вооруженных силах в Европе; вывод Калининградского особого оборонительного района из военно-стратегической изоляции. В свою очередь, поскольку Беларусь выдвинулась на линию военного противостояния, она получает в лице России надежную опору и защиту своего существования.

Военное сотрудничество России и Белоруссии является одним из главных направлений взаимодействия двух стран и базируется более чем на 30 документах. Правовой основой развития связей двух государств в области обороны являются такие важнейшие документы, как: Договор о создании Союзного государства, Программа действий по реализации его положений, Договор о военном сотрудничестве, Соглашение о совместном обеспечении региональной безопасности в военной сфере, Соглашение о совместном использовании элементов военной инфраструктуры Республики Беларусь и Российской Федерации в интересах обеспечения безопасности государств и другие нормативно-правовые акты.

Союзное государство имеет все возможности для своего укрепления. В сфере военной безопасности – это сохранившаяся оборонная инфраструктура, система охраны западной границы, исторически сложившаяся интеграция военно-промышленных комплексов Беларуси и России.

Историография славянского присутствия в Греции в ранневизантийское время

Ирина Денисова

Белгородский государственный университет

В первой половине XIX в. возникла теория полной славянизации Греции, у которой появились как сторонники, так и противники. По мнению Фалльмерайера («История полуострова Морея в средние века», 1830 г.), благодаря славянским нашествиям в VI в. Византия, не потеряв ни одной провинции, могла считать в это время своими подданными в основном население прибрежных стран и укрепленных городов. Причем ссылки немецкий автор делал только на церковного историка конца VI в. Евагрия. Здесь важно отметить, что теория Фалльмерайера дала начало более тщательному изучению вопроса о славянском влиянии в Греции.

Первым противником Фалльмерайера был немецкий историк Карл Гопф, выпустивший в 1867 г. свою «Историю Греции с начала средневековья до нашего времени». По его суждению, славянские поселения в Греции существовали только с 750 по 807 год; до 750 г. таких поселений не было.

Большинство исследователей придерживается той точки зрения, что значительные поселения существовали в Греции с конца VI века, причем результатом не стала панславизация или полное уничтожение греков.

Особое место в историографии истории славян занимает фундаментальный труд П. Шафарика «Славянские древности» в 3-х томах. Большую работу по собиранию и анализу археологических данных проделал Л. Нидерле – «Славянские древности». Труд Карла Крумбаха и на сегодняшний день является незаменимым пособием для исследователей истории Византии, взаимоотношений славян и Византии.

Интерес к культурным традициям Греции стал складываться в России еще в XIX в. После помешала Октябрьская революция 1917 г. Лишь с 40-х гг. XX в. исследования возобновились. В советское время историей взаимоотношений Византии с другими странами активно занималась З. В. Удальцова.

Можно назвать целый ряд мировых обобщающих исследований. Созданных в XX ст. Среди них труды Ф. Дворника, Г. Литаврина, М. Гимбутас. Серьезным обобщающим исследованием по вопросу расселения славян в Греции является «Свод древнейших письменных источников». Большой вклад в изучение этногенеза славян внес П. Третьяков.

Вопрос расселения славян в Греции неоднократно упоминался в общих трудах по истории Византии у таких выдающихся ученых 1-й пол. XX в., как А. Васильев, Ю. Кулаковский, Ф. Успенский.

А. Каждан в своих статьях главным образом рассматривает размах вторжения славян в Византию, уделяя особое внимание воздействию славян на социально-экономическое развитие Византии. Автор критикует некоторых греческих ученых, в частности К. Амандоса, который вопреки прямым свидетельствам византийских источников, отрицает факт прямого проникновения славян до VIII в.

Археолог М. Брайчевский в статье «К истории расселения славян на византийских землях» делает акцент на области Греции заселенные славянами вплоть до Пелопоннеса. При этом речь идет не только о временных вторжениях славян в Грецию, но и об осадах ими ряда городов (Фессалоники, возможно, Коринфа – опираясь на работы Хараниса).

При изучении проблемы славян в Греции следует обратить внимание также на следующие работы: С. Алексеев «Славянская Европа V – VI веков» и «Славянская Европа в VII – VIII вв.», В. Буданова «Варварский мир эпохи Великого переселения народов», Д. Оболенский «Византийское Содружество Наций. Шесть византийских портретов», В. Седов «Происхождение и ранняя история славян», В. Чудинов «Священные камни и языческие храмы древних славян», А. Гудзь-Марков «История славян».

За последнее время в науке накоплено много новых фактов, большой археологический, нумизматический и эпиграфический материал, переведены письменные источники, введены в научный оборот забытые и

малоизученные памятники. Обобщение этого материала и новая оценка историографии проблемы стали необходимостью.

«Зібрання узаконень та розпоряджень уряду, які видавалися при Правлячому Сенаті» як джерело з історії іноземного інвестування промисловості Донбасу (1903-1913 рр.)

Оксана Дібас

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Промисловий розвиток Донбасу наприкінці XIX – початку XX ст. все більше привертає увагу дослідників, у науковий обіг вводиться велика кількість архівних матеріалів, але при розгляді проблеми практично не зверталась увага на законодавчу, нормативну базу Російської імперії, складовою частиною якої є «Зібрання узаконень уряду, яке видавалося при Правлячому Сенаті». (Далі – «Зібрання узаконень»).

«Зібрання узаконень» містить різноманітну інформацію серед якої є відомості щодо заснування та діяльності акціонерних товариств з залученням іноземних інвестицій. З цього ракурсу збірка не була об'єктом детального джерелознавчого дослідження, що й обумовлює актуальність даної теми.

«Зібрання узаконень» за зазначений період містить широке коло матеріалів, які відображають історію іноземного інвестування промисловості Донбасу, що можна систематизувати за змістом опублікованих матеріалів укази: 1) про порядок реєстрації та початок діяльності акціонерних товариств; 2) про вирішення економічних питань, які виникають у процесі роботи акціонерного товариства; 3) регулюючі нагляд за промисловими підприємствами з боку державних органів та формування допоміжних органів на самих товариствах.

Аналіз першої групи – документів про порядок реєстрації та початок діяльності акціонерних товариств, дозволив класифікувати джерела за підгрупами: 1) про затвердження уставу акціонерного товариства; 2) про затвердження умов діяльності в Росії іноземних акціонерних товариств; 3) про дозвіл іноземним акціонерним товариствам продовжувати свої операції на території імперії.

Аналіз першої групи джерел надає інформацію про інтенсивність процесу заснування та суму початкового акціонерного капіталу.

Друга група документів представлена матеріалами щодо: 1) порядку дозволу довгострокового найму приватних земель для потреб виробництва; 2) зміни основного капіталу товариств і внесення коректив до уставу; 3) про дозвіл випуску облігацій; 4) про подовження строку першої сплати за акціями.

Джерела які віднесені до другої групи містять інформацію про зміни суми початкового інвестиційного капіталу, його акціонерне та облігаційне збільшення та зменшення.

Аналіз третьої групи документів дозволив виявити один вид джерел: інструкції чинам фабричної інспекції, щодо здійснення нагляду за підприємствами. Ці інструкції мали імперативний характер, тобто вимагали виконання конкретних чітких завдань щодо: організації виробництва, статеву – вікового цензу найманих працівників та організації медичної допомоги, належних санітарних умов та умов навчання для працівників та членів їх родин.

Таким чином, третя група документів містить інформацію про інвестиції з боку іноземних інвесторів в розвиток соціальної сфери регіону його інфраструктури.

Таким чином, підсумовуючи можна зазначити, що «Зібрання узаконень» містить великий масив інформації з історії іноземного інвестування промисловості Донбасу 1903–1913 рр. Важливість «Зібрання узаконень» виявляється в централізованій, офіційній формі документів, достовірність яких гарантувалася на державному рівні. Дослідження його як історичного джерела дає змогу отримати матеріали про: порядок реєстрації та початок діяльності акціонерних товариств; вирішення економічних питань, які виникали у процесі роботи акціонерних товариств з залученням іноземних інвестицій; наглядом з боку уряду за економічною діяльністю підприємств та виконанням ними взятих на себе соціальних зобов'язань; підраховувати суму офіційних інвестиційних внесків з боку іноземних інвесторів у розвиток промисловості регіону.

История Одесского Союза Русских Людей согласно «Делу канцелярии Одесского Градоначальника по общ. столу. Уставы и переписка деятельности Общества Одесский Союз русских людей»

Остап Диденко

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Интерес к изучению черносотенных организаций существовавших в Российской Империи в начале XX в. всё возрастает. Увеличивается с каждым годом и количество публикаций, посвященных различным аспектам их деятельности. Среди них преобладают труды не масштабного обобщающего характера, а работы ориентированные, прежде всего, на раскрытие региональных, местных особенностей и выявления фактического материала по истории черносотенства. И в действительности, для построения каких-либо масштабных обобщений, нам не хватает чисто фактических сведений о конфедерации огромного количества всевозможных организаций скрывающихся под этим названием. Выявлению этих сведений, на наш взгляд, на данном этапе развития исторических знаний об этом явлении, и должны быть посвящены труды исследователя. Следует также отметить господствующую тенденцию, стремящуюся к отождествлению черносотенства с Союзом Русского Народа. Но кроме последнего существовали и другие сильные и значительные всенародные монархические организации, влияние которых на сопутствующую им

**До історії Харківських науково-дослідних установ у роки
Великої Вітчизняної війни
(за документами ЦДНТА України)**

Ольга Дождьева

Центральний державний науково-технічний архів України

Одним з аспектів багатогранної історії Харківщини років Великої Вітчизняної війни є розвиток науки і техніки, досягнення творчої інтелігенції у ці складні часи. Важливим джерелом для вивчення цього питання служать звіти про науково-дослідні роботи, розроблені в роки війни харківськими науковцями, які зберігаються у Центральному державному науково-технічному архіві України. Архівні документи містять відомості про напрями наукових робіт, особливості умов праці науковців в евакуації. Серед фондоутворювачів ЦДНТА України, у документах яких розкривається внесок харківських науковців у Перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. такі крупні науково-дослідні установи нашого міста як Український науково-дослідний інститут металів «УкрНДІмет» (ф. Р-13), Український державний науково-дослідний інститут «УХІН» (ф. Р-17), Український науково-дослідний інститут вогнетривів (ф. Р-15).

«УкрНДІмет» був переведений до м. Новокузнецьк Кемеровської області у жовтні 1941 р. 30 евакуйованих співробітників під керівництвом кандидата технічних наук П. Н. Кушніра розгорнули роботу у центральній заводській лабораторії Кузнецького металургійного комбінату, який у ті часи виробляв третину всієї металургійної промисловості СРСР. Робота інституту велась за напрямами, які повністю відповідали завданням воєнного часу: підвищення продуктивності металургійних агрегатів, покращення якості металу, заміна дефіцитних металів промислово доступними, організація і механізація праці. Зокрема, розробки харківських вчених використовувалися у виробництві листової спеціалізованої сталі оборонного значення, окремих вузлів танків Т-34.

З самого початку війни діяльність Українського науково-дослідного вуглехімічного інституту, евакуйованого до м. Кемерово, була спрямована на надання практичної допомоги коксохімічній промисловості Сходу та Уралу, яка на той час стала єдиною базою постачання чорної металургії коксом. З метою розширення сировинної бази науковці вивчають склад вугілля Кузнецького басейну, організують нові виробництва, винаходять нові продукти з коксохімічної сировини (зокрема, феноли, толуоли) а також вдосконалюють вже існуючі технологічні процеси. У результаті досліджень було виявлено понад 1300 тисяч тонн коксівного вугілля, яке раніш не застосовувалося для коксування, розроблені способи отримання продуктів оборонного значення. Як свідчать документи, після звільнення території України колектив «УХІНу» бере участь у реконструкції коксохімічних заводів Кадіївки, Макіївки, Рутченківського, Єнакієва. Інститут контролює діяльність по відбудові шахтного господарства Донбасу. За участь у відновленні підприємств чорної металургії Півдня понад 50 робітників інституту були удостоєні державних нагород.

сучасність не стоїть недооцінювати. В контексті всього викладеного ми звернули свою увагу на Одеський Союз Руських Людей (ОСРЛ). Об цій організації нам, на даний момент, відомі дві публікації. Річ йде про працю Омелянчука І. В. «Чорносотенне рух на території України (1904–1914)» і статтю Степанова А. Д. в «Чорна Сотня. Історическа енциклопедія», присвячену голові ОСРЛ Родзевичу Н. Н. Автори ввели в науковий оборот багато нових фактів з історії цієї організації, але, на наш погляд, у праці в цьому напрямку є великі перспективи і її варто продовжувати.

Ітак, ми коснемося в основному тільки малоизвестних фактів з історії ОСРЛ. Основан он був 6 октября 1907 г. Сразу после своего основания Союз развернул бурную деятельность. Уже 29 декабря на праздновании Нового Года в помещении общества удалось собрать более тысячи человек. Союз уделял огромное внимание организации досуга своих членов. ОСРЛ активно боролся за право посещения его собраний учащимися средних учебных заведений и малолетними. В предвыборное время общество издавало агитационные листовки. С 9 октября 1909 г. по май 1914 г. работал студенческий отдел ОСРЛ. Осенью 1910 г. ОСРЛ образовал первые в Одессе потешные роты. К 1911 г. ОСРЛ содержал мужскую гимназию, женскую учительскую семинарию и две начальные школы, где всего обучалось более 400 детей. В ОСРЛ с началом первой мировой войны: была открыта мастерская по изготовлению белья для раненых воинов и полиции, вещевой склад для нужд воинов, курсы желающих посвятить себя уходу за ранеными, образована дружина стрелков – разведчиков; для учреждения приюта для жертв войны обществу был пожертвован большой участок земли. 19 августа 1914 г. Совет общества принял решение об открытии при Союзе отдела «евреи и война». После 29 августа 1916 г. сведения об ОСРЛ прекращаются.

Это далеко не всё, что на данный момент нам известно об ОСРЛ. Мы вряд ли ошибемся, если скажем, что на данный момент не известно мемуарной литературы, освещающей деятельность Союза. Практически не используются материалы Одесской черносотенной прессы. Не изучена под этим углом зрения и городская пресса вообще. Не подняты материалы попечителя учебного округа. Не использованы документы делопроизводства Городской Думы, гласным которой некоторое время состоял г. Родзевич. Нам известно, что в 1919 г. последний погиб, а через некоторое время была расстреляна коммунистами его жена. Возможно, сначала над ней проводилось следствие, в результате которого были изъяты документы, касающиеся ОСРЛ, и которые сейчас пылятся где-то в архиве СБУ, например. И это далеко не весь перечень еще незадействованных источников. Так что можно спокойно делать вывод о перспективности продолжения работы в подобном русле.

Українське відділення Всесоюзного науково-дослідного інституту вогнетривів з початку 1942 р. налагоджує свою діяльність у м. Свердловську. Лабораторії інституту розміщуються на великих підприємствах Уралу – у Первоуральську і Сатці. Разом з колективами уральських підприємств співробітники інституту працювали над вирішенням таких проблем як дослідження родовищ місцевої сировини, вдосконалення існуючих і розробка нових видів вогнетривів, технічна допомога заводам в організації виробництва, розробка спеціальних рецептур для підприємств коксохімії, чорної і кольорової металургії. Завдяки роботам інституту, проведеним в евакуації, була знята загроза нестачі вогнетривів для зазначених виробництв, що дозволило систематично нарощувати потужності з виплавки сталі на Сході і частково забезпечити вогнетривами звільнені від окупації райони.

Документи з фондів ЦДНТА України становлять собою важливу складову у вивченні вітчизняної історії науки і техніки, висвітлюють масштаби науково-дослідних робіт харківських науковців і повинні бути використані у подальших дослідженнях.

Принудительные мобилизации в годы Гражданской войны и их влияние на дезертирство

Ангела Долгова

Пермский государственный университет

Общеизвестно, что в период Гражданской войны и Красная, и Белая Армия столкнулись с острой нехваткой личного состава. Источником его пополнения стали принудительные мобилизации преимущественно среди крестьян.

Согласно архивным данным наибольшую часть дезертиров дали именно принудительные мобилизации, в результате которых призванные на военную службу не являлись, а разбегались по пути на фронт или переходили за все время войны несколько раз на сторону противника.

Одним из ярких примеров, когда принудительные мобилизации проводились Белой Армией, является Ижевско-Воткинское восстание (август – ноябрь 1918 г.). Стоит отметить, что его участниками были не только крестьяне близлежащих районов, но также и рабочие завода Ножовка. В Государственном архиве Пермского края сохранилась масса документов – протоколов допросов задержанных, а также воспоминания работников ЧК, которые их составляли. Анализ данных источников позволил сделать вывод, что многие участники Ижевско-Воткинского восстания были насильно мобилизованы белыми. Так, например, бывший участник А. Кострюков рассказывал о том, что его заставил воевать с белыми комендант завода Ножовка П. Г. Кузнецов, который ему приказал: «Бери в руки винтовку и иди на фронт против власти советов, а если не пойдешь – то становись к стенке». К. Н. Морозов вспоминал: «Когда пришли белые в нашу местность, я находился в лесу и скрывался, чтобы спасти себя..., приехал к нам солдат Белой Армии и приказал нам идти в составе 10 человек в с. Степаново, где нас вооружили и направили в с. Бабки на фронт».

После поражения часть повстанцев ушла с остатками белых за Каму, другая вернулась домой, либо вынуждена была перейти на сторону красных, так как за участие в белогвардейском восстании грозила расправа. Позднее и те и другие были причислены большевиками к дезертирам. Несмотря на то, что некоторые участники восстания вернулись домой, им не удалось избежать репрессий за дезертирство, так как, по мнению некоторых большевиков, «они скрывались дома».

В целом принудительные мобилизации среди крестьян проводились обеими армиями независимо от его предпочтений, политических взглядов, материального благополучия. Не принималось также во внимание и прошлое военнослужащих. Проводить отбор наиболее сильных, смелых и преданных солдат было нецелесообразно, так как на фронте части истощались и требовались новые пополнения.

Добавим, что принудительные мобилизации получили широкое распространение и соответственно дали наибольшее число дезертиров там, где была частая смена власти.

Возвратившись на родину, либо перейдя на сторону противника, бывшие военнослужащие в любой момент могли быть вновь мобилизованными. Это могло повторяться несколько раз. Поэтому принудительные мобилизации не позволяют узнать точное количество дезертиров в годы Гражданской войны.

Височные подвески – «бараньи рога» и некоторые вопросы мировоззрения ранних кочевников степей Восточной Европы (IX – VII вв. до н. э.)

Александр Дудин

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Височные подвески в виде спиралевидного в полтора оборота свернутого кольца, один конец которого закруглен, а другой завершается гвоздеподобной шляпкой, в некоторых исследованиях посвященных изучению материальной культуры ранних кочевников предскифского периода, получили название – «бараньи рога». Данное название обусловлено сходством формы данного типа височных подвесок с абрисом рогов барана. В целом же височные подвески – «бараньи рога», возможно, отнести к категории украшений так называемой гвоздеподобной формы.

Находки височных подвесок в виде бараньих рогов на территории степной полосы Восточной Европы довольно немногочисленны. Так, на данный момент нам известно всего лишь пять погребений ранних кочевников IX – VII вв. до н. э. (Высокая Могила п. 5, Димитрово 1/1, Чечелиевка 2/8, Львово 14/2, Целинное 16/3), где были обнаружены такие подвески.

Изготавливались височные подвески из металлического прута округлой формы и разного сечения, от 0,5 см (Высокая Могила 5) до 0,8-0,9 см (Чечелиевка 2/8, Димитрово 1/1). Один конец подвесок имел закругленную, несколько приплюснутую форму, другой конец гвоздеподобную шляпку, на боковой поверхности которой имеются один или два неглубоких желобка. Наиболее объединяющей чертой подвесок, является присутствие

на наружной поверхности гвоздеподобной шляпки, трех радиально расходящихся от центра прямых нарезок.

В вопросе происхождения височных подвесок – «бараньи рога», преобладают два направления в решении этой проблемы – северокавказское и восточное. По нашему мнению традиция изготовления височных подвесок в виде бараньих рогов могла возникнуть в раннекочевой среде предскифского периода под влиянием гвоздеподобных подвесок населения западного варианта кобанской культуры Северного Кавказа, и в дальнейшем получить сугубо местное развитие в виде подвесок – «бараньи рога».

Изготовление височных подвесок в виде бараньих рогов, несомненно, имело символический характер. Исторические и этнографические данные позволяют говорить о существовании культа барана в культурах многих народов. Наибольшее распространение данный культ получает у ираноязычных народов – скифов, сарматов, осетин.

Чаще всего образ барана или его определенной части, в частности бараньих рогов, использовался многими народами, как оберег, который должен был охранять человека от духов, дурного глаза, а так же приносить счастье и удачу. Вероятней всего именно в таком качестве использовались и височные подвески типа «бараньи рога» и у ранних кочевников степей Восточной Европы. Немногочисленность находок данного типа подвесок пока дает возможность говорить о существовании традиции ношения височных подвесок в виде бараньих рогов в качестве оберега только у определенной группы населения степной части Приднепровья.

Приведенные выше аналогии о символическом значении барана, у таких ярких представителей североиранских народов, как скифы и сарматы, может быть весомым аргументом в пользу возможной принадлежности кочевых населения степей Восточной Европы в предскифский период, или, по крайней мере, какой-то его части, к числу североиранских народов. Но связывать традицию изготовления височных подвесок в виде бараньих рогов с восточным (протоскифским) влиянием, по нашему мнению не стоит. Появление определенных элементов поклонения такому животному как баран, в духовной культуре ранних кочевников предскифского периода, могло иметь сугубо местные корни. Мелкий рогатый скот, и в частности баран, становится наибольшей материальной ценностью, тем самым глубоко входит в орбиту мировоззренческих взглядов ранних кочевников.

Внутренняя иерархия римских вспомогательных войск времен принципата

Владислав Дудко

Днепропетровский национальный университет имени О. Гончара

В настоящее время существует множество работ посвященных вопросам римской армии. Проблемой римской армии является не просто самодостаточной темой, но и средство изучения и понимания римского общества. В римской истории армия выполняла не только военную функцию, а также идеологическую и бюрократическую. Поэтому мы рассматриваем

структуру армии как своеобразный индикатор, пригодный для понимания схемы консолидации римского общества и римского государства. Однако большинство исследователей концентрировали своё внимание на римских легионах, в связи с чем, изучение вспомогательных войск оставалось в стороне. Тем не менее, на протяжении XX в. было создано ряд работ о вспомогательных войсках: Г. Л. Чесмен, П. А. Холдер, В Вагнер, Я. Ле Бозк. В большинстве работ по вспомогательным войскам концентрируется внимание на организации и дислокации. Но не меньшую важность представляют собой вопрос иерархии данных соединений. Так вспомогательные войска, бравшие своё начало с нерегулярных соединений легкой пехоты и кавалерии, выставившейся союзными племенами и государствами, в период принципата структурируются. Так термин «вспомогательные» следует понимать не только в узком смысле как *Auxilia*, но и в более широком как соединения неримлян, цель которых являлась поддержка легионов в бою. В таком случае в вспомогательных войсках следует выделить 3 основные категории, занимавшие свою нишу в иерархии.

1) *Auxilia* – данный термин первоначально и означал вспомогательные войска. К периоду принципата они приобретают характер регулярных и отождествляется со строевыми соединениями воинов неримского происхождения. Выделяют 3 типа соединений: когорты, смешанные когорты и алы, каждые из которых подразделяются на *quingenaria* и *miliaria*. Наиболее привилегированными среди них являлись конные соединения – алы. Об этом свидетельствует ряд фактов. Прежде всего, жалование кавалериста алы, приравнивалось к жалованию легионера, и было значительно выше, чем у простого пехотинца ауксилария. Во вторых это подтверждают данным эпиграфики и ряд письменных источников, по которым можно проследить карьерный рост офицеров. Так, префектом алы при Флавиях и Антонинах мог стать лишь всадник пройдя пост префекта в когорте и звание трибуна в легионе. Более того, в период правления Августа, по данным Светония, в качестве офицеров конницы отдавали предпочтение сенаторам, а по мнению Я. Ле Бозка эти должности были закрыты для всадников до середины I в. Спорными являются вопросы в отношении смешанных когорт, в частности их конных контингентов. Среди соединений *Auxilia* следует отметить особые привилегированные соединения – когорты римских граждан. В отношении организации они не отличались от других ал и когорт. Их особенность заключалась в том, что по статусу они практически приравнивались к легионам, так как при уходе в отставку как и легионеры получали земельные наделы, в отличии от ауксилариев иных соединений, довольствовавшихся лишь денежным вознаграждением. Более того, по данным Тацита при восшествии Тиберия когорты римских граждан были удостоены раздачи подарков наравне с легионами, в отличие от других когорт и ал.

2) Менее привилегированной категорией являлись *Numerii* – полурегулярные подразделения варваров и наёмников, а также гладиаторы – наиболее низкопробные соединения.

3) Особое положение занимают гвардейские соединения. К их числу относятся германские телохранители и *Equites singularis Avgusti*. Первые представляли собой аналог дворцовых нумериев, а вторые напоминали алы.

Оба соединения являлись вспомогательными по отношению к преторианцам. Однако имели несколько иной офицерский состав и напрямую подчинялись Префекту претория. Подобная близость к императору определяло их привилегированный статус.

Таким образом, римские вспомогательные войска имели свою иерархию и статус как по отношению друг к другу, так и в римском обществе.

Справедливость в представлениях древних греков по данным аттической трагедии (на основе сюжета об Оресте и Электре)

Владимир Дюкарев

Белгородский государственный университет

Одним из важнейших структурных компонентов картины мира человека, его мировоззрения является система ценностей. Справедливость в современной этике ценности определяется как предварительное условие осуществления остальных аксиологических установок, что определяет её как фундаментальный компонент системы ценностей в целом.

В основу данной работы положена драматическая обработка заключительной части цикла мифов о Пелопидах, нашедшая отражение в «Орестее» Эсхила, «Электре» Софокла, а также «Электре» и «Оресте» Еврипида. Именно данный комплекс источников представляет нам наиболее яркий воплощённый в сознании авторов пример эволюции мировоззрения древнегреческого общества в течение V – IV вв. до н. э.

Необходимо отметить, что ни один из авторов рассматриваемых источников не использует для обозначения справедливости наиболее подходящий по своей смысловой структуре термин «δικαιοσύνη». В данном отношении наибольшее распространение получает несколько аморфное и многозначное понятие «δικαίος» – «выполнение правил и обычаев; праведность, законность, справедливость». Кроме того, справедливость всё больше отождествляется с правдой и, следовательно, обозначается как «δίκη» – традиция, привычка, право, правда. Данное обстоятельство можно объяснить тем, что концепция справедливости того или иного автора быстрее и проще находит опору в сознании простого афинянина через персонифицированную Правду (Δίκη), чем через безличную и неопределённую Справедливость – силу, лежащую в основе действий олимпийцев (δικαιοσύνη). Кроме того, это является отражением процесса гуманизации аксиологической системы древнегреческого общества: усиления роли личности и возрастающего к ней внимания – что также проявилось в персонификации судьбы в Мойрах, справедливости в Правде.

Итак, наиболее четко оформленной представляется концепция справедливости, изложенная Эсхилом. В «Орестее» справедливость предстаёт непреложным законом миропорядка, лежащим в основе всякого человеческого действия (Aesch. Ag. 248, 1563, 1577; Lib. 646), и обеспечивается богами (Lib. 783; Eum. 149, 162 и т.д.). Именно Справедливость, проводником которой выступает Аполлон, толкает Ореста

на убийство матери (Lib. 639; Eum. 711), которое он тяжело переживает, считая себя заложником Правды, ведь он ничто «по сравнению с судом Правды» (Lib. 55).

В «Электре» Софокла справедливость уже не рассматривается как всеобщий закон, а выступает исключительно как богиня Правда (Soph. El. 233, 472, 516 и т. д.). Не Клитемнестра, руководствуясь справедливостью, убивает Агамемнона – это делает Правда (El. 516; см. также 558).

Драматургическое творчество Еврипида протекало почти одновременно с деятельностью Софокла, и, тем не менее, в исследуемых текстах обнаруживаются некоторые различия в представлениях о справедливости. Являясь «философом на сцене» (Тронский, 1988, с. 140), Еврипид наиболее оперативно откликался на важнейшие вопросы социальной и политической жизни Афин. Видимо с этим связано отождествление им справедливости и Правды с законностью и судом (Eurip. El. 1060, 1165; Or. 1, 187, 507, 1625 и т. д.). По тем же причинам справедливости всё чаще приходится исполнять роль кары и возмездия (El. 873, 1155; Or. 1353, 1598).

Таким образом, в результате данного исследования мы пришли к двум основным выводам. Во-первых, проведя эпистемологический анализ справедливости, выявлено, что в отличие от данных исторической традиции изученный материал апеллирует терминами «δικαίος» и «δίκη», что определяется аудиторией рассматриваемых авторов. Во-вторых, справедливость, как категория ментальности, не является статичным объектом, а находится в постоянном развитии, включая в своё смысловое поле всё новые значения. Особенностью отражения справедливости в данном виде источников является её более динамичная эволюция, причины которой были определены выше.

Гностический источник особого материала «Обличения всех ересей» Ипполита Римского.

Иван Егоренков

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

«Обличение всех ересей» Ипполита Римского – один из важнейших источников по истории гностицизма. Главная ценность этого трактата, созданного в начале III в., заключается в том, что при написании своего полемиического труда Ипполит использовал источники, которые не были доступны другим авторам. Сведения о гностических сектах, которые содержатся в «Обличении» и отсутствуют у других церковных писателей, получили в научной литературе название «особый материал» Ипполита. Особенностью этого особого материала является то, что между различными гностическими сектами, сведения о которых приводит Ипполит, наблюдается очень близкое родство. При внимательном изучении текста «Обличения» складывается впечатление, что различные гностические авторы, выдержки из сочинений которых приводит Ипполит, не просто высказывают похожие идеи, но буквально цитируют друг друга. В научной литературе эти случаи буквального сходства между различными

гностическими сектами из особого материала Ипполита принято называть «перекрестными ссылками» (cross-references). Обилие буквальных взаимопересечений и перекрестных ссылок в особом материале Ипполита невозможно объяснить взаимовлиянием различных гностических сект в процессе исторической эволюции, свободным обменом идеями. Достаточно сравнить особый материал Ипполита с коптскими гностическими текстами из Наг-Хаммади, чтобы осознать существенное отличие совпадений в лексике и фразеологии, вызванное взаимовлиянием при нахождении в общем культурном пространстве, от буквального параллелизма между текстами, сохранившимися в составе одного единственного сочинения. Попытки объяснить этот параллелизм литературной зависимостью, фальсификацией либо вторичным редактированием также наталкиваются на непреодолимые трудности.

Проведенное нами исследование показало, что многочисленные перекрестные ссылки в особом материале Ипполита объясняются тем, что весь этот особый материал восходит к одному источнику. Представляется наиболее вероятным, что сведения о гностических учениях, составляющих его особый материал, Ипполит заимствует не из группы единообразно отредактированных текстов, но из одного пространного документа. Но автором этого документа не мог быть ни фальсификатор, ни церковный редактор. Содержание этого документа, насколько его возможно реконструировать по тексту «Обличения», показывает, что он представлял собой комментарий на ряд древних и авторитетных сочинений гностической традиции, в котором, при помощи аллегорического метода толкования как некоторых языческих (философских и поэтических) произведений, так и ряда библейских текстов, высказывалась мысль о том, что именно гностическое понимание христианства является наиболее верным выражением истины. Цитаты из языческих философских текстов служат автору в качестве внешних доводов, которые должны признавать в качестве действительных и нехристиане (такие как полемизировавшие с гностиками в сер. III в. неоплатоники Плотин и Порфирий), а также для обоснования тезиса, что эллинистические мудрецы, как лучшие из людей, еще в глубокой древности и до явления Христа могли отчасти высказывать истину, хотя и в неясном, зашифрованном виде. Цитаты из ветхозаветных книг и канонических христианских текстов, которые признавались в качестве сакральных христианами ортодоксально-кафолического направления, служат в качестве внутренней, обращенной к церковным христианам аргументации, и имеют своей целью показать, что гностическое понимание христианства не только не противоречит этим текстам, но является истинным выражением их глубинного смысла. Содержание комментариев, которые легко отделяются как от текста комментируемых источников, так и от текста самого Ипполита, позволяет в общих чертах представить себе и богословскую концепцию их автора, который исповедовал гностическое христианство в форме, характерной для конца II в., и находился под сильным влиянием античной философской традиции.

Дипломатия Российской империи в период Русско-турецкой войны (1768–1774 гг.)

Ксения Ерёмкина

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В современном понимании дипломатия – это деловая, мирная, в отличие от военной, оперативная работа по осуществлению задач внешней политики государства, выполняемая органами правительства (ведомством иностранных дел, нередко главой правительства и главой государства) и их представителями и агентами за границей.

Императрица Екатерина II с первых же шагов принимала большое и активное участие во внешней политике своего государства. Ни один серьёзный вопрос в этой области не проходил мимо неё, ни одно ответственное решение не принималось без непосредственного её вмешательства.

В момент вступления на престол Екатерины II русской дипломатии предстояло в первую очередь принять меры к восстановлению международного престижа России, расшатанного за время правления Петра III выходом из Семилетней войны и резким переходом от союза с Австрией к союзу с Пруссией.

Во главе ведомства иностранных дел в период правления Екатерины II в течение 20 лет стоял один из наиболее образованных и умных государственных деятелей того времени – граф Н. И. Панин. Отношение императрицы к Никите Ивановичу было довольно неоднозначным.

Екатерина II не занималась поиском новых путей во внешней политике. Стремление утвердиться на Балтике, укрепить позиции в Центральной Европе, пробиться к Чёрному морю, ликвидировать угрозу набега крымских татар, освоить богатейшие залежи целины Дикого поля она унаследовала от предшественников.

По мере экономического и политического роста Российской империи три главных причины обостряли её отношения с Турцией:

1. Разбойничьи набеги крымских, ногайских и других татар, зависевших от султана, на её южные территории.

2. Запрет для русских судов плавать по Чёрному морю и контактировать со Средиземным морем через проливы. Со времён Петра I Россия добивалась снятия этого запрета, но безрезультатно.

3. Растущее влияние России среди угнетённых турками народов Балканского полуострова и Кавказа, видевших в ней своего избавителя.

Для объявления войны нужен был только повод. Им стало вмешательство Российской империи в польские дела. 25 сентября 1768 г. прямо на аудиенции у великого визиря русский резидент в Константинополе Обресков А. М. был арестован и заключён в каземат Семибашенного замка.

Наибольший вклад в развязание конфликта сделала французская дипломатия. После Семилетней войны самые напряжённые отношения у российской империи сложились именно с Францией.

В ходе военных действий исчезла иллюзия «лёгкости», с которой будто бы можно одолеть Турцию. В условиях внутренней нестабильности страны (Пугачёвское восстание) и угрозы нападения со стороны агрессивно

настроеної Австрії, війна тяготила Російську імперію. Прекращення війни було «куплено» ціною розділу Польщі, котрого так довго добивался Фрідріх II.

Войну завершив Кючук-Карнайджирський мирний договір, заключений 21 липня 1774 г. Османська імперія признала: незалежність Кримського ханства, право російським торговим судам безперешкодно плавати по Чорному морю і проходити через Чорноморські проливи, приєднання до Росії фортець Керчь і Енікале, контролюючих вихід з Азовського моря в Чорне, закріплення за нею Азовського уезду і Кабарди, російський протекторат над православним населенням Молдавії і Валахії (пришлось відмовитися від ідеї надання незалежності Дунайським князівствам).

Таким чином, з закінченням Роско-турецької війни Южне напрямлення зовнішньої політики Російської імперії припинило існування, стоячі перед ним завдання були виконані.

Механізми розповсюдження та збереження старообрядництва в умовах імперських утисків (на матеріалах Харківщини)

Павло Єремєєв

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Автором здійснюється спроба на прикладі Харківщини виявити конкретні механізми розповсюдження та збереження «старої віри» в умовах імперських утисків. Актуальність теми обумовлюється величезним впливом старообрядництва на різні сфери життя Російської імперії. При цьому дана тематика до сих пір практично не була вивчена у спеціальних дослідженнях.

Нижньою хронологічною межею нашого дослідження є кінець XVII ст. – час першої появи старообрядців на Слобожанщині. Верхня хронологічна межа – 1861 р. – пояснюється величезними змінами у становищі старообрядництва внаслідок «Великих реформ».

Джерельну базу дослідження складають документи Державного архіву Харківської області, а також «Історико-статистичний опис Харківської єпархії» архієпископа Філарета (Гумілевського), який використовував ряд документів, що до нашого часу не збереглися.

Розповсюдження «старої віри» на Слобожанщині почалося наприкінці XVII ст. З одного боку, царський уряд відправляв сюди старообрядців, зокрема стрільців-заколотників, у заслання, з іншого – старообрядці самі переселялися на Слобожанщину, сподіваючись знайти на прикордонні порятунк від гонінь держави та офіційної церкви. Масові переселення тривали до початку XIX ст. і були важливим фактором розповсюдження старообрядництва в регіоні.

Разом із переселеннями, найбільшу роль у розповсюдженні «старої віри» на Харківщині відіграв природний приріст старообрядницького населення. Разом з тим, окремі старообрядницькі наставники вели широку пропагандистську діяльність серед нестарообрядницького населення. Причому, особливо ефективною ця діяльність була в місцевостях, де не було

православних священиків, або ці священики відрізнялися низьким моральним та освітнім рівнем.

Ще одним методом розповсюдження «старої віри» на Слобожанщині було «спокушення у розкол» дітей та підлітків. Помітивши здібного та активного хлопця, старообрядці активно схилили його до переходу у старообрядництво. Якщо зусилля давали результат, хлопцю організували втечу в один із великих старообрядницьких центрів, де готували його до активної проповідницької діяльності.

Говорячи про механізми розповсюдження старообрядництва, не можна не згадати про змішані шлюби. Незважаючи на державний тиск, у разі таких шлюбів найчастіше новообрядець або новообрядка переходили до лав «старої віри», що пояснюється більш високою релігійною активністю старообрядців.

З початку 1720-х рр. на Слобожанщині посилюються державні утиски старообрядництва. Послабившись в часи правління Петра III та Катерини II, вони знову досягли максимуму за Миколи I. В цих умовах старообрядці використовували наступні засоби збереження власної віри:

– підкуп державних чиновників та священиків пануючої церкви з метою уникнення репресій. Міцні економічні позиції багатьох старообрядницьких общин створювали для цього всі умови;

– таємне сповідання віри. Іноді старообрядці лише формально записувалися православними, насправді не відвідуючи церков. Однак іноді їм доводилося реально виконувати обряди пануючої церкви (щоправда, не всі старовіри йшли на таке: деякі воліли краще йти на заслання чи ув'язнення);

– налагоджена взаємодія зі старообрядцями інших регіонів;

– розроблена система переховування біглих селян та солдатів, що сповідували «стару віру» та переправа їх за кордон;

– відмова від спілкування з місіонерами, що намагалися повернути старовірів у новообрядництво. Однак, якщо в общині старообрядців був досвідчений проповідник, він не тікав, а сміливо вступав у дискусію з місіонером.

Проблематичним залишається питання про радикальні методи боротьби старообрядців з утисками. Беззаперечно, на Слобожанщині зафіксовані лише поодинокі випадки такої боротьби. Однак дискусійним залишається питання про участь старообрядців Слобожанщини у підготовці повстання Омеляна Пугачова, а також про роль старообрядців у повстанні в Чугуївському військовому поселенні.

Горлівка в історичній літературі кінця 1920-х. – початку 1960-х рр.

Любов Жданкіна

Донецький національний університет

Горлівка - один з найзначніших промислових центрів Донецької області. Вивчення її історії є актуальним, адже в процесі розвитку краю цей населений пункт посідає важливе місце. Це підтверджує і література, в якій

відображена історія Горлівки. У цьому році ми досліджували праці, в яких відображено історію міста, видані з кінця 20 – х до початку 60 рр. XX ст. В сучасній українській історіографії цей період поділяється на 2 етапи:

- 1) кінець 20-х – сер. 50 рр. XX ст.;
- 2) середина 50-х – поч. 60-х рр. XX ст.

Ці етапи в цілому характеризуються різними умовами розвитку історичної науки, але, треба зазначити, що спільною рисою є ідеологічна забарвленість розвитку історії в цей час. Нами виявлено невелику кількість праць (14), виданих в цей період, в яких знайшла відображення історія м. Горлівки. Це праці Анісімова, Максимова, Яковлева, Лук'янова, Хесіна, Заярного, Кабалкіна та інші.

Аналіз перелічених праць за проблематикою дослідження свідчить про те, що найбільш актуальними були такі теми:

- 1) Революція 1905–1907 рр.;
- 2) Революція 1917 р. та громадянська війна;
- 3) Історія промислових підприємств;
- 4) Стаханівський рух.

Ця проблематика є характерною для історичної науки цього періоду. Проблема революції 1905–1907 рр. представлена працями Анісімова, Максимова, Яковлева. Праця Анісімова видана у 1929 р., Максимова та Яковлева – у 1957 р. до річниці революції 1905–1907 рр., як і збірка документів і матеріалів «Донбас в революції 1905–1907 рр.». З усіх перелічених праць не має жодної, яка б конкретно була присвячена Горлівці, історія міста в них лише згадується. Треба зазначити, що головними питаннями, які розкриваються в цих працях були питання, що стосувались саме виникнення і розвитку революційного руху в Росії та Україні, зокрема на Донбасі. Велика увага в цих працях приділяється горлівському збройному повстанню. Усі автори визначають його як одну з найзначніших найкривавіших подій 1905 р. Найбільш докладно це питання розглядається в працях Анісімова «Восстание в Донецком бассейне», де ми бачимо цікаві факти щодо організації повстання та судового процесу над учасниками збройного повстання. На нашу думку, ця робота є найінформативнішою і найцікавішою.

Революція 1917 р. представлена працями Максимова, Лук'янова та збіркою спогадів свідків революції «Рассказы о великих днях», виданих у 1957 р. З перелічених праць жодна не присвячена подіям 1917 р. в Горлівці конкретно. Автори лише згадують події в Горлівці окремими фразами. Теж саме стосується і збірки документів, маємо один матеріал, присвячений революційним подіям на Горлівсько-Щербинівському руднику.

Конкретно історії Горлівки стосуються праці третьої групи, автори яких досліджували історію найзначніших промислових підприємств міста. Це праця Хесіна «Зелені вогні», присвячена історії розвитку Микитівського залізничного вузла, праця «Донецький арсенал», що висвітлює історію розвитку Горлівського машинобудівельного заводу ім. Кірова, а також збірка матеріалів присвячена праці шахтарів на шахті «Кочегарка», яка включає документальні відомості та спогади робітників. Треба зазначити, що всі ці праці мають дещо публіцистичний характер, але за відсутністю іншої літератури з цих проблем, вони цілком можуть виступати в якості історіографічного джерела. Усі ці праці побачили світ на початку 60-х років

XX ст. Їх поява пов'язана з розвитком в радянській історіографії напрямку щодо вивчення історії фабрик і заводів. На наш погляд найбільш ґрунтовною та цікавою є праця Хесіна, яка присвячена Микитівському залізничному вузлу.

Проблема стаханівського руху представлена працею Кабалкіна та збіркою «Стаханівська робота забійників Донбасу». В цих працях лише епізодично згадується Горлівка. Їх перевага в тому, що вони написані у кінці 30-х – на початку 40-х рр. XX ст., так би мовити за гарячими слідами, і в цілому, мають пропагандистську забарвленість.

Таким чином, нами вивчено 14 праць та 2 збірки документів, з них конкретно історії м. Горлівка присвячені лише 3 праці, в 11 Горлівка лише згадується в окремих епізодах на тлі історії Донбасу, а також України та Росії в цілому. Проаналізовані праці дуже чітко відображають найбільш актуальну проблематику досліджень кінці 20-х – на початку 60-х рр. XX ст.: революції, історію промислових підприємств, стаханівський рух і висвітлюють саме ці сторони історії Горлівки.

Розвиток українсько-російських відносин в економічній сфері за даними матеріалів періодики (2004–2008 рр.)

Євген Женніков

*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Економічна галузь – одна з найбільш важливих складових українсько-російських відносин. На цю сферу впливає багато факторів, такі як: енергетична взаємодія, експорт та імпорт продуктів важкої промисловості, харчування та ін. Зрозуміло, що в їх основі лежать давні зв'язки республік колишнього СРСР, які з подіями 1991 р. зазнали кардинальних змін. Проголосивши незалежність Україна та Російська Федерація мали вже по новому розвивати двосторонні відносини в основу яких поклали економічну взаємопов'язаність циклів виробництва, залежність постачання сировини, енергоресурси. Ці фактори робили їх не просто партнерами, а стратегічними партнерами.

Однак усе це породжувало складності, вирішення яких значно розтягувалося в часі. Необхідність продовження виробничої кооперації, обміну продукцією потребувало діалогу, поступок, взаєморозуміння, спільної зовнішньополітичної лінії, відмежування від політики. На протязі 1991–2003 рр. ці вимоги хоч і не були близькими до ідеальних та все ж таки досягалися. Україна будучи залежною від Росії ішла на окремі поступки, а Москва за це продовжувала надавати підтримку. Особливих змін у цих відносинах не було аж до 2003 р. У цьому році досягається рішення про створення ЄП, яке стає першим кроком до їх занепаду. Динаміка зміни цих процесів дуже добре віддзеркалюється в періодичній літературі. Поглянемо на результати моніторингу преси. Можна відзначити декілька тенденцій: інтерес до взаємовідносин України і Російської Федерації в сфері економіки зростає:

2004 р. – 42 статті; 2005 р. – 39; 2006 р – 48; 2007 – 48; 2008 р – 60, а оцінки цих стосунків поступово схиляються від позитивних до негативних. У 2004 р. було надруковано 28 позитивних відгуків проти 14 негативних, у 2005 р. відбувається перелом і кількість позитивних публікацій поступається негативним, 19 проти 20. Надалі ця динаміка залишається незмінною, у 2006 р. вийшло 18 позитивних статей, проти 30 негативних. Лише в 2007 р. відбувається відквіт та зростає чисельність публікацій із позитивним змістом українсько-російських відносин у економічній сфері до 26, а негативних падає до 22. У 2008 р. з черговою зміною політичного керівництва України кількість негативних публікацій різко зростає та перевищує усі попередні показники 44, проти 16 позитивних. Як ми бачимо відносини України і Російської Федерації погіршувалися протягом 5 років, лише з невеликою відлигою у 2007 р.

Отже, в результаті проведеного аналізу, можна сказати, що відносини України і Російської Федерації в економічній сфері пройшли складний шлях розвитку. Проводячи моніторинг основних видань, можна чітко побачити, що стосунки двох держав найактивніше змінювалися у період з 2004 р. по 2008 р. Поступове зростання цін на енергетичні ресурси, заборгованості України, проблеми з експортом і імпортом сировини та продуктів харчування призводило до збільшення негативних оцінок цієї проблеми у пресі. Однак незважаючи на все це, Україні та Російській Федерації необхідно шукати шляхи врегулювання нинішніх проблем, та створювати спільні економічні проекти, які допоможуть у розвитку співробітництва держав.

До питання про правління Володислава Опольського у Галичині у 1372–1378 рр., 1385–1387 рр. крізь призму бачення польських і українських істориків кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Марта Жук

Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України

Володислав Опольський народився приблизно між 1326 р. і 1330 р. в Ополі, помер 8 або 18 травня 1401 р. В польській історичній традиції він фігура неоднозначна і суперечлива, здебільшого затаврована клеймом зрадника і лицеміра. Йому закидають дружні зв'язки з Німецьким орденом і Люксембургами, причетність до планів розподілу польської держави, війну з Ягайлом. Попри це амбітність, дипломатичний хист, освіченість допомогли представникові династії Пястів швидко піднятися на вершину політичного олімпу: 1367–1372 рр. обійняв посаду палатина, ставши фактично другою особою в державі. Після смерті Казимира III (1370 р.) він брав активну участь у справі успадкування корони польського королівства Людовиком Анжуйським; найбільш повною мірою потенціал Володислава розкрився під час його правління у галицькій землі 1372–1378 рр., 1385–1387 рр.

10 листопада 1372 р. у Братиславі Людовик Угорський видав документ про передачу королівства Галичини в управління Володиславові Опольському на вічні часи. Кінцеву межу його правління засвідчують два

джерела: це документ Людовика Анжуйського від 8 грудня 1378 р., яким король відкликав опольського князя з Галичини, компенсуючи втрату за неї добжинською землею та Куявами, і документ Володислава від 13 січня 1379 р., яким сам князь звільнив своїх підданих від присяги вірності, передавши їх під владу Людовика.

Початково влада опольського князя поширювалась на львівську, галицьку, перемишльську і сяноцьку землі, а після перемоги польсько-угорських військ над литовськими князями у 1377 р. ще й на холмське і белзьке князівства.

До сих пір виникають сумніви щодо характеру надання Галичини Володиславу, але шість років правління засвідчили, що широкі владні повноваження князя перевищували межі компетенції звичайного урядника чи управителя провінції. Підкреслюючи свій князівський статус, Володислав у своїх документах титулував себе «Божою милістю пан і дідич Русі»; користувався княжою «маєстатичною» печаткою з власним зображенням на троні, з мечем, двома гербами з обох сторін – п'ястівським орлом і левом Романовичів і готичним надписом довкола Володислав, «князь опольський і велюньський, пан і дідич Русі»; карбував власну монету руський напівгріш з написом на аверсі «Dux Wladislaus», а на реверсі «Moneta Russie». Значну увагу Володислав приділяв господарсько-колонізаційній політиці. Серед поселенців, які складали оточення князя були представники різних національностей: поляки, угорці, русини, але домінували сілезці німецького і польського походження. Саме останній князь винагороджував за службу переважною кількістю земельних надань. Трактуючи себе найбільшим землевласником, князь роздав понад сто сіл за винятком тих земель, які становили його домен.

Релігійна політика Володислава Опольського характеризується як його протегуванням поширенню католицизму на галицькій землі, так і толерантним ставленням до інших віросповідань. За короткий час Володиславові вдалося досягнути те, чого не зміг зробити Казимир III: сформувати католицьку церковну організацію на Галичині Булла Григорія XI від 13 лютого 1375 р. «Debitum pastoralis officii» затверджує існування галицької католицької митрополії та підпорядкованих їй суфраганій-єпископств (перемишльської, володимирської і холмської).

Дбаючи про розвиток міст і торгівлі, Володислав Опольський 11 листопада 1372 р. додає Львову (своїй столиці) до 70-ти ще 100 франконських ланів; привілеєм від 1377 р. дозволяє обирати війта і райців. Міські права Галича князь поновлює у 1374 р. На дуже вигідних локаційних умовах магдебурзьке право отримали міста: Ярослав (1375 р.); Риманів (1376 р.), Любачів (1376 р.) та Белз (5 листопада 1377 р.). Опікуючись торгівлею, Володислав домігся від Людовика грамоти, виданої у Пресбурзі 1373 р., якою львівським купцям дозволялась вільна торгівля у всіх угорських і польських містах; відома також грамота, видана у Сяноці для торунських купців, яким дозволено торгувати на Галичині, зокрема у Львові.

Друге правління Володислава 1385–1387 рр. є незрозумілим до кінця, враховуючи відсутність якихось грамот чи документів угорської влади, а також мовчання хронік про нього. Можна припустити, що Володислав або

на прохання королеви Марії, або самовільно знову почав правити у Галичині, титулюючи себе володарем Русі – “dominus Russiae”.

Правління Володислава Опольського, у якого є і дві українські грамоти, має принципове значення для краю, бо показує нераціональність підтриманої і М. Грушевським думки про початок «польського періоду» в історії України від 1340 р., хоча він сам стверджував, що Володислав володів “Руссю на княжих правах”.

Деякі аспекти життя і праці земських учителів Харківщини (друга половина XIX – початок XX ст.)

Сергій Жуков

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Земські школи відіграли вирішальну роль у справі розповсюдження грамоти серед населення Харківської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. Проблеми життя і роботи учительства привертала увагу педагогів, публіцистів, істориків, однак комплексного аналізу факторів, які впливали на рівень і якість життя сільських педагогів, зроблено не було.

Для земських учителів Харківської губернії, як і для більшості їх колег в інших губерніях, основним джерелом доходів була заробітна плата. Протягом 1860-х – 1880-х рр. вона виплачувалась сумісним зусиллями земства і сільських громад, до кінця XIX ст. самоврядування перебрало на себе усі витрати, а середня заробітна плата для учителів зросла з 80 до 200 рублів на рік. У 1907 р. уряд встановив її мінімум у розмірі 300 рублів на рік і взяв на себе зобов'язання його виплачувати. Повітові земства Харківщини практикували надання надбавок за стаж роботи у школі, таким чином максимальний розмір заробітної плати для учителів губернії на початку XX ст. сягав 600 рублів на рік.

У 1880-х – 90-х рр. в урядових колах була популярною ідея наділення шкіл присадибними ділянками та залучення учителів до справи популяризації промислів на селі. До кінця XIX ст. абсолютна більшість шкіл Харківської губернії мала свої сади, городи, учителі займались бджільництвом, дуже популярним було шовківництво. Найбільш підприємливі особи вдавались до оренди поміщицької чи селянської землі, вирощення технічних культур. Нерідко це викликало невдоволення батьків учнів та училищного начальства, бо відволікало педагогів від виконання своїх безпосередніх обов'язків. Протягом літа, коли заняття у школах не проводились, учителі знаходили додаткові джерела доходів: тимчасово виконували секретарські функції у різноманітних установах, працювали вантажниками, торговцями, давали приватні уроки.

Таким чином, заробітна плата, хоч і залишалась основним джерелом доходів, не могла задовольнити всіх потреб земських учителів, тому вони нерідко були вимушені шукати можливості додаткового заробітку.

Для багатьох земських учителів актуальним було житлове питання. Більшість шкільних будівель, збудованих у 1860-х – 1880-х рр., не мали спеціальних учительських кімнат. Тому працівники освіти були вимушені

знімати квартири у мешканців села, нерідко сплячуючи за житло із власної кишені. Джерела свідчать також про випадки, коли вчителі були змушені ночувати у класній кімнаті. До початку XX ст. це питання було майже остаточно розв'язано: геть усі повітові земства Харківщини компенсували учителям витрати на оренду житла, а для побудови нової школи обов'язковою умовою була наявність у плані окремої учительської кімнати. Щоправда, її розміри були вельми скромними, умови життя в орендованих селянських «квартирах» теж важко було назвати комфортними.

Ускладнювало умови праці учительства невизначеність його юридичного статусу. Будучи матеріально залежним від земства, яке платило жалування, та від сільської громади, яка забезпечувала школу дровами, наймала сторожа, учитель, не будучи державним службовцем, був підзвітний училищній раді та інспекції народних училищ – установам бюрократичного характеру. Нерозробленість трудового законодавства у Російській імперії ставила працівників освіти на селі у доволі складне становище. Так, для жінки вагітність та народження дитини могла означати втрату робочого місця бо надання декретної відпустки не передбачалось.

Таким чином, умови життя земських учителів Харківської губернії наприкінці XIX – на початку XX ст. були не дуже сприятливими для комфортної праці та професійного вдосконалення. Невелике жалування, складні житлові умови, правова незахищеність учителів викликали досить високий рівень текучості кадрів. Земства намагались по мірі можливості покращити стан справ, до початку XX ст. чимало проблем, пов'язаних з організацією учительського побуту, було розв'язано, розмір заробітної плати поступово зростає, однак без суттєвої державної підтримки досягти значних успіхів було важко.

Вивчення образу бойової техніки у свідомості учасників Великої Вітчизняної війни за матеріалами учної історії

Андрій Заблоцький

Донецький національний університет

Велика Вітчизняна війна була новим видом озброєного конфлікту, коли успіх усе більше визначався якістю техніки, навичками її застосування, а не тільки хоробрістю, витривалістю солдатів. Значна роль бойової техніки спричинила формування в суспільній свідомості її образу як самостійного учасника війни. Для його реконструкції основними джерелами є матеріали особистого походження (листи, щоденики, мемуари). Великий потенціал має методика усної історії, оскільки вона дає можливість управляти процесом створення джерела, вводити до наукового обігу інформацію, яку не можна отримати іншим шляхом.

Автором було проведено 13 інтерв'ю з ветеранами війни – мешканцями Донецька. Програма опитування містила такі блоки питань: анкетний; біографічний (походження, життя до війни, бойовий шлях, нагороди); фронтове життя (підготовка, одяг і спорядження, шпиталі, ставлення до

різних військових посад і спеціальностей); питання про бойову техніку; післявоєнне життя та сучасні процеси, що торкаються війни та ветеранів.

Інтерв'ю дають нам цінну інформацію про об'єктивні якості бойової техніки. При відомих технічних характеристиках виявити такі особливості, як надійність, зручність дозволяють саме усні свідчення. Так, Ф. Ю. Прокопов в інтерв'ю авторів порівнює два радянських автомати ППШ та ППД: «Но сначала вот эти ППД когда были, так они – песок если попал – так затвор уже плохо работал тогда, нужно было чистить. А ППШ был безотказный, но уже люди привыкли, берешь его так, чтобы песок не попал».

Додатково зрозуміти бойові якості техніки дозволяє таке прикре явище, як «дружній вогонь». Ветеран війни В. Г. Козорез згадує «А как под огонь «Катюш» попал... Я упал, закрыл голову руками, вжался сколько можно, в землю. Но счастье моё – снаряды – они же в шахматном порядке... Но наш огонь был далеко страшнее чем это, чем немецкий шестиствольный».

Для образу техніки є важливим, яке місце відводили учасники війни техніці серед інших факторів перемоги. Розповіддю є твердження: «Почему мы и победили, честно говоря, я считаю, Сталин в этом отношении – молодец. Почему, потому что он вооружение давал нам не щадя, все время новое, что-нибудь новое».

Матеріали інтерв'ю дозволяють виявити, як бійці ставилися до радянської бойової техніки в цілому, а також до окремих її зразків. Р. Й. Алексейчук, наприклад, порівнює 76-мм та 45-мм гармати: «Ещё видел как наши сорокопятки стреляют. Беденькие они против танков – слабенькие. Семьдесят шесть снаряд, это хороший, это хорошая пушка, а сорокопятка – это их, когда проезжали мимо, мы называли «Прошай родина» такое название потому, что их выставляли впереди даже пехоты... А сорокопятка снаряд очень маломощный, можно только было в борт стрелять. А в лоб он не брал ничего». Особливо яскраво оціночні судження висловлюються під час порівняння радянської техніки з німецькою та з тією, що поставлялася за ленд-лізом.

Емоційно зафарбленим є образ техніки у солдатському фольклорі: піснях, жартах, прізвиськах машин. Так, В. Г. Козорез каже про позитивну оцінку танка ІС-2: «Хорошая, мощная машина. Мощный двигатель, пушка хорошая, броня хорошая... полковник танковых войск Алексей Алексеевич Дементьев... называл Иисусы – Исы. Ну Иисусы – как живем?». А легкі самоходки називали «ходячими лампами». Реактивна установка БМ-13 та її модифікації так подобалися бійцям, що крім відомого тексту пісні «Катюша», яку почали асоціювати із бойовою машиною, з'явилися переробки:

Разлетались головы и туши
Дрожь колотит немцев за рекой,
Это наша русская Катюша
Немчуре поет заупокой...

Інтерв'ю дозволяють аналізувати співвідношення пропагандистського образу техніки з реальним досвідом учасників війни. В. С. Крисов згадує: «У нас все було засекречено, хто, що може пробити. Але я лавив у трофейні «Тигри» і «Пантери» і бачив: у них броня ось така – 100 мм, а у нас – 45. А у нас... якщо хтось скаже, що німецький танк краще за наше – штрафний батальйон буде забезпечений».

Отже, зазначене робить інтерв'ю ключовим джерелом у дослідженні образу техніки у свідомості учасників війни.

О. Бісмарк та колоніальне питання в Німеччині в 1868–1871 рр.

Леся Заболотна

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

На сьогоднішній день важко знайти дослідників, які б заперечували роль особистості в історії. Про визнання цієї ролі свідчить велика кількість нової літератури, статей та монографій, присвячених історичним діям різноманітних країн та епох. Ймовірно, з цим і пов'язано нагадування авторитетного британського тижневика «Економіст», в травні 1989 р., наступного твердження Оскара Уайльда: «Особистості, а не принципи рухають епохи!». Яскравим прикладом даного твердження є Отто фон Бісмарк, який серед державних діячів XIX ст. займає одне з перших місць з історичного значення своєї діяльності. З його ім'ям неподільно пов'язані важливі німецькі та загальноєвропейські події історії XIX ст.

Так, однією із таких подій є початок колоніальної експансії Німеччини в 70–80-х рр. XIX ст. Необхідність наукового дослідження впливу «залізного канцлера» на колоніальну політику Німеччини в 70–80-х рр. XIX ст. обумовлена тим, що це питання недостатньо досліджене у світовій і вітчизняній історичній науці.

Колоніальна політика Англії в різноманітних куточках земної кулі привертала увагу частини пруської торгової буржуазії та воєнних і морських кіл, які вбачали у проведенні колоніальної політики засіб до збільшення воєнно-морської могутності Пруссії та створення опорних пунктів на океанських просторах.

Неодноразові заклики до колоніальної експансії надходили в Міністерство закордонних справ Пруссії, саме вони підштовхнули воєнного міністра А. фон Роона звернутися в січні 1868 р. до О. Бісмарка для обговорення питання можливості проведення колоніальної політики. В бесіді з міністром канцлер підкреслив, що переваги, які колонії обіцяють торгівлі та промисловості ілюзійні, а витрати на їх утримання та управління часто перевищують отримувані вигоди. До того ж ні Пруссія ні Північнонімецький союз не мають достатнього воєнного флоту і військова повинність навряд чи може включати службу в тропіках в разі конфлікту з іншими колоніальними країнами. Крім того О. Бісмарк відмітив, що приватні особи можуть скільки завгодно шукати прибуткові справи в заморських краях, але державне втручання було б помилкою.

Не досягла своєї мети спроба принца Адальберта Пруського та баденського герцога Фрідріха I вплинути на негативне відношення О. Бісмарка до колоніального питання. Канцлер заявив їм, що вважає створення колоній нещастям для Німеччини, бо вони потребують сильного військово-морського флоту, який в даний момент Німеччина не в змозі створити.

Напередодні підписання миру з Францією в франко-прусській війні 1870–1871 рр. в газеті «Кройц-цайтунг» була висунута вимога до уряду та канцлера утриматися від підписання миру доти, доки Німеччині не будуть представлені компенсації в вигляді колоній.

Відмова «залізного канцлера» від колоніальних компенсацій, запропонованих Францією, була обумовлена не нігілізмом відношення до колоніальної ідеї, а не своєчасністю колоніальної політики в світлі більш актуальних проблем внутрішньої та зовнішньої політики. Франко-німецьке протистояння обумовлювало стабільність в англо-німецьких відносинах. З цієї причини німецьким дипломатичним представникам в Лондоні та Вашингтоні були дані вказівки О. Бісмарком повідомити уряди цих країн про те, що Німеччина не збирається займати будь-які заморські території.

Підводячи підсумки слід відмітити, що відмову від колоній О. Бісмарком в 1868–1871 рр. не слід змішувати з позицією канцлера стосовно даного питання. адже в своїй діяльності він опирався на об'єктивну оцінку незначних політичних можливостей країни поза Європою та розумів несвоєчасність колоніальних загарбань. Доведенням даної думки є проведення заходів вже в середині 70-х рр. XIX ст., які безумовно мали колоніально-експансійний характер, так зокрема діяльність німецького флоту та дипломатії в Океанії.

Систематизація комплексу джерел британських газет “The Daily Telegraph” та “The Times” з історії холодної війни (1949–1985 рр.)

Любов Заїкіна

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Розробка «нвої» історії холодної війни, яка ґрунтується на широкому колі джерел та ідейному плюралізмі поглядів, потребує наукового опрацювання нових, раніше не використовуваних матеріалів. Залучення джерельного потенціалу «The Daily Telegraph» та «The Times» слугуватиме винайденню й запровадженню до наукового обігу незнаних до цього часу історичних джерел та збагаченню джерельної бази досліджень з історії холодної війни.

Одним з етапів джерелознавчого дослідження «The Daily Telegraph» та «The Times» є систематизація виявлених матеріалів за: 1) джерельним потенціалом; 2) змістом; 3) джерелами надходження інформації.

З огляду на перший систематизуючий критерій – джерельний потенціал – аналіз матеріалів «The Daily Telegraph» та «The Times» дав змогу запропонувати схему класифікації джерел, в основу якої було покладено типову класифікацію Л. Пушкарьова. Класифікація виявлених матеріалів «The Daily Telegraph» та «The Times» слугувала підвищенню ефективності та результативності опрацювання інформації, з огляду на застосування диференційного підходу до аналізу окремих видів джерел; основою для встановлення цінності та інформативних можливостей джерел.

Згідно з запропонованою схемою виявлений матеріал, який у загальній сукупності становить 11 029 джерела, за способом кодування та відтворенням інформації розподіляється на дві групи: писемні та зображальні джерела. У свою чергу за походженням та способом передачі інформації писемні джерела поділяються на: 1) документальні; 2) оповідні, які представлені інформаційними та аналітичними жанрами газетної інформації; а зображальні на: 1) графічні; 2) картографічні; 3) натуральні (фотографії).

Виходячи з видових особливостей преси як історичного джерела, більшу частину виявлених матеріалів становить власне газетна інформація (81 %). Досить незначною виявилась публікація на сторінках «The Daily Telegraph» та «The Times» дипломатичних джерела, фотографій, та графічних джерел, а загальний відсоток виявлених матеріалів соціологічних досліджень та картографічних джерел не перевищує 1 %.

За джерелами надходження інформації, від яких залежала подієво-фактологічна насиченість матеріалів, газетна інформація була систематизована за трьома групами:

1) повідомлення національних телеграфних агентств, що містять значну первинну інформація. Форма, в якій були втілені матеріали цієї групи, досить різноманітна: від хронікальних заміток до статей;

2) передрук інформації з інших газет, матеріали яких використовувалися в статтях для інформування читачів або підкріплення авторської позиції у висвітленні тієї чи іншої події;

3) повідомлення власних кореспондентів, які характеризуються докладним викладом подій, великим обсягом інформаційного насичення.

Третій систематизуючий критерій – зміст – знайшов своє істотне вираження в розкритті тематики друкованих матеріалів. Аналіз кількісних показників групування матеріалу за цим критерієм дозволив отримати об'єктивні дані стосовно напрямків відображення холодної війни на сторінках «The Daily Telegraph» і «The Times» та зробити висновок, що найбільшу увагу британської преси протягом зазначеного періоду привертала матеріали, присвячені глобальному військовому протистоянню двох військово-політичних систем, які становлять 28 % від загальної кількості виявлених джерел.

Таким чином, проведена систематизація виявлених на сторінках «The Daily Telegraph» та «The Times» матеріалів щодо історії холодної війни сприяла: 1) визначенню цінності опублікованих джерел, їх значимості для дослідження; 2) кількісному аналізу проблематики матеріалів преси; 3) встановленню залежності їх інформаційного насичення та специфіки від джерел надходження інформації.

Антропологические основы учения Климента Александрийского

Ирина Зайцева

Белгородский государственный университет

Рассматривая антропологические основы учения Климента Александрийского, следует отметить, что исследователи не выделяют цельности мысли в его вопросе о человеке. Данное суждение можно считать верным, вспомнив, что многие древнецерковные писатели в своей антропологии обращали главное внимание на нравственную сторону его бытия. Так и антропологию Климента следует рассматривать в тесной связи с его нравственным богословием. В этой связи, следует наметить выделить идеи его антропологических и нравственных воззрений, оставляя в стороне их частные детали.

Главная сложность в понимании антропологии Климента, как это отмечает О. Пруне, состоит в слиянии библейских и философских (античных) понятий. Но, учитывая данное обстоятельство, нужно сказать, что эти различные системы достаточно органично сочетались в его творчестве и впоследствии явились новой уникальной чертой в философской мысли того времени.

В основе всей антропологии Климента лежит библейская идея, что человек есть образ и подобие Божие. Именно к ней он постоянно обращается во многих своих произведениях. Через эту мысль он объясняет то, что именно к человеку был послан из «недр Отчих» едиnorodный Сын Его. Другими словами, Климент вполне разделял общее святоотеческое воззрение, согласно которому «вложенный в природу человека образ Божий является понятием, обнимающим собою всю совокупность характеристических особенностей человеческой природы в невинном состоянии».

Что же касается антропологии в узком смысле слова, то есть учения о природе человека и её основных частях, то здесь у Климента также можно наметить несколько главных идей. Основная мысль его состоит в том, что «один и тот же Бог сотворил и внутреннего, и внешнего человека». Александрийский учитель утверждал, что само прямое устройство тела человеческого приспособлено к созерцанию неба, весь механизм чувств удобно прилажен к обретению ведения, а члены и части тела устроены для свершения добра, а не для наслаждения. Поэтому тело является жилищем, способным вмещать «драгоценнейшую для Бога душу», а вместе они, то есть тело и душа, удо-стаиваются освящения Святым Духом.

Климент пытался детализировать свою антропологию. Так, говоря о душе, он порой выделял в ней, вслед за Платоном три главные части: мыслящее начало, яростное начало и начало желательное. Первое называлось им еще «владеющим или разумным», а два других вместе составляют «неразумную душу» или как бы «плотской дух», который чаще всего подвержен действию злых духов, накладывающих на неё свою «печать».

В общем, учение о человеке Климента производит достаточно целостное впечатление. Несмотря на то, что в этом учении прослеживается два различных порядка идей – восходящих к Священному Писанию и берущих истоки в античной философии, преобладает и задаёт тон, безусловно, библейский ряд идей, что неудивительно, зная основные положения учения александрийского учителя.

Участь українських молодіжних товариств Східної Галичини у збереженні історико-культурної спадщини краю (1920–1930-ті рр.)

Наталія Заставецька

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Формування здорової нації неможливе без виховання молодого покоління на принципах патріотизму, поваги до історико-культурної спадщини народу. Відтак, в сучасних умовах розвитку державності актуалізується проблема залучення молоді до збереження пам'яток, зокрема й в історичному зрізі. Пам'яткоохоронний аспект діяльності українських молодіжних товариств висвітлений в наукових доробках І. Андрухів, Я. Луцького, В. Окаринського, В. Петранівського, М. Рутинського, Б. Савчука, І. Шумського та інші. Однак постійне оновлення джерельної бази, посилення методології досліджень формують потребу перегляду окремих фактів та їх оцінок для поглибленого вивчення проблематики.

Мета нашої розвідки: окреслити напрямки збереження історико-культурної спадщини краю в українському молодіжному русі Східної Галичини у 1920–1930-х рр.

Етнополітика Другої Речі Посполитої у міжвоєнний період характеризувалась посиленою асиміляцією українського населення. Владні кола намагалися розчинити східногалицький край у кордонах держави через позбавлення галичан власного історичного минулого й насадження польської культури. На протипагу цьому українська інтелігенція ініціювала утворення ряду громадських організацій, покликаних сприяти зростанню національної свідомості.

Пріоритетним завданням діяльності українських молодіжних товариств «Сокіл», «Січ», «Луг», «Орли»-КАУМ (Католицька асоціація української молоді), «Пласту» та ін. було виховання патріотично налаштованого покоління. Потреба формування у молоді здорової історичної пам'яті вийшла за межі культивування національних цінностей, ставши поштовхом до різнопланової пам'яткоохоронної діяльності.

У пам'яткоохоронній справі українського молодіжного руху можна виділити кілька напрямків. Перший включав у себе збереження пам'яток воєнної історії, а саме: виявлення і впорядкування могил Українських січових стрільців та воїнів УГА; зведення символічних курганів-пам'ятників на честь полеглих героїв; вшанування пам'яті борців щорічними поминальними літургіями і так званими «зеленосвяточними» походами. Окреслену діяльність

проводили більшість молодіжних організацій, втім, основну роботу взяли на себе галицькі пластуни, поповнивши згодом ряди активістів спеціально створеного Товариства охорони воєнних могил. «Пластом» було врятовано могилу УСС на г. Маківці, упорядковано близько 1500 поховань на кладовищі у Тернополі, насипано курган-могили на г. Лисоня Бережанського повіту тощо.

Окремими, але тісно пов'язаними між собою пам'яткоохоронними напрямками були «національна туристика» (мандрівництво) і краєзнавство, покликані розширювати світогляд молодого покоління українців завдяки залученню їх до глибокого пізнання краю. Починаючи з 1924 р., Вища пластова команда давала своїм гуртківцям на період літніх канікул завдання збирати етнографічний матеріал під час подорожей, замальовувати плани могил січових стрільців, описувати околиці населених пунктів, історичних місць, церков тощо. З метою посилення національно-патріотичного виховання були утворені спеціальні краєзнавчо-туристичні секції та гуртки при товаристві «Сокіл». Краєзнавчі розвідки підтримували й члени «Лугу».

Помітною була діяльність молоді з охорони археологічних пам'яток. Так, наприклад, у 1938 р. група «Орлів»-КАУМ брала участь в 12-денних розкопках княжого Галича у с. Крилос Галицького повіту.

У міжвоєнній практиці збереження історико-культурної спадщини окремо можна виділити музейний напрямок, що розвивався, в основному, на базі «Пласту». Планувалось, що зібрані під час пластунських походів матеріали складуть основу спеціального краєзнавчого музею при Львівському пластовому коші.

Поширюючи національні ідеї на східногалицьких землях, українські молодіжні організації пропагували охорону пам'яток історії та культури. Товариства «Сокіл», «Січ», «Луг», «Пласт», «Орли»-КАУМ своєю діяльністю закликали пересічних громадян шанувати історичні надбання краю, зберігати його старожитності. Наприклад, під час вишколу «Католицького Пласту» у 1938 р. у с. Микуличин Надвірнянського та с. Сокіл Галицького повітів молоді люди читали реферати з історії Галича, проводили тематичні вечори, присвячені героям княжої доби та періоду визвольних змагань, для населення навколишніх сіл.

Таким чином, пам'яткоохоронний аспект українського молодіжного руху Східної Галичини в 1920–1930-х рр. проявився у кількох напрямках: від пропаганди – до практичної діяльності із збереження історико-культурної спадщини. Одним з наслідків роботи активістів стало формування культу героїв визвольних змагань і виховання на його основі патріотичного покоління українців.

"Тимчасові республіки" як інструмент експансії США в Карибському регіоні (перша половина XIX ст.)

Микола Засядько

Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України

Перша половина XIX ст. позначилась у Карибському регіоні сплеском державотворчих процесів. Нові держави виникали, як правило, на теренах

іспанської імперії. З 1804 р. до 1844 р. у регіоні було проголошено незалежність близько 30 держав, із яких досі існують лише 10.

Серед створених у першій половині XIX ст. держав слід виокремити республіки Західну Флориду (1810 р.), Флориду (1812 р.) і Техас (1836–1846 рр.). У відзначених утворень можна виділити кілька спільних рис, що відрізняють їх від інших держав регіону, утворених упродовж зазначеного періоду.

По-перше, такою рисою був обмежений термін їхнього існування. Причиною цього було те, що отримання ними незалежності було не кінцевою метою, а перехідним етапом приєднання до США. Зокрема, Республіка Західна Флорида проіснувала трохи більше одного місяця, Східна Флорида – лише один день. Республіка Техас проіснувала значно довше – майже десять років: попри старання її керівництва, процес приєднання затягнувся у зв'язку з загостренням внутрішньополітичної ситуації всередині Сполучених Штатів. Саме тому, з огляду на нетривалість існування, ці держави можна назвати "тимчасовими республіками".

По-друге, правляча група та/або більшість населення цих республік складала американці за походженням чи громадянством. Зокрема, президентом Західної Флориди став Фульвар Скіпвіс, колишній посол США у Парижі. У випадку Техасу більшість населення (32 тис. чол. з 52 тис. чол.) на час проголошення незалежності були американцями, переважно переселенцями з південних штатів США.

По-третє, республіки створювались на прикордонних мало освоєних територіях, приналежність яких іншим державам, тобто Іспанії чи Мексиці, Сполучені Штати ставили під сумнів. Так, купівля Луїзіани (1803 р.), територія якої в різні періоди визначалась по-різному, дала Вашингтону привід вважати також своїми Флориди і Техас.

По-четверте, з огляду на зазначене вище, уряди «тимчасових республік» мали особливі відносини зі Сполученими Штатами, які надавали їм політичну та військову допомогу. Як правило, на допомогу новоутвореним державам приходили американські війська чи добровольці.

Отже, «тимчасові республіки» в Карибському регіоні були феноменом першої половини XIX ст. Вони стали потужним засобом експансії США на Захід та на Південь. Завдяки використанню «тимчасових республік» Сполученим Штатам вдалося, з одного боку, приєднати стратегічно важливі Західну і Східну Флориди, а також Техас; аналогічним способом до США була приєднана тихоокеанська Верхня Каліфорнія. З іншого боку, таким чином Вашингтон уникнув прямої конфронтації з європейськими державами.

Зараз, на початку XXI ст., проблема «тимчасових республік» знову набула актуальності. Дана стратегія використовується великими державами для досягнення своїх геополітичних цілей, зокрема, на теренах країн колишнього соцтабору і в Африці.

Место белого духовенства в социальной структуре Руси в X – XII вв.

Евгений Захарченко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Постановка данного вопроса сама по себе – весьма неоднозначна, так как понятие «духовенство», как определенное сословие в социальной структуре Киевской Руси X – XII вв. еще не сформировалось. Под понятием «духовенство» в данном случае следует воспринимать отдельные разрозненные группы представителей религиозно-клерикальной касты, которые складывались внутри уже существующих на тот момент сословий. Ярким подтверждением этого является отсутствие юридической обособленности духовенства и принадлежащих ему прав и обязанностей.

Основу источниковедческой базы данного исследования составляют памятники древнерусского канонического права, княжеские уставы, положения Русской правды, а также выдержки из летописей, в частности, как из Повести временных лет, так и из Новгородской первой летописи.

Однако, несмотря на широкий спектр используемых источников, историография данного вопроса в узком его понимании невелика. Историки не заостряют, как правило, внимания именно на положении духовенства, а рассматривают социальную структуру Киевской Руси в целом. Это работы Грекова, Мавродина, Фроянова, относящиеся к классике советской историографии. Стоит также отметить работу Щапова Я. Н. Княжеские уставы и Церковь Древней Руси, которая описывает структуру Церкви и взаимоотношение ее с княжеской властью, а также то, как Церковь себя позиционировала в то время по отношению к разным сословиям Руси. Особый интерес вызывают изыскания в данной области дореволюционных историков Смирнова и Преснякова, которые уделяли большего внимания развитию особенностей менталитета на Руси, что неотрывно связывало их с религией и духовенством.

Также стоит отметить, относительно недавно появившиеся работы современных историков, которые если не специализируются, то, по крайней мере, уделяют данной проблеме обширное внимание, например: Мусин, Яковенко, Толочко и другие.

В конце X в. Русь претерпевала коренные изменения в своей внутренней структуре, это было связано в первую очередь с принятием христианства в 988 г., что повлекло за собой изменение социальной структуры Руси. Однако христианизация Руси не дала обществу нового сословия – духовенства, она лишь образовала внутри уже устоявшихся сословий определенных групп клерикалов которые и занимались проповедью и исполнением христианских обрядов. При этом паствой этих священников мог быть лишь то сословие, к которому принадлежал сам священник. Значительно позже значительно позже появляется разделение территориальное и привязка к определенному селению.

Проблема заключалась в неорганизованности внутренней инфраструктуры Руси при масштабности территорий, на таком этапе невозможно было выделить или включить всю необходимую массу

клерикалов в рамки отдельного сословия с выделением их прав, как это было в Западной Европе.

К тому же законы Киевской Руси базировались на традиционном праве, тяжело поддающемуся нововведению. Указанная социальная структура в Ст. 1 Русской Правды написанной уже во времена Ярослава не упоминает о священниках или духовенстве как отдельном сословии. Кроме того, исходя из материалов княжеских уставов (Устав князя Владимира Святого 996 г.) ясно выделяется неоднородность самого священничества.

По мнению Соловьева, неоднородность эта объяснялась тем, что параллельно формируется так называемая «аристократия земства» и «аристократия оружия». Естественно, что внутри этих аристократий сложился свой клерикальный состав, и вместе с противоборством аристократий встречается и противостояние среди данного духовенства. Так еще изначально разделяют на «попов градских» и «попов княжеских», при этом вторые содержались исключительно за счет князя.

Так же остро стоял вопрос о принятии сана для холопа. Даже в 1247 г. Владимирский собор протестовал против практики поставления в священнический сан без предварительного освобождения от холопства. Вопрос был настолько серьезен, что требовал вмешательства патриарха Константинопольского.

Устав князя Ярослава Мудрого о церковных судах уже в середине XI в. впервые пытается разделить сферы светской и церковной юрисдикции, но его нормы охватывают лишь те положения, которые выпадают из древнерусского традиционного права. Следовательно, на духовенство распространялись те же юридические нормы, как и на «мужей» Русской Правды, в соответствии с намеченной там социальной градацией, что и говорит об особом положении духовенства в социальной структуре Киевской Руси, а именно о его юридической невыраженности.

Музыкальная жизнь как неотъемлемая часть провинциальной культуры городов Донбасса на рубеже XIX – XX вв.

Дарья Заярная

Донецкий национальный университет

Социокультурная жизнь провинциальных городов Донбасса (Бахмута, Луганска, Мариуполя, Славяносербска Екатеринославской губернии) конца XIX – начала XX вв. является достаточно интересным явлением в развитии общественных отношений, складывавшихся в этот период на Юге России. В то время они явились центрами, оказывающими существенное воздействие на социальные и культурные процессы, происходившие во всем Донецком регионе. В этом контексте данная работа является достаточно актуальной, так как позволяет на примере становления музыкального искусства в Донбассе на рубеже XIX – XX вв. проследить пути развития социально-культурной жизни городов региона в советский и последующие периоды.

Общественная жизнь в провинциальных городах в начале XX в. была ознаменована значительными изменениями не только в системе образования и просвещения, но и в целом в сфере культуры, в частности в области музыкального искусства. Именно театр и музыка на рубеже XIX – XX вв. становятся выразителями идей, вкусов и запросов самых разнообразных провинциальных слоев.

В своем развитии на стыке XIX – XX вв. музыка, как и другие элементы культуры, была тесно связана со всем ходом общественно-политической и культурно-бытовой жизни России. Общий культурный подъем на стыке веков способствовал бурному расцвету музыкального искусства, углублению его реалистических традиций, пропаганде музыкальных знаний, подготовке музыкальных кадров.

Немаловажным фактором в развитии музыки в городах Донбасса в конце XIX в. стало создание провинциальных музыкально-драматических обществ, одно из которых было создано в Мариуполе, а в 1900 г. и в Бахмуте, имевшее целью «...распространять путем общедоступных спектаклей и музыкальных вечеров любовь к музыке и драматическому искусству...».

Первоначально культурную нишу заполняли местные любительские артистические силы. Широкое распространение получили в то время музыкальные кружки, хоровые коллективы, которые создавались как в рабочей среде, так и среди учащейся молодежи. Так, в Луганске в начале XX в. работал горно-коммерческий клуб, на сцене которого шли оперетты «Веселая вдова», «Граф Люксембург», «Жрица» и др. В то же время в Мариуполе под управлением М. Я. Свердлова был создан городской симфонический оркестр, который выступал на сцене в городском саду и Александровском парке.

С конца XIX в., помимо самодельных музыкальных кружков, любительских концертов, в городах Донбасса выступали также профессиональные музыканты, певцы, артисты балета, что сыграло немаловажную роль в формировании культурно-просветительского облика городов. Например, только в Мариуполе в концертном зале «Континенталь» в январе 1917 г. с большим успехом прошли: балетный вечер с участием Ю. Седовой – примы-балерины Императорских театров, С. Рыжовой – примы Петроградского Имперского балета; 8 января – концерт пианистки С. Эльстон, а 16 января – концерт скрипача Р. Пиручо-Винницкого и певца В. Нижановского.

С развитием музыкального образования в провинциальных городах появляются также местные профессиональные исполнители, зачастую окончившие музыкальные курсы в родных городах. Так, часть выпускников бахмутской музыкальной школы Аделя Мерейнеса, открытой 8 января 1903 г., в 1926 г. основали собственное музыкальное училище в Артемовске.

В целом развитие музыкальной культуры в городах Донбасса на рубеже XIX – XX вв., несмотря на некоторую специфику, вызванную особенностями социального состава населения и отдаленностью края, развивались по тому же направлению, что и музыка в городах Европейской России. Период конца XIX – начала XX вв. стал особым этапом в развитии

национальной музыкальной культуры, несмотря на существовавшую относительную социокультурную неоднородность общества.

Жилищно-хозяйственные комплексы X – XIII вв. и послемонгольского времени в бассейне р. Северский Донец

Анастасия Зеленова

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Жилище – один из основных элементов материальной культуры общества. К наиболее важным элементам, определяющим конструктивный тип жилища, относятся устройство стен, кровли, отношение уровня пола к уровню поверхности земли.

В данной работе мы остановимся на описании и сравнении древнерусского жилища и жилища послемонгольского времени на примере двух памятников – Донецкого городища и поселения «Олешки». Данные поселения находятся в одном районе – бассейне р. Северский Донец.

Рассмотрим конструктивные особенности древнерусского жилища Донецкого городища на примере комплекса «Е». В X – XIII вв. жилища здесь устраивались в основном в виде наземных домов, но встречались и полуземлянки. Жилище комплекса «Е» имело в плане прямоугольные очертания. Контур вырисовывался по столбовым ямкам и по канавке с остатками дерева. Размеры дома, считая во внешнему контуру столбовых ям, – 6,5x7,7 м. В северо-восточной части жилища была глинобитная печь. К ней примыкала вырезанная в материковой глине лежанка. Стены предпечного углубления были облицованы деревом. Среди жилищ и хозяйственных построек в большом количестве найдены хозяйственные ямы. Они имеют груше- и бочковидную, коническую и цилиндрическую форму.

Постройки поселения «Олешки» по форме и размерам были разделены нами на 5 типов: 1. Легкие наземные постройки овальной в плане формы. 2. Наземные постройки четырехугольной в плане формы, незначительно заглубленные в материк. 3. Глубокие хозяйственные ямы в плане имеющие форму круга или овала, стенки их постепенно расширялись ко дну. 4. Хозяйственные постройки подпрямоугольной в плане формы со ступеньками и подбоями. 5. Сооружения больших размеров, углубленные в материк больше, чем на 1 м со следами мощных деревянных конструкций.

К 1-му типу относится яма № 23. Стенки этой ямы постепенно сужались ко дну. В её центральной части зафиксированы остатки открытого огня.

Второй тип. Яма № 20. В ней было зафиксировано черное пятно диаметром 0,5 м. прожженный участок можно считать остатком открытого огня.

Третий тип. Яма № 25. Стенки ямы расширяются ко дну, создавая небольшой подбой. Дно и стенки в нижней части прожжены.

К четвертому типу можно отнести яму № 22. Она имела подпрямоугольную форму с закругленной южной частью, в которой находились ступеньки разной высоты. На одной из ступеней обнаружено столбовую яму

И к последнему, пятому, типу можно отнести яму – яму № 16. Она имела пятиугольную форму В двух углах зафиксированы большие ямы подовальной формы. В западном углу прослеживаются материковые ступени.

Итак, сравниваемые комплексы имеют ряд схожих и отличительных черт. Схожесть мы можем отметить в столбовых ямах, которые были отмечены и на Донецком городище в комплексе «Е» и на поселении «Олешки» в ямах № 26 и № 16. Сами размеры этих жилищ схожи – в среднем 6 х 7 м. Форма также идентична – прямоугольна. Следует отметить наличие ступеней в обоих комплексах (на Донецком городище – ступенчатый вход в погребок). Схожестью можно назвать наличие в комплексе «Е» канавки с остатками дерева, как и желобок в яме № 26, для обшивки досками или бревнами. Последней, пожалуй, схожестью мы можем назвать формы хозяйственных построек – грушевидная и конусовидная.

Говоря об отличиях, следует отметить отсутствие ниши в комплексе «Е» и лежанок, погребов и отопительных сооружений (печей) на поселении «Олешки». Однако можно допустить, что это единичный случай, а не типология. Кроме того, прослеживаются изменения и в типах хоз. построек. Типы ям, характерные в X – XIII в., (бочковидная) не прослеживаются на поселении послемонгольского времени. И наоборот, форма, которая широко распространена в XIII – XIV вв. (стенки сужаются ко дну) не прослеживается на Донецком городище.

Можно сказать, что после таковой сравнительной характеристики, можно найти ряд схожих и отличительных черт, однако сказать были ли эти отличия следствием произошедших изменений или единичным случаем именно на данных поселениях пока сложно.

Особенности демографической и миграционной ситуации в Курской и Белгородской областях в 1990–2005 гг.

Екатерина Золотухина

Белгородский государственный университет

Белгородская и Курская области – соседи. Они обладают сходными производственными и экономическими ресурсами. Выгодное географическое положение, хорошие климатические условия, мощные природные ресурсы делают их весьма привлекательными для переселенцев при выборе места жительства. Рынок труда позволяет заполнять пустые ниши, располагает множеством свободных вакансий. Демографическая ситуация в областях так же похожа, но довольно сложна, так как смертность значительно превышает рождаемость.

На протяжении уже почти 20 лет Белгородская область является динамично развивающийся. Она имеет дальнейший потенциал в развитии, а, следовательно, нуждается в кадрах – в рабочей силе. Мигранты прибывают сюда потому, что им гарантировано трудоустройство, обеспеченность жильем, различные ссуды для приобретения жилья или для открытия своего дела. Так же на территории области сформировался целевой земельный фонд для расселения беженцев и вынужденных переселенцев. К тому же

местные власти, понимая, что новые рабочие руки дадут эффективный толчок в развитии области, что это мощное пополнение потенциала области, способствуют и поддерживают переселенцев. Миграционный поток в Белгородскую область положительно влияет на демографическую ситуацию в целом, потому что мигранты повышают прирост населения. Социально-экономические возможности по приему вынужденных переселенцев в скором будущем будут ограничены. Область не сможет полностью всех обеспечить жильем для первичного жилищного обустройства. Да и в настоящее время процесс размещения вынужденных переселенцев имеет не до конца отрегулированный характер.

В настоящее время миграционные потоки в Белгородской и Курской областях складываются из миграции с регионами России, внутрирегиональных миграций, миграций со странами СНГ и Балтии и со странами дальнего зарубежья.

Международная миграция с началом 1990-х гг. была доминирующим компонентом миграционной ситуации как в Курской, так и в Белгородской областях. Наибольший миграционный прирост населения сложился в результате обмена населения с Казахстаном, Украиной, Узбекистаном и Киргизией. Практически исчерпаны миграционные обмены со странами Балтии, с Белоруссией, Грузией, Арменией, Азербайджаном и Таджикистаном. С 1998 года международная миграция практически исчерпала себя. Но уже в последние годы в демографической ситуации области все большее значение приобретает межрегиональная миграция населения в пределах России (обмен населением между субъектами России). Активные миграционные связи Белгородская область имеет со многими субъектами Российской Федерации. В структуре межрегиональных миграций на протяжении последних лет главными донорами нашей области являются субъекты Дальневосточного, Сибирского и Северо-Западного федеральных округов. Курская область в силу сложного экономического положения выступает донором для межрегиональной миграции. Жители Курской области в поисках работы и средств к существованию вынуждены переселяться в другие регионы. Зачастую многие выбирают соседние области, которые могут обеспечить работой и жильем. Белгородская область привлекает своей благополучной экономической ситуацией. Каждый год сюда приезжают около 1500 жителей Курской области.

На протяжении 90-х гг. прошлого века внутрирегиональная миграция по своей интенсивности уступала внешней миграции, доля ее в общем миграционном обороте в годы наибольшей активизации внешней миграции опускалась до 38 %. С 2001 года по своей интенсивности внутренняя миграция стала опережать внешнюю миграцию.

Мигранты очень тщательно подходят к выбору нового места жительства. Они обращают внимание на географическое положение, но важным критерием при выборе является экономическое состояние региона, потому что приезжие, в основной массе, это люди трудоспособные и они хотят на новом месте жительства устроиться на работу, обеспечить себе и детям благополучное будущее.

В связи с привлекательностью Белгородской области для мигрантов и постоянных миграционных потоков в области возникает ряд проблем и задач по регулированию этих процессов.

Демографические прогнозы не утешительны и говорят о том, что даже при очень благоприятных обстоятельствах и мерах, направленных на рост рождаемости и сокращение смертности, естественный прирост еще очень продолжительное время будет минусовым и численность населения за счет естественного движения, хотя и несколько медленнее, но по-прежнему, будет убывать. В связи с этим, миграция в перспективе должна рассматриваться как одно из наиболее эффективных средств улучшения демографической ситуации.

Джерела дослідження ранньодержавних інститутів руського полуддя та скандинавської вейцли

Назарій Зубашевський

Львівський національний університет імені Івана Франка

Проблематика та методологія історичної науки на сучасному етапі її розвитку тісно пов'язані з бурхливою дискусією навколо переосмислення проблем початків держав у Північній та Центрально-Східній Європі, формування у них ранньодержавних інститутів та служилих станів. Завданням даного дослідження є характеристика та аналіз джерельної бази до вивчення ранньодержавних інститутів руського полуддя та скандинавської вейцли. Для логічної реконструкції, інтерпретації змісту вищеназваних інститутів у дослідженні застосовується комплекс писемних та неписемних (міфи, білини, історичний фольклор) джерел. Використані писемні джерела за походженням типологічно поділяються на групи:

• Руські: 1. Літописи (Початкове зведення 1093-1095 рр. у складі: Повісті временних літ, редакції якої містять Лаврентіївське та Іпатіївське літописні зведення, молодшого зведення Новгородського першого літопису, Устюжського літописного зводу і Архангелогородського літописця; Літописець Переяславля Суздальського; Новгородський IV літопис; Никонівський літопис; Рогожський літописець, Тверський збірник).

2. Актові матеріали (новгородські акти XII ст. – грамоти відносин Великого Новгорода із князями, зокрема, жалувані грамоти князів; князівські уставні грамоти і устави, надані від імені князів місцевим кафедральним церквам і єпископам у XII ст.; Руська Правда).

• Візантійські: трактат «Про управління імперією» візантійського імператора Константина VII Багрянородного, укладений у 948-952 рр.

• Східні [мусульманські, арабо-персидські]: енциклопедія «Дороги цінності» («ал-Алак ан-нафіса») Ібн Русте, написана арабською 903-913/незабаром після 923 р.; енциклопедія «Книга творіння та історії» («Кітаб ал-бад' ва-т-та'ріх») Мутахара ібн Тахіра ал-Мукадасі; твір «Краса оповідань» («Зайн-ал-ахбар») Абд-ал-хайй Гардізі, укладений між 1050-1053 рр.; звіт під назвою «Записка» («Рисале») Ібн Фадлана (X ст.)

• Скандинавські: 1. Саги: 1.1. Королівські саги (Konungasögur):

– Огляд/Звід саг про норвезьких конунгів (Ágríp af Nóregs konunga sögur), написаний приблизно в 1190 р. норвезьким священиком у Тронхеймі, подає коротку історію норвезьких конунгів від Гаральда Прекрасноволосого (з 2ї пол. IX ст.) / Хальвдана Чорного (827—858 рр.) до 1150 / 1177 р.;

– звід саг про норвезьких конунгів від Хальвдана Чорного до 1177 р. Красива шкіра, чи Красивий пергамен (Fagrskinna) (написана XIII ст.: між 1220 і 1230 рр./приблизно в 1225 р./між 1230 і 1240 рр.);

– звід саг про норвезьких конунгів від найдавніших часів до 1177 р. Круг земний (Heimskringla) - Хеймскрінгла, автором якої вважають знатного і багатого ісландця (хевдінга), політичного діяча, історика Сноррі Стурлусона. Хеймскрінгла була записана приблизно в 1230 р., збереглася у рукописах XIII-XIV ст. (рукописи із AM – Arnamagnæanske håndskriftsamling [Den Arnamagnæanske Håndskriftsamling датською, Handritasafn Árna Magnússonar ісландською] – Арнамагнеанська колекція [збірка, зібрання] у: Арнамагнеанському інституті Копенгагенського університету (Данія) та Ісландському Рукописному інституті Icelandic Manuscript Institute (потім Handritastofnun Íslands, пізніше Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi, зараз відділ Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, м. Рейк'явік).

1.2. Саги про стародавні часи (Fornaldarsögur): героїчні саги (Сага про Вельсунгів – Völsunga saga), вікінзькі саги (Qrvar-Odds saga), пригодницькі саги (Сага про Стурлауга Працелюбного – Sturlaugs saga starfsamma)

2. Пам'ятки права:

– Закони Гулатінга – Gulathing-Lov, дійшли до нас у редакції, що відноситься до періоду правління короля Магнуса Ерлінгсона (1163—1184 рр.); перші записи звичаїв, покладені в основу законів, були здійснені у кін. XI чи поч. XII ст.;

– Устав про королівську свиту Hirdskra, зберігся у редакції, що сходиться до часів королів Хакона Хаконсона (1217—1263 рр.) та Магнуса Хаконсона (1263—1281 рр.).

Формування нового іміджу королівської влади в Англії XVI ст. засобами театрального мистецтва

Наталія Зубик

Запорізький національний університет

Театр став найвизначнішим способом впровадження нових ідей, на зламі XVI – XVII ст. він зайняв пануюче положення серед інших мистецтв Англії. І трапилося це тому, що драма – як серцевина театру виявилася найбільш органічною формою для вираження драматизму самої дійсності. Тому логічно, що у пошуках нових ідей і засобів королівська влада звернулася до театру. З'являється низка театралізованих заходів – парадних монарших портретів, придворних церемоній, серед них – одягання, гоління, роздягання, споживання їжі тощо. Публічні страсти, урочисті в'їзди високих осіб до міста, святкування перемог, коронації, або народження спадкоємця престолу. Перемоги відзначалися бенкетами, феєрверками та вогнищами; проїзд короля відзначався спорудження тріумфальних арок, виголошенням

промов, а також – пародійними битвами, фонтанами вина, бурлінням монет у натовп. Такі ігрища свідчать про використання театральних засобів великодержавними мужами, які завдяки театралізованим видовищам намагалися продемонструвати, затвердити і укріпити королівську владу. За часів Генріха VIII (1509–1547 рр.) розквітає придворний театр, як засіб презентації влади. Влаштовуються великі ефектні вистави маскаради з перевагою музики і усякого роду декоративних ефектів. Король доручає їх організацію Вільяму Корнішу. Свої сили у драматургії почали пробувати наближені Генріха, у тому числі сам В. Корніш. Писав п'єси і відомий гуманіст, автор «Утопії» Томас Мор (1478–1535 рр.). Нажаль його драматичні твори Мора до нас не дійшли.

Слизова І (1558-1603), продовжувала традиції свого батька по цілому ряду питань, в тому числі і в створенні певного іміджу монархії. Вона володіла багатьма мовами, полюбляла музициювати, танцювати та дивитися театральні вистави. Кількість п'єс, які з'явилися, між 1561 і 1588 роком, була досить великою, багато з цих п'єс практично оспівували владу монарха, що позитивно позначилося на іміджі королівської влади. Аналізуючи особливості формування нового образу, іміджу англійської королівської влади і роль театру у цьому процесі зазначаємо, державні та церковні можновладці розуміли важливість театального мистецтва, і намагалися брати його під контроль. Вони вбачали у театрі засіб який мав бути корисним для владних структур.

Характеристика міграції як процесу переміщення населення, її причини та міждисциплінарні наукові зв'язки

Станіслав Іванов

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Міграція населення є одним із важливіших соціально-економічних і демографічних факторів.

У загальному розумінні термін «міграція» (від лат. Migration – переселення, переміщення) означає просторовий рух населення.

Міграція, як сукупність просторових переміщень населення яке веде до постійної або тимчасової зміни місця проживання, результатом яких є територіальний перерозподіл населення.

Однією з головних ознак міграцій є перетин адміністративних кордонів тих чи інших територій – держави, області, району, населеного пункту.

Розрізняють мірації сільського та міського населення, міжміські міграції та міграції у межах сільської місцевості, а предметом вивчення є міграційні потоки у напрямках «село-місто», «місто-село».

Міграція населення буває постійна або безповоротна, тимчасова, сезонна, маятникова, навчальна та інш.

Щодо основних причин міграції населення, то більшість дослідників вказують на економічні, культурно-побутові, родинні обставини.

Міграційні процеси потребують комплексного міжнаукового підходу до їх вивчення.

Економісти розглядають механічний рух населення з точки зору його впливу на ринок праці, рівень безробіття, рівень заробітної плати.

Соціологи вивчають форми адаптації мігрантів, проблеми соціальної мобільності населення.

Географи зосереджують увагу на регіональних особливостях міграційних процесів.

Історики займаються дослідженнями питань формування діаспор, вивчають міграційний досвід самих мігрантів тощо.

Демографи виявляють характеристики міграційних потоків, їх вплив на зміну чисельності населення конкретного регіону.

Отже, вивчення складного і багатостороннього процесу міграції населення неможливо без врахування міждисциплінарних зв'язків.

Погляди представників панхорватизму на співіснування націй у Хорватії (друга половина XIX ст.)

Оксана Іванченко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Поразка революції в Угорщині 1848–1849 рр. з її гаслами про утворення рівноправної федерації всіх слов'янських народів призвела до поширення на хорватських територіях ідей панхорватизму, найбільшим послідовником яких була Партія права, очолювана знаними юристами Є. Кватерником і А. Старчевичем. Вони називали себе правашами і висували тезу про хорватів як про політичний народ. Окрім того, праваші вважали, що в певній державі може існувати лише один політичний народ, наприклад у Хорватії — тільки політичний народ хорватів.

Переселившись з Карпат на Балкани, хорвати, на думку панхорватистів, отримали міцне природне право панування над землями, які вони заселили. Це можна назвати їхнім «природним завоюванням». Хорвати як носії спадкового і неподільного хорватського державного права вважалися єдиним політичним народом на території Великої Хорватії. Політику Відня радикали розглядали як незаконне зазіхання на хорватське історичне право, яке габзбургська влада повинна поважати. Майбутню Хорватію Старчевич і Кватерник бачили тільки незалежною. Хорватська держава на основі свого історичного права і державності могла, на їхню думку, бути зв'язана з Австрією та Угорщиною тільки в особі спільного короля (особиста унія). Інтегралістські роздуми Старчевича і Кватерникова тлумачення хорватського державного права стали основою програми Партії права, створеної у 1861 р.

Ще одна характерна риса панхорватизму – заперечення вживання етноніму «серби» на хорватських землях. Більше того, А. Старчевич доводив, що етнонім «серб» походить від латинського слова *slavus* і означає «рабську породу». Невизнання сербів пояснюється ідеологічним оформленням програми досягнення абсолютного панування хорватської національної самосвідомості, насамперед на етнічних землях, де хорвати становили переважну більшість.

Таким чином, представники панхорватизму, сформованого в II пол. XIX ст., виступали за цілковите панування хорватської нації на всій її етнічній території і не допускали можливості рівноправного співіснування з хорватами представників інших націй.

«Хованщина» Мусоргського: соціально-історический анализ

Ирина Иващенко

Донецкий национальный университет

1) Актуальность. «Мусоргский чувствовал ритмы исторических процессов, ритмы перемещения громадных человеческих масс и целых народов, ритмы религиозных движений, ритмы истории - он запечатлел эти ритмические ощущения в своих произведениях» (Г. В. Свиридов).

- тема интересна в контексте изучения историко-философской концепции соответствующего периода, которая принадлежит композитору с ярко выраженным историческим мышлением.

- недостаточная систематизация проблем историзма современным музыковедением, необходимость осмысления произведений Мусоргского с позиций философии истории. Тем более что структурные компоненты его произведений средствами музыкального искусства отображают сложные взаимосвязи исторически сложившихся мировоззренческих и нравственно-этических сторон жизни русского народа.

2) Говоря о «Хованщине», нужно предварительно отметить чрезвычайную важность самых мелких деталей (постоянные намеки персонажей на события, происходящие в данный момент за пределами сцены, «источниковедческая загадка» насчет «Повести о Теуте и Гордаде»).

3) Заголовок «Хованщина» неразрывно связан со словом «раскол».

- в опере отображен раскол между всеми социальными слоями русского народа, внутри каждой политической или религиозной группы.

- при этом показана потрясающая способность объединения во имя общей идеи и роль лидера в историческом процессе (так, именно Досифей вмешивается в спор Ивана Хованского с Андреем, призывает к единству спорящих князей и бояр).

- поставлен вопрос роли народа в истории. Трагедия народа в водовороте катастрофических событий слома русской культуры, государственности, духовности становится главным объектом внимания в «Хованщине» Концепция Мусоргского здесь однозначна: народ – творец истории («Вы, бояре, только на словах горазды, а вот кто делает...»), – говорит Досифей). Но композитор отнюдь не абсолютизирует этой роли, как было принято считать в советском музыковедении. Народ у него выступает не как "толпа", а как личность высшего порядка, следовательно, – личность, несущая ответственность за свои поступки и свою индифферентность. В этом смысле опера имеет вид прямо обращенного к русскому народу сострадательного упрека в том, что он в недрах одушевляющей его «единой идеи» никогда не

нес и не несет мысли о своем духовном самосохранении и почти безропотно позволяет делать с собой все что угодно.

4) «Хованщина» – это и раздумья Мусоргского над двумя глобальными вопросами русской философии истории, которые он сам с абсолютной точностью сформулировал устами Досифея: «где святой Руси гибель и в чем Руси спасенье?».

- Россия, по мысли Мусоргского, при всех внешних признаках продвижения вперед, в духовном отношении топчется на месте, отчего и «приказная изба все живет, и сыск тот же, ... а народ стонет, а чтобы не стонать, лих упивается и пуще стонет» (письмо В. В. Стасову от 16.06.1872).

- на ряд вопросов Мусоргский дает ответы в метафизической плоскости: пытаюсь понять, какие силы действуют в истории, что определяет и предопределяет ее ход и судьбу, обреченность ею человека и возможность выбора, он пытается представить историю как судьбу, имеющую провиденциальный смысл и метафизические обоснования.

5) «Из давно минувших дней эта опера опять и опять возвращала меня в сегодняшний мир, где рядом власть и безбожие, прогресс и безверие, цивилизация и - конец культуры», - пишет Лев Болеславский. Сегодня Мусоргский заставляет размышлять о путях новой страны и старой веры, о смирении и насилии, о пресловутой «вертикали власти» и свободе - личной, гражданской. Обращаясь к истории России, Мусоргский решал художественные и, шире, социальные, философские, политические задачи в духе своей эпохи, что делает его творчество чрезвычайно интересным не только для профессионального музыковедения, но и для серьезной исторической науки.

Погляди А. С. Макаренка на організацію навчально-вихованого процесу

Катерина Иващенко

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Для ефективного пошуку нових форм організації навчально-виховної діяльності молоді необхідно, насамперед, переосмислити та переоцінити педагогічний досвід попередніх поколінь, з метою вдосконалення теоретичних ідейних положень та практичних методик, які могли б безпосередньо трансформуватись у сучасну практику.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує досвід видатного педагога, – А. С. Макаренка. Він створив заклади в яких реалізував власні новаторські та прогресивні ідеї для виховання та перевиховання підростаючого покоління.

У пошуках нових форм і шляхів виховання педагог дотримувався принципів гуманізму. Особливу увагу звертав на виховання найкращих людських якостей: повагу, симпатію та любов до інших людей. Його любов до дітей була розумною та вимогливою. На його думку, є основні домінанти виховання – вимогливість, повага та довіра. Винятково глибокий вплив на людину, збудження найкращих почуттів, на думку педагога, викликає

довіра. Довіра, поєднана зі справедливою вимогливістю та щирою зацікавленістю життям людини, цілком змінює її.

Слід зазначити, що А. С. Макаренко, виступав проти пасивного спостереження за розвитком тих чи інших якостей дитячої особистості. На його думку, ясність цілей і вибір засобів виховання, мають бути конкретними, продуманими, а система педагогічних заходів, повинна включати встановлення визначеного режиму та дисципліни.

А. С. Макаренко яскраво, переконливо реалізував ідею колективізму. Він докладно розробив мету, принципи, форми і методи колективної роботи, розкрив діалектику загальних і індивідуальних цілей, продумав систему перспективних ліній та шляхи організації, які б забезпечували паралельний педагогічний вплив на кожного вихованця. Важливим чинником, на думку А. С. Макаренко, є питання про стиль роботи з колективом дітей, тому успішне виховання не можливо здійснити без наявності у дитячих закладах спільного стилю і тону роботи. Єдність колективу і дружні стосунки всіх його членів, активність, яка з'являється в їхній організованій діяльності – ось невід'ємна риса такої роботи.

Вагоме значення, А. С. Макаренко, приділяв новим досягненням у колективі, тобто перспективності. Педагог був переконаний, що підростаюче покоління треба навчати думати про майбутнє, виховувати вміння мріяти, прагнення втілювати свої бажання. Підсвідомим стимулом людського життя є завтрашня радість. Вона полягає в організації нових перспектив і використанні тих, які вже існують. Цей потяг уперед, стимулює особистість із радістю переборювати будь-які труднощі, здобувати нові, більш високі вершини. Але виховання перспективних шляхів в житті молоді повинно виховуватись не стихійно, а послідовно, допомагати організовувати життя і діяльність колективу, перетворювати звичайну справу на радість.

На початковому етапі становлення педагогічних поглядів, А. С. Макаренко сприймав трудове виховання, як «трудова колорит», який стимулює «трудова інстинкти». Але згодом зрозумів, що дитина має навчитись будь-якій продуктивній праці та здобути кваліфікацію. Праця в колективі, окрім переваг організації і раціональності розподілу функцій, виступала на думку педагога, як засіб підвищення працездатності кожного підлітка; розвивала людину фізично і духовно, зміцнюючи її фізичні і моральні сили.

Таким чином, А. С. Макаренко доклав всіх зусиль, щоб виховати підростаюче покоління всебічно розвиненим, бадьорим і життєрадісним. Розроблені ним теоретичні та практичні положення організації навчально-виховного процесу створюють можливості для впровадження творчого використання різних їх варіантів у сучасній педагогічній практиці.

Политика советской власти по отношению к донскому казачеству (1936–1937 гг.)

Богдан Ивченко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

До 1936 г. на казаков были наложены ограничения по службе в РККА. Учтывая, что то время в СССР считалось временем так называемых «военных тревог», когда ожидалась война с капиталистическими странами и вполне разумным было воспользоваться военными традициями и военным потенциалом казаков, а также учтывая завершение к 1936 г. коллективизации на Дону, в результате чего донские казаки как бы влились в социальную структуру социалистического государства, этот вопрос был пересмотрен советской властью. По постановлению ЦИК СССР от 20 апреля 1936 г. отменялись все ранее существовавшие ограничения в отношении службы казаков в рядах РККА. В постановлении говорилось о «преданности казачества советской власти». После его публикации советская пресса всячески заявляла о якобы радостной реакции казаков, в том числе и донских, на это решение правительства. В ходе такой акции частичной реабилитации казачества началось создание и переименование некоторых кавалерийских частей в «казачьи». 23 апреля 1936 г. по приказу НКО СССР № 67 с 15 мая 1936 г., предусматривалось «Сформировать на Дону 13 Донскую территориальную казачью дивизию. Переименовать 6 кавалерийскую Чонгарскую Краснознаменную дивизию имени тов. Буденного в «6 Донскую казачью Краснознаменную Чонгарскую дивизию имени тов. Буденного». Комплектование как территориальных, так и кадровых казачьих дивизий проводить со всего населения Дона. Установить и ввести с осени 1936 года особую форму одежды для всех казачьих дивизий. На наш взгляд, созданные донские казачьи дивизии по своей сути таковыми не были, поскольку комплектование этих дивизий со всего населения Дона делало возможным привлечение всех местных крестьян и рабочих в их состав, которых на Дону, начиная с XX в., по сравнению с казаками по происхождению, было большинство.

Но, несмотря на такую частичную реабилитацию казачества, уже на следующий год в ходе массовых репрессий 1937 г. было возобновлено преследование некоторой части казаков. При этом в определенных приказах НКВД подчеркивалась именно казачья специфика некоторых репрессий. Так, в оперативном приказе Народного комиссара внутренних дел СССР Н. Ежова от 30 июля 1937 г. под грифом «совершенно секретно» отмечалось, что репрессиям подлежат «наиболее враждебные и активные участники ликвидируемых сейчас казачье-белогвардейских повстанческих организаций».

В письме Сталину от 15.02.1938 г. Шолохов сообщал, что в 1937 г. массово были распространены репрессии «не только против активных белогвардейцев, эмигрантов, карателей, словом тех, кого необходимо было изъять, но под эту рубрику подводили и подлинно советских людей». То есть под маховик репрессий на Дону попадали ни в чем не повинные люди.

Реагує на таку інформацію от М. Шолохова, Сталин приказав НКВД розібратися в цьому питанні. Для цього на Дон виїхав В. Е. Цесарський (начальник 4-го відділу Головного управління НКВД СРСР) і М. Ф. Шкирятов. Їх доповідь Сталіну від 23 травня 1938 р., на прикладі Вешенського району на Дону, дозволяє оцінити характер репресій. Вони повідомляли: «...з 1937 р. і початок 1938 р. в Вешенському районі арештовано 185 осіб, в тому числі 133 білогвардійця (більшість з них кулаки, учасники Вешенського контрреволюційного повстання в 1919 р. і емігранти) і 52 кулака, раніше судимих за контрреволюційну діяльність (з них 18 осіб арештовано як учасники право-троцькістських організацій)». Як ми бачимо, арештовувалися так звані «білогвардійці» (в основному учасники Вешенського казачього повстання 1919 р.) і кулаки-контрреволюціонери. Аналізуючи конкретні справи засуджених казаків Вешенського району в 1937 р., можна говорити про те, що деякі з них були засуджені: а) за шкоду в колгоспах і розорення колгоспної власності; б) за участь в контрреволюційних казачьих повстанських групах; в) за антирадянську агітацію серед казачества.

Політика нацистської окупаційної влади щодо населення польських територій (1939–1941 рр.)

Оксана Казакова

Запорізький національний університет

Серед багатьох «білих плям» в історії Другої світової війни та її основної складової – історії нацистського окупаційного режиму, найменш дослідженими є питання, пов'язані з соціальною політикою цього режиму щодо населення окупованих територій. Для максимально ефективного використання людських ресурсів окупованих польських територій німецька влада не могла не враховувати, певною мірою, задоволення деяких соціальних потреб польського населення, хоча б для того, щоб зберегти від фізичного виснаження існуючий в Генеральному губернаторстві та на «приєднаних» до рейху землях потенціал робочої сили. Нацистські керівники розуміли, що для здійснення їх військових, політичних та економічних намірів одних репресивних заходів буде недостатньо. Проведення соціальної політики мало відмінності на теренах ГГ, які включали землі Краківського, Варшавського, Радомського та Люблінського дистриктів та на «приєднаних» до рейху польських землях, до яких відносилися території Поморського, Познанського, Лодзинського та частини Варшавського довоєнних польських воєводств, і визначалося статусом цих земель у межах нацистської Німеччини та завданнями, які ставило німецьке керівництво. На третьому році існування нацистського режиму, на кінець 1941 р. при німецьких міських управліннях окупанти почали створювати відділи громадського забезпечення. Саме на них почала покладатися виключно важлива роль у здійсненні соціальної політики щодо населення польських територій. Ці відділи почали відігравати певну роль лише наприкінці нацистської окупації польських територій, на рубежі

1943–1944 років. Важливо відмітити, що для роботи у цих відділах залучалися як правило поляки або українці.

Соціальна політика німецької влади на польських територіях визначалася цілями та завданнями економічної експансії, необхідністю ефективного використання трудових ресурсів і робочої сили окупованих польських територій. Соціальне забезпечення проводилося, перш за все, з метою стимулювання виробничої активності працездатного населення. Воно було спрямовано на підтримку мінімальних життєвих потреб громадян, які працювали в інтересах Німеччини. Піклування з боку окупаційної адміністрації зводилося до мінімального продовольчого забезпечення, виплати заробітної плати, окремих випадків соціальних виплат, обмеженого медичного обслуговування, постачання товарів першої необхідності в обмеженій кількості та інших заходів. Основні соціальні виплати окупанти перекладали на органи місцевої польської адміністрації та їх бюджети, застосовуючи таким чином принцип самофінансування соціальної сфери за рахунок поневоленого народу. Особливістю нацистської соціальної політики щодо польського цивільного населення у період з 1939 по 1941 рр. було використання так званого «соціального маневрування», коли обмежені заохочувальні заходи поєднувалися з жорстким трудовим примусом та методами терору. З нападом нацистської Німеччини на Радянський Союз положення місцевого польського населення погіршилося ще більше, окупаційна адміністрація перестала турбуватися про забезпечення навіть елементарних умов існування. Таким чином, в період з початку нацистської окупації польських територій до середини 1941 року соціальні заходи німецької адміністрації щодо місцевого населення мали обмежений характер.

Історичні витоки атлантизму

Тамара Кандуба

Донецький державний університет управління

Після Другої світової війни народилася нова філософія, яка обґрунтовує практичний шлях до того, що стали називати світом демократій, вільним світом, з'являється явище та поняття «атлантизм».

Хоча в широкому історичному та культурному сенсі Атлантика включає «чотири кути» – Європу, Африку, Північну та Латинську Америку, з точки зору проблематики міжнародних відносин поняття атлантизм застосовується щодо Західної Європи та Північної Америки в контексті прояснення їхньої ролі в світових подіях.

Найбільш розповсюджене тлумачення атлантизму – «доктрина тісного співробітництва Західної Європи та Північної Америки в сфері політики, економіки та оборони». Таке визначення, безумовно, дає загальну уяву про досліджуване явище, але не розкриває всієї його глибини, тому що такого роду відносини явно не вичерпуються співробітництвом.

Свого часу Сполучені Штати виникли в горнілі повстання проти влади однієї європейської держави, Великої Британії, за життєво важливої підтримки іншої європейської держави – Франції. Таким чином, поява

незалежної Америки є певною мірою «побічним» результатом європейського суперництва, яке поступово переводило вестфальські принципи з континентального на глобальний рівень.

Участь Сполучених Штатів у Першій світовій війні та повоєнних мирних конференціях не внесли кардинальних змін в ситуацію. Більше того, війна мала наслідком серйозне піднесення ізоляціоністських настроїв серед американців, які вдалося подолати Франкліну Рузвельту лише із початком Другої світової війни. Справа в тому, що Сполучені Штати та Європа мали в I Світовій війні принципово відмінну мотивацію, яка базувалася на прямо протилежних моделях зовнішньої політики – ідеалістичній (США) та реалістичній (Європа). Не дивно, що бачення повоєнного світу також були суттєво різними при всьому формально американському походженні ідеї колективної безпеки та її інституціонального втілення – Ліги Націй.

Дипломатичні та технологічні характеристики тодішніх міжнародних відносин, а також географічне положення (відокремленість двома океанами) робили пряму військову загрозу США неактуальною. Разом з тим заслуговує на увагу дещо парадоксальна думка Г. Лундестада про те, що розвиток військової техніки, поява все швидших літаків та кораблів робили напад на Сполучені Штати все складнішим для будь-якої європейської держави.

Після закінчення Другої світової війни ситуація принципово змінилася. По-перше, система міжнародних відносин набуває біполярного характеру, а нове протистояння визначається тепер ідеологічними відмінностями. По-друге, для Заходу виникає обставина унікальної могутності Сполучених Штатів. Звернення Лондону до Вашингтону з проханням перебрати на себе відповідальність за Балкани та ситуацію в Туреччині є свідченням потреби в новому лідері. Точне визначення ролі Сполучених Штатів дав вже згаданий Гейр Лундестад, назвавши їх «імперією за запрошенням».

Лундестад не єдиний в точці зору про об'єднуючу силу радянської загрози та антикомунізму; спільна загроза стала головною причиною бажання європейців підсилення економічного, політичного та військового лідерства США. Таким чином, обставини міжнародних відносин після Другої світової війни, зміни в концепції зовнішньої політики Сполучених Штатів, дивне поєднання ідеалізму та реалізму призвели до формування особливої моделі трансатлантичного партнерства.

Музична культура Донеччини в період Великої Вітчизняної війни

Вікторія Карачевська

Донецький національний університет

Велика Вітчизняна війна стала переломним явищем в історії СРСР і Донеччини в тому числі. Зміни торкнулись усіх сфер життя суспільства і звичайно музики, що є його невід'ємною складовою.

Метою роботи є дослідження музичної культури в Донеччині в роки Великої Вітчизняної війни. Завдання полягає у вивченні етапів та умов

розвитку музичної культури Донеччини, а також розгляді певних особливостей характерних для даного регіону.

Дослідження цієї проблеми не втрачає свою актуальність і сьогодні. Вивчення музичної творчості даного періоду, не дивлячись на всі складнощі і умови її створення, надають історичні дані стосовно подій війни, ставлення фашистів до культурних установ і заходів, а також мають повчальний характер щодо виховання мужності і величезної любові до свого народу і Батьківщини.

Цій проблемі присвячені праці таких дослідників, як Акименко Ф., Березовський І. П., Даттель Е. Л., Пазяк М. Особливо цікавими та багатими на фактичний матеріал є праці Кіреєвої Т. І., Тарнавського І. С., Титаренко Д. Н. Найбільш цінними джерелами є архівні матеріали, збірники пісень і документів.

Збереглося багато пісень, переказів, легенд на Донбасі про Велику Вітчизняну війну. Фольклорні експедиції 1946 – 1949 років зібрили чимало цінного матеріалу про героїку Великої Вітчизняної війни. Серед записів тих років знаходимо пісні «Двадцять второго июня», «О чем тоскуешь, товарищ моряк», «Встелилися рейки широко», невідомі пісні-плачі тощо.

Особливе яскраве відображення знайшла тема дружби радянських народів у фольклорі періоду боротьби з фашизмом. Загальновідомими стали в цей період в Україні переробки старих пісень, радянські новотвори, зокрема: «Раскинулось море широко», «Спят курганы темные», «На опушке леса старый дуб стоит», «Бескозырка», «Вставай, страна огромная».

Особливе місце у фольклорі Великої Вітчизняної війни займають пісні радянських військовополонених і молоді, силоміць вивезених на фашистську каторгу. Це були пісні гніву і протесту проти рабства. Фашистські верховоди наказали своєму Центральному Управлінню у справах народів Сходу видати кишенькового формату збірник народних пісень спеціально для радянських громадян.

З радянських пісень молодь співала і внесла до своїх альбомів пісні: «Орленок», «Широка страна моя родная», «Калуга», «Костер», «Рябина», «Катюша». Причому пісня «Широка страна моя родная» була занесена німецькою мовою.

За свідченням нацистської пропаганди, першими кроками «відродження нормального життя» на окупованій території завжди ставало відкриття міських театрів та кінотеатрів. Місцевим акторам доводилось виїжджати на фронт та виступати там перед німецькими солдатами. Траплялося, що з рейху до Донбасу приїжджали німецькі артисти для виступів перед окупаційними військами.

На території Донеччини та Ворошиловградщини в період Великої Вітчизняної війни широко побутували пісні, складені самодіяльними поетами, кобзарями. У них звучали заклики до боротьби з ворогом. Були й люди, що водночас і словом, і зброєю били фашистських окупантів (партизанський загін Героя Радянського Союзу М. І. Карнаухова).

За постановою РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 1 квітня 1944 р. було дозволено поновити роботу Сталінського музичного училища і Артемівського музичного училища.

Отже, період Великої Вітчизняної війни докорінно змінив життя людей і взагалі їхні погляди на нього. Розуміючи важливість ідейно-пропагандистської роботи, німецьке командування намагається налагодити діяльність мистецьких установ і закладів, пильно спостерігаючи за їхньою роботою і вдаючи видимість таким чином розвиватись національній культурі. Війна і страждання, бажання перемоги об'єднувало, згуртовувало людей і народи довкола однієї мети. Незважаючи на всі труднощі життя в умовах війни і окупації, на Донеччині продовжують працювати митці, широко діють самодіяльні артисти і колективи, розповсюджуються і з'являється чимало музичних творів, які були проникнуті патріотичними мотивами, вірою і відчайдушним бажанням визволитись, здобути перемогу.

Развитие региональных моделей перехода от среднего к позднему палеолиту на территории современной Украины

Александра Качмар
Донецкий национальный университет

Проблема перехода от среднего к позднему палеолиту, формирование физического типа *Homo sapiens sapiens* и расселение его по планете, судьбы неандертальца, как биологического вида являются дискуссионными в науке. Изучение данной проблемы на территории современной Украины позволяет понять не только процессы происшедшие здесь, но и понять, как происходил процесс заселения Восточной Европы. Региональные формы двухсторонних индустрий среднего палеолита по разному сочетаются с односторонними местными индустриями и вместе с ними образуют своеобразные региональные модели.

Признаками региональных археологических моделей, являются такие показатели: 1 пространственные; 2 хронологические рамки выделяемого скопления памятников; 3 син- и эпигенетические тафономические процессы; 4 хозяйственно-функциональную; 5 культурную вариантность индустрий; 6 характер эволюции этих индустрий; 7 периодизационный статус отдельных этапов развития. Достаточно серьёзную научную апробацию прошли следующие региональные модели: 1. Донецкая, 2. Крымская, 3. Днестровская, 4. Подольская, 5. Закарпатская.

Донецкая региональная модель соответствует скоплению памятников в Северном, Северо-Западном и Южном Донбассе и прилегающих верховьях рек Днепра и Северного Приазовья (памятники Звановка, Белокузьминовка, Черкасское, Курдюмовка, Антоновка, Озеряновка, Дружковка, Александровка, Красный Яр). Такие исследователи, как Колесник А. В., Цвейбель Д. С., Векилова, Владилин, говорят о том, что в Донбассе и прилегающих территориях реконструируется следующая последовательность культурных явлений среднего палеолита: «восточный микок» – от кайдакского до удайского времени; индустрия Курдюмовки – позднеприлукское-удайское время; белокузьминовская индустрия – виточевское-раннебугское время. Генетические предшественники вариантов среднего палеолита Донбасса не найдены. Донецкие индустрии

проявляются здесь в сложившемся виде и не дают оснований говорить об их последовательной эволюции. Развитие среднепалеолитической традиции в регионе представляется в виде некой прерывистой линии и в целом служат хорошей иллюстрацией модели прерывистой эволюции культуры. Исключение составляет генетическая связь между бугским и витачевским комплексами Белокузьминовки.

Крымская региональная модель разработана Чабаём. Перспективными с точки зрения данной проблемы, являются Кабази – II, Кабази – V, Сюрень – I и Буран–Кая–III. Данные памятники в Крыму представлены 4 технологически различными традициями ориньякской, восточноселетской, крымской микокской и западнокрымской традиций. Чабай В. П., Маркс Э. Э., Отт М. пишут о сосуществовании двух культурных феноменов (крымский микок и западно-крымское мустье). То есть на протяжении, как минимум 5000 лет и это доказано антропологически, сосуществовали *homo neandertalensis* и *homo sapiens sapiens*.

Создатель Днестровской региональной модели среднего палеолита Черныш. На основании стоянки Молодова и тщательного её изучения, он делает вывод в пользу теории о генетической связи позднего палеолита со средним и о вырастании позднепалеолитической культуры из мустьерско – леваллуазской; об отсутствии прерывистой линии развития этих двух технологических комплексов.

Исследователи Закарпатской (памятник Корольово) и Подольской региональных моделей развития, так же утверждают на основании археологических данных о непрерывности освоения территории Закарпатья и Подолья и эволюции технологических комплексов.

Подытоживая всё выше сказанное, можно сделать вывод о разнообразии сценариев перехода от среднего к позднему палеолиту: 1 сценарий аккультурации и 2 сценарий эволюции локального среднего палеолита.

Проблема перехода от среднего к позднему палеолиту, формирование физического типа *Homo sapiens sapiens* и расселение его по планете, судьбы неандертальца, как биологического вида являются дискуссионными в науке. Изучение данной проблемы на территории современной Украины позволяет понять не только процессы происшедшие здесь, но и понять, как происходил процесс заселения Восточной Европы. Региональные формы двухсторонних индустрий среднего палеолита по разному сочетаются с односторонними местными индустриями и вместе с ними образуют своеобразные региональные модели.

Харківський і одеський епізоди у біографії О. М. Дондукова-Корсакова: генерал-губернаторські роки (1880–1882 рр.)

Максим Кашкаєв
Одеський національний університет

Кінець XIX століття був одним з визначальних періодів в історії Російської імперії загалом і українських губерній зокрема. Біографія

О. М. Дондукова-Корсакова може слугувати наочним прикладом до його вивчення. О. М. Дондуков-Корсаков брав участь практично у всіх тогочасних війнах Російської імперії: Кавказькій компанії проти повстання Шаміля, Кримській 1853–1856 рр. і російсько-турецькій 1877–1878 рр.; був начальником військового штабу Війська Донського (1860–1863), працював у Міністерстві внутрішніх справ (1868), обіймав посаду генерал-губернатора Київського, Подільського і Волинського (1869–1878), імператорського комісара у Болгарії, головначальствуючого на Кавказі і командуючим кавказького військового округу (1882–1890).

Коли О. М. Дондуков-Корсаков виконував обов'язки російського імператорського комісара і командувача окупаційними військами в Болгарії, він і М. П. Ігнат'єв запросили до співпраці у розробці основних положень конституції Болгарії О. Д. Градовського (1841–1889), правника, випускника харківської другої гімназії, Харківського університету, колишнього редактора «Харьковских губернских ведомостей». О. Д. Градовський на той час був відомим спеціалістом з місцевого самоуправління, історії російського та іноземного права, а також викладав у Петербурзькому університеті. Після впровадження конституції його потім називали її «хрещеним батьком».

Нас цікавить аспект біографії О. М. Дондукова-Корсакова, а точніше відтинок, у два роки з лютого 1880 р. по січень 1882, коли він був харківським, а потім й одеським тимчасовим генерал-губернатором. Варто сказати, що події, які відбулись у суспільному житті наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. були доленосними для Російської імперії. Замах 2 квітня 1879 р на Олександра II став останньої краплею після цілої низки попередніх замахів на імператора і посадовців різних рівнів. Імператор видав указ 5 квітня 1879 р. про заснування тимчасових генерал-губернаторств у Одесі, Харкові, Санкт-Петербурзі, а також надання деяких особливих прав генерал-губернаторам в Москві, Києві і Варшаві для охорони порядку і громадського спокою у довіреному ним краї.

7 квітня 1879 р. першим тимчасовим харківським генерал-губернатором був призначений М. Т. Лоріс-Меліков, а 14 лютого 1880 р. його заступив О. М. Дондуков-Корсаков. О. М. Дондуков-Корсаков виконував обов'язки порівняно недовго, неповний рік, до 13 січня 1881 р. Після Харкова, його призначили до Одеси, замінити колишнього відомого шефа жандармів О. Р. Дрентельна. В Одесі О. М. Дондуков-Корсаков був тимчасовим генерал-губернатором до 1 січня 1882 р.

О. М. Дондуков-Корсаков знаходився на кожній з посад тимчасового харківського і одеського генерал-губернатора кожного разу неповний рік. Цього часу йому вистачило для того, щоб увійти у стан справ, набрати команду в управління і приступити до роботи. О. М. Дондуков-Корсаков налаштував механізм взаємодії як з центральними урядовими установами, так і з місцевими губернаторами, градоначальниками й іншими чиновниками. Наприклад в Одесі генерал-губернатор успішно слідкував за порядком, за дотриманням громадського спокою у підпорядкованому йому краї, здійснив деякі заходи щодо запобігання кризових ситуацій у сільському господарстві регіону, швидко реагував на різні нагальні проблеми і брався їх вирішувати, брав участь у громадському житті міст. Серед національних

груп населення на підпорядкованій генерал-губернаторові території особливу увагу він приділяв єврейському питанню. Харківський і одеський періоди стали важливими у біографії генерал-губернатора і такими, що заслуговують більшої уваги і ґрунтовного дослідження.

Викрадення цінностей від шанованих святинь Києва (кінець XVIII – початок XX ст.)

Антоніна Кізлова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Внутрішнє сприйняття сакрального проявляється не тільки у шануванні святинь, а й у спробах завдати їм шкоди. Зокрема у цій роботі ми поставили завдання розглянути і проаналізувати вдалі й невдалі спроби обікрати чудотворні реліквії та ікони Києва, щоб визначити можливі мотиви такої поведінки і реакцію на неї з боку служителів Церкви.

Проблема викрадення цінностей від святинь на українських матеріалах окресленого періоду фактично не досліджувалася. Про те, що були православні, здатні обікрати навіть загальношановані святині, свідчать рапорти про крадіжки у храмах та листування поліції з монастирями.

Вдалося віднайти відомості, що коштовні речі викрадали з Софії Київської (з Любецької ікони Богородиці – срібні вінці (1816 р.), срібну ручку (1820 р.); з Любецьких ікон Богородиці й Спасителя – срібні золочені вінці (1820 р.), з ікони свт. Миколая Мокрого – срібного золоченого привісного хреста (1831 р.) і з Михайлівського собору Михайлівського Золотоверхого монастиря (з Новодворської ікони Богородиці – оклад правої руки й срібну привіску (1797 р.), з ковчежця для часточок мощей різних святих – штофний покривець (1797 р.), з мощей св. вмц. Варвари — срібний вінець (1816 р., 1820 р.).

Крадіжки траплялися переважно під час скупчення людей. Тож незважаючи на те, що в названих храмах постійно перебував хтось із кліриків, знайти і покарати злодіїв вдавалося не завжди. Проте є свідчення, що гробовий ієромонах встиг упіймати селянина, який хотів украсти гроші з гробу св. вмц. Варвари.

За крадіжку від святині засуджували до 10 ударів батоґом, таврування й довічної каторги. При цьому крали порівняно невеликі й недорогі предмети. Прикметно, що серед винних – срібляр, який мав уміти оцінювати різні срібні вироби, та обрав саме ручку від ікони Любецької Богородиці.

В одному з документів Київського військового суду обкрадання святинь названо святотатством. Це, очевидно, узгоджується з думкою Церкви. Принаймні відомо, що ще в XVII ст. Феодосій Софонович включив до вибірки чудес св. вмц. Варвари епізод з покаранням «ведомых диаволомъ» злодіїв.

Служителі Церкви наглядали за богомольцями, ховали в ризницю їхні найкоштовніші дари. Не втрачало актуальності й поширення сказання про те, як ікона св. свт. Миколая Притиска «притиснула» святотатців.

Таким чином, злодії брали те, що було найпростіше швидко зірвати й непомітно сховати, не враховуючи вартості речей.

Невідомо, наскільки ті, хто наважувався привласнити річ від шанованої святині, знали про можливе покарання, але помітно, що Божої кари вони боялися не настільки, щоб утриматися від крадіжки.

Втім, потребує перевірки версія, за якою привіски могли забирати з собою як частинку святині, вважаючи це злочином, а проявом шанування, що було зафіксовано на матеріалах Південної Росії.

У храмі шановані реліквії та ікони намагалися оберігати не тільки шляхом охорони, а й шляхом впливу на свідомість віруючих.

Передумови формування «північноатлантичного трикутника»

Тетяна Клиніна

Донецький національний університет

В умовах загострення протиріч і суперництва між США та Великою Британією ліберальний уряд Макензі Кінга, намагаючись досягти державної незалежності Канади проводив зовнішньополітичний курс, направлений на збереження тісних відносин як з Великою Британією, так і зі США. Але поступово симпатія Канади перейшла на бік США, які відразу встановили дипломатичні відносини з домініоном, щойно Канада за рішенням імперської конференції 1926 року отримала незалежність у зовнішньому курсі.

В липні – серпні 1932 року в Оттаві проходила економічна конференція метрополії та домініонів, метою якої було введення протекціоністських заходів для захисту імперських інтересів. Оттаванські угоди 1932 року представляли собою систему двосторонніх торговельних договорів між Англією та окремими домініонами, а також між самими домініонами. Оттаванська англо-канадська торговельна угода встановлювала систему пільгових митних тарифів для імпорту англійських промислових товарів до Канади та канадської сільськогосподарської продукції до Англії.

В 1930-1935 роках Канада йшла загалом британським курсом, оскільки торговельні відносини між Канадою та США стримувались не лише внаслідок укладення Оттаванських угод, а й в результаті прийняття конгресом США в 1930 році закону Хаулі – Смута, згідно якого були введені найвищі в світовій історії мита на імпортовані товари.

Канада – найближчий сусід США – була єдиною країною на Американському континенті, яка не мала торговельної угоди зі США. На імперській конференції в Оттаві в 1932 році Канада зіткнулася з небажанням Англії допомагати в індустріалізації домініонів. Діяти в руслі зовнішньоекономічної політики Британії Канаді стало невідповідно, тому вона поступово задивлялася на американські ринки, вбачаючи в цьому перспективи отримання додаткових капіталів.

Після приходу до влади ліберального уряду Макензі Кінга активність в справі економічного зближення зі США перейшла на новий рівень. Вже 24 жовтня 1935 року Кінг зустрівся з американським посланцем в Оттаві та поставив питання про укладання торговельної угоди.

В політичних колах канадську ініціативу прийняли з радістю, і 15 листопада 1935 року канадсько-американський торговельний договір був підписаний. Необхідно сказати, що укладання торговельної угоди між Канадою та США в 1935 році та послаблення між ними тарифних бар'єрів вплинули на Велику Британію. Влітку 1936 року в Лондоні завершилися переговори про новий торговельний договір між Канадою та США, підписаний 23 лютого 1937 року. Англія повинна була гарантувати пільговий тариф на розширений асортимент канадських товарів, а також поширити для Канади преференції в британських колоніях. Значно зменшувався об'єм англійських товарів, які потрапляли на ринки Канади під захистом преференції.

Наступним кроком на шляху зближення Канади та США став підписаний 17 листопада 1938 року другий канадсько-американський торговельний договір, який вступив в силу 1 січня 1939 року. Згідно цього договору США знизили тариф за 202 пунктами, що складало 83 % усього канадського експорту до США. Зі свого боку Канада знизила мита на 283 найменування американського товару, в тому числі текстильні товари, сталь, обладнання, сільськогосподарські машини та дозволила вільний імпорт 146 видів товарів. Уряд Кінга також відмінив 3 %-кове мито на всі товари, які завозилися на територію Канади не з країн Британської імперії.

Таким чином, ці торговельні договори підводили зовнішньоторговельну базу під воєнно-політичне співробітництво між Канадою та США. Однак наслідки економічного зближення зі Штатами були для Канади не зовсім сприятливими, оскільки послабивши залежність від британського капіталу, країна потрапила в залежність від американського. Хоча військово-політичне зближення в цей період не призвело до підписання угоди про спільну оборону, Макензі Кінг та Франклін Рузвельт значно наблизилися до цієї ідеї.

Роль Кирилло-Методієвської традиції в сучасній культурі Росії

Н. Клышнюк

Белгородский государственный университет

Русский язык является одним из восточнославянских языков. Русский язык – самый распространённый из славянских языков и самый распространённый язык Европы, как географически, так и по числу носителей языка как родного, что предопределяет его глубочайшие корни и связи с другими языками. Большое влияние на современный русский язык оказали языки, с которыми русский (а ранее древнерусские и праславянские диалекты) длительное время контактировал. Один из наиболее древних слов заимствований – восточно-германского (готского) происхождения, а после – слова греческого и тюркского происхождения. Множество лексических заимствований русский язык имеет из церковнославянского языка. В XVI – XVII вв. основной источник заимствований – польский язык. Благодаря польскому посредничеству, большое число латинских, романских

и германских слов вошли в русский язык. С XVIII в. заимствования поступают в основном из нидерландского, немецкого и французского языков. Сегодня мощным источником влияния является английский язык. Таким образом, лексические и грамматические черты современного русского языка являются результатом длительного исторического развития, взаимодействия различных языков, диалектов, распространённых на великорусской территории.

Возможно, что у славян до появления славянской азбуки существовала протописьменность, представляющая собой руническое письмо. Но особенностью кирилловского алфавита, которая во многом способствовала его скорому распространению является то, что славянами воспринималось лишь вокализировано-звуковое письмо, которое впоследствии и было принесено Кириллом и Мефодием.

Церковнославянский пласт, как один из глубинных слоев современного русского языка, возник в результате адаптации в русской культуре первых христианских книг, переведённых с греческого языка в IX – XI вв. На сегодняшний день церковнославянский язык – это язык богослужения православных славян, т.е. русских, украинцев, белорусов, болгар, македонцев, сербов, черногорцев. В течение многих столетий этот язык был основой религиозных и культурных связей разных славянских народов. Это основано на глубинных функциях естественного языка, который выступает составной частью среды обитания человеческого коллектива, народа и каждого человека.

Особенностью церковнославянского языка является то, что он очень быстро, уже в X – XI вв., становится одним из книжно-литературных языков всех восточных славян. В этом качестве на Руси он пережил долгую историю и в основных своих чертах сохраняется и в сегодня издаваемой литературе. Но этот язык был также языком науки, на котором излагались представления о мире, человеке, истории. Отметим, что помимо церковнославянского письменного языка, восточные славяне писали и на близком и похожем ему древнерусском языке. При этом, в результате тщательного учета фонетического состава старославянского языка кирилловский алфавит (кириллическая и глаголическая азбуки) имел все буквы, необходимые для передачи этого языка. Кирилловский алфавит был пригоден и для точной передачи позднейшего русского языка. Соответствие кирилловского алфавита русскому языку подтверждается тем, что за тысячу с лишним лет в этот алфавит понадобилось ввести лишь две новые буквы. Несмотря на то, что многие буквы кириллицы совпадают по форме с греческими буквами, кириллица (равно как и глаголица) должна быть признана одной из наиболее самостоятельных, творчески и по-новому построенных буквенно-звуковых систем. Исторические хроники, летописи и прочая внецерковная литература, написанная на древнерусском языке, существует лишь благодаря влиянию церковнославянской письменной традиции на древнерусский язык.

Следует отметить, что церковнославянский язык в период своего распространения у восточных славян выполнял не только общеобразовательные функции. Во-первых, с возникновением письменности снималась проблема самоидентификации восточных славян в

окружении других народов и этносов. Наличие единой письменности, единой культуры, которую она передавала в языке, в слове, выделяло и укрепляло роль славянских народов на мировой арене той эпохи. Кроме этого письмо становится средством закрепления речи, что ведет к укреплению позиции русского языка среди других языков и диалектов. Также церковнославянский язык, воспринимался как кодифицированный, нормированный, литературный вариант родного языка в отличие от латинского языка, выполнявшим подобную функцию общения с христианским Богом. Это также способствовало поддержанию взаимопонимания поколений, сохранения опыта прошлого в культуре.

Еще с самого появления письменности, благодаря переводу для славян христианской религиозной литературы, стало возможным приобщение восточных славян к христианским идеалам и ценностям. Следует добавить, что письмо хоть и является средством закрепления речи, но является более консервативным и стабильным феноменом по сравнению с ней. Письмо вообще (и алфавитное письмо в частности) является целостной семиотической системой. Следует подчеркнуть, что в алфавите языка всегда имеются семантические ассоциации между самими знаками (буквами) и их именами, с одной стороны, и различными явлениями культуры – верованиями, обрядами, мифами и тому подобное, с другой. Еще К. Г. Юнг говорил, что язык есть регистратор традиции, преемственного знания, и представляет собой систему социальных «образцов» свидетельствующих о ходе суждений данного народа или расы. Данный феномен языка философ и историк науки М. К. Петров называет «социокодом», который определяет основу знаковой реальности культуры. Он пишет, что «социокод» фактически совечен социальности: не может существовать общество без внесоциального кодирования, а такое кодирование немыслимо без языка. Материалом, «геном» социального кодирования как раз и является язык. Таким образом, русский язык выступает в роли важного социального элемента.

Специфика современного состояния языковой ситуации в России свидетельствует, что основные изменения в сфере языка и общения являются прямым следствием общественных изменений. Наиболее заметными представляются два процесса. Это, во-первых, жаргонизация литературной речи и, во-вторых, усиление процесса заимствования иноязычных слов. Данная проблема затронула практически все классы общества и проявляется фактически во всех ее сферах. В современной российской культуре можно констатировать явления дробления единого русского языка, на язык литературы, науки и масс, общества и СМИ, элиты и общечеловеческого, молодежи. При этом естественно возникает угроза единству и целостности русского литературного языка и его нормам. По причине своей полифункциональности в некоторых случаях язык может выступать инструментом насильственного влияния на человека, общество. Так Георг Шмидт-Рор, работавший в секретном социолингвистическом отделении СС и бесследно исчезнувший в феврале 1945 года, писал: «Управление языком – это управление народом. Искусственным введением определённых слов и понятий вполне можно влиять на носителей языка, заставлять их думать и действовать по-другому», а также «расширение

сферы распространения определённого языка расширяет и власть народа-носителя этого языка». Фактором использования языка в создании массовых настроений является то, что подавленная ранее государством активность большинства членов общества в период реформирования страны нашла взрывной, неконтролируемый выход. В этой ситуации контроль массовой коммуникации, вербальных и невербальных знаков позволяет целенаправленно управлять массовым сознанием в огромных масштабах. Причина этого заключена в характере массового сознания - подверженность внушению и эмоциональному заражению, тенденции к безотлагательному претворению в жизнь внушенных идей, отсутствие критичного осмысления действительности (мышление образами, порождающими друг друга ассоциативно), коллективное снижение интеллекта массы адептов.

Современная ситуация, как в Украине, так и в России свидетельствует, что в процессе частой и агрессивной языковой политики внутри религиозных объединений, происходит целенаправленное влияние на язык, изменение содержания знаков, действий, процессов как в языке, так и в других семиотических системах. Духовные лидеры большинства религиозных деструктивных объединений, разрушающих духовное и психическое состояние личности, культуры, социальные нормы, активно применяют некоторые особенности естественного языка в массовой коммуникации для манипулирования сознанием и контроля поведения своих адептов.

Часто такое языковое воздействие имеет место на конечном этапе установления контроля над сознанием, так называемой стадии замораживания (консервации новых стереотипов), когда устанавливается тотальный контроль над личностью адепта. Это достигается через изменение лексикода языка, вторичного кода. Изначально основной код языка устанавливает исходные денотативные значения слов, но во многом остается зависимым от лексикода, от которого зависит сознание слов, выражений. При этом коннотативный лексикод приписывает другие смыслы означаемым денотативного кода (фактически словам языка), но использует правила артикуляции, предусмотренные последним. Легкость, с которой неофит принимает тот или иной стиль мышления, основывается на том, что лексикод более изменчив, часто зависит от того, кто именно говорит, и от социальной принадлежности говорящего. Также фактором, облегчающим изменение лексикода, выступает массовое сознание, создающее прямое отождествление знака и обозначаемого, имя вещи и ее сущности. При этом слово, направленное на массы, обладает fasciniрующим воздействием на адресата: они обладают максимальной способностью убеждать. Лексикод может изменяться не только через введение новых слов с новой смысловой нагрузкой. Это делается и через контекст, который может формироваться с учетом требуемого лексического значения. Ведь контекст несет в себе обратную, отраженную информацию об этом лексическом значении. Например, анализ смыслового соответствия «Нового Мирового Перевода» Библии, осуществлённого свидетелями Иеговы, еврейским и греческим текстам Священного Писания, который выполнили эксперты Российского Библейского Общества в 1996 г., отмечает, что перевод сильно идеологизирован, научные требования явно подменяются в нём

конфессиональными интересами, в ряде случаев вместо прямого перевода текст истолковывают в духе вероучения свидетелей Иеговы и так далее. Данный пример языковой политики в современных религиозных объединениях не является единственным.

Резюмируя сказанное, отметим, что в Российском государстве давно назрели проблемы в языковой сфере, что находит своё отражение в культуре и социуме. Проблемы низкой культуры в молодёжной среде, отрицательное и пренебрежительное отношение к своему прошлому и к своим традициям лежат в области языковой сферы, так как именно через язык происходит связь поколений, различных культур и народов. Факты применения техник манипулирования сознанием адептов, ведущих к трансформации языковой картины мира, подтверждают отход от основ кирилло-мефодиевской традиции. Обратной стороной изменения языка становится феномен асоциализации человека, а также непонимание человеком языка общества. Вплоть до программирования открытого противостояния человека нормам и законам общества. Пренебрежительное отношение к своему языку, как и подобное отношение к своему прошлому, к своей истории разрушает, разрушает современный русский язык, что спровоцировано отходом от кирилло-мефодиевской традиции. Именно поэтому актуальным является сохранение литературного русского языка.

О застольных играх и развлечениях древнегреческих граждан VI – V в.в. до н.э.

Ирина Кныш

Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина

В Древней Греции отличительным качеством свободного человека являлось наличие досуга. Симпосий был распространенной формой организации свободного времени граждан, которые объединялись в небольшие группы с общими взглядами и интересами не только для совместной трапезы, но и для отдыха, развлечений, интеллектуальных, философских бесед. Считалось, что для приятного общения количество гостей не должно было превышать число муз, то есть девяти. Одновременного, на таком пиршестве также заключались финансовые сделки, торговые, брачные договора.

Как и всякий, пусть небольшой и быстротечный праздник, симпосий вырывал человека из унылого однообразия каждодневного существования со всеми невзгодами, тяготами и заботами, и тем самым открывал перед греком путь к свободному, творческому самовыражению, превращая его, хотя бы на короткое время в «человека играющего».

Цель и смысл образцового симпосия были определены поэтом Ионом Хиосским (V в. до н.э.) в виде краткой формулы: «пить, играть и размышлять о справедливом». Участнику такого застолья следовало пить в меру, чтобы выпитое приводило его в доброе расположение духа и склоняло к известного рода игривости, но при этом не лишало способности здраво

судить о вещах, даже о самых возвышенных. Греки считали хорошим тоном пить умеренно, чтобы можно было вернуться домой без помощи слуги.

Симпосий характеризовало совместное винопитие, которое сопровождалось различными играми и развлечениями. Вино, даже крепкое не лишало участников пира возможности вести беседы на философские, литературные темы, блеснуть меткой, острой, удачно найденной стихотворной строкой, развлечь друг друга импровизированным каламбуром, заинтриговать загадкой – схолиями.

Но пиршество сопровождалась не только различными беседами, а и музыкой, пением, танцами, играми. Среди присутствующих выбирали верховного распорядителя вечера – симпосиарха, который направлял ход беседы, определял условия игр, следил за их выполнениями. Известны были несколько видов игр, но одной из самых любимых и распространенных являлся коттаб, требовавший от игроков умения определённым способом вылить остатки вина из чаши.

Пирующие любили смотреть и на танцы, выполнявшиеся приглашенными танцовщицами, которые нередко сопровождалась акробатическими номерами. Часто бывало, что и сами гости пускались танцевать. Иногда на симпосий приглашали актёров, разыгрывавшие небольшие сцены, а порой даже целые представления.

Жёны, матери, сёстры не участвовали в симпосии, но присутствующие не были лишены женского внимания. Здесь могли появляться женщины низкого социального положения – флейтистки, танцовщицы, акробатки. Они развлекали мужчин танцами, пением, фокусами и любовью. Постоянными гостями подобного вечера были гетеры.

Таким образом, форма организации и проведения симпосия является важнейшим показательным элементом тонкостей общественной жизни и досуга греческого гражданина, основу которого составляли беседы на различные темы, а также всевозможные игры и развлечения.

Смерть Й. Сталіна: хвороба чи змова?

Юлія Коваленко

Донецький національний університет

Постать Й. Сталіна – серед найпопулярніших у науковій літературі. Попри загальну обізнаність у його житті не позбавляє спокою питання, чи могла така людина померти так просто без всіляких втручань збоку заздрісників.

Припущення про те, що Сталін помер передчасно, в результаті змови і отруєння поволі діючою речовиною, дуже поширені. Багатьом відомо, що Сталін був фізично нездоровою людиною, часто хворів і скаржився на біль у м'язах рук і ніг, але все ж таки теорія отруєння висловлюється і в одній з останніх біографій Сталіна, написаній Радзінським з використанням раніше засекречених архівних документів. Фактичної основи такі припущення не мають. Проте непрямі дані – офіційна фальсифікація дати крововиливу, що трапився у Сталіна в мозок і місяця, де це трапилося (дача в Кунцево, а не

кремлівська квартира), невиправдана багатогодинна затримка у виклику лікарів, а також незвичність поведінки найближчих соратників Сталіна передусім Берії і Маленкова, на яку звернули увагу не тільки співробітники його охорони, але і чергуючи біля ліжка хворого лікарі, використовуються як свідчення на користь змови.

Повернемо до теми здоров'я і хвороби Сталіна. Перший інсульт відбувся у Сталіна між 10 і 15 жовтня 1945 року, проте ніяких медичних деталей про характер захворювання не збереглося. Тільки недавно по спогадах лікарів, що проводили патологоанатомічні дослідження після смерті Сталіна, можна припустити, що перший інсульт восени 1945 р. не супроводжувався крововиливом. Після такого інсульту необхідно змінити режим і зменшити об'єм роботи. Сталіну це, очевидно, пояснили. З 1946 р. він став пізніше і рідше з'являтися в Кремлі. Довше за три години у Кремлі вже не працював і приїжджав у свою офіційну резиденцію далеко не щодня. У 1946 р. спеціально для Сталіна був збудований великий санаторний комплекс на березі гірського озера Ріца в Абхазії.

21 грудня 1952 року Алієва востаннє приїжджала до батька на дачу в Кунцево. Це був його офіційний день народження, йому виповнилося сімдесят три роки. Вона звернула увагу на те, що у батька змінився колір обличчя, що було ознакою підвищеного кров'яного тиску. Але оглядів Сталіна вже ніхто не проводив, його особистий лікар був у в'язниці. Сталін кинув палити через симптом «браку повітря для дихання» і біль у легенях. Це були ознаки емфіземи легенів, що починалася. Процес руйнування організму можна було уповільнити умовами повного спокою і санаторного режиму. Проте восени і взимку 1952–53 рр. Сталін позбавив себе традиційної відпустки. Це не була змова проти самого Сталіна, що так тривало готувалася, а змова, що стихійно виникла у зв'язку з його хворобою.

Й. Сталін втратив владу разом з своєю свідомістю після масивного інсульту, що паралізував його. Три його соратники затримали повідомлення про хворобу для того, щоб ліквідувати створену Сталіним розширену Президію ЦК КПРС і утворити тріумвірат для управління країною. Ця узурпація влади відбулася в короткий період часу між крововиливом у Сталіна, що трапився ранком 1 березня, і викликом до хворого лікарів вранці 2 березня 1953 року. Всі біографи Сталіна при аналізі тих подій використовували лише дві версії, оскільки інших не було. Одна з них належить М. Хрущову, що висловив її в своїх мемуарах, опублікованих вперше на Заході в 1971 р. Друга належить деяким працівникам охорони Сталіна, що чергували на дачі в Кунцево у фатальну ніч з 28 лютого на 1 березня 1953 року. Ця версія з'явилася порівняно недавно і увійшла до біографій Сталіна, опублікованих в останнє десятиліття, автори яких змогли записати розповіді деяких охоронців. Оскільки версії Хрущова і охоронців в основному співпадають, то картина, що вимальовувалася таким чином, вважалася об'єктивною. Теорія змови і «вбивства» ґрунтувалася на наявності «мотивів» у вигляді загрози, яку Сталін до кінця лютого 1953 являв для своїх соратників.

Отже, в сучасній літературі циркулюють дві версії щодо смерті Й. Сталіна. Перша є традиційною і пов'язує її з хворобою, друга – сучасніша – натякає на отруєння, але вона недостатньо підкріплена фактами.

Інститут радянських радників у Війську Польському та Міністерстві Національної Оборони ПНР (1943–1956 рр.): цілі, завдання та результати діяльності

Іван Ковальов

Варшавський університет

Історія інституту радянських радників в країнах Східної Європи відноситься до тієї групи проблем, які до сьогодні залишаються в вищій мірі заполітизовані й через те не можуть бути проаналізовані в повному обсязі. Головною причиною неможливості проведення повного аналізу питання слід вбачати перед усім у проблематичності доступу до головних джерельних баз архівів ВКП (б), НКВС і МЗС СРСР, в яких перебуває переважна більшість інформації щодо становлення, діяльності та діапазону компетенцій інституту радянських радників при головних міністерствах країн Центральної й Східної Європи. Слід зазначити, що наприкінці ХХ на початку ХХІ століть російські й польські дослідники проблеми ввели до наукового обігу кілька цікавих архівних документів, на підставі яких можна спробувати прослідити діяльність інституту радників при головних урядових інституціях комуністичної Польщі: Міністерстві Державної Безпеки й МНО. Саме цим міністерствам і їх галузям в країнах «народної демократії» відводились головні завдання будівництва нової влади: зайняття території, ліквідація легальної й нелегальної опозиції, охорона владних структур, поліційні функції тощо. В даній праці на підставі існуючої літератури й доступних матеріалів з польських архівів (Архів Нових Актів, Центральний Військовий Архів) спробуємо коротко представити головні проблеми становлення, діяльності й причин ліквідації інституту радянських радників при Міністерстві Національної Оборони Польщі в 1943-1956 рр.

Відомо, що радянські офіцери й фахівці становили переважну більшість командного складу Війська Польського від самого моменту його заснування в 1943 р. В міру розвитку польських збройних сил в останній фазі Другої світової війни й після неї дана тенденція почала змінюватись на користь представників титульної нації, тобто поляків. Власне тоді, як вважають російські дослідники, з'явилась пряма необхідність впровадження інституту радників до війська як елемент прямого контролю за діяльністю польських офіцерів. Їх присутність з самого початку трактована була польською стороною як тимчасове явище, подиктоване необхідністю підготовки кваліфікованих кадрів. Запрошення радників відбувалось за одним шаблоном: керівники держави за посередництвом радянського посла звертались до Москви з проханням призначити спеціалістів до певних міністерств Польщі. Далі Управління справами Ради Міністрів СРСР розглядало позику і радник висилався в державу призначення. Прикладів такого типу знаємо не багато: 20.02.1945 року польський уряд просив переслати до країни невелику групу радників, Юзеф Циранкевич 6.08.1949 року просив Сталіна призначити до МНО кільканадцять радянських радників і офіцерів політичних та на весні 1953 Болеслав Берут при посередництві посла СРСР у Варшаві звертався до уряду СРСР з проханням

відделегувати до Польщі трьох військових спеціалістів вищого командного складу.

Підкреслимо, що діяльність і функції радянських радників в польській армії проаналізувати можемо лише на підставі спеціалістичної Головнокомандуючого Війська Польського М. Ролі-Жимерського з жовтня 1946 року. Функції й обов'язки радників були викладені також в спеціальній інструкції, доданої до постановлення Ради Міністрів СРСР «О покращенні керування радянськими радниками й спеціалістами...». Аналіз тих документів дає підстави вважати, що хоч діяльність радників була підпорядкована польському командуванню а їх компетенції обмежувались до певних функцій, контакт і безпосередній вплив на радника набув зв'язкового характеру між польською владою та радянським керівництвом. Найвиразніше це проявилось в роки сталінізації й терору, коли політичні діячі, борючись за владу, переказували при посередництві радників до Москви вигідну для себе інформацію, що могла усунути противника з політичної сцени. Власне це й багато інших факторів вплинули на зменшення результативності праці інституту після смерті Сталіна та його ліквідації в жовтні 1956 року.

Докраїнська історіографія історії Нової Січі

Діна Колодчук

Донецький національний університет

Нова Січ – остання з Запорізьких Січей, що існувала на українських землях. Період її існування – це час повернення Війська Запорозького Низового під російську протекцію, який закінчився ліквідацією Запорозької Січі російським царом.

Історичні праці про Нову Січ з'явилися ще на межі ХVІІІ – ХІХ ст., створивши історіографічну базу з найширшим спектром думок, оцінок, поглядів щодо існування Нової Січі.

У ХVІІІ – першій половині ХІХ ст. домінувала історіографія, яка віддзеркалювала ідеологію дворянства. Носіями та творцями історичних знань були представники козацької старшини, збирачі та аматори старовини, вчителі, духовенство. Твори багатьох із них стали безцінним історичним джерелом.

С. Мишецький, Д. Бантиш-Каменський, О. Рігельман, Я. Маркович, С. Зарульський, А. Шафонський виявляли, збирали, опрацьовували та публікували історичні твори про Нову Січ, іноді з власних спостережень. Керуючись власними цінностями, маючи своєрідні уявлення про соціально-політичне становище у державі, ці дослідники по-своєму сприймали дійсність, їхня точка зору мала упереджений характер. Вони лише частково торкалися історії Нової Січі, висвітлюючи окремі її аспекти в контексті ширших проблем. Спеціально Новій Січі свою роботу – «Історія Нової Сечи последнего Коша Запорожского на основании подлинных документов Запорожского Сечевого Архива» – присвятив А. Скальковский. Будучи російським чиновником, але ставлячися з симпатією до козаків, він різко

негативно оцінював їхні дії, що йшли врозрід з інтересами Російської держави, водночас надавав велике значення визвольній боротьбі козаків проти турецько-татарської агресії.

Усі представники дворянської історіографії ідейно виправдовували колоніальний наступ на Україну, її вольності, обґрунтовували ліквідацію давнього зосередження незадоволених народних мас в особі вільнолюбної Запорозької Січі.

Історіографія другої половини XIX ст. про Нову Січ мала вже інший відтінок. У цей час утвердився народницький напрямок, яскравими його представниками були М. Костомаров, М. Максимович, В. Антонович, М. Драгоманов. Їхню традицію розвинули О. Єфименко, Д. Яворницький, А. Кашенко, М. Грушевський. Подвижницька діяльність цих дослідників щодо пошуку, виявлення, дослідження старожитностей козацького краю дала можливість зібрати й оприлюднити безцінний матеріал про Запоріжжя. Вони об'єктивніше висвітлювали історичний процес, виставляючи козаків головними носіями національних цінностей, культури, мови, звичаїв, традицій. У цей період у Львові, Києві, Одесі були створені наукові товариства, які займалися пошуковою, публікаторською, культурно-освітньою діяльністю в галузі історичної науки, тісно співпрацювали з вищезазначеними дослідниками козацтва.

Тематика досліджень українських авторів дореволюційного періоду багатоаспектна: історія виникнення Нової Січі; її кордони, флора й фауна; господарська діяльність січовиків; вольності козаків; адміністративно-територіальний устрій Січі; судова система, військовий устрій Нової Січі; національно-визвольна боротьба козаків проти турецько-татарської агресії; політичне життя Січі; співіснування Нової Січі з Російською імперією; передумови ліквідації Запорозької Січі.

Твори багатьох дослідників історії Нової Січі дореволюційного періоду можна вважати вторинним історичним джерелом. Адже в них зосереджений великий пласт інформації, почерпнутий із первинних джерел, серед яких мемуари, щоденники, приватне листування, подорожні нотатки, звіти, укази імператриці, донесення кошових та інших представників старшини, рапорти, доповіді тощо. Безцінним джерелом, запровадженим у науковий обіг дореволюційними істориками, є Архів Коша Нової Запорозької Січі.

Історіографічний досвід дослідників історії Нової Січі дореволюційного періоду активно формував науковий світогляд, історичну культуру, національну державницьку свідомість громадянства, їхні цінності й орієнтири. Вони зберегли історичну пам'ять, примножили історичні знання про славетну сторінку історії нашого народу – Війська Запорозького Низового.

Отрицание факта существования летописных братьев князя Рюрика в отечественной историографической традиции

Александр Колотушкин

Белгородский государственный университет

Во всех русских летописных сводах имеется информация о том, что на призыв славяно-финских послов, отправившихся «за море» на переговоры к варягам, откликнулись три брата. Братьев этих звали Рюрик, Синеус и Трувор. Через два года после их прихода на Русь сообщается о смерти Синеуса и Трувора. Но в то же время нет никакой информации об обстоятельствах смерти и местонахождении их могил. Скудность летописных сообщений о братьях Рюрика породила множество мнений в историографии: от всевозможных этимологий имен братьев до полного отрицания их существования вообще. Так, в отечественной историографии существуют две основные версии, отрицающие факт существования Синеуса и Трувора как реальных исторических деятелей. Одним из основных аргументов для данных утверждений является отсутствие имен братьев в западных хрониках.

Согласно первой версии, высказанной исследователем Н. Т. Беляевым, имена Синеус и Трувор не следует интерпретировать как личные, а, скорее всего, они являются эпитетами самого Рюрика. Историк утверждал, что на руках летописца был малопонятный ему скандинавский текст, итогом чего стало превращение прилагательных, окружавших имя Рюрик, «Sig-niotr» – «победоносный», «Thruwar» – «верный», в существительные, в имена Синеус и Трувор. К такому заключению ученого подтолкнули выводы А. А. Куника, который, видя в братьях Рюрика реальных лиц, но не найдя в сагах именам Синеус и Трувор скандинавских аналогий, сказал, что «Sig-niotr» и «Thruwar» являются прилагательными, означавшими прежде всего «победоносный» и «верный».

Согласно другой версии, имена братьев являются неправильным русским переводом шведских слов. Начиная с Г. З. Байера, в историографии утвердилось мнение, что Рюрик прибыл на Русь не с братьями, а с верной дружиной и своим родом. Еще А. Шлецер отмечал, что Синеус и Трувор могли быть не действительными братьями Рюрика, а названными, являясь его родственниками и военачальниками. В свою очередь, исследователь В. А. Мошин, сомневаясь в содержании «Сказания о призвании варягов», выдвинул версию, согласно которой летописец пользовался скандинавским источником, повествующим о прибытии Рюрика со своим домом и верной дружиной – «sin hous trej wogu». Позже этот послы был заимствован главой советской антинорманистики Б. А. Рыбаковым с целью доказать отсутствие каких-либо реалий в повествовании о призвании варягов тем тезисом, что если Рюрик – это историческое лицо, то его «анекдотические братья» только подтверждают легендарность «призвания». Чуть позже историк заявил, что источником сведений о Рюрике и его «братьях» был устный рассказ какого-нибудь заезжего варяга, плохо знавшего русский язык. Но в конечном итоге всю вину в появлении в легенде и русской истории Синеуса и Трувора Б. А. Рыбаков возложил не на варяга-информатора, а на самого летописца,

который при переводе скандинавской легенды, плохо зная шведский язык, принял традиционное окружение конунга за имена его братьев.

В историографии существует также предположение, что братья являлись местными князьями, не имевшими отношения к Рюрику. В то же время следует отметить, что легенды о трех братьях, призванных княжить в чужую страну, были очень распространены в Северной Европе в средние века. Во всех случаях иностранцы прибывали со своими родичами и верной дружиной. В отечественной историографии большинство исследователей склоны признавать, что близость летописной легенды о призвании варягов к североевропейскому придворному фольклору не подлежит сомнению. По мнению Е. А. Мельниковой, это очередное воплощение популярного мотива о братьях – основателях государства. И смерть братьев, кроме основателя династии, типична для такого рода легенд. Поэтому, если Синеус и Трувор действительно существовали как исторические деятели, они могли стать братьями Рюрика лишь в последующей эпической традиции.

До історії створення Педагогічного відділу Історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті

Юлія Конюшенко

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

Значне місце у діяльності Історико-філологічного товариства, що функціонувало при Новоросійському університеті в Одесі (ІФТНУ), належить Педагогічному відділу, відкритому у 1900 р. Цей відділ став другим після Харківського педагогічного відділу на теренах України та третім педагогічним осередком на території Російської імперії.

Пропозиція заснування при ІФТНУ особливого педагогічного відділу, який би на базі теоретичної розробки різних напрямів педагогіки об'єднав викладачів численних навчальних закладів Одеси, вперше була озвучена на одному з засідань товариства у листопаді 1898 р. За приклад був узятий досвід роботи Педагогічного відділу при Харківському історико-філологічному товаристві.

Статут Педагогічного відділу при ІФТНУ був затверджений 12 листопада 1899 р. міністром народної освіти М. П. Боголеповим. Мета діяльності новоствореного відділу полягала в обговоренні питань суміжних з викладанням історико-філологічних предметів у навчальних закладах. До складу відділу могли входити викладачі вищих і середніх навчальних закладів, і особи, зацікавлені педагогічними і науково-методологічними питаннями. Головним напрямком діяльності відділу було проведення засідань, де заслуховувалися доповіді і реферати. У статуті також вказувалося, що Голова Педагогічного відділу міг обиратися виключно із членів ІФТНУ.

Завдання відділу були окреслені на перших засіданнях. Це, по-перше – об'єднання педагогічних сил Одеси; по-друге – поживлення і підвищення ступеня «розумової енергії» викладачів середньої школи; по-третє –

зближення представників наукової теорії, тобто викладачів вищої школи – професорів, з вчителями-практиками – викладачами середніх навчальних закладів; по-четверте – вирішення нагальних практичних питань, що виникали в процесі діяльності педагога. Останнє завдання полягало у виявленні потреб і недоліків діяльності школи у практичному та теоретичному аспектах.

На початку діяльності відділу, окрім вирішення організаційних питань – визначення складу і форм роботи, – здійснювалися перші спроби вирішення окремих задач, що стояли перед народною освітою. Окрім суто педагогічних питань відділ працював над вдосконаленням орфографії російської мови. Так, у 1902 р., Педагогічний відділ у складі ІФТНУ, брав діяльну участь у розробці реформи російського правопису.

Поступово сфера інтересів відділу розширювалася. Поряд з методичними та практичними питаннями викладання дисциплін історичного і філологічного напрямку, на засіданнях відділу розглядалися доповіді, що стосувалися окремих аспектів викладання й інших предметів, зокрема алгебри та геометрії.

Згодом серед членів відділу виникла думка про створення на базі відділу своєрідного Педагогічного товариства, яке було би більш вільним у своїй діяльності. 8 листопада 1908 року новий проект статуту Педагогічного відділу, що втілював дані задуми, був переданий до Ради університету. Але лише через шість років – 6 жовтня 1914 р. було затверджено другий статут відділу. Відтепер обмеження з обговорення будь-яких питань педагогіки знімалися, а коло співробітників розширювалося. Відділ отримав можливість залучати до своєї роботи викладачів різних предметів, народних вчителів, батьків учнів, а також всіх бажаючих та обговорювати широке коло педагогічних питань. Членом відділу міг стати кожен викладач, не залежно від того, яку дисципліну він викладає.

З цього часу відбувається розгалуження організаційної структури відділу – створюються предметні секції. Члени педагогічного відділу беруть участь у засіданнях відділу, а й у загальноросійських педагогічних з'їздах.

Отже, створений як об'єднання для обговорення лише педагогічних питань викладання історії і філології у закладах середньої освіти, відділ згодом став значним науковим осередком не тільки в одеському навчальному окрузі, а й на всій території Півдня України. Активна діяльність членів відділу сприяла розвитку педагогічної думки на теренах Російської імперії.

Освещение войны в Афганистане 1979-1989 гг. в советской прессе (по материалам газеты «Ворошиловградская правда»)

Екатерина Коптева

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

Афганская война 1979–1989 гг. ныне – бесспорно признанный во всем мире факт. В этом году отмечается двадцатилетие вывода советских войск

афганского фронта. За прошедший период осуществлен ряд исследований по этой проблематике, цель которых - объяснить причины событий, ход военных действий и роль великих держав в войне. Но мы столкнемся с информационным вакуумом, если попытаемся ответить на вопрос об отношении современников войны – жителей СССР и Афганистана – к тем событиям. В настоящее время общество остро ощущает последствия тех представлений, что выражается, в первую очередь, в отношении к участникам афганской войны. Каким образом происходил процесс формирования картины событий в сознании людей? Необходимостью осветить данную проблему и обуславливается актуальность предлагаемой статьи.

Автор делает попытку посмотреть на афганскую войну через зеркало советской прессы. В СССР периодическая печать была одновременно «рупором» генеральной линии коммунистической партии и средством «идеологического воспитания» населения. Мы попытаемся выяснить, какой образ афганских событий формировала в сознании советских людей пресса.

Главным источником для исследования избрана газета «Ворошиловградская правда» (раздел «Вести планеты» по сообщениям ТАСС). Причины выбора: ежедневный выход газеты, полное освещение событий, идентичность сообщений ТАСС для всех советских СМИ.

Автором были проанализированы все номера «ВП» за 1979–89 гг. и сделаны следующие выводы:

1) активное упоминание в прессе Афганистана началось после 1979 г. – с момента провозглашения нового политического курса ДРА и введения советского контингента на ее территорию;

2) все сообщения – небольшие по объему, информационно насыщенные, написанные с использованием клише, ставших фразеологизмами советской эпохи; тематическая статья за 10 лет одна – «Весна-88 в Афганистане»;

3) упоминания об участии советских военных косвенные, громкими становятся только после вывода контингента в январе 1989 г. – например, интервью с летчиками, вернувшимися в Ворошиловград.

За 1979-1989 гг. в «ВП» насчитывается 350 сообщений о ДРА. На основании контент-анализа они разделены автором на тематические группы:

- политические новости (28 %);
- сводки о военных действиях (27 %);
- отражение отношения советского и афганского народов к войне в зеркале советской прессы (25 %);
- развитие культуры и науки (10 %);
- социально-экономические преобразования (5 %);
- фото (5 %).

Также в процессе исследования прослеживается изменение «интенсивность публикаций», что обусловлено вполне определенными причинами. По количеству сообщений в прессе можно выделить три периода:

- 1979–82 (38,5 %);
- 1983–85 (20 %);
- 1986–89 (41,5 %).

Таким образом, проведя анализ сообщений «ВП» за 1979-89 гг., мы можем представить следующую картину событий афганской войны, формируемую в сознании массового советского читателя. Афганистан – новая братская страна, нуждающаяся в помощи и получающая ее от СССР. Но вражеские силы американского империализма, пакистанского милитаризма и китайского гегемонизма не дремлют и постоянно нападают на ДРА. Необходимостью защиты от них молодого государства и вызвано введение ограниченного военного контингента советских войск на территорию Афганистана, солдаты которого лишь помогают сторонникам «апрельской революции» 1978 г. сохранить и развить свои достижения. СССР ни в коем случае не разжигает внутринациональную вражду и не насаждает свои порядки. Единственной целью его есть посильная помощь ДРА во всех сферах жизни с целью установления мира в регионе.

Освещение празднования Нового года в районных газетах Белгородчины в 1935–1960 гг.

Анна Копыльцова

Белгородский государственный университет

Освещение празднования Нового года на страницах периодической печати разного времени позволяет оценить степень социальной значимости этого праздника в повседневной жизни. С приходом к власти большевиков Ёлка была объявлена буржуазным пережитком. Но в конце 1935г. она была превращена в новый праздник с формулировкой: «Новогодняя елка – праздник радостного и счастливого детства».

28 декабря 1935 г. в газете «Правда» публикуется статья П. П. Постышева «Давайте, организуем к новому году детям хорошую елку». А вслед за ней новость пришла в районы. 31 декабря районные газеты тоже публикуют эту статью. Подготовка к встрече Нового 1936 года была серьезная: публикуются статьи, в которых обращено внимание на необходимость оказания помощи комсомольским и пионерским организациям в проведении детского праздника. Появляются объявления с зарисовками, на которых изображен Дед Мороз. Однако отношение к новому году, как особенному событию еще не закрепилось, и он остается «днем ударника».

К 1937г. новогодние материалы переносятся на первые страницы газет. Поздравляя жителей районов с Новым 1937 годом, районные газеты над названием помещают: «С новым годом, товарищи!». В 1938 г. впервые появляются новогодние поздравления, оформленные в стихотворные строки. Итоги года подводятся в колонках: «Важнейшие политические события 1938 года», «Цифры и факты 1938 года».

В конце июля 1941г. наш край был полностью оккупирован немецко-фашистскими войсками, в связи с этим прекращается издание районных газет. Возобновление их деятельности начинается по мере освобождения территории края, которое завершилось в августе 1943 г. В декабре размещаются материалы, посвященные новомуднему празднику. Они не

имеют прежнего размаха. В передовицах продолжают освещаться успехи районов, теперь они информируют о досрочной сдаче в хлебный фонд Красной Армии зерна, и звучат призывы к еще большему оказанию помощи фронту. Размещаются заметки о том, что жители продолжают отправлять на фронт посылки с продуктами питания и предметами первой необходимости. Освещение встречи 1945 года в январских выпусках обусловлено завершающейся Великой Отечественной войной. Публикуются письма-поздравления с Новым годом с фронта. В семьях фронтовиков пионеры организуют елки.

Из первых выпусков газет 1947 г. читатели узнают об успехах в промышленности и сельском хозяйстве. Нет уже агрессии в передовицах, которая прослеживалась в годы войны. В верхней части первых страниц значится: «С новым годом, с новым счастьем, товарищи». И в эти дни подобные слова, как никогда актуальны.

1948 г. в периодической печати районов характеризуется уже более красочно, но статей гораздо меньше. Можно предположить, что это является свидетельством того, что они стали бытовыми для населения.

Поздравления с наступлением Нового 1949 года используются лишь в контексте подведения итогов ушедшего года и для пожелания успехов в следующем году.

В новогодних материалах с 1954 г. отсутствует такая яркая черта жизни советского общества предшествующей эпохи, как культ личности вождя, товарища Сталина. В 1954 г. впервые публикуется новогодний фельетон.

Новшеством в 1957 г. стало появление на страницах газет новогодних эпитаграмм. С этого года новогодние выпуски районных газет имеют свою особенную черту – синий цвет всего выпуска. «Любимым праздником» впервые называют новый год лишь в 1958 г.

Таким образом, районные газеты Белгородчины рассказывали своим читателям об успехах социалистического строительства и планах на будущее, помещали редакционные, а затем и правительственные поздравления. Редакции накапливали опыт освещения праздника, искали новые подходы. В газетах появлялись новогодние рисунки – плакаты, стихи, эпитаграммы, фельетоны, рассказы. На протяжении всего рассматриваемого периода освещение празднования Нового года осуществлялось через призму коммунистической идеологии и в контексте текущей политики партии и правительства.

Паспортна система Нової Запорозької Січі

Кристина Корж

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Загальна система нагляду за населенням за допомогою паспортів була важливим елементом в устрої Нової Січі й відіграла значну роль у житті запорозького товариства. Вона стала важливим інструментом контролю за прикордонним режимом на його територіях. Значною була їх роль і в регулюванні відносин Запорожжя з Кримом, Туреччиною, Польщею.

Паспортний режим впливав на січове господарство, зв'язки козаків із Гетьманщиною.

Тривалий час паспорти як елемент системи нагляду за населенням та його пересуванням не були характерним явищем для Запорозької Січі. Адже формування всіх її інституцій у першу чергу демократизувалося потребами січового товариства. А запорозька громада будувалася на таких основах, що не було потреби в цих засобах нагляду. Січове козацтво, як заснована на добровільних засадах спільнота, протягом усієї своєї історії не потребувало документів, що засвідчували б особу пред'явника. Вільний вступ до Запорозького Війська й вихід із нього робили непотрібним будь-який контроль січової адміністрації за пересуваннями козаків.

Крім того, запорізька громада, яка поповнювалася за рахунок припливу населення ззовні, не була зацікавлена і в контролі за міграцією на Січ.

Державні впливи, що мали на меті запровадження у регіоні паспортної системи, були мінімальними. Внаслідок його віддаленості від центру органи влади Литовсько-Польської держави були позбавлені будь-якої реальної можливості контролю за козаками.

Становлення запорозької паспортної системи, вірогідно, почалося в часи Кримського Коша. З Олешківської Січчю пов'язані факти систематичного (за допомогою письмових документів) контролю за пересуванням козаків і рухом подорожніх Запорозькими вольностями.

Становище докорінно змінилося після переходу запорожців під владу Російської імперії в 1734 році. В Росії існувала система жорстокого державного контролю за населенням за допомогою паспортів. Пересування не тільки селян та міщан, а дворян без письмового дозволу адміністрації було заборонене. Випадок із запорожцем, який відбув десятирічне заслання у Сибіру за таємний перехід через кордон, промовисто характеризує російську паспортну систему.

Після переходу січовиків під її владу російську паспортну систему накинули і їм.

Основну роль у функціонуванні паспортів на Запорожжі відігравали січові адміністративні органи, особливо Кіш, який контактував із російським урядом із приводу всіх питань, пов'язаних із цією проблемою. Він отримував його вимоги щодо паспортної системи в регіоні, узгоджував її з імперськими структурами. Кіш же запроваджував на Запорожжі й паспортний режим, визначав повноваження січових адміністративних органів у цій сфері. Він випишував козакам документи для поїздок за кордон. Наступною ланкою в паспортній системі на Січі були паланки. Їхні полковники видавали запорожцям відповідні документи, контролювали паспортний режим у своїх відомствах Повну роль у нагляді за пересуванням козаків Запорозькими вольностями відігравали курінні отамани та старшини сторожових команд.

Основним документом запорізької паспортної системи став так званий «пашпорт». Назва не була усталена, і в січових документах зустрічались різні назви: «білет», «паспорт кошовський», «войсковой пашпорт», «паспорт полковничий», «письмові свідательства», «письмові види», «приписания куруеня».

Спираючись на підтримку товариства, Кіш використовував запорозьку паспортну систему на користь січової громади. За допомогою останньої він забезпечував мобілізацію козаків на службу, використовував її в боротьбі з гайдамацтвом та для підтримання порядку в Запорозьких вольностях. Крім того, паспортна система застосовувалася Кошем і в нетрадиційних для неї формах у боротьбі за землі із сусідами, для протидії незаконному господарському використанню січових земель.

Але все ж таки запорозьке товариство зуміло нейтралізувати урядову політику в паспортній сфері, змогло перетворити систему нагляду за населенням та його пересуванням на один із інструментів захисту січової автономії. Усе це є ще одним свідченням високої життєздатності запорозького соціуму, його могутнього адаптованого потенціалу.

Видавнича діяльність Аркадія Жуковського в Науковому товаристві імені Шевченка в Європі

Любов Корнійчук

Національний університет «Острозька академія»

Одним із важливих завдань історіографії є вивчення діяльності українських істориків, що живуть і працюють за кордоном, адже постає необхідність включення їх наукового доробку до загального процесу розвитку української історичної науки. Серед українських дослідників за кордоном важливе місце в організації наукового життя належить професору Аркадію Жуковському, дослідження діяльності якого сприяє відтворенню цілісної картини розвитку української історіографії.

Діяльність А. Жуковського нерозривно пов'язана з Науковим товариством імені Шевченка в Європі. У 1959–1963 рр. при товаристві було створено фінансово-видавничу комісію, секретарем якої було обрано Аркадія Жуковського, який на цей час також став членом управи установи. У 1968 р. його обрано секретарем, а в 1972 р. дійсним членом товариства, а з 1985 р. науковець перебрав головування в установі у зв'язку із смертю попереднього голови – В. Кубійовича. Праця вченого в товаристві здійснювалась в кількох напрямках, зокрема, це налагодження співробітництва з іншими науковими установами за кордоном, організація виставок, конференцій, конгресів тощо, налагодження українсько-французьких культурних зв'язків, видавнича діяльність, адміністративна робота.

Одним із найбільш плідних напрямків роботи історика і водночас складних була видавнича діяльність. Труднощі в здійсненні цієї праці були пов'язані насамперед з необхідністю розв'язання фінансових проблем, разом з тим робота над усіма видавничими проектами забирала багато енергії і часу. Відповідно дану роботу вчений здійснював теж в кількох напрямках, серед яких можна виокремити працю над виданням “Енциклопедії українознавства”, редагування періодичних видань установи, а також участь у виданні монографій і збірок, що висвітлювали широке коло питань.

Майже від початку діяльності Наукового товариства імені Шевченка в Європі його головним науково-видавничим проектом була праця над «Енциклопедією українознавства». В травні 1952 р. був закінчений друк першої – загальної частини енциклопедії і розпочалась робота над другою – словниковою частиною. Варто зазначити, що А. Жуковський почав працювати саме в колективі творців другої частини енциклопедії, спочатку як картограф, з 1971 р. – як член редколегії, з 1985 р. – як головний редактор. Як автор статей в енциклопедії дослідник намагався поєднати оцінку подій, діячам з викладом фактичних даних з тієї чи іншої тематики. Найбільше статей науковець присвятив історії України, а також увагу акцентував на статтях з історіографії, історичної географії, історії церкви. Для поширення знань про Україну виникла потреба видати енциклопедію іншими мовами, зокрема, англійською і до цього видання теж долучився А. Жуковський. В цілому можна виокремити наступні напрямки роботи вченого над енциклопедією: картографування; написання власних статей і редагування статей інших авторів; організація конференцій для популяризації енциклопедії; участь в організації її перевидання в Україні.

Варто зазначити, що А. Жуковський брав активну участь в підготовці періодичних видань товариства в Європі. Він був редактором 19–26 частин “Вістей НТШ в Європі”, офіційного органу установи, що виходив з 1952 р., а також автором вступних статей видання “Вісті із Сарселю”, перше число яких з'явилося в грудні 1963 р. Серед праць, що були зніційовані і видані товариством за безпосередньої участі вченого були, зокрема, франкомовна брошура “Франція та Україна”, довідник “Україна і Франція: нариси багатомітної історії відносин”, “Україна в літературі Західної Європи”, франкомовна “Антологія української літератури XI – XX ст. тощо, також видано такі праці вченого як “Коротка історія України”, “Франція та Україна”, “Нарис історії Наукового товариства імені Шевченка в Європі” та інші. В цілому видавнича праця історика в товаристві здійснювалась в кількох напрямках, основним з яких була робота над енциклопедією, оскільки вона полягала не лише у написанні статей, а й у редагуванні, підборі матеріалів та картографуванні.

Курдистан в системе межсоюзнических соглашений держав Антанты о разделе Азиатской Турции и Ирана во время Первой мировой войны

Алексей Корниловский

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

На рубеже XIX – XX вв. территория расселения курдов, занимавшая выгодное стратегическое положение в центре Передней Азии, стала объектом колониальных притязаний со стороны многих европейских держав. Однако её непосредственная аннексия не входила в задачу внешней политики ни одной из великих держав ввиду неизбежного сопротивления других соперников. Даже наиболее заинтересованная в курдских делах

держава - Россия не стремилась к этому. Положение изменилось во время Первой мировой войны.

С самого начала военного конфликта все государства Антанты начали вести интенсивную дипломатическую, военную и политическую подготовку к окончательному и полному разделу Османской империи и формально нейтрального Ирана. Первоначальный успех англо-французского десанта на Галлиполийском полуострове весной 1915 г. и победы русской Кавказской армии в 1916 г. побудили с одной стороны Россию, а с другой Великобританию и Францию поспешить с точным определением своей своей доли «османского наследства», дабы не допустить её захвата одним из союзников. Следствием этого процесса стало заключение секретных межсоюзнических соглашений о Константинополе и проливе и разделе Азиатской Турции. Подготовка, ход и результат этих договоров достаточно подробно освещены в современной историографии. В настоящем докладе мы остановимся лишь на тех моментах дипломатической истории Первой мировой войны, которые непосредственно затрагивали курдскую проблему.

В марте 1915 г. было заключено первое межсоюзническое соглашение, по которому Россия получала Константинополь и проливы, а Англия присоединяла к своей сфере влияния в Персии нейтральную зону, включающую и некоторые районы Иранского Курдистана. Для Лондона это приобретение имело важное значение, так как оно служило барьером, преграждавшим с севера доступ к нефтеносным районам Юго-Западного Ирана, где расширяла свою деятельность британская нефтяная компания. Англо-франко-русское соглашение о проливах 1915 г. было первым этапом, своего рода черновым наброском тайных договоров держав Антанты о разделе всех азиатских владений султанской Турции.

Второй этап начался в конце 1915 г., когда правительства Великобритании и Франции вступили в непосредственные переговоры о разделе Азиатской Турции. Переговоры, которые вели в Лондоне с ноября 1915 г. по февраль 1916 г. М. Сайкс и Ф. Жорж-Пико, в первую очередь касались арабских вилайетов Турции, но и армяно-курдские земли заняли в них немаловажное место. В ходе переговоров возникла идея, высказанная представителями армянской националистической партии Дашнакцутюн Нубар-пашой и Я. Х. Завриевым и поддержанная главою русского МИДа С. Д. Сазоновым, о переустройстве Османской империи на основе предоставления автономии всем нетурецким провинциям, включая и Курдистан. Однако Англия и Франция категорически её отвергли, стремясь к прямому захвату и последующей консолидации всех азиатских, в том числе и курдских владений Турции, а Петрограду в конечном итоге пришлось уступить.

В конце февраля 1916 г. Сайкс и Пико выработали предварительный вариант соглашения о разделе Азиатской Турции и представили его в марте на одобрение правительства России. Этот документ предусматривал раздел всех курдских земель между Францией и Великобританией в виде прямых аннексий или сфер влияния. По договору Сайкс-Пико значительная часть Курдистана – Северный Ирак, Юго-Восточная Анатолия и пограничные районы Ирана к югу от оз. Урмия – получала Франция. Небольшая часть

Иракского Курдистана (район Киркука) должна была войти в английскую зону влияния. Вопрос об оставшейся части Турецкого Курдистана и Западной Армении подлежал согласованию с Россией.

Проект Сайкс-Пико в той его части, которая касалась арабских стран, не вызывал существенных возражений царского правительства, не имевшего на Арабском Востоке серьёзных интересов. Иначе обстояло дело с Курдистаном и Турецкой Арменией. Сазонов решительно протестовал против передачи Франции территории Иранского Курдистана, прилегавшей к русско-персидской границе, считая, что России не выгодно иметь на юге соседкой сильную европейскую державу вместо слабой мусульманской. Он настаивал на переходе данной территории под юрисдикцию Российской империи. Кроме того, в Петрограде присутствовала заинтересованность в присоединении Урмийского округа и Битлисских проходов. Французы первоначально не соглашались с притязаниями российского министра, но англичане оказали поддержку России, надеясь с её помощью взять обратно некоторые уступки, сделанные Франции в отношении арабских стран. Весна и лето 1916 г. ушли на переговоры с российским МИДом, который дал своё окончательное согласие на раздел Азиатской Турции в 1 сентября 1916 г.

В соответствии с новыми договорённостями наибольшие территориальные приобретения в курдском регионе получала Франция (большая часть Иракского Курдистана, весь Сирийский и юго-восточная часть Турецкого Курдистана) и Россия (остальная часть Турецкого Курдистана и Западная Армения). Великобритания сохраняла за собой небольшую часть Иракского Курдистана к югу от Киркука и юго-западную часть Иранского Курдистана. Весь остальной Персидский Курдистан отходил к зоне влияния России.

Таким образом, на протяжении 1915–1916 гг. правительства держав Согласия договорились между собой о разделе всего Курдистана. На первый взгляд, в наибольшем выигрыше от данных соглашений оказались Франция и Российская империя, а Великобритания осталась обделённой. Но в действительности от «бумажного» раздела Турции до фактического была дистанция огромного размера. В конечном итоге всё решала конкретное соотношение военно-политических сил, а в этом Англия имела на Ближнем Востоке несомненное преимущество перед своими союзниками. Это обстоятельство позволяло британскому правительству надеяться на ревизию межсоюзнических соглашений о разделе Османской империи и Ирана в послевоенный период.

Что же касается самих курдов, то для них данные договора имели особенно злобещий характер, так как закрепляли и увековечивали их раздробленность, создавая новые непреодолимые препятствия на пути политической консолидации курдской нации.

Становлення та розвиток заочної освіти і екстернату в університетах УРСР у період 1939–1941 рр.

Наталія Коротенко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Університети в УРСР були відновлені у вересні 1933 р., з метою підготовки висококваліфікованих фахівців для різних галузей народного господарства та викладачів вищої школи. Заочні відділення та екстернат відкрилися при університетах УРСР для готування кадрів з університетською освітою без відриву від виробництва. У цей період на підприємствах, школах, відділах освіти працювало багато осіб, які в силу свого віку, або трудової завантаженості не могли навчатися на денних відділеннях вузів, але прагнули отримати вищу освіту. В УРСР вже був значний досвід функціонування заочних відділів при вузах і самостійних заочних інститутів, проте заочних відділень при відновлених університетах не було. Постанова РНК СРСР від 29 серпня 1938 року «Про вищу заочну освіту» орієнтувала вищі навчальні заклади на використання заочної форми навчання. Вона дозволяла готувати студентів-заочників на механіко-математичному, фізичному, історичному, філологічному, географічному, хімічному та біологічному факультетах університетів.

На розвиток цієї постанови Всесоюзний комітет вищої школи (ВКВШ) 21 березня 1939 року затвердив постанову, яка регулювала вступ абітурієнтів на заочне відділення «Правила прийому в 1939 р. на заочні відділення педагогічних (учительських) інститутів і університетів». Відповідно до них на заочні відділення могли вступати всі бажаючі, які мали закінчену середню освіту. Іспити при вступі складалися, такі ж як і на денному відділенні університетів, а ті хто закінчив школу з атестатом відмінника, або мав вже вищу освіту – вступали без іспитів. В усіх університетах були створені спеціальні заочні відділи навчання, якими керували проректори по заочному навчанню. У цих відділах часто спостерігалось таке явище, як «мертві душі» – студенти, які вступали на заочну форму навчання, користувалися всіма її перевагами (відпусткою на роботі, гуртожитком, безкоштовним переїздом до місця навчання), проте не здавали сесії, і часто залишалися на другий рік. Таке явище виправило введення плати за навчання постановою РНК СРСР від 2 жовтня 1940 р. «Про встановлення платності навчання в старших класах і в вищих навчальних закладах СРСР і про зміну порядку призначення стипендій». Тепер студенти заочного відділення мали сплачувати половину плати за навчання від студентів денного відділу навчання.

Наказом ВКВШ від 26 червня 1939 р. «Про екстернат при вузах СРСР» у вузах вводився екстернат. Студенти, які були зараховані на екстернатну форму навчання опановували програму самостійно. Екстерни мали право навчатися на філософському, історичному, філологічному, економічному, юридичному і математичному факультетах. Основними проблемами екстернату була недостатня кількість уваги до екстернів, їх незабезпеченість методичними матеріалами та консультаціями, крім того екстернам не надавалися відпустки на час складання іспитів. Через це значний відсоток екстернів після першої ж сесії покидав навчання.

Основний контингент студентів заочного відділу та екстернату становили переважно директори, вчителі шкіл і працівники відділів народної освіти, крім того на природничих та технічних факультетах навчалися інженери підприємств, робітники, техніки і так далі. Серед студентів зустрічалися особи, які вже мали вищу, переважно педагогічну освіту.

Загалом в університетах УРСР в довоєнний період відбулося два набори студентів на заочне відділення та екстернат в 1939/40 та 1940/41 навчальних роках. У кожному з університетів навчалось в середньому від 200 до 300 студентів-заочників та екстернату.

Отже, в університетах у період 1939–1941 років на заочному відділенні та екстернаті проходила активна підготовка фахівців з університетською освітою, без відриву від виробництва, яка була перервана початком Великої Вітчизняної Війни.

История исследования поселения Маслины (IV – II вв. до н.э.)

Виктория Котенко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Поселение Маслины расположено на Тарханкутском полуострове в 2,5 км к северо-востоку от с. Северного Черноморского района АР Крым, на морском берегу Каркинитского залива. Оно с севера замыкает цепь сельскохозяйственных поселений херсонесской хоры в Северо-Западном Крыму.

Научный интерес к окрестностям Херсонеса появился уже в первой половине XIX в. Но материалы эти были в основном направлены на изучение лишь Керкинитиды и Калос Лимена. С тех пор, на протяжении более чем ста лет науке не было известно о существовании целого ряда сельскохозяйственных поселений, принадлежавших Херсонесу.

В 1959 г. Херсонесским государственным музеем была организована Тарханкутская экспедиция. Именно она впервые начала археологические работы на территории поселения Владимировка, которое в последствии и переименовуют в Маслины. В 1965-1966 гг. здесь были проведены зачистки культурного слоя и каменных кладок. В результате было выяснено, что весь слой содержит керамику III-II вв. до н.э.

Спустя некоторое время, в 1970 г. поселение Владимировка (Маслины) было обследовано вторично А. А. Щепинским и Е. Н. Черепановой. На этом этапе исследования выяснилось, что поселение представляло собой херсонесское укрепление, которое возникло в IV в. до н.э.

В 1972 г. под руководством В. А. Латышевой отряд Харьковского университета в составе Северо-Крымской экспедиции Института археологии АН УССР начал раскопки этого поселения. Чтобы дать более подробную характеристику результатов исследования поселения Маслины за период раскопок на его территории, требуется представить итоги самих полевых сезонов.

Условно Малины можно разделить на две части: восточную и западную. Раскоп начался с западной части. Уже за первый год раскопок было обнаружено монументальное сооружение и обильный керамический материал. При этом дата существования самого поселения сводилась к III-II вв. до н.э. Исследование западной части поселения продолжалось до 1979 г. Результаты 7-ми археологических сезонов показали, что эта часть Маслин представляет собой целую систему укреплений. В нее входили четыре башни (одна из них уничтожена морем) и множество небольших помещений, преимущественно хозяйственного характера.

В 1980 г. на Маслинах начался качественно новый этап раскопок. В этом году уже в восточной части поселения предприняты исследования с целью выяснения характера ее использования в древности. На этом участке не было обнаружено плотной каменной застройки из камня, как это наблюдалось на западной части, однако культурный слой отличался здесь обилием вещественных находок.

В начале 80-х гг. XX в. начинается более подробное изучение полученных материалов. В частности, сортируется керамический материал, определяются в процентном соотношении центры его производства, продолжается исследование поселения Гроты.

В 1984 г. работы были сосредоточены на двух участках – в восточной части поселения и на территории к югу от четырехбашенного укрепления в западной части. Находки уже позволяли в некоторой степени определить род занятий жителей поселения. В частности, среди обнаруженных предметов встречается обломок железного серпа, глиняные грузила от ткацкого станка, глиняные пряслица, точильные бруски.

В 1985 г. экспедицией была предусмотрена поисково-разведочная группа, занимавшаяся поисками могильника. Но в результате проведенного обследования стало известно, что на территории в радиусе 100 м от поселения могильника в древности не было.

В 1986 г. археологические раскопки на Маслинах закончились.

Важным итогом на завершающей стадии исследования явилось создание музея на землях совхоза им. 60-летия СССР (1986 г.), была развернута археологическая экспозиция, отражающая результаты раскопок Северо-Крымской экспедиции Харьковского университета 1972–1986 гг.

Харьковская Армяно-Григорианская церковь св. Григория (1901–1938)

Сурен Кочарян

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Важным фактором сохранения самобытности в условиях диаспоры для армян на протяжении всей истории являлась национальная Армянская Апостольская Церковь. Первый армянский священник появился в Харькове еще в 1870-х гг. В связи с увеличением числа прихожан армяно-григорианского вероисповедания (до 1500 чел.), в 1900 г., Харьковская армяно-григорианская колония обратилась в Нахичевано-Бессарабскую

епархию с Прошением разрешить построить в Харькове церковь и выбрала из своей среды Попечительство по ее сооружению. В его состав вошли Богдан Худавердов, Гукас Гукасян и Григорий Саркисов.

Архиепископ Нерсес Худовердян (1898–1918), глава Нахичевано-Бессарабской Епархии, 3 ноября 1901 г. утвердил Срапиона Самуэляна в качестве приходского священника Харьковской Армяно-Григорианской колонии. Он же возглавил и Попечительство, по ходатайству которого харьковский губернатор разрешил отцу Самуэляну служить в наемном доме Сухоневой, по Дмитриевской ул., 24. В июне 1902 г. Армяно-Григорианская домашняя церковь переехала на Инструментальный переулок, 3, а в 1905 г. – на ул. Чернышевскую, 5.

С 1912 г. при церкви действовал Попечительский совет (ПС), куда входили самые известные в то время армяне Харькова. Постоянными членами ПС были надворный советник Трдат Тер-Нишанианц и статский советник Григорий Давтянц. Во время Первой мировой войны (1914–1918) ПС развернул активную деятельность по сбору пожертвований и обустройству армян-беженцев. В 1914 г. при церкви была открыта армянская школа.

Сразу же после прихода к власти, в 1917 г., большевики принимают законы, направленные против церковных организаций. Они, хотя и не уничтожались, но были лишены недвижимой собственности и отстранены от деятельности учебных и благотворительных организаций.

Армяно-григорианская религиозная община была вынуждена приспособляться к новым сложным условиям сосуществования с атеистическим и даже антирелигиозным по своей сути режимом. 1 июня 1924 года инициативная группа прихожан обратилась в Харьковский губисполком с просьбой разрешить организовать Общее собрание с целью выработки Устава Армянского религиозного общества григорианского вероисповедания при Храме Святого Григория в городе Харькове. Устав был принят 12 июня 1925 г.

Целью Общества было объявлено объединение граждан, причисленных к приходу Храма Св. Григория в Харькове для удовлетворения религиозных потребностей по правилам и канонам единой Армянской апостольской Церкви, возглавляемой Святейшим Патриархом и Католикосом всех армян в Эчмиадзине.

Харьковская армяно-григорианская религиозная община была наибольшей в Украине. В 1927 г. ее численность составляла 570 чел. По социальному составу большинство членов общины составляли кустари (240 чел.), рабочие (105) и торговцы (50 чел.) Служащих было 30 чел., а лиц свободных профессий насчитывалось лишь 15. В состав пятидесяти армянских религиозных общин Харькова входили три известных в городе врача – Степан Сурукчи, Григор Хачатуров, Сергей Яралов и служащие – Ерванд Суренянц и Вардан Мамиконян.

Настоятелем церкви во время регистрации Устава был протоиерей Срапион Самуэлян, но в 1926 г. был назначен новый настоятель, который с 1935 г. также возглавил Украинскую Епархию Армяно-Григорианской церкви. Им стал Григорий Абгарян (1885–1938). Исполнительным органом

Общества являлся Приходской Совет, председателем которого был Тигран Карекцян.

В 1930-е гг. официальными властями предпринимались многочисленные попытки закрыть Армянскую церковь в Харькове, но все они потерпели неудачу благодаря успешной деятельности ее настоятеля. Его арест в феврале 1938 г. был использован для компрометации и закрытия церкви в конце этого же года.

Таким образом, Армяно-Григорианская церковь являлась центром общественной жизни армянской общины Харькова с 1901 по 1938 гг. До февраля 1917 г. Церковь оставалась единственной организацией, защищавшей интересы харьковских армян. Несмотря на дискриминационную политику большевиков, она продолжила играть активную роль в жизни армян города до своего закрытия.

К истории искусства раннего Боспора

Екатерина Красникова

Белгородский государственный университет

Два основных этнических элемента, из которых состояло Боспорское государство на ранних этапах своей истории, были весьма различны по своему характеру и социальному укладу, особенно в раннее время, когда культурное взаимодействие между греками и туземцами еще находилось в начальной фазе.

Характерной чертой раннего боспорского искусства является особая связь его с окружающим «варварским» миром, тонкая наблюдательность ювелиров, позволявшая им создавать правдивые и выразительные образы скифов. Здесь греческие мастера Боспора выходят за рамки традиций метрополии. Правдивая и убедительная передача внешнего облика варваров свидетельствует о хорошем знакомстве с ними художника.

Местное художественное творчество – греческое по своему основному характеру, но вместе с тем не лишенное некоторых черт, которые следует толковать как воздействие туземных элементов. Это явление находится в связи с тем, что в раннее чисто греческое гражданство городов Северного Причерноморья постепенно проникают представители местных племен.

Выраженные античные черты в стиле изображений сказываются в первую очередь в трактовке фигур людей и животных. Главная особенность художественных изделий Боспора – резко выраженная тенденция к реализму, проявляющаяся здесь так сильно и своеобразно, как мы не встретим этого в искусстве Греции.

Характерен и сам выбор сюжетов. Это не отдельные фигуры или группы, а полные движения сцены, особенно часто сцены боя, борьбы, нападения; художник при этом не останавливается при этом ни перед какими трудностями, он как будто особенно охотно воспроизводит напряженные позы, изогнутые и вывернутые фигуры. Реалистические черты сказываются и в так называемом этнографическом реализме.

На большинстве изделий IV в до н.э. изображены сцены из жизни скифов. Изображения эти резко отличаются от изображения тех же скифов на чисто греческих памятниках. На вазовых рисунках мы узнаем скифов по чисто условным деталям костюма и вооружения, из которых главная – обязательная остроконечная шапка на голове; в самом же их облике, фигуре, лице не чувствуется отличия от внешности греков. Иной характер имеют металлические изделия из Северного Причерноморья.

Боспорскому гражданину классического периода было свойственно, как и всякому греку того времени, постоянное занятие атлетическими упражнениями, он носил эллинскую одежду и оружие. Это так или иначе отражено и в искусстве Боспора. Однако, при этом не надо забывать о том, что греческая одежда была для боспорян не повседневной, а скорее празднично-сакральной.

Таким образом, главная тенденция в искусстве Боспора – это частое сочетание выразительности и экспрессивности с упрощенностью и небрежным исполнением деталей. Это может служить свидетельством обращения именно к внутреннему миру человека, когда его внешний образ и правильность пропорций отходит на второй план, а главный упор делается на передачу эмоций.

Країни Вишеградської групи на першому етапі Євроінтеграції та державної трансформації

Валентин Краснопольоров

Донецький національний університет

Країни Вишеградської четвірки пройшли довгий та складний шлях євроінтеграції. Перетворення, які відбулись у Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині у 90-х роках ХХ ст. серйозно змінили політичну, соціальну та економічну складову цих держав та всього східноєвропейського регіону. Змінилися пріоритети у зовнішній політиці, що зблизило ці держави з Західною Європою. Саме бажання інтеграції з Західною Європою, та розуміння ефективності спільних дій створило Вишеградську групу. Вона об'єднала зусилля країн-учасниць та скоординувала дії, щодо вступу в ЄС та НАТО. Досвід об'єднання, який отримали країни-учасниці на шляху до ЄС надзвичайно важливий і для України, та може допомогти їй в подоланні багатьох внутрішніх та зовнішніх проблем.

Метою наукового дослідження є вивчення спільних дій Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини у рамках «Вишеграду» та аналіз основних внутрішніх перетворень на першому етапі Євроінтеграції.

Хронологічні межі: 1991–1998 рр.

Наприкінці 80-х років все більше давала про себе знати криза в соціалістичних державах Центральної та Східної Європи. Соціалістичний світ побудований СРСР почав руйнуватися. В Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині почали лунати історично обґрунтовані заклики, щодо «повернення в Європу». В 1988 році Угорщина підписала з ЄС договір про

торгівлю та співробітництво, а в 1989–1990 рр. це робить Польща, Чехія та Угорщина.

Геополітичний вакуум, спільне бажання економічної стабілізації та вступу на шлях євроінтеграції стимулювали країни ЦСЄ на початку 90-х рр. створювати регіональні об'єднання. Протягом 1990-го року був запропонований та розроблений план економічного та політичного об'єднання Польщі, Угорщини та Чехословаччини. Оформлення нового субрегіонального об'єднання відбулося в угорському місті Вишеграді.

Вишеградська трійка, яка після розпаду Чехословаччини стала називатись четвіркою, одразу почала узгоджувати дії на шляху Євроінтеграції та вступу в Атлантичний альянс. Але з 1993 р. до 1998 р. проглядається декларативність об'єднання. Доказом цього є різні погляди країн Вишеградської четвірки на час подання заявки щодо вступу в ЄС. Причинами цього є внутрішньополітичні суперечки. Серед них можна виділити: самоізоляцію Словаччини, амбіції Польщі як регіонального лідера та інші.

Прагнення об'єднатись з країнами Західної Європи заохочувало Польщу, Угорщину, Чехію та Словаччину змінювати політичні та економічні засади держави. З 1990 рр. майже в усіх країнах ЦСЄ відбуваються демократичні вибори до парламенту. Йде розділ гілок влади на законодавчу, виконавчу, судову. Вводиться самоуправління на регіональному рівні. Скасовується командно-адміністративна система в господарюванні та дозволяється підприємництво. Планова економіка замінюється ринковою. Важливим є початок зародження громадянського суспільства.

Таким чином, прагнення залучитись до Західноєвропейської спільноти стало основною причиною радикальних змін в Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині, а також об'єднання їх Вишеградською угодою. Об'єднання скоординувало дії країн-учасниць на шляху до ЄС, дало змогу обмінюватися досвідом у внутрішньополітичних та внутрішньо економічних перетвореннях. Але слід зазначити, що перший етап об'єднання країн Вишеградської четвірки мав ряд проблем, які визивали певну конфронтацію між країнами-учасниками з 1993 р. по 1998 р. та стали головною особливістю даного періоду.

Отношение провинциального православного духовенства к внутрицерковному расколу в 1920–1930 гг. (по материалам Валуйского уезда Воронежской губернии и Белгородского, Корочанского уезда Курской губернии)

Дмитрий Кременев

Белгородский государственный университет

Двадцатые годы XX века являлись одними из самых драматичных и противоречивых периодов истории Русской Православной Церкви. Сама Церковь представляла собой организацию, находящуюся в постоянном кризисном состоянии.

Попытка обновленческого раскола сменила фактическое безвластие в РПЦ после смерти Патриарха Тихона. Аресты руководства Церкви также не могли играть стабилизирующую роль внутри Церкви.

В 1925 году внутри патриаршей Церкви оформился новый раскол, впоследствии получивший название «Григорьевский». 22 декабря 1925 г. под предлогом того, что митрополит Пётр был объявлен контрреволюционером, было заявлено о создании Временного высшего церковного совета (ВВЦС).

На фоне всех этих событий «Декларация митрополита Сергия» вначале была одним из эпизодов внутрецерковных событий, которые последовали после смерти Патриарха Тихона.

На основании архивных данных можно проследить отношение православного духовенства к событиям 20 годов XX века.

Белгородское духовенство не оставалось безучастным к церковным потрясениям. Еще до смерти патриарха Тихона обновленческие священники в Белгородском и Корочанском уездах Курской губернии потерпели поражение. В Валуйском же уезде Воронежской губернии позиции обновленцев были достаточно устойчивы.

На основании новых ранее не опубликованных данных можно также проследить осторожное отношение Духовенства Белгородского викариата к декларации митрополита Сергия (Страгородского). Эти же документы свидетельствуют о поддержке и признании ВВЦС, патриаршего местоблестителя Петра (Полянского). Кроме всего прочего высказывалось также опасение, что декларация митрополита Сергия (Страгородского) вызовет новый всплеск обновленчества.

На протяжении всего 1928 года приходы Белгородского, Корочанского и Грайворонского уездов Курской губернии проводили собрания, целью которых было определение их отношения к разным церковным группировкам. Практически все общины решили «держаться сторону ВВЦС, так как она признана официальной властью».

Как мы видим на примере Белгородского, Корочанского и Валуйского уездов, духовенство не владела всей полноты информации во взаимоотношениях между церковными группировками и зачастую занимала выжидательную позицию.

Інокентій III – святий чи диявол?

Павло Кривобок

Криворізький державний педагогічний університет

«Ваші слова – слова Господа, але Ваші справи – справи диявола!», – так писав Інокентію III один з політичних діячів XIII століття.

В сучасній історіографії існує два діаметрально протилежних погляди на роль Католицької Церкви по відношенню до IV хрестового походу. Але ще більше суперечок викликає питання про роль та позицію Інокентія III протягом всього IV хрестового походу.

Одні вчені (М. А. Заборов, Ф. І. Успенський) та ряд інших науковців вбачають негативну роль Католицької Церкви в IV хрестовому поході, більше того, основну провину вони покладають на тогочасного Папу римського – Інокентія III, який, на їхню думку, йде на скоєння чи не усіх гріхів земних заради досягнення своїх цілей. Причому ці цілі мали цілком світський характер і аж ніяк не були пов'язані з встановленням Царства Божого на землі. Їхня оцінка діяльності, як католицької церкви взагалі, так і Інокентія III має цілком і абсолютно негативний характер, а в своїх наукових дослідженнях йому не дають шансу на «виправдання».

Однак, досліджуючи вказані вище погляди, слід брати до уваги ідеологічну спрямованість деяких авторів, а також досить слабку обізнаність з джерельною базою та іноземними науковими працями, в зв'язку з небажанням приймати аргументи протилежної сторони.

Що ж до іншого погляду на роль Католицької Церкви та Інокентія III, то він з'явився в історіографії не так давно (друга половина XX ст.) і представлений в основному зарубіжними науковцями (Томас Медден, Дональд Куеллер, Джонатан Райлі-Сміт), які, чомусь, більш об'єктивно, точно і цілеспрямовано досліджують це питання. На їхню думку, беззаперечним є той факт, що Інокентій III являвся організатором IV хрестового походу, але він аж ніяк не був причетний до руйнування Задара й захоплення Константинополя. Причому такі думки підкріплені досить вагомим фактичним матеріалом, чого часто бракує їхнім опонентам.

Нашим завданням буде доведення безпідставності звинувачень на адресу Інокентія III шляхом аналізу джерел та наявної наукової літератури з даного питання, а також встановлення реальних винуватців зміни напрямку IV хрестового походу і руйнування християнських міст. А це, в свою чергу, дозволить по-новому поглянути на взаємостосунки Католицької та Православної Церкви протягом всього Середньовіччя і на сучасному етапі історії, а також глибше дослідити питання існування і загибелі держав хрестоносців на Сході.

Ідейні основи формування зовнішньої політики США в сучасному світі

Ірина Крижановська

Донецький національний університет

В останнє сторіччя Сполучені Штати Америки зберігають своє домінуюче положення на зовнішній арені завдяки політиці, що має тверді ідейні позиції.

Багато закордонних та вітчизняних аналітиків, таких як О. Шлезінгер, З. Бжезінський, Ф. Кемерон, Р. Кеннеді, В. Кременюк, О. Панарін та багато інших, досліджуючи зовнішньополітичні доктрини США прийшли до висновку, що американська зовнішня політика продовжує стояти на ідейних позиціях, закладених ще «батьками-засновниками» республіки.

На думку вчених, основними джерелами й складовими частинами американської зовнішньої політики є такі ідейні течії - вільсоніанство,

реалізм та неоконсерватизм, що сформувалися у різні періоди історії США, але так чи інакше впливають на її політичні пріоритети. Ці три неформальні політичні групи, що представлені в Конгресі та Сенаті США, по-різному оцінюють мету та методи здійснення зовнішньої політики Америки. Історія демонструє як ці зовні протилежні групи, змінюючи одну за однієї час від часу корегують зовнішньополітичну діяльність Сполучених Штатів.

Для того щоб дійсно зрозуміти ідейні основи політики США необхідно розглядати її у контексті довгого перліку втручання Сполучених Штатів у справи інших держав.

Першим, хто зумів сформулювати зовнішньополітичну доктрину засновану на американських цінностях, був президент Вудро Вільсон, що очолював Сполучені Штати у 1913-1921. В. Вільсон вважав правомірним реалізацію національних інтересів США за допомогою втручання в справи європейських держав. Реалізація політики В. Вільсона припускала мирне розв'язання питань, але якщо вирішити питання мирних шляхом не вдалося, президент не соромився застосувати військову силу.

Сучасні прихильники доктрини В. Вільсона вважають, що Сполучені Штати повинні брати участь у вирішенні міжнародних питань тільки у рамках міжнародного права. Вони воліють робити ставку не на розрив відносин з недружніми режимами щодо США, а на пошук і підтримку опозиційних лідерів у цих країнах. Але, як і раніше, головною умовою участі США на міжнародній арені залишається відстоювання ідеї демократії та волі.

На відміну від прихильників В. Вільсона «реалісти», вважають, що могутність Америки має свої межі. Занадто активне використання військової сили може викликати не менш потужний відповідний удар. Вони впевнені, що зміна режимів в агресивних і нестабільних державах - не найкращий спосіб боротьби з тероризмом і виступають за більше тверді санкції й масштабні інспекції проти «ворожих держав». «Реалісти» виступають проти надмірно активного залучення США в процес державного будівництва в інших країнах, оскільки це вимагає великих фінансових і людських витрат.

Яскравим представником неоконсерватизму можна назвати президента від республіканської партії Рональда Рейгана. Переконаний республіканець, Рейган проводив політику у складних політичних умовах, будуючи свою політику на противагу «імперії зла». Сьогоднішні неоконсерватори переконані, що політика Рейгана дозволила США залишитися єдиною у світі наддержавою.

Неоконсерватори залишилися прихильниками негайного військового рішення іракської проблеми. Вони переконані, що, маючи величезну військову і економічну міць, США можуть і повинні брати участь у світовій політиці. При цьому вони розглядають превентивні міри як вагомий аргумент для досягнення своїх цілей.

Таким чином, зовнішня політика США має глибокі історичні й ідейні коріння. Вільсоніанство, реалізм та неоконсерватизм є основними джерелами й рушійною силою, що регулює дії Сполучених Штатів на політичній арені. Історія демонструє як представники цих груп, що займають впливові посади в керівних органах США коректують її зовнішню політику. Без глибокого аналізу й розуміння цього не можна адекватно зрозуміти мотиви американського політики на зовнішній арені.

Політика США щодо Іраку у 1990-ті – на початку 2000-х рр.: «подвійне стримування» та причини його поразки

Дмитро Крисенко

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Неврегульованість нинішньої політичної ситуації в Іраку визначає потребу в дослідженні політики США щодо уряду С. Хусейна протягом 1990-х рр., а також факторів, які спричинили вторгнення США до Іраку в 2003 р. Іракська політика США від 1993 р. базувалася на концепції «подвійного стримування». Отже, метою даної доповіді є визначення сутності цього явища та причин поразки Сполучених Штатів у вирішенні «іракського питання» дипломатичними та економічними методами.

Після закінчення війни у Перській затоці 1991 р. Ірак залишався у центрі уваги американських політиків. Причиною цього було надзвичайно важливе економічне значення цієї країни, владу в якій утримував антиамериканськи орієнтований режим С. Хусейна. Ліквідація останнього була стратегічним завданням зовнішньої політики США. У першій післявоєнній період американські політики висловлювали сподівання, що іракці самі вчинять переворот. Втім, до кінця президентського терміну Дж. Буша-старшого іракська опозиція довела свою неспроможність виступити проти уряду.

Керівництво США поставило за мету доведення Іраку до стагнації. Проте, на думку стратегів американської зовнішньої політики, вирішення «іракської проблеми» могло бути здійснено лише в комплексі з «іранською проблемою». Іран, який був одним з найбільших імпортерів зброї у регіоні, також від 1979 р. провадив антиамериканську політику та становив небезпеку інтересам США. Через це послаблення Ірану, так само як Іраку, перетворилося на одне з ключових завдань американської зовнішньої політики. Одночасний тиск на них отримав назву «подвійне стримування». Засади цієї політики окреслив у травні 1993 р. та офіційно проголосив у лютому 1994 р. М. Індик (радник президента у справах Близького Сходу та Південної Азії). На думку цього політика, сили США та наявність у регіоні їхніх союзників давали змогу протистояти Тегерану та Багдаду одночасно.

Варто зазначити, що в попередній період Вашингтон здійснював спроби балансувати між ними, що було елементом підтримки миру на Близькому Сході. «Подвійне стримування», яке стало новим аспектом близькосхідної політики Вашингтона, включало у себе одночасні підривні дії проти Багдада та Тегерана. Ці дії включали у себе систему економічних санкцій, підтримку опозиційних рухів та військовий тиск. Останній здійснювався посередництвом базування в акваторії Перської затоки американського флоту. Значною мірою «подвійне стримування» було спрямоване й на захист Саудівської Аравії та інших «нафтових еміратів» від зовнішньої загрози.

Втім, до кінця 1990-х рр. як іранський, так і іракський режими міцно утримували свої позиції та чинили опір діям США. З цієї причини політика «подвійного стримування» була визнана неефективною, а в американській зовнішній політиці відбувся поворот до силового вирішення «іракського питання».

И. И. Шувалов в истории Российской империи середины XVIII века

Ольга Крутова

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Видным деятелем русской истории XVIII в. по праву считается Иван Иванович Шувалов – фаворит Елизаветы Петровны. Оставшиеся после его смерти письма, проекты, а также воспоминания современников позволяют увидеть в нем не только фаворита императрицы, но и деятеля русской культуры, последовательного выразителя интересов дворянства.

Особенно большую роль при дворе И. И. Шувалов играл в последние семь-восемь лет жизни Елизаветы. В эти годы он был единственным сановником, имевшим свободный доступ к императрице, ее главным докладчиком и секретарем. От него зависело, когда подать императрице доклад, как прокомментировать содержание доношения и ответить на него. Он пользовался правом передавать в Сенат повеления императрицы.

Переписка Шувалова с крупнейшими деятелями 50-х – начала 60-х годов показывает, что сановники стремились заручиться его поддержкой и дружбой. В последние годы царствования Елизаветы возросла роль И. И. Шувалова во внешнеполитических делах. Так весной 1761 г. он вместе с канцлером М. И. Воронцовым вел переговоры с австрийским посланником Н. Эстергази и заключил конвенцию о продолжении войны против Пруссии.

Важной чертой статуса И. И. Шувалова было то, что в сложной иерархии чиновной России он занимал весьма скромное место. Он не имел высших воинских и гражданских званий, орденов и титулов. Однако более десятка лет Шувалов жил на содержании императрицы, ни в чем себе не отказывая. Его скромность была позицией, довольно редким тогда типом поведения, обусловленным своеобразием положения при дворе.

Роль русского мецената, покровителя искусства и науки была для Шувалова более лестной, чем роль вершителя государственных дел. Ему был присущ интерес к сфере литературы и искусства. Для Шувалова чтение книг было главным средством образования. В конце XVIII века его библиотека была одной из самых богатых в России. Источником идей же служила французская литература Просвещения с её кумиром Вольтером. Завязав переписку с Вольтером и поручив ему написать «Историю России при Петре Великом» Шувалов, посылал ему подготовленные материалы.

И. И. Шувалов был первым русским меценатом, положив своей деятельностью начало традиции, существовавшей в России вплоть до революции 1917 года. Московский Университет, Академия художеств, проект введения гимназий в губернских городах — вот ряд мероприятий просветительской программы Шувалова, разработанных и отчасти осуществленных в 50-х годах XVIII в.

19 июля 1754 г. в Сенат поступило от имени И. И. Шувалова «покорнейшее доношение» об учреждении в Москве университета и двух гимназий. Сам же Шувалов был назначен одним из кураторов университета. Подбор профессуры, студентов, условия учебы и жизни, программы образования гимназия, типография, бюджет, правовой статус университета – краткий перечень дел по университету, которыми он занимался.

После образования университета Шувалов взялся за создание Академии художеств. Являясь президентом Академии, он подарил ей не только прекрасную библиотеку, но и коллекцию из 104 картин кисти Рембрандта, Рубенса, Ван-Дейка, Веронезе, Тинторетто, Перуджино, Пуссена и других выдающихся мастеров.

Смерть Елизаветы Петровны нанесла удар положению И. И. Шувалова при дворе. Он просил новую царицу об отпуске за границу, и в начале 1763 г. его желание исполнилось. Только в сентябре 1777 г. Шувалов вернулся в Россию. Он был принят Екатериной внешне благосклонно, но никакой роли в управлении не играл.

Деятельность И. И. Шувалова в области культуры оказала неоценимую услугу развитию России. Он был не только меценатом, но и настоящим покровителем народного просвещения. Играя при дворе Елизаветы Петровны значительную роль, он стремился улучшить положение российского образования и просвещения, способствовал их расцвету и становлению.

Особливості розташування городищ скіфського часу в умовах сіверськодонецького регіону

Олексій Крютченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Картографування усіх поселень та аналіз їх розповсюдження дозволив виділити певну систему в їх розташуванні. Найбільш чітко вона виділяється серед пам'яток середньої течії Сіверського Дінця та його правих притоків – Мжи та Уд, а також середньої течії Ворскли та його лівої притоки Мерли, та в Посеймі. Кожна з цих груп уявляє собою самостійну регіональну систему, що характеризується певною послідовністю розміщення в геопросторі. У середній течії Ворскли ядром системи слугувало Більське городище та його округа. Визначення функціональної території на основі вирахування площі, замкненої в середині так званого полігона Тіссена, дозволило Ю. М. Бойку реконструювати конфігурацію ворсклинської системи та виявити її оборонні вузли, які в даному випадку розташовані радіально по відношенню до ядра. Виникають сумніви стосовно включення у ворсклинську систему Книшівського, Балаклійського та Шедійського городищ, через те, що Книшівське та Балаклійське городища територіально відносяться до басейна Псла, а по-друге тому, що Шедійське та Балаклійське городища, навіть за підрахунком автору, знаходяться на відстані 21–27 годин дороги від центру регіональної системи, та на відстані 18–24 годин від найближчого городища (Опішнянського). Така особливість та віддаленість маленьких пізніх укріплень не свідчить на користь їх включення в одну систему з Ворсклинською.

У другій половині VI ст. до н. е. значно збільшується кількість поселень у сіверськодонецькому Лісостепу, чому сприяло природне зростання кількості населення у мирний час та, можливо, переселення з Сули невеликої кількості мігрантів. Саме у середньоскіфський час починають виникати укріплення. Судячи з наявних на сьогоднішній день даних, можна

припустити що сіверськодонецький Лісостеп був східною частиною Лівобережного союзу племен з центром у Більському городищі. До того ж, немає ніяких захисних ліній з городищ всередині Дніпро-Донського лісостепоного ареалу пам'яток скіфської доби, які досить чітко простежуються по р. Сулі, Сіверському Дінцю, верхів'ям Псла та Ворскли, Середньому Дону. Така ситуація навряд чи припустима стосовно чужорідних, ворожих племен.

Напевно першими городищами у донецькій групі були Люботинське, Караванські, та Городище біля хутору городище. Тобто наприкінці VI ст. Які вишикувані у здовж Муравського шляху у західній частині міжріччя р. Уди та Мжи. Вони являли собою перші місцеві торгово ремісничі центри і мусили рівчаками та валами захищати своє майно від зазіхань сусідів. Потім у зв'язку з посиленням вищезгаданого союзу з центром у Більському городищі з'являється південна захисна лінія городищ яка оберігала місцеве населення від степовиків. За нашою гіпотезою тоді ж і виникає перекопській вал який разом із Барановським та Коломацьким захищають прохід з півдня до глибин Лісостепу. На виникнення цих городищ не в останню чергу посприяло порушення стабільності в степах яке було пов'язане з появою нових орд номадів зі Сходу.

Целомудрие как выражение аскетизма по Тертуллиану

Владимир Кузнецов

Белгородский государственный университет

Аскетизм – принцип поведения и образ жизни, характеризующийся предельно возможной воздержанностью в удовлетворении потребностей, «умерщвлением плоти», отказом от земных благ в целях достижения морального или религиозного идеала. Понятие «целомудрие» в христианстве имеет два значения. Во-первых, это девственность, невинность. Во-вторых, это строгость в нравственном отношении.

Тертуллиан наиболее ярко из ранних Отцов Церкви утверждает аскетизм как неотъемлемую часть духовной жизни христианина. В трактате «О целомудрии» Тертуллиан далеко выходит за рамки обычного представления о целомудрии изложенного на страницах Библии, его понятие о целомудрии предельно аскетично. В привычное представление о девственности Тертуллиан привносит свои уточнения. К устоявшемуся правилу, что первую девственность получает человек с рождения, а вторую с момента крещения, он делает свое дополнение: «Наконец, третья степень заключается в единобрачии, когда мы по смерти первой жены отказываемся от женского пола». Эта своего рода третья девственность сформулированная Тертуллианом, практически является основой для его понимания целомудрия. Также он выделяет и четвертую девственность в отношении второго брака. Но в идеале, по мнению Тертуллиана не спускаться на третью ступень и тем более четвертую: «Разве не довольно для тебя, что ты из девства сошел на вторую ступень целомудрия, и нужно ли тебе опускаться еще на третью и четвертую ступень?»

Брак ни в коем случае не возбраняется, но Тертуллиан видит в нем негативное влияние на жизнь праведника, и безбрачие с этой точки зрения можно рассматривать как крайнее проявления аскетизма. «Брак – это не что иное, как вид разврата». Тертуллиан считает, что брак подрывает основы аскетичного образа жизни; стараясь нравиться друг другу, супруги подбирая украшения, одежду, пробуждают похоть, а это - непосредственная причина прелюбодеяния. «Но брак, не уподобляется ли прелюбодеянию, не бывает ли средством удовлетворения тех, же желаний?». Тертуллиан практически отождествляет брак и прелюбодеяние! Само желание вступить в брак он считает похотью: «Да и женился ли бы он на ней, прежде чем посмотрел на нее с по-хотью? Ведь невозможно брать в жены ту, которой не видел и не возжелал». И выход у праведного человека, по его мнению, только один – целомудрие: «Самое лучшее для человека – совершенно избегать женского пола, и вот почему девственная чистота имеет преимущество, будучи далека даже от намека на прелюбодеяние».

Даже рассматривая брак с точки зрения быта, когда супруги вместе ведут хозяйство, Тертуллиан остается непреклонен: «Выходит, по-твоему, что одни только дома женатых людей могут быть хорошо управляемы, и что холостые люди должны непременно разоряться? Нет!».

Итак, целомудрие является своеобразным барьером между путем праведника и жизнью во грехе. Чем чаще человек поддается своим желаниям, чем меньше в нем целомудрия. Целомудрие - основа основ образа жизни для христианина.

Образ женщины в Древней Греции классического периода и его историческое наследие

Галина Кулик

*Харьковский научно-методический центр
охраны культурного наследия*

Женский вопрос, проблемы женщин в современном обществе, условия и механизмы включения женской части населения во все сферы общественной жизни, являются сегодня одними из важнейших аспектов в осмыслении качества устройства современного сообщества. Но нужно принимать во внимание тот факт, что современное общество является наследником более ранних цивилизаций, а именно античной. Истоки многих проблем, связанные с положением женщины в семье и обществе берут начало в Древней Греции. Поэтому, для глубокого изучения женского вопроса в современной культуре нужно провести исследование положения древнегреческих женщин в социуме.

Хронологические рамки данного исследования включают период V – IV в.в. до н.э., который характеризуется расцветом древнегреческого общества. В это время были сформированы образы гречанок, которые налагают свой осязаемый отпечаток на жизненные типы современных женщин.

Современная наука уделяет большое внимание исследованию проблемы взаимодействия женщины и общества. Существует устойчивое впечатление, что на данном направлении все изучено и нет ничего такого, что было бы неизвестно о реальном положении женщин. Однако исследования женского вопроса в Древней Греции недостаточно полно отражают суть проблемы. Исследователи обобщают данные о женщинах, не выделяя различий в ролях и функциях разных категорий гречанок в социуме. Гиро П. считает, что женщины в Древней Греции, за исключением Спарты не имели никаких политических и юридических прав. Лихт Г. указывает на то, что пределом женского существования был дом, а вне его она не имела возможности себя проявлять. Однако анализ источников представляет совершенно другую картину жизни гречанки. Женщина предстает как самостоятельная личность, проявлявшаяся в самостоятельных решениях в домашнем хозяйстве и общественной жизни.

Целью данной работы является определение жизненных целей древнегреческих женщин, и их развитие в современном обществе.

Современные женщины сделали большой шаг в преодолении наследия патриархального устройства общества. Как показывают социологические исследования, спектр их жизненных целей чрезвычайно широк. Подавляющее большинство женщин связывают свои жизненные цели с наличием надежных друзей, уважением к себе окружающих людей, с настоящей любовью, честно прожитой жизнью, созданием счастливой семьи, наличием отдельной квартиры, занятием любимым делом, воспитанием хороших детей. Причем, цели, связанные с личностным аспектом жизни (друзья, своя квартира, интересная работа), даже несколько опередили цели, связанные с семейными ролями женщин. С другой стороны, карьерно-статусные в своей основе цели, например, иметь собственный бизнес, сделать карьеру, попасть в определенный круг людей, оказались вообще чужды значительному числу современных женщин.

Рассматривая положение женщины в Древней Греции, выявляются определяющие аспекты их жизни, указанные современными женщинами, такие как личностные, семейные. Каждому аспекту жизни гречанки соответствует покровительство определенной богини. Соответственно, жизненные роли женщин олицетворяют следующие великие богини: личностный аспект – Гестия (ведение домашнего хозяйства) и Афина (наличие друзей, уважение к себе соседям, занятие любимым делом - ткачеством), семейный – Гера и Деметра, которые представляют собой воплощение идеала гречанки – жены и матери.

Проанализировав источники, отметим, что древнегреческим женщинам присущи такие же жизненные цели, как и современным: семейные, личностные. Следует уточнить, что с распространением борьбы за равноправие полов для современных женщин более важную роль играют личностный аспект жизни, чем семейный, тогда как для древних гречанок – семейный, а потом уже личностный. Таким образом, выше изложенные жизненные цели женщин берут свое начало еще со времен Древней Греции.

Вводная лекция М. М. Лунина к курсу «Всеобщая история»

Анна Куликова

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Главным трудом выдающегося историка Харьковского университета Михаила Михайловича Лунина (1807–1845) был лекционный курс «Всеобщая история». Ученый готовил его к публикации, но безвременно скончался, не успев осуществить свой замысел.

Лекции М. М. Лунина по истории Древнего мира, Средних веков и Новой истории, дошедшие до нас в конспектах и записях студентов, хранятся в ЦНБ Харьковского национального университета. Но вводная лекция к этому курсу до недавнего времени считалась безвозвратно утерянной.

В октябре 2008 г. она была обнаружена нами в Городской библиотеке Новочеркасска (Ростовская обл.). Ее заглавие гласит «Древняя История». Имя автора не указано. Но буквальное совпадение некоторых фрагментов рукописи с текстами опубликованных работ историка позволяет определить ее как лунинское введение к курсу всеобщей истории. Еще одним аргументом для обоснования такого определения может служить запечатленная на переплете рукописи дата: 1839. Ведь именно в этом году М. М. Лунин был утвержден в должности ординарного профессора. А соискатель такой должности был обязан прочитать лекцию перед профессорами и студентами. О том, что лунинская лекция была его дебютом на поприще ординарного профессора, свидетельствуют и первые слова лектора («С трепетом и радостью вступаю я на Кафедру Всеобщей Истории»), и содержащиеся в ней обращения «к будущим слушателям». Наряду с датой на переплете рукописи стоит разборчивая размашистая подпись: Н. Мясников. Скорее всего, это – автограф студента Харьковского университета, который попросил у М. М. Лунина текст лекции и дословно переписал его. В лекции М. М. Лунина рассмотрены следующие основные вопросы: актуальность изучения всеобщей истории; ее предмет; характеристика многих школ и направлений историографии (от античности до Нового времени); обоснование методологических принципов, положенных в основу лекционного курса; особенности исторического развития стран Древнего Востока, а также Древней Греции и Рима. Примерно половину своей лекции М. М. Лунин посвятил популяризации труда итальянского мыслителя Вико «Основания новой науки об общей природе наций».

Таким образом, вводная лекция М. М. Лунина позволяет расширить наши представления о нем как о талантливом ученом и блестящем преподавателе.

Павел Степанович Нахимов: из гениалогических розысканий

Сергей Кушнарев

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Среди замечательных русских флотоводцев XIX века особое место занимает адмирал П. С. Нахимов, с именем которого связана героическая оборона Севастополя в годы Крымской войны 1853–1856 годов. Он не являлся главным руководителем обороны города. Его никто не наделял особыми полномочиями. Но именно Павел Степанович стал непререкаемым моральным авторитетом и душой осажденного Севастополя. Без него невиданная 349-дневная оборона города, который к началу осады с суши, по существу, не имел защитных сооружений, была бы невозможной.

Печатные источники и выявленные архивные документы освещают основные вехи биографии П. С. Нахимова. Тем не менее, вопрос о происхождении рода Нахимовых в настоящее время остается открытым.

На основании документов, помещенных в «Актовых книгах Полтавского городского уряда XVII века», автором было сделано предположение, что основателем рода Нахимовых был некий Андрей Нахименко, живший в Полтаве во второй половине XVII века. Впервые его имя встречается в документе, который датирован январем 1666 года. Примерно в 1670 году Андрей переселяется в Ахтырку. Хотя сам переезд Нахименка в другой город не зафиксирован в источниках того времени, в челобитной царю, он называет себя уже ахтырским мещанином. Время этой челобитной, вероятнее всего, стоит отнести к концу марта 1671 года. С этого времени его имя в Полтавских актовых книгах больше не встречается.

В «Русской родословной книге» А. Б. Лобанова-Ростовского помещена родословная роспись дворян Нахимовых. Из этого документа следует, что основателем рода Нахимовых является Тимофей Нахимов, «из малороссиян». Так как сам Тимофей Нахимов и его ближайшие потомки проживали именно в Ахтырке и в Ахтырском уезде, то вполне возможно, что их предком был Андрей Нахименко.

Сын Тимофея Нахимова (прадед П. С. Нахимова), так же как и отец, жил в Ахтырке. В царствование императрицы Анны Иоанновны принимал участие в походах Б. К. Миниха – Очаковском и Хотинском, возглавлял Ахтырскую таможню и затем получил звание сотника и дворянство. В «Экономических примечаниях на Ахтырский уезд за 1785 год» во владении Нахимовых значится слобода Белка, хутор высокий и 8 пустошей. В начале 70-х годов XVIII века эти земли были разделены между четырьмя сыновьями сотника – Семеном, Михаилом, Николаем и Матвеем.

Двое сыновей Мануила Тимофеевича, Семен и Михаил Нахимовы, служили в Смоленске. Семен Мануилович умер бездетным, а Михаил Мануилович стал основателем Смоленской ветви рода Нахимовых, наряду с которой продолжала существовать и Харьковская ветвь. К сожалению, у А. Б. Лобанова-Ростовского сведения о Харьковской ветви рода заканчиваются на четвертом поколении. Это суждение является не совсем верным. Известно, что один из представителей Харьковской ветви, Николай

Мануилович Нахимов, родився в 1743 году. Уже в 1767 году он числится в списке дворян Ахтырской провинции как владелец 30 крепостных. В 1785 году Николай Мануилович покупает небольшое село Поповку (на реке Мерла) с населением в 20 душ. В 80-х годах XVIII века Николай Мануилович получает в наследство земли в Богодуховском и Изюмском уездах и переезжает из Поповки в новоприобретенное село Шейчино, население которого, на то время, составляло 150 человек. Там он построил деревянный господский дом, винокурный завод, водяную мельницу и просорушку. На доходы от имения Николай Мануилович покупает старинную мебель, картины, собирает огромную библиотеку. После его смерти земли были поделены между сыновьями – Акимом, Николаем и Иваном. Сын Ивана Николаевича, Петр Иванович Нахимов, в 1834 году был избран в уездные предводители Богодуховского дворянства. Он принадлежал к пятому поколению Харьковской ветви рода Нахимовых и приходился Павлу Степановичу троюродным братом.

У родного брата Никлая Мануиловича, Михаила Мануиловича Нахимова (жившего на Смоленщине), было четыре сына. Старший из них – Степан Михайлович, отец будущего адмирала и героя обороны Севастополя, родился в 1754 году. В царствование императрицы Екатерины II он служил в гвардии в звании капитана и вышел в отставку с производством в секунд-майоры. Из одиннадцати детей Степана Михайловича и его жены Феодосьи Ивановны выжило лишь шесть. Пятым ребенком в семье был Павел Степанович Нахимов.

П. С. Нахимов родился 23 июня 1802 года в имении Городок Вяземского уезда Смоленской губернии. Крестили младенца 27 июня 1802 года в селе Спасо-Волженском. При крещении его восприемниками (крестными родителями) были Николай Матвеевич Нахимов (дядя Павла Степановича) и Анна Степановна Нахимова (его сестра).

Во время Отечественной войны 1812 года Степан Михайлович, несмотря на преклонный возраст, записался в Смоленское ополчение, а семью отправил в Харьков к своему двоюродному брату Акиму Николаевичу Нахимову. В декабре 1812 года Павел Степанович с матерью переезжает в имение Акима Николаевича село Шейчино. Весной 1813 года семья Степана Михайловича возвращается в родной Городок.

В заключение нужно добавить, что Нахимовы имели родственные связи с другими, не менее известными фамилиями. Среди них – Кавелины, Брюлловы, Дараганы, Зайончковские и другие.

Гендерні особливості сприйняття еміграції (за матеріалами спогадів С. М. Беляєва та А. О. Ширинської)

Валерія Лавренко

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара

Дослідження російської еміграції першої післяреволюційної хвилі (до неї належали автори означених спогадів) увійшло до кола актуальних у

вітчизняній історіографії проблем у 1990-х рр. у зв'язку з крахом радянської системи, якій емігрантське середовище було певною альтернативою. На сучасному етапі емігрантська тематика є значною мірою розробленою, але цю характеристику можна вжити лише по відношенню до «зовнішніх» сторін життя емігрантів (чисельність, політична та громадська діяльність, церковне життя, працевлаштування, тощо). Практично невисвітленими є аспекти історії ментальності емігрантів, недостатня увага приділяється жіночій складовій еміграції. З огляду на це, наша розвідка видається актуальною.

Значну методологічну цінність для нашої розвідки становлять роботи Борисенко Н. «Два поля – два текста: гендерные подходы к мемуаристике первой половины XIX века» та Сальникової А. «Детство и гендер – две вещи несовместные?: к вопросу о соотношении некоторых категорий исторического анализа», які демонструють застосування гендерного підходу до вивчення мемуаристики.

Метою даної розвідки був порівняльний аналіз сприйняття еміграції у свідомості чоловіка та жінки та рефлексії цього сприйняття через їх спогади.

За основу порівняння були взяті мемуари С. М. Беляєва «Від Новоросійська до Зайчар», опубліковані в збірнику «Русская эмиграция в Европе в 1920–1930-е гг.» та А. О. Ширинської «Бізерта. Остання зупинка». Такий вибір обгрунтований тим, що автори були приблизно однакового віку (вони були дітьми на момент «исхода»), належали до одного соціального прошарку (діти офіцерів) та були з сімей з приблизно однаковими матеріальними можливостями, рівнем освіченості, тощо. Такий вибір дозволяє виключити ряд факторів, що впливають на особливості в написанні спогадів і зосередитись на гендерних аспектах, що вплинули на специфіку означених мемуарів.

Результатом проведеного порівняльного аналізу були наступні висновки:

1) Емоційно хлопці легше сприймали від'їзд за кордон, оскільки бачили в ньому не стільки розставання з Батьківщиною, скільки можливість здійснювати подорож, сповнену пригод. Для дівчат евакуація була трагедією, що означала втрату, хоча й умовної за часів Громадянської війни, але стабільності.

2) В жіночих спогадах великий масив інформації стосується життя їх сім'ї за кордоном, в центрі жіночих мемуарів коло близьких до авторки спогадів людей. Спогади чоловіка є в даному випадку більш відкритими, в них сім'я стоїть на другому плані, більша увага приділяється новим знайомствам автора, його діям щодо самореалізації, тощо.

3) Чоловічі спогади більш насичені фактами, а тому для читача сприймаються важче, ніж емоційно забарвлені жіночі мемуари.

Роль экстремальных природных условий в развитии истории Украины

Анна Лаерова

Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского

В развитии какого-либо исторического периода немаловажное значение играют природные условия. Они являются неотъемлемым фактором сопровождающим нашу историю. С момента появления первого человека на территории Украины, вопрос о взаимосвязи его жизни с климатическими условиями выходит на первое место и продолжает существовать по сегодняшний день. Развитие экономики, культуры, общественно-политической жизни остаётся во многом зависеть от климатических зон, природных катастроф, засух, холодных зим и так далее.

История украинского государства начинается с момента образования Киевской Руси. Среди множества благоприятных факторов: выгодное географическое положение, возникновение городов, которые становятся центрами политической жизни, развитие внешней торговли, внешнеполитическая активность. Мало кто обращает внимание на то, что в IX веке наступил 300-летний тёплый период, он позволил активно развивать сельское хозяйство, бывшее основой экономики тогдашнего периода. По сравнению с предыдущими эпохами количество голодных годов уменьшается с 13 до 11, увеличивается частота дождливых лет с 6 до 7 в эпоху. Придерживаясь этой идеи, становится понятно, почему Древнерусское государство пало – в XII веке. В это время начинается 900-летний холодный период. Как следствие ухудшаются климатические условия для ведения сельского хозяйства, ослабляется центральная власть, которая существовала на сборе дани и податей со своих людей, наступает период раздробленности.

Огромное влияние на развитие истории Украины, климатические условия оказали в XVII ст. Как пример, обратим внимание на революцию Б. Хмельницкого и крестьянско-казацкие восстания конец XVI – начало XVII ст. Как нам известно, большая панщина, налоги, малоземелье, культурно-религиозный гнёт стали основными причинами этих событий. Но что лежит в основе всего этого? Ответ прост – слабая экономическая база. В XVII ст. по сравнению с XVI, XV ст. резко возрастает количество засух с 27 до 46, голодных годов с 48 до 65, летних заморозков с 7 до 13, нашествия вредителей с 9 до 15. Всё это во многом обусловило усиление экономического давления польских феодалов на украинских крестьян с целью получения большей выгоды. Таким образом, в этот период достигает пика усугубление социально-экономического и политического положения, что выливается в народное восстание, которое быстро перерастает в освободительную войну, трансформировавшуюся в национальную революцию (1648–1676), создание украинского государства и формирование украинской нации.

По сравнению с XVII веком, в XVIII веке наблюдается снижение климатических показателей, что отражается на снижении интенсивности

развития исторического процесса. В этом столетии снижается количество засух (XVII в. – 46, XVIII в. – 42), морозов в конце лета (XVII в. – 13, XVIII в. – 7), возврата холодов в начале лета (XVII в. – 18, XVIII в. – 10), уменьшаются эпидемии (XVII в. – 19, XVIII в. – 18) и так далее. Поэтому данный период не характеризуется таким масштабом военных событий, народных восстаний, революций. Ситуация кардинально меняется в XIX ст. На протяжении 1799–1856 годов в Восточной Украине было зафиксировано 28 повсеместных и частичных неурожаев, которые стали причиной голода и эпидемий. Наблюдается максимальное количество засух – 70 (XVIII в. – 42), нашествия вредителей – 52 (XVIII в. – 7), морозов в конце лета – 32 (XVIII в. – 7), возврата холодов в начале лета – 45 (XVIII в. – 10). Все эти условия способствовали неурожаям. Эпидемии увеличились более чем в 3 раза по сравнению с XVIII веком. Как результат в первой половине XIX века начинаются существенные изменения в аграрном секторе: постепенное разрушение натурального хозяйства и эволюционный переход в хозяйственной деятельности к товарности и предпринимательству.

Как видим влияние климатических факторов на развитие исторических процессов огромно. Разумно отметить, что постепенное повышение климатических показателей вызывает накопление негативных тенденций в обществе, которое достигает пика и выливается в военные действия, восстания, революции. Сегодня эта проблема остаётся нерешённой, что проявляется через региональные конфликты, революции и экономические кризисы. И пока человек не научится жить в гармонии с природой, он постоянно будет ощущать на себе её влияние.

Еволюція стилістики в українській народній орнаментіці XIX – XX ст.

О. Лебеденко

Донецкий национальный университет

Ціль даної теми розгляд українського народного орнаменту в його еволюції.

Протягом кількох тисячоліть орнаментика була найширшою сферою мистецької діяльності, важливим інструментом пізнання складних ритмів і циклів природи. Орнаментика є «паспортом» народної культури.

На кожному історичному етапі еволюція народної орнаментики зумовлювалася взаємодією стабілізуючих і оновлюючих факторів. До перших належить традиція. Та водночас традиція, коли вона ще передається з рук у руки, здатна до постійного самооновлення. Коли умови для виділення ремісників і кустарів ставали сприятливими, утворювалися конкурентоздатні осередки, що обслуговували своєю продукцією ширші соціальні ареали і соціальні кола. Ці процеси позначилися на орнаментіці.

Еволюція стилістики в укр. нар. орнаментіці XIX – XX ст. має циклічний характер, проходить (несинхронно в різних регіонах) стадії геометричного, геометризovanого, натуралістично-ізоморфного візерунку, переходячи в оновлених історичних умовах до чергової абстраговано-

геометричної стадії, кожна з яких стилістично відрізняється від свого попередника.

1 етап (початок ХХ ст.) – локальна визначеність технічно-художніх особливостей. Орнамента здебільшого геометрична або геометризована. Строга тектоніка візерунка, підпорядкованість додаткових кольорів – основним, чергування щільно орнаментованої і незайманої поверхні, просторі ділянки тла підкреслюють вагомість декоративного мотиву.

2 етап (1930–40 рр.) – вплив на орнаменту друківаних джерел. Крім домотканого полотна для сорочок застосовується і фабричне, з дрібною чарункою переплетення. Розширюється кольоровий діапазон. Багатоманітність технік майже повністю замінюється хрестиковим вишиванням. Широко вживаються рослинні геометризовані мотиви, найчастіше зображення троянди, стилізоване для виконання цією технікою. Укрупнюється масштаб орнаментики. Вишивка доповнюється мережаними елементами, виплетеними гачком. Часом вони імітуються засобами вишивання.

3 етап (1950–70-ті рр.) – багатобарвні зображення стали визначальною новацією народної декоративної творчості усіх регіонів, особливо у 70-ті рр. Тиск моди, престижних уявлень, підтримувався особливостями нових матеріалів. Поширенню багатобарвності сприяла наявність у продажу ниток різних відтінків. Нова стилістика розвивалася спочатку в напрямі багатобарвного вирішення візерунків, сформованих попереднім етапом. Захоплення багатобарвною ілюзорністю попервах виливалось в натуралізм. Ізоморфна фаза нівельне регіональні особливості вишивки. Поступово багатобарвна ізоморфність стає звичним, втрачає чар новизни.

У 1980-х рр. посилюється інтерес до призабутих геометричних візерунків. Реалізується інтерес до «постізоморфної» геометричної орнаментики в жадібному перейманні візерунків із випадкових джерел, головним чином із преси. Відродження геометричного стилю поки що йде на селі найпростішим шляхом запозичення сучасних апробованих форм.

Отже, орнамента пройшла три важливі етапи свого розвитку і швидко видозмінилась протягом ХХ століття. На цьому його розвиток не закінчився, а перейшов на інший якісний етап. Крок назад чи вперед – предмет майбутніх досліджень. Нажаль, не беруться найкращі здобутки мистецтва, а замінюються штучними. Продається все, навіть наша безцінна культура з її живим змістом.

Реакция ведущих держав на действия пиратов в бассейне Средиземного моря в XVI – XVIII вв.

Ирина Лебедь

Донецкий национальный университет

В XVI–XVIII вв. бассейн Средиземного моря стал ареной ожесточенных столкновений между христианскими державами Европы и мусульманской Турцией. В этой борьбе немалую роль сыграло противоборство берберских и мальтийских корсаров, предопределившее

исход схватки за доминирование в регионе. Помимо войны под религиозными лозунгами многие из них совершали пиратские рейды.

Отдельные аспекты противостояния рассматривались М. А. Заборовым, В. А. Захаровым, П. В. Перминовым, Р. Ю. Печниковой, Ж. Рогожинским, однако мало освещены формы борьбы с пиратством.

Источниковую базу исследуемой темы составили документы Мальтийского ордена, мемуары, свидетельства очевидцев.

Целью работы является определение степени влияния пиратских действий на экономическую и политическую жизнь Средиземноморья и оценить реакцию общественности.

Оплотом пиратства XVI–XVII вв. стали мелкие государства Магриба, нападавшие на юг Франции, Испанию и итальянские княжества, а с 1600 г. – на суда Франции, Британии, Нидерландов. Набеги пиратов становились причиной разорения целых поселков и пленения мирных жителей. В 1559 г. корсарские нападения на Италию и Испанию стали причиной голода в этих странах. Большую роль приобретают пиратские рейды за рабами. Например, во время вторжения 1551 г. на Мальту отряд Синан-паши увез около 5000 человек. Берберский плен стал страшным сном для европейцев. Мальтийские корсары, которые контролировали морские торговые пути с 1531 г., не уступали берберам в грабеже. Почти каждый житель Мальты вкладывал деньги в пиратские походы, а число узников на острове превышало население рабов городов Магриба.

Реакция западноевропейских стран на действия пиратов была незамедлительной, однако их действия не отличались слаженностью. Война против сил мусульман велась под духовным началом Папы. Результатом одной из первых попыток совместной борьбы объединенного флота Папы, Испании, Венеции и Генуи было его поражение у Превезы в 1538 г.

В 1570–1573 гг. разразилась Кипрская война между Испанией и Турцией, и Папа Пий V обратился к христианам всего мира предпринять крестовый поход против «неверных». На его призыв откликнулся только испанский король Филипп II, хотя многие рыцари из разных стран влились в ряды Мальтийского ордена. Папа пытался вовлечь в христианскую коалицию всю Европу, а создал из Испании, Мальтийского ордена, Папской области, Венеции, Генуи, Неаполя и Пармы Священную лигу, которая распалась после победы при Лепанто.

Пиратство продолжало процветать, и к концу XVII в. Османская империя включилась в борьбу: султан обложил пиратов тяжкими налогами. С 1660 г. Британия и Франция снаряжали флоты военных кораблей. Берберские правители не нападали на суда стран, с которыми устанавливали мирные соглашения, поэтому в 1662–1665 гг. Англия и Франция, Австрия в 1725 г. и Дания в 1751 г. заключили перемирие с Тунисом. Алжир покорился в 1680-х гг., а Триполи – в 1692 г. Нидерланды и малые государства Европы согласились выплачивать ежегодную дань берберским правителям.

Мальтийцы на основании лицензии Великого магистра грабили мусульман на французских судах, евреев и греческих ортодоксальных христиан. Греки неоднократно обращались в Рим с жалобой на орден, но

пираты отнесли с равнодушием к папской булле 1587 г., взявшей под защиту евреев и христиан, ведущих торговлю с мусульманами. Когда с 1605 г. Папа разрешил только Оружейной палате выдавать лицензии, пираты продолжили разбой под личным флагом магистра и под флагами других государств. Папа Урбан VIII в 1630 г. назначил Эльпатийского инквизитора руководить выборами магистра. В 1647 г. были запрещены рейды вблизи Палестины и Сирии, что многие проигнорировали. Франция оказывала Ордену финансовую поддержку, и в 1673 г. вышел декрет магистра о запрете обыска французских судов. Королевство Обеих Сицилий для борьбы с пиратами назначало священнослужителей на Мальту, а Испании пришлось использовать инквизицию для борьбы с корсарами. Нередко применялись денежные штрафные санкции.

В XVIII в. Христианская церковь стала активнее порицать пиратство. С 1740-х гг. Мальтийский орден имел право ведения боевых действий только против берберских судов, но лишь оккупация Мальты в 1798 г. французскими войсками положила конец «священной войне» против мусульманского мира.

Таким образом, действия корсаров часто принимали форму пиратства, которое становилось составным звеном цепи войн и серьезным препятствием на пути установления гегемонии на море. Применение ведущими державами различных коллективных мер против угрозы безопасности привело к ослаблению, а не полному исчезновению пиратства в данном регионе.

Витоки сучасної середземноморської політики Європейського Союзу

Станіслав Левченко

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

На початку XXI століття відбуваються значні зміни в системі міжнародних відносин та світової політики. Раніше випробувані біполярна та, після розпаду СРСР, однополярна моделі світового устрою не змогли забезпечити відносного миру та довели власну неспроможність. Тому в новому столітті відбувається формування світового порядку, котрий буде засновуватися на багатопольярних засадах. Сполучені Штати відчайдушно намагаються поширити свій виключний вплив на Близький Схід; Росія дедалі активніше втручається в справи країн на пострадянському просторі; Китай закріплює свої позиції в Індокитаї. А в останнє десятиріччя XX століття на світову політичну арену вийшла нова сила, котра дещо відрізняється від інших акторів міжнародних відносин. Ця сила – Європейський Союз. Він також намагається закріпити за собою територію власних виключних інтересів, і ця територія, перш за все, – басейн Середземного моря, а особливо країни Північної Африки.

Середземноморський регіон становить для європейської спільноти особливий інтерес. Саме тут зосереджено досить багато природних ресурсів, територія Північноафриканських країн є вигідним та перспективним ринком

для реалізації європейської продукції. І взагалі країни Північного та Південного Середземномор'я пов'язані між собою віковими традиціями колоніальних відносин. Саме тому ЄС небезпідставно вважає Північну Африку своєю «вотчиною».

Сучасні євро-середземноморські відносини виглядають як більш-менш рівноправне партнерство, спрямоване на забезпечення спільної вигоди. Протягом 1995 – 2008 рр. це партнерство діяло в рамках так званого Барселонського процесу, направлено, перш за все, на встановлення в Євро-Середземноморському регіоні зони вільної торгівлі. Проте в 2008 році було зроблено спробу перевести партнерські відносини із суто економічних в політичну площину. Для цього за ініціативою Франції у липні 2008 року було створено Середземноморський Союз. Але без знання передумов формування постколоніальних євро-середземноморських відносин неможливо адекватно оцінити їх сучасний стан та перспективи подальшого розвитку.

Слід пам'ятати, що Північно-Африканські країни, такі як Туніс, Марокко, Алжир здобули власну незалежність від європейських метрополій лише у другій половині XX століття (50-ті – 60-ті рр.). При цьому боротьба за самостійність не була легкою та зустрічала серйозний опір, особливо з боку Франції.

З утворенням Європейського економічного співтовариства європейські країни консолідували свої зусилля в тому числі й за для повернення особливих стосунків з колишніми країнами. У Римському договорі про утворення ЄЕС було закладено, що європейські країни встановлюють особливі відносини асоціації з колишніми країнами Франції, Італії, Бельгії та Нідерландів. Ці відносини надавали переваги європейським країнам в економічних зносинах з країнами третього світу. Розвиток інституту асоціації відзначився прийняттям низки конвенцій: Яундської (1963 р.) та Ломейських (1975, 1976, 1984 рр.). Всі вони були покликані інтенсифікувати відносини, перш за все економічні, колишніх колоній та метрополій.

Проте на цей час ще не досить виокремився політичний курс ЄЕС щодо країн Середземномор'я від політики щодо інших колишніх колоній. Лише в другій половині 1970-х років із середземноморськими країнами укладаються окремі договори про асоціацію. І тільки зі створенням Європейського Союзу політика щодо держав Північної Африки сформувалася у цілком незалежний формат Барселонського процесу.

Таким чином, сучасне Євро-Середземноморське партнерство є органічним продовженням колоніальних відносин. Проте не слід сприймати його як механічне наслідування колоніальних методів експлуатації. У своєму розвитку Європейський Союз змінював і форми побудови відносин із зовнішніми партнерами. Внутрішній досвід інтеграції трансформувався у стратегію зовнішньої політики, в тому числі і до країн Середземномор'я.

Релігія в повсякденному житті українських селян 1950–1960-х рр.

Вікторія Лисак

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Багато століть в житті українського народу важливе місце займала релігійна віра, як один з компонентів традиційних цінностей. Вона пронизувала все буття людини, і трансформувалася в поняттях світоглядності, норм поведінки, практичної діяльності, культури. Основними складовими релігійності українців виступала релігійна свідомість і релігійна поведінка. Отже справжня релігійність проявлялася тоді, коли мотивами вчинків виступала релігійна віра.

У 1950-х рр. тривала антирелігійна кампанія, що проявилася у вилученні у релігійних общин будинків і знятті з реєстрації релігійних общин по всіх областях України. Це відбувалося в межах політики, спрямованої на виявлення небезпечних в технічному плані церковних будинків та відповідності їх типовим церковним проектам. Уповноважені у справах Руської православної церкви по областях України проводили обстеження становища церков, що було пов'язано з аварійністю багатьох церковних споруд.

Досить часто місцева влада приймала рішення про закриття діючих храмів, які були збудовані за типовими церковними проектами і зберігали вигляд типової церковної споруди навіть після внутрішніх перепланувань. Це були справжні пам'ятки історії та архітектури, які можна було побачити на власні очі. Звісно такі речі в житті людини мають безперечну цінність для виховання в молоді поваги до своєї історії, батьків, прадідів. Однак в умовах бездушної реконструкції села ніхто окрім самих віруючих, не звертав на це уваги. Так були назавжди втрачені не тільки матеріальні цінності, а також духовні основи життя на селі.

Релігійні общини писали прохання на ім'я місцевого та центрального керівництва залишити церкви та молитовні будинки віруючим. Не дивлячись на активну пропаганду атеїзму і політику ліквідації діючих храмів та релігійних общин на початку 1950-х рр. традиційна релігійна віра була розповсюдженою серед населення сільської місцевості. Хранителями традицій, норм поведінки та світосприйняття були насамперед представники найстаршого покоління сіл та жінки середнього віку. В повсякденному житті селян залишалися значимими релігійні обряди, релігійні свята, такі як хрещення, поховання, молитви священників на дому віруючих, вінчання, соборування, Різдво, Пасха, Хрещення, Вербна неділя, Страсна неділя та інші. Селяни зазвичай платили священикам та церкві за здійснення релігійних обрядів грошима, а також натуральними продуктами. Наприклад хрещення – 15 руб., поховання – 85 руб., молитва на дому - 4 руб., панихида – 5 руб., причастя на дому – 5 руб 50 коп., вінчання – 100 руб., соборування – 30 руб.

За відсутністю церкви у своїх селах віруючі задовольняли релігійні потреби в сусідніх селах. Кожна релігійна община мала свою церковну двадцятку, яка мала виконавчі функції.

Найбільша кількість віруючих була характерна для західноукраїнських областей, де більше ніж у східних здійснювалися обряди хрещення, поховання, вінчання. Велике значення у повсякденному житті селян мала наявність у хатах ікон. Це була живуча народна релігійна традиція. У кожній хаті обов'язково був святий куточок, де знаходилися святі образи. Це були зазвичай прості ікони. Вважалося, що людина мала народитися і померти під цими іконами. В умовах посиленої атеїстичної пропаганди люди подекуди посилалися на зберігання в домах ікон як данину традиціям. Були віруючі, в яких ікони стоять вдома, «бо їсти не просять», дітей хрестять, тому що самі хрещені, а новозбудовану хату освічували, бо так робили їх діди. Присутність в житлах цих обрядових речей допомагала творити молитву, викликала звичку у молодшого покоління бачити щодня ікони, традиції спілкування старшого покоління з Господом під час молитви. Отже ікони у хатах українських селян сприяли підсвідомому вихованню молоді в дусі поваги до традицій, релігійної віри своїх прадідів та батьків, збереженню історії українського народу.

О символике системы изображений мозаик византийского Херсона

Анна Литовченко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Традиция украшения храмов мозаичными композициями стала формироваться по мере становления христианской архитектуры. В византийском Херсоне в результате археологических раскопок найдено 30 напольных мозаик. О стенной росписи храмов раннесредневекового Херсона можно судить по многочисленным находкам разноцветных кубиков смальты.

В экспозиции средневекового отдела музея Национального заповедника «Херсонес Таврический» представлены «цветовые шкалы» из смальты. Можно утверждать, что для изображений использовались цвета от пурпурного до желтого и от небесно – синего до темно – зеленого. Использовалась также смальта золотого цвета. Это позволяет осторожно предположить, что в сюжетах настенных мозаик могли присутствовать изображения неба (бирюзовый), святых (золото, пурпур). Кроме того, сохранились фрагменты фресок с изображением святых.

Мозаичные полы базилик Херсонеса датируются разным временем, что позволяет проследить определенную эволюцию изображений – символов.

Орнаментальные мотивы в напольных мозаиках являются неотъемлемой частью мозаичной композиции всех напольных мозаик херсонских базилик и храмов. Многочисленные изображения кругов, прямоугольников, квадратов, ромбов, зигзагообразных полос, сложных звезд и другое со временем становятся элементом общего узора напольной мозаики. Одним из очень распространенных элементов являются пересекающиеся круги на темном фоне, встречающиеся в мозаиках Уваровской базилики, крещальни

возле Уваровской базилике, Базилики 1935 г., Базилики 1932 г., Базилики в базилике, Восточной базилики.

Сложнее понять предметные изображения. Так, «птица» интерпретировалась как символ человеческой души. Использовалась в мозаичных полах Загородного крестообразного храма, Базилики в базилике. Наиболее используемым стал голубь – символ невинности и чистоты. Голуби означают также – символ Святого Духа, а если они повернутые в сторону павлина – символ Воскресения.

Одним из наиболее важных символов является изображение чаши (Загородный крестообразный храм, Базилика в базилике, Базилика 1935 г.). Чаша в христианском учении символизирует Причастие, вкушение «Тела и Крови Господней». Весьма показательно, что изображения сосудов и канфаров, в том числе с пьющими из них павлинами или птицами, являлись неизменным атрибутом сюжетов херсонесских мозаик, символизирующих вкушение учения Христа.

Одним из важных символов являлся «крест», который использовался до определенного времени. Этот факт обусловлен тем, что в VII в. запрещается наступать на кресты и их перестают изображать на полу. Это может свидетельствовать в пользу относительно ранней датировки Загородного крестообразного храма, Базилики в базилике.

Изображения флоры (гирлянды из листьев лавра, плюща, цветы и деревья), а также фауны (кони, лягушки) – символизировали обстановку царствия небесного или рая, в котором пребывал благочестивый христианин после смерти. Очень распространено окаймление из виноградной лозы с листьями и гроздьями (Базилика в базилике, Загородный крестообразный храм, Базилика 1935 г., Базилика 1932 г., Западная базилика).

Таким образом, можно выделить наиболее распространенные изображения в напольных мозаиках Херсонеса V – XII вв. В VI – VII вв. припадает расцвет мозаичного искусства храмов Херсона. А вот более поздние мозаичные полы представлены декоративными узорами. Эволюцию изображений напольных мозаик от сложного к простому можно объяснить разными смысловыми нагрузками, которые несли мозаичные композиции.

Первая рецепция классической традиции в трудах Фульгенция Мифографа (конец V – начало VI веков)

Елена Литовченко

Белгородский государственный университет

К концу V – началу VI вв., несмотря на то, что политические изменения в римском мире приобрели необратимый характер, а в религиозной сфере уже практически безраздельно властвует христианская церковь, в сознании многих римских аристократов-интеллектуалов продолжали сохраняться традиционные античные установки. Основными элементами классической традиции в том виде, в котором она сохранилась к VI в., являлись античная мифология и язычество, элементы неоплатонизма, система риторического

образования и латинский язык – фундаментальная основа римской культуры.

Выразителем своеобразия этого сложного исторического периода являлся римский писатель родом из Африки (г. Телепт) – Фульгенций Мифограф (ок. 467–532 гг.). Никаких подробностей о его жизни неизвестно. Работал Фульгенций в жанре комментария.

В произведениях Фульгенция нет былого римского общеперского патриотизма, который с большой силой выражен в стихах александрийца Клавдиана и галло-римлян Рутилия Намациана и Аполлинария Сидония. Фульгенций даже резко отзывается о Риме. Он был вполне твердым христианином и считал свои рассказы о языческих богах баснями, которые следует понимать аллегорически.

До нас дошло сочинение Фульгенция «Три книги о мифологии» (Mitologiarum libri III), в котором он объясняет "подлинный и реальный" смысл древних мифов в мистико-аллегорической манере. Содержание каждого мифа Фульгенций соотносит со списком пороков и христианских добродетелей, приводя свои морализаторские рассуждения к нужному ему логическому выводу, часто совершенно искусственному. Следуя своей цели, он допускает множество ошибок и неточностей, вполне вероятно, сознательным образом.

В IV – V вв. отношение христиан к античному мифологическому наследию становится весьма прагматичным. Общие тенденции, отражавшие взгляды на значение и степень приемлемости языческой культуры, сообщаются, в частности, в «Климентинах». Один из персонажей произведения говорит об истинах, «скрытых в мифологии древних под покровом вымыслов», и сопровождает свою мысль примерами аллегорических толкований. Следствием этих рассуждений является вывод: «Когда заложены твердые основы истины в соответствии со Священным писанием, тогда можно без опасения, чтобы все больше утверждать ее в умах, воспользоваться знаниями и искусствами, которые составляли предмет изучения в детстве». Толкования античных текстов Фульгенцием, несомненно, подтверждают данное положение.

Несомненно, цели Фульгенция были не столько литературными, сколько философско-религиозными. Фульгенций, как и многие интеллектуалы поздней античности испытал довольно сильное влияние неоплатонизма, поэтому, наряду с христианской моралью, его произведения пронизаны мистическим духом этого философского течения.

Как грамматик, получивший классическое образование в риторской школе, Фульгенций пользуется всем набором риторических приемов: цитирование греческих и римских авторов, следование стандартам басенного жанра, чрезмерное употребление редких латинских выражений и архаизмов.

Природа творчества Фульгенция и, соответственно, его восприятие исследователями двойственны, поскольку он стоит между христианской литературой и языческим воспитанием.

Морализаторство Фульгенция и его подчеркнуто отрицательное отношение к языческому наследию «в чистом виде» убеждает нас во вполне средневековом восприятии последнего писателем. Он считает себя уже

вполне обособившись от античного прошлого христианином, лишь возрождающим старые культурные установки.

Однако же, здесь очевидно и влияние идей неоплатонизма, выражающееся в склонности к этимологизированию и бесконечным аллегориям. Кроме того, сюжетной основой произведений Фульгенция выступают древние мифы, а в качестве средств трансляции используются латинский язык и риторические приемы в подражание лучшим классическим традициям.

Несмотря на то, что в государственно-политическом аспекте в этот период в Средиземноморском мире формировался раннесредневековый порядок, многовековая культура античности все еще составляла ментальную основу личности, и Фульгенций является отнюдь не единственным тому подтверждением (произведения Нонна, Драконция).

Таким образом, Фульгенций являл собой типичный образец интеллектуала поздней античности, для которых цели жизни и деятельности определяло христианство, а ментальные основы личности базировались на классических античных установках.

Амбивалентность творчества Фульгенция определяется сочетанием противоположных элементов (античных и средневековых), однако чисто христианские устремления писателя позволяют говорить о попытке первой рецепции классической традиции в его сознании и трудах.

Соціальна політика Російської імперії по відношенню до польських біженців в роки Першої Світової війни

Тетяна Лихачова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

«Жахлива війна, яку ми переживаємо, навчила нас багато чому і багато від чого застерігає. Ми повинні вдуматись в її мораль і використати її як в теперішньому часі, так і в майбутньому», – це зауваження стосовно I світової війни, яке було розміщено на сторінках історичного журналу «Русский архив» у 1915 р., і досі залишається актуальним. Зокрема великий інтерес викликає досвід впровадження соціальної політики російською державою, що вона його здобула піклуючись про біженців. Адже приплив тисячі людей до регіонів з відносно стабільним укладом життя, безперечно, породжує чисельні проблеми для мешканців останніх, які потребують негайного вирішення або, принаймні, негайного пошуку шляхів їх розв'язання.

На сьогоднішній день тема війни й суспільства та зокрема доля біженців набуває все більшого значення. В сучасній вітчизняній історіографії в рамках більш широкої проблематики полякам приділили увагу О. М. Донік, Н. І. Загребельна, О. А. Захарова, І. Т. Лісевич, Г. В. Середа, О. В. Сердюк. Особливої уваги заслуговує творчий доробок англійського історика П. Гетрела та польського М. Коженювського. Та незважаючи на це, багато складових цієї тематики залишаються невивченими і ще чекають на свого дослідника.

Отже, в роки I світової війни Верховне командування мало надзвичайні повноваження – за умов воєнного часу закон надавав військовим право повністю контролювати усі сфери на театрі воєнних дій. Влітку 1915 р. після поразок російської армії це зробило можливим розпочати евакуацію (в більшості випадках примусову) населення Царства Польського та інших західних областей імперії до тилкових губерній з метою лишити супротивника людських та інших ресурсів. Хоча на засіданнях Ради міністрів висловлювалось невдоволення з приводу цього кроку воєнної влади, політичні діячі вказували на те, що біженство прийняло погрожуючі масштаби.

Оскільки населення залишило рідний край за наказом, зобов'язання в опікуванні біженцями взяла на себе держава. З тієї ж причини влада надала полякам статус біженця, незважаючи на те, що вони не перетинали державного кордону. В той же час масштаби явища підштовхували уряд підтримувати ініціативи громадських благодійних організацій (Всеросійська спілка міст, Всеросійська земська спілка та інші).

Широку діяльність розгорнули іменні фундації, якими опікувались члени царської родини (зокрема допомогою біженцям займався комітет, який очолювала донька російського імператора велика княгиня Тетяна Миколаївна). Велике значення мало те, що держава сприяла роботі національних комітетів (протиставляючи їх російським громадським організаціям, до яких не плекала довіри). Адже саме вони відігравали провідну роль в наданні допомоги полякам.

Варто зазначити, що саме в цей час спостерігається сплеск благодійності. Свою роль в цьому відіграли тогочасні періодичні видання, які були насичені розповідями про тяжку біженську долю, їхні нелюдські страждання, убогість, безвихідне та безнадійне становище.

Отже, I світова війна призвела до переміщення цивільного населення в межах Російської імперії, безпрецедентного за своїми масштабами та розмахом. Вирішуючи проблеми, пов'язані із цим, було вироблено оригінальний підхід, при якому держава делегувала громадськості повноваження, залишаючи за собою регулятивну функцію. На кінець зазначимо, що проводячи евакуацію населення Царства Польського та інших західних губерній, робився розрахунок на його швидке повернення додому. Але вже восени не викликало сумніву те, що біженці – «гості не на короткий термін».

Встановлення елементів системи ПРО в Східній Європі в контексті американо-російських відносин

Валерій Літонінський

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Через більш ніж п'ятнадцять років, після завершення «холодної війни», світова спільнота опинилась на порозі нового витка міжнародної конфронтації та гонки озброєнь. 20 січня 2007 р. США звернулись з офіційною пропозицією до Польщі та Чехії про розміщення на їх території

об'єктів американської системи ПРО. До 2012 р. планується побудувати в Чехії РЛС наведення протиракет, та оборудувати в Польщі позиційний район в складі десяти протиракет. Це рішення було ухвалено та оприлюднено без обговорення з краанами-сусідами, нових членів НАТО, не замислюючись над їх реакцією. Проте така політика Вашингтона наштовхнулася на жорстку реакцію Москви та нерозуміння деяких європейських союзників (насамперед Франції, Німеччини та інші).

Створення європейського сегменту американської ПРО обґрунтовується Вашингтоном як захід, спрямований на захист від потенційної загрози з боку «проблемних режимів», насамперед, Ірану та КНДР. Але в концепції Сполучених Штатів є досить очевидними певні прорахунки. Система ПРО, що планується, буде охоплювати повністю лише Північну та Центральну Європу, залишаючи велику частину найбільш вразливого південного регіону Європи відкритою для потенційних ракетних ударів з Близького Сходу. За думкою неурядових експертів місце розташування передбачуваної РЛС (мова йде про Чехію) занадто зрушено на захід від ідеального розташування, в результаті чого без прикриття залишиться частина Греції та Італії. Крім того відкритим залишається питання взагалі можливості розроблення Тегераном та Пхеньяном ракет великої дальності. Всі ці доводи підривають довіру до логіки американських аргументів.

Але офіційний Вашингтон замовчує геостратегічні завдання цієї акції. Навіть після закінчення «холодної війни» єдиною державою яка може зрівнятися зі Сполученими Штатами в ядерній сфері залишається Росія. В сучасній політиці США панує концепція американської однополярності, яка передбачає домінування і переважання в усіх аспектах світового устрою. Проте доктрина взаємного ядерного стримування загрозою гарантованого знищення ударом у відповідь не вкладається у концепцію однополярності, зрівнюючи США та Росію за ключовим критерієм військової безпеки. Звичайно, рівність та однополярність – дві несумісні речі. Тому США намагаються вирватися із обмеження ядерного стримування за допомогою нових технологій, і таким чином здобути додаткову перевагу з геополітичної асиметрії, яка існує на цей час між Америкою і Росією.

Росія відреагувала на таку політику Вашингтона миттєво. На конференції по безпеці в Мюнхені 10 лютого 2007 р. Володимир Путін виголосив свою відому промову, яку вже встигли назвати початком нової «холодної війни». Президент Росії говорив не про десяток ракет та один радар, а про концепцію міжнародної безпеки в самому широкому її розумінні. Основним предметом критики стала шкода, якої завдала односторонність дій США глобальній безпеці. Попередження Росії про дії у відповідь, військового характеру дуже занепокоїли світову спільноту. Така жорстка реакція Москви може бути пояснена тим, що така позиція США сприймається як спроба звільнитися від обмежень ядерного стримування, котра несе потенційну загрозу російському суверенітету. Російська федерація занепокоєна не сучасною схемою розгортання європейської ПРО, а тим, що в майбутньому конфігурація цієї ПРО може бути змінена і стати предметом занепокоєння з точки зору російської стратегічної безпеки.

Російським інтересам безпеки суперечить і отримання американською стороною можливості контролювати повітряний простір на декілька тисяч

кілометрів в глиб європейської частини Росії, включаючи райони базування її стратегічних ядерних сил, та проєцирувати, хоча і в обмеженому вигляді, свої протиракетні можливості на цей простір.

Такий крок США розцінюють в Москві як сигнал про наміри переглянути двосторонній баланс сил на стратегічному рівні. Сполучені Штати, звичайно, відхрещуються від подібних замислів і заявляють, що не хочуть нової конфронтації. Дійсно, враховуючи технічні можливості «східноєвропейської» ПРО, ця система в запропонованому варіанті не здатна помітно вплинути на російський потенціал ядерного стримування. Але відсутні гарантії, що ця система не може бути розширена і вдосконалена в майбутньому як противага російському ядерному арсеналу. Росію не задовольняє сам підхід, коли США намагаються вирішити проблему вразливості, не рахуючись з наслідками своїх дій для російських інтересів безпеки.

Проголошуючи план розгортання системи ПРО в Чехії та Польщі, США не могли не розуміти, що це рішення збентежить Росію. Провокування Москви на різкі заяви, можливо, і входило до розрахунку американських стратегів. Адже войовнича риторика з боку Росії сприяла консолідації атлантичного альянсу навколо США, єдність якого здавалась розхитаною війною в Іраку.

Зіткнувшись з різкою опозицією Кремля, Вашингтон висунув серію ініціатив по співробітництву з Росією в сфері протиракетної оборони. Знаючи, що Росія відмовиться, США тепер можуть використовувати демонстрацію своєї «доброї волі» та «прагнення до багатостороннього співробітництва» в якості аргументу чи виправдання подальших подій.

Однак не можна забувати, що обидві країни, повинні налагоджувати союзницькі відносини, адже вони справді мають спільні інтереси в боротьбі з загрозами, які створює розповсюдження зброї масового винищення в регіонах «третього світу». Та в умовах, коли міжнародній спільноті не вдається зупинити розповсюдження зброї масового винищення, існує необхідність для реагування на виникнення регіональних конфліктів, в яких може застосовуватись така зброя. Ймовірність появи подібних криз потребує координації та об'єднання зусиль Росії та США, в тому числі в сфері ПРО.

Таким чином, на початку 2007 р. світ опинився на порозі нової двосторонньої конфронтації. Встановлення елементів американської ПРО в Східній Європі спрямоване, насамперед, на вирішення геополітичних завдань Вашингтона по закріпленню світового домінування США. Сполучені Штати, виступаючи світовим лідером, не допускають паритету в будь-якій сфері світового устрою, тим більше в справі безпеки. Проте така політика наштовхнулася на жорстку відповідь Росії. Питання встановлення елементів ПРО загострило російсько-американські відносини. Новий етап суперництва Москви і Вашингтона повертає світ до часів «холодної війни», в її найгостріші періоди, і це досить негативна тенденція. Адже людство потребує, насамперед, спільних дій в сфері глобальної безпеки, двох найбільших ядерних держав світу. І зараз, як ніколи раніше за останні 15 років, обидві країни потребують нових ініціатив та нових програм в налагодженні двосторонніх відносин.

**Харківський університет у спогадах академіка
Д. М. Овсянико-Куликовського**

Катерина Лискова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Дмитро Миколайович Овсянико-Куликовський (1853–1920) – видатний вчений кінця XIX – початку XX ст., що сприяв прославленню Харківського університету, його наукова спадщина актуальна і донині, і є джерелом знань ще не для одного покоління. Овсянико-Куликовський – засновник психологічного напрямку у російському літературознавстві, але цей напрям не є надбанням однієї якої-небудь певної науки, він виник на з'єднанні різних гуманітарних наук, і по праву відноситься до кожної з них. У працях вченого простежується зв'язок між культурним розвитком людського суспільства та історією, що є дуже важливим у його дослідженнях.

Свою всеросійську відомість він здобув вже після того як залишив Харків, але можливість виникнення цієї відомості з'явилася саме в Харкові, бо саме в цьому місті було покладено початок його науковій та суспільній успішності. Харківський університет став для нього початком успішності. Його блискучий петербурзький період діяльності включав в себе викладацьку, редакційну, критичну та суспільно-політичну діяльність, всім цим на професійному рівні він почав займатися у Харкові. Харківський період в науковому житті Дмитра Миколайовича відіграв велику роль, бо тут він зблизився із Потебнею, захопився його науковими ідеями про процес художньої творчості, почав опрацьовувати теорію художньої творчості і дав у цій галузі низку цінних досліджень. Таким чином, саме у Харкові відбулась доленосна зустріч Овсянико-Куликовського та Потебні, що вплинула на подальшу наукову долю вченого.

Овсянико-Куликовський був видатною особистістю, яка багато зробила для Харкова: він був першим редактором «Записок імператорського Харківського університета», він читав багато публічних лекцій, кошти від яких були одним з джерел для будівництва міської бібліотеки, входив до складу лекційного комітету при педагогічному відділі Історико-філологічного товариства, де проводив наукові читання для харківських вчителів, і взагалі він віддав 17 років професорської діяльності Харкову та Харківському університету.

Звичайно, що такий значний проміжок часу присвячений Харківському університету, знайшов своє відображення у спогадах вченого, які побачили світ вже після смерті академіка, і через це залишились незакінченими. «Воспоминания» Овсянико-Куликовського були не лише біографічним твором, і взагалі, це не звичайні спогади, бо сам їх автор фактично виступав біографом своєї епохи, її характерів, прагнень та властивостей. Цінність спогадів величезна при дослідженні культури та науки кінця XIX – початку XX ст.

**Ретроспектива європейської інтеграції Республіки Польща
(1989–2004 рр.)**

Вадим Ложечкін

Донецький національний університет

Революційні події 1989–1990 рр. в країнах Центральної і Східної Європи корінним чином змінили стосунки в Європі в цілому. Республіка Польща (РП) однією з перших країн Східної Європи заявила про членство в ЄС як про свою стратегічну мету, до якої передував складний шлях інтеграції.

19 вересня 1989 р. між РП та ЄЕС було підписано договір про торгівельно-економічну співпрацю. Цей договір став відправним пунктом у проведенні подальших переговорів щодо інтеграції Польщі в ЄС. Уперше офіційно про намір Польщі вступити до складу ЄЕС заявив прем'єр-міністр країни Т. Мазовецький під час виступу в європейському парламенті в лютому 1990 р. Саме це дозволило 19 травня 1990 р. Польщі звернутися з офіційною заявою про початок переговорів щодо вступу до ЄЕС.

16 грудня 1991 р. був підписаний Європейський Договір між РП і ЄЕС, який утворив міжнародно-правову базу для подальшої політичної і економічної інтеграції країни в ЄС. Підписання Договору стало початком політичного діалогу між Польщею і Співтовариством, а також поступової лібералізації торгівлі. Європейський пакт набув чинності 1 лютого 1994 р., причому частина III пакту, що стосується торгівлі і проблем, пов'язаних з торгівлею, почала діяти з 1 березня 1992 р.

В рамках інтегрування до загальноєвропейських структур 15 лютого 1991 р. було засновано регіональне Вишеградське об'єднання країн Центральної та Східної Європи, до якого увійшли Польща, Чехословаччина та Угорщина - держави які досягли найбільших успіхів у системній суспільно-політичній трансформації перехідного постсоціалістичного періоду.

Ключове значення мав саміт країн – членів ЄС у Копенгагені, який відбувся 21–22 червня 1993 р. Саме тут Рада Європи сформулювала політичні і економічні критерії вступу:

- стабільність державного устрою, який гарантує демократію та законність дотримання прав людини й основних свобод, захист прав національних меншин;
- функціонування ринкової економіки, здатної впоратися з конкуренцією й ринковим тиском, який існує в ЄС;
- можливість виконати всі зобов'язання, які випливають із членства в ЄС.

26–27 червня 1995 р. Європейська Рада в Каннах прийняла Білу книгу в справі інтеграції країн Центральної і Східної Європи до ЄС. У книзі була визначена мета та черговість заходів у приведенні польського законодавства у відповідність з правовими актами Співтовариства - *acquis communautaire*.

Щоб якнайкраще підготуватися до входження до складу ЄС, 8 серпня 1996 р. польський Сейм своїм законом створив Комітет Європейської Інтеграції – інституцію, відповідальну за процес європейської інтеграції Польщі. Крім того, цей орган координував діяльність уряду у сфері отримання закордонної допомоги. За 1990–96 рр. Польща отримала від ЄС за програмою Phare майже 1.4 мільярда єкю.

Черговим важливим етапом інтеграції РП було виражене Європейською комісією 16 липня 1997 р. згоди про початок переговорів ЄС з шістьма державами-кандидатами – Польщею, Чехією, Угорщиною, Словенією, Естонією і Кіпром. Переговори стосовно членства Польщі в ЄС тривали до грудня 2002 р. та проводилися в двох етапах: спочатку аналізувалася відповідність законодавства кандидата із законодавством ЄС, а потім починалася фаза докладних переговорів по 30 тематичним розділам.

В 1998 р. польський уряд прийняв Національну стратегію інтеграції, у якій було підсумовано вже реалізовані інтеграційні заходи й визначені конкретні дії на 1998-2002 рр., які б дозволяли РП наблизитися до ЄС.

На саміті в Ніщі в грудні 2000 р. керівники 15 європейських держав затвердили реформу ЄС. Польща мала увійти в шістьку найбільш широко представлених у європейських інституціях країн - членів ЄС.

На засіданні Європейської Ради в червні 2001 р. було визначено, що країни-кандидати, які позитивно закінчать євроінтеграційні переговори до кінця 2002 р., зможуть приєднатися до співтовариства в 2004 р. РП закінчила переговори з ЄС 13 грудня 2002 р.

В квітні 2003 р. Європарламент більшістю голосів затвердив пропозицію щодо входження Польщі до ЄС 1 травня 2004 р. Урочисте підписання Афіньської декларації відбулося 16 квітня 2003 р. З червня 2003 р. до березня 2004 р. Декларація про приєднання Польщі (та 9 інших країн) до ЄС була ратифікована всіма країнами-членами ЄС. У самій Польщі в червні 2003 р. відбувся референдум із питання приєднання країни до ЄС. 77,85 % учасників голосування висловили згоду.

1 травня 2004 р. Польща офіційно стала членом ЄС. Святкове прийняття 10 держав до ЄС відбулось у Дубліні. Ця подія завершила складний 15-літній підготовчий період, протягом якого РП послідовно виконувала умови прийому в ЄС, і одночасно ознаменувала початок нового періоду в її житті.

Історичний дискурс вступу Чеської Республіки в Європейський Союз

Антон Лягуша

Донецький національний університет

Чехія вступила в Європейський Союз 2004 року. Її шлях до цієї наднаціональної структури був непростим і тривалим. Після того як у 1993 році Чехія разом зі Словаччиною стала самостійною державою, її політична еліта проголосила набуття членства в ЄС одним з основних зовнішньополітичних пріоритетів.

Дискурс еволюції Чеської Республіки з моменту незалежності до моменту вступу в ЄС – комплекс складних зовнішньополітичних та внутрішніх (економічних, соціальних, демократичних) перетворень.

Ще 1991 року колишня Чеська та Словацька Федеративна Республіка досягла згоди щодо приєднання до ЄС, метою якого мав бути саме вступ в Європейський Союз. Саме це є фактологічним початком євроінтеграційної політики Чехії. Культурні та праісторичні корені інтеграції Чехії в ЄС,

звичайно, досить глибокі, адже ця держава – частина Європи в ортодоксальному розумінні.

Нова держава – Чеська Республіка, що виникла на політичній карті світу в 1993 році ефективним засобом для відстоювання своїх інтересів обрала партнерство з Польщею, Угорщиною та Словаччиною в рамках Вишеградської угоди (V4). Це означає, що в рамках даного неформального політичного об'єднання держави V4 вирішили виробити спільну політику щодо ЄС.

В червні 1993 року в Копенгагені відбулося засідання Європейської Ради, на якому були прийняті так звані копенгагенські критерії. Ними установлювалися умови, що мали виконати нові кандидати на членство в ЄС для того, щоб бути прийнятими в Союз. До цих критеріїв відносяться, зокрема, існування демократичної держави, демократичних інститутів тощо, ринкова економіка, верховенство права та прийняття загальноєвропейських засад зовнішньої та внутрішньої політики Союзу.

Грунтовний аналіз виконання Чехією копенгагенських критеріїв є досить актуальним для української дійсності, адже існує, наприклад, Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 06.03.2005 року № 62 щодо виконання певних положень цих критеріїв.

Стратегія приєднання Чехії до ЄС, окрім нормативно-правових засад, таких як офіційна заявка, згода Європейського парламенту щодо приєднання Чеської Республіки в ЄС, включає в себе ряд соціальних, економічних, правових та політичних реформ. Звичайно, оскільки Чехія – держава колишнього соціалістичного табору, в країні досить активно розвивався рух ероскептиків. На початку проголошення європейського зовнішньополітичного вектору, за даними соціологічних опитувань, проведених в Чехії серед населення, підтримка державної політики з боку пересічних громадян була незначною. Але, створення певного інформаційного поля – прямої та непрямої реклами, роз'яснення населенню необхідності вступу до ЄС послугувало через певний час зміні поглядів щодо політики євроінтеграції.

В червні 1997 року Європейська Комісія дала згоду на початок переговорів стосовно приєднання до ЄС з Чехією. Того ж року був прийнятий документ Агента 2000, складовою частиною якого став бюджет Європейського Союзу на 2000-2006 роки. Європейська Комісія вказала Чеській Республіці на невідповідний стан управління громадськими справами та підняла питання, зокрема, розвитку сільського господарства та енергетики (безпека на АЕС «Темелін» була для ЄС болючим питанням).

В 2003 році відповідно до Конституції Чеської держави, згоду на вступ Чехії в ЄС мали дати на референдумі громадяни країни-кандидата. В референдумі взяли участь 55,21 % виборців, які більшістю – 77,3 % голосів прийняли рішення про вступ Чехії в ЄС.

1 травня 2004 року Чеська Республіка стала одним з десяти нових членів Європейського Союзу.

Комплексний історичний аналіз життєдіяльності Чеської Республіки в 1993–2004 роках дозволяє виокремити необхідні напрямки розвитку України на шляху до європейської інтеграції.

Исследование Боспорского города Китея в 2005–2008 гг.

Олеся Ляховская

Белгородский государственный университет

Один из небольших городов Боспора – Китей, расположенный на юго-востоке Керченского полуострова, почти у входа в Керченский пролив, будучи основанным в V в. до н.э., просуществовал более 1000 лет.

После возобновления работ на городище экспедицией Нижегородского университета под руководством Е. А. Молева (с участием студентов и преподавателей БелГУ) за 4 полевых сезона (2005-2008) получены новые важные материалы. Основные работы последних лет велись на раскопе II (зольник) в центральной части городища, где находится один из трех известных комплексов позднеантичного времени.

Одним из главных вопросов был вопрос о предполагаемой китейской базилике. В 2006 г. комплекс был полностью исследован. В его центре оказалось круглое здание «Б» диаметром более 3 м. Материал (фрагменты амфор, стекла, монеты последних боспорских царей) из верхнего слоя помещения укладывается в рамки позднеантичного периода. Е. А. и Н. В. Молевы предполагают сакральный характер помещения - святилище синкретических позднеантичных культов II-V вв. Это предположение подтверждается находками в 2008 г. целого ряда терракот женских божеств. На этом же участке было открыто еще одно круглое в плане святилище, а в одном из помещений – две полностью сохранившиеся позднеантичные амфоры (тип 96, Зеест).

В полевом сезоне 2008 г. был заложен 15-метровый шурф к северу от крепостной стены (в 10 м восточнее Северных ворот города). Была установлена стратиграфия участка и, возможно, найдены следы древнего рва. Среди достаточно редкого материала встречались и позднеантичные вещи. Дальнейшие исследования на этом участке позволят сделать более обоснованные заключения о его бытовании в позднеантичный период.

В 2005-2008 гг. продолжались активные исследования участка некрополя на его северо-западной окраине (Джург-Оба) Керченской охранной экспедиции КФ ИА НАН Украины под руководством А. Л. Ермолина. Открыт целый ряд земляных склепов, частично неогрбленных, с богатым инвентарем эпохи Великого Переселения.

На восточном участке некрополя в 2007 г. продолжились работы экспедиции ГМИИ (Санкт-Петербург) под руководством В. А. Хршановского. На этом участке исследовались земляные и каменные склепы первых веков н.э.

Новые находки подтверждают представление о продолжении существования Китея как позднеантичного города на протяжении III-VI вв. Также еще раз нашло подтверждение существующее представление о принципиальном единстве и недифференцированности культурного слоя позднеантичного времени. Наличие двух круглых святилищ в центре города, на традиционном сакральном участке, заставляет иначе посмотреть на религиозную жизнь позднего Боспора, так как на этом же месте в III–IV вв. бытовал храм монотеистического Бога Высочайшего.

Вывод Е. А. Молева о мирном прекращении существования города полностью подтверждается. Город был оставлен жителями не позднее конца VI в. Таким образом, Китей предстает перед нами как один из наиболее важных городов Боспора III – VI вв.

Галла Плацидия в источниках нарративного характера

Татьяна Лященко

Белгородский государственный университет

В Римской империи женщины не занимались публичной политикой, но их влияние на внутреннюю и внешнюю политику зачастую превосходило влияние императора, царствовавшего в это время (Фёдорова, 1979, с. 349). Одной из немногочисленных была женщина, чья драматическая и насыщенная событиями жизнь олицетворяет очень непростое время внутренних противоречий и внешних вторжений, последующего упадка и крушения Империи. Это дочь Феодосия I и сестра императоров Аркадия и Гонория – Галла Плацидия.

Волею судеб она до конца жизни связана с варварским миром. Находясь в вестготском плену, она была средством решения политических проблем как Империи, так и вождя вестготов Атаульфа. Став варварской принцессой, Плацидия удалось сплотить вокруг себя немало преданных людей. Вернувшись домой она обладала уже грозной силой, позволявшей ей участвовать в политической борьбе с первыми лицами Империи.

В данной работе мы проанализировали позиции ряда авторов нарративной традиции с точки зрения их оценки роли Галлы Плацидии в политической жизни Римской империи первой четверти V века, определили основные причины, под влиянием которых сформировалась позиция автора.

В целом весь корпус исторических источников, в которых упоминается Плацидия, можно разделить на две группы. Авторов одной отличает положительная оценка Плацидии. Это, например, египтянин Олимпиодор, у которого наряду с императорами Аркадием и Гонорием, Атаульфом и другими, одним из главных действующих лиц «Истории» была Галла Плацидия. В данном труде образ Плацидии лишён негативных и критических оценок. Она предстаёт как женщина активная, дальновидная, разбирающаяся в политике, использующая различные рычаги давления для достижения своих целей (Olympiod. Historia. § 38).

Иную точку зрения мы можем обнаружить у христианских латинских авторов: секретаря папы Проспера Тирона, канцелярия Марцеллина Комита. Последний, в частности, даёт нелицеприятную оценку Галлы Плацидии. Она предстаёт как источник дисгармонии и разлада в Империи, как подстрекательница в «ожесточённой борьбе» между выдающимися полководцами Бонифацием и Аэцием, которые могли обеспечить спокойствие Империи от внешних вторжений (Marcell. Comit. Chron. 432).

Такую поляриность в оценках во многом объясняет растущий системный кризис Империи, характеризовавшийся появлением на политической арене двух противоборствующих «партий» (Знойко, 1901, с. 24). Первая –

римская, сопротивлявшаяся усилению варварского элемента в армии и государственном аппарате. Проварварская же ориентация заключалась в осознании важной роли варварского элемента в поддержании жизнеспособности Империи на данном этапе. Олимпиодор, как раз, являлся представителем проварварской «партии», что следует из его оценок варварских военачальников (Olympiod. Historia. § 2). Автор вполне лоялен к наличию варварского элемента в военной, политической и иных структурах, когда это идет на благо Империи. Таким образом, автор не мог по-другому относиться к Пластидии, которая не только возглавляла проварварскую «партию» при дворе императора, но и легко управляла ею. Негативные оценки Галлы Пластидии латинскими авторами, естественно обусловлены определенной позицией по отношению к варварам (Marcell. Comit. Chron. 408).

Таким образом, противоположные характеристики Галлы Пластидии, имеющиеся в письменных источниках, были связаны с политическими взглядами и предпочтениями авторов. Именно принадлежность автора к какому-либо политическому лагерю, приверженность тем или иным принципам и взглядам, обуславливала отношение к варварскому миру, а затем и Галле Пластидии, как лидеру проварварской партии при императорском дворе. На формирование позиций авторов, в первую очередь, оказывали влияние причины объективного характера: длительное военно-политическое взаимодействие варварского и римского миров, полиэтническая среда и так далее. К субъективным причинам относится принадлежность к христианской церкви, что отнюдь не означало обязательного негативного отношения к варварам.

Письма В. В. Горского как источник об истории 12-й Пекинской духовной миссии (1840–1849 гг.)

Юлия Мазурика

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Эпистолярное творчество членов Пекинской духовной миссии представляет собой наименее выявленный и освоенный пласт наследия русских миссионеров. Если миссионерские донесения Св. Синоду и Азиатскому департаменту МИД России практически уцелели и хранятся в различных архивах (прежде всего в Архиве внешней политики России (АВПР) и Центральном государственном историческом архиве (ЦГИА)), то значительная часть приватной переписки безвозвратно исчезла или же попросту осела в домашних архивах. В этой связи большое значение имеют единичные публикации приватной переписки китайских миссионеров в духовных журналах второй половины XIX – начала XX вв.

Одной из наиболее многогранных и интереснейших публикаций является публикация писем (за 1839–1842 гг.) Владимира Горского, младшего брата будущего ректора Московской духовной академии Александра Горского (См. Богословский вестник. – 1897. – №5,8,10,11. – 1898. – №1,2,4,6,8,10-12). В письмах к его родителям в Кострому и брату в Сергиев Посад очень подробно описаны усилия, которые пришлось

приложить студенту второго курса Санкт-Петербургской духовной академии, чтобы попасть в состав миссии, выгоды, которые будут ожидать его по возвращении на родину через декларированный 10-летний срок пребывания в миссии. Так, например, оценивая свои перспективы в будущем и прося благословения у родителей, от которых зависела его «блистательная ли участь в будущем или самая ограниченная видами и надеждами жизнь какого-нибудь Иркутского профессора», Владимир Горский выделял выгоды «ученые» (возможность приобретения славы ученого в европейском мире благодаря изучению китайского языка, восточной литературы, истории) и «гражданские» (право на родовое дворянство, возможность ускоренного продвижения по Табели о рангах, хорошее материальное финансирование). Во второй части писем, написанных уже из Китая, описываются трудности пекинской жизни, в которой «день равняется году», особенности китайского характера и быта, которые, как правило, находятся в кричащем противоречии с русским, описываются объективно непростые условия проживания миссионеров, которые, по его словам, вдали от России «как амфибии принуждены жить в двух различных мирах, должны образовывать из себя какую-то странную смесь европейского с азиатским, русского с китайским».

Однако, несмотря на подобную «чуждость» и инаковость Китая, а также выгоды «ученого и гражданского характера», его изучение, по словам автора писем, совершенно искренно «занимало, поражало и обращало на себя полное его внимание», становясь, таким образом, своеобразной границей «между» «своим» и «чужим». Жажда знания «самого обильного, занимательного, неисчерпаемого и недоступного для других мира», «жажда быть полезным Отечеству» и «стремление служить Христу» посредством своей деятельности по переводу христианских книг для наставления китайских православных христиан красной нитью проходят сквозь все его пылки и романтические письма.

Начальник миссии архимандрит Поликарп (Тугаринов) в своих регулярных донесениях о научных занятиях членов миссии в Азиатский департамент особо выделяя труды В. Горского наряду с трудами будущего известного синоведа Палладия Кафарова, высоко оценивал его успехи, способности и необыкновенное трудолюбие. 12-ая Пекинская духовная миссия (1840–1849) вообще была в определенной степени уникальной, поскольку большинство ее членов, среди которых И. А. Гошкевич, И. И. Захаров, Палладий Кафаров, Гурий Карпов стали известными китаеведами и оставили заметный след в науке и в истории дипломатии России на Востоке. Владимиру Горскому, к сожалению, так и не удалось окончить свой миссионерский путь на столь возлюбленном им научном поприще. Весной 1847 г. в возрасте 27 лет он скончался от чахотки в Пекине, где и был похоронен.

Римский историк Корнелий Тацит в свете социальной психологии

Павел Майборода

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Корнелий Тацит – выдающийся римский историк I века н.э., автор «Анналов» и «Истории», произведений, которые охватывают практически весь первый век римской истории. Ряд авторов (И. М. Тронский, С. И. Ковалёв, И. М. Гревс и др.) считают его историком-психологом, который стремится дать характеристику внутренних качеств персонажей, которых избирает своими героями. Однако никто из исследователей Тацита не пытался проанализировать психологические данные, в большом объёме содержащиеся у Тацита и дать им истолкования в рамках науки, изучающей взаимоотношения людей – социальной психологии.

Чтоб определить, что такое социальная психология, воспользуемся определением Д. Майерса. Он пишет, что «это наука о том, как люди думают друг о друге, влияют друг на друга и относятся друг к другу». В дальнейшем мы будем пользоваться этим определением для выявления социально-психологических феноменов у Тацита.

Г. Олпорт, а вслед за ним и отечественный учёный Б. Д. Парыгин разработали теорию развития социально-психологических знаний в античную эпоху. Зачатки социально-психологических знаний они видят во взгляде Платона, разработавшего теорию об иррациональном поведении масс при демократии. Но историк Тацит, в чьих трудах содержится несравненно больше социально-психологических наблюдений, не попал в поле их зрения.

Нами будет сделана попытка проанализировать социально-психологические факты, содержащиеся в первых шести книгах «Анналов», рассказывающих о правлении Тиберия (14–37 гг. н.э.).

Приведём характерную цитату из Тацита, свидетельствующую о том, какое большое значение римский историк придавал фактором влияния людей друг на друга: «...Это побуждает меня задуматься, определяется ли, как во всём прочем благосклонность властителей к одним и их недовольство другими волею судьбы и предназначенным от рождения жребием или тут кое-что зависит и от нашего благоразумия и можно идти прямым и безопасным путём где-то посередине между непримиримой непреклонностью и низкой угодливостью» (Анн. IV, 20).

Интересен также эпизод мятежа в Паннонии римских легионов. Несколько вожаков восстания, по словам Тацита, «не упускали ничего, что могло возбудить ненависть, сострадание, страх и гнев» у товарищей. В социальной психологии разработана теория поведения человека под влиянием эмпатии – сопереживание другому человеку, если с его ценности кажутся схожими. Именно этого и стараются достигнуть вожаки, пытаются привлечь к восстанию рядовых легионеров. В другом эпизоде Тацит, озвучивая мысли Германика, пытающегося узнать настроение собственных легионов, пишет: «если он созовёт легионы на сходку, то что будет сказано немногими первыми, будет подхвачено всеми остальными». Таким образом, Тацит тут вскрывает явление конформизма – изменение своих взглядов под

влиянием группы, которое было впервые экспериментально изучено лишь в XX веке. Вскоре Германик заболел и находился при смерти. Рим с тревогой ожидал новостей о здоровье полководца, который был весьма популярен в народе. И вот в один день, получив благоприятные вести, «люди носятся по всему городу, взламывают двери храмов, и ночь немало способствует их легковерию, так как во мраке всякий скорее поддаётся внушению». Тут Тацит высказывает собственный взгляд на социальное внушение, причём, если толковать тут слова римского историка иносказательно, то он не так уж далёк от истины, потому как современные психологи пришли к выводу о том, что человек поддаётся убеждению легче всего, когда он не обладает всей полнотой информации и находится под влиянием аффекта.

Итак, мы можем сделать вывод, что Тацит широко использует социально-психологические знания в своих исторических трудах. Его наблюдения в большинстве случаев точны, что позволяет сделать вывод, что он долго и небезуспешно наблюдал за окружающей его реальностью, прежде чем взяться за исторические труды.

Парламентські виборчі «технології» за часів правління Генріха VIII Тюдор

Ольга Маклюк

Запорізький національний університет

Формула «king in the parliament» – король у парламенті стала принципом взаємовідносин монарха та представницького органу протягом усієї історії Англії. Ідеї гармонічного розвитку корони та парламенту були покладені в основу праць англійських істориків починаючи з першої половини XX ст. Згідно цієї формули визначалось значення парламенту у всій історії Англії, в тому числі ранньотюдорівського періоду. Заіхання Генріха VII Тюдор на право спадкувати престол багатьма вважалися спірним, саме умови приходу до влади Генріха Тюдора визначали збереження такого інституту як парламент. Перший парламент фактично легітимізував зміну династії. Фаворит короля Генріха VIII – Т. Кромвель дотримувався нової політики по відношенню до парламенту. Зовні вона проявлялась у тому, що він виступав ініціатором скликання парламенту частіше і пропонував на його обговорення найважливіші питання державного життя. Нові завдання парламенту вели до ряду змін. Відтоді, як звання пера стало політичним правом і його отримували лише ті особи, які заслужили милість короля, палата лордів стає слухняною зброєю в руках монарха. Більш складною в цьому контексті була ситуація з палатою общин. Члени палати не призначались королем, а обирались, тому й контролювати, впливати на рішення палати общин було важко. Генріх VIII створив ряд нових виборчих округів, від яких обираються представники в палату общин, це дало значний поштовх росту чисельного складу палати. Протягом першої половини XVI ст. змінився й соціальний склад палати. В мережу створених Генріхом VIII нових виборчих округів попало багато міст із самоврядуванням, саме з цих міст в палату общин приходило багато представників джентрі та

бюргерства. Слухняний парламент – це перш за все його склад, депутати. Для цього потрібно було, щоб у парламент попадали тільки такі люди, які готові були коритися королю. Т. Кромвель оцінив усю важливість впливу виборів ще на перших етапах своєї кар’єри і став уживати заходи, які забезпечували б обрання в палату осіб, готових виконувати волю короля. З цією метою в його канцеляріях розробили відповідні засоби впливу на вибори. Таємна рада давала вказівки шерифам у графствах про відбір осіб. Ті, намагаючись догодити королю, робили все, щоб були обрані необхідні кандидати. Передвиборча діяльність повинна бути оперативною. Т. Кромвель особисто займався підбором кандидатів у палату. Він використовував місцеві повноваження графів, герцогів, відправляючи їм послання з іменами бажаних кандидатів, про це свідчать документи. Дуже часто послуги за проведення необхідних кандидатів на виборах оплачувались або матеріально, або в обмін на іншу послугу. Після падіння Т. Кромвеля відпрацьована тактика впливу на вибір членів парламенту не зникла, її продовжували використовувати, причому вона ставала більш тонкою, завуальованою у вигляді прохань, в яких наполягали на вільних і справедливих виборах. Таким чином, вибори в палату общин проходили під контролем короля і його чиновників. Великий вплив на вирішення державних справ палатою общин змушував королівську адміністрацію турбуватися не тільки про підбір депутатів палати, але й про процедуру засідань. Традиційно палата засідала окремо і головував у ній спікер. Тому одним із найбільш важливих питань у палаті общин було питання вибору спікера. В період правління Генріха VIII спікера став призначати король, тоді як раніше це право належало палаті. Контроль над призначенням спікера став надійним інструментом королівського впливу. Таким парламентом Генріх VIII міг керувати, як хотів. За допомогою парламенту Генріх VIII отримує таку владу, якої не мав жоден англійський монарх до нього, однак, це не заважало Генріхові VIII демонструвати ідилію спільного управління державою.

Символіка радянських міських емблем Донеччини

Євгенія Максименко

Донецький національний університет

Дослідження в галузі геральдики опинилися на сьогодні в фокусі інтересу науковців, що пояснюється процесом створення і затвердження нових та відновлення колишніх гербів міст, який розпочався на початку 90-х рр. в усіх регіонах країни. В зв’язку з цим набуває актуальності питання щодо розгляду геральдичної спадщини українських міст, причому уваги потребує як матеріал дорадянського періоду, так і емблематика періоду стихійного радянського герботворення. Радянська емблематика потребує також зосередження на недоліках, яких припустилися автори при створенні міських емблем, щоб уникнути їх при створенні сучасних знаків. Розглянемо особливості міської емблематики радянського періоду на прикладі гербів міст Донецької області.

На хвилі загальносоюзного захоплення створенням нових міських знаків кінця 50-х років геральдичні новотвори почали з’являтися і у міст Донецького регіону. Щоправда, процес цей розпочався в регіоні дещо пізніше і в цілому припадає на кінець 60-х – початок 80-х.

В кінці січня 1967 р. вищі органи влади області оголосили конкурс на створення постійної емблеми міста для Донецька, Жданова та Краматорська. Того ж року був розроблений проект емблеми для м. Горлівка з нагоди 100-річчя заснування.

До емблеми висувалися характерні для періоду вимоги – вона повинна була, перш за все, відобразити особливості та характер виробництва та побуту населення, героїчну працю та трудові досягнення. В конкурсі брали участь усі бажуючі, здебільшого неспеціалісти. Створення проектів не одразу привело до офіційного затвердження гербів, деякі з них були широко розтиражовані, а затверджені декілька років потому, деякі так і не дістали офіційного затвердження.

Відомо, що емблеми або їх відомі незатверджені проекти мали на кінець 80-х не менш ніж 14 міст області. Їм властиві декілька характерних рис. По-перше, це притаманна більшості радянських гербів обмеженість в наборі використаних кольорів – найбільш популярні – кольори прапора СРСР. Синій і червоний (іноді ще й з додаванням чорного) використовували як кольори щита, на який накладали золоті елементи. Набір таких елементів був також досить обмеженим – це інструменти, знаряддя праці та частини виробничих механізмів. На половині гербів присутнє зображення шестерні, використовується також зображення реторти та молота. Доволі часто зустрічається і зображення колосу, як символу боротьби за врожай. У поле більшості гербів було введено назву міста, в деякі – дату його заснування, що в цілому теж повністю відповідало загальнорадянській практиці. Ще однією особливістю було використання щита з герба обласного центру для створення гербів інших міст області. П’ятикутник з емблеми Донецька можна побачити на гербах Дебальцево та Маріуполя.

Суттєвим недоліком цих гербів була одноманітність зображуваних в щиті символів, адже всі вони здебільшого вказували на промислову орієнтацію міст. Якби не введена у поле герба назва міста, здогадатися завдяки цим символам якому місту знак належить було практично неможливо. Герби, в яких намагалися відобразити усі особливості виробництва виходили недостатньо лаконічними і були переобтяжені деталями.

Заслугує на увагу те, що деякі спроби по створенню нових гербів виявилися досить вдалими – до них належить герб Донецька, який використовується і зараз, та стилізоване зображення домни у гербі Єнакієво, яке теж увійшло у сучасний герб міста.

Тож можна стверджувати, що загальні геральдичні тенденції характерні для Радянського Союзу в цілому були притаманні і емблемам міст області зокрема, але були деякі особливості. По-перше, більшість міст не мали гербів до революції, що виключало можливість використати геральдичну спадщину, по-друге область сприймалася перш за все як промисловий регіон, що активно розвивається, тому в гербах знайшла відображення майже виключно виробнича символіка.

Порівняльний аналіз основних методів вивчення промислів Харківської губернії земською статистикою наприкінці XIX – початку XX ст.

Олександр Малишев

*Національний аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського*

У земській статистиці Харківської губернії наприкінці XIX – початку XX ст. існували два основних способи дослідження кустарних промислів: пообщинний (оселений) і подвірний (індивідуальний). Недосконалість пообщинного способу призвела до того, що з початку 80-рр. XIX ст. у Харківській губернії почав поширюватися другий спосіб, при якому земства перейшли до одержання інформації безпосередньо від селян-хазяїв. До найпоширеніших методів збору даних про кустарні промисли Харківської губернії, що використовувалися земською статистикою наприкінці XIX – початку XX ст., відносяться дистанційний (розсилання бланків, анкет) і експедиційний (виїзд статистиків на місце обстеження). Починаючи з 90-х рр. XIX ст. експедиційний метод став переважати, оскільки досвід збирання даних шляхом розсилання анкет, бланків і питальників в 70–80-і рр. XIX ст. себе не виправдав.

Сучасна українська історіографія проблеми оstarбайтерів

Ольга Мармілова

Донецький національний університет

Період сучасної української історіографії починається на межі 1990-х рр., вона характеризується революційними змінами в суспільно-політичній ситуації, відкриває новий період наукового вивчення багатьох питань, у тому числі й проблеми оstarбайтерів. Відкидання ідеологічних заборон, відкриття секретних фондів державних архівів, доступ до доробку західних науковців створили можливість неупередженої і повної розробки даної теми, тоді як початок виплати німецькою стороною компенсацій, створення Фонду “Взаєморозуміння і примирення”, а також тривале приниження колишніх примусових робітників, замовчання їх історії стимулювало ріст зацікавленості суспільства проблемою, а отже необхідність появи ґрунтовних досліджень. В основі історіографічного аналізу даного періоду лежить принцип проблемності.

Серед узагальнюючих праць з історії України XX століття найбільше уваги до даної проблеми приділено у праці М. В. Ковалю «Україна в Другій світовій і Великій вітчизняній війнах (1939–1945рр.)» серії «Україна крізь віки», адже тема оstarбайтерів становила давній інтерес автора. До загальних праць можна віднести доробок О. В. Потильчака.

Характерною рисою сучасної української історіографії є розроблення окремих аспектів проблематики оstarбайтерів. Спеціальні дослідження можна згрупувати у кілька напрямків.

Джерелознавчий напрямком першим почав активно пророблятися істориками молодого Української держави, що було викликано наявністю великого масиву неопрацьованих матеріалів із розсекречених архівних фондів. Науковий пошук ішов шляхом аналізу окремих видів та підвидів джерел. Серед його представників – Меляков А. В., Чиркова М., Пастушенко Т. В., Грінченко Г.

Регіональний напрям зумовлений просторовими відмінностями процесу депортації та переважно локальною концентрацією джерел. Однією з найґрунтовніших є монографія Д. С. Гальчака “Східні робітники” з Поділля у Третьюму Рейху: депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам”. Соціальної проблематиці присвячена дисертація Т. В. Пастушенко «Остарбайтери з України: вербування, примусова праця, репатріація (історико-саціалний аналіз на матеріалах історії Київщини)».

Історіографічний напрям перебуває в зародковому стані. Зокрема наявні публікації, присвячені зарубіжній історіографії (М. Г. Дубик, Т. В. Пастушенко).

Таким чином, за роки незалежності проблема оstarбайтерів з України набула актуальності, почала активно розроблятися науковцями. Сучасна історіографічна ситуація даної проблеми характеризується наступними рисами:

- вихід невеликих за обсягом праць: статей, розвідок, розділів в узагальнюючих виданнях з історії Другої світової війни. Певний виняток становить монографія Д. С. Гальчака;
- переважають дослідження окремих питань проблематики, зокрема джерельної бази (вивчення листів, фільтраційних справ, збирання усних свідчень і так далі) та регіональних аспектів;
- пошук нових методологічних рішень. В переважній більшості праць проблема розглядається з позицій політичної історії, лише в окремих публікаціях представлено погляд на пересічну людину як предмет історичного дослідження.

Боротьба між братами Косіорами на IV Всеукраїнській партконференції 1920 р.

Наталія Марченко

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Боротьба з опозицією, як зовнішньою так і внутрішньою була невід’ємною складовою становлення і утвердження радянської влади. Протистояння всередині РКП(б) за керівну роль в країні особливо гостро проявлялися на з’їздах та конференціях, де точилися суперечки між прихильниками і противниками “генеральної лінії”. Особливо яскраво ці протиріччя виявилися на IV конференції Комуністичної партії (більшовиків) України, на якій представниками ворогуючих таборів були брати Косіори (Станіслав і Володимир).

IV Всеукраїнська партконференція (Харків, 17–23 березня 1920 р.) унікальна тим, що вперше (і в останнє) організаційна перевага виявилася на

боці фракціонерів, а саме – учасників і прихильників групи “демократичного централізму”.

Уособлення двох антагоністичних таборів стали брати Косіори, кожен з яких активно підтримував свою партію, нещадно критикуючи брата та його переконання. Якщо Станіслав ще на початку становлення РКП(б) наслідував “генеральну лінію”, будучи переконаним лєнінцем, то Володимир залишався переконаним опозиціонером.

С. Косіор, як секретар ЦК КП(б)У, на конференції повинен був дати вичерпний звіт про роботу ЦК в Україні. Проте, як і Х. Раковський, який виступив з політичною доповіддю, С. Косіор лише поверхово охарактеризував діяльність ЦК. Основну увагу в своєму виступі він приділив боротьбі з денікінською навалою.

Очевидна поверховість, уривчастість обох робила звіти ЦК вразливими для критики з боку “децистів”. Зокрема, В. Косіор у своїй промові зазначав, що радянська влада в Україні на чолі з Х. Раковським і С. Косіором не вирішила жодних поставлених перед нею завдань в земельній, економічній та продовольчій сфері.

Як наслідок, на звіт ЦК КП(б)У було ухвалено постанову В. Косіора, в якій зазначалося, що “головне завдання весни минулого року було проведене, але не досить задовільно”. ЦК КП(б)У звинувачує у відсутності самостійності у вирішенні питань партійної і радянської роботи в Україні, а також неспроможності впоратися з величезними завданнями відновлення партійних організацій і керівництва всіма галузями роботи на Україні. Резолюцію “децистів” було прийнято 114 голосами проти 79.

В заключному слові С. Косіор піддав гострій критиці опозицію, назвавши їхні дії анархістськими і дезорганізаторськими. Він закликав конференцію дати рішучу відсіч всім, хто розкладає партію, підриває її згуртованість, організованість і дисципліну.

При виборах до нового ЦК КП(б)У стало очевидним, що туди увійдуть тільки “децисти” та їх прихильники. За таких умов 105 делегатів, від імені яких виступив Г. Петровський, заявили про відмову брати участь у виборах ЦК, який “не може користуватися необхідним авторитетом ні перед партією, ні перед ЦК РКП(б)...”. Серед цих делегатів був і С. Косіор: “Ми протестуємо якнайкатегоричніше проти виборів і йдемо”. Проте вибори до ЦК були проведені (112 – за, 8 – утрималось). Опозиція отримала перемогу, але не на довго.

Сталін негайно сповістив В. Леніна про незаконність виборів і неправомочність новообраного ЦК, як результат Політбюро ЦК РКП(б) ухвалило постанову створити Тимчасове Бюро, секретарем було обрано С. Косіора.

З метою “оздоровлення” обстановки в КП(б)У ЦК РКП(б) відкликав з України активних “децистів” серед яких був й В. Косіор. З того часу стосунки між Станіславом і Володимиром Косіором псувалися з року в рік. Справа дійшла до повного розриву відносин між братами.

Отже, події IV Всеукраїнської партконференції 1920 р. довели, що КП(б)У не була самостійною партією, а лише однією з обласних організацій РКП(б), яка не мала права відходити від лінії і політики, накресленої московським центром. Для Станіслава Косіора, який був переконаним лєнінцем і входив до

ЦК КПУ(б) такий принцип був беззастережним, на відміну від його рідного брата Володимира, який входив до опозиційної групи “децистів”. Ідеологічні протиріччя, які яскраво проявилися на конференції, назавжди зіпсували відносини між братами, перетворивши їх на ворогів.

Збруцький ідол – видатна пам'ятка язичницького світогляду

Аліна Мельникова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У 1848 р. у Збручі поблизу сучасного с. Личківці Гусятинського району на Тернопільщині було знайдено кам'яного ідола. Ще у XIX ст. поміщик сусіднього села, любитель старожитностей М. Потоцький сповістив про знахідку наукове товариство у Кракові, назвавши скульптуру Святовитом – богом західних слов'ян, який за описом датського хроніста XII – початку XIII ст. Саксона Граматика мав чотири голови. Відтоді Збруцького ідола нерідко називають Святовитом, хоча достатніх підстав для цього немає. Язичницькі ідоли з чотирма обличчями відомі не лише у західних слов'ян. Окрім того, Святовит мав чотири голови, звернені на дві сторони, а Збруцький ідол має одну голову, але з чотирма обличчями, зверненими на чотири сторони.

Більшість дослідників на підставі типу шаблі, представленої на Збруцькому ідолі, датують його IX – X ст.. Висота ідола – 2.67 м, він чотиригранний, квадратний у перетині. Львівські геологи встановили, що статую виготовили з місцевого вапняку. Манера зображення площинна та схематична.

Верхня частина ідола оформлена у вигляді округлої шапки з хутряною рельєфною облямівкою, під якою вирізані чотири людські обличчя, які завершують його чотири пласкі грані. Ці грані, на думку Б. О. Рибаківа, символізують чотири сезони. Крім того, ідол розділений на три горизонтальні яруси, які відображають ідею трьох світів – неба, землі та підземного світу, Чорнобога.

Існує багато гіпотез стосовно розгадки сюжету Збруцького ідола. Найповніше і найбільш обґрунтовано космогонічний зміст ідола і кожної з його граней було розшифровано Б. О. Рибаківим. На його думку, на ідолі зображено п'ять найголовніших божеств язичницького пантеону східних слов'ян – Макош, Ладу, Перуна, Дажбога на верхньому, небесному ярусі та Волоса на нижньому, підземному. В середньому ярусі знаходиться земля з хороводом чоловіків та жінок, які узялися за руки. Загальна шапка, під якою знаходяться чотири небесні істоти, може відображати ідею єдиного вищого бога. До того ж, і сам загальний фалічний вигляд ідола може натякати на те, що він мав зображати Рода – бога, який дає життя усьому суццюму. Зараз він зберігається у Краківському археологічному музеї.

Таким чином, загальний космогенічний зміст Збруцького ідола та зображень на кожній з чотирьох граней, розшифрований та інтерпретований Б. О. Рибаківим, говорить про складення в єдину цілісну систему язичницьких уявлень наших предків.

На городищі-святиниці Богит (складовій частині Збруцького культового центру) неподалік від місця, де було знайдено скульптуру, у 1984 р. археологи виявили п'єдестал для ідола. Він мав вигляд круглого майданчика діаметром 9 м, складеного з великих та дрібних каменів на висоту 0.5 м над поверхнею землі. У середній частині майданчика знаходилася квадратна яма, довжина стінок якої та глибина становить 0.6 м. Саме тут міг бути укріплений камінням Збруцький ідол, основа якого розмірами 0.32 x 0.29 м дозволяла це зробити.

Таким чином, зараз ідола пов'язують з цілком певними археологічними пам'ятками, а саме – із Збруцьким культовим центром.

Советско-немецкое техническое противостояние в области артиллерии в 1935–1945 гг.

Илья Микулин

Донецкий национальный университет

Артиллерия в Великой Отечественной войне сыграла вторую по степени важности роль в организации как обороны так и наступления. Сегодня военные историки уделяют больше внимания роли танков и авиации, а также уникальным разработкам в области ракетостроения и артиллерии. За кадром остается множество вопросов, связанных с разработкой и производством – конструкторская история систем, взаимодействие инженеров внутри наркоматов и между странами, кооперация и многое другое.

Период 1935–1945 гг. был самым активным и насыщенным событиями в истории разработки и создания артиллерии современного типа. Рынок, который сделали Германия и СССР в 1935 г., в корне отличался от пути, по которому пошли страны Запада и Япония.

До сих пор полностью не исследована роль немецких инженеров в создании советской артиллерии и роль советских технологий в разработке немецких систем и доктрин их применения. Очень большую работу в этом вопросе проделал В. Н. Шунков. Для примера можно вспомнить, что в КБ-2 (в нём начинал работать В. Г. Грабин) работал немецкий инженер Э. Фохт и его группа. А систему деления в артиллерии и основные доктрины её использования немцы позаимствовали у К. К. Триафандилова. Также сегодня уже известно о немецких военных специалистах, которых готовили на полигонах СССР – танкистов в Казани, лётчиков в Липецке, артиллеристов в Петергофе. Это подтверждает, что сотрудничество было весьма тесным. Отдельно хочется отметить, что немецкие инженерные группы дали возможность проникнуть в Союз технологии выпуска литых поддонов, значительно улучшили качество лафетов и стволов наших систем. Советские же специалисты передали Германии документацию по системе сварочных и литейных работ с лафетными и ствольными частями крупнокалиберных орудий.

Также интересным актуальным является вопрос взаимного соревнования по накоплению артиллерийского парка в различные периоды войны.

Учитывая, что к 1914 г. Россия имела в армии 7088 орудий, а Германия – 12400 стволов, то стоит исследовать процесс ускорения темпов роста производства, зная, что к 1935 г. В каждой армии было около 20-25 тысяч стволов артиллерии. Уже к началу 1941 г. армия Германии насчитывала около 55000 стволов артиллерии, а РККА – около 75000 систем различных калибров. Здесь также стоит указать, что 70% систем были старого типа, а процент новых систем на одну отдельную дивизию доходил до 5–12%. Такая динамика показывает, как возросла значимость артиллерии и её плотности в условиях «войны моторов», при том, что САУ или танков тогда производили значительно меньше.

Также интересно рассмотреть процесс качественного накопления артиллерийского потенциала – изменение возможностей артиллерии и доктрины её применения. Тут очень помогает проникновение в суть процесса производства и технические данные систем. К примеру стоит отметить, что соотношение полевых орудий к дальнбойным менялось: от 1 к 5 у немцев и 1 к 12-16 у русских на 1914 г. до 1 к 8-10 у обеих сторон в 1943 г. Это показывает, что обе стороны очень активно применяли опыт друг друга в накоплении артиллерийских парков. Если к 1935 г. СССР производил на 12 76-мм и 45-мм пушек всего одну 122-мм и треть 152-мм пушки, то Германия производила на 10 75-мм и 50-мм пушек две 105-мм гаубицы и одну 150-мм пушку, что позволило к началу войны с СССР иметь солидный парк корпусной артиллерии. В Советском Союзе подобная динамика пошла только с 1943 г., когда промышленность на 10 76-мм пушек давала 2 122-мм гаубицы и одну 152-мм пушку. Сочетание в тяжёлой артиллерии было ещё меньшим и только в пользу немецких военных специалистов.

В целом, хочется отметить, что создание артиллерии Германии и СССР в 1935-1945 гг. шло с активным взаимодействием обеих сторон. Артиллерийские парки накапливались сообразно с тенденциями и опытом противника, а схемы орудий взаимно диктовались, что привело к выработке требований к системам современного типа. За 1935-1945 гг. противники создали больше 100 артиллерийских систем, положивших начало системам современной артиллерии: 76-мм пушка ЗиС-3, 100-мм пушка БС-3, 88-мм пушка 43/2 обр.1943, 128-мм пушка 44/1 обр. 1943, 150-мм пушка СКС-28 и 152-мм гаубица-пушка МЛ-20. Эти и многие другие системы дали толчок к созданию всех современных систем, состоящих на вооружении стран Европы, что свидетельствует о высоком качестве этих орудий.

Досвід проведення перших дитячих таборів-комун в Донбасі на початку 1920-х рр.

Анастасія Мовчан

Донецкий национальный университет

На початку 1920-х рр. у Радянському Союзі почався безпрецедентний в історії експеримент зі створення «нової людини». Центральне місце в цьому експерименті відводилося дітям. Для більшовицьких ідеологів діти стали символом нової революційної епохи, і, насамперед, благодатним матеріалом

для виховання нових борців за комуністичні ідеали. У перші роки радянської влади школа, з її дореволюційними педагогічними кадрами, не могла гарантувати державі «правильне» ідеологічне виховання дітей. Тому комуністичне виховання нового покоління «радянських» дітей, було доручено дитячій комуністичній організації, що отримала назву «піонерської», та проходило повністю під контролем партії та комсомолу. Перші дитячі комуністичні організації в Донбасі були створені наприкінці 1922 р. Організація перших дитячих комуністичних організацій почалася в промислово-торгівельних центрах Донбасу: в Бахмуті (сучасний Артемівськ), Маріуполі, Луганську, Горлівці, слабо торкаючись околиць. Необхідно зауважити, що першим досвідом дитячих організацій на території Донбасу були скаутські загони. Однак скаутські організації в Донбасі проіснували недовго, та наприкінці 1922 р. вони були примусово розпущені, а їх керівники – скаут-майстри, визнавши гегемонію комсомолу, очолили нові дитячі організації, що одержали назву «Юний Спартак». Виховна робота у перших дитячих організаціях Донбасу почалася з «пробудження» у дітей революційних почуттів за допомогою методу «живої червоної романтики». Метод «червоної романтики» був застосований у перших таборах-комунах «юних спартаків» в Донбасі в 1923–1924 рр.

Використовуючи техніку та організацію скаутського табору, табір-комуна «юних спартаків» був задуманий як тривала гра дітей у майбутнє комуністичне суспільство. У таборі-комуні діти повинні були відчути себе людьми майбутнього комуністичного суспільства та справжніми комуністами. Спільне, колективне життя у таборі-комуні повинне було виховувати у дітей дух колективізму та товариства, риси характеру необхідні для життя у комуністичному суспільстві. Виховне значення мала підготовка до табору-комуні. Підготовча кампанія у дитячих комуністичних організаціях проходила під гаслом підготовки до революційних боїв за комуністичне майбутнє. Шлях до табору носив характер гри в «етапи», що зображували етапи класової боротьби. На початку виходу в похід діти грали в перші революційні події боротьби з царизмом (9-е січня, Ленський розстріл, Лютнева революція), вступу походу в місце, призначене для табору, відповідала гра «Жовтнева революція», перші дні організації табору відповідали першим дням радянської влади. Схема організації внутрішнього життя в таборі-комуні також відповідала революційному ідеалу життя в комуністичному суспільстві. Вищим керівним органом табору-комуні були загальні збори комунарів. Велике емоційне враження на дітей створювали бесіди біля багаття, які зберегли свою романтичну привабливість в наступні роки.

Першим табором-комуніою «юних спартаків» в Донецькій губернії, так і у всій Україні, був Святогірський табір, організований влітку 1923 р. в Велико-Анадольському лісі. Підводячи підсумки річної роботи 1923 р., губернське бюро «юних спартаків», керівний орган дитячим комуністичним рухом в Донецькій губернії, констатувало, що табори-комуні були проведені у п'яти повітах (з семи) Донецької губернії і в ряді кушів Бахмутського округу. Мережа таборів-комун розширювалась по всій Донецької губернії протягом 1924–1925 рр., збільшувалася кількість дітей,

охоплених таборами-комунами. Влітку 1924 р. в Донецькій губернії було проведено вже близько 30 таборів-комун, які охопили близько 9000 дітей.

У висновку слід зазначити, що подібні романтичні уявлення про табір-комуна «юних спартаків» в Донбасі були характерними протягом 1923–1924-х рр., коли вплив скаутських методів роботи в дитячих організаціях був ще досить сильним, а власна концепція дитячого комуністичного руху була ще несформована. На початку 1925 р. концепція табору-комуні була кардинально переглянута, революційна романтика як основний метод роботи в дитячих комуністичних організаціях поступився місцем прагматичним завданням держави – суспільно-корисній праці.

Личность Ибрагима Мутаферрики в контексте его эпохи

Моргун Олег

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Биография Ибрагима Мутаферрики изложена во многих работах турецких, западных, советских и современных российских историков-османистов. Актуальность данного исследования заключается в анализе деятельности турецкого первопечатника в контексте его эпохи, поскольку данному вопросу уделялось не достаточное внимание в отечественной историографии. К тому же работы советских историков отличаются однотипным пониманием пути развития Османской империи, согласно которому эпоха реформ в истории данного государства начинается с кон. XVIII в.

Западными османистами в 70-х гг. XX в. был разработан альтернативный подход к данному вопросу. Американский историк Ст. Шоу условно разделяет историю модернизации Османской империи на два периода. Первый из них, во время которого проводились поверхностные преобразования, хронологически охватывает вторую половину XVI – начала XIX вв. Он подразделяется на два этапа. Во время первого из них (конец XVI – XVII вв.) предпринимались попытки реставрации старых институтов империи. На втором этапе (начало XVIII – начало XIX вв.) начинается поверхностное заимствование европейского опыта, которое в дальнейшем привело к кардинальным изменениям в жизни общества.

В рамках данной работы на основе концепции западных османистов будет рассмотрена деятельность и взгляды Ибрагима Мутаферрики сквозь призму зарождающейся европеизации.

О начальных вехах биографии турецкого первопечатника известно мало, к тому же многие данные неоднократно оспаривались, что породило очень горячие дискуссии относительно его личности в историографии XX в. Точно известно, что он до принятия ислама проживал в Венгрии, по вероисповеданию был протестантом. Ибрагим Мутаферрика начал исповедовать новую религию с целью стать равноправным членом мусульманского общества, что открыло перед ним огромные жизненные перспективы, поскольку это был образованный человек, знавший 6 языков. Он быстро продвинулся по служебной лестнице. В 1714 г. его возвели в

ранг Мутаферрика, члена дворцовой гвардии, выполняющей различные поручения султана.

Ибрагим Мутаферрика посредством знания европейских языков был знаком с передовыми идеями того времени. Вместе с Саид-эфенди он считается основателем первой турецкой типографии, причем Ибрагим Мутаферрика был душой проекта, а Саид-эфенди лишь поставлял необходимые средства. На своем пути они встретили множество преград. Традиционализм восточного общества был невосприимчив к нововведениям. Особо жестко сопротивлялись переписчики книг, хаттаты. Они устроили траурную процессию по улицам Стамбула, положив в гроб чернильницы и калемы, тростниковые палочки для письма. В итоге типография была открыта в декабре 1727 г. во многом благодаря поддержке великого везира Ибрагим-паши Невшихирли. Также к заслугам Ибрагима Мутаферрика можно отнести основание первой турецкой бумажной мануфактуры.

Но не только деятельность, а и взгляды турецкого первопечатника отвечали веяниям его эпохи. В своем сочинении «Основы мудрости в устройстве народов», напечатанном в 1732 г., он подчеркивает отсталость османской армии и необходимость ее модернизации по европейскому образцу, отмечает рационализм передовых научных знаний. При этом автор отстаивает превосходство исламского общества над христианским.

Ибрагим Мутаферрика умер в 1745 г., после чего типография более чем на десятилетие прекратила свою деятельность, а его прогрессивным общественным взглядам не суждено было сбыться. В заключение можно сказать, что деятельность турецкого первопечатника соответствовала времени поверхностной модернизации Османской империи на основе заимствования европейского опыта, но он представлял взгляды лишь передовой части правящей верхушки. Для дальнейшего проведения реформ были необходимы жесткие потрясения в виде новых сокрушительных поражений в войнах с Западом и Россией.

Создание Палестинской Автономии и перспективы независимости палестинского народа

Лилия Мякоход

Донецкий национальный университет

Народ Палестины после трех арабо-израильских войн оказался без своей государственности. При поддержке всей мировой общественности и арабского мира палестинцы многие годы борются за восстановления своей страны. Данная тема актуальна потому, что проблема Палестинского государства – одна из самых сложных в политическом наследии прошлого века, кроме того, сейчас сложились все условия для суверенизации палестинского народа, однако при этом остаются открытыми вопросы, когда Палестинская Автономия получит независимость, является ли состояние общества достаточной основой для этого и ряд других вопросов.

Целью нашего исследования является изучение процесса создания Палестинской Автономии, состояние развития экономики, территории, политической жизни и культуры.

Хронологические рамки: 1993-2005 гг.

Соглашение об установлении Автономии палестинцев было достигнуто в 1993 г. в г. Осло между премьер-министром Израиля Ицхаком Рабином и Председателем ООП Ясиром Арафатом.

Формирование Палестинской Автономии было завершено в 1996 г. после проведения выборов, создания правительства, административных и государственных структур.

В Автономии создан законодательный совет, который сформировал правительство. В его структуру входят министерства экономики, торговли, здравоохранения, природных ресурсов, финансов, социальных служб и другие институты государственности. Сформирована судебная система.

Мировая общественность принимает участие в развитии Палестинской Автономии. Мирные усилия ООН, ЕС, США, Россия осуществляют через план «Дорожная карта». Поддержку оказывают арабские страны, Всемирный банк, структурные подразделения ООН: ЮНИДО (промышленное развитие), ПРООН (Программа развития), МПП (продовольственная программа) и другие. Был осуществлен трехлетний план в ходе которого кредитовался частный сектор.

В Автономии не большая по масштабам экономика. Развивается малый и средний бизнес. При этом важное значение имеют трудовые ресурсы. Наблюдается рост профессионального образования.

Приняты меры по развитию системы здравоохранения: стало проводиться массовое обследование здоровья населения. Осенью 2000 года в секторе Газа была введена в строй современная больница «Европейская» на 238 больничных мест, оснащенная медицинским оборудованием с помощью спонсоров европейских стран. На территории Автономии, частично, были восстановлены и отремонтированы поликлиники и пункты первичного и медико-санитарного обслуживания населения.

Принимаются меры по созданию сети библиотек в Автономии, необходимых для воспитания и образования детей и молодежи. В г. Вифлееме была открыта специализированная библиотека при поддержке ЮНЕСКО. В образовании важное значение имеет осуществление программы по подключению к сети Интернет. Из Рамаллаха вещает Палестинская радиовещательная корпорация, имеются также местные, частные радиостанции. Издается ряд газет. В развитии культуры важное значение имеет сохранение традиций палестинцами, развитие фольклора (песни, стихи освободительного содержания, различные рассказы и т. д.).

Воссоздание социальной и экономической жизни содействовало становлению политического процесса в Палестинской Автономии. При содействии международных демократических институтов, на демократической основе, в начале 2005 г. были проведены выборы Председателя Автономии после смерти Ясира Арафата. Им стал Махмуд Аббас, который является сторонником мирного процесса на Ближнем Востоке.

Таким образом, важным шагом в осуществлении независимости палестинского народа является создание Палестинской Автономии. При большой поддержке мировой общественности её функционирование и развитие в секторе Газа и на Западном берегу подготавливает политические, экономические, социальные основы для создания суверенного государства палестинского народа.

Схематическое изображение женщин палеолита юга Восточной Европы

Юлия Негода

Донецкий национальный университет

Наряду с реалистическими изображениями женщин в искусстве малых форм существует условная передача женского образа: более схематизированная, а иногда и очень упрощенная фигура, в которой подчеркивается одна какая-либо деталь – расплывшийся таз, преувеличенные ягодицы. Такие статуэтки известны из стоянок Мезина, Мауэрна, Праслова, Золотовки, Рогалика.

Среди фактов существования палеолитического искусства Северского Донца можно отметить Рогалик-Якимовскую стоянку, которая находится между посёлком Петровка (хутор Рогалик) и с. Передельское Луганской области.

На стоянке Рогалик II «А» обнаружена женская стилизованная статуэтка, изготовленная из лимонитовой корки, располагалась в центре скопления, в основании культурного слоя, состоящего из кремней и раздробленных костей животных. Она находилась в горизонтальном положении, седалищной частью вверх. Обе стороны фигурки были покрыты слоем известкового налёта.

Статуэтка изготовлена незначительной подработкой поверхности плоской гальки, преимущественно по бокам и со стороны спины, благодаря чему ей приданы антропоморфные очертания. Дополнительная обработка привела к созданию очень стилизованной женской фигурки с широким тазом, выделенным в профиль ягодичным выступом и едва намеченным коротким торсом. Размеры статуэтки: высота – 5,7 см, толщина – 0,6 см, ширина в верхней части – 1,9 см, в нижней – 5,1 см.

В древности статуэтка была повреждена. В нижней части она обломлена в двух местах. В верхней части с лицевой стороны отмечены две каверны выкрошенности.

С обеих сторон поверхность статуэтки покрыта резными графико-ритмическими композициями, основу которых составляет многорядный зигзаг («елочка»). На лицевой стороне орнаментальное поле в виде шевронов ограничивается специальной линией, дублирующей эту форму. На тыльной стороне такой линии нет. Отмеченная схема гравировки усложнена с лицевой стороны статуэтки тремя параллельными линиями в верхней части.

С тыльной стороны три шеврона, образованные под острым углом сдвоенными линиями, два – как ромбы. Внутреннее пространство у одного шеврона заштриховано тремя поперечными параллельными линиями, у второго прорезается одной продольной линией, у третьего заполняется ромбом с X-образной насечкой, расположенной внутри него. Статуэтка из Рогалика II «А» не имеет прямых аналогий. Поиск ближайших из них приводит к мезинским орнаментированным фигуркам, отнесенным З. А. Абрамовой к разряду «условных женских изображений». Сочетание в мезинских статуэтках соответствующей формы и «елочного» орнамента, аналогичных статуэтке из Рогалика II «А», делает рассматриваемые элементы сходства показательными и существенными.

Рогалик XII. Был вскрыт участок ложбины, заполненной в древности культурными остатками и разнообразными почвенными отложениями.

На поверхности склона древней ложбины была найдена женская статуэтка из диабазы, размерами 6,5 × 4,5 × 2,5 см. Она представляет собой стилизованный женский торс с выраженной в профиле седалищной частью и выделенными ягодицами. Верхний конец статуэтки обломлен в древности, края слома завальцованы. Бока фигурки искусственно сформированы. На них прослеживаются остатки граней первичных плоскостей, с помощью которых в начальной стадии обработки камня создавался общий контур фигуры. Лицевая поверхность тщательно зашлифована, на что указывают косые царапины на ней. На спинке фигурки заметны два участка: один слева на ягодице, другой на месте седалищной впадины. На первом участке отмечаются грубые вертикальные царапины от прорезания резцом, на втором следы прорезания дополняются выщербинами.

Женская фигурка из Рогалика XII относится к тому же типу стилизованных статуэток, что и фигурка из Рогалика II «А». Она отличается объёмностью, отсутствием орнамента и несколько большей реалистичностью.

Рогаликский комплекс палеолитических памятников рассматривается как единый идейно-художественный ансамбль. Женские изображения из пунктов Рогалика убеждают в значимости женского образа для населявших их палеолитических коллективов.

Материалы по истории Балаклавы 1920–1930-х гг. в фондах Национального музея героической обороны и освобождения Севастополя

Ирина Никитина

Национальный музей героической обороны и освобождения Севастополя, Таврический Национальный университет имени В. И. Вернадского

Национальный музей героической обороны и освобождения Севастополя – ведущее музейное учреждение города-героя, разрабатывающее его историю с 1783 г. Одной из тем научного исследования в музее является изучение истории Балаклавы, которой

в 2004 г. исполнилось 2500 лет (в настоящее время центр района г. Севастополя). В рамках темы с 2004 г. нами ведется работа по созданию постоянной экспозиции по истории Балаклавы с VIII в. до н. э. по настоящее время. В ходе этой работы было выявлено, что одним из наиболее слабо изученных в этой истории является период 1920-1930-х гг. Однако по этому периоду 1970-1980-х гг. научными сотрудниками музея было собрано достаточно большое количество музейных предметов. Наиболее интересные из них: фото поиска английского парохода-фрегата «Принц», затонувшего у берегов Балаклавской бухты в 1854 г. (для его подъема в 1923 г. была создана специальная водолазная служба); Знамя рыболовецкого колхоза «Путь к социализму», одно из свидетельств становления колхозного строя в 1920-1930-е гг. не только в сельском хозяйстве, но и в промыслах; Фотодокументы по истории Балаклавского рыбоконсервного завода «Пролетарий», повествующие о предприятии рыбной промышленности, продукция которого шла за рубеж (ныне не существует; фотокопии документа о становлении Балаклавского рудоуправления имени А. М. Горького, ведущего добычу мраморовидного известняка с 1933 г., основным получателем его продукции является металлургическая промышленность Украины; видовые открытки и фото, передающие общий облик Балаклавы в 1920–1930-е гг. и пр. В этом подразделе коллекции преобладают фотодокументы, большая часть которых имеет не очень хорошую сохранность, и одна из задач изучения коллекции произвести перевод их на цифровые носители. Среди персональных комплексов – ударики и стахановцы, материал о них разрознен, не всегда значим. Наиболее полно представлен подраздел по истории Экспедиции подводных работ особого назначения. Практически отсутствуют материалы по кулачеству, лишенцам, репрессированным, в связи с тем, что большая часть данного подраздела сформирована в советское время и такая задача не ставилась. В 2008 г. часть этих проблемных подразделов удалось «закрыть» с помощью получения копий архивных документов. В перспективе – основная задача систематизация данной коллекции.

Художня література як чинник формування образу історії в суспільній свідомості

Анастасія Нікітенко

Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара

Академічний (професійний) образ минулого нерідко співіснує в суспільній свідомості з образом, який нав'язаний читанням художньої історичної літератури. Останній оцінити однозначно вельми складно: з одного боку, він формує ряд стереотипів (на кшталт – історія поле битви «хороших» та «поганих»). З іншого – може призводити до більш глибокої зацікавленості певними історичними темами, що в кінцевому рахунку, може стати мотивацією для майбутнього дослідження. Таким чином, розвідка на цю тематику набуває актуальності.

Історіографія проблеми має подвійний характер. Такими авторами, як І. Коляда, А. Белебрух досліджувались проблеми застосування художньої історичної літератури на практичних заняттях з історії, досліджувався баланс художнього та фактичного у творах деяких письменників. Проте питання ролі художньої літератури у формуванні образу минулого в суспільстві залишається фактично відкритим, хоч пов'язане з важливими науково-практичними завданнями.

Тому, метою даної розвідки стало з'ясування впливу художньої літератури на сприйняття історії (на прикладі студентів I – V курсів Донецького національного університету імені О. Гончара), визначення характеристичних його особливостей. Для реалізації дослідження ми скористались не тільки спеціальними історичними методами (історико-порівняльним), а й методами соціології, такими як анкетування й інтерв'ювання. В ході анкетування було визначено історичні періоди, які найбільш цікаві, завдяки читанню художньої літератури (відповідно: Козаччина, Друга світова війна, Середньовіччя), наявність улюблених історичних постатей та роль у цьому історичних романів. Також було визначено основні фактори, які цікавили респондентів в прочитаних книжках (подієва канва, батальні дії, тощо) та усвідомлення ними неточності, упередженості письменницької візії минулого. Цікавим виявилось і питання про застосування здобутої інформації на практиці (семінарські заняття, дискусії), а також про те, чи допомагає історичний роман краще зрозуміти безпосередньо історію.

В ході нашої розвідки ми прийшли до наступних висновків:

В свідомості суспільства часто поряд з науковим співіснують образи історії нав'язані художньою літературою та кінематографом, які є (за свідченнями наших респондентів) часто більш яскравими і колоритними, хоч можуть йти всупереч фактам, створюючи героїчні та анти героїчні образи. Вплив історичного роману виявляється у поглибленні цікавості до певних періодів, персоналій, часто формує романтичну версію минулого. Але з іншого боку саме даний фактор може виявитись двигуном наукової зацікавленості, тобто відігравати спонукальну роль, розширюючи поле зору. Тож, при безсумнівному існуванні художнього фактору в образі минулого, питання про негативну чи позитивну його роль залишається відкритим.

Товариство «Українська студентська громада» в Кракові (1924–1939 рр.)

Юлія Новицька

Київський національний лінгвістичний університет

Після Першої світової війни на території українських земель, які входили до складу Польщі, не було офіційного вищого навчального закладу з українською мовою викладання. У Львові існували таємні курси та таємний український університет, але це не могло заспокоїти потреб українських студентів. Одним з осередків навчання українських студентів поряд з Варшавою у міжвоєнний період стає Краків.

Починаючи з 1924/25 навчального року, до Кракова почали приїжджати українські студенти. Їхня кількість становила більше 100. Студенти вчилися на різних факультетах Ягеллонського університету, Академії мистецтв, Гірничої Академії. Виникає ідея створення українського товариства в Кракові. 24 червня 1924 р. сенат Ягеллонського університету затвердив статут товариства під назвою Українська Студентська Громада в Кракові. Це товариство мало характер взаємодопомоги. В його завдання входила матеріальна і культурна допомога українським студентам, представлення їхніх інтересів в стосунках між владою університету і суспільством та підтримка єдності зі студентськими українськими організаціями, які знаходяться на території Польщі та за її кордонами.

Через те, що громада групувала молодь з різних факультетів університету, з різними інтересами, постала необхідність утворення спеціальних секцій, в яких члени Громади поглиблювали здобуті в університеті знання та знайомилися з різними видами життя української спільноти. Однією з перших була спортивна секція, створена на початку 1925 р. Дещо пізніше створено культурно-освітню секцію. В рамках цієї секції її члени створили ще менші відділи, що групували молодь з різних напрямків. З часом культурно-освітня секція розпалася на кілька спеціалізованих секцій. Так виникли наступні секції: історична, правова, медична, природнича, українців, сільськогосподарська і т. д. Окрему позицію займала секція Волині, Холмщини і Підляшшя, вона групувала студентів з цих регіонів.

При Громаді було утворено хор та бібліотеку. Вона була наповнена виключно україномовною літературою. Станом на 1938 р. в ній налічувалось 625 позицій книг та періодичних видань. Зберігся каталог цієї бібліотеки. На його підставі можна дізнатися, якими проблемами цікавилася українська молодь. Перше місце займає українська белетристика. Друге місце за кількістю займає суспільно-політична література з широким політичним напрямком. В бібліотеці також можна було знайти праці К. Маркса і Ф. Енгельса, крім них, були книжки на антирадянську тематику, які були написані теоретиками українського націоналізму та консерватизму Д. Донцовим та В. Липинським.

У Громади була важка матеріальна ситуація, оскільки вона не отримувала жодних субвенцій з ректорату, а розпоряджалася лише членськими внесками. Тих грошей ледве вистачало на передплату десятка українських періодичних видань: «Діло», «Громаський Голос», «Українська Рада», «Український Голос», «Літературно-науковий вісник», «Нова культура», «Стара Україна», «Рідна школа», «Світ», «Наше життя», «Нова Хага», «Поступ», «Господарсько-Кооперативний Часопис», «Зіз».

Станом на 1925/26 навчальний рік в Ягеллонському університеті побільшало студентів-українців до 338 осіб. Збільшення кількості студентів призвело до поживлення діяльності Громади. Кількість її членів збільшилась з 60 до 120.

В 1926 р. Громада почала видавати власний періодичний орган «Краківські вісті». Світ побачили лише два номери того часопису через те, що не було коштів на видання наступних номерів.

В 1930 р. Товариство «Українська студентська громада» в Кракові видала власним коштом «Альманах українського студентського життя в Кракові». В ньому містилися спогади професорів та викладачів українського походження Івана Зілінського, Богдана Лепкого, Василя Стефаніка та студентів.

Через брак фінансування та з приводу початок Другої світової війни Товариство «Українська студентська громада» в Кракові перестало існувати.

Повсякденне життя дітей Донеччини в умовах німецько-фашистської окупації (1941–1943 рр.)

Володимир Носков

Донецький національний університет

Воєнне лихоліття: напад Німеччини на СРСР, мобілізація, боротьба із загарбниками, окупація значних територій – змінило життя людей. Дитинство цілого покоління мешканців Донеччини, формування їх світогляду, характеру, здоров'я припало на часи окупації. Матеріали усної історії дозволяють відтворити повсякденне життя у сприйнятті самих дітей. Автором було опитано 25 мешканців Донецька й с. Іванопілля Костянтинівського р-ну Донецької обл., які пережили окупацію на Донеччині у віці від 3 до 16 років. Питання стосувалися початку війни, умов життя в окупації (харчування, одяг, праця та ін. заняття, свята), звільнення від загарбників тощо.

Воєнне дитинство принципово відрізнялося від мирних часів важким повсякденним життям. На окупованій території його невід'ємною частиною був постійний страх. Багато хто згадує жорстокість поліцаїв, а порівнюючи німецьких солдатів і поліцаїв відзначає, що зрадників боялися ще більш, ніж німців. Так, К. М. Ривкінд розповідає про село Антонівка Мар'їнського р-ну: «У нас казали, що в поліцію йшли найшкідливіші люди. Ми два роки жили в селі. За війну жодного разу не бачили німців, тільки коли вони відступали. А так тільки поліція і голова колгоспу. Поліцай міг зайти в двір і забрати, що йому потрібно».

Головною ознакою воєнного життя в спогадах дітей є голод, з яким, у першу чергу, асоціюється війна. Причину голоду уособлювали загарбники. Н. А. Носкова, яка жила в Артемівську, каже: «Пам'ятаю, був у нас один офіцер, він привів гостей, щось святкували, а ми як щенята дивилися голодними очима, як вони їли. Один з офіцерів показав нам дулю».

Практично всі з опитаних детально розповідають про склад їжі в родинях. В. В. Чумак згадує про Іванопілля: «Так, їжі не було. Картопля була своя, хліб, да і то дорогий був. Виживали, як могли, трави збирали: кінський щавель, кропива на борщ». Діти займалися самостійним пошуком якоїсь їжі. В. І. Бубело розповів, що він «ловив кішок, смажив їх, а так в основному картоплю і кукурудзу вирощували, у нас город 3 сотки був».

У селах прогосподувати було легше. Спогади О. А. Сергєєвої такі: «Взагалі важко жилося, голодували багато, хоча мама працювала в радгоспі

і щось могла принести додому, оладки з висівок були, за грибами ходили, але все одно постійно були голодні. У нас в саду був город, там було трішки картоплі, трішки зелені».

Найважче жилося у містах. Дончанка Ж. Армен каже: «Городу не було. Ми страшно голодували. Німці роздавали їм співчуваючим городи, які наймали для роботи на землі людей. Мама якийсь час (влітку) туди ходила працювати і заробляла мінімум. Я пам'ятаю, якось немолода жінка з жалю до мене, поклала в кишеню яйце і небагато хліба. Ще сусід по нашому будинку, що працює в пекарні, іноді пригощав мене булочкою. Мама варила пшеницю і кукурудзу, і так ложкою їли. Потім німці погнали працювати її на овочеву базу, де вона стояла по коліно у воді. І так ми перебивалися чотири роки».

Найбільш яскраві спогади дітей війни пов'язані саме з випадками, коли вдавалося краще поїсти, головні мрії також були про ласощі. Р. В. Луканченко, яка перебувала під час війни у Донецьку, переказала такий епізод: «Один раз німці влаштували новорічний ранок, на який можна послати тільки одну дитину. Мама узяла брата, тому що він був менший. Дітей на ранку годували, пригощали, але з собою нічого взяти не можна було, тому мені нічого не дісталось». Н. А. Носкова розповіла: «У нас весь час на Новий рік наряджали фікус. Ми, не знаю звідки, брали грецькі горіхи, завертали їх в цукеркові фантики, кинуті німцями, яблука що залишилися з літа, вату».

Крім голоду, війна в свідомості дітей пов'язана з розрухою та відсутністю найнеобхідніших речей. Жанна Валентинівна Армен згадувала: «Не було взуття взагалі, мені чоботи зшив глухонімий сусід з дідового портфеля, мабуть шкіри не вистачило і вийшло, що один так, що один чобіт був коричневим, інший – коричневим, з чорною шарпеткою».

Повсякденне життя дітей під час окупації дозволяє образно визначити воєнне дитинство як перерване, доросле, недитяче, відсутнє.

Місцеві державні адміністрації в системі територіальної організації влади незалежної України: розвиток законодавчої бази та проблема її вдосконалення

Світлана Однороженко

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

На сучасному етапі розвитку Української держави актуальність вивчення новітнього досвіду державотворення та організації владних структур (в тому числі – місцевих державних адміністрацій в системі територіальної організації влади) стоїть досить гостро. Оскільки Україна – держава досить молода і має не великий досвід незалежного існування, то і практика державного управління не набула сталих форм. Законодавство з цього питання постійно потребує вдосконалень і нових пошуків, для подальшої і кращої реалізації процесів управління у виконавчій владі. Період незалежності виразно характеризується постійним пошуком оптимальних форм в державному управлінні на місцях, перманентними змінами в

законодавстві, що породжує численні протиріччя та лакуни в даній сфері. Саме тому постає питання вивчення, дослідження і розробки нових шляхів організації і роботи виконавчої влади на місцях. Виходячи з цього ми пропонуємо критичний аналіз ситуації, що склалася впродовж існування незалежної Української держави та певні новаційні зміни в даній сфері.

Існуюча законодавча база, що регулює діяльність місцевих державних адміністрацій, їх посадових осіб, не повною мірою відповідає нагальним потребам життя. Фактично це розділ VI Конституції України, де у загальних рисах визначено систему, місце і роль органів виконавчої влади у житті держави, статус, принципи формування і діяльності, основні повноваження та Законів України «Про місцеві державні адміністрації», «Про державну службу» і ряду законів і підзаконних актів, які недостатньо розмежовують і оговорюють обсяг діяльності і межі повноважень, а також не вирішують в повному обсязі проблем державного регулювання на місцях. Законодавча база України в питанні регулювання діяльності місцевих державних адміністрацій потребує певних змін і доповнень, а також прийняття певних законів.

Нині регулювання питання щодо адміністративно-територіального устрою України вирішується тільки Положенням, прийнятим у 1981 р., що призводить до негативної діяльності регіональних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, інколи виникають конфлікти, які необхідно вирішувати у судовому порядку. Але відсутність законодавчої бази з цього питання ускладнює і затягує вирішення таких питань. Необхідним є прийняття ЗУ «Про адміністративно-територіальний устрій України».

Недостатньо вирішено питання стосовно призначення голови відповідної місцевої державної адміністрації. У ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 43, ч. 1, п. 31) районній і обласній раді надано право вносити до КМУ пропозиції стосовно призначення голови відповідної місцевої держадміністрації, але це положення не знайшло відображення у ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» (ст. 8). Бо на практиці, самі депутати рад фактично відсторонені від участі в процесі призначення голів місцевих держадміністрацій, а це має негативні наслідки у майбутніх взаємовідносинах держадміністрації і ради. Виникає необхідність більш чіткого розмежування функцій та повноважень між відповідними підрозділами адміністрації та її апаратом.

Виникає ряд питань стосовно допоміжного апарату, який утворюється головою адміністрації і в свою чергу має ряд завдань, що виходять за межі забезпечення діяльності відповідної держадміністрації, а також завдань, що дублюють досить важливі повноваження самої адміністрації. Це призводить до двозначності і безвідповідальності. Питання координації діяльності місцевих держадміністрацій необхідно законодавчо врегулювати, розробити і впровадити методики функціонування окремих структур та їх взаємозв'язку в цілому.

На практиці не завжди обумовлене втручання місцевих держадміністрацій, їх посадових осіб у сферу діяльності органів місцевого самоврядування. Приміром, ст. 18 ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» в частині питань, що вирішуються адміністраціями не визначає конкретики, а охоплює всі сфери соціально-економічної діяльності. Оскільки райради і

обласні ради не мають власних виконавчих органів, це обмежує самостійність місцевого самоврядування – ради і надалі змушені делегувати свої повноваження держадміністраціям. Виникає потреба більш чіткого розмежування повноважень органів місцевого самоврядування і місцевих держадміністрацій, їх деталізації, а також врегулювання питання щодо надання взаємних повноважень один одному.

«Історія пророків і царів» ат-Табарі як джерело для вивчення халіфату Умаййадів

Аліна Окол

Донецький національний університет

Плеяда середньовічних арабських істориків нараховує десятки імен, одним з найвидатніших є Абі Джаф'ар Мухаммад бін Джарір ат-Табарі (838–923 рр.) Він є автором тафсіру (збірки коментарів до Корану), низки важливих робіт з законодавства. Один з грандіозних творів ат-Табарі – «Історія пророків і царів» (повна назва «Історія царів і їх життя, народжень пророків і відомостей про них, і того, що сталося у часи кожного з них» менш знана). Він являє собою загальну історію від створення світу до IX ст., написання якого автор завершив у 914 р. Повний текст не зберігся, до нас дійшов скорочений варіант (як повідомляє Хаджі-Хальфа первісно текст нараховував 30 тис. аркушів, але ат-Табарі скоротив його, намагаючись таким чином зробити твір більш доступним). Тим не менш, «Історія пророків і царів» доволі об'ємна і у повному вигляді до кінця XIX ст. її неможливо було віднайти в жодній з європейських бібліотек. Вона нараховує 40 томів у цілому.

Зовнішньо твір ат-Табарі нагадує хроніку – інформація розбита на окремі блоки саме за хронологічним принципом, під кожним роком розміщено інформацію про ключові події, що мали місце. Проте на цьому типологічна схожість з хроніками завершується. Дослідники відзначають, що це радше певна суміш хроніки з власне історичним твором.

Високо оцінюють сучасні історики і ступінь неупередженості ат-Табарі у висвітленні фактів. Автор вкрай рідко висловлює власну думку, не нав'язуючи її читачеві. Важливим є і те, що він не претендує на безапеляційну достовірність викладених фактів, надаючи додаткові відомості, що допомагають проаналізувати ступінь їх вірогідності. Для цього мусульманські історики зазвичай наводять список посилань на інформаторів (існад), доводячи ланцюжок аж до очевидця події. Це стосується всіх важливих повідомлень. В разі, коли існад не дуже надійний або переривається – факт не вважається беззаперечним явищем.

У розпорядженні дослідників халіфату Умаййадів сьогодні є велика кількість робіт середньовічних арабських авторів, проте великою мірою використовується саме «історія пророків і царів» ат-Табарі. Річ у тім, що при реконструкції подій доби сучасні історики стикаються з дещо суперечливою інформацією щодо імен, датування одного і того ж факту, послідовності подій, локалізації місцевостей, згаданих у різних джерелах. Відтак, доводиться вдаватися до компаративного аналізу, порівнюючи

наприклад різні відомості арабських та візантійських авторів, співставляючи дані письмових джерел з археологічними знахідками тощо. Практика подібного аналізу неодноразово доводила – у ат-Табарі доволі чітка і надійна хронологія, як відносна, так і абсолютна. Те ж саме стосується імен та географічних назв. Звісно, у нього інколи зустрічаються помилки, але їх порівняно менше, ніж у інших середньовічних арабських істориків.

Інформацію щодо подій періоду правління династії Умаййадів ат-Табарі брав у більш ранніх істориків, твори яких до нас дійшли лише у переказах. Великою мірою цитується насамперед робота Абу Міхнафа Лута бін Йахйї (автора, що жив у 689–775 рр., а отже мав можливість спілкуватися з живими очевидцями подій). Переписуючи матеріал попередників, було збережено і посилання на джерела відомостей, ланцюжок існаду.

Щодо характеристики змістовної сторони «історії пророків і царів», то тут вочевидь домінують сюжети насамперед політичної та військової історії. Особливо детально описуються події 680–686 рр. (часи Йазіда I та процес переходу влади до гілки Марванідів), тривале халіфство Абдалмаліка і останні сім кризових років правління династії Умаййадів. Ці хронологічні періоди виділяються зі зрозумілих причин: вони дійсно були насичені подіями.

Економічні та соціальні явища на цьому тлі висвітлюються порівняно скромно, як власне й у інших середньовічних арабських істориків. Це, доречі, і є основною причиною того, що серед сучасних фахових досліджень з історії халіфату Умаййадів відповідна тематика зустрічається досить рідко. Події культурного життя у творі присутні, але також незначною мірою.

Більшість сучасних дослідників халіфату Умаййадів кваліфікують «історію пророків і царів» ат-Табарі як надійне джерело повідомлень. Твір є особливо цінним з огляду на доволі високий ступінь неупередженості автора при висвітленні подій та широкі інформативні можливості. Детальний опис багатьох фактів дозволяє відтворити окремі історичні сюжети до найменших подробиць.

Организация религиозных празднеств в генуэзских колониях Крыма сер. XV века (по данным «Устава 1449 года...»)

Николай Олейник

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

По словам классика истории средневекового быта Эжена Виолле-ле-Дюка, «представители всех классов в средневековье имели достаточно свободного времени». Развлекались все социальные слои населения, в первую очередь, во время религиозных праздников. Несомненно, это относится и к населению генуэзских колоний Крыма. С. П. Карповым был внесён существенный вклад в изучение развлечений в Кафе, но общая картина религиозных празднеств в генуэзских колониях в период «осени средневековья» пока ещё не стала предметом специального исследования.

Важнейшим источником истории Крыма XV в. является «Устав 1449 года для генуэзских колоний в Чёрном море». В нём чётко

регламентируются все стороны общественной жизни и все статьи расходов колоний. Заработная плата для лиц, находившихся на службе в генуэзской администрации колоний Крыма, составляла, в среднем, около 50–100 аспров в месяц. Зная это, по данным «Устава...» можно определить, какие праздники для генуэзцев были важнейшими, и, что особо важно, как именно их праздновали. Если исходить из предписанным «Уставом...» размеров расходов на тот или иной праздник, можно определить, что важнейшими из них генуэзцы, очевидно, считали Пасху, Рождество и Богоявление.

Власти Генуи, желая проявить во время праздника Воскресения Господня особую щедрость в пожертвованиях, предписывали кафинской администрации тратить на это 500 аспров. Во время Пасхи над городом раздавался колокольный звон, за что звонари должны были получить по 6 аспров. Власти Чембало на пожертвования имели право потратить сумму в десять раз меньше – 50 аспров. Солдаёе, согласно «Уставу...» денег для пожертвований на Пасху не выделяли вообще, но вместо этого 50 аспров выделяли священнику на вино.

Во время Рождества «Устав...» предписывал выдавать лицам, находящимся на попечении Кафы, по 12 аспров на вино. На площади устраивали *ludo ignis* – фейерверк и иллюминацию: разводили костёр, в середину которого водружали большое, специально заготовленное бревно. В толпу священники бросали пряники. В Кафе, кроме того, устраивался торжественный приём, на котором гостям подавали яблоки, напитки, виноград, вино, конфеты, малвазию, изюм и миндаль. В других поселениях Рождество праздновали намного скромнее. В Солдаёе выделяли 120 аспров на ужин в сечельник, а консул Чембало получал 250 аспров, которые должен был потратить на праздничный ужин и организацию иллюминации.

В праздник Богоявления в Кафе наблюдался интересный обычай. «Устав...» предписывал платить по 75 аспров мальчикам, которые бросаются в море после того, как его благословит священник. Учитывая то, что Богоявление христианами всех конфессий празднуется 6 января, становится понятным такой большой размер премии. Также на Богоявление греки пели во дворце консула калимеру (*calimera*), за что получали от властей 200 аспров. На улице перед дворцом пресвитеры за 100 аспров пели *laudes*. Завершалось всё праздничным застольем во дворце консула. Властям Чембало конкретный тип празднования не предписывали, а просто выделяли из казны 300 аспров. Солдаёе, кроме общей суммы в 75 аспров, получала 100 аспров на вино оргузиям и полицейским служителям и 200 аспров на торжественное шествие консула.

Исследователи неоднократно отмечали, что для архитектурного облика генуэзских поселений Крыма характерно смешение европейских (в фортификации) и местных (в храмовой архитектуре) черт. Как видно, синкретический характер культуры генуэзских колоний Крыма подтверждает не только археология, но и сухие данные нормативно-правового документа. «Устав...» не делил во время развлечений при проведении христианских праздников граждан колоний на католиков и православных. Обуславливалось же это причинами политического и, в первую очередь, экономического характера.

Приватнопідприємницька діяльність у торгівлі Харкова (1924–1928 рр.)

Максим Онацький

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Приватноторгівельний сектор – найважливіший сегмент торгівлі столиці України в період, що розглядається. За його допомогою в цей час обслуговувалось понад 80 % товарообігу міста. Розвиток приватної торгівлі став одним із важливих чинників розвитку економічного життя Харкова в роки непу.

Динаміка розвитку приватної торгівлі у 1924–1928 рр. – тобто з часу впровадження так званої «нової торгівельної політики (практики)», до моменту переходу радянської держави до надзвичайних методів управління економікою була досить жвавою. Так, якщо в 1924–1925 рр. приватноторговий обіг сягав 81,9 %, то в 1927–1928 рр. він спадає приблизно до 20 %, як наслідок посилення регулюючого впливу державних органів та наступу на приватний капітал, починаючи з 1926 р. (з моменту переходу до політики індустріалізації).

Методи державного регулювання приватної торгівлі в 1924–1925 рр. та дії місцевої влади були спрямовані в основному на підтримку дрібного торгового підприємництва, використання торговців для збуту товарів держпромисловості, розширення державного кредитування «крамарів», обмеження адміністративних заходів, регулюючого впливу тощо.

Використання держорганами, зокрема, місцевими, економічних та адміністративних засобів обмеження приватної торгівлі спостерігається з дедалі більшою інтенсивністю після переходу до політики індустріалізації. Вплив державної політики регулювання цін і накидок у приватноторговому секторі помітно посилюється. Внаслідок цього відсоток податкового вилучення з доходів підприємців збільшився з 45 % до 67,5 %. У зв'язку із політикою форсованої індустріалізації, що потребувала концентрації в руках держави всіх наявних матеріальних ресурсів, приватний торговець починає розглядатися як небажаний конкурент для державної та кооперативної торгівлі на споживчому ринку та ринку заготівель сировини. У зв'язку із посиленням податкового натиску відбувається масове ухиляння приватників від сплати надмірних податків та намагання приватників використати корупційні методи впливу на податкових інспекторів.

Відбувається ухиляння торгових підприємців від державного контролю за своїми обігами. З цією метою спостерігаються такі явища, як: неналежне або повне неведення торгових книг, ведення подвійної бухгалтерії, використання підставних осіб та вибірка для заняття торгівлею патентів більш низького розряду, аніж ті, які фактично функціонували.

З метою посилення боротьби зі спекулятивними тенденціями на споживчому ринку держава веде жорстку боротьбу, завдаючи також удару по нелегальній підприємницькій діяльності, яка мала місце у Харкові у 1920-ті роки. Особливо боротьба зі спекуляцією на приватному ринку посилюється в період здійснення політики десятивідсоткового зниження цін (1927 р.). Після переходу держави до надзвичайних методів управління економікою у 1926–1928 рр. почалася ліквідація ринкової інфраструктури,

погіршилися умови функціонування приватної торгівлі: відбулося різке погіршення кон'юнктури ринку та скорочення постачання приватної торгівлі дефіцитними товарами з боку держави, а також заборона на торгівлю збіжжям та продуктами сільськогосподарського виробництва. Внаслідок цього значно зменшився приватноторговий обіг у Харкові та скорочується приватноторгова мережа: з жовтня 1926/27 р. до жовтня 1927/28 р. приватноторговий обіг зменшився із 111,1 млн. крб. до 88,6 млн. крб. (або на 20,3 %), а приватна торгова мережа з 3665 до 1684 одиниць (або майже у 2,2 рази).

К вопросу о «тайности» масонских лож в России в первой половине XIX в. (по материалам ГАРФ)

Островерх Анна

Харьковский национальный педагогический университет

имени Г. С. Сковороды

Масонство, по мнению большинства исследователей, являлось и является тайным обществом. Согласно определению его приверженцев, «орден свободных каменщиков есть тайное общество, поставившее своей целью вести человечество к достижению златого века, царства любви и истины». Сами масоны считали себя организацией, которая имеет свои тайны, то есть таинство обрядов и ритуалов, масонских истин и знаний, а также состав членов. Братья должны были не разглашать и не выдавать тех лиц, кто входил в орден, задачей каждой ложи было сохранить в тайне имена своих адептов и их количество.

В России масонство всегда вызывало повышенное внимание у властей, поскольку не раз создавались специальные следственные комиссии, целью которых было следить за работой лож и контролировать их, чтобы предотвратить возможность заговоров. В 1799 г. масонство в России было официально запрещено, а с 1810 г. ложи были обязаны предоставлять сведения о своей деятельности в министерство тайной полиции. С этого момента власти начали активно вмешиваться в масонские дела: предоставляли замечания относительно того, по какой системе работать, признавали и учреждали ложи. При этом подчёркивалось, что правительство не вмешивается в акты, по которым работают последние, лишь бы они были известны ему. Также оно требовало разъяснение значения внутренних особенностей и перечень братьев, которые входили в ложи. Помимо этого велись списки масонов, начиная с Великого Мастера, которые состояли из двух частей: масонское звание (должность) и светское, отдельно записывались почётные члены лож, чтобы подчеркнуть их принадлежность к данной ложе.

Как видим, правительство обладало значительной информацией о «каменщиках». Поэтому возникает вопрос: можно ли считать масонство в данный период тайным обществом? Материалы Государственного архива Российской Федерации свидетельствуют, что основные тайны масонов остались ли неразглашёнными. В первую очередь – это язык символов и

знаков. Будучи понятным, для масонов, их символизм под защитой окружавшей его тайны оставался малоизвестным для профанов. Сущность масонского учения распространялась среди братьев, ритуалы и обряды «каменщиков» почитались и понимались исключительно орденом.

Таким образом, организационной стороной деятельности масонов в первой половине XIX в. ведало правительство, которое пыталось контролировать работу лож и их участников. Однако идеологическая и духовная сторона была под покровом тайны, которую масоны тщательно хранили. Хотя правительство и обладало информацией о «каменщиках», благодаря спискам и рапортам, познать сущность масонского учения не могло, поскольку масоны оберегали эти знания от непосвящённых.

О структуре жилого дома Херсонеса – Херсона (IV-IX вв.)

Пархоменко Мария

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

О структуре жилого дома Херсонеса – Херсона (IV – IX вв.)

Вопрос о структуре и планировке жилого дома Херсонесе – Херсон IV – IX вв. до сих пор остается проблемным в исторической науке. Причиной тому стала плохая сохранность археологических памятников раннесредневекового периода, и отсутствие письменных источников характеризующих эту тематику.

Но вместе с тем использование наставления Константина VII Багрянородного (913–959 гг.) «Об управлении империей», ранее не применявшегося для реконструкции жилого дома, дает возможность пролить свет на ранее не изученные вопросы структуры, и функциональных частей дома. В частности источник информирует о проблемном вопросе наличия в доме окон.

Освещая заговор басприан (I в. до н. э.), автор источника описывает дом знатного херсонесида Ламаха. Источник скорее всего составлялся из местных херсонесских хроник IV в. н. э. к этому времени относится описание дома Ламаха. Сопоставив данные этого источника с археологическим материалом, попытаемся определить структурные элементы жилого дома.

Комплексное исследование позволяет заметить, что дом состоял из хозяйственной и жилой части. В первую, кроме кладовых и, возможно, мастерских, входил дворик об этом свидетельствуют врытые в землю пифосы для зерна, амфоры и производственный инвентарь. Жилые помещения находились на втором этаже, над хозяйственными постройками.

Такая структура херсонесского дома не является уникальной, а типичной для домов Византийской империи.

Дома аристократии и зажиточных групп населения располагались обычно задней, лишенной окон, стороной к улице. Для Херсонеса, это правило не всегда сохранялось: некоторые дома к улице были обращены дворовой частью, зайдя в которые можно было попасть в дом.

В кладке стен, размещении жилых домов четко прослеживается античная традиция. Фундаментом для стен служили древние постройки, некоторые достроенные помещения, сооруженные еще в первых веках нашей эры, не потеряли своего функционального назначения и в эпоху раннего средневековья.

Высота жилых построек в Крыму в эпоху раннего средневековья не превышала функционально необходимые. Так, например, в пещерных жилищах, высеченных в скальных массивах юго-западного Крыма, высота потолков была не более двух метров. В городских же домах для первого этажа предположительно принимали высоту помещений до 2,5 м, добавив около 0,5 м на цоколь. Стены вторых этажей были такими же или ниже (около 2 м). Так как археологический материал не дает нам возможности говорить с точностью о высоте построек V – X вв. в Херсонесе, то можем только предполагать, что оно были такими же, как и в целом в Крыму.

Двор усадеб, его размеры и устройство зависели от хозяйственной деятельности хозяина дома, но в целом, как и вообще все жилые постройки, были однотипными. Такое помещение обмазывалось желтой глиной. Оно частично углублялось в землю (1–1,5 м) и идеально подходило для устройства прохладного сухого хранилища. Сюда попадали по деревянной переставной или стационарной каменной лестнице.

В хозяйственных помещениях усадьбы хранился инвентарь, характеризующий профессиональный облик владельца дома.

Жилая часть, находившаяся на втором этаже, как правило, состояла из одной или двух несмежных и одинаковых по размерам комнат. Проблема освещения их естественным светом до сих пор остается в науке открытой. Археологический материал вообще не дает никакого ответа на этот вопрос, а письменный источник косвенно говорит, что либо окон дом не имел вовсе, либо они были небольшого размера. Разоблачая заговор мужа, Ламаха-Гикия, поджигая дом, требует от горожан, чтобы те убивали всех выходящих через двери. Учитывая, что перед этим она заперла их на замки, и что во время пожара человек стремится выбраться из дома через все возможные отверстия, странно было бы не воспользоваться окнами. Вывод напрашивается сам по себе: либо, как говорилось выше, окон не было вовсе, либо они были настолько небольшими, что ими нельзя было воспользоваться для спасения от пожара.

Об отношении к пиратам в «Historia del Mondo Nuovo», на примере событий 1537 и 1555 гг.

Андрей Пастушенко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Достаточно давно, описывая события пиратской войны Франции с Испанией в первой половине XVI в., историки ссылаются на свидетельства из книги миланского путешественника Джироламо Бенцони «Historia del Mondo Nuovo». К числу таких исследователей можно отнести одного из основоположников западной истории пиратов, В. Барбура, и современного

российского медиевиста Д. Н. Копелева. При этом не является секретом то, что Бенцони во время написания своего труда «История Нового Света» преследовал конкретную цель – дискредитировать испанскую монархию и испанцев в целом в глазах Римской курии, но в историографии представленный вопрос еще не был предметом специального исследования.

По нашему мнению, при описании некоторых событий Бенцони, возможно, из-за недостатка сведений искажал истину, когда речь заходила об инцидентах франко-испанской войны в Карибском море. Причем явные симпатии Бенцони к французам заставляют подозревать миланца в умышленном обмане. Это отчетливо видно при сопоставлении «показаний» Бенцони со свидетельствами из испанских нарративных источников.

Зміни в системі адміністративного управління слобідських полків внаслідок реформ О. Шаховського 30-х рр. XVIII ст.

Сергій Петров

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Слобідські полки напередодні реформи мали автономію у вирішенні внутрішніх справ й бюрократичний (він же командний) апарат, що був особливим елітним старшинським прошарком та мав певні привілеї. Система адміністративного управління на цих землях була подібною до тієї, що була у Гетьманщині, однак полки були адміністративно підпорядковані Белгородській губернії та Військової колегії.

До причин проведення реформи треба віднести приготування Російської імперії до війни з Туреччиною, які зачепили всі ірегулярні військові частини Півдня Росії: Слобідщину, Гетьманщину, Донщину, а також новостворену ландміліцію на прикордонні Гетьманщи і Слобідщини та на Приураллі. Нарешті, у 1727–1733 рр. у Росії була здійснена адміністративна реформа, яка закріпила за адміністративними органами управління обов'язки адміністративного, судового та фіскального управління. Але головною причиною реформ, на нашу думку, була потреба уніфікації бюрократичного апарату, викликана тим, що з просуванням кордону на південь, відпадає потреба в особливості устрою слобідських полків, а також тим, що в слобідських полках полковничий уряд став спадковим, і постала потреба знищити цю традицію на Слобідщині.

За іменним указом імператриці Анни 23 грудня 1732 р. проводити реформу («приводити у кращий стан слобідські полки») був призначений О. Шаховський, генерал-лейтенант та полковник Кінної гвардії, людина-виконавець, який завдяки цій своїй ролі зробив успішну кар'єру. «Реформа Шаховського» 1733–1734 рр., що діяла до 1743 р., змінила традиційне козацьке політичне та соціально-економічне життя та устої.

В ході реформ адміністративно-бюрократичного управління було створено полкові ратуші замість полкових канцелярій, до складу яких уведено посаду ротмістра, який командував новоствореною регулярною ротою у полках. Призначення на всі старшинські уряди відбувалось у

Військовій Колегії – одного з 3-х кандидатів, що мали атестації (список їх досягнень на службі), замість традиційних виборів сотенної старшини, або спадкового переходу влади з погодження вищих органів. Також з'явилися «ваканс-уряди» – призначення старшини на уряд «без портфеля», яка посідала повноправний уряд після звільнення посади свого попередника. Суд у полкових канцеляриях тепер вершився під головуванням полковника, а тому уряд судді став номінальним. Вкотре була змінена система подачі судових апеляцій – вони подавались замість Белгородської губернської канцелярії до інших полкових канцелярій. Нарешті, створювалася Канцелярія комісії впорядкування слобідських полків, де крім О. Шаховського було ще 2 великоросіянина. Ця Канцелярія повинна була розглядати апеляційні судові справи і реєструвати земельні акти. Також заборонялася роздача земель без дозволу вищих інстанцій. О. Шаховський міг призначати всі старшинські уряди, крім полковничих та обер-офіцерських. Саме до неї після її створення повинні були подаватися судові апеляції, а звідти – до Сенату. В слобідських козацьких канцеляриях впроваджувалась система російського законодавства (управління та суд повинен чинитися за «Соборним уложенням» та іншими законами імперії), а також діловодства. Крім того, печатки канцелярій впродовж деякого часу були змінені на російський кшталт.

Отже, внаслідок реформ в слобідських полках була впроваджена система адміністративного управління, законодавства та діловодства подібна до тієї, що існувала в коренній Росії. Створена реформою Канцелярія комісії впорядкування слобідських полків за функціями нагадувала губернську канцелярію, а тому Шаховського можна вважати де-факто губернатором слобідським полків. Реформи зробили автономію слобідських полків майже ілюзорною. Із запровадженням «ваканс-урядів» почалися чвари серед слобідської старшини. Полки були інкорпоровані до російської централізованої машини, а система управління в них уподібнена до її потреб. Однак наступ на козацьку традицію, враховуючи цілеспрямовану централізаторську політику російського уряду, був невідворотним.

Взаємодія ООН з міжнародними інститутами у галузі протидії тероризму

Марія Печерська

Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського

Статут ООН, покладаючи головну відповідальність за підтримання миру на Раду Безпеки ООН, передбачає її співробітництво з регіональними організаціями.

Зокрема у ч. 1 ст. 52 Статуту ООН зазначається: «Цей Статут жодною мірою не перешкоджає існуванню регіональних угод або органів для вирішення таких питань, що стосуються підтримки міжнародного миру і безпеки, які є відповідними для регіональних дій, за умови, що такі угоди або органи і їх діяльність сумісні з Цілями і Принципами Організації».

У Доповіді Генерального Секретаря ООН Пан Гі Муна про роботу організації від 31 серпня 2007 р. цілий розділ присвячений співробітництву ООН з регіональними та міжнародними організаціями. У цій доповіді Генеральний Секретар зосереджує свою увагу на посиленні співпраці ООН та регіональних організацій протягом останніх років у сфері підтримки міжнародного миру і безпеки та наголошує на виробленні нових ефективних механізмах багатосторонньої співпраці.

Найбільш тісною є співпраця ООН та регіональних організацій у сфері миротворчої діяльності та врегулювання конфліктів. Даний напрям діяльності віднесений Глобальною контртерористичною стратегією ООН до заходів по усуненню причин, що сприяють зародженню та розповсюдженню міжнародного тероризму.

Починаючи з 90-х років ХХ століття, миротворча діяльність ООН все більше здійснюється на основі партнерської взаємодії з регіональними організаціями. Місія, яка діяла в Лівані у 1993 р., була першою миротворчою місією ООН, встановленою у співпраці з операцією по підтримці миру.

У 1994 р. операція ООН розпочала співпрацю з миротворчими силами Співдружності Незалежних Держав (СНД).

У другій половині 90-х рр. ХХ ст., операції у Боснії і Герцеговині та у Косово, проводилися в тандемі з НАТО, Європейським Союзом (ЄС) й Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Крім того, цілий ряд регіональних організацій і угод починають відігравати важливу роль у співпраці з ООН, особливо в області підтримки миру.

Співпрацює ООН і з Африканським союзом (АС) в різних районах Африки: в Західній Сахарі, Бурунді, Кот-д'Івуарі, Ефіопії та Еритреї. Підтримка ООН, що надається миротворчим зусиллям АС, набула ще більшого значення після того, як учасники Всесвітнього саміту схвалили десятирічну програму формування миротворчого потенціалу Африки.

Отже, на сучасному етапі відбувається досить тісне співробітництво ООН з рядом регіональних організацій. Така співпраця забезпечує швидке та ефективне вирішення різноманітних суперечок та конфліктів у різних регіонах світу.

«Адвокат» рабства Ж. -А. де Гобино

Денис Писаний

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

Распространение торговли людьми и различных проявлений расовой и национальной нетерпимости в современном мире обуславливает возрастание интереса к наследию идеологов рабства и расизма. Одним из них был граф Жозеф-Артюр де Гобино (1816–1882) – выдающийся французский философ, дипломат, историк и литератор. В его трактате «Опыт о неравенстве человеческих рас» имеется целый ряд аргументов в защиту рабства. Отметим, что данная сторона творческого наследия Гобино практически не рассматривалась ни в советской, ни в современной

украинской историографии. Сказанное выше позволяет говорить об актуальности исследуемой нами проблемы.

Мыслитель рассматривал рабство в контексте общей «панорамы» развития цивилизаций на примере различных государств и народов: Древних Афин, Спарты, Ассирии, Финикии. Также он коснулся рабства евреев в Египте, рабства у иберийцев, галлов, германцев и рабства негров в США.

Гобино был глубоко убежден, что отношения господства и рабовладения «возникают между сильным и слабым, причем оба осознают свое положение и убеждены в его справедливости... Добровольного рабства не бывает, и всюду, где существует рабство, существуют и расовые различия». А «угнетение тем тяжелее, чем больше отличаются расы друг от друга». Правда, иногда для рабства существуют и «ненасильственные» основания: «злоупотребление правом; согласие раба; философское обоснование, а также моральное или физическое превосходство господина».

Показательно, что даже самую возможность борьбы рабов за свободу Гобино ставит в прямую пропорциональную зависимость от расовой принадлежности невольников. «Классический» пример – исход евреев из Египта, который служит «доказательством решимости, с какой гений народов, близких к белому семейству, может избегать рабства в его крайних проявлениях».

Но апогеем расистских суждений Гобино является идея о том, что «естественная предрасположенность к свободе или к рабству всегда заложена в этнической сущности». По его мнению, «белый человек создан только для независимости и власти; он не должен подчиняться в своих действиях другим людям». Представители черной расы якобы склонны «к абсолютному рабству». Эту мысль он обосновывал при помощи трех аргументов. Во-первых, так сложилось исторически: «В Индии в древние времена рабы у арийцев были черной расы. В Египте низшие касты почти целиком состояли из негров. В хамито-семитских государствах, в Тире, Карфагене, дело обстояло так же». Во-вторых, Гобино ссылаясь на негативные черты менталитета африканских племен: «Высшее для них удовольствие – лень; их высший разум заключается в жажде убийства». В-третьих, негры неспособны распорядиться своей свободой. Пример тому – нелегкое положение на Гаити после ухода французов и провозглашения независимости: «История Гаити, демократии Гаити это лишь длинная череда убийств: мулатов убивали негры, когда были сильнее, негры убивали мулаты, когда у них в руках была власть».

Таким образом, работа Гобино представляет яркий пример чудовищного заблуждения выдающейся личности, глубоко убежденной в своей правоте. Наиболее полно и ярко расистские взгляды Гобино проявились именно в его суждениях о рабстве. Высказанные мыслителем идеи уже в то время попали на благодатную почву. А защитники рабства «получили на руки мощный козырь».

В дальнейшем суждения Гобино неоднократно использовались для обоснования колониальной экспансии Запада (и, естественно, идеологического подавления покоренных народов). Однако убийственный потенциал его античеловеческого учения проявился в истинных масштабах гораздо позже, когда апологеты нацизма адаптировали его для

обслуживания идеологических нужд гитлеровского режима. Поэтому нам представляется справедливой оценка, которую дал Гобино К. Маркс, назвав его «рыцарем варварства».

Из истории подготовки учителей в дореволюционной учительской семинарии города Белгорода

Наталья Писаренко

Белгородский государственный университет

Реформы в области образования 60-х гг. XIX века значительно ускорили количественный рост числа общеобразовательных учебных заведений в Российской империи. На уровне регионов – губерний в дореволюционной России в деле развития системы народного просвещения активно сотрудничали представители власти, Русская Православная Церковь, земские деятели, сельские общества, частные лица. Благодаря совместной деятельности властных структур и общественности начальное образование становилось из года в год все более доступным для населения.

В результате реализации мероприятий по развитию системы подготовки учительских кадров на местах – в провинциальных городах Российской империи стали создаваться профессиональные учебные заведения для обучения желающих получить учительскую профессию.

24 мая 1871 г. в Курской губернии была открыта Белгородская учительская семинария. В начале набор носил смешанный характер. В 1871 г. среди учащихся насчитывалось 15 представительниц женского пола. После выпуска их было принято решение «принимать на обучение юношей в возрасте 16–18 лет, православного вероисповедания, не имевших физических недостатков». Пожелавшие поступить в семинарию предоставляли метрическую выписку из книги приходской церкви о рождении и крещении; свидетельство о звании (сословном происхождении), свидетельство об окончании двухклассного училища Министерства народного просвещения.

Учительскую семинарию возглавлял директор. Попечитель учебного округа подбирал кандидатуру на эту должность. Претендент должен быть православным и иметь высшее образование. Директор утверждался в должности министром народного просвещения. В свою очередь, директору предстояло подбирать кадры преподавателей и учителей.

Внутренний распорядок семинарии определялся коллегиальным органом – Белгородским Училищным Советом. На заседаниях рассматривались разнообразные вопросы: о приеме и увольнении воспитанников семинарии; о распределении наград и вынесении взысканий; методики преподавания учебных дисциплин; распределение учебной нагрузки преподавателей и др. Дела в Совете решались большинством голосов. При равенстве голосов мнение директора приравнивалось к двум голосам. В случае несогласия директора с мнением большинства, дело направлялось на решение к попечителю учебного округа.

Курс обучения в семинарии устанавливался трехгодичный. Учебный план подготовки учителя включал дисциплины, введенные в программу по решению педагогического совета учительской семинарии. В учительской семинарии ученики обязаны были обучить ремеслам, которыми занимались жители тех мест, где будущему учителю предстояло работать. На первых двух курсах обучение носило теоретический характер. Курс третьего класса считался теоретико-практическим. На заключительном этапе подготовки учительских кадров в семинарии особое внимание уделялось практическим занятиям - преподаванию в начальном училище.

Количество учащихся в Белгородской учительской семинарии было нестабильным. Разрешалось обучение 60 казенных стипендиатов. Допускались к обучению стипендиаты по направлениям от земств, сельских обществ, других местных учреждений. Успешно окончившие курс обучения в учительской семинарии получали по решению Совета свидетельство о присвоении звания учителя начального училища. Казенные стипендиаты после окончания Белгородской учительской семинарии обязаны были прослужить по назначению попечителя округа не менее четырех лет в должности учителя начальных училищ в губерниях Харьковского учебного.

В 1890 г. семинария была переведена в губернский город Курск.

Таким образом, Белгородская учительская семинария стала одним из первых элементов системы подготовки учительских кадров в Курской губернии в последней трети XIX – начале XX вв., оказав немалое влияние на развитие педагогического образования этого региона в целом.

Журнально-литературная деятельность императрицы Екатерины II

Анна Погорелая

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Журнально-литературная деятельность императрицы Екатерины II относится к малоизученным проблемам российской истории. Большинство исследователей, которые занимались изучением журналистики XVIII ст., мало акцентируют внимание на роли и деятельности императрицы Российской империи в этой сфере. Хотя именно Екатерина II и сыграла важную роль в распространении просвещения в своей империи и, в частности, в развитии периодической печати. В основном, проблемами развития журналистики занимались филологи, которые и рассматривали данный вопрос с точки зрения развития словесности, однако необходимо помнить, что XVIII ст. – это век Просвещения, в котором облик государства, морали и права определялся точкой зрения просвещенного монарха, если таковой правил в данной стране. Таким образом, развитие журналистики показывает не только культурный уровень государства, но и наличие просвещенного монарха, определяющего тенденции, идеи развития самого государства.

Особенным развитием журналистики отличалась первая половина екатерининского царствования, особенно период на рубеже

60–70-х гг. XVIII ст., когда появилась целая плеяда журналов сатирической направленности, а затем в начале 80-х годов XVIII ст., когда в свет выходил литературный журнал «Собеседник любителей русского слова».

Сама императрица принимала живое участие в литературной деятельности. Журнальная деятельность Екатерины II в период 60–70-х гг. XVIII ст. была сосредоточена на выпуске двух журналов: «Всякая всячина» и «Барышек Всякия всячины». Эти журналы способствовали выходу в свет целого ряда других изданий. Екатерине II, как и другим просветителям XVIII ст., была свойственна вера в то, что путем убеждения, распространения правильных и осмеяния неправильных, можно искоренить пороки, дурные нравы и через посредство «просвещенных монархов», слушающих философов-просветителей, ввести разумные, справедливые законы. Поэтому большое место занимали проблемы воспитания и сатира.

К журнально-литературной деятельности императрица затем вернется лишь в начале 80-х гг. XVIII ст., когда совместно с Е. Р. Дашковой приступит к изданию «Собеседника любителей русского слова», который был литературным журналом, в котором печатались собственно русские произведения, и не было места переводам.

Вследствие усилий Екатерины II и ее ближайших сподвижников периодика XVIII ст. смогла сыграть важную роль в расширении общего кругозора, объема знаний, в воспитании любознательности и вкуса, наконец, просто в увеличении числа отечественных читателей. Периодика знакомила читателей с родной историей с ее повседневной хозяйственной, культурной жизнью, с бытом и нравами разных слоев населения страны. Довольно много информации несла она и о современной политической и культурной жизни государств и народов Западной Европы. Тем самым периодические издания содействовали формированию национального самосознания.

Журнально-литературная деятельность была для императрицы, прежде всего инструментом политического и нравственного воздействия на людей. Однако, вместе с тем, она превратилась и в эстетическую потребность: императрице нравилась образная словесная игра, так не похожая на игру политическую: в искусстве нет господства систематики, художник творит, но не в силах все заранее рассчитать. Не будучи гением слова, Екатерина II обладала несомненным литературным талантом. В своей журнально-литературной деятельности императрица воплощала идеи просвещения, которые провозглашала основными и правильными для развития общества, хотя и понимала, что действительность далека от ее идей и мыслей. Поэтому

Екатерина II в некоторой степени по средствам своей журнально-литературной деятельности старалась «играть с обществом», развивать науки и просвещение, но с другой стороны, сохранить самодержавие в Российской империи, так как считала, что для России это лучший вид правления.

Жінка в післявоєнному японському суспільстві: до витоків гендерної історії (1945–2008 рр.)

Олеся Погорелова

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С Сковороди*

З розвитком демократії і розповсюдженням принципів відкритого суспільства одним з найважливіших соціально-культурних завдань стає подолання всіх видів дискримінації, у тому числі і за ознакою статі. Об'єктом дискримінації за ознакою статі здавна слугували японські жінки. Впродовж багатьох століть японка перебувала в підлеглому та безправному становищі, будучи протягом всього свого життя залежною спочатку від батька, потім від чоловіка і, нарешті, від старшого сина. Але з другої половини ХХ ст. ситуація в японському суспільстві починає істотно змінюватися під тиском самих жінок. Метою даного повідомлення є виявлення тенденції гендерної нерівності в японському суспільстві та дослідження становища японських жінок в сімейній, виробничій і суспільно-політичній сферах післявоєнного японського суспільства.

Гендерна ієрархія з'явилася в японському суспільстві в періоди Нара (710–794 рр.) і Хейан (794–1192 рр.), коли чоловіки почали займати провідні позиції в суспільстві. Підлегле становище японських жінок набуло закріплення в період Едо (1603–1868 рр.), коли конфуціанство, що стало офіційною релігією сьогунату Токугава, здійснило величезний вплив на формування японського національного характеру. Саме тоді ідея «чоловік ззовні і жінка усередині» утвердилася у свідомості японців. Підсумки Другої світової війни внесли істотні корективи в життя японського суспільства. Нова Конституція Японії юридично зафіксувала рівність в правах чоловіка та жінки. Змінюється світогляд японок і їх ставлення до традицій, що призводить до активної фемінізації післявоєнного японського суспільства.

Надзвичайно швидкими темпами відбувається емансипація японських жінок у сімейно-побутовій сфері післявоєнного японського суспільства. Авторитет жінки в сім'ї значно зростає. Вона контролює сімейний бюджет і ухвалює всі рішення про виховання дітей. У той же час деякі старі звичаї продовжують існувати: випадки насильства з боку чоловіка, «традиційний» розподіл праці, вільна поведінка чоловіків. Сучасна японська жінка за своїм становищем і можливостями переросла межі традиційної японської родини. Образ японської жінки як домогосподарки, скутої родинними зв'язками, остаточно йде у минуле.

Змінюються пріоритети японських жінок у виробничій сфері. У період з 1947 по 2008 рр. правлячі кола Японії прагнули поліпшити становище працюючих жінок. Однак, незважаючи на всі закони про рівність у правах, жінки до цих пір вважаються за працівників якщо не другого сорту то все одно не рівними у правах із чоловіками. Одним із головних напрямів еволюції післявоєнного японського суспільства стало залучення жінок до суспільного і політичного життя країни – галузей, які раніше були зайняті лише чоловіками. Японські жінки стають активними членами суспільства.

Вони беруть участь у різних суспільних рухах і все частіше з'являються на політичній арені країни і за її межами.

Вирішення «жіночого питання» передбачає викоренення гендерної нерівності в японському суспільстві. Суспільство наказувало жінкам виконання чітко визначених функцій і ролей. Вони мали свою, «жіночу» модель поведінки, яка цілком відповідала інтересам і орієнтирам чоловічого японського суспільства. Однак, незважаючи на закони, що захищають рівність, реальна дискримінація за статевою ознакою все ще зберігається. Це відбувається частково через культивування в японському суспільстві конфуціанських цивілізаційних цінностей, що ставлять чоловіка на перше місце. Сьогодні гендерна рівність – мета визнана урядом японської держави, адже дискримінація японських жінок, хоча і в межах, що все більше скорочуються, продовжує існувати.

Языческий пантеон князя Владимира

Ирина Пономарева

Донецкий национальный университет

Язычество – не просто идеология или религия, это – целостное мироощущение, миропереживание, приводящее к соответствующему мировоззрению. Религия славян слагалась из обоготворения сил природы и культа предков.

Восточные славяне лишь под влиянием варягов начали изображать своих богов в истуканах. Первые истуканы поставлены были Владимиром (980–1015 гг.), князем Киевским, на холме Перуну, Хорсу, Дажбогу, а в Новгороде, Добрынею – Перуну над Волховом. В "Повести временных лет" (XII в.), «Житие князя Владимира», «Слове про то, как поганы поклонялись идолам» сообщается, что князь Владимир стремился создать общегосударственный языческий пантеон, в них также упоминаются боги пантеона. При князе впервые появляются на Руси храмы им же сооруженные, в которых он приносил жертвы.

К концу X в. в результате реформ на Руси складывается пантеон Владимира, где языческие божества были расставлены в порядке их старшинства.

Главными божествами пантеона были: Перун, Велес. Единственный женский персонаж киевского пантеона Макошь, которая была связана с характерными женскими занятиями (с прядением). Другие боги этого пантеона имеют отношение к наиболее общим природным функциям: Стрибог, Дажьбог и Хорс, Сварог. Последний бог пантеона – Симаргл. В исторической науке (И. П. Сахаров, А. Н. Афанасьев, Д. О. Шепинг, А. С. Фаминцын, Б. А. Рыбаков и др.) считается, что этот персонаж заимствованным из иранской мифологии.

Цель создания пантеона языческих божеств в Киеве заключается в определении его характера не как общегосударственного и тем более не как общего восточнославянского, а как южнорусского.

Из названных божеств – два являлись иранскими по происхождению. При этом поставленный в Киеве идол бога Солнца имел двойное имя -

древнерусское Дажьбогъ – древнерусское Хьрсъ. В киевском пантеоне имело место переплетение элементов славянских и иранских верований, что могло быть характерно только для язычества восточнославянского населения южнорусских земель.

Обращает на себя внимание мифологически логичная структурированность киевского пантеона, последовательно отразившаяся в порядке перечисления входивших в состав пантеона божеств. Бог Солнца Хорс-Дажьбог и функционально связанный с атмосферой Стрибог соотносимы с «верхним» миром; богиня Мокошь, «Мать-Сыра-Земля» былин и заговоров – со «срединным», земным.

В целом же киевский пантеон, можно предполагать, являл собой мифологическую картину макрокосма. Именно этот принцип был положен в основу формирования его структуры. Над всем этим мифологическим макрокосмом, зоны которого маркировали соответствующие божества, и над этими богами возвышался в качестве верховного господина княжеско-дружинный, общегосударственный «бог богов» Перун. Тем самым политико-религиозное верховенство Перуна подкреплялось его первенством сакрально-мифологическим.

Владимир в начале правления должен был решать две взаимосвязанные задачи: укрепление своей власти в масштабах всего государства; завоевание симпатий южнорусского населения, плохо знавшего нового великого князя, – без его поддержки трудно было рассчитывать прочно укрепиться на великокняжеском престоле. На достижение первой цели было направлено объявление княжеско-дружинного Перуна верховным богом всей Руси. Шагом в направлении решения второй задачи явилось учреждение публичного поклонения, наряду с Перуном, наиболее чтимым южнорусским божествам. Это должно было служить завоеванию симпатий местного населения, в большинстве своем остававшегося язычниками, способствовать укреплению власти нового великого князя на юге государства.

Таким образом, «первая религиозная реформа» состояла в провозглашении княжеско-дружинного бога-покровителя Перуна верховным общегосударственным божеством, в этом заключался основной смысл реформы; киевский пантеон не носил общегосударственного характера, создание его являлось следствием конъюнктуры внутривосточной обстановки на юге страны в начале великого княжения Владимира.

Частный капитал в освоении Русского Севера: проекты развития путей сообщения во второй половине XIX века

Роман Попов

Ярославский государственный университет имени П. Г. Демидова

До начала строительства железных дорог на Европейском Севере основными видами транспорта были водный и гужевой. И потому все грузы перевозились либо по рекам: Сухоне, Вычегде, Северной Двине, Пинеге и Онеге с их притоками, либо по пяти сухопутным трактам, которые связывали основные центры Поморья. Главный из этих сухопутных

трактов – Холмогорский – был известен с конца XV в. и пролегал из Москвы на север, к Белому морю, через крупнейшие города: Переяславль, Ростов, Ярославль, Вологду, Шенкурск и Холмогоры.

К середине XIX ст. техническое состояние упомянутых видов транспорта уже не могло удовлетворять ни нуждам обороноспособности государства, ни потребностям экономики края в оптовых и транзитных перевозках. Более того, с началом исследования и экономического освоения отдаленных северо-восточных районов Поморья, прежде всего, Печорского края, серьезной проблемой стала слабость транспортной инфраструктуры и фактически отсутствие прямой транспортной связи Сибири и Урала с портами беломорского побережья. Поэтому вполне закономерным было появление проектов новых путей сообщения. В данной статье речь пойдет о двух таких проектах, авторами которых являлись российские предприниматели М. К. Сидоров и И. А. Суслов. Зная не понаслышке о неподдельном интересе представителей иностранного капитала к природным богатствам севера России, эти купцы считали жизненно важным и необходимым укрепление российского политического и экономического влияния на своих северных рубежах. Достижение этой цели они видели в создании новых северных портов, строительстве недорогих железных дорог «промышленного» значения, проведении комплекса работ по расчистке рек и организации по ним пароходного сообщения. Высказывая свои предложения, М. К. Сидоров и И. А. Суслов руководствовались не только интересами государственной казны, но учитывали при этом местные природные условия и «действительные нужды русской жизни». По их замыслам, «дарованные самой природой водные пути должны были составить основную сеть ... путей сообщения» в бассейне Печоры, которую «оставалось лишь усовершенствовать в соответствии с местными требованиями, дополнив каналами, шоссейными или железными дорогами». По словам инициаторов проектов, принятие упомянутых мер по обустройству путей сообщения и модернизации транспорта позволило бы решить целый ряд важных вопросов в хозяйственной жизни края и, прежде всего, продовольственный. Особенно острой потребностью в продовольственном снабжении населения Печорской округи стала к 70-м гг. XIX столетия в связи с начавшимися интенсивными лесозаготовками, разведкой и освоением месторождений полезных ископаемых, с развитием речных перевозок и, как следствие, с увеличением числа «людей торгующих и работающих».

Одним из вариантов решения продовольственной проблемы был проект сибирского купца, уроженца Архангельска, М. К. Сидорова, который предлагал осуществлять доставку хлеба и других сельскохозяйственных продуктов из хлеботорговых районов Западной Сибири. Для этого необходимо было соединить Обский и Печорский речные бассейны железнодорожной магистралью. Узкоколейная железная дорога протяженностью в 150 верст должна была связать Ляпин городок на Северной Сосье (приток р. Обь) с Усть-Шугором на Печоре. По расчетам купца строительство этого железнодорожного пути должно было занять два года и обойтись казне в 1,5 млн. рублей (из расчета 10 тысяч рублей за версту вместе с подвижным составом). Ежегодно, в течение летнего сезона, по этой железнодорожной ветке планировалось перевозить до 10 млн. пудов грузов. Если бы всего

этого удалось достичь, то стоимость ржи и пшеницы, учитывая речную доставку, была бы значительно дешевле и составляла бы для жителей Печорской гавани не 3–4 рубля за пуд, а 50–65 копеек. В 1870 г. проект М. К. Сидорова получил широкое обсуждение на заседаниях Санкт-Петербургского отделения Общества содействия русской промышленности и торговли. В итоге этих обсуждений М. К. Сидоров пришел к заключению, что узкоколейная железная дорога – это самый выгодный способ перевозки грузов. Несмотря на невысокую скорость (10 верст в час) движения транспорта по ней, расходы на эксплуатацию пути были ниже, чем на железных дорогах с широкой колеёй и таким же грузооборотом.

Проект М. К. Сидорова по соединению Оби и Печоры железной дорогой был лишь частью его масштабного замысла в отношении экономического развития Европейского Севера и Сибири. Однако реализовать его не удалось.

Похожая участь была и у проекта чердынского купца И. А. Сулова, который в 1885 г. предлагал установить железнодорожное сообщение между Камой и Печорой. Дело в том, что издавна существовавший водный путь из Камы на Печору был не совсем удобен и требовал очень много времени (10–16 месяцев) для доставки продовольственных грузов к местам потребления. Неудобство это заключалось в 40 верстном зимнике, соединявшем речные бассейны Камы и Печоры. Несмотря на то, что это расстояние было не таким большим, на местную торговлю оно оказывало крайне неблагоприятное влияние, не только значительно возвышая стоимость привозного груза и обесценивая вывозной, но и вовсе препятствуя развитию некоторых местных промыслов и прямо порождая голод в Печорском крае. Российское правительство знало о состоянии дел в этом регионе и предпринимало различные меры по оказанию помощи его населению. Но эта помощь носила эпизодический характер. Нередко запаздывая и зачастую попадая не по назначению, она довольно дорого обходилась казне и в полной мере не способствовала ни предотвращению голода, ни заселению края, ни развитию его промысловой жизни.

В этой связи, особенно примечательным является то, что среди чердынских предпринимателей нашлись купцы, которые считали необходимым принятие мер на государственном и местном уровне, направленных на развитие экономики Печорского края и совершенствование его путей сообщения. Одним из таких купцов был И. А. Сулов. Имея свой коммерческий интерес на Печоре, и сознавая необходимость улучшения торгового пути, он в 1881 г. установил пароходное сообщение от Якшинской пристани до печорского устья. Исследовав водный путь по камским притокам, И. А. Сулов пришел к выводу, что плавание на р. Березовке возможно и на 20 верст выше Усть-Еловской пристани. При этом зимний путь до Якшинской пристани сокращался до 30 верст. И вот на этом 30-верстном перешейке купец и решил спроектировать железную дорогу и связать посредством ее Камский речной бассейн с Печорским. По замыслу И. А. Сулова это должна была быть недорогая промысловая узкоколейная железная дорога, стоимость строительства которой не превышала бы 500 тысяч рублей вместе с необходимой расчисткой русла рек. С постройкой железной дороги возросла бы интенсивность грузооборота. При этом стоимость

транспортировки товаров существенно снизилась и цена хлеба для печорских жителей уменьшилась бы с 4 руб. 70 коп. за четверть до 2 руб. 40 коп. Более того, до 3–4 месяцев сократилось бы время доставки продовольствия с камских пристаней к местам потребления на Печоре, уменьшилась бы разница в ценах на хлеб и вообще установилась бы более свободная торговля, «доступная для менее значительных капиталов». А это, в свою очередь, вызвало бы более активную конкуренцию, которая благотворно бы отразилась на состоянии местного рынка. Сооружение железнодорожного пути способствовало бы развитию в Печорском крае различных промыслов. Не говоря о месторождениях нефти и минералов, залежах железных и медных руд к тому времени исследованных, большие выгоды казне мог принести превосходный печорский лес и древесный уголь, в котором остро нуждались пермские заводы, успевшие к тому времени вырубить все окрестные леса. С развитием путей сообщения началась бы интенсивная колонизация края и укрепление на Печоре российского политического влияния, а в случае войны при появлении неприятеля печорцам могла быть оказана своевременная помощь.

В целом, учитывая исторический опыт, рассмотренные проекты продемонстрировали возможную многовариантность развития транспортной инфраструктуры и экономики Поморья. Несмотря на нереализованность, они, в конечном итоге, получили свое признание и высокую оценку в российских политических и деловых кругах и, что особенно примечательно, отдельные их положения даже в наши дни остаются актуальными.

«Списки іменні» 1765 року – як джерело з історії козацької старшини Слобідської України

Світлана Потапенко

*Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України*

«Списки іменні» (I, II) – умовна назва різновиду обліково-статистичних джерел з історії Слобідської України часів ліквідації полково-сотенного устрою краю. Цінність даних документів зумовлюється тим, що в них зафіксовано останній склад служилої старшини Слобідських козацьких полків напередодні розформування цих полків. Таких документів виявлено два, один з яких зберігається в фонді Слобідсько-Української губернської канцелярії (ф. 1710, оп. 2, спр. 62, 64 арк.), а другий – в фонді Бригадної канцелярії Слобідських полків (ф. 1817, оп. 1, спр. 3, 71 арк.) Центрального державного історичного архіву України в м. Києві.

Результати палеографічного й текстологічного аналізу доводять спорідненість цих джерел. Автентична назва першого з них – «Список имянной слободских полков полковникам, полковым старшинам и сотникам да подпрапорным по полкам» (далі «Іменний список» (I)). Цей документ було укладено в міжчасі початку квітня – другої половини червня 1765 р. Комісією із заснування Слобідсько-Української губернії і засвідчено одним

з членів останньої – Петром Гринєвим. Другий документ (далі “Іменний список” (II)) не має титульного аркушу, перший аркуш основного тексту пошкоджено, але за палеографічними ознаками (почерки, якими написано документ, скріпи) це джерело ідентичне до «Іменного списку» (I).

Інформаційне наповнення двох «Іменних списків» практично тотожне, але тексти двох документів відрізняються за способами подачі інформації (структурами текстів і рубрикаціями), за деякими кількісними показниками й за повнотою даних щодо окремих осіб. Так, “Іменний список” (I) складається з п’яти частин, кожна з яких присвячена окремому полку, відкривається покликом на відповідну полкову канцелярію і зберігає рубрикацію поданих з цієї канцелярії документів. Тому в цьому «списку» кількість рубрик і їхні назви відрізняються по полках, а перелік усіх старшин кожного полку укладено відповідно до «старшинства» урядів (від полковника і до «наймолодшого» підпрапорного). Натомість увесь текст “Іменного списку” (II) суцільний, з п’ятьма рубриками, усіх записаних до переліку осіб згруповано залежно від їхніх урядів (спершу перераховано всіх слобідських полковників за «старшинством», потім усіх полкових обозних тощо). Кількісні показники суттєво відмінні лише за переліками підпрапорних: в “Іменному списку” (II) дані про дев’ятьох підпрапорних Охтирського полку, поданих в “Іменному списку” (I), відсутні, тобто до «Іменного списку» (I) записано дані 416 осіб, а до «Іменного списку» (II) – 407 осіб.

Інформативні можливості документів стосуються чисельності служилих старшин Слобідських козацьких полків напередодні ліквідації останніх, антропомічних даних й соціального походження цих осіб, основних відомостей про їхню службу (дати початку служби, одержання урядів, виконані завдання). Тому «Іменні списки» 1765 р. є важливим джерелом для проведення генеалогічних, просопографічних, історико-демографічних досліджень з історії козацької старшини Слобідської України.

Оформлення і внутрішня структура іспанського лицарства XI – XIII ст.

Світлана Прахова

Криворізький державний педагогічний університет

Майже вісім століть іспанської історії пов’язано з Реконкістою – героїчною боротьбою християнських народів Іспанії за відвоювання захоплених арабами земель. Особливо інтенсивний характер ця національно – визвольна боротьба набула в XI – XIII ст., які і стали часом розквіту та особливого посилення іспанського лицарства. Розгляд питань пов’язаних з Реконкістою в цілому, та лицарством, зокрема, в наш час залишається актуальним, оскільки відголосок трагічного і водночас героїчного минулого Іспанії продовжує лунати і сьогодні.

В XI – XIII ст. в Іспанії лицарство не представляло собою однорідного соціального стану. На вищій щаблі ієрархічної драбини іспанською суспільства стояли *рікос омбрес* (*ricos hombres*), які виступали як істинно правлячий і привілейований соціальний прошарок. Наступні сходинки

займали, відповідно, інфансони, ідальго та кабальєро, які склали основу формування лицарського стану в середньовічній Іспанії.

Назви *infanzones* або *infantiones*, вперше зустрічаються в пам’ятках датованих X ст. і походять, скоріш за все, від латинського виразу *filii bene patrum*, тобто «діти з хороших сімей». В документах цього періоду говориться про «воїнів, які народжені від людей не низького, але благородного звання, яких на простій мові називають інфансонами».

В XII ст. починає розповсюджуватися інша назва цього прошарку знаті – *Fiqoasdalgos*, яке пізніше трансформувалося в *hiqosdalgos* і *hidalgos* – ідальгос. До XIII ст. інфансони і ідальго представляли собою єдиний прошарок знаті з усіма відповідними привілеями.

По відношенню до інфансонів і ідальгос використовувався, також, термін кабальєрос (*caballeros, caballarii*), який означав не знатність, а приналежність до військового стану. Однак, вже в X ст. кабальєрос починають ідентифікуватися з тією частиною знаті, яка служила в кінноті. Це призвело до того, що всі представники іспанської знаті стали іменуватися кабальєрос. Однак, різниця в соціальному статусі, незважаючи на спільність назви, все ж залишилася. Саме тому, бажання відокремлення серед них знатних від незнатних поступово призводить до появи «кабальєрос-інфансонів» або «інфансонів-фіходальгос», та «кабальєрос-віланос».

Отже, в XI – XII ст. прошарок кабальєрос остаточно оформлюється як спільнота (*Orden de Caballeria*) з власними ритуалами, специфічними традиціями і звичаями, що в подальшому, зумовило посилення і розквіт лицарського стану в Іспанії.

Руська церква в XV столітті і утвердження незалежності московської митрополії

Наталія Пригоцька

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Процес становлення незалежності московської митрополії в XV ст. був тісно пов’язаний з боротьбою всередині держави, з усім багатостороннім комплексом внутрішньо і зовнішньополітичних проблем. В результаті укріплення великокняжої влади в московському князівстві та послаблення Візантії руська митрополія назавжди була поділена на Західну та Східну. Прагнення до незалежності було пов’язане з процесами державного єднання та духовного саморозвитку.

Відокремлення Московської митрополії в самостійну церкву мало велике значення для подальшого зміцнення держави на духовному, освітньому і політичному рівнях. Детальний розгляд подій, які супроводжували боротьбу за незалежність, показує що вони включали в себе конкретні церковно-політичні акції, направлені на утвердження самостійності руської православної церкви. А саме: розроблялася релігійно-політична концепція, яка обґрунтовувала право церкви на законність, самостійну діяльність світської та духовної влади московського князівства. Нові форми взаємовідносин між грецькою та латинською церквами, змусили

руську митрополію визначитися щодо її місця в історії християнської церкви, підштовхнули до виокремлення її з числа «провінцій» константинопольської церкви в самостійну і незалежну.

Ситуація, що склалася напередодні 1448 р., була доволі складною. Адже, якщо русини виголосили відступником від православ'я і прогнали митрополита Ісідора, то, зрозуміло, що вони повинні були б проголосити відступником від православ'я та патріарха, розірвати церковний союз з ним і оголосити свою церкву незалежною від нього. Вважаючи митрополита-уніата таким, який підлягає осуду, вони, очевидно, і по відношенню влади над ними патріарха-уніата повинні були б мати таку ж думку. Але цього русини не зробили. Більше того, про це не можна було і мріяти. Розрив церковного союзу з патріархом константинопольським, навіть і уніатом, здавалася їм справою настільки нереальною, що у них не знаходилося на це мужності і рішучості. Бажаючи поєднати, те що не поєднується, русини влаштували доволі хитру комбінацію. Вони вирішили поставити собі митрополита самостійно, в той же час всіляко зберегти видимість формальної єдності з церквою константинопольською, фактично ж роз'єднавшись з нею. Митрополит поставлений ними самими, а не патріархом, був би православним за всім: не тільки за своїми думками, але і за своєю посвятою. Тому, визнаючи за собою владу патріарха-відступника, він, власне, долучався би до його відступництва, але так як він фактично не контактував би з ним, то русини знаходили і це достатнім, щоб вважати митрополита абсолютно православним.

Тож саме з Іони бере початок на Русі ряд митрополитів, які обиралися і поставлялися в Москві, переважно, по волі лише московського князя.

Становлення національної руської православної церкви відбувався паралельно з боротьбою за державну незалежність, державне єднання, за визначення молоді Російської держави в системі міжнародних відносин. Прагнення до незалежності мало своєю ціллю самостійність по відношенню до вселенського центру, право на існування незалежної церкви в незалежній суверенній державі. Проголошення автокефалії московської церкви було важливим етапом формування національного самопізнання.

Определение размеров хоры «малых» городов Боспора VI – первой трети III в. до н. э.

Сергей Прокопенко

Белгородский государственный университет

Развитие хоры «малых» городов Боспора в рассматриваемый период имело свои особенности в отличие от последующего периода. Попытаемся установить критерии выявления границ сельскохозяйственной округи городов Боспора.

Первый критерий – это письменные свидетельства античных авторов. Но они малочисленны и фрагментарны.

Географические ориентиры – второй критерий – полезны в большей степени. Греки при освоении территорий в первую очередь учитывали

ландшафтную характеристику региона, рельеф местности. Эти ориентиры можно разделить на две группы: 1) крупные географическо-ландшафтные объекты (заливы, русла рек, протяженные скальные хребты и балки и т.д.); 2) менее ярко выраженные ориентиры (овраги, русла мелких рек, бухты, края плато и т.д.). Вторая группа имела значение скорее на ранних этапах развития хоры городов на берегах Боспора, первая же определяла пространственное размещение хоры городов при ранних Спартокидах.

Антропогенные погранично-оборонительные сооружения (валы) также можно взять за критерий определения границ хоры городов Боспора. Вследствие отсутствия естественных географических рубежей хоры греки стремились хоть как-то отделить округу города от внешнего мира.

Основным существующим критерием является распространение выявленных систем межевания и концентрации поселений на различных хронологических этапах. Но данный критерий не всегда применим из-за слабой археологической изученности поселенческой структуры и межевых систем не-которых районов Боспора.

Необходимо учитывать и критерии, связанные с возможностями освоения гражданской общиной окружающих земель: состав и численность населения города, материальные ресурсы, находящиеся в их распоряжении и т. д.

При этом в выявлении границ хоры городов и их размеров всегда необходимо руководствоваться здравым смыслом. Например, обычно при эффективном освоении земель формируется экономическая (территориально-хозяйственная) микроразона в естественных природных рубежах (море, цепи холмов). Ее размеры с учетом особенностей рельефа, наличия соседей, убежища, и других факторов, а также исходя из здравого смысла и экономической целесообразности, не превышали 10-15 км, т.е. 2–3 часа ходу пешком. Только в таких условиях было возможно эффективное экономическое функционирование сельской округи города.

Особое место занимает палеоэкономическое моделирование развития хоры «малых» городов Боспора, опирающееся на сопоставление размеров поселений (городов и поселений на хоре), численности населения городов и хоры, количества семей, урожайности зерновых, потребления зерна в год из расчета на 1 чел. Полученные данные мы сопоставили с вышеприведенными критериями выявления границ хоры и пришли к следующим выводам: хора «малых» городов Боспора в рассматриваемое время постепенно расширялась и достигла своего максимума в IV в. до н. э., постепенно заполнив естественно-географические природные рубежи – микроразоны.

Місце кінотеатрів у культурному житті Сталіно за часів німецької окупації (1941–1943 рр.)

Євгенія Проценко

Донецький національний університет

Серед проблем, пов'язаних з нацистською окупацією України, зокрема, Донецької області, важливе місце посідає питання стану культури на окупованій території. Важливими осередками культури були і залишаються

кінотеатри. У зв'язку з цим першочергового значення набуває дослідження стану кіномистецьких установ у Сталіно в роки нацистської окупації.

Мета роботи – на основі вивчення та переосмислення архівних матеріалів, даних періодичних видань, досягнень сучасної історіографії визначити місце кіномистецьких установ Сталіно (далі Юзівка) у культурному житті цивільного населення протягом 1941-1943 рр.

Певні можливості для вирішення такого завдання відкривають фонди Державного архіву Донецької області, що висвітлюють діяльність кінотеатрів міста, матеріали газети «Донецкий вестник». Окремі аспекти дослідження відображені в працях М. В. Ковалю, І. С. Тарнавського, В. П. Стюпкіна, Є. П. Горчакової, В. Гайдабури, Д. М. Титаренка, О. О. Кулика. Однак обрана тема не стала предметом спеціального дослідження і потребує подальшого розгляду.

Культуру нашого народу нацистська окупаційна влада намагалася поставити на обслуговування своїх потреб та потреб вермахту. За свідченням нацистської пропаганди, першими кроками «відродження нормального життя» на окупованій території завжди ставало відкриття кінотеатрів та міських театрів. Цими справами займалися місцеві відділи культури, якими бралися на особливий облік усі культпрацівники. В Юзівці цю процедуру було завершено вже на початку грудня 1941 р.

За часів окупації в Юзівці діяло чотири кінотеатри: для цивільного населення «Колизей» та «Металлург», для солдат німецької армії кінотеатр ім. Шевченко та Солдатчино № 2. З грудня 1941 р. по 15 серпня 1942 р. кінотрест міста обслужив вже близько 665 тис. глядачів. Найбільш відвідуваним був кінотеатр ім. Шевченко, який лише з січня по квітень 1942 р. прийняв більше 240 тис. глядачів і надав 580 тис. руб. валового прибутку, що складало більше половини прибутку за цей час зі всіх театрів міста.

Місцевим жителям дозволялося відвідувати лише денні сеанси, і вони були зобов'язані поступатися німцям місцями. По суботах проводили по одному сеансу для місцевої публіки. На релігійні свята, наприклад, Великдень, окупанти теж влаштовували для населення кіносеанси.

В перші дні окупації по кінотеатрах ще продовжували йти ідеологічно нейтральні радянські фільми: «Волга-Волга», «Веселье ребята», «Антон Иванович сердится» тощо. Згодом в кінотеатрах міста з'явилися художні кінострічки німецького виробництва та нацистської військової хроніки «Шиллер», «Пандуров», «Победа на Западном фронте». Лише з серпня 1942 р. в місті почали демонструвати фільми без ідеологічного навантаження, більше зорієнтовані на місцеве населення, наприклад, німецькі комедії: «Киноконцерт», «Когда мужчина занимается хозяйством» тощо. Мали місце й дитячі кіносеанси, з мальованими мультиплікаційними фільмами: «Футбол», «Приключения Мюнхгаузена», «Лягушата-летчики».

Попри всі зусилля хваленої німецької кіноіндустрії, нацистам не вдалося використати кінематограф для досягнення пропагандистських цілей. Українці, яких попервах зацікавила новинка – «закордонне кіно», невдовзі розчарувалися в ньому і перестали відвідувати, позаяк воно було надто далеким від реалій їхнього життя.

Отже, незважаючи на проголошення окупантами українське національно-культурне відродження, відновлення діяльності

кіномистецьких закладів у Сталіно, здійснювалося з метою задоволення культурних потреб солдат Вермахту, а також виконання пропагандистських цілей. Роль кінотеатрів у житті пересічних громадян обмежувалося суто ідеологічними чинниками.

Гражданская война в Испании 1936–1939 гг. на страницах эмигрантского журнала «Часовой»

Александр Пчелинов-Образумов
Белгородский государственный университет

Гражданская война в Испании, начавшаяся в июле 1936 г., в скором времени привлекла внимание всех политических сил Европы, в том числе и русской политической эмиграции. Испанская война в полной мере нашла своё отражение на страницах белоэмигрантской печати. Особый интерес представляет рассмотрение прессы правого, активного в политическом плане, крыла русской эмиграции. Одним из влиятельных периодических изданий данного направления был «Часовой» – «иллюстрированный военный журнал-памятка, орган связи русского воинства и национального движения за рубежом», издававшийся с 1929 г. в Париже. Журнал был официальным печатным органом РОВСа, и ориентировался на русских военных эмигрантов. Принадлежность издания к наиболее массовой антисоветской военизированной организации предопределило точку зрения редакции на испанские события.

Первое упоминание о гражданской войне в Испании на страницах «Часового» отно-сится к июлю 1936 года. Устойчивый интерес журнала к Испанской войне сохранялся на всём её протяжении. Большую часть публикаций о событиях в Испании составляли письма русских эмигрантов, сражавшихся на стороне Франко. Иного рода информация об испанских событиях печаталась в рубрике «Военный отдел», где рассматривались тактика и стратегия воюющих сторон, анализировались действия различных родов войск, сообщалось об использовании тех или иных видов вооружений.

В качестве главной причины начала конфликта «Часовой» называл стремление Коминтерна, руководимого Советским Союзом, привести к власти в Испании левые силы. Мятеж же против республиканского правительства трактовался как «восстание испанского офицерства против агентов III Интернационала». Изначально Испанская война 1936–1939 гг. рассматривалась на страницах данного периодического издания как продолжение борьбы с коммунизмом. События в Испании, по мнению правого крыла белоэмиграции, развивались по российскому сценарию, отсюда – постоянные сравнения испанских событий с Гражданской войной в России.

Стремление русских добровольцев принять участие в войне на стороне Франко мотивировалось желанием реванша за поражение белого движения в России. Участие русских белоэмигрантов в борьбе с испанской Республикой расценивалось как первое испытание возрождённой белой армии, начало крестового похода против большевизма, успех которого

«приблизит час так долго нами ожидаемого падения московской интернациональной власти».

Негативно характеризуется на страницах «Часового» республиканский лагерь. Правительство Народного фронта представлено очень непопулярным, не имеющим сколько-нибудь значительной поддержки населения, находящимся под полным контролем представителей Советского Союза. Репрессивной политике республиканцев противопоставляется «гуманная» политика Франко. Абсолютное большинство населения, вопреки сообщениям зарубежной прессы, «в полной мере сочувствует борьбе за восстановление Национальной Испании». Однотипны и тенденциозны сообщения об армии Республики. Всячески подчёркивалось преобладающее советское влияние в армии, низкая боеспособность, и аморальное поведение её бойцов.

Диаметрально противоположны сведения о франкистском лагере. Мятежники представлены патриотами, сражающимися за освобождение Испании от «гнёта Коминтерна». Многочисленны свидетельства о поддержке Франко католическим духовенством. Практически отсутствует информация об иностранной помощи франкистам, даже в имеющихся сообщениях число представителей иностранных военных формирований на стороне мятежников существенно занижено, либо сам факт их участия в боевых действиях отрицается.

Освещение гражданской войны в Испании на страницах «Часового» носило односторонний характер, антикоммунистическая направленность журнала мешала объективному восприятию и анализу событий, издание открыто симпатизировало франкистам.

Магия и представления о «демонических силах» в заупокойных верованиях древних египтян в эпоху Среднего царства

Ольга Пяничук

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Применение магии в борьбе со «злыми силами» занимало особое место в заупокойных верованиях древних египтян. Появление разветвленных представлений о демонах и вредоносных сущностях является характерной чертой Среднего царства (21-18 вв. до н.э.). Это явление обусловлено распространением культа Осириса, когда широкие слои населения получили равный доступ к загробным благам, а соответственно, в равной степени подвергались опасностям загробного мира. Поэтому, наряду с сохранением тела, борьба с демоническими сущностями становится одной из актуальных тем для каждого египтянина. В этот период складываются новые магические тексты, помогающие душе умершего избежать опасностей в Ра-сетау (*ra-stAw*) и Дуате (*dwAt*) и благополучно достичь священных земель Осириса. Рассмотрение данной темы позволяет разобраться в тонкостях мировоззрения египтян, их страхов и суеверий, а также показывает важнейшую роль магии в становлении культа Осириса.

Демонология заупокойного культа Среднего царства, в отличие от эпохи Нового царства, в трудах отечественных египтологов рассматривается в общих работах и ограничивается упоминанием самого известного египетского чудовища Амнат, которое съедало грешников после суда Осириса. Работы западно-европейских египтологов также оставляют этот вопрос открытым. Кеес Г. связывает развитие египетской демонологии с духовным кризисом представлений о загробном мире и выделяет особую роль суеверий в этом процессе. Пинч Д. полагает, что египетские демоны являлись персонификацией богов. Проблемность данного вопроса требует более глубокого изучения природы египетской демонологии сквозь призму магической практики, а также объяснения ее значения в заупокойных верованиях в период демократизации культа Осириса.

Новые религиозные веяния в совокупности с социально-политическими изменениями кардинальным образом отразились на представлениях древних египтян о загробном мире. В период Среднего царства складываются основные представления о демонах и зловредных сущностях в древнеегипетских магических и религиозных представлениях. Не последнюю роль в данном процессе сыграли глобальные идеологические перемены в египетском обществе. Египетские представления о злых силах были достаточно противоречивыми. Демонами считались не только враги богов и людей, как, например, Апоп, но и сами боги могли проявлять темную сторону своей сущности.

В земной жизни демоны являлись посланцами богини Сехмет (– *saxmt*). Ее имя переводится как «Могущественная» - ужасная богиня войны и палящего солнца, грозное око Ра. Но в то же время, Сехмет была богиней-целительницей и покровительницей врачей. Основными «злыми силами» загробного мира считались бог Сет (- *ctk*) со своей армией демонов и чудовище Амнат () – самый известный в Египте демон, который съедал грешников после суда Осириса. Персонифицированное имя Сета стало нарицательным названием злых сил как таковых и на письме обозначалось родовым детерминативом - - дикий, злой, свирепый. Однако все обитатели загробного мира подчинялись Осирису - богу, который обещал вечную жизнь. Тем не менее, все египтяне, и грешные и праведные, были обречены на испытания в загробном мире. От того сможет ли умерший обойти все препятствия Ра-сетау, зависела его дальнейшая посмертная участь. А в борьбе с демонами магическая сила слова, надписи или рисунка была самым надежным защитником. Особо следует отметить появление так называемой «Книги Двух Путей», которую рисовали на дне саркофага с внутренней стороны. Ее появление датируется концом Герacleопольского периода (11 династия). Она представляла собой путеводитель по загробному миру и давала рекомендации по преодолению опасностей, исходящих от чудовищ, которые обитали в потустороннем мире. Магические защитные формулы «Текстов саркофагов» и «Книги Двух путей» позже вошли в «Книгу мертвых», «Книгу Врат», «Книгу пещер» и другие священные тексты, которые были необходимы умершему в потустороннем мире.

Достижение вечной жизни было нелегким делом и требовало от египтян постоянного духовного развития. Стать бессмертными могли лишь самые достойные, а демонические сущности являлись «проходным экзаменом» для каждого умершего. Отношения с демонами или с обратной, темной стороной некоторых богов редко определялись как «черная магия» или являлись простым суеверием. И боги, и демоны могли быть как полезны в одной, так и вредоносны в другой области жизни людей. Магическая власть над сверхсущностями являлась демонстрацией силы умершего. Проходя через Ра-сетау и Дуат, умерший показывал свою магическую силу, тем самым доказывая, что он достоин называться богом.

Вермахт та «остаточне вирішення єврейського питання» на Харківщині

Юрій Радченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Гітлер розглядав конфлікт проти Радянського Союзу як війну на тотальне знищення та протистояння рас та антагоністичних ідеологій німецького націонал-соціалізму та радянського більшовизму. Більшовизм у нацистській ідеології ототожнювався з єврейством.

Під час наради 30 березня 1941 р. Ф. Гальдер записав наступні слова фюрера про війну на Сході: «Боротьба двох ідеологій: смертельний вирок більшовизму не означає соціального злочину. Величезна небезпека комунізму у майбутньому. Ми повинні виходити з принципу солдатської товариськості. Комуніст ніколи не був і не стане нашим товаришем. Мова йде про боротьбу на знищення. Якщо ми не будемо так дивитися, то, хоча ми й розіб'ємо ворога, через 30 років знову з'явиться комуністична загроза. Ми ведемо війну не для того, щоб законсервувати свого противника... Комісари та особи, що належать до ГПУ, є злочинцями, і з ними треба поступати як зі злочинцями... Ця війна буде різко відрізнитися від війни на Заході. На Сході сама жорстокість – благо для майбутнього».

Навесні 1941 р. між шефом Головного управління імперської безпеки (РСХА) обергрупенфюрером Р. Гейдріхом та генерал-лейтенантом Е. Вагнером було домовлено про розмежування компетенцій та співробітництво збройних сил з айзатцгрупами у майбутній війні проти СРСР. 28 квітня ця домовленість знайшла втілення у наказі Браухіча «Про регулювання використання поліції безпеки та СД у з'єднаннях сухопутних військ». У наказі говорилося, що оперативному просторі сухопутних військ для здійснення «спеціальних задач» будуть задіяні «зондеркоманди поліції безпеки».

10 жовтня 1941 р. командувач 6-ї армією генерал-фельдмаршал В. Райхенау видав наказ, який фактично був програмою дій Вермахту на Харківщині. Там зокрема говорилося: «Солдат на Сході не тільки борець за перемогу військового мистецтва, але й носій неблаганної народної ідеї і месник за всі звірства, завдані німцям та спорідненим народам

(„artverwandtem Volkstum“). Тому солдат повинен мати повне розуміння необхідності суворості, але справедливої розплати єврейських недолодків...».

У перші дні окупації Харкова німецькі солдати приймали участь у виявленні місцевих євреїв. Свідок тих подій І. Ф. Богданов пригадував: «Перше знайомство з німцями, коли чотири чоловіки заходять до квартири, питають зброю. Зброї у мене не було. Друге питання:

-Юде?

- Ні.»

Командування 6-ї армії активно співробітничало із зондеркомандою 4 а, яка займалася знищенням єврейського населення міста. В одному зі звітів СД про події в СРСР говорилося: «Єврейське питання у Харкові. До цього питання приводять роздуми про по можливості всебічне охоплення всіх євреїв. Відповідно до накопленого досвіду зв'язків з саботажниками та партизанами в першу чергу яких підтримує єврейське населення Харкова. Захоплення всіх євреїв допоможе ліквідувати партизанські безчинства на цій території. За узгодженням з компетентним штабом корпусу та фельдкомендатурою зондеркоманда 4а почне підготовчу роботу для великої єврейської акції як тільки будуть завершені роботи по оснащенню місць розміщення команди». Солдати Вермахту (польова жандармерія) разом з українським штурманшафтом охороняли харківське гетто.

У червні 1942 р. до Богодухова прибув новий комендант Браун. Він заявив, що не прийме місто до тих пір, поки не будуть розстріляні всі євреї. Саме за його наказом 23 червня 1942 р. місцева українська поліція розстріляла 35 богодухівських євреїв. У Чугуєві у 1942 р. за наказом оберлейтенанта Геріха, який був комендантом міста, було розстріляно 12 місцевих євреїв.

На території Харківщини виконувався сумнозвісний «наказ про комісарів», виданий 6 червня 1941 р. Активно знищувалися радянські військовополонені єврейського походження. У селі Андріївка знаходився штаблаг. Керівник польової жандармерії при 44-тій дивізії Еміль Кноль неодноразово приймав участь у знищенні політичних комісарів та євреїв, що знаходилися у цьому таборі. Перший раз Кноль поїхав за наказом свого начальника майора Реншгаузена у місцевий госпіталь для полонених. Там він знайшов потрібну особу та спитав: «Ви комісар?». Нещасний відповів: «Так». Кноль свідчив на Київському процесі: «Підійшовши ближче, я помітив на його руках радянські червоні зірки. Тоді я взяв цього комісара, вивів його та розстріляв власними руками». Іншого разу Кнолю наказали розстріляти єврея-військовополоненого з того ж табору.

Одночасно з цим існують приклади гуманного ставлення вояків Вермахту до місцевих євреїв. У Харкові двох єврейських дітей врятував кухар німецької частини, розквартированої на вулиці Кузнечній. За свідченнями врятованих, його звали Курт Крігер. У Константинограді тривалий час місцевих євреїв окупанти не чіпали, бо комендант (гауптман Вермахту) досить ліберально до них ставився. Пізніше цього начальника змістили з посади, і місцеве єврейство було знищено.

Організація слідчої служби в структурі органів внутрішніх справ Другої Речі Посполитої у 1919–1926 рр.

Олег Разиграєв

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Слідча служба вперше згадується у статті № 7 закону «Про державну поліцію» від 24 липня 1919 р., де вказувалось, що слідчі відділи очолюють начальники кримінальної поліції, котрі на теренах воєводства (найбільша адміністративна одиниця у Другій Речі Посполитій – О. Р.) підпорядковуються комендантові округу (начальнику управління – О. Р.).

Розпорядження Головної команди державної поліції від 3 листопада 1919 р. «Про організацію слідчих управлінь» проголошувало створення при кожній окружній команді державної поліції слідчих управлінь, котрі у міру потреби мали право організовувати експозитури (представництва, виконавчі підрозділи – О. Р.) чотирьох рівнів: 1-го у складі щонайменше 50 осіб, 2-го – від 25 до 50 осіб, 3-го – від 10 до 25 осіб і 4-го – від 3 до 10 осіб. Для керівництва та контролю за діяльністю територіальних одиниць слідчої поліції 18 січня 1920 р. при Головній команді державної поліції (головному управлінні – О. Р.) був створений спеціальний 4-й реєстраційно-карний відділ.

Зміни у внутрішній організації кримінальної поліції засвідчило розпорядженням міністра внутрішніх справ від 4 січня 1922 р. «Про організацію слідчих управлінь». Зазначений нормативно-правовий акт підтвердив функціонування слідчих управлінь при окружних командах державної поліції. Серед головних завдань даного підрозділу виділялось проведення слідства в справах надзвичайної ваги на вказівку воєводського поліцейного керівництва, а також нагляд за діяльністю слідчої поліції на теренах службового округу. Натомість, на теренах повітів функціонували низові підрозділи кримінальної поліції – слідчі експозитури. Серед головних завдань кримінальної поліції у 1919–1926 рр. можемо відмітити запобігання злочинам та розкриття останніх, провадження слідства у справах вбивства, крадіжок, шахрайства, вимагання, лихварства, тощо. Вказаний підрозділ також залучався до провадження слідства у справах щодо диверсійної та антидержавної діяльності. Варто відмітити, що на початковому етапі діяльності слідчої поліції, а також після 1926 р. до її компетенції був включений й контроль за політичними злочинами (до утворення та після ліквідації політичної поліції – О. Р.).

Основною метою діяльності слідчої поліції щодо підозрілих осіб була інвіліяція. Як було записано у відповідній службовій інструкції МВС від 9 лютого 1925 р.: «Інвіліяція в найширшому розумінні має на меті запобігання злочинів та їх виявлення, а також викриття винуватців злочину, затримання останніх та доведення вини цих осіб». Інвіліяція поділялась на три групи: 1. Спостереження (загальне, індивідуальне, пряме); 2. Переслідування (пряме і непряме); 3. Розшук (локальний, окружний, загальнодержавний).

Обліком кримінальної та політичної злочинності займався вище згадуваний 4-й відділ Головної команди державної поліції. Основною формою обліку була дактилоскопія. Вона була мала єдину форму як для слідчих відділів, так і для експозитур на теренах повіту. Дактилоскопія

провадилась шляхом використання спеціальних реєстраційних карток для кожної окремої особи. Слід відмітити, що для чоловіків використовувалась чорна фарба, а для жінок – червона. Вказані картки оформлювались в двох примірниках: один відсилався до відповідного слідчого відділу, а інший скеровувався безпосередньо до 4-го відділу головної команди державної поліції у Варшаві з метою формування відповідної бази даних.

Становище шахтарів Донбасу в 1960–1980-х рр. ХХ ст.

Інеса Райко

Донецький національний університет

Сьогодні, серед актуальних проблем розвитку промислового Донбасу, постає питання щодо місця професії шахтаря серед сучасних спеціальностей. З поч. 1990-х рр. ми бачимо кризове становище в економіці України. Особливо це стосується вугільної промисловості, бо вона в повній мірі залежить від проведення державної політики.

В контексті даного дослідження стоїть питання щодо становища шахтарів Донбасу в період, який увійшов до історії під назвою «застій» і обмежується II пол. 1960-х – I пол. 1980-х років.

Становище робітників визначалося, в першу чергу, кількістю джерел та форм їх комплектування. Особливо це питання загострилось в середині 1970-х рр. В першій пол. 1980-х рр. ця проблема ще більше загострилась, що було пов'язано із складними умовами праці та скасуванням пільг, якими раніше користувалися шахтарі. З іншого боку, складається система підготовки кваліфікованих кадрів: функціонують гірничотехнічні школи, навчальні пункти та комбінати безпосередньо на підприємствах. Але досягти очікуваних результатів не вдалося. Потрібна була нова система, нові матеріальні та психологічні стимули праці. Треба було змінювати радянські методи впливу на робітників.

Протягом 1960–1980-х рр. спостерігаються значні прогресивні зрушення – зменшується частина ручної праці, а збільшується кількість робітників-механізаторів. Різко скорочується питома вага жінок у вугільній промисловості. Лише в кінці 1970 р. застосування жіночої праці на підземних роботах було остаточно заборонено.

В середині 1960-х рр. були прийнята постанова Пленуму ЦК КПРС за якою передбачалося розширення самостійності підприємств, встановлення економічно обґрунтованих цін, матеріальне заохочення колективів трудящих у залежності від результатів їх праці.

У промисловості розвивається бригадна форма організації праці, але масовим такий рух не став, бо мало зацікавленості проявляло керівництво шахт. Трудова активність шахтарів, періоду «Застою», характеризується їхньою участю в соціалістичному змаганні. Основне завдання змагання полягало у достроковому виконанні п'ятирічних планів. Планувалося такими методами подолати всі економічні проблеми, які накопичились в галузі. Використовуючи вже випробуваний метод організації трудових починів, спрямованих на вирішення актуальних виробничих завдань,

керівництво галузі всіляко підтримувало такі почини. Бригада двічі Героя Соціалістичної Праці І. І. Стрельченка (шахта «Трудівська») освоїла новий тип вузькозахватного комбайну та в 1971 р. видобула без капітального ремонту понад мільйон тон палива.

Суто матеріальна зацікавленість робітника, не дивлячись на її величезне значення, не була єдиним фактором мотивації трудової діяльності людини. Робота шахтаря шанувалася, цей загін робітників називали «гвардія праці». Герої соціалістичної праці – О. Стаханов, М. Изотов, І. Бридько були живими свідцями того, як партія та уряд винагороджує людину за працю – всесоюзною славою та кар'єрним просуванням. Але часто поодинокі колективи, робота яких мала демонстративний характер та потребувала особливого відношення до себе, нерідко прославлялися за рахунок інших бригад підприємства.

Становище шахтарів Донбасу було нерозривно пов'язане із розвитком економіки країни. В цей період відбувається не лише номінальне, а й реальне підвищення заробітної плати, зростають прибутки шахтарських сімей. Проте вже з середини 1970-х рр. економіка вступає у фазу стагнації, а вугільна галузь в кризу падіння виробництва. На початку 1970-х рр. з'являються перші плани соціального розвитку шахтарських міст, але вони в значній мірі залишилися на папері. На початок 1980-х рр. не було вирішено болючі проблемні питання щодо забезпечення житлом шахтарів, його благоустрою, робітничого постачання, нормалізації умов праці гірників. Соціальні проблеми та соціальна напруга, які посилювалися у шахтарському регіоні в середині 1980-х рр., потребували негайного вирішення.

Сімейна обрядовість українців на харківщині другої половини ХІХ – початку ХХ століть

Євген Рачков

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Український народ тільки недавно став самостійним творцем своєї нової історії та майбутнього. Багатство витоків і досягнень минулого яскраво свідчать про багатогранність і невичерпність народної душі. Однак питання про запровадження кращих традицій та своєрідної колоритної спадщини у сьогодення залишається досі відкритим.

На жаль, модернізація економіки, соціальної і правової сфер поставлені у наш час на щабель вище, ніж розвиток особистості. Одну з загроз ХХІ ст. ми вбачаємо у знеціненні духовності людини, у забутті високих норм моралі нашого народу, його культури і традиційних сімейних цінностей. Українська молодь виховувалась на християнських засадах і народній моралі, на повазі до старших та патріархальному авторитеті в сім'ї.

В кожній родині як велике свято відзначалось народження дитини. З ним було пов'язано багато забобів і прикмет. Вагітна жінка була «благословенною від Бога» і шанованою в сільській громаді, так як стати справжньою матір'ю, яка б прищепила дитині всі людські, християнські

якості могла не кожна. Ті, на яких «така Божа благодать не зійшла», вважалися обділеними.

Пологові обряди і звичаї складаються з трьох тісно пов'язаних циклів: передпологовий, власне пологовий і післяпологовий. Перші два включають звичаї, уявлення, повір'я, обрядові дії, метою яких є збереження вагітності та забезпечення успішному перебігу пологів. Післяпологові обряди спрямовані на охорону і очищення матері та дитини, приєднання новонародженого до сім'ї, громади і церкви.

Весільний обряд на Харківщині II половини ХІХ – початку ХХ століть пов'язаний з комплексом народних звичаїв, етикету, моралі, соціальних та правових уявлень, традицій сім'ї, давніх вірувань. Він не тільки слугував утворенню сім'ї, а й виконував важливі консолідуючі, етико-правові функції регуляції життя.

Традиційний весільний обряд українців на Харківщині умовно ділиться на три етапи: передвесільний, власне весільний і післявесільний.

Як зазначав М. Ф. Сумцов: «Українське весілля досі заховало значення великої родинної драми і справляється воно з такою повнотою, якої немає у других слов'янських народів. По складу українське весілля відповідає класичним – грецькому та римському, але по змісту й ході особливо наближається до римського ритуалу...»

За давньою українською традицією вважалось, що весілля можна грати саме після закінчення сільськогосподарських робіт. А найкращим весільним знаком для пари є шлюб до Покрови.

Сватання – перша зустріч представників молодого з молодою та її батьками для досягнення згоди на шлюб. Заручини – це своєрідне закріплення остаточної згоди на шлюб і прилюдне оголошення цієї події. Заручини за народним звичаєм були громадським актом, який стверджував шлюб молодих людей і свідчив про початок весільного обряду. Кульмінаційний момент у передвесільній обрядовості – бгання короваю. Коровай є давнім і основним символом українського весілля. На весілля на Харківщині ще печуть шишки – обрядове печиво, яке випікали з коровайного тіста, лежень – весільний обрядовий хліб.

Найбільш пишною обрядовістю відрізняється весільний цикл. Все починалось з вдягання молодої перед тим, як іти запрошувати родичів та односельців на весілля. А ввечері дівчата збирались на дівич-вечір, де звивали гільце. Наступного дня поїзд молодого з боярами приходив за молодою, і всі разом йшли до церкви. Після вінчання молоді йшли на весільний бенкет до хати молодого. Громадським схваленням шлюбу виступав ритуал розподілу головного весільного хліба – короваю. Готуванням ліжка для молодих головний весільний день закінчувався.

Характерною найвеселішою частиною післявесільних обрядів на Харківщині є «циганщина». Особливий етап післявесільної обрядовості – калачини. Його мета – зміцнити зв'язок між сватами та полегшити період адаптації нареченої в чужому роду.

Спливали роки, мінялись суспільні формації, а сімейна обрядовість і звичаєвість на Харківщині II половини ХІХ – на початку ХХ століть в основному обрядовому циклі не змінювалась.

Сімейна обрядовість Харківщини II половини XIX – на початку XX століть зберігає також багаті набутки народної пісенної і хореографічної творчості, в ній втілились кмітливість і гумор народних мас, глибока скорбота, викликана соціальною несправедливістю, котра все ж відступає перед великим оптимізмом і возвеличенням людського життя. Тут знайшли своє відображення психологія народних мас, що повною мірою формувалася на основі кращих, найбільш сприятливих традицій і форм історично сформованих весільних звичаїв.

Влияние польских военных формирований, созданных в годы Первой мировой войны на процесс воссоздания независимого Польского государства.

Андрей Репетило

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Армия – наиболее важный вооруженный институт государственной власти, который является гарантом независимости страны. У поляков возможность выступить с оружием в руках на защиту национальной независимости появилась лишь с началом Первой мировой войны 1914–1918 гг., когда в австро-венгерской и российской армиях начинают появляться добровольческие формирования, составленные из поляков.

«Польское войско на востоке» – польские корпуса, созданные на территории Российской империи – не смогли стать основой армии независимой Польши, поскольку перестало существовать за несколько месяцев до освобождения страны из под оккупации, которое произошло в ноябре 1918 г. Польские военные формирования российской армии, которые в конце 1917 г. были окончательно объединены в три польских корпуса, были разоружены в 1918 г., поскольку из-за небольшой численности и слабой организационной структуры были не в состоянии дать отпор. Существованию данных формирований на территории Украины и Беларуси препятствовал ряд факторов. Во-первых, разложение российской армии в ноябре-декабре 1917 г. не позволило реализовать план организации многочисленных военных формирований из поляков-военнослужащих – были созданы только части, которые назывались корпусами, однако их комплектация достигала только части запланированного штатного состава. Во-вторых, польские формирования натолкнулись на холодное отношение к ним украинских властей, поскольку были потенциальными, а позднее стали действительными защитниками польских помещиков Правобережья, которые противились аграрной реформе, и войск Центральных государств, которые не могли допустить существования на оккупированных ими территориях враждебных подразделений, созданных для борьбы с ними. Одновременно польские военные с неприязнью ставились к большевикам – главной силе, которая была противником оккупантов.

Все эти факторы и привели к тому, что отряды оказались разоружены, а солдаты отправлены в польские земли, где, при наборе в армию уже

независимого собственного государства, сыграли определенную роль как имеющие опыт ведения военных действий боеспособные единицы.

Польские войска, созданные под австро-венгерским руководством тоже не смогли помочь делу возрождения Польши. Хотя в данном случае речь стоит вести только о рядовом составе подразделений, поскольку офицерский состав, руководство легионов оказали значительное идейное влияние и позже заняли ответственные посты в воссозданном государстве. Основная часть военных соединений была расформирована после кризиса присяги, задолго до окончания войны и провозглашения независимости польского государства. Созданный же Польский вспомогательный корпус (Карпатская железная бригада Юзефа Галлера) перешел через линию фронта и слился со Вторым Польским корпусом, базировавшимся на Украине уже в феврале 1918 г.

Таким образом, из всех военных формирований до конца войны просуществовала одна Польская Военная Организация (ПВО), вначале прислушивающаяся к указаниям немецкого командования, а после кризиса присяги – ставшая полностью самостоятельной организацией, действовавшей в собственно польских интересах. Ее части, к концу войны насчитывавшие более 30 тысяч человек, и стали основой армии независимой Польши, сыграв значительную роль в процессе ее возрождения. В последние месяцы войны именно ПВО организовывала большинство партизанских отрядов, диверсий против оккупационных режимов и создала настроения в обществе, благоприятствовавшие поднятию общенационального восстания.

Иные, более малочисленные военные отряды, созданные различными политическими силами на польских землях в последние месяцы войны, воспользовавшись слабостью Центральных государств на польских землях, не имели такого влияния и сразу после получения независимости были ассимилированы ПВО.

К вопросу о ресурсах Боспора в хлебном экспорте

V в. до н. э.

Екатерина Репина

Белгородский государственный университет

Хлебный экспорт Боспора в отечественном антиковедении неоднократно подвергался изучению, но представленная проблема далека от своего разрешения и остается остро дискуссионной, что заставляет исследователей постоянно возвращаться к ней. Новым импульсом изучения данного вопроса стало пополнение источниковой базы новыми материалами по вопросам организации сельской территории Боспора в IV в. до н. э. и развитию его сельского хозяйства.

Наше исследование находится на стыке двух обширных проблем истории Боспорского царства – хлебной торговли и развития отдельных элементов организации сельской территории Боспора. Проанализировав источники и выяснив основные показатели хлебной торговли Боспора, мы

попытаемся сопоставить их с основными данными, полученными в ходе палеоэкономического моделирования развития хоры городов Боспора и царских земель периода расцвета торговли.

Хронологически наше исследование охватывает период наивысшего расцвета торговли зерном Боспора, который совпадает с приходом к власти династии Спартокидов (438 г. до н. э.) и началом масштабного кризиса на Боспоре рубежа первой – второй четверти III в. до н. э. Можно выделить два этапа развития хлебного экспорта Боспора: первый этап – середина V – первая четверть IV в. до н. э. – период правления так называемых «ранних» Спартокидов, время зарождения системы экспорта зерна, характерной для Спартокидов; второй этап – вторая четверть IV – первая четверть III в. до н. э. – время расцвета хлебных поставок Боспора на внешний рынок.

Хронологически прослеживается параллель развития торговли боспорским зерном с процессом развития сельских территорий Боспора, которые также в IV в. до н. э. достигли пика своего развития.

Для выяснения ресурсного потенциала отдельных элементов организации сельской территории Боспора в отношении них мы провели палеоэкономическое моделирование. В основу моделирования положены следующие критерии: урожайность зерновых, размеры поселений, численность их на-селения, количество семей, потребление зерновых одним человеком в год и др.

Сопоставляя полученные данные с объемами экспорта зерна, мы можем констатировать, что излишек зерна, который мог поступать в продажу на внешний рынок с хоры городов Боспора, был ограниченным. К этому еще следует добавить, что идеология полиса в экономике сводилась к простому воспроизводству, а не к товарному производству. Более вероятно, что зерно для торговли с Афинами поступало к боспорским правителям преимущественно с царской хоры и, возможно, с общинно-варварских территорий, входивших в состав Боспорского царства.

Проблеми вивчення історичної демографії Волині XVI – XVII ст.

Ірина Рибачок

Національний університет “Острозька академія”

При вивченні історико-демографічної проблематики XVI-XVII ст. дослідники наштовкуються на значні труднощі. Джерела описово-статистичного характеру, які використовуються для вивчення демографії ранньомодерного часу, не були безпосередньо призначені для перепису населення, а утворились в сфері функціонування господарських структур, тому вимагають певної специфічної методики опрацювання і аналізу представлених у них даних. Окрім недостатньої кількості масових джерел періоду пізнього середньовіччя та раннього нового часу: описів, податкових списків, немає чітко розробленої методологічної бази вивчення чисельності населення XVI – XVII ст. Взагалі, важко говорити про чисельність населення в XVI – XVII ст., оскільки, й сьогодні його точне

число невідоме, а демографічні дослідження ще й на сучасному етапі викликають певну складність, не говорячи вже про раніші часи.

Розрахунки чисельності населення в цілому по Україні та окремих її регіонах, запропоновані в свій час О. Яблоновським, М. Ф. Владимирським-Будановим, О. І. Барановичем., О. С. Компан та іншими мають велику розбіжність. Варто зазначити, що описово-статистичні джерела не дають нам безпосереднього підрахунку людності, бо тоді обліку всієї людності (всіх осіб обох статей, дорослих і малих) не велось ні власниками маєтків, ні тим більше державою. Тому саме для цього періоду, особливо сучасні дослідники, пропонують шукати посередні дані, а також нові методичні прийоми, що дозволяють віднайти бракуючу інформацію.

Проблему визначення загальної кількості димів все-таки намагалися вирішити попередні дослідники (О. І. Баранович, М. Г. Крикун) і встановити кількість «димів» або домів – житлових будинків в населених пунктах Волині. Знаючи кількість димів, можна встановити кількість населення, але постає ще проблема визначення показника середньої кількості мешканців одного диму. Питання наукового підходу до вирішення проблеми коефіцієнта неодноразово піднімалося. Це одна з головних проблем дослідників історичної демографії, тому що на даному етапі кількість населення вже не лише залежить від кількості «димів», а й від середнього числа осіб, які в ньому проживають. Слід відзначити, що дотепер історики не є одностайними у цьому питанні. Всі ці розбіжності вчених пов'язані, в першу чергу, з відсутністю єдиного методу вирахування середнього показника залюднення, поганою збереженістю джерел та неможливістю опрацювання цих джерел лише за допомогою використання статистичних методів, оскільки джерела, за якими вивчається історична демографія Волині другої половини XVI – першої половини XVII ст. є протостатистичними.

Наступна проблема в визначенні чисельності населення пов'язана з тим, що багато хто отожднює дим з однією родиною, але це не так, бо в одному житловому будинку могло проживати кілька сімей, зокрема, підтвердження цього можна знайти в інвентарях. Таким чином, питання розрахунку коефіцієнту залюднення диму також створює ще одну вже практичну проблему обчислення чисельності населення. Залишається досить неточно визначеною і кількість димів, які існували на той час, тому дана проблематика передбачає максимальне комплексне опрацювання історичних джерел. Встановивши ймовірну кількість димів, множачи їх на взятий дослідником середній коефіцієнт заселення одного диму, визначається загальна кількість населення. З однієї сторони це є недостатньо вдало, оскільки деякі території та їх «дими» недостатньо широко представлені в документах, відповідно, також слід враховувати нестабільну суспільну ситуацію (напади татар – пік яких на Волині припадає саме на даний період), а також той факт, що й сьогодні навіть володіючи найсучаснішими технологіями та досягненнями точних наук, статистики, неможливо сказати точно число населення. В історичній демографії ситуація є ще складнішою. Дана проблема пробуджує науковий інтерес до цієї тематики і ставить нелегке завдання перед сучасними істориками, розробити не лише теоретичні, а й практичні методи для проведення історико-демографічних досліджень.

Эволюция словацко-советских отношений в начале Второй мировой войны (1939–1941 гг.)

Евгений Роговой

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Долгие годы тема словацко-советских отношений в 1939–1941 гг. была закрыта для исследователей ввиду идеологических соображений, а также засекреченности архивных материалов по данной проблематике. Лишь некоторые аспекты этих отношений можно было проследить в контексте советско-германских документов.

На сегодняшний день исследование истории внешней политики Словацкого государства, в частности дипломатических связей с СССР представляется возможным в новом ракурсе в связи с получением доступа к документам периода 1939–1941 гг. Архива внешней политики Российской Федерации.

С момента образования Словацкой республики в марте 1939 г. до момента объявления Германией войны СССР в июне 1941 г. словацко-советские отношения прошли определенную эволюцию. Прежде всего это связано с геополитической ситуацией в Европе, а именно доминированием Германии в данном регионе.

В ответ на ноту словацкого правительства о признании Словацкой республики де-юре, СССР ответил нотой протеста против расчленения Чехословацкого государства, то есть проигнорировал появление нового субъекта международного права и дал этому акту широкий негативный резонанс в прессе. Но с изменением внешнеполитической линии Советского Союза, изменилось и отношение к Словакии. Установлению дипломатических отношений между СССР и Словакией способствовали сами немцы, подписанием пакта Молотова-Риббентропа. А согласно «Охранному договору» между Германией и Словакией, последняя во внешнеполитическом плане была полностью зависима от первой. Ввиду этого, признание де-юре Словацкой республики было неизбежным, но официально не афишировалось.

После установления дипломатических отношений Словакии и Советского Союза в сентябре 1939 г., а также обмена посланниками в декабре 1939 г., началась реализация связи двух государств в политической, экономической и культурной областях. В частности, за время словацко-советского сотрудничества было осуществлено ряд мероприятий: возвращение в Словацкую республику советских словаков из кооператива «Интергельпо», которым предоставили словацкое гражданство и не подвергли репрессиям даже во время войны с СССР; участие советской культурной миссии в открытии Университета в Братиславе; заключение экономических соглашений. Эти дружественные шаги были связаны также с поиском противовеса Германии на международной арене, который словацкие политики видели исключительно в СССР. К этому их толкала политика своеобразного нейтралитета Германии в словацко-венгерских противоречиях, где Венгрия выступала с необоснованными территориальными претензиями в отношении земель на юге Словакии.

За относительно короткий период между Словакией и СССР было установлено культурное и экономическое сотрудничество, а также довольно лояльные межличностные отношения словацко-советских дипломатов. Германия, наблюдая угрозу сближения двух славянских государств, стала осуществлять нажим на словацкую политическую элиту, что проявилось в кадровых перестановках во внешнеполитическом ведомстве Словацкой республики и в приходе в первый эшелон власти радикальных протемецки настроенных политиков. В конечном итоге немецкое давление привело к сворачиванию словацко-советских связей и присоединению Словакии к Тройственному пакту, а также объявлению войны СССР в июне 1941 г.

Таким образом, словацко-советские отношения претерпели определенные фазы развития, а именно: полное непризнание нового государства Советским Союзом, нормальное сотрудничество, разрыв и объявление войны.

К вопросу о времени канонизации Святого Владимира

Александр Роменский

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Вопрос об обстоятельствах и времени канонизации Крестителя Руси до сих пор вызывает полемику историков, литературоведов, богословов. Разнообразию существующих точек зрения можно свести к двум: канонизация в XI – XII вв. – митрополит Макарий, Н. К. Никольский, Н. И. Серебрянский; канонизация не ранее XIII в. – И. И. Малышевский, Е. Е. Голубинский, Г. П. Федотов. Попытаемся предложить возможный вариант поиска времени причтения Владимира к лику святых, исходя из: 1) контент-анализа лексики источников и 2) практики канонизации Византийской Церкви. Исходными точками будут служить даты: 1038 – 1050 как время появления первого памятника литературы о Владимире – «Похвалы» в составе «Слова» Илариона и последняя треть XII в., когда, согласно П. В. Голубовскому, было написано «Слово о князьях», называющее отца первых русских страстотерпцев святым.

Terminus ante quem рассматриваемого хронологического промежутка определяется самым ранним из дошедших списков Житий Владимира в Прологе первой половины XIII в. Terminus post quem – не ранее времени написания «Слова о законе и благодати».

Примечательно, что наиболее распространенные эпитеты, применяющиеся к князю в древнейших памятниках: («Похвале» Илариона, «Памяти...» Иакова и «Чтении...» Нестора: «блаженный» (Иларион, Иаков), «благочестивый» (все три автора), равноапостольный (Иларион, Иаков), подобник Константина (во всех источниках). Мних Иаков, называя крестителя благочестивым и блаженным, нигде не употребляет слова «святой», тогда как братьев Бориса и Глеба, канонизованных после 1072 г., он называет именно так. И «Память», и ПВЛ вместе с «Обычным житием» говорят об отсутствии чудотворений, бывших одним из наиболее весомых аргументов канонизации в Церквях Византии и Руси; в летописи нигде не

говорится о торжествах по прославлению памяти Владимира с участием высшей светской и духовной власти.

К XI в. Восточная Церковь выработала специфические нормы обоснования святости своих членов. Все святые в ней подразделялись на три группы: 1) святые а ргоігі, чей статус признавался на основании особых заслуг перед Церковью, в том числе ряд светских правителей – императоров и императриц, признаваемых равноапостольными и благоверными; 2) мученики; 3) святые, святость которых засвидетельствована дарами Св. Духа. Креститель Руси вследствие своего родства с правящим в Византии императорским домом имел более высокий статус во властной иерархии, чем «обычный» князь.

«Похвала кагану нашему Владимиру», как признает А. В. Назаренко, определенно говорит об усилиях его преемника, князя Ярослава Владимировича, по прославлению памяти отца («...какая ты чести Господь тамо сподобил и на земли не беспмятна оставил сыном твоим...»). Поскольку общецерковной канонизации предшествовала местная, и здесь почин исходил от местного архиерея, наиболее вероятным временем этого акта представляется первая половина 50-х гг. XI в. (между 1051 и 1055 гг.), когда Киевскую митрополию возглавлял ставленник Ярослава, Иларион. К началу XII в., когда, по-видимому, окончательно оформилась летописная легенда о крещении князя, местное почитание еще не стало общепризнанным: «Дивно есть се колико добра створил Рускои земли, крестив ю, мы же, крестьяне суще, и (не) въздаем почестья противу оного възданию». Учтывая, что «Слово о князьях», впервые называющее Владимира святым, было создано около 1174 г., а древнейший список Проложного жития восходит к домонгольскому протографу, вероятным временем общерусской канонизации Владимира представляется вторая половина XII – начало XIII в.

Создание церковно-приходских комитетов в РСФСР в 1918 году

Анна Рубаненко
Белгородский государственный университет

Декрет СНК «Об отделении церкви от государства и школы от церкви» объявил все церковное имущество народным достоянием и передал его в бесплатное пользование «соответственным религиозным обществам». 24 августа 1918 г. Народным комиссариатом юстиции была издана инструкция «О порядке проведения в жизнь Декрета «Об отделении церкви от государства и школы от церкви», которая предписывала передать все церковное имущество группам верующих. Необходимое число местных жителей, получающих в пользование богослужебное имущество, определялось местным Советом Рабочих и Крестьянских Депутатов но в то же время оно не могло быть менее 20 человек, с которыми заключалось соглашение о принятии в пользование церковного имущества. Группы верующих образовывали церковно-приходские комитеты, которые были

обязаны хранить и беречь вверенное им имущество, производить его ремонт за свой счет, пользоваться им исключительно в религиозных целях, а также допускать представителей Совета Рабочих и Крестьянских Депутатов к периодической проверке и осмотру имущества. В случае выявления властями злоупотреблений и растрат со стороны церковно-приходских комитетов, предписывалось немедленно сдать вверенное имущество Совету Рабочих и Крестьянских Депутатов.

Передача церковного имущества изначально предполагала его содержание на средства церковно-приходских комитетов, которые они должны были выделить из сборов и пожертвований прихожан. Поэтому оговоренные в соглашениях материальные обязательства часто не выполнялись, что давало повод местным органам власти расторгать договоры и осуществлять закрытие церквей.

Итак, в рамках Декрета СНК «Об отделении церкви от государства и школы от церкви» на местах стали создаваться церковно-приходские комитеты, целью которых был контроль за церковным имуществом. Кроме того, комитеты самостоятельно должны были изыскивать средства на содержание вверенного им имущества, а также на содержание людей, обслуживающих это имущество.

Діяльність Харківського центрального робітничого кооперативу у 1924–1929 роках

Олеся Рудь
*Міжрегіональна Академія управління персоналом
(Харківський інститут)*

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю дослідження досвіду кооперативної торгівлі робітничої кооперації Харківщини в умовах ринкових відносин періоду непу з метою пошуку виходів з економічної кризи сучасності.

Аналіз діяльності Харківського центрального робітничого кооперативу (ХЦРК) в складних умовах непу надає змогу зробити наступні висновки.

У 1924–1929 рр. ХЦРК був одним з найміцніших робітничих кооперативів України, враховуючи столичний статус Харкова, потужну індустріальну базу регіону, курс на індустріалізацію України, процес інтенсивної урбанізації регіону, увагу до кооперативного будівництва в СРСР.

Обіги ХЦРК в умовах переходу від товарообміну до торгівлі, товарно-грошових відносин періоду непу постійно зростали. Це стосувалось як обігів по закупівлі так і обігів по продажу товарів і продуктів. Обіги ХЦРК були значно більшими ніж в сільській кооперації, хоча мережа останньої була більшою за мережу ХЦРК. Співвідношення обігу по закупівлі ХЦРК і сільської торгівельної кооперації Харківщини становило 8,1:1; обіги по продажу, відповідно, 9,1:1. Обіги ХЦРК зростали стабільно на відміну від динаміки обігів сільської кооперації.

Завданням ХЦРК було безпосереднє постачання споживача необхідними товарами і продуктами, що забезпечувалось за рахунок пріоритичного

розвитку роздрібної торгівлі через магазини ХЦРК: так пересічний показник частки роздрібної торгівлі в обігу ХЦРК складав 97,9 %.

Найбільша частина обігу по продажу припадала на бакалію, далі ішов обіг по печеному хлібу, мануфактурі, взуттю, інші товари мали меншу частку в обігу по продажу ХЦРК, в той же час ХЦРК постійно вводив в торговий обіг нові групи споживчих товарів (м'ясних, молочних продуктів, палива тощо). З 1926/1927 року питома вага харчової групи товарів в обігах ХЦРК постійно зростала.

Щодо закупівлі товарів і продуктів, то ХЦРК ставив за мету не користуватись допомогою приватних контрактів. Закупівля товарів співвідносилась із нормальним споживчим бюджетом пересічного члена кооперативу. Найбільша частка в обігу по закупівлі також припадала на бакалію, далі ішов обіг мануфактури. Обіги по закупівлі посуду, меблів, шкіри, муки, палива були нестабільними. З метою поліпшення забезпечення населення необхідними товарами і продуктами в різні роки проводились хлібозаготівельні, м'ясні, паливні компанії.

З 1924 р. ХЦРК почав складати кварталні фінансові торгові плани з метою більшої організації своєї роботи, вдосконалення роботи ХЦРК, які регулярно обговорювались на виробничо-технічних нарадах. В 1925 р. ХЦРК вперше розробив план роботи на рік, недоліком якого були занижені показники, які змінювались у бік підвищення вже у другому півріччі 1925/1926р. ХЦРК постійно займався раціоналізацією своєї торговельної діяльності.

Особлива увага ХЦРК приділялась зниженню цін з метою економії і бюджету робітничої сім'ї. Ціни на товари і продукти ХЦРК були нижчими за приватні ціни від 13 % до 50 % на різні товари в різні роки. І навіть у 1925/1926 р., коли бюджетний набір зазнав подорожчання в декілька разів, ціни на набір в ХЦРК залишались найнижчими.

Державна промисловість, яка тривалий час була головним постачальником товарів для ХЦРК, поступово зменшує свою роль за рахунок продукції, виробленої ХЦРК, асортимент якої поліпшувався.

У 1926/1927 році обіги торгової діяльності ХЦРК становили 94,8 % всього обігу робітничого кооперативу. По прибутку ХЦРК показував кращі результати серед робітничих кооперативів України в останні роки непу. ХЦРК активно займався громадським харчуванням в останні роки непу, збільшуючи обіги. Динаміка загального обігу ХЦРК у 1924-1929 рр. в абсолютних цифрах була позитивною.

Зазначеним результатам роботи ХЦРК сприяла його культурно-виховна робота: діяльність шкіл робітничої кооперації, шкіл кооперативної грамотності, курсів продавців, завмагів, школи громадського харчування, клубна робота уповноважених ХЦРК, проведення бесід і доповідей на кооперативну тематику, діяльність бібліотеки ХЦРК, «рухомої бібліотеки на дому», друкування газет.

Отже, діяльність ХЦРК у 1924–1929 рр., мала позитивні результати, успішно вирішуючи складні соціально-економічні проблеми того часу.

Женское монашеское подвижничество под видом мужчин и среди мужчин

Анастасия Рышковская

Белгородский государственный университет

Словно руководствуясь раннехристианскими аскетическими представлениями об исчезновении пола, многие женщины-монахини в ранневизантийское время свершали свой подвиг не в женских, а в мужских монастырях, приняв мужские имена и вид евнухов. Таким образом, их отказ от тела был более полным, чем обычно, так как умерщвляют плоть им приходилось в чуждой гендерной среде, на виду огромного количества мужчин.

В агиографии нередко рассказы о том, как лишь после смерти, готовя тело к похоронам, обнаруживалась женская природа некоторых подвижников – настолько полным был их отказ от всего плотского. Такая жизнь предпринималась только по особому указанию Промысла и не могла служить образцом для всех. 13-е правило Гангрского собора запретило подобные случаи.

Самые известные случаи такого рода имели место в среде египетского монашества – в Скитской пустыне (южнее Александрии), в Фиваиде. Так, преп. Евфросиния скрывалась в Египте в мужском монастыре аввы Феодосия от преследований отца под именем отрока Смарагда среди 350 иноков. В уединенной келье она провела 38 лет, лишь в день смерти открывшись своему отцу.

Преп. Феодора, раскаявшись в измене мужу, ушла в женский монастырь, но, боясь, что муж ее найдет, вступила под видом евнуха в мужскую обитель. Она несла самые тяжелые послушания. Одна девица оклеветала ее в своей беременности. Феодора не стала оправдываться и поселилась в хижине под стенами монастыря, воспитывая это дитя в течение семи лет. После этого ей разрешили вернуться в монастырь. Лишь после смерти выяснился ее пол.

Бывшая придворная Юстиниана Великого, Анастасия, павшая жертвой вражды со стороны императрицы Феодоры, укрылась в Ските у аввы Даниила, приняв одежду и образ жизни инока в пещере. Там она прожила 28 лет.

Дочь западного императора Антемия (467–471), Аполлинария, в Ските облеклась в одежду инока и скрылась в пустыне под именем евнуха Дорофея. Много лет она подвизалась в жизни на нильском болоте, а затем поселилась в обители Макария Египетского. Ей была поручена еще одна – бесноватая – дочь Антемия, т. е. ее сестра. Они стали жить в одной келье. Лишь после смерти в Дорофее была узнана женщина.

В Фиваиде наиболее прославились старица Аматалида, наставлявшая 60 отроковиц, и ее ученица Таора, мать и дочь с одним именем Евпраксия.

Св. Марину-Марина втили во всем христианском мире. Марина с коротко остриженными волосами, одетая по-мужски, взяла себе имя Марин и проследовала за своим отцом в монастырь. Там она жила, принимаемая за монаха, следуя всем обетам послушания. Тайна ее пола была раскрыта только после ее смерти.

Монахинь в облике мужчины (евнуха) среди мужчин, возможно рассматривать как символ двусмысленности, огромного психологического напряжения и преодоления враждебности к женщинам. Женщины, совершая подобный подвиг, превосходили свою «низкую» женскую натуру, достигая библейского мужества через уничтожение, отказ от своего пола, маргинализацию, но и, вместе с тем, через «приобщение» к «правильному» полу.

Комплектування штату Інституту червоної професури в УСРР в 1932–1937 рр. (на матеріалах центральних державних архівів України)

Інна Сазонова

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

Матеріали фондів Центрального державного архіву вищих органів державної влади і органів державного управління України та Центрального державного архіву громадських об'єднань України містять репрезентативну інформацію щодо комплектування штату Інституту червоної професури УСРР в 1932–1937 рр.

Становище Інституту червоної професури як вищого навчального партійного закладу, що працював під патронатом ЦК КП(б)У, вплинуло на комплектування студентського, аспірантського та педагогічного штату інституту. У компетенції мандатної комісії ЦК КП(б)У було затвердження чисельності осіб, які допускалися до вступних іспитів на основні та підготовчий відділи, розподілення їх за областями, складання списку абітурієнтів з вказівкою терміну партійної роботи, соціального походження, національності тощо.

У відповідності з рішенням ЦК КП(б)У від 4 травня 1934 р. перевага при вступі до вищого навчального закладу віддавалася особам робітничого походження та членам партії. Для навчання в інституті абітурієнт повинен мати досвід партійної роботи, який на різних відділах був встановлений від 3 до 10 років. Реалізація останньої вимоги чітко позначилася на соціальному складі студентів інституту з часу оприлюднення зазначеного рішення до моменту його ліквідації.

Характерною рисою комплектування студентського загалу Інституту червоної професури було визначення соціального складу до початку вступних іспитів. Так, до вступних іспитів на 1934/35 навчальний рік в Інститут червоної професури було допущено 225 чоловік, з яких за соціальним станом 161 особа (71,6 %) належала до робітників, 45 осіб (20 %) належало до селян, 19 (8,4 %) осіб – до службовців. На 1935/36 навчальний рік мандатною комісією ЦК КП(б)У був затверджений список претендентів на навчання в інституті в кількості 128 осіб: 92 робітника (71,9 %), 20 (15,6 %) селян та 16 (12,5 %) службовців. На 1936/37 навчальний рік керівництвом Інституту червоної професури було

заплановано залучити до навчання переважно робітників – близько 70 % від загальної кількості студентів, однак в тому році інституту не вдалося здійснити повноцінний набір студентів.

Перевага на право навчатися в Інституті червоної професури надавалася українцям та росіянам. Показовим в цьому плані є національний склад абітурієнтів у 1935/36 навчальному році: серед 128 абітурієнтів було 93 українця (72,7 %), 14 (10,9 %) росіян, 13 (10,2 %) євреїв та 8 (6,2 %) осіб інших національностей. Між тим національний склад викладачів відрізнявся від студентського. Так, у 1935/36 навчальному році серед 45 викладачів, які працювали на основних відділах інституту, було 48,8 % євреїв, по 15,6 % росіян та українців, 20 % – інших національностей.

Політика радянської освіти та науки в УСРР обумовила особливості контингенту студентів, аспірантів та педагогічний склад Інституту червоної професури. Наслідки радянської були очевидними на всіх етапах набору студентів (за термінологією того часу – слухачів) до інституту: під час виконання плану за областями та отримання рекомендацій від обласних комітетів, а також під час затвердження кандидатур абітурієнтів.

Тотальний контроль вищих державних та партійних органів республіки у галузі освіти та науки сприяв комплектуванню студентського та аспірантського загалу Інституту червоної професури в складі нової робітничо-селянської плеяди науковців-марксистів, партійних і державних службовців УСРР.

Педагогическая деятельность С. И. Сидельникова в Харьковском университете

Алла Сайпанова

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

С. И. Сидельников (1916–1977) пришел в Харьковский университет уже сформировавшимся историком. За его плечами были учеба в Ленинградском университете, работа старшим преподавателем, а затем и исполняющим обязанности заведующего кафедрой новой истории Сталинградского педагогического университета, Великая Отечественная война, работа в Харьковском педагогическом институте в качестве старшего преподавателя, доцента, заведующего кафедрой всеобщей истории, декана историко-филологического факультета. В связи с объединением исторического отделения педагогического института и исторического факультета университета в 1956 г. Сидельников переходит на постоянную работу в ХГУ. Здесь в 1963 г. он избирается деканом исторического факультета, занимая эту должность на протяжении 13 лет. С 1964 по 1977 гг. возглавлял кафедру новой и новейшей истории.

Все годы работы в университете Степан Иванович был ведущим лектором на факультете. Он читал лекционные курсы по истории южных и западных славян, новой и новейшей истории стран Европы и Америки, спецкурсы «Революционное движение болгарского народа в 60 – 70-х гг.

XIX ст.», «Строительство социализма в европейских странах народной демократии», «Деятельность Любена Каравелова», «Движение Сопротивления в Европе в годы Второй мировой войны», «История культуры Западной Европы в первой половине XX ст.».

Лекции ученого отличались высоким научным и методическим уровнем и соответствовали всем требованиям, предъявляемые к университетским лекциям. Об этом свидетельствует обстоятельство раскрытия проблем, четкая структура, фактологическая насыщенность, авторская точка зрения на дискуссионные вопросы, свободное владение материалом, доходчивое изложение, использование наглядных пособий и карт. Несомненным их достоинством является подробный историографический анализ отдельных вопросов. К числу недостатков можно отнести некоторое увлечение цифровым материалом.

Особое место в системе университетского образования историк отводил практическим занятиям по читаемым курсам, считая, что такие занятия «себя оправдывают и приносят определенную пользу». По его инициативе в 1959/60 учебном году стали проводить практические занятия не только по новой и новейшей истории стран Европы и Америке, но и по истории южных и западных славян.

Тщательно С. И. Сидельников подходил к работе со студентами, понимая, что неотъемлемой частью процесса обучения является научно-исследовательская деятельность студентов. Он скрупулезно ставился к утверждению тем научных докладов, курсовых и дипломных работ, заботясь об их актуальности и использовании источников, придирчиво относился к стилю изложения материала. Под его руководством было подготовлено более 60 дипломных работ. Лучшие дипломники затем становились аспирантами.

Постоянную заботу профессор проявлял о подготовке кадров историков. Он подготовил 13 кандидатов исторических наук. Среди них специалисты по истории Болгарии – П. Т. Рущенко, Н. П. Подлесный, Н. И. Туривненко и Л. А. Пашковский, по истории Чехословакии – В. В. Сухарев и Е. П. Пугач, по истории Югославии и балканской проблематике – В. В. Зайцев, В. Н. Кабачек, В. Н. Казак и С. Л. Каиров, по истории в Англии – А. И. Чернокутов; по истории Индии – А. А. Чувпило; по истории Чили – В. Ф. Пахомов. Своей научной работой и подготовкой целой когорты молодых исследователей по истории Болгарии он способствовал возрождению знаменитой в прошлом харьковской школы славистики.

За многолетнюю плодотворную научно-педагогическую деятельность по подготовке высококвалифицированных специалистов и научных кадров приказом Министерства высшего и специального среднего образования СССР в 1976 г. Степан Иванович был награжден нагрудным значком «За отличные успехи в работе».

Конфесійна та соціальна ідентичність київських церковних інтелектуалів оточення Петра Могили у період проведення так званих могилянських реформ на прикладі трактату Афанасія Кальнофойського «Тератургема»

Евгенія Сакал

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

У ході дослідження було проаналізовано нові засади у ставленні до вірян Речі Посполитої та в переосмисленні місця Києво-Печерської Лаври у тогочасному суспільстві, якими керувалися київські церковні інтелектуали з оточення Петра Могили, намагаючися пристосувати православне віровчення до викликів Реформації та пов'язаного з нею поживлення релігійного життя.

Наслідки спостережень можна звести до таких висновків:

1. Незважаючи на тенденції «релігійного дисциплінування» вірних, окреслені в ході Католицької Реформи й зміцнення позицій протестантських церков, практики Києво-Печерського монастиря лишаються «недисциплінованими»: адже вважається, що чудодійна сила лаврських реліквій діє на всіх, хто приходить з вірою, а віросповідання у даному випадку не має значення. Як православні, так і католики з протестантами беруть участь у чудесах зцілення чи порятунку, проте різною є їхня відповідальність у випадках чуд-кар. Католики, лютерани та кальвіністи не караються смертю, на відміну від антитринітаріїв, слід гадати, існували уявлення про «своїх» іновірців, які заслуговують менш жорстоких покарань, ніж «чужі».

2. Небагато чудес завершуються переходом іновірців у православну віру, зазвичай вдячність монастирю обмежується ялмужною чи відпрацюванням на користь братії, що теж не свідчить на користь захисту православ'я. Афанасій Кальнофойський подає лише два випадки зміни конфесії: один з боку католика Данієля Снятинського, другий – кальвініста Мартіна з Помор'я. Подібна «порційність» може свідчити як про намагання зберегти деяку міжконфесійну рівновагу, так і про те, що прагнення повернути, властиве Ecclesia Militans, було не характерне Православній Церкві. Для неї безпосередньою небезпекою була не критика православ'я, а скепсис (переважно з боку прочан протестантського віросповідання) щодо чудодійної сили святих реліквій. Варто згадати, що в обох випадках навернення постало питання вивчення руської мови, що опосередковано може свідчити про пов'язання «руської віри» та мови з руською ідентичністю.

3. Видається, що сподіватися на чудо від монастирських святих могли практично всі охочі, незалежно від статі, віку, соціального походження та місця народження. Маємо декілька чудес, які відбулися з іноземцями із Московського царства та німцями-найманцями. Гадаю, це свідчить про певну самостійність монастиря як інституції, ба, навіть, про «комерційний» підхід щодо прочан, враховуючи неодмінну згадку про ялмужну та відпрацювання на користь братії наприкінці кожного чуда (навіть тих чудес, що відбулися не в монастирі, але при звертанні до лаврських святих заступників).

4. «Ідеологічними обмовками», які опосередковано показують логіку мислення Афанасія Кальнофойського, можна вважати:

а). порівняння Печерського монастиря і разом з ним Києва з «другим Єрусалимом», можна припустити, що автор переносить на той час уже поширену щодо Києва метафору «другого/нового/нашого Єрусалиму» на Києво-Печерську Лавру, яка таким чином стає осердям святості та слави, успадкованих від першої християнської столиці;

б). кількарзові згадки про «богомилуючу Москву», де наразі зберігаються символічні для історії Київської Русі «корона» Мономаха та мощі Св. Бориса і Гліба, що може свідчити про певні, сказати би, «промосковські» симпатії автора до єдиновірної держави;

в). наголошення на подібності «визнання» польського короля Болеслава Хороброго та руського монарха Володимира Мономаха через інсингні влади, надані, відповідно, імператорами Оттоном та Константином, що можна трактувати, як «претензії» на рівноправність у минулому.

г). безумовно «річпосполитська» ідентичність, оприявлена в називанні автором бунтівливих козаків «реbelіантами», локалізації монастиря в «милій Польщі» і т. д.

Читач Афанасія Кальнофойського не обов'язково мав бути православного віросповідання (хоча «православному читачу» адресована «Гератургема»), швидше праця розрахована на тих, хто «вагався», відтак, вона містить багато полемічних технік, які мали схилити до розуміння істинності чудес, а отже, і до визнання православної віри.

Варто зауважити, що висновки зроблені на основі одного джерела, тому вони виражають швидше візію Афанасія Кальнофойського, можливо, кола Петра Могили, тому, звичайно, не можуть бути остаточними.

Политика Франции в Алжире: цели и задачи (1830–1871 гг.)

Сергей Саранов

Луганский национальный университет имени Т. Шевченка

Интерес к особенностям исторического развития Алжира определяется, прежде всего, тем, что эта страна является частью Магриба, который на протяжении веков играл важную роль для Европы в экономическом и культурном плане. В XIX в. Алжир стал объектом колониальной политики Франции. Изучение методов и форм французской колониальной экспансии, ее целей и задач представляется актуальным, поскольку это может позволить избежать многих ошибок при выработке внешнеполитического курса и в процессе разрешения локальных конфликтов, с которыми столкнулась Европа в начале XXI в.

С подавлением последних очагов сопротивления французскому господству правящие круги Франции приступили к колонизации Алжира. Этой стране суждено было стать образцовой французской колонией, в которой оттачивались и применялись на практике методы колониальной политики. Географическая близость к метрополии, с одной стороны,

выгодное стратегическое положение в центре Магриба и на кратчайших путях из Парижа в Западную и Экваториальную Африку, с другой, стало одной из причин того, что французские военные, административные и научные учреждения, банки стали действовать в Алжире, как в любой из провинций Франции. В хозяйственном отношении эта страна становится придатком экономики метрополии, в военном – базой и полигоном ее армии, в административном – школой воспитания кадров чиновничества для всех колониальных владений Франции. Ни в одном из этих владений колониальный режим не казался столь прочным, а сами французы – столь уверенными в себе как в Алжире. Но столь внушительное и незабываемое внешне, здание этого режима, возведенное французской рукой, отнюдь не отличалось внутренней прочностью подвергаясь воздействию экономических и культурных процессов даже в относительно спокойные периоды своего существования. Тем больший интерес представляет рассмотрение именно процесса выработки колониальной политики французских правящих кругов позволявшей Франции достаточно долгое время господствовать в этой стране.

Французская конституция 1848 г. объявила Алжир неотъемлемой частью французской территории и признала за ним право представительства в национальных собраниях. Характерно, что правительство решило воспользоваться Алжиром для разрешения социального вопроса обострившегося в период социальных волнений в июне 1848 г. Было набрано некоторое количество парижских рабочих, оставшихся без работы вследствие закрытия национальных мастерских и продолжавшегося промышленного кризиса, и выслано в Алжир. По прибытию туда каждый из них получил участок примерно в 10 гектаров с готовым домом, рабочий инвентарь и семена. Вся эта затея, на которую учредительное собрание выделило 500 млн франков, была заранее обречена на неудачу, но все таки не осталась абсолютно безрезультатной. Так, в период с 1848–1849 гг. в Алжире было создано 50 колонизационных центров. В контексте этого любопытно, что еще в 1836 г. один из деятелей колониальной алжирской администрации писал премьер-министру Тьеру о либералах и социалистах Франции: «Пришлите их мне, если можете, и я останусь в Африке, чтобы их убивать. Это было бы хорошей услугой стране».

2 декабря 1851 г. во Франции произошел государственный переворот и через некоторое время установился режим Второй империи (1852–1871 гг.) во главе с Наполеоном III (1808–1873 гг.). В этот период французские правящие круги, хотя и направлявшие значительную часть своих усилий на достижение внешнеполитических успехов, не упускали из сферы своего внимания и Алжир. Закон 22 июня 1851 г., разрешавший беспошлинный ввоз в метрополию почти всех алжирских продуктов, дал мощный толчок развитию этой колонии. В 1857 г. по инициативе маршала Вальяна был издан указ о прокладке сети железных дорог в Алжире. На этот момент оборот внешней торговли составлял уже 157 млн франков, а в 1861 г. количество европейцев в этой стране превышало 200 тыс. чел.

В 1858 г. французы признали возможным, вследствие своего окончательного утверждения в стране, перейти к другому режиму управления и направить все усилия на экономическое развитие Алжира.

Несколько позднее был взят курс на осуществление новой политики, получивший название политики «арабского королевства».

Таким образом, в рассматриваемый нами период произошло утверждение французского господства в Алжире. Одной из его характерных черт был постоянный антагонизм между гражданской и военной властью, между необходимостью колонизировать и подавлять вооруженное сопротивление в стране. Французскими правящими кругами Алжир рассматривался как одна из важнейших частей, по сути, создававшейся заново Французской колониальной империи, большей частью утраченной французами после окончания наполеоновских войн.

Зональність орнаменталіції керамічного посуду зрубної культурно-історичної спільності як елемент семантичного аналізу

Наталія Сатохіна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Широкі перспективи інтерпретації орнаменту відкриває семіотичний аналіз, який передбачає з'ясування синтактичного (якими засобами зображено), семантичного (що зображено) і прагматичного (з якою метою зображено) аспектів. Зокрема, прослідкувати єдину світоглядну модель, що існувала у зрубному суспільстві, можна за допомогою аналізу композиції, тобто певних рамок, у які вписувались знаки. При цьому композиційна побудова становила певний канон, особливо у порівнянні з надзвичайним різноманіттям знаків на зрубному посуді. Це явище добре ілюструє тезу Е. В. Антонової про те, що первісне мистецтво варіативне лише в межах традиційних форм.

Ключовим елементом будь-якої системи релігійних уявлень є народження і організація всесвіту. Тому доцільним уявляється аналіз зв'язку орнаментики з космогонічним міфом. Для цього звернімося до самого процесу створення речі. Численні міфи про походження ремесел говорять про те, що, створюючи річ, людина ніби повторювала ті операції, які спочатку міг виконати лише Творець. Отже, сам процес створення речей входив до загальної космологічної схеми. Основні учасники технологічного процесу – людина і стихії – по суті дублюють учасників космологічного акту творіння, в результаті якого було створено світ. Річ уособлювала собою космос, всю картину світу. А отже, просторову модель світу, як правило, пов'язують із зональним розміщенням орнаменту. Орнамент зрубної спільності найчастіше розміщено в основній орнаментальній зоні – на плічичу або у двох зонах – на плічичу і тулові (щодо гострореберних посудин – над ребром і під ним). Розподіл орнаменту на зони, вірогідно, відповідає уявленням про двочленну або тричленну модель всесвіту. За І. Л. Кизласовим, це відповідає II і III стадії уявлень і поховальних звичаїв: I – уявлень про потойбічний світ не існувало, звідси – необхідність повернення померлого первинній стихії або центру; II – уявлення про існування особливого потойбічного світу мертвих; двох'ярусна модель Всесвіту (земля і небо); III – трьохчленна модель світу; поява уявлень

про підземне царство, складних образів на зразок світового дерева. Б. А. Рибаків звертає увагу на відсутність у текстах Рігведи уявлень про особливий підземний світ. Розділення орнаментованої поверхні на 3 горизонтальні яруси він пояснює розділенням світу на землю і небо, останнє – на верхнє і нижнє. З іншого боку, про те, що уявлення про підземний світ вже склалися, свідчить сама поховальна споруда. Можна припустити існування табу на зображення певних явищ, особливо в світлі пізнішого етнографічного матеріалу. Вчені припускають існування такого табу і у поетів Рігведи, наприклад, не згадуються деякі негативні аспекти богів, які, проте, відображені у пізніших пам'ятках. Разом з тим, дослідники ведичної міфології підкреслюють те, що вона заснована на концепції космічної дихотомії, і що двочленна модель всесвіту є старішою за тричленну. Різні ж інтерпретації, на думку Ф. Б. Я. Кейпера, пов'язані з недостатньою увагою до значення чисел (зокрема числа «3») у ведичному численні. 1-й крок Вішну відповідає нижньому світу, 2-й – верхньому, 3-й – їх сукупності, так само як тринадцятий місяць уособлює сукупність попередніх дванадцяти. Аналогічно: «третє небо» – це місце, де долається дуалізм світу (РВ, X, 5, 7). На сюжети ж доби бронзи, як правило, автоматично розповсюджується тричленна модель, що від початку спрямовує семантичний аналіз у хибному напрямку.

Окремого зауваження заслуговує той факт, що у порівнянні з катакомбним посудом, де орнаментом вкривалась вся поверхня, на зрубному деякі зони, навіть якщо вони відділені, залишаються незаповненими. Якщо виходити з того, що зрубна спільність продовжувала лінію розвитку індоіранського етносу, такі зміни можуть бути пояснені з точки зору розвитку уявлень. Звичайно, мова не йде про їх спрощення. Навпаки, спостерігаємо лише подальшу схематизацію зображень, уніфікацію, тобто закріплення канону. Крім того, спрощення зображень може свідчити про переведення більшості уявлень у ритуал, ускладнення останнього.

Резюмуючи, можемо констатувати розмежування сфер орнаменту, наявність пов'язуючих елементів між ними, а також розташування найбільш значущих елементів в одній зоні. Саме єдність композиційної побудови орнаменту на великій території (на противагу спільності окремих знаків) свідчить про єдину модель простору, що є основою світогляду. Останнє ж дозволяє вести мову і про етнічну спільність. Таким чином, композиційна побудова орнаменту є невід'ємним і первинним елементом семантичного аналізу.

Христианская семья и бытовое поведение по Иоанну Златоусту

Юлия Сбитнева

Белгородский государственный университет

Св. Иоанн, епископ Константинопольский, Хрисостом (Златоуст), был одной из наиболее выдающихся личностей эпохи поздней античности. В силу глубоких ментальных изменений, происходивших в позднеантичном

обществе вследствие не формальной, а реальной христианизации, Иоанн Златоуст как проповедник и Патриарх особое внимание обращал на укрепление христианской морали, включая бытовое поведение в семье.

В целом ряде сочинений и проповедей, среди которых выделяется сочинение «О девстве», он неистово боролся с пережитками античной свободы частной жизни, пережитками античной оргиастики (в христианстве они получили наименование страстей).

Иоанн объявил брак частным делом каждого и обратил свое внимание, в первую очередь, на укрепление семьи. Брак, по его мнению, продолжает сохранять свою силу, однако его назначение меняется. Деторождение как средство обеспечения существования государства в будущем отходит на второй план. Юноши и девушки должны вступать в брак для того, чтобы «помогать друг другу держать под контролем свои собственные те-ла». Брак становится «надежным портом, который должен уберегать супругов от бурь искушений большого города». Вот почему родителям следует как можно раньше женить и выдавать замуж своих детей. Браки должны заключаться в кругу семьи в присутствии специально приглашенного для этой цели священника.

Иоанн тщетно пытался бороться с практиковавшимися на свадьбах обычаями откровенно языческого характера. Невесту с непокрытой головой вели через весь город к дому ее будущего мужа. Исполняемые при этом песни и танцы имели недвусмысленно эротический подтекст. В процессии (πομπή) шли и специально приглашенные блудницы. Против подобного нечестия Св. Иоанн разражается в одной из своих константинопольских проповедей: «Разве брак – это театр? Брак – таинство, образ отношений Христа и Его церкви». Он резко осуждает необузданную радость, опьянение, смех и танцы: «Танцуют лишь язычники на своих мистериях».

Развиваемая Иоанном концепция брака была нацелена на укрепление христианской семьи в противовес влияниям свободных нравов большого города. Его целью при этом было создание новой формы внутригородской социальной ячейки, базой для которой и должна была стать обновленная христианская семья.

Концепция христианской, аскетической жизни в миру, христианской семьи как подобия монастыря является центральной для пасторской мысли св. Иоанна. Жить истинно христианской жизнью возможно и в браке, полноценными христианами могут быть не одни монахи. Отсюда – идея целомудренного брака, который возможен после рождения детей или изначально.

Радикальная концепция христианизации бытовой морали не могла победить в одночасье. Аскетические идеалы частной благочестивой жизни во-зобладали не при жизни Иоанна Златоуста, а позднее – в течение VI – нач. VII в. Однако, его напряженная деятельность по изживанию остатков языческой морали и бытового поведения была важным шагом на пути к достижению этого идеала.

Роль організацій консервативної течії національно-визвольного руху у Болгарському Відродженні (60-ті рр. XIX ст.)

Вікторія Свіріденко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

До Кримської війни (1853–1856) політичні рухи в болгарських землях мали стихійний, неорганізований і локальний характер. Вони були результатом спонтанної реакції населення на турецьке свавілля чи відповіддю на офіційну політику Порти, або ж були пов'язані з національно-визвольними рухами сусудніх балканських народів та з російсько-турецькими війнами. Їх слабким місцем були відсутність у повстанців чіткої визначеної ідеології, а також – загальнонаціонального керівного центру. Хоча, у цих виступах можна прослідкувати й елементи попередньої підготовки, що проводилась певними особами чи групами змовників, однак вона була короткочасна, недостатня і найчастіше велась за кордоном.

Проте після Кримської війни болгарське суспільство зазнає змін, які каталізують підвищення політичної активності. Цілком оформленого вигляду болгарський національно-визвольний рух набув в середині XIX ст. В другій половині 60-х рр. XIX ст. в ньому формуються три течії: консервативна, ліберальна та революційна. Всі вони мали єдину мету – визволення Болгарії з-під османського ярма, однак погляди на її здобуття у них різнились. Слід відмітити, що цей поділ, як і приналежність національних організацій до певної течії, є досить умовними, адже бачення злободенних проблем Болгарії їх лідерами було часто невиразним, погляди на ті чи інші питання зазнавали трансформацій. Крім того, діяльність кожного з товариств поєднувала в собі риси різних напрямків Болгарського Відродження, очевидними були контакти товариств різного спрямування. У зв'язку з цим і класифікація цих напрямів в історіографії різняться. Частина дослідників виокремлює дві течії в болгарському національно-визвольному русі, інша – три, деякі ж автори зовсім відходять від принципу чіткої класифікації.

Консервативний напрям висловлював інтереси торгівельно-лихварсько-землевласницької верхівки та вищого духовенства. Одна їх частина, що проживала в Болгарії чи інших регіонах Османської імперії, організаційно не була структурована, проте мала неформальний осередок в Константинополі – спочатку у вигляді болгарської громади, а після утворення окремої Болгарської церкви (1870 р.) таким центром став екзархат. Це угруповання «внутрішніх» консерваторів також не було ідейно єдиним. Переважна більшість константинопольських діячів сподівалась завдяки співпраці з турецькою владою домогтися обмеженої автономії для Болгарії. Досягнення створення Болгарського екзархату вкорінило їх переконання в тому, що здобувши свою церковну незалежність мирними методами, болгарський народ з часом досягне і політичної. Інша група константинопольських діячів орієнтувались на західні держави, від яких значною мірою залежали майбутні перетворення. Існувала також і група туркофілів, які проявляли повну лояльність до султанської влади. В

середовищі еміграції такого роду ідеї висували «Добродійна дружина» або, як її ще називають, комітет «старих», та «Одеське болгарське настоятельство». «Старі» дотримувались традиційної тактики ретельного погодження своїх дій з російською дипломатією, утримуючись при цьому від цілеспрямованої підготовки збройного повстання. Однак питання про приналежність настоятельства до певної течії залишається відкритим, оскільки його діяльність носила досить різнобічний характер.

Загалом, необхідно відмітити, що представники консервативної течії не мали значного впливу на населення, не були політично активними, вичікуючи слушного моменту для здійснення своїх планів.

Етнополітичний конфлікт в Косово: сучасний стан та перспективи розвитку

Ірина Седляр

Донецький національний університет

В кінці ХХ ст. розпад низки соціалістичних держав Східної Європи призвів до різкого загострення протиріч, росту політичної нестабільності та конфліктності в різних регіонах колишнього соціалістичного табору. В першу чергу, це торкнулось тих країн та регіонів які мали полі етнічний склад населення та стали перехрестям геополітичних, економічних та інших інтересів різноманітних міжнародних факторів. Велику роль в цих конфліктах відіграє проблема національної самоідентифікації. Косовська криза виникла саме із такої проблеми. Крім того, її значно ускладнюють релігійні розходження, історичні образи, криза економічного розвитку, політична нестабільність та втручання ззовні.

Аналізуючи ситуацію в Косово варто виходити з того, що перед нами гостра, історично обумовлена криза у відносинах між двома народами. Для її вирішення не варто ставати ні на бік косовських албанців, ні на бік сербів. Так само не варто виступати а ргіогі ні за незалежність, ні проти такої. Головне завдання політиків, дипломатів, аналітиків – знайти методи пом'якшення міжетнічних протиріч та нормалізувати відносини між двома народами, уникнути перетворення Косово в конфліктогенний фактор загальноєвропейського та глобального масштабу.

Розібратись в витках конфлікту в Косово, неможливо якщо не знати історії питання. Але основною перепоною стає те, що обидві сторони намагаюся переглянути історичні факти таким чином щоб правда була на їх боці. Тому встановити реальний перебіг подій здається майже неможливим. Пік конфлікту прийшовся на 1998 р., коли протистояння стало військовим. Озброєний конфлікт перетворив на біженців більш ніж 300 тис. албанців та сербів. Натовський ультиматум змусив президента Югославії С. Мілошевіча почати мирні переговори. Але вже в 1999 р. почався новий спалах насильства. Спроби міжнародної дипломатії врегулювати конфлікт не мали успіху. Конфлікт став нерегульованим і перетворився на відкриту війну.

Протистояння в Косово вже з 1997 р. набуло міжнародного контексту. З одного боку, наявність цього конфлікту стало принагідним приводом для

США змінити політичну ситуацію в Сербії та домогтись повалення режиму Мілошевіча, а з іншого, одномірне висвітлення конфлікту в ЗМІ не змогло залишити байдужою громадськість в країнах Євросоюзу. В результаті до вирішення косовської проблеми було підключено Контактну групу в складі ООН, ОБСЄ, НАТО та керівництва європейських країн. Позиція Сербії була однозначною – Косово за будь яких обставин має бути визнано невід'ємною частиною країни. Таким чином, у вирішення косовського питання було втягнуто багато сил як в балканському регіоні так і за його межами. Однак довгі переговори не закінчились прийняттям конструктивного рішення.

17 лютого 2008 р. 109 із 120 депутатів косовського парламенту проголосували за прийняття Декларації про незалежність Косово. Проти незалежності Косово виступила Сербія, вважаючи край своєю провінцією.

На сьогоднішній день незалежність Косово визнали 50 країн. Серед яких США, Франція, Італія, Великобританія, більшість прикордонних країн та ін. Відмовляються визнавати Сербія, Росія, Китай, Індія, Пакистан, Іспанія. Україна до сьогодні щодо визнання Косово не визначилась.

Підсумовуючи, можна зробити декілька висновків щодо перспектив подальшого розвитку та вирішення конфлікту. По-перше, наявність на одній території таких різних за своєю культурною, конфесійною та історичною приналежністю етносів, до того ж обтяжених негативним досвідом взаємовідносин, породжує постійну дестабілізацію в регіоні та перманентний етнонаціональний конфлікт, який перетікає із латентних форм в відкриті та навпаки. По-друге, в сучасному світі, що глобалізується, ідеї націоналізму та етнічного сепаратизму отримують все більш агресивний характер, поширюючись на різні політико-географічні ареали. Становлячись, з одного боку, фактором що дестабілізує територіальну цілісність цілого ряду держав, а з іншого, показуючи що політичний устрій сучасного світу далеко не досконалий. На сучасному етапі світового розвитку людство зіткнулось з новим поколінням конфліктів. І, нарешті, по-третє, конфлікт в Косово знов оголив проблему протиріччя принципів міжнародного права. Де, з одного боку, нація (народ) має право прагнути до створення національної держави. А з іншого боку, – принцип територіальної цілісності держав, який забороняє будь-які посягання на розподіл території держави.

Житлове будівництво в середині 1950–1960 рр. на Донбасі

Єлизавета Селіщева

Донецький національний університет

Зміни в соціальній політиці СРСР почалися з середини 50-х років і були пов'язані з реформами, які проводив М. С. Хрущов. Серед найважливіших проблем було вирішення гострого житлово-комунального питання. У 1959 р. на одного мешканця в Україні доводилося в середньому 6,4м² житлової площі, причому в містах – лише 5,8 м² (люди ще мешкали в комуналках і бараках). У липні 1957 р. було прийнято постанову «Про розвиток житлового будівництва в СРСР». У ній отримала визнання концепція на

посімейне заселення квартир, збудованих за типовими проектами. В цей час прагнення надати кожній родині окрему квартиру стає державною політикою. Масове житлове будівництво розглядалося як зміцнення матеріально-технічної бази комунізму. Акцент був зроблений на індустріалізації житлового будівництва, його здешевленні. Основна ідея «житлової революції» – будівництво цілої серії будинків за єдиним типовим проектом, де стандартні конструктивні схеми дозволили б без особливих проблем моделювати кілька варіантів конкретного будинку зі стандартним внутрішнім плануванням зі скороченням допоміжних площ та служб до фізіологічного мінімуму. Передбачалося опустити стелі, ліквідувати комори, сміттєпроводити й ліфти як фактори подорожчання житла.

Ставилося завдання щодо принципової переорієнтації в житловому, цивільному й промисловому будівництві: спорудження будинків «без надмірностей», винятково по типових проектах, по індивідуальним – тільки в окремих випадках за згодою державних органів.

З 1959 по 1965 рр. у Донецькій області державою було побудовано житлових будинків загальною площею 12474 тис. м², робітникам та службовцям за рахунок власних коштів було побудовано житла загальною площею 6273 м² (в 1,7 разів більше, ніж за минулу п'ятирічку). Крім того, в 1955 р. в області було обладнано водопроводом 37,9 % житлової площі, каналізацією – 30 %, центральним опаленням – 28 %, понад 40 % житлових приміщень газифіковано.

Але в житловому будівництві все-таки пріоритет віддавався не якісним, а кількісним показникам. У травні 1958 р. Рада Міністрів України затвердив постанову: зменшення висоти приміщень до 2,5 метрів, проектувалися будинки для малосімейних і самотніх жителів. У невеликих і середніх містах дозволялося споруджувати 2-3-х поверхові житлові будинки, а в більших – до 5 поверхів. Та успіхи розвитку державної житлової сфери визначалися не за зростанням реальних показників забезпечення населення житлом, а за зниженням кількості індивідуального будівництва, в якому влада бачила джерело дрібнобуржуазного побуту. Прагнучи всіляко зменшити обсяги індивідуального будівництва, держава, наприклад, обмежувала надання населенню земельних ділянок.

Проте боротьба з «парадністю» і «прикрашенням», що були притаманні для будівництва за часів Й. В. Сталіна, привела до зниження комфортності житла, погіршила привабливість міст. Втім, масове будівництво цих будинків дозволило помітно знизити гостроту житлової проблеми, виселити велику кількість людей з підвалів, бараків й аварійних будинків.

США: пошуки стратегії у 90-ті рр. ХХ ст.

Іван Семеніст

Київський національний університет імені Т. Шевченка

Один із класиків теорії політичного реалізму – професор Гарвардського університету С. Хофман дуже вдало висловився щодо терміну «світ після

«холодної війни»»: «Ми живемо в зовсім безпрецедентному світі. Його якось дуже важко навіть позначити».

Дійсно, злам чітко структурованої біполярної системи призвів до хаосу в міжнародних відносинах, які, відверто кажучи, навіть не укладаються в жодні системи. Така аморфність, так би мовити, «транзитність» (перехідність) призвела до розладу всіх колишніх ясних уявлень про зовнішню політику кожного із центрів економічної та військово-політичної могутності. Не випадково, що ні в Москві, ні в Токіо, ні в Бонні, ні у Вашингтоні не могли чітко сформулювати даного етапу міжнародних відносин і, відповідно, виробити власну стратегію й тактику у світі.

Зовнішньополітичний курс адміністрації Клінтона викликав серйозну критику. Підставою для неї є аргумент, що у загальній формі висловлений Едвіном Фольнером: «Америка зараз має зовнішню політику настільки ж хаотичну, як хаотичний і сам світ».

В означений період у США існувало чимало підходів до оцінки міжнародної ситуації, а також і до самої зовнішньої політики США, що досить серйозно відрізнялися від офіційної лінії.

Таких напрямів загалом можна виділити три:

«Багатосторонній підхід». Акцентує на тому, що зовнішня політика США має базуватися на співробітництві зі своїми союзниками й іншими державами, а також на взаємодії з міжнародними організаціями. На теоретичному рівні даний підхід був обґрунтований У. Крістофером, Е. Лейком та П. Тарнофом. Прихильники «багатостороннього підходу» виходили з того, що стратегія США, з одного боку, має базуватися на колективістських принципах співробітництва, насамперед, зі своїми союзниками, а також із використанням міжнародних організацій, а з іншого боку, – вона повинна носити глобальний характер. Таким чином, в основі даного підходу лежить ідея залучення інших ресурсів для реалізації американських інтересів («доктрина Тарнофа»). Саме цієї стратегії дотримувалася адміністрація Клінтона.

«Вибірковий підхід». Теоретичну основу даного підходу заклав Дж. Шлесінджер (міністр оборони США в адміністрації Ніксона та Форда). На думку, Дж. Шлесінджера у проведенні зовнішньої політики США не повинні втручатися в справи, які не мають прямого відношення до національних інтересів США. Адепти даного напрямку переконані, що США мають різко скоротити зовнішньополітичну активність США й припинити нести «несправедливу відповідальність за інше людство».

«Гегемонізм». До цієї групи належали прихильники одноосібної американської гегемонії. Представники даного напрямку наполягали на активному залученні до міжнародних справ із акцентом на власну міць. Ця група пропонувала виходити, насамперед, із інтересів американської безпеки й американських цінностей, не переймаючись інтересами своїх союзників або партнерів. Головним виразником даного напрямку у 90-і рр. ХХ ст. був сенатор-республіканець Б. Доул, який у концентрованій формі виклав свою точку зору у програмній статті «Створюючи глобальне майбутнє Америки».

Наразі з огляду на час, що минув можна стверджувати, що у випадку зі США переміг «серединний шлях». Подібний розвиток ситуації викликаний

кількома чинниками. По-перше, стало очевидно, що незважаючи на свій наддержавний статус, США не мають змогу виконувати роль глобального директора, а тому виникло природне бажання перенести частину тягаря на своїх союзників. По-друге, в США в 90-і рр. спостерігалися економічні труднощі, наслідком якого стало скорочення можливості впливу на стратегічну ситуацію в світі.

Становлення російсько-латиноамериканського співробітництва у 1992–1999 рр.

*Семенов Дмитро
Донецький національний університет*

Становлення російсько-латиноамериканського співробітництва у 1990-х рр. є актуальною науковою проблемою. По-перше, дана проблема практично не розроблена у вітчизняній історичній науці. По-друге, вона важлива для розуміння тих складних глобальних процесів, що розпочалися після кардинальної трансформації системи міжнародних відносин у зв'язку із закінченням «холодної війни» і продовжуються сьогодні.

І Росію, і країни Латинської Америки поєднує між собою необхідність пошуку свого місця в умовах багатополосного світу: міжнародне визнання, налагодження військово-політичного та торгово-економічного співробітництва при врахуванні регіональних, культурно-цивілізаційних особливостей історичного розвитку. Латинська Америка в роки «холодної війни» була однією з арен американсько-радянського протистояння і, таким чином, користувалась увагою обох наддержав, проте з припиненням конфронтації цей інтерес «охолов». Перед країнами регіону постала задача пошуку шляху розвитку, який би задовольняв їх потреби. Російська Федерація, правонаступниця збанкрутілого СРСР, також опинилась перед необхідністю докорінних структурних змін, зокрема формування нової зовнішньополітичної доктрини. В цьому сенсі обидві сторони починали все з «чистого листа». Спільною виявилась і проблема цивілізаційної самоідентифікації: і Росія, і Латинська Америка, незважаючи на історично тісний взаємозв'язок із країнами традиційного Заходу, мусили враховувати регіональні особливості при інтеграції до панзахідного світу. Проте цей досвід виявиться корисним і для нашої держави, яка сьогодні також шукає своє місце в системі міжнародних відносин.

Помітна активізація всестороннього російсько-латиноамериканського співробітництва у 2000-і рр., закріплення його в якості пріоритетних Концепцією зовнішньої політики Російської Федерації від 12 липня 2008 р. має під собою фундамент, закладений саме в 1990-і рр. Спочатку воно носило суперечливий характер. Проголошення курсу на «стратегічне партнерство» із США, «вихід з Куби» інтерпретувалися в регіоні як втрата інтересу Росії до Латинської Америки. Внутрішні складнощі та географічна віддаленість регіонів позначилися на динаміці торгового та політичного співробітництва. Проте спільні проблеми надали нове життя партнерству. І Росія, і латиноамериканські країни в геостратегічному плані опинилися поза

трьома основними полюсами економічного розвитку – північноамериканського, тихоокеанського і західноєвропейського. Загроза перетворення на периферійні регіони світу спонукала до налагодження власних, альтернативних контактів. Слід додати спільну незацікавленість в однополюсній системі міжнародних відносин і прагнення звільнитися від гегемоністських устремлінь в політиці Сполучених Штатів. Це автоматично перетворювало Росію і країни Латинської Америки на геополітичних союзників.

Виявилася, але недостатньо реалізувалася на практиці, взаємодоповнюваність економік Росії і провідних держав Латинської Америки. В 1990-і рр. російський експорт в регіоні зростав найдинамічніше (в середньому на 30 % щорічно). З'являються і нові перспективні форми співпраці на багатосторонній основі. З 1992 р. Росія отримала статус постійного спостерігача в ОАД. Наприкінці 1990-х років намітилось перспективне російсько-бразильське співробітництво в аерокосмічній галузі. Проте саме внутрішні складнощі стали на заваді більш широкому торговому співробітництву (ситуація якісно змінилась вже в 2000-і роки).

В цілому друга половина 1990-х рр. Відзначилась активізацією російсько-латиноамериканських зв'язків, розширенням сфер співпраці і пошуком нових форм партнерства. Перспективність цього регіону для російських інтересів все більше стала визначатися його зростаючою роллю в світовій політиці і економіці, прагненням за рахунок міжрегіональних зв'язків укріпити свій авторитет в світовій спільноті, отримати додаткові джерела внутрішнього розвитку. Аналогічні завдання стояли й перед країнами Латинської Америки.

Декларация Объединенных Наций и создание ООН

*Марина Сергеева
Донецький національний університет*

Важным шагом на пути расширения и укрепления антигитлеровской коалиции было подписание 1 января 1942 г. Декларации Объединенных Наций. Этот документ был создан на конференции глав правительств США и Великобритании, которая проходила с 22 декабря 1941 г. – 14 января 1942 г. в Вашингтоне.

Принятая во время ухудшения стратегической ситуации для союзников, Декларация содержала основные принципы ведения войны с агрессорами и сотрудничество между союзниками, которые назвали себя Объединенными Нациями. С принятием Декларации Объединенных Наций завершилось организационное оформление антигитлеровской коалиции.

В начале этого документа идет перечисление государств, которые подготовили Декларацию. На первом месте отмечены США, Великобритания, СССР и Китай как основа антигитлеровской коалиции. В то время как остальные авторы декларации размещены в алфавитном порядке в соответствии с их английскими наименованиями. Таким образом, подчеркивалась их значимость в войне, независимо от того смогли они

сохранить независимость или же были к моменту подписания документа уже оккупированными войсками противника.

На конференции в Думбартон-Оксе (1944 г.) вопрос о том, какие государства должны стать членами-учредителями ООН, разрешить не удалось. Только решениями Ялтинской конференции было определено, какие государства должны быть приглашены на созываемую в Сан-Франциско 25 апреля 1945 г. конференцию по созданию международной организации. Было решено пригласить соавторов Декларации, а также государства, которые присоединились к ней уже после ее опубликования, и наконец, государства, которые присоединятся к ней в будущем, но не позднее 1 марта 1945 г.

Итак, связь Декларации с ООН не ограничивается только общим названием. К Декларации можно было присоединиться, и не объявляя войны ни одному из врагов Объединенных Наций, а лишь оказывая экономическую помощь в борьбе. Однако Исландия присоединилась к Декларации, но войны не объявила, не была приглашена на конференцию в Сан-Франциско. Следует констатировать, что участие в конференции в Сан-Франциско основывалось на требовании объявления войны государствами, присоединившимися к Декларации, хотя оно и не имело практического значения, а сам акт объявления войны не выходил за рамки политической демонстрации.

Статья 3 Устава ООН сообщает, что «первоначальными членами ООН являются государства, которые, приняв участие в конференции в Сан-Франциско или ранее подписав Декларацию, подписали и ратифицировали настоящий Устав...». Такой правовой статус получила немногочисленная группа государств.

Подписание Декларации предопределило не только принадлежность к антигитлеровской коалиции, но и в результате решений позднейших конференций – членство в ООН. Таким образом, возникла тесная связь между Декларацией, опубликованной в тяжелый период войны, и послевоенной организацией, имевшей задачей поддержание мира и безопасности.

Образ женщины в СМИ Украины (1996–2000 гг.)

Светлана Смаглюк

Донецкий Национальный Университет

Женщины и СМИ – эта тема рождает споры и в России, и в Беларуси, и в США. Но эта тема не нова для мировой общественности. Интерес к ней стабилен и подтверждается рядом всемирно значимых конференций, которые прошли под эгидой ООН, ЮНЕСКО и других международных общественных организаций, на которых так или иначе затрагивалась данная проблема.

В современном обществе СМИ стали частью системы социализации подрастающего поколения и взрослых; играют важнейшую роль в формировании общественного мнения, оценок людей, событий и задают

массам некие стандарты жизни и сознания. Именно поэтому и возникает проблема социальной ответственности СМИ, особенно в том, что касается соблюдения прав человека. К сожалению, отечественные СМИ нередко игнорируют этот аспект своей деятельности, вольно или невольно злоупотребляя принципом свободы слова, особенно в отношении прав женщин.

Материалы о женщинах подаются, как правило, в определенной модальности (категория, определяющая отношение к действительности). То есть создается некая гипотетическая картина, а не образ реальной женщины с её радостями и печалью, проблемами и заботами.

Таким образом, я пришла к выводу, что в различных обществах мужские и женские роли могут быть разными, но во всех действует одно правило: то, что считается мужским, маркируется обществом как приоритетное и доминирующее; всё, что считается женским, признаётся вторичным подчинённым. Представители «сильного пола» никогда не упрекаются в том, что они сделали что-то плохо, только потому, что они мужчины. Так была обнаружена одна из особенностей гендерных ролей и отношений – она констатирует доминирование в обществе маскулинного и подавление феминного. Гендер, таким образом, оказывается одним из базовых принципов социальной стратификации.

И напоследок, в своей работе я не собираюсь никого убеждать в правомерности принципа равноправия женщин и мужчин во всех сферах жизни. Предлагаю принимать его как рабочий момент – в полном соответствии с Конституцией и целым рядом международных документов по правам человека.

Особливості інтеграції Чехії до НАТО (1989–1999 рр.)

Тетяна Смолінська

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

У Вашингтонському Договорі, підписаному 4 квітня 1949 р., зокрема в статті 10, дванадцять країн-учасниць НАТО офіційно задекларували те, що Північноатлантичний альянс – організація, відкрита для членства будь-якої європейської держави, що здатна посилювати принципи цього Договору та сприяти безпеці в Північноатлантичному просторі.

У січні 1994 р. на Брюссельському саміті члени Альянсу підтвердили відкритість НАТО для членства інших європейських держав, які спроможні втілювати у життя принципи Вашингтонського договору і робити свій внесок у безпеку євроатлантичного регіону. Керівництво Альянсу сподівалося вітати нових членів, оскільки з огляду на політичні події та розвиток ситуації у сфері безпеки в Європі, вони вбачали в цьому складову частину загальноєвропейського еволюційного процесу. Після того, як у грудні 1994 року міністри закордонних справ країн-учасниць прийняли відповідне рішення, протягом 1995 р. союзники вивчали усі «навіщо» та «як» майбутнього вступу нових членів. У результаті, було оприлюднено «Дослідження з питань розширення НАТО», яке у вересні 1995 р. було

передане зацікавленим країнам-партнерам і надруковане. Викладені у «Дослідженні» принципи були і зараз залишаються підґрунтям відкритого підходу НАТО до запрошення нових членів. Відповідаючи на запитання «навіщо проводити розширення НАТО», дослідники дійшли висновку, що після закінчення «холодної війни» та зникнення Організації Варшавського договору з'явилася як необхідність, так і унікальна можливість поліпшити безпеку в цілому євроатлантичному регіоні. Своє бачення даного процесу мали і потенційні країни-кандидатки на вступ. Зокрема політичне керівництво Польщі, Чехії та Угорщини, за словами президента Чеської Республіки Вацлава Гавела, вбачало в організації гаранта внутрішньої стабільності демократичної Європи, громадянських прав, верховенства права та демократії, а також інструмент протидії будь-якому тероризму. Гавел говорив про необхідність трансформації НАТО таким чином, щоб Альянс поступово охопив всі європейські держави, які впроваджуватимуть демократичні принципи у власних країнах. Демократизацію та лібералізацію політик впроваджував і у своїй країні, запозичуючи досвід провідних європейських держав. Звичайно, цей процес відбувався не без труднощів, але важливо зазначити, що як демократичні перевтілення так і реформи, пов'язані з інтеграцією Чехії до НАТО одразу охопили практично всі сфери життя суспільства.

Так, програмні документи провідних політичних партій Чеської Республіки – як тих, що входили до урядової коаліції (Чеська соціал-демократична партія (ЧСДП), Християнсько-демократична унія - Чехословацька народна партія (ХДУ-ЧНП), Унія свободи – Демократична унія (УС-ДЕУ), так і Громадянської демократичної партії (ГДП) в період приєднання країни до євроатлантичних структур містили положення, спрямовані на інтеграцію з НАТО. Комуністична партія Чехії та Моравії, яка є впливовим суб'єктом політичного життя і користується підтримкою значної частини населення країни, традиційно дотримувалась і продовжує висловлювати негативну оцінку членства Чеської Республіки в НАТО.

Головними аргументами, що використовувались у процесі досягнення суспільної згоди стосовно членства в НАТО, були наступні: членство в Альянсі принципово змінить місце Чеської Республіки у системі європейської та євроатлантичної безпеки через демократичний механізм прийняття рішень в рамках НАТО. Чехія разом з провідними європейськими державами та США стане причетною до формування світової політики безпеки. Окрім того, наголошувалося на отриманні найвищих гарантій мирного розвитку, порівняно з тими, які країна мала до вступу до НАТО. Чеські «свюкрати» стверджували, що суттєво поліпшиться рівень та активність двосторонніх відносин Чеської Республіки (ЧР) з іншими державами; збройні сили ЧР отримають нові стимули до подальшого якісного розвитку, оборонна промисловість країни одержить можливість брати участь у спільних комерційних проектах НАТО.

У декларації уряду Чеської Республіки, прийнятій у липні 1996 р., зазначалося, що одним з пріоритетів чеського уряду є гарантування зовнішньої безпеки держави, яка включала необхідні для оборони міри і засоби. Уряд Чеської Республіки усвідомлює той факт, що основою оборони є її надійність; окрім цього, урядом було чітко визначене прагнення

захищати національні інтереси країни. В декларації стверджується, що оборона країни не є проблемою лише збройних сил, але й усього суспільства в цілому «і кожного громадянина окремо. Тому уряд зосередився на схвалені відповідної стратегічної, концептуальної і законодавчої структури, необхідної для подальшого розвитку системи оборони».

У Чехії розуміли, що для розвитку цієї системи необхідно спрямувати її оборонну стратегію у напрямку повної інтеграції до НАТО і ЄС. Те, що Прага висловлює прихильність демократичним цінностям і заявляє про своє бажання, як країна - член НАТО розділити відповідальність за збереження і захист цих цінностей, також має значення в контексті гарантування максимальної безпеки держави. Виконуючи свої зобов'язання, уряд ЧР в 1997 р. схвалив такі концептуальні документи в галузі оборони і безпеки, як «Національна оборонна стратегія» і «Конституційний закон про безпеку республіки». Проект «Концепції розбудови армії Чеської республіки та повітряних сил до 2005 року», уряд взяв до відома і доручив міністерству оборони доопрацювати його у зв'язку з тим, що в ньому не було графіка здійснення конкретних кроків, які планувалося провести в ході реорганізації та фінансового обґрунтування запланованих заходів.

Терміновість прийняття концептуальних документів, які стосуються саме оборони країни, була викликана активізацією діяльності ЧР перед самітом НАТО в Мадриді: так, голова парламентського комітету з питань оборони і безпеки П. Нечас наголосив, що питання «про армію і національну оборону не були раніше пріоритетними, тому що нагальнішими були проблеми трансформації економіки».

Слід відзначити, що уряд ЧР, активно і послідовно продовжував проводити політику на зближення з НАТО. І ця політика не стосувалася лише програмних документів провідних політичних сил чи урядової стратегії в галузі оборони. У політиці на зближення Чеської Республіки з НАТО можна виділити два напрями, які уряд намагався втілювати в життя паралельно, як у внутрішній, так і в зовнішній сферах. Внутрішньополітичний напрям, передусім, включав: формування юридично-правової бази, яка б дала змогу повноцінно функціонувати Чехії та її збройним силам в рамках Альянсу й інших європейських організацій в галузі безпеки; підготовка збройних сил, зокрема досягнення їх сумісності з Альянсом шляхом прийняття і пристосування до стандартів НАТО, реорганізації їх структури, модернізації озброєння і військової техніки за натівським зразком тощо; проведення загальнодержавної пропагандистської кампанії, спрямованої на формування громадської думки, яка б підтримувала вступ до НАТО, створення позитивного іміджу країни на заході. Зусилля не були марними. В лютому 1997 р. голова уряду ЧР В. Клаус перебував у Канаді, де отримав запевнення в однозначній підтримці при вступі Чехії до НАТО.

Звичайною практикою в контексті інтеграції Чехії до Альянсу стали чисельні візити керівництва НАТО до Праги. За 1997 р. Чехію відвідали заступник головнокомандувача збройними силами НАТО в Європі генерал Д. Маккензі, начальник генерального штабу командування збройних сил НАТО в Європі генерал Т. Карстен, командувач Військово-повітряних сил НАТО в Центральній Європі генерал М. Ріан, заступник генерального

секретаря НАТО з питань оборонного планування А. Крег, представник штаб-квартири НАТО Ф. Кірікас.

Активно обговорювалися питання розширення НАТО і під час візитів до Чеської Республіки міністра закордонних справ Франції Х. де Шартетта, представників американської адміністрації, багатьох парламентських організацій. Міністр оборони ЧР М. Виборни відвідав Великобританію та Бельгію, де питанням вступу Чехії в НАТО приділялася першочергова увага. Активна участь ЧР у миротворчій діяльності, зокрема в місіях в Боснії і Герцеговині, також сприяла вступу країни в НАТО вже в першій хвилі.

Однак існували і реальні перешкоди на шляху інтеграції країни до Альянсу. Серед головних проблем найчастіше називалися відсутність так званого «кризового менеджменту», який мав би координувати діяльність армії, транспорту і поліції в умовах ядерної катастрофи, технічну невідповідність армійських структур управління (відсутність комп'ютерних інформаційних систем), низький рівень зв'язку та керівних структур, відсутність скоординованої політики у військово-промисловому комплексі та недостатній рівень вивчення англійської мови у військових навчальних закладах, кризовий стан авіації та протиповітряної оборони тощо. Не менш серйозна проблема, однак, полягала в падінні підтримки громадськістю Чеської Республіки вступу країни до НАТО. Згідно з результатами дослідження американського агентства ЮСІА, в 1996 р. громадська підтримка приєднання до НАТО в Чехії значно відставала від аналогічних показників в Угорщині, Польщі і навіть в Румунії. Вагомим показником в цьому опитуванні стало те, що лише кожний 15-й громадянин Чехії погодився б із збільшенням бюджету армії за рахунок видатків на охорону здоров'я та освіту. Проте вже через рік завдяки розумній та виваженій інформаційно-роз'яснювальній кампанії з боку як урядових структур, так і громадських організацій цю цифру вдалося значно скоротити.

На Мадридському саміті в липні 1997 р. керівники НАТО запропонували Чеській Республіці, Угорщині та Польщі розпочати переговори про приєднання до Альянсу, виконуючи таким чином свою обіцянку приймати до складу членів НАТО ті країни, які здатні й охоче готові сприяти цілям, визначеним у Вашингтонському Договорі. Ці переговори щодо вступу до НАТО призвели до підписання та ратифікації протоколів про приєднання. Офіційне прийняття до Альянсу трьох нових країн-членів відбулося 12 березня 1999 р. Хочеться відзначити також і те, що упродовж всього цього процесу зацікавлені країни-партнери отримували корисні практичні поради та зворотній зв'язок, що допомагало їм у підготовці до набуття членства. Вашингтонський саміт у квітні 1999 року став саме цією подією, де з'явилась принагідна можливість відгукнутися на бажання Чехії, Угорщини та Польщі вступити до Альянсу. НАТО зуміло скористатися всім тим досвідом, якого вдалося набути не лише під час засідань у рамках інтенсивного діалогу впродовж трьох років, але й завдяки інтегруванню трьох нових членів до Альянсу. В результаті з'явився План дій для вступу до складу членів НАТО, в якому передбачені механізми оцінки та зворотного зв'язку стосовно тих країн-партнерів, що прагнуть вступити до НАТО і зараз.

Отже, головними рушіями інтеграції Чеської Республіки до НАТО були: урядова політика в сфері безпеки та оборони, спрямована на приведення військово-промислового комплексу Чеської Республіки до стандартів Північноатлантичного Альянсу;

значний інтерес до даного питання з боку урядових та неурядових політичних сил, громадських об'єднань та організацій. Програмні документи практично всіх політичних партій напередодні вступу Чехії до НАТО включали питання про інтеграцію;

внутрішньополітична лінія держави, спрямована на формування юридично-правової бази, яка б дала змогу повноцінно функціонувати чеській нормативно-правовій системі та в рамках Альянсу;

широкомасштабна інформаційно-роз'яснювальна кампанія в чеському суспільстві, яка мала на меті пояснити середньостатистичному жителю Чехії цілі та завдання НАТО, політику організації в галузі безпеки та оборони а також переваги членства Чехії в організації.

Українська політична еліта, причетна до формування зовнішньополітичного курсу країни, повинна винести з чеського досвіду інтеграції до НАТО відповідні висновки і застосувати його найвдаліші аспекти інтеграції на практиці в нашій державі.

Останні роки життя Леся Курбаса

Соколкова Наталія

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

В історії культури кожного народу існує кілька видатних осіб, на які так чи інакше зорієнтовано весь культурологічний простір. Вони або найповніше відбивають потреби й проблеми свого часу, або випереджають його. Для української історії ХХ століття такою постаттю є Леся Курбас – режисер, актор, театральний діяч, представник українського модерну, що у повній мірі розділив трагічну долю свого покоління

Доля Курбаса унікальна навіть в аспекті окремої доби. Унікальним є і вплив його постаті на майбутнє. Ім'я Леся Курбаса співвідноситься з трьома етапами українського відродження: розстріляного на початку 30-х, частково реабілітованого під час «відлиги» 60-х, відтвореного у нових вимірах наприкінці 80-х – у 90-ті рр. ХХ століття. На кожному з цих етапів особистість і творчість Курбаса входила у контекст часу, зіставлялася з нагальними потребами суспільства. Такого роду процеси закономірні для кожного соціуму.

Незважаючи на великий успіх Курбаса у мистецькій сфері, фінал його життя був дійсно трагічний. Його театральна діяльність, особливо в останнє десятиріччя, була під контролем партійного керівництва. Це пояснюється тим, що прагнення Курбаса створити новий театр, який би мав національний сценічний характер, було сприйнято як націоналістичну діяльність та терористичну загрозу уряду. Доля реформаторів та їх реформ дуже часто складається драматично. Історія українського театру ХХ ст. наповнена боротьбою, трагічними поворотами та зламаними долями багатьох людей,

та саме в Лесі Курбасі вона здобула свого майстра. Навіть якщо його зусилля та праця були частково знищені, культура, принципи та досвід Курбаса були наслідувані його учнями.

Останні роки життя цієї людини та обставини його смерті протягом десятиліть приховувалися різними державними службами СРСР, такими як НКО, НКВД та КДБ. На даний момент багато документів по слідчій справі Курбаса введено до наукового обігу, йде розробка загальної проблеми політичних репресій 1937-1938 рр. – тобто багато «білих плям» прояснюється. Але є ще багато невідомих та нерозроблених матеріалів, які потребують наукового дослідження. Саме тому до розгляду було обрано кінцевий етап життєвого шляху видатного українського митця Л. С. Курбаса.

Продовольче забезпечення дитячих будинків Донбасу у 1943–1950 рр.

Марія Соловей

Донецький національний університет

Після звільнення Донбасу від фашистської окупації перед місцевими органами влади постало завдання відновити мережу дитячих будинків та забезпечити вихованців усім необхідним, перш за все – харчуванням. Однак у роки війни з продовольчим забезпеченням дитячих установ виникало чимало складнощів, тому дитячі установи одержували продукти з великими перебоями та у дуже обмеженій кількості. Відзначалися випадки затримки постачань продовольства на півтора-два місяці, заміни висококалорійних продуктів на низькокалорійні. Це зовсім не забезпечувало навіть мінімальні потреби дітей.

Певну роль у поліпшенні постачання дитбудинків відіграли продовольчі подарунки, отримані з братніх республік. Їх направляли у звільнені від окупантів області із Середньої Азії та зі східних областей країни, а також від військових частин. Наприклад, частини Червоної Армії, що знаходились в Ірані, надіслали сиротам Сталінської області 3550 кг шоколаду, 4500 кг печива, 30 т. рису і т. д. Дитячим будинкам також передавали продовольство, отримане як репарації.

Крім того, громадські організації виявили ініціативу й оголосили про надання допомоги сиротам. Першими збирати продукти для дитячих будинків почали комсомольці. У Ворошиловградській області райкому комсомолу приступили до збору продовольства з березня 1943 р. Під кінець року ними було передано в дитячі будинки 30 т овочів, 250 кг меду, 275 кг м'яса і таке інше. До вирішення проблем матеріального постачання дитбудинків місцева влада також залучила трудові колективи. Звичайною стала практика прикріплення колгоспів у порядку шефства до певних дитячих будинків.

Для поліпшення забезпечення дитбудинків харчами вирішено було організувати при них підсобні господарства. Передбачалося, що за рахунок їх продукції вихованці дитбудинків зможуть частково покривати потреби в

овочах, фруктах, м'ясі та молоці. До початку посівної кампанії 1944 р. дитячі будинки Донбасу вже мали 986 га землі, утримували худобу.

Закінчення війни породило великі очікування змін на краще. До середини 1945 р. вдалося налагодити нормальне і стабільне продовольче постачання сирітських установ. У січні 1946 р. були навіть збільшені норми забезпечення продуктами. Відтепер кожному вихованцю дитбудинку на місяць відводилося 2 кг крупи або макаронів, 15 кг картоплі та овочів, 750 г цукру. Добове споживання хліба склало 500 г.

Однак незабаром дитячі будинки регіону знову зіткнулися з великими проблемами. Посуха і неврожай 1946 р. стали причиною поновлення перебоїв у постачанні дитбудинків продуктами харчування. Довелося навіть урізати денну норму споживання хліба. Причому стабільно за картками діти отримували 300 г, а ще 150 г. слід було видавати додатково з фондів міськрайторгвідділів, однак наявними ці фонди були не завжди.

Лише наприкінці 1947 р. відновилося повне і своєчасне задоволення продовольчих замовлень дитбудинків. З 1 червня 1949 р. була збільшена середня добова витрата на харчування одного вихованця до 10 карб. 60 коп. (з 5 карб. 60 коп. У 1947 р.). Крім того, були встановлені нові, більш високі норми харчування дітей у дитбудинках. Ще раз вони були переглянуті у 1952 р. Це стало наслідком дозволу іноді залишати вихованців у дитячих будинках до 16 років для закінчення 7 класів. Тому міністерство освіти збільшило добову норму хліба на 150 г – по 75 г житнього та пшеничного.

Після подолання наслідків посухи чимало дитячих будинків, крім централізованого постачання, знову стали одержувати продукти зі своїх підсобних господарств. На 1 січня 1948 р. зі 100 дитбудинків Сталінської області такі господарства були в 50. У цілому, зі 100 дитбудинків Сталінської області в грудні 1950 р. про погане постачання повідомляли всього 10. У 1951 р. усі дитячі будинки області продуктами харчування забезпечені добре. Таким чином, можна констатувати, що з початку 50-х років питання про продовольче постачання дитбудинків було вирішене.

К вопросу о византийском термине мирэпс (о myrepsos)

Екатерина Сорочан

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Благовония, парфюмерия, лекарства и красители представляли собой особую группу ромейской торговли, наиболее динамичного элемента и общества, и экономики Византийской империи, охватывавшую не только территории Европы, но и Азию с Африкой. Наиболее показателен перечень того, что наряду с красителями называла Книга Эпарха, перечень, подробно изученный целым рядом исследователей, особенно Иоганном Кодером, внесшим, кажется, все возможные на настоящий момент уточнения (Das Eparchenbuch Leons des Weisen / Einführung, Edition, Übersetzung und Indizes v. J. Koder. – Wien, 1991; Koder J. Die Drogisten und ihre Waren im Eparchenbuch (EB 10. 1) // Византия и средневековый Крым (Античная древность и средние века. – Вып. 26). – Барнаул, 1992. S. 222-232). Тем не

менее значение термина мирэпс остается не совсем ясным и порождает расхождение во мнениях среди византинистов, как это видно на примере даже такого образцового издания как Oxford Dictionary of Byzantium. Так, утверждать, что мирэпсы были не только изготовителями «мира» (myron), как это делает И. Кодер, стремящийся «поправить» М. Я. Сюзюмова, вряд ли стоит, поскольку уточнение не относится к адресату. М. Я. Сюзюмов действительно называл мирэпсов мироварами, но пояснял в своем комментарии к Книге Эпарха, что «мировары» были «торговцами благовониями, то есть парфюмеры, и что очень важно для того времени, всевозможными пряностями, красителями и некоторыми лекарственными веществами», и далее еще раз подчеркивал, что «мировары обслуживали и косметику, и медицину, и гастрономию» (Византийская книга Эпарха: Вступ. ст., пер., коммент. М. Я. Сюзюмова. – М., 1962. – С. 202, 203). К этому можно лишь добавить – и потребности культа. «Варка «мира» (смеси оливкового масла с различными душистыми веществами) была для мироваров второстепенным занятием». Следовательно, употребление термина «мировар» по отношению к мирэпсам должно пониматься условно, а не буквально, как это считает И. Кодер, и ревизировать его нет необходимости.

Діяльність П. П. Любченка на посаді голови правління Спілки сільськогосподарської кооперації УСРР

Оксана Ставнюк

Київський національний університет імені Т. Шевченка

Панас Петрович Любченко три роки очолював дуже складну ланку більшовицької влади в Україні – сільську кооперацію або «Сільський господар», з жовтня 1922 р. по січень 1926 р.

Двадцять років – особливий період для селянської кооперації, зумовлений суперечливими політичними та економічними обставинами, які постали з більшовицької доктрини суспільного розвитку. На цій посаді П. П. Любченко мав конкретні успіхи та набував досвіду господарського керівника республіканського масштабу. Перед сільською кооперацією стояли складні завдання: сприяти відбудові сільського господарства і його розвитку, постачати кооперативним товариствам насіння, реманент та добрива, організувати збут сільськогосподарської продукції, відновити та розвивати кооперативні промисли, сприяти розвитку тваринництва і впровадженню технічних культур, підготувати селянство до суцільного виробничого кооперування і створення колективних господарств. На початку 1923 р. в Україні налічувалось 3784 сільськогосподарських кооперативи, які охоплювали понад 500 тисяч селянських господарств.

Перед «Сільським господарем» було поставлено завдання провести насамперед диференціацію первинних товариств, що було закінчено до кінця 1925 р. Товариства були зобов'язані припинити торгівлю предметами загального споживання і зайнятися продажем товарів, що поліпшують сільськогосподарське виробництво. Було визначено, що основними

формами сільськогосподарської кооперації в Україні повинні бути: кредитна з додатковими постачальницькими функціями і спеціалізована. Було збільшено сільськогосподарський кредит. П. П. Любченко стежив за тим, щоб сільськогосподарські кредитні товариства обслуговували головним чином слабкі селянські господарства.

Правління «Сільського господаря» провело значну роботу по збільшенню товарообігу кооперативних товариств. В результаті з 1922/23 р. по 1924/25 р. їх загальний товарообіг зріс у 12 разів. П. П. Любченко вжив заходів до організації збуту сільського господарства. Він спрямував діяльність «Сільського господаря» на розширення збутових операцій. Найбільшого зростання збут досяг по технічних культурах.

В жовтні 1925 р. П. П. Любченко їздив у складі радянської делегації, яка налічувала 11 чоловік, у Париж на пленум Центрального міжнародного кооперативного об'єднання, на який прибуло 40 делегатів від кооперативних організацій 12 країн. Тоді радянська делегація зуміла не допустити прийняття резолюції про скорочення представництва від РСРП з 14 до 7 мандатів.

Якщо до 1923 р. в УСРР було 3 784 сільгоспкооперативів, то в 1925 р. їх уже налічувалось більше 5,5 тисяч і 2 924 кооперативи з цього переліку були спеціалізованими. Товарообіг сільської кооперації республіки збільшився за цей період у 12 разів. Сільгоспкооперація мала у своєму розпорядженні в 1925 р. більше 2 тисяч підприємств, понад 800 млинів, круподерень, велику кількість різноманітних заводів та підприємств. На початок 1926 р. сільгоспкооперацією в Україні було охоплено 1 386 тисяч селянських господарств, або 28,4 % від їхньої загальної кількості. Усе це стало можливим завдяки тому, що П. П. Любченко і його помічники в Харкові та на місцях розробили і послідовно реалізовували програму розвитку кооперації, її кредитування, технічного обладнання і забезпечення.

П. П. Любченко домагався додаткових асигнувань та нових кадрів спеціалістів. Було вжито заходів по організації спеціальних кооперативних центрів. Приділялась особлива увага розвитку машинно-тракторних, меліоративних, тваринницьких та інших спеціалізованих товариств.

Таким чином, будучи на посаді голови сільської кооперації, Панас Петрович Любченко брав участь у реорганізації кооперативної системи, вплинув на збільшення кооперативних показників товарообміну, розробив програму розвитку кооперації та забезпечення її кредитуванням і технічним обладнанням.

Лудологічні аспекти сучасності: комп'ютерна гра як невід'ємне явище культури останніх десятиліть

Анна Старкова

Харківська державна академія культури

Ігрові програми для персонального комп'ютера, ігрові приставки до телевізора, ігри для мобільних телефонів і інших консолей усе впевненіше входять в наш побут. Загальна кількість комп'ютерних ігор, створених і на

комерційній основі поширюваних зарубіжними і вітчизняними фірмами, вже обчислюється сотнями тисяч назв.

Особливістю переважної більшості ігор, вигаданих людством, була необхідність в партнерах. Метою переважної більшості ігор було досягнення переваги над супротивником або сумісне рішення складної задачі. Ігри, які не вимагають партнерів і супротивників, були нечисленні і завжди стояли осібно (наприклад, паззли, кросворди). Такі ігри позбавлені змагальності і майже не викликали азарту у того, хто грає. Проте для ігор, в яких необхідний партнер, притаманне природне обмеження: грати можна тільки тоді, коли збирається мінімально необхідна група охочих.

Поява комп'ютерних ігор провела катастрофічні зміни. Пропала необхідність в живих партнерах, але ігри не втратили своїх змагальності і азартності. Це відбувається завдяки ілюзії присутності супротивника (або партнера). Така зміна викликала масу хвилювань в суспільстві. Психологи заговорили про «залежність» від комп'ютерних ігор, батьки почали замислюватися про доцільність і межі часу, припустимого для ігор дітей, а фірми-виробники виробляють все більш привабливі іграшки.

Можливо, така «експансія» не вдалася б віртуальним іграм, коли б не комп'ютер. Ще на рубежі 80-90-х рр. ХХ ст. дослідники визнавали, що процес комп'ютеризації встиг охопити всі області діяльності людини – від виробництва до розваг. Ледве виникнувши, комп'ютер відразу ж відмовився бути тільки явищем цивілізації, сфери засобів і знарядь. Він негайно почав «тиснути» і на сферу сенсів, спрямувань і цінностей – культуру. Він зруйнував колишнє середовище людини, наочне і інформаційне. З його появою те, що колись було «прикордонною зоною» між людиною і світом, яку охороняла техніка, почало нестримно розростатися. Так виникла «віртуальна реальність».

Поки віртуальність використовувалася переважно для створення тренажерів, що імітували керування літаком або автомобілем, їй залишалося лише якнайточніше відтворювати відповідні ситуації «об'єктивної реальності». Гра ж змусила комп'ютер поставляти все більш досконалі засоби для створення «віртуальних» світів, де людина може тут і зараз впливати на події.

Ніщо раніше не піддавало таким випробуванням ні самість людини, ні звичні засоби її розуміння. Дійшовши такого висновку, багато дослідників застерігають проти розчинення користувача в «кіберпросторі», перетворення світу «інформаційного суспільства» на «тотальну симуляцію». Підстави для цього є. Але все це більше схоже на середньовічний страх перед технічними нововведеннями. Техніка дійсно кожного разу ставить людину перед необхідністю перегляду самого себе і своїх стосунків зі світом. Технології віртуальної реальності, об'єднавшись з таким «несерйозним» заняттям, як гра, виявилися стимулом до того, щоб продумати глибокі філософські питання, пов'язані з долею суб'єкта в сучасній культурі.

Таким чином, завдяки грі комп'ютерна техніка встала на той шлях, який до цього часу проходили лише мистецтва: від наслідування реальності – мімесіса – до створення власних, суверенних, світів – деміургії.

Світ електронних обчислювальних машин дозволив людству значно спростити і поліпшити своє життя. В середині ХХ ст. здавалося, ще трохи, і всі рішення ухвалюватиме щось інше, спеціально запрограмоване, а усюди наступить світле майбутнє. До кінця другого тисячоліття, не дивлячись на скажені темпи розвитку технологій, ілюзії розвіялися.

Проте справа була зроблена: ніби як би мимохідь виник новий тип людини – homo virtualis або homo kyberneticus – що віддає перевагу свої моральні потреби задовольняти у віртуальній реальності і завдяки ній.

Славянский Бальнеологический курорт: история основания и становления (XIX – начало XX века)

Инна Стародубцева

Донецкий национальный университет

Одним из направлений развития юго-востока Украины стало формирование такой специфической отрасли, как курортология.

Наиболее известными в крае были Славянские минеральные воды. Они располагались в 1,5 верстах от заштатного города Славянск Изюмского уезда Харьковской губернии. Здесь отмечался сухой климат, лесистая зона и наличие соленых озер: Репное, Слепное и Вейсовое. Температура воздуха на водах в мае достигала 19°C, в июне –20, июле –21, августе –18. Данный факт ограничивал курортный сезон периодом середины мая – сентябрем.

Солеварни в пределах Славянска (тогда Тора) были известны еще во времена царствования Алексея Михайловича. 23 июля 1802 г. законом № 20342 был создан Славянский минеральный курорт. Он долгое время был закрыт, т.к. отсутствовал медицинский персонал.

Врачебную известность Славянские соленые озера получили в 1832 г., когда по совету городского врача Н. А. Яковлева в Репном озере стали купаться пациенты с «хроническими сыпями».

В 1835 г. профессор Харьковского университета В. С. Гордиенко произвел первый анализ свойств Славянских озер. Во всех из них были обнаружены многочисленные соли, обильные примеси в виде сернокислых соединений и гипса. В 1852 г. на северном берегу Репного озера построили первое правительственное водолечебное здание.

Первоначально Славянскими водами заведовал особый комитет. 8 октября 1876 г. по «Высочайшему» указу он был упразднен, а курорт передан в ведение города. Благодаря этому стали строить новые водолечебные здания, открывать кабинеты, вводить процедуры и нетрадиционные методы лечения (кумысолечение).

В 1886 г. Славянский курорт взят под охрану государства.

21 мая 1900 г. были утверждены единые «Правила пользования Славянским бальнеологическим курортом». Теперь всех обязали приобретать билет на право пользования курортом. С человека взимали 2 руб., с семьи из 2-х лиц –3, из 3-х –5. Освобождались от уплаты приезжающие на 3 дня врачи, прислуга, горнорабочие, «пансионеры» благотворительных организаций и дети до 10 лет.

Кроме того, была установлена новая плата за процедуры. Так, занятие гимнастикой или грязевая ванна для взрослого человека стоила 2 руб., сеанс душа – 50 коп., ингаляция – 20, прием минеральной воды – 15. Для детей цена была вдвое меньше.

Лечение на курорте рекомендовалось больным с ревматизмом, золотухой, сифилисом, малокровием, ожирением, заболеваниями опорно-двигательной, дыхательной и нервной системы, гинекологической патологией, кожными недугами, отравлениями свинцом и ртутью.

Успех лечения на Славянском курорте был довольно высоким. 50 % больных констатировали полное излечение, 40 % – значительное улучшение.

Вышеуказанный факт способствовал увеличению количества курортных. Так, за 12 лет (1872–1884) лечение получили 4685 человек (около 390 за сезон), за следующие 5 лет (1885–1889) – 3416 (около 683). В 1893 г. на курорте побывало 1113 человек, 1897 – 1205, 1900 – 1628, 1914 – 2998. Причем отдыхающие мужчины составляли 25 %, женщины 45 %, дети 30 %.

Возможность бесплатного пользования курортом для больных без средств предоставляли с 1888 г.: «Общество пособия недостающим больным, лечущимся на Славянских минеральных водах» и Славянское отделение «Харьковского Благотворительного общества». Первое, бесплатно содержало и лечило только минеральной водой 40 человек. Второе общество, кроме того, отпускало медикаменты, горячие и холодные ванны для 60 человек.

Вопросами лечения, науки и благоустройства курорта занимались «Бальнеологическое общество на Славянских минеральных водах» и «Общество благоустройства Славянского курорта». Так, с их участием был расширен городской парк. Вход в него был платный – разовый 15 коп., на сезон 2 руб. Кроме того, были устроены ресторан, буфет, павильоны для торговли, летние театральные площадки, библиотеки-читальни. Начиная с 1889 г. издавалась газета «Сезонный листок Славянских минеральных вод».

Публику на курорте развлекали: певцы и музыканты Варшавской и Петроградской консерваторий, Большой Московской оперы, артисты Тифлиского казенного театра, английского цирка, малороссийской театральной труппы М. Л. Крапивницкого и балетной – М. И. Петипа.

Славянский курорт был представлен на гигиенической выставке в Санкт-Петербурге (1893), где удостоился серебряной медали.

Тем не менее, санитарное состояние курорта оставалось неудовлетворительным, ощущалась нехватка благоустроенных квартир, а жизнь дорогой. Так, стоимость продуктов питания и прохладительных напитков в сезон превышала столичную. Проживание в благоустроенной квартире семьи за месяц составляла 100 руб. и выше. Недовольство отдыхающих на курорте вызывали плохое приготовление пищи, неудобство почтового и железнодорожного сообщения, однообразие курортных увеселений.

Однако на Славянском курорте в исследуемый период отдыхали и лечились выдающиеся деятели культуры. А именно: Ф. И. Тютчев (1863), И. Е. Репин (1880), А. П. Чехов (1887), И. А. Бунин (1891), М. Горький

(1891), М. И. Цветаева (1915), Чайка Днестровая (1916) и др. Большинство из них описали свои впечатления в небольших произведениях.

Таким образом в XIX в. прошло успешное становление Славянского Бальнеологического курорта, который оказал огромное значение в системе организации форм отдыха во время лечения для всего юго-востока.

Просветитель Томас Джефферсон. Отношение к религии

Татьяна Стаценко

Донецкий национальный университет

В американской буржуазной революции XVIII в., приведшей к образованию нового государства – Соединенных Штатов Америки, был очень силен демократический элемент. Развитие демократических и просветительских традиций в американском народе неразрывно связаны с именем известного философа-просветителя, политического и государственного деятеля Томаса Джефферсона.

Джефферсон впитал в себя все богатство либеральных традиций античной и современной ему западноевропейской литературы. Он активно воспринял идеи европейских просветителей Ш. Монтескье, Г. Мабли, Д. Юма, Ж. Тюрго, Ж. Кондорсе и др. Особое место в его взглядах занимали взгляды английских философов Локка, Бэкона, а также французских просветителей Руссо и Кондорсе. Но взгляды Джефферсона отражали и исторический опыт самих американских колоний, их собственные демократические традиции, сложившиеся за полтора с лишним века со времени основания первых поселений.

Картина религиозной жизни в колониях была довольно пестрой, что обуславливалось многочисленностью сект и общин. Англиканская церковь, будучи государственной, олицетворяла в религиозной форме зависимость колоний от Англии. Своими преследованиями иноверцев, экономическим гнетом и связью с метрополией заслужила ненависть рядового фермерства. В отличие от ряда других просветителей, Джефферсон критиковал не религию как таковую, а ее носителей. Джефферсон признавал существование бога в качестве творца Вселенной. Особенно важным для него было моральное содержание христианского вероучения, он призывал исповедовать христианскую мораль в чистом виде.

В течение всей своей жизни Джефферсон последовательно выступал за религиозную свободу и отделение церкви от государства и свободу каждого исповедовать любую религию. Джефферсон считал, что провозглашение англиканской церкви государственной незаконно, так как этот акт противоречит естественному праву. Религия, превращенная в инструмент власти, представляла, по его мнению, угрозу для общества. На основании этих взглядов Джефферсон пришел к идее отделения церкви от государства.

Решающая битва в борьбе против официального установления религии произошла в крупной и влиятельной колонии Виржиния, где утвердилась Англиканская церковь. Законодательные власти Виржинии приняли в 1786 г. предложенный Томасом Джефферсоном «Билль об установлении свободы

вероисповедания». Последовавшее религиозное оживление вызвало к жизни новые формы религиозных верований и их выражения. Это повлияло на развитие свободы вероисповедания на всех колониальных территориях.

В конституции США провозглашено, что государство не должно вмешиваться в церковные дела. Тогда это было особенно актуально – многие переселенцы приезжали в США именно для того, чтобы избежать преследований за религиозные убеждения со стороны европейских правительств.

Фундаментальная идея Джефферсона состояла в том, что между церковью и нравственностью нет необходимой взаимосвязи. А свобода совести и вероисповедания по своей гражданской значимости превосходит все соображения относительно церковного или религиозного регулирования общественной жизни.

Обсужденные аспекты мировоззрения Томаса Джефферсона дают представление о выдающемся вкладе этого великого американца в то, что мы можем назвать гуманистическим потенциалом человечества.

Война на Кавказе в период правления имама Шамиля

Марина Сташина

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

Война на Кавказе – тема, которая является актуальной в исторической науке уже не одно десятилетие. Причиной этому является то, что с момента присоединения территории Северного Кавказа к России в начале XIX в. и до наших дней данный регион является зоной то затихающих, то вспыхивающих с новой силой военных конфликтов. События августа 2008 г. показали, что и на сегодняшний день окончательно противоречия между Россией и горцами не решены. Поэтому учёные вынуждены вновь и вновь возвращаться к изучению истории войны на Кавказе, чтобы разобраться в глубинных причинах этих конфликтов. И одной из отправных точек в этом вопросе является война на Кавказе в период правления имама Шамиля – одного из наиболее жестоких, но в то же время мудрых правителей, сумевшего объединить под своей властью разрозненные племена горцев.

Но в начале следует обратиться к исторической справке. В начале XIX в. к России перешёл весь обширный район Кавказа от Чёрного до Каспийского моря. Данная территория издавна была заселена племенами горцев, часто длительное время воевавших между собой. Они не признавали никакой власти, кроме власти религиозного вождя – имама. Господствующей религией был ислам, причём здесь широкое распространение получило его наиболее воинственное течение – мюридизм. Приход в 1834 г. к власти имама Шамиля лишь усилил существующие здесь порядки. Ему удалось объединить под своей властью разрозненные племена горцев, создав таким образом «государство справедливости» – имамат. Порядки в этом государстве царили жесточайшие, любая провинка каралась смертью. В это же время, Российская империя была заинтересована в скорейшем

подчинении своей власти горских племён, от набегов которых периодически страдали мирные жители долин Закавказья.

Имам Шамиль ставил перед собой совершенно иную задачу, а именно: борьбу с неверными (т. е. с немусульманами). Ни о каком подчинении власти белого царя, естественно, не могло идти и речи. У правительства Российской империи не было иного выхода, как начать активные боевые действия против непокорного имама и его соратников. Последний же чинил всяческие препятствия своим врагам. Наличие гор, плохое ориентирование русских на местности лишь способствовали этому. Горцы нападали неожиданно и так же неожиданно исчезали. Попытки договориться с местными вождями также были тщётными. Не в пользу русских было и то, что Османская империя пыталась привлечь горцев на свою сторону. Однако этот союз в конечном итоге не дал желаемых результатов ни одной, ни другой стороне.

Тем не менее, уже к концу 40-х гг. XIX в. стала проявляться усталость горцев от непрекращающихся военных действий. В определённой степени этому способствовала и дружественная политика князя А. И. Барятинского в отношении мирных горцев, который всеми силами старался убедить непокорный народ в том, что не всё так плохо под властью Российской империи. Однако, чтобы окончательно сломить мятежного имама, потребовалось ещё время. Лишь со смертью императора Николая I, восшествием на российский престол его сына Александра II и завершением Крымской войны в 1853-1856 гг. данная задача смогла быть выполненной. Новый император приложил все усилия, чтобы убедить Шамиля в том, что нет ничего плохого в покорении его власти. И в 1859 г. 25 августа имам сдался. Ему были оказаны большие почести, его провезли по России, показав жизнь городов русских. Не ожидавший подобного Шамиль, позднее, на свадьбе будущего императора Александра III признается, что он на склоне лет жалеет о том, что не может родиться ещё раз, дабы посвятить свою жизнь служению белому царю, благодеяниями которого он теперь пользуется. Ему не только сохранили жизнь, но и позволили прожить остаток своих дней вместе с семьёй и наложницами в Калуге, пользуясь всеми доступными в то время привилегиями.

Таким образом, можно сделать вывод, что истоки войны на Кавказе следует искать в XIX в., когда данная территория перешла под власть Российской империи. И в изучении этого вопроса следует учитывать целый ряд факторов таких, как географическое положение, особенности общественной жизни и особенности местного менталитета и обычаев.

Мадьяры и печенеги в орбите хазарской политики в IX – первой половине X вв.

Столяренко Евгений

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Изучение отношений хазар с кочевыми племенами Великой степи является одними из приоритетных направлений в исследовании истории

Хазарского государства. Особую роль сыграли контакты хазар с мадярами и печенегами в IX – первой половине X вв.

Появление мадьяр на границах хазарского государства по времени совпало с внутривосточным кризисом в каганате. Противостоящие власти хазар племени «кабаров» перешли на сторону мадьяр, однако отношения хазар с мадярами в IX в. остались довольно мирными. Вождь одного мадярского племени, Леведий, женился на хазарке знатного происхождения. В середине IX в. мадяры выступали союзниками хазар во всех их войнах.

Несмотря на союзнические отношения мадьяр и хазар, некоторые ученые утверждают, что крепость Саркел была построена именно против древних венгров. Однако, учитывая особенности кочевого образа жизни мадьяр и их взаимоотношение с хазарами, Саркел был построен не для защиты хазарских границ от мадьяр, а, скорее, для контроля над речным торговым путем, проходившем по Дону. Об этом говорит расположение и возможное назначение крепости.

Ближе к концу IX в. мадяры интегрируются в политическую систему хазарского государства. Один из племенных вождей мадьяр Арпад, по настоянию хазар становится во главе всей конфедерации мадярских племен. Однако, учитывая политику хазар по отношению к некоторым покоренным племенам, это не означало исключительное подчинение мадьяр хазарской власти. С приходом печенегов в степи Северного Причерноморья в конце IX в. хазаро-мадярские взаимоотношения изменились. Теснимые с востока ордами печенегов, в 895 г. мадяры поселились в районе Карпатского бассейна. С этого времени контакты хазар с мадярами прекращаются.

В 894 г. печенеги под нажимом огузов перешли Волгу и попытались прорваться в Хазарию. Эта попытка оказалась неудачной. С помощью союзников-огузов хазары нанесли поражение печенегам. Разбитые хазаро-огузскими войсками, печенеги разделились на две части. Одна часть печенегов подчинилась хазарам, и поселилась неподалеку от хазарских владений. В источниках они называются «хазарскими печенегами». Эти племена часто подвергались нападениям хазар, с целью захвата рабов.

Другая часть печенегов перекочевала в степи Северного Причерноморья. Несмотря на недавнее поражение от хазаро-огузского войска, именно с приходом печенегов хазары теряют власть на этих территориях. В первой половине X в. печенежские орды выступают основной силой этого региона, при этом ни о каких контактах с хазарами в источниках не упоминается. Таким образом, в первой половине X в. печенеги стали новыми полноправными хозяевами причерноморских степей от Дона до Нижнего Дуная.

Таким образом, в IX – первой половине X вв. взаимоотношения с мадярами и печенегами занимали важное место во внешней политике Хазарского каганата. С появлением на территории Северного Причерноморья мадьяр и печенегов власть хазар в этом регионе пошатнулась. В случае с мадярами хазарам удалось сохранить свое превосходство. Мадьяры до 895 г. входили в политическую систему Хазарского каганата. С приходом печенегов положение изменилось.

Несмотря на то, что хазары в союзе с огузами нанесли поражение печенегам, последние заняли степи Северного Причерноморья. Они сохраняли контроль над этими территориями и становились опасными соседями хазар. Это изменило баланс сил вокруг Хазарского каганата.

Духовні навчальні заклади Руської Православної Церкви в СРСР у 1964–1985 рр.

Інна Стріонова
Донецький національний університет

У роки «застою» в СРСР РПЦ так і не отримала дозволу відкрити навіть п'ять семінарій, які були закриті при Хрущові. У 1964-1985 рр. діяли Духовні Ленінградські Академія і Семінарія, Московські Академія й Семінарія та Одеська Семінарія. Церква мала можливість розширити приміщення цих навчальних закладів релігійного характеру. Наприклад, Одеській семінарії у 1976 р. було дозволено вести будівництво на її території. Як наслідок цього в два рази стало більше у семінарії як учбових, так і спальних кімнат. Відповідно у ній стало й більше вихованців. Так, якщо у 1974 р. тут навчалось 120 осіб, то вже у 1980 р. – 260. У 1977 р. Ленінградській семінарії-академії було повернено два приміщення для студентського гуртожитку. Слід зазначити, що архієпископ Кирило, ректор Ленінградських духовних шкіл, отримав дозвіл зайняти весь заклад семінарії за умови, що церква виділить необхідні засоби для побудови приміщення відповідного для студентів світської вищої освітньої школи. Таким чином, всі кімнати семінарії релігійні діячі з того часу могли використовувати винятково як класи, тобто безпосередньо саме для навчальних цілей. Також було відкрито курси регентів при академії. Популярність цих трьохрічних курсів, які відвідували загалом дівчата, з кожним роком зростала. Так, якщо у 1978 р. на них були присутні 16 слухачів, то вже у 1981 р. – більше 70 осіб. Московські (Загорські) богословські школи змогли практично вдвічі збільшити свою площу наступним чином: адміністрація отримала у держави дозвіл на перебудову старих приміщень, але після того, як весь процес будівництва завершився, з'ясувалося, що було добудовано нові кімнати. За таких обставин влада виразила протест. Державні службовці наголошували на тому, що монастир являється історичним заповідником, який не потрібно змінювати. Але через деякий час чиновники вгамувалися, а в академії врешті-решт все одно кімнат стало більше. Як свідчать статистичні дані, у 1977 р. на денному відділенні в семінаріях і академіях навчалися 788 студентів, а на заочному – 814 осіб. А у 1981 р. на стаціонарі вчилася вже 900 молодих людей, заочників у цей час у релігійних навчальних організаціях налічувалося десь 1000-1100 осіб. Отже, розширення площі семінарій вплинуло на збільшення кількості студентів-семінаристів.

Зміст духовної освіти, весь навчальний процес відбувався в особливій атмосфері церковного характеру. Це не дивно, адже кожний заклад освіти будь-якого профілю має свою специфіку. Свята у духовних школах мали

урочистий характер як і в світських закладах освіти, але вони мали зовсім інший «вигляд». Наприклад, якщо подивитися яким чином відзначали день знань, перше вересня, семінаристи, то побачимо, що організація цього свята мала інше планування, аніж у звичайних навчальних закладах. У цей день спочатку у храмі при семінарії її ректор вів Божественну літургію разом з учнями, які мали священний сан. Під час богослужіння молилися професори, викладачі, студенти духовних шкіл. Також співали хористи під керівництвом регента-викладача. Після урочистої церемонії учні в аудиторіях зустрічались з класними й науковими керівниками. Так починався перший день нового навчального року у семінаріях. Цей святковий робочий день завершувався для студентів ввечері служінням в академічному храмі. Звісно, що у повсякденному житті молодих людей, які навчалися в духовних школах, відвідування церкви являлося звичайним явищем на відміну від студентів світських навчальних закладів. При кожній семінарії був храм, до якого завжди ходили учні. Вони жили за релігійними канонами. У них були добрі викладачі, які широко, поважно ставились до кожного учня та намагались зробити з них дійсно фахівців своєї справи.

Розвиток архітектури в Донбасі в 1950–1960-ті рр.

Юлія Стуканова

Донецький національний університет

Діяльність архітекторів Донбасу, пов'язана з архітектурною забудовою міст і сіл (в поєднанні з роботою художників і скульпторів), була важливим моментом у формуванні світовідчуження глядача. Проте, як правило, вона виникала не з потреб, бажань і смаків громадськості, а знаходилася під впливом державного замовлення і «вимог часу». Естетичні рішення витворів архітектурного мистецтва в Донбасі були підпорядковані ідеологічним завданням, що було характерне в цілому для Радянського Союзу.

Основні будівлі 50-х рр. ХХ ст. в Донбасі були виконані з використанням прийомів класицизму. Вирішальними щодо розвитку архітектури в СРСР стали рішення Всесоюзної наради будівників 1954 р., на якій були засуджені «декоративні надмірності» і «прояви формалізму» в архітектурному плануванні, а також ухвала ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 4 листопада 1955 р. «Про усунення надмірностей в проектуванні і будівництві».

Ці постанови сприяли розвитку типового проектування як основної лінії радянської архітектури. Зокрема, в 1956 р. в рамках творчих обговорень членами Донецького відділення СА був обговорений ряд архітектурних проектів Донбасу на питання усунення в них надмірностей. Ці рішення були направлені на досягнення економії і прискорення будівництва в умовах швидкого зростання населення і ролі міст. З іншого боку, названа політика призводила до стандартизації, ставила під удар виразність архітектурного мистецтва.

До кращих післявоєнних будівель і ансамлів регіону належить Будинок техніки в м. Луганську (1953 р, архітектори В. Фадеїчев, Б. Дзбановський,

М. Сиркін). Прикрасою м. Донецька став міст через р.Кальміус (1954 р.). Його прольоти були захищені чавунними декоративними поручнями з вісімнадцятьма ліхтарними стовпами. На пілонах з чотирьох сторін були встановлені фігурні ліхтарі, а на постаменті – чавунні барельєфи на тему звільнення і відновлення Донбасу. В цьому ж місті був збудований перший в республіці критий спортивний зал, що передбачав місця для глядачів (1953 р., архітектори Г. Навроцький, О. Терзян).

До пам'яток архітектури м. Донецька відноситься будівля колишнього Міністерства вугільної промисловості, розташована на площі ім. Леніна (1956 р., архітектори В. Орехов, В. Косенко). Головний фасад будівлі був зроблений у вигляді портика з десятьма колонами класичного стилю, цоколь був фанерований полірованим гранітом. У бік площі обернутий і головний фасад будівлі українського драмтеатру ім. Артема з шестиколонним портиком коринфського стилю (1960 р., архітектор Є. Чечик).

Вже з середини 50-х рр. ХХ ст. в республіці вирішувались питання, пов'язані з художнім осмисленням індустріальних конструкцій і нових будівельних матеріалів. Важливою проблемою зодчества стало освоєння і творче усвідомлення можливостей нової будівельної техніки. В Україні з'являлося все більше споруд, що вже не мали традиційних класичних порталів і аркад, були створені на цілком тогочасних засадах. Новим типом споруд був в Донецьку критий ринок (1957 р., архітектори К. Фельдман, Н. Набережних).

Вже І з'їзд Спілки художників СРСР 1957 р. відзначив негативний вплив наказу про боротьбу з надмірностями в архітектурі, що завадив вільному розвитку монументально-декоративного мистецтва. Знов були актуалізовані гасла прагнення до синтезу мистецтв як «сильного емоційно-діючого засобу». В безлічі архітектурних споруд, особливо школах, дитячих садах, кінотеатрах, палацах культури застосовувалися монументальний живопис і скульптура (нові школи в Краматорську, експериментальна школа № 5 м. Донецька (працював педагог-новатор Шаталов), прикрашена мозаїками в неонародному стилі, виконаних київськими майстрами Г. Марченком, Г. Синицею, В. Зарецьким, Г. Зубченко, А. Горською).

Отже, розвиток архітектури в Донбасі в 1950–1960-ті рр. характеризувався переходом від використання прийомів класицизму до створення нових типів споруд на основі нових будівельних технологій, зменшенням в них ролі декоративного мистецтва.

Об особенностях кремации в античном Херсонесе

Супрун Наталия

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В античном Херсонесе практиковались два способа захоронения: трупоположение (ингумация) и трупосожжение (кремация). Повсеместное распространение получил обряд ингумации. Две активации обряда кремации, независимых друг от друга, прослеживаются в ранний период истории города (V – III вв. до н. э.) и в римский (I – III вв.). В ранний период

трупосожжение следует связывать с дорийской традицией, а в римский – с приходом нового этноса и проникновением новых религиозных взглядов с Востока. В византийский период истории Херсонеса, с распространением христианства (IV в.), ингумация полностью вытесняет кремацию. Хотя в отдельных случаях херсонеситы и применяли кремирование вплоть до V в.

В античном мире кремация осуществлялась двумя способами: трупосожжение на специальной «точке», расположенной, как правило, недалеко от места захоронения и сожжение усопшего непосредственно в могиле. В херсонесском некрополе зафиксированы оба типа кремирования.

Все трупосожжения в античном Херсонесе можно разделить по способу захоронения остатков кремации на урновые погребения и безурновые, в которых остатки сожжения находятся непосредственно в могильной яме. Для захоронения пепла в Херсонесе использовали не только керамические и свинцовые урны, специально изготовленные для погребального обряда, но и сосуды, используемые в быту. Сосуды с остатками сожжения закрывались специальными свинцовыми или глиняными крышками, или пробками, вырубленными из мягкого известняка. В херсонесском некрополе встречаются и могилы с несколькими урнами, численностью до пяти-шести и больше.

Для погребения сосудов с остатками трупосожжения служили следующие погребальные сооружения: грунтовые могилы, склепы и ступенчатые гробницы.

Грунтовые могилы в Херсонесе равнозначно использовали и для кремации, и для ингумации на протяжении всего античного периода. В большинстве – это могилы, вырубленные в скале, но также использовались выкопанные в земле, сложенные из черепицы и из каменных плит. Иногда в одной могиле присутствовали два способа захоронения. Такие случаи не единичны. Можно предположить, что разные обряды были использованы членами одной семьи.

Погребальными сооружениями, где имели место два способа захоронения являлись склепы, вырубленные в скале с лежанками и без. Такие склепы предназначены для трупоположения, и совместные захоронения встречаются не часто.

Если говорить о погребальных конструкциях, предназначавшихся специально для кремации, то это склепы с вырубленными нишами для установки урн и ступенчатые гробницы – пример ранней кремации в Херсонесе (IV – III вв. до н. э.).

По каким соображениям происходил выбор способа погребения, сказать сложно. По сути и кремация, и ингумация касались лишь способа обращения с телом усопшего. Возможно, определенную роль здесь играет идеологический фактор. В греческой литературной традиции огонь рассматривался в качестве оживляющего и родящего начала. Частным случаем этих представлений мог быть погребальный костер. Потому огонь использовался и в ритуальных действиях при трупоположении.

Таким образом, кремация в Херсонесе имела свои особенности, но, в целом, являлась частью общегреческого погребального обряда. Наиболее широкое использование трупосожжения приходится на ранний период истории города и римский.

Мотивация поддержки славян в общественном движении России в период Восточного кризиса 1875–1878 гг. в воспоминаниях и переписке российских литераторов

Евгений Сучалкин

Белгородский государственный университет

Вопрос об отношении российского общества к Восточному кризису 1875–1878 гг. представляется нам очень сложным, прежде всего, по причине колоссального обилия зачастую противоречащих друг другу источников. Несмотря на существенный прогресс историографии, этот вопрос, по нашему мнению, по-прежнему далёк от объективного целостного рассмотрения. Попытаемся проанализировать мнения российских писателей о мотивации общественного движения в поддержку славян.

Примечательно, что значительная часть писателей в качестве основной причины называет необходимость наказать турка как провинившегося. Так, Г. И. Успенский писал, что большая часть русских добровольцев в Сербию накануне войны «полагала, что надо сократить безобразника (турка), но не будь ей обещано того-то и того-то, она, пожалуй бы, и не была в Сербии... весь этот народ был и беден и несчастен». В число вояк, шедших волонтерами «потому, что нельзя грабить человека» (серба) писатель включал и большинство «искренних». И. С. Тургенев в декабре 1876 г. отмечал, что «освобождая болгар, мы должны руководствоваться не тем..., что они христиане – а турки магометане – а тем, что турки их режут и грабят». И. А. Гончаров, мечтая, что война в будущем станет только средством «наказания виновных», относил к такому типу русско-турецкий конфликт. В. М. Гаршин упоминал о мотивации солдат в русско-турецкую войну: «хотели побить турку, но не столько за эту, неизвестно чью пролитую кровь, сколько за то, что он потревожил такое множество народа... Турка представлялся бунтовщиком... которого нужно усмирить и покорить». Заметим, что подобная мотивация отражена не только в воспоминаниях писателей.

Существенным подтверждением такой позиции, по нашему мнению, являются сведения о низкой идейно-политической грамотности многих участников движения. Так, по мнению И. С. Тургенева предвоенный «славянский пыл» «всегда держался на одной поверхности, в так называемых высших слоях общества», а народ был охвачен скорее «религиозным жаром». В феврале 1877 г. он отмечал, что войну не хочет «ни народ, ни правительство». Г. И. Успенский писал, что среди добровольцев даже «искренние вояки» не знали «ни что такое Сербия... ни что такое всеславянство». В. М. Гаршин также упоминал, что солдаты «зачем шли на войну – знали смутно, несмотря на то, что целые полгода простояли недалеко от Кишинёва, готовые к походу». Писатель справедливо замечает, что «в это время можно было бы объяснить людям значение готовящейся войны, но, должно быть, это не считалось нужным». Л. Н. Толстой, критикуя «славянскую дурь» на примере своего слуги Сергея, «которого... приводят в доказательство народного сочувствия» упоминает, что «задушевная мысль его в войне только» возможность

«молодым солдатам попользоваться насчёт турчанок». К. Н. Леонтьев одним из немногих признался, что желал Сербии объявить Порте войну «не по особому сочувствию к сербам и не по ненависти к Турции». Пожалуй, лишь Ф. М. Достоевский неоднократно упоминал, что солдаты и «народ...желают в начавшейся войне...Христу послужить и освободить угнетённых братьев».

А. А. Фет считал Сербию «горячечным бредом географии», но подписал лист «в пользу сербов...рубль серебром», так как он был «от предводителя дворянства». Среди русских добровольцев попадались «специалисты драки», фанатики, аферисты, молодые люди, спасающиеся от скуки или подверженные «химере легкомысленной юности». Но таких людей было меньшинство.

Ключом к пониманию масштабов любого общественного движения являются истинные мотивы его участников. Большинство писателей указывало на личный мотив и помощь пострадавшим, но не обязательно славянам, чему есть косвенные подтверждения. Но важно помнить, что независимо от причин те же добровольцы шли на помощь Сербии, а не Турции, и по справедливому замечанию Ф. М. Достоевского многие «положили там...живот свой за великодушное дело».

Вооруженные силы Независимого государства Конго (НГК)

Олег Тавшунский

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

По решению Берлинской конференции 1884–1885 гг., разделившей Африку на зоны влияния европейских государств, в условном бассейне р. Конго на площади в 2,3 млн. км² создавалось новое государство, а по существу частная колония короля Бельгии Леопольда II. Предполагалась «эффективная оккупация» земли, которая предоставляла стране, ее проводящей, приоритетные права на эксплуатируемой территории.

В середине 80-х гг. XIX в. ассигнования на содержание т.н. правительственных агентов съедали львиную долю бюджета НГК. Для дальнейшего утверждения и расширения сферы влияния нужны были новые экспедиции, денег же катастрофически не хватало. Попытки привлечь в НГК крупный бельгийский капитал в лице «Сосьете Женераль» и «Банк де Брюссель» наталкивались на выжидательную позицию, аналогичным образом была настроена и официальная Бельгия. В сложившейся ситуации возобладало мнение о необходимости переориентироваться исключительно на внутренние ресурсы страны.

Опыты по созданию туземной милиции проводились с 1885 г., когда капитаном Кокийи при основании Экваторвлия были наняты представители бангала в качестве вооруженной милиции. Годом позже, капитан ван Дорп аналогичным образом использовал маньянга. Практика использования туземцев ширилась. В 1888 г. вышло официальное постановление о формировании восьми батальонов – ядра постоянной армии, которая вошла в историю под именем «Форс публик». Леопольд II поручил эту миссию барону ван Этвельду и генерал-губернатору К. Янссену. Система набора

рекрутов предполагала два официальных пути пополнения рядов армии НГК: контракт и воинскую повинность.

На Стэнли-пуле был построен форт с батареей для защиты Леопольдвлия и железнодорожной конечной станции; здесь успешно использовали труд военнопленных, наиболее лояльных и крепких из них впоследствии включили в состав «Форс публик» в обход агентов по набору новобранцев, экономя на посредниках.

Самой первой частью «Форс публик» считают вспомогательный корпус при железной дороге Конго, созданный в соответствии с королевским декретом от 9 августа 1890 г. В его обязанности входила защита железнодорожных работ и близлежащих деревень, а также поддержание порядка в рядах строителей. Отличительной чертой этого подразделения было отсутствие доли государства в ее содержании: обеспечение лежало всецело на железнодорожной компании. Однако отряд мог в любой момент использоваться для нужд «Форс публик» при возникновении такой необходимости.

В результате правительство могло перераспределить бюджет НГК, а также без особых затрат увеличить численность «Форс публик» при возникновении у государства такой нужды. Уже в 1891 г. пришлось увеличить конголезскую квоту до 1600 человек при общей численности в 2550 из-за подготовки к покорению восточных областей (Маньемы), где власть государства была формальной.

Армия добивалась результатов ценой больших потерь как среди африканцев, так и европейцев. В основном военные действия велись при содействии местных племен, характерна была ситуация, когда вражда соседних племен использовались государством в своих целях. Низкая мотивация военнотружущих «Форс публик», мизерное жалование плюс частые случаи жестокого обращения со стороны офицеров приводили к волнениям в армии, а иногда и к восстанию целых областей.

Наибольший успех «Форс публик» имели в борьбе с простым населением, когда решающую роль играло превосходство в вооружении, при встрече же с равным по силам противником сказывалось отсутствие талантливых командиров. Тем не менее, переориентация армии на внутренние ресурсы, создание широкой сети рекрутирования, позволяли государству постоянно пополнять ряды «Форс публик». По сути именно служащие армии НГК способствовали вытеснению работоторговцев из восточных областей Независимого государства Конго, положив конец торговле людьми в регионе.

М. В. Орлов: підприємец і фінансист

Дарина Тарасенко

Харківська національна академія міського господарства

Микола Васильович Орлов (нар. 1841 р. в м. Слов'янськ) походив з купецького стану. З 1866 по 1892 роки служив головним бухгалтером Харківського Міського Купецького банку. В 1869–1878 роках голова правління, потім (до 1883) голова ради Харківського товариства взаємного

кредиту прикажчиків; неодноразово обирався головою загальних зборів членів товариства. В 1870-ті – на поч. 1880-х років депутат ради Харківського товариства взаємного кредиту. З 1873 по 1894 роки член ревізійної комісії Другого Харківського товариства взаємного кредиту, обирався головою на загальних зборах членів цього об'єднання. В 1876–1892 роках член ревізійної комісії Харківського Земельного банку. З 1890 р. депутат (посадова особа, що контролювала дії правління й стежило за дотриманням уставу) у Харківському Торговому банку. Був акціонером і брав особисту участь у роботі Товариства Харківського цукроворафінадного заводу. В 1880 р., як одноосібний власник, заснував горілчане виробництво та винокурний завод; в 1882 р. – борошномельний млин. Приблизно в той самий час купив ще один підприємство з виробництва горілки і відкрив оптовий склад хлібного вина. Був головним агентом страхового товариства «Саламандра» у Харкові. В 1890-ті роки відкрив агентурно-комісіонерську контору, що представляла в Харкові інтереси російських і іноземних торгово-промислових і страхових фірм, у т.ч. «Російського товариства застрахування капіталів і доходів, заснованого в 1835 році» і «Російського товариства застрахування від нещасних випадків “Допомога”». Як довірена особа цих компаній діяв у Харківській, Катеринославській, Курській, Орловській і Полтавській губерніях.

В 1892 р., поступившись наполегливим проханням свого друга О. К. Алчевського, змінив основне місце роботи в муніципальній кредитно-фінансовій установі на посаду члена правління Харківського Земельного банку. Завідував бухгалтерським відділом. Однак при спробі реформувати рахівництво й ведення звітності отримав категоричну відмову. З 1896 активної участі у справах очолюваного ним відділу не приймав. Проте, незважаючи на пропозиції зайняти пост керівника однієї з харківських філій всеросійських банків (Волзько-Камського, Азовсько-Донського або Петербурзького Міжнародного), з патріотичних міркувань незмінно відмовлявся. Зосередився на справах власної контори і роботі на посаді голови правління Південноруського товариства прядив'яної й канатної промисловості (з 1895 р.). На межі XIX-XX ст. статок цього підприємця перевищував 600 тис. крб., а щорічний особистий прибуток становив бл. 77 тис. крб.

В 1877–1901 роках старшина, 15.5–15.6.1901 в.о. голови комітету Харківської загальної біржі. Делегувався для роботи у Височайше затвердженій комісії з перегляду митних тарифів (1887–1891). Гласний міської думи в 1875–1901 роках. Обирався в думські комісії з устрою водопроводу (1875–1878) і електричного освітлення (1894–1898). У складі делегації харківської міської громади, брав участь у святкуваннях з нагоди одруження й вступу на престол Миколи II (С.-Петербург, 1895 р.). Представляв міське самоврядування на I Всеросійському з'їзді представників міських громадських банків у Харкові (1900), обраний головою цього форуму. Брав участь у житті харківської купецької громади: ініціатор створення й один голова опікунської ради Харківського комерційного училища (з 1893 р.). Нагороджувався орденами й медалями, потомственным почесним громадянством, у сер. 1890-х років одержав звання комерції радника.

На блискучій кар'єрі поставив хрест т.зв. «крах харківських банків», що вибухнув в 1901 р. після самогубства О. К. Алчевського. Рішенням загальних зборів акціонерів Харківського Земельного банку 25.6.1901 серед інших колишніх керівників відданий під суд. Обвинувачення проти нього висунула й ліквідаційна комісія Харківського Торгового банку. Резолюцією Харківської судової палати (22.3.1903), засуджений на 3 роки з позбавленням всіх прав і привілеїв. Помер у 1908 р.

Форми суспільно-політичної активності сільського жіноцтва Радянської України наприкінці 20-х – на початку 30-х років XX століття

Юлія Терещенко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Суспільно-політична діяльність сільських жінок базувалася на важливому принципі колгоспного будівництва – сполученні державного керівництва з обмеженою самодіяльністю колгоспників.

Керована Комуністичною партією суспільно-політична активність селянок наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. XX ст. була направлена на діяльність жінок у громадсько-виробничих і політичних об'єднаннях (сільські жіночі делегатські збори, жіночі виробничі наради на сільськогосподарських підприємствах, діяльність по партійній лінії, висування колгоспниць та їх діяльність на відповідальних посадах) та на участь у добровільних громадських об'єднаннях, що у великій кількості стали з'являтися наприкінці 20-х рр. XX ст.

Найбільш ефективною формою залучення селянок до суспільного життя на селі були постійно діючі жіночі делегатські збори при жінвідділах сільрад, які виявляли велику активність при проведенні господарсько-політичних кампаній. Але місцеві партійці на практиці не надто опікувалися проблемами навіть активу сільського жіноцтва, через що у досліджуваній період, за архівними даними, лише 60% обраних жінок відвідували збори.

Загальний рівень вступу сільських жінок до лав Комуністичної партії під час колективізації був дуже низьким. Так, на 1 січня 1930 р. партійні селянки по Україні становили 13,5%.

У комітетах незаможних селян, що проіснували з 1920 р. до березня 1933 р., рівень представництва жінок у досліджуваній період не перебільшував 25,6%. У робітничо-селянській інспекції жінок було лише 4%.

Селянки України відіграли надзвичайно велику роль у справі збору коштів на військово-оборонні потреби країни, а завдяки коштам, які надходили по лінії МОДР від сільських жінок до іноземних громадян, що підтримували комуністичний режим, деякою мірою підтримувалась зовнішньополітична репутація СРСР.

Зворотнім боком суспільно-політичної активності селянок, що замовчувався в історичних роботах радянського періоду або подавався у суто негативному контексті, була масова участь жіноцтва в акціях селянського опору колективізації, які поступово набували політичного

забарвлення, тому що нерідко носили різко виражений антирадянський характер. Більшість селян не розуміли поєднання декларованої свободи вибору форми землекористування з примусовими методами організації колгоспів.

З жовтня 1928 р. по серпень 1929 р. на Україні відбулося 848 акцій селянського протесту. Але, якщо селянські виступи 1928-1929 рр. носили переважно стихійний характер та були направлені проти завищених планів хлібзаготівель, то з кінця січня - у лютому 1930 р. їх характер став мінятися. Виступи ставали більш тривалими у часі, організованими і частіше набували рис відкритого опору владі.

Головну роль у цих виступах відігравали жінки, тому нерідко масові виступи в офіційних звітах проходили як «жіночі бунти», «жіночі демонстрації», «бабські волинки», тощо. На тлі селянських виступів проти колективізації спостерігалися випадки національної нетерпимості серед селянок. Загальна кількість виступів селян в Україні за цей період становила 29,8% від усіх випадків по всій території СРСР.

Для зменшення соціальної напруги серед селянства та з метою стимулювання повернення селян і худоби у колгоспи партійне керівництво ухвалило ряд документів. Не дивлячись на державні заходи, що надавали селянам пільги, «жіночі бунти» продовжувалися і у 1931-1932 рр. їх особливістю у цей період було те, що метод переконання, як основна форма утихомирення демонстрацій, замінювався фізичною розправою над учасницями акцій протесту.

Отже, попри всі заходи по залученню жінок-селянок як у лави громадсько-виробничих та партійно-політичних об'єднань, так і в ряди членів різних добровільних громадських організацій, відсоток їх представництва ніколи не сягав навіть половини. Більшість сільських осередків цих організацій діяли лише силами власного апарату та вузького активу. Насаджування колгоспів за допомогою примусових дій щодо основної кількості селян провокувало селянство на опір.

Театральне життя на території східної України у 1943–1945 рр.

Олена Титаренко

Донецький національний університет

Із початком звільнення України від нацистських окупантів перед владою постали нові завдання, пов'язані із ліквідацією наслідків нацистської окупації, відновленням економічної та соціально-культурної сфери регіону. Не в останню чергу вони були пов'язані з відбудовою закладів культури, зокрема театрів.

Початок відновленню театрального життя на сході України поклали фронтіві бригади, що просувалися разом із наступаючими частинами. Згодом у східні області України почали повертатися евакуйовані ще у 1941 р. театральні установи. Однією з перших повернулася до Харкова труппа Харківського театру імені Т. Шевченка. Наприкінці 1943 – на початку

1944 рр. повернулися обласні театри і до Сталіно. Процес повернення з евакуації східноукраїнських театрів, фактично був завершений вже влітку 1944 р. із поверненням з евакуації Ворошиловградського драматичного театру.

Варто зазначити, що свою роботу театри проводили в надзвичайно важких умовах. Це зумовлювалося руйнацією театральних приміщень, знищенням необхідного реквізиту, браком акторських кадрів, які або загинули у вирі війни, або були мобілізовані до лав Червоної Армії, або просто не могли бути допущені до роботи в театрах з-за роботи в театральних установах під час нацистської окупації.

Характерною рисою в роботі театрів стало те, що порівняно з минулими роками значно знизився рівень музичних вистав. Це пояснювалося відсутністю оркестрів – наявність кількох музикантів ніяк не могла забезпечити відповідного музичного оформлення на належному професійному рівні. І тим не менш навіть за таких умов вони розширювали свій репертуар.

Особливу увагу в питаннях формування театрального репертуару було звернуто на постановку поруч із класичним репертуаром нових радянських творів, створених вже під час війни. Вони мусили відобразити бойові та трудові подвиги народу і таким чином сприяти подальшій мобілізації населення на остаточний розгром ворога. Враховуючи те, що першими свою діяльність на звільненій території поновили театри Східної України, їм судилося на певний час стати піонерами в плані формування нового репертуару. Так, Харківський театр ім. Т. Шевченка та Сталінський драматичний ім. Артема поставили п'єсу О. Корнійчука «Місія містера Перкінса в країну більшовиків», Ворошиловградський драматичний театр показав п'єсу Ю. Чепуріна «Сталінградці». З творів сучасної драматургії особливо великий успіх випав на долю спектаклів «Так і буде» К. Симонова, «Літак запізнюється на добу» Н. Рибак та І. Савченка. Вже на цьому етапі роботи театри одними з основних своїх завдань вважали створення складних соціально-психологічних творів.

Справжньою подією в культурному житті Сталіно стала поставлена на сцені місцевого театру опери та балету до річниці звільнення області від окупантів патріотична опера А. Бородіна «Князь Ігор». Схоже враження справила і драма Івана Кочерги «Ярослав Мудрий», одна з перших постановок якої відбулася на сцені Харківського драматичного театру ім. Шевченка. Говорячи про діяльність балетних колективів України, необхідно зазначити, що свою діяльність на звільненій території вони почали з відновлення кращих вистав національного репертуару, вітчизняної хореографічної класики. Чільне місце з поміж всіх вистав посів балет «Лебедине озеро», одну з перших постановок якого на визволеній від окупантів території здійснив харківський хореографічний колектив.

Отже, після звільнення від окупантів театрам Східної України вдалося досить швидко відновити свою роботу, розширити свій репертуар. Але брак приміщень, акторів, декорацій став на заваді повноцінній роботі колективів. Справжній розквіт театрів почався тільки по закінченні війни.

До питання участі жінок у регулярних військах і військово-медичних службах російської армії в роки Першої світової війни (1914–1918 рр.)

Жанна Тітовська

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

Актуальність теми дослідження пояснюється необхідністю розкриття важливої складової гендерних відносин у воєнній історії Російської імперії 1914 – 1918 рр., зокрема проблем «жінка та армія», «жінка та війна», оскільки в російській дореволюційній, радянській, сучасній російській та українській історичній науці військові епохи розглядалися через призму вивчення військово-політичних, ідеологічних мобілізуючих факторів, залишаючи за межами дослідження долю жінки в російській армії. Саме в часи Першої світової війни військова справа перестає бути суто чоловічою.

Головною метою нашого інформаційного повідомлення є застосування гендерного підходу до вивчення «жіночої проблеми» воєнної епохи 1914 – 1918 рр.: витоків і реалізації емансипації жінок через призму військового фактору, аналіз участі жінок у регулярних військах російської армії, зокрема 1-го жіночого військового формування – Добровольчого ударного батальйону смерті під командуванням М. Бочкарьової та ін., визначення ролі жінок у діяльності військово-медичних (санітарних) служб російської армії.

У роки війни невдачі на фронті викликали нове піднесення патріотичних почуттів, що охопили дівчат, яких не пускали до лав армії, спираючись на те, що вони мають статус жінки. Коли кількість жінок в армії почала зростати, а стать вже не була таємницею, жінки-військові продовжували значитись у списках підрозділів під чоловічими іменами (Є. Чернявська, А. Пальшина, О. Цебржинська, О. Шидловська). Вони удостоїлися честі бути нагородженими Георгіївськими хрестами за мужність та відвагу в бою з ворогом.

Наприкінці Першої світової війни в російській армії з'явилися жіночі бойові підрозділи, при цьому жінки служили в них вже під своїми прізвищами. Один з таких підрозділів – Добровольчий жіночий ударний батальйон смерті, який на початку літа 1917р. очолила георгіївський кавалер прапорщик Марія Леонтіївна Бочкарьова. Перед відправкою на фронт її формуванню вручили стяг із зображенням чорного хреста і написом «Перша жіноча воєнна команда смерті Марії Бочкарьової». Уже в липні 1917 р. жінки вперше пішли в бій, в якому батальйон втратив близько 100 чоловік. У подальшому в активних бойових діях це формування участі не брало. В історію цей батальйон увійшов як єдиний жіночий підрозділ, який під командуванням жінки-офіцера воював на російсько-німецькому фронті.

Ще три жіночих батальйони і до десятка окремих рот і команд було сформовано восени 1917 р., окрім батальйону смерті Бочкарьової. Але щодо участі їх у бойових діях мало що відомо, командування над ними брали на себе офіцери-чоловіки.

Чимало жінок у роки Першої світової війни виконували обов'язки сестер милосердя. Деякі з них стали кавалерами солдатського Георгіївського хреста, а сестра милосердя Р. М. Іванова, яка прийняла на себе

командування після загибелі офіцерів і сама загинула в бою, була нагороджена орденом Святого Георгія IV ступеню посмертно.

Слід зауважити, що помітну роль в допомозі хворим та пораненим під час війни відіграли сестри милосердя Червоного хреста. Лазарети та екіпажі «невідкладної допомоги» Червоного хреста виконували свою традиційну роль на п'яти фронтах. В одному із київських шпиталів сестрою милосердя працювала Велика княгиня Ольга Олександрівна, яка, крім догляду за пораненими, ще й виконувала їхні доручення. За свою самовіддану працю вона була нагороджена двома Георгіївськими хрестами.

Таким чином, роки Першої світової війни докорінно змінили більшість стереотипів, які склалися в суспільстві; постало питання щодо посилення ролі жінки в суспільно-політичній і військовій сферах життя Російської імперії, що довела участь жінок у регулярних військах і військово-медичних службах російської армії в період Першої світової війни.

Тибетская проблема в 1979–2009 гг. сквозь призму традиционных ежегодных заявлений Далай-ламы XIV от 10 марта

Роман Травин

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В XXI в. стала очевидна утопичность парадигмы, согласно которой считалось, что с развитием цивилизации и глобализацией, межнациональные, межконфессиональные, межкультурные конфликты, в том числе в рамках одного государства, будут сглаживаться. Налицо совсем иные тенденции.

Яркая иллюстрация тому – тибетская проблема, которая за последние полвека получила широчайший резонанс и стала весомым фактором международной политики и геополитики – значимым инструментом давления на КНР.

Тибетология в советской, постсоветской и зарубежной историографии представлена достаточно широко (М. С. Голдстейн, В. А. Богословский и др.), в то же время серьезных исследований, посвященных собственно тибетской проблеме, среди известных нам – нет. Изучение проблемы, пожалуй, пока находится на стадии накопления материала. Системному анализу должен быть подвергнут ряд источников, касающихся ситуации в населенных тибетцами областях КНР: «белые книги» правительства КНР; документы Центральной тибетской администрации (ЦТА); выводы международных организаций; официальные заявления парламентов и правительств различных государств. В этом ряду находятся и ежегодные заявления Далай-ламы XIV от 10 марта (день начала масштабного восстания против китайского правления в Лхасе в 1959 г.). Отметим, что до недавнего времени эти ценные источники были незаслуженно обойдены вниманием исследователей.

«Мартовские заявления» имеют одновременно черты программных документов и «годовых отчетов», в которых находят отображение практически все аспекты тибетской проблемы. Безусловно, наиболее

детально они позволяют проследить позицию Далай-ламы в динамике, что и стало приоритетным направлением данного исследования.

Говоря о традиционных заявлениях Далай-ламы от 10 марта, можно констатировать, что четко прослеживаются два больших хронологических периода. Рубежная дата – 1978 г. – III пленум ЦК КПК XI созыва и приход к власти в КНР «прагматиков».

I. 1961–1978 гг.

(Подробно см.: Травин Р. Тибетская проблема в 1961–1978 гг. сквозь призму традиционных ежегодных заявлений Далай-ламы XIV от 10 марта // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – Вип. 11. – С. 157–165.)

II. 1979–2008 гг.

В его рамках можно выделить еще пять.

1. 1979–1986 гг. Установление контактов ЦТА с Пекином. Далай-лама и его сторонники делают основную ставку на решение проблемы путем переговоров с руководством КНР.

2. 1987–1993 гг. Новые инициативы Далай-ламы («Мирный план по Тибету из пяти пунктов», «Страсбургские предложения»); рост личного авторитета Его Святейшества (присуждение ему Нобелевской премии мира); надежды на то, что события в КНР пойдут по «советскому пути».

3. 1994–2000 гг. Резкое обострение отношений между Пекином и тибетским правительством в изгнании. Конфликт вокруг реинкарнации Панчен-ламы. Консервация контактов.

4. 2001–2007 гг. Значительное снижение накала по линии ЦТА–Пекин. Спад интереса в мире к тибетской проблеме. С началом «войны с терроризмом» страны Запада, в первую очередь США, нуждаясь в поддержке Китая, заняли более умеренную позицию по Тибету. Восстановление отношений представителей Далай-ламы с китайским руководством.

5. С конца 2007 г. Новый виток напряженности. Награждение Его Святейшества медалью Конгресса США в октябре 2007 г. – демонстрация того, что в Вашингтоне вновь вспомнили о тибетской проблеме, что вызвало сильное раздражение в Пекине. Март 2008 г. – массовые беспорядки в Тибете, в результате которых погибли десятки и были ранены сотни тибетцев, акции в их поддержку прошли по всему миру. Жесткие заявления Далай-ламы от 10 марта 2008 г. и, особенно, 2009 г. В то же время позиция новой американской администрации по этому вопросу остается неясной, а именно от нее во многом зависит то, как будут развиваться события далее.

Литейные формы салтово-маяцкой культуры

Ольга Тяпкина

Белгородский государственный университет

Появление отдельных ремесел населения салтово-маяцкой культуры связано с процессом оседания и углубления социальной дифференциации. Важнейшее место в хозяйственной жизни населения того времени занимало

металлообрабатывающее производство, а самым распространенным способом получения готовой продукции из цветных сплавов было литье.

Наиболее важны находки литейных форм салтово-маяцкой культуры. Литейные формы Крыма были опубликованы И. А. Барановым в его работе «Таврика в эпоху раннего средневековья». В. К. Михеевым были опубликованы 4 литейные формы, найденные в Сухой Гомольше и Маяке.

Важен технический процесс изготовления, который, как выяснилось, включает в себя ряд этапов: 1) подборка куски необходимых размеров; 2) распиловка на куски соответствующих форм; 3) шлифовка плоскостей; 4) нанесение и совмещение негативов, литников, углублений для штифтов; 5) вырезка негативов, литников, углублений для штифтов; 6) шлифовка негатива.

Литье металла производилось по следующей схеме: подготовка литейных форм для работы, соединения штифтами, установка глиняных леек на литейные формы, закрепление их в песок или стягивание, подготовка и разогрев металла, разлитие металла в формы, охлаждение литейных форм, разъема литейных форм, и извлечение готовых изделий, дальнейшая обработка изделий.

Экспериментом установлено, что один человек затрачивал около 30 часов на одну половинку литейной формы. Для получения одинаковых негативов на двух половинках литейных форм надо было применить простые приспособления – деревянные лекала, красящие вещества. При необходимости швы между форм замазывались глиной. Одна литейная форм может выдержать около 120 отливок. Вид изделия получается разным при отливке в холодную и предварительно разогретую форму до 300–500°. Отливные изделия требуют дополнительной доработки (удаление натеков металла). Отливка доброкачественных изделий возможна при t 900–1000°. В процессе литья происходит сильное разогревание, прокаливание материала литейных форм, а при резком охлаждении и разрушение негативов.

В найденных литейных формах отливали наконечники и щитки пряжки, бляшки, перстни, серьги, медальоны, так наз. «самоварчики», лунницы, пуговицы, копоушки, кольца с насечкой, и различные подвески, т.е. мелкие детали одежды, украшения, и средства гигиены.

Одинаковые пряжки использовались в разных поясных наборах могильника Дмитриевка, идентичная ситуация наблюдается и в случае с бляшками (раскопки В. А. Сарапулкина, БелГУ, 2004 г.). Даже при использовании мастерами изредка одних и тех же элементов, все же присутствует стремление к индивидуальности в изготовлении каждого конкретного поясного набора.

Украшения в могильниках довольно распространены и очень разнообразны. В основном эти изделия подгоняли под размеры заказчика.

Самым распространенным элементом одежды являются литые пуговицы и бубенчики (Дмитриевка).

Идентичные вещи на одном могильнике встречаются редко. Возможно, что мастера выливали эти вещи под заказ.

«Політика покровительства» як чинник грецької імміграції в Російську імперію

Олена Уварова

Одеський державний медичний університет

В другій половині XVIII ст. внаслідок змін у всьому комплексі основ європейського життя в сфері суспільно-політичних контактів Росії та балканських народів, які були підданими Османської імперії, намітилася суттєва активізація. Росія завжди прихильно ставилася до балканських народів, у тому числі, й до греків. Останні склали частину іноземних переселенців, які іммігрували на терени Російської імперії. Російський уряд надавав переселенцям, які створили в краю ланцюг грецьких громад, пільги та грошову допомогу.

«Політика покровительства» характеризується як захист Росією балканських християнських народів перед урядом Османської імперії за допомогою положень у двобічних договорах, а також угод з провідними європейськими країнами, та як запрошення балканських жителів до переселення на російські землі, надання пільг та привілеїв, сприяння їхньому включенню до економічного, суспільного й культурного життя російського суспільства.

Сприяючи іноземній, у тому числі й грецькій, імміграції, імператриця Катерина II переслідувала цілком визначені цілі. Для освоєння багатих, але на той час ще погано заселених земель на півдні імперії, необхідно було багато робочих рук. Уряд став вдаватися до практики залучення іноземців, використовуючи для стимулювання цього процесу найрізноманітніші засоби. Греки, серед яких були і хлібороби, і ремісники, і досвідчені моряки, представляли досить цінний людський ресурс. Ще більшого значення вони мали в політичних планах Катерини II, що знайшло своє відображення в так званому «грецькому проекті». Росія прагнула забезпечити собі міцний вплив на Балканах. Їй потрібні були люди для практичного здійснення своєї політики в Османській імперії і, зокрема, у Греції. Привілеї, надані грецьким переселенцям і громадам, були покликані створити в них атмосферу турботи і заступництва. Основну масу переселенців склали ремісники, матроси, купці. Емігрувала також і грецька знать, до якої царський уряд ставився з особливою увагою: їй призначалися урядові пенсії, був відкритий доступ до державної служби, військової і дипломатичної діяльності, роздавалися земельні володіння.

Еллінофільські тенденції «грецького проекту» впливали з дійсної зацікавленості петербурзького двору в привертанні симпатій греків. В ході російсько-турецької війни 1768–1774 рр. і російської експедиції в Егейський архіпелаг царський уряд став виявляти особливу зацікавленість до визвольного руху греків. Популяризація визвольних планів Росії, супроводжувана демонстрацією Катериною II своїх еллінофільських настроїв, особливе заступництво, що надавалося петербурзьким двором грекам, повинні були зробити їх вірними провідниками російського впливу серед народів Балканського півострова.

В свою чергу, у сподіваннях усіх балканських народів поступово цілком укоренилася віра у визвольну місію Росії. Остання стала визнаним

заступником поневолених християнських народів Османської імперії. З релігійного догмату про взаємодопомогу одновірців-християн випливало переконання в месіанській ролі Росії стосовно православних народів Туреччини. Разом з тим у національно-пригноблених балканських народів наявність конфесійної спільності з росіянами породжувала оптимістичні надії на допомогу ззовні.

Зовнішньополітична ситуація часом впливала і на внутрішні процеси в Російській імперії. Вітання урядом грецьких іммігрантів під час російсько-турецьких війн і зменшення імміграційного руху, зумовлене налагодженням двосторонніх відносин, яскраво доводить змінність «політики покровительства» і наводить на думку, що грецька імміграція в Росію, в першу чергу, була політичною акцією, і вже потім носила соціально-економічне підґрунтя.

Невідомі сторінки життя нобелівського лауреата І. І. Мечникова в Черкаському та Чигинському повітах

Іван Удовик

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Десять років з життя І. Мечникова пов'язані з Черкащиною: 1881–1888 р. він був опікуном, а потім (до 1890 р.) – попечителем нащадків М. І. Білокопитова. 20.5.1881 р. за наказом Черкаської Дворянської Опіки (далі – ЧДО) сталося таке призначення. Воно стало можливим у зв'язку з тим, що І. Мечников був одружений з дочкою М. Білокопитова Анною. Він мав виконувати цей обов'язок разом з удовою Є. В. Білокопитовою. Протягом указанного періоду І. Мечников займався вирішенням проблем, пов'язаних з веденням справ у мастьках Попівка (Черкаський повіт) та Красносілка (Чигиринський повіт), що перейшли у спадок Володимиру, Миколі, Василю, Костянтину, Олександрю, Анні, Катерині та Оксані. При цьому, він не полишав активної наукової діяльності.

Згадані мастьності здавалися в оренду, договори на яку уклав ще тесть І. Мечникова на 6 років з 1.3.1879 р.: міщанин Ш. Гутман отримував Попівське помістя, а купець 2-ї гільдії А. Ліщинський – Красносільське.

Ряд критичних моментів, пов'язаних з мастьностями, ставив перед І. Мечниковим вибір: залишити їх розв'язання спадкоємцям до досягнення кимось із них повноліття і спокійно займатися науковою діяльністю, або ж об'єднати обидві сфери буття. Внутрішні риси відповідальності і любові до дружини, а також зовнішній фактор – у 1882 р. він полишає Новоросійський університет – визначили шлях поєднання.

Проблемним питанням стало розподілення власності між нащадками (М. І. Білокопитов не залишив після себе духівниці, яка б урегулювала цей процес). Ситуація ускладнювалася існуванням боргу Товариству Взаємного Поземельного Кредиту, вчиненого на Попівське помістя у 1874 та 1875 рр. І. Мечников розробив проект, за яким доцільним вважався варіант, коли одне помістя переходило у спільне володіння повнолітніх, а інше передавалося неповнолітнім. Ефективність такого плану він виводив із

способу ведення господарства. Але для цього варто сплатити борг. Саме тому 22.8.1881 р. опікуни звертаються в ЧДО з проханням про дозвіл продажу 443 десятин лісу під зруб при с. Красносілці. Вочевидь, укладений договір на цю обгородку не дав результатів, оскільки опікун 1.9.1884 р. просив дозволити продати 443½ дес. пахатної землі та 22 дес. 148 саж. левадок. Крім того, шляхом продажу вказаної ділянки, І. Мечников намагався вирішити ще одну, досить принципову проблему, а саме конфлікт з селянами Красносілки. 4.11.1886 р. відбулося укладання договору на продаж 440 дес. 800 саж. орної землі домогосподарям с. Красносілки і міста Ставидел.

Однак, отримані кошти витратили не на виплату боргу, а на виділення долі спадку В. М. Білокопиту. За роздільним актом, укладеним 12.9.1888 р., він отримав 66944 рублів, а помістя залишилися у спільній власності решти нащадків. І. Мечников розумів, що скорочення кількості спадкоємців матиме ефективні наслідки для остаточного розділу помістя з позиції економічної доцільності. Тому 7.10.1888 р. він звернувся до ЧДО з проханням дозволити закласти Красносільське помістя в Дворянський Банк, а отримані кошти направити на виокремлення М. М. Білокопиту. Однак Сенат відмовив, керуючись, очевидно, тим, що застава могла призвести до економічно занепаду та втрати володіння.

Така спроба стала останнім кроком опікунської та попечительської діяльності І. Мечникова. Він остаточно пов'язав життя з наукою, прийнявши запрошення працювати в інститут Пастера. 19.1.1890 р. ЧДО дала знати нащадкам Білокопиту та І. Мечникову, що Попівське і Красносільське помістя звільняються від опікунського управління. Проте за ним, вочевидь, ще залишалося попечительство. Однак і його він швидко позбувся, оскільки О. М. Білокопиту 2.1.1891 р. звертається з проханням назначити на місце І. Мечникова Н. Е. Успенську.

І. Мечников разом з дружиною перебрався в Париж, де фактично ніщо не заважало займатися науковою діяльністю. Він отримав змогу реалізувати себе в тій сфері, яка найбільше цікавила, і використав свій шанс на всі сто відсотків.

«Словацкий вопрос» во внешней политике Польши 1934–1938 гг.

Владимир Фесенко

Национальный фармацевтический университет

Польско-чехословацкие отношения в 1934–1939 гг. складывались весьма непросто. Это было следствием сложных внутри- и внешнеполитических процессов в период их существования в качестве независимых государств после 1918 г. Вопрос о принадлежности Тешенской Силезии в 30-е гг. XX в. являлся основным в отношениях Польши с Чехословакией и повлиял на складывание новой концепции отношений, получившей в историографии название «нового курса» Ю. Бека. Суть концепции состояла в «охлаждении» отношений с Чехословакией, создание благоприятной обстановки для

предъявления ревизионистских требований. Основным инструментом для её реализации стала античешская кампания в польской и зарубежной прессе с акцентом на проблеме ущемления прав национальных меньшинств на территории ЧСР.

Поддержке словацкого национального движения с целью дестабилизации внутривнутриполитического положения в ЧСР отводилось одно из основных мест во внешней политике Ю. Бека. Для достижения этой цели польский МИД действовал в основном через консула в Братиславе В. Лачинского, а также одного из доверенных лиц лидера словацких автономистов А. Глинки, главного редактора журнала «Словак», и полонофила К. Сидора. Несмотря на полонофильство, Сидор, как, впрочем, и Глинка, вполне осознавал, что за повышенным вниманием польского МИД к автономистскому движению словаков скрываются конкретные практические интересы, которые и проявились в 1938 г. в форме территориальных притязаний.

Изучением словацкого национального движения и влиянием на него польское внешнеполитическое ведомство занималось постоянно. Так, в различных аналитических документах, посвященных политической ситуации в Словакии, значительное место уделялось словацкому национальному вопросу. Подчеркивалась духовная (словаки в большинстве своем католики в отличие от чехов, где сильны протестантские взгляды), культурная и языковая близость двух народов, полонофильские взгляды в среде словаков автономистов и симпатии словацкого народа к Польше в целом. Нередко документы содержали рекомендации и просьбы относительно конкретных действий Польши в отношении словаков автономистов, в том числе и за пределами ЧСР. Это, в частности, относится к всесторонней поддержке (в том числе финансовой) деятельности Словацкого национального совета, возглавляемого Ф. Егличкой. Так, в июле 1937 г. польскому послу в ЧСР К. Папе поручили в очередной раз подготовить аналитический обзор политической ситуации в Словакии с точки зрения возможностей польского проникновения. Посол отослал материал в октябре 1937 в Варшаву. Программа по словацкому направлению предусматривала долговременную акцию, не определяя четко перспектив её реализации. Суть её заключалась в замене идеи автономии идеей государственного дуализма. Подчеркивалась необходимость, чтобы словаки наметили одним из пунктов своей программы замену идеи Чехословакии на идею государства Чехии и Словакии. В политической программе следовало использовать лозунг «Словакия для словаков», которому предстояло объединить словаков – автономистов и централистов. Предусматривалось оказание значительной финансовой помощи, идеологическую поддержку и т.п. Программа была принята, но в Варшаве в декабре затребовали подробностей её реализации. Одно из них предусматривало создание в Польше центра культурно-политического характера, который бы в начале реализации программы взял на себя её координацию, а впоследствии и управление. Такой центр – Общество друзей словаков им. Людовита Штура под председательством сенатора Ф. Гвиджа был создан в декабре 1937 г. В апреле 1938 г. Под руководством Варшавы было учреждено Польско-словацкое товарищество, которое

должно было свидетельствовать об общности интересов польского и словацкого населения в ЧСР. Деятельность товарищества была направлена на достижение национальной автономии для тешенских поляков и словаков.

Западный и восточный векторы политики К. Аденауэра: результаты и последствия

Ольга Филатова

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

В 40-х – начале 60-х гг. XX в. Конрад Аденауэр стал одним из признанных лидеров Европы, возрождавшейся после Второй мировой войны. В истории Германии – это второй после Бисмарка выдающийся государственный деятель, сыгравший значительную роль в создании одной из наиболее процветающих и динамично развивающихся держав современного мира.

Если Бисмарк создал единую Германию, объединив разрозненные, а потому маломощные, немецкие государства в XIX веке, то, благодаря Аденауэру, она воскресла после тяжелейшего поражения во Второй мировой войне, сумела не только восстановить свой прежний статус, но и стать одним из ведущих и наиболее влиятельных европейских государств.

Главной целью первого канцлера ФРГ в области внешней политики стало освобождение от оккупационных оков, с одной стороны, и от угрозы советской экспансии – с другой. Путь для этого был лишь один – политическая и экономическая интеграция Западной Германии в объединенную (Западную) Европу. Кроме того, будущее Германии Аденауэр видел в сотрудничестве с Францией.

Данные цели являлись основой немецкой политики, оформившейся в три аксиомы, сформулированные Аденауэром:

1. Наши национальные интересы повелевают нам сохранять максимальную сплоченность и единство западного мира и не стремиться к осуществлению даже самых первоочередных национальных целей в ущерб этому единству. Только сплоченный Запад может поставить под вопрос существующий статус-кво. Предпосылкой единства Германии является единство Запада.

2. Только союз с США и Европой может придать политике Запада ту динамичность, которая преодолет раскол континента, и союз этот не заменить никакой европейской комбинацией.

3. Создание единой Европы имеет своей предпосылкой германо-французское сотрудничество.

В недалеком будущем К. Аденауэр достиг поставленных целей:

- в 1951 г. ФРГ стала членом Европейского сообщества угля и стали, а в 1957 г. – ЕЭС и Евроатома;
- в 1955 г. обрела полную независимость и стала членом НАТО;
- в 1963 г. был заключен франко-германский договор о сотрудничестве.

Но относительно успешной была лишь западная политика Аденауэра, ведь он выбрал для своей страны нелегкую и довольно рискованную роль

форпоста западного демократического мира против коммунистической экспансии. Аденауэр отвергал сталинские обещания об объединении Германии в обмен на нейтральный статус страны (1952), «равноудаленность» ее от Запада и от Востока. Он считал это ловушкой, прямым путем к покорению всей Германии Москвой, как это случилось, например, с Чехословакией в 1948 году. «Только включив в себя свободную Германию, – утверждал Аденауэр, – Европа может построить плотину против красного потопа». Но, тем не менее, ФРГ все же установила с СССР дипломатические отношения (1955), хотя не признала ГДР как суверенное государство. Более того, признание Восточной Германии в качестве такового другими государствами, согласно «доктрине Хальштейна» (1955 г.), влекло за собой автоматический разрыв отношений с ФРГ.

Таким образом, внешняя политика, проводимая первым канцлером ФРГ, была весьма противоречива, ведь она в некотором смысле поощряла раскол Германии. Тем не менее он добился вполне ощутимых успехов во внешней политике, смог установить дипломатические отношения, как со странами Запада, так и с Советским Союзом, смог повысить международный авторитет ФРГ, но не сумел воссоединить расколотую страну. Однако, в условиях набиравшей обороты «холодной войны» эту проблему практически невозможно было решить.

Конрада Аденауэра можно по праву назвать историческим новатором, сделавшим почти невозможное (в кратчайшие сроки восстановил Германию), а по отношению к европейской политике – даже революционером (его идеи объединенной Европы привели к созданию европейских сообществ). Возникшая из руин, зависящая до 1955 г. от трех оккупационных держав, ФРГ стала к 1963 г., концу «эры Аденауэра», весьма заметной «фигурой» на международной арене.

Сравнительный анализ греческого Диониса и римского Либера: к постановке проблемы

Лилия Фирсова

Белгородский государственный университет

После завоевания Римом Греции в античной истории появились две почти «близнецовые» религии. Этот феномен довольно активно изучается учеными, среди них нет единого мнения о его причинах и характерных признаках.

Постановка в истории античной религии вопроса об образах, культах, функциях древнегреческого Диониса и древнеримского Либера не нова, но специально сравнительный анализ этих богов не предпринимался. Этому во многом способствовала недостаточная степень изученности римской религии, поскольку данная мировоззренческая система довольно долго игнорировалась как самобытная и самостоятельная. Бытовало мнение, что она была полностью скопирована у греков и не претерпела изменений. Именно поэтому, Диониса и Либера даже в научных работах часто путают и

заменяют друг другом. Однако указанные культы имеют свою специфику, выявление которой представляет проблему отдельного исследования.

С точки зрения хронологии наибольший интерес представляет III в. до н.э. – I в. н.э., поскольку в Греции в это время происходит греко-восточный синтез, а в Рим начинают проникать греческие культы, то есть, мы можем исследовать сопоставимые по содержанию процессы.

Основными источниками по поднятой проблеме являются произведения античных авторов. Одним из основных источников для характеристики греческого Диониса является трагедия Еврипида «Вакханки». Ряд подробностей, связанных с культом Диониса мы находим у Диодора Сицилийского в его труде «Историческая библиотека» (особо следует отметить III и IV книги) и у Аполлодора в «Мифологической библиотеке» (наиболее информативной является III книга). Для характеристики культа Либера в Риме основное значение имеют произведения Вергилия («Георгики», книга II), Овидия («Фасты» - книга III, «Метаморфозы» - книги III и IV) и Августина Аврелия («О Граде Божьем» - книги VI и VII). Органистические празднества в честь Либера обстоятельно изложены в XXXIX книге труда Тита Ливия «История Рима от основания Города». Также интересующую нас информацию можно найти в «Письмах» Горация (книга II), в произведении Варрона «О сельском хозяйстве» (книга I) и в труде Катона «Земледелие».

Историография заявленной проблемы довольно обширна: научное изучение античной религии и мифологии начинается с XIX века в работах ученых «натуральной школы». Однако, примечательно, что культ Диониса изучен как отечественными так и зарубежными исследователями с различных методологических позиций (следует выделить работы В. Иванова «Элинская религия страдающего бога» и «Дионис и прадионисийство»; Ф. Ф. Зелинского «Древнегреческая религия» и «Рим и его религия»; А. Ф. Лосева «Античная мифология в ее историческом развитии»; А. Меня «История религии: в поисках Пути, Истины и Жизни» (особенно интересен 4 том его труда «Дионис. Логос. Судьба»); Е. А. Торчинова «Религии мира: Опыт запредельного: Психотехника и трансперсональные состояния»; а также Ф. Ницше «Рождение трагедии из духа музыки»; М. Нильссона «Греческая народная религия» и др.). Иначе обстоит дело с исследованием культа Либера, которому уделяется незначительное, часто эпизодическое внимание (Е. М. Штаерман «Мораль и религия угнетенных классов римской империи» и «Социальные основы религии Древнего Рима», Л. Преллер «Римская мифология» и др.)

В связи с изложенным сравнительный анализ культов Диониса и Либера, который может быть предпринят по ряду позиций (образы, эпитеты, функции, ритуальная практика, жречество), представляет перспективу исследования, позволяющего более полно и глубоко реконструировать религиозные представления античности.

В 20-е годы прошлого столетия в Украине активно стал развиваться кинематограф. Предпосылки к этому сформировались еще в дореволюционную эпоху. Зарождающийся советский кинематограф встал перед разрешением ряда проблем: усовершенствования материально-технической базы и ее обновления; решение кадрового вопроса, в первую очередь это касалось подготовки кадров, идеологически подготовленных для работы в советском кино.

С проблемой материально-технического обновления боролись в течении всех двадцатых годов. Что же касается решения кадровых вопросов, то тут можно выделить два основных периода в этом процессе.

Период первый: институирование системы киноподготовки (1920–1924 гг.)

Период второй: функционирование Одесского государственного техникума кинематографии ВУФКУ (1924–1929 гг.).

Можно выделить еще и третий период, который более относится ко второму - период работы Одесского института кинематографии, в который был преобразован кинотехникум в 1929 году. Этот этап продолжался до 1930 года, т. е. до того времени, когда данный Институт был переведен в Киев.

Возвращаясь к первому периоду, необходимо говорить о функционировании государственных кинокурсов с 1922 г., а до этого периода в Одессе действовал ряд подготовительных курсов, которые действовали на базе трех, оставшихся после революции кинофабрик.

Основными источниками при изучении данного вопроса можно назвать следующие: периодическая печать 20-х годов, фонд документов Одесского ГТК, хранящийся в ГА Одесской области, мемуарные документы. Некоторые моменты из истории кинообразования 20-х годов прошлого столетия можно почерпнуть и из специальной литературы краеведческого направления: работ Г. Зленка, А. Малиновского, Г. Островского, М. Ландесмана и некоторых других.

При изучении данного вопроса можно прийти к следующим выводам:

- Система кинообразования с начала 20-х годов находилась под полным государственным контролем;
- Кинообразование в первую очередь было направлено на идеологическое воспитание кадров;
- Система подготовки специалистов в данной отрасли отличалась довольно высоким уровнем, несмотря на многие общие трудности, вызванные послевоенной разрухой и массовой безграмотностью;
- Учреждения кинообразования были полностью подвержены влиянию общегосударственным тенденциям в культурной и экономической политики, таким как коренизации, украинизации и прочее.

Гражданская война в Испании и британская печатная пропаганда (июль 1936 – нач. 1937 гг.)

Николай Фомичёв

Белгородский государственный университет

Самое масштабное столкновение пропагандистских машин стран Европы до Второй мировой войны произошло в период Гражданской войны в Испании 1936–39 гг. Её справедливо называют «первой информационной войной» в истории. Комплексного решения проблема пропаганды в печатных СМИ на начальном этапе испанской войны в отечественных исследованиях не получила.

С опорой на ряд документов Архива внешней политики РФ, материалы британских газет «Таймс» (Times) «Дейли геральд» (Daily Herald), «Ньюс Хроникл» (News Chronicle), советских – «Правда» и «Известия» (1936–1938), публикации еженедельника «Инпрекорр» (Inprecorr), официального иноязычного органа Коминтерна, за 1936–1937 гг., в работе была предпринята попытка сравнить информационную войну вокруг испанского конфликта, исследовав печатную пропаганду в Великобритании и в тоталитарных государствах (Германия, Италия и СССР) на основе сравнительного и логического методов анализа указать основные особенности британской печатной пропаганды.

Антиреспубликанский мятеж представлял на страницах ведущих английских изданий неоднозначно. «Таймс» изначально ставила мятежников и законное правительство в равное положение. Консервативные издания проводили правительственную линию весьма интенсивно. Как отмечал Р. Кукет: «Н. Чемберлен унаследовал эффективную систему воздействия на массовое сознание от своих предшественников». Либеральные и лейбористские издания симпатизировали правительству Народного фронта, осуждая акты вмешательства фашистских государств. «Дэйли вёк» писала: «Политика британского правительства, направленная на «взаимопонимание» с силами фашизма» Лейбористская «Дейли геральд» вторила ей: «Республика переживает решающие дни. Цели мятежа ясны: это попытка установить беспощадную военную диктатуру».

На страницах «Таймс» и других газет консервативного крыла осуществлялась планомерная демонизация правительства Народного фронта. Заметим, что в фашистских газетах законное правительство также представлялось нежизнеспособным, полностью зависимым от СССР. Применялся метод ассоциаций. Этот приём признан эффективным с психологической и мнемонической сторон. Метод позволяет перейти от понятий с незначительной отрицательной нагрузкой, к однозначно вызывающим отрицательные ассоциации, например: «республиканцы» = «красные» = «большевики» = «варвары» и т.д. Фашистские пропагандисты в свою очередь использовали и приём «большой лжи»: «...с лёгкой руки германского агентства «Ост экспресс», все газеты подчёркивают, что СССР чрезвычайно должно радоваться происходящим событиям (тяжёлым боям на Центральном фронте летом 1937 г.), поскольку они, мол, приведут к мировой войне, которая так нужна Советскому Союзу». Итальянской печатной пропагандой активно применялась эта техника: «Германия и

Италия с самого начала выступали за запрещение отправки добровольцев, агитаторов, специалистов и др. в Испанию (!)...». Что не было характерно для британской печатной пропаганды.

Расширение конфликта было встречено британской печатью однозначно отрицательно. «Таймс» осуждала иностранное вмешательство, но, таким образом, что советское присутствие критиковалось активно, а фашистское вло. Большая часть лейбористских и либеральных изданий: «Ньюс Хроникл», «Ивнинг Стэндарт», «Дэйли вёк» твёрдо стояли за оказание помощи испанской республике.

«Таймс» активно поддержала создание Комитета по невмешательству. Позицию консервативной британской прессы выразил английский газетный магнат У. Бивербрук: «В своей работе я стою за единую Британскую империю – сильную, непоколебимую, божественно предопределённую». Уже в конце июля 1936 г. в «Таймс» появилась наглядная пропаганда в виде фотографий, названия большого числа заметок были выдержаны в явно антиреспубликанском духе: «Горящие церкви», «Бомбардировка Альхесираса» и т.д. Характерно мнение британского историка А. Фостерса, отмечавшего, что «Таймс» на протяжении 30-х гг. становился, фактически, «рупором политики невмешательства».

В целом, проведённое исследование показало, что в Великобритании 30-х гг. пропаганда приурочивалась, как правило, к конкретным фактам гражданской войны в Испании, и не велась, как в тоталитарных государствах систематически и целенаправленно. Играя на эффекте «симпатия-антипатия», британской печатной пропаганде через ведущие официозы удалось в определенной мере сформировать у рядового обывателя негативный образ испанского законного республиканского правительства, отождествляя его с коммунистами, представляя антиподом всего демократического и, главное – угрозой Европе в случае победы Республики. С помощью пропаганды был существенно смещен ракурс восприятия происходящего в Испании.

Дослідження минулого: дисциплінарна криза історичного пізнання

Марина Халимон

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

На зламі двох тисячоліть історична наука опинилася в ситуації дисциплінарної кризи, яка викликала перегляд епістемологічних основ історичного знання. Зміна дослідницьких орієнтацій історіографії відбувається паралельно з переосмисленням самого ідеалу науковості у гуманітарному знанні та скептичним відношенням до істинності історичного пізнання. Подібна ситуація актуалізує звернення до проблеми методологічної кризи конструювання минулого у сучасному історичному дослідженні.

Сучасне поняття історії, яке має численні семантичні нашарування, сформувалося лише наприкінці XVIII століття за добу Просвітництва

внаслідок тривалого теоретичного осмислення процесу пізнання. Якщо для античної та середньовічної історіографії типовим було те, що більшість історій була написана від певного початку та за напрямом плину часу, то доба Просвітництва, формуючи поняття прогресу, котре значною мірою отожднювалося з поняттям історії, фіксує історичний час, який безперервно обганяє сам себе. Таким чином, історія перестає позначати лише події минулого чи оповідь про них. Її наративне значення витісняється, а саме поняття з кінця XVIII століття набуває виміру горизонтів соціального й політичного планування, спрямованого у майбутнє.

Модерні історичні дослідження ґрунтувалися на принципах методологічної раціональності, акцентуючи увагу на антиристоричних аргументах. Історичне знання, таким чином, набувало академічного або наукового характеру, претендуючи на статус автономної дисципліни у гуманітарних науках. Історія мала відтворювати минуле «тільки так, як було насправді». Ця вимога об'єктивного відображення нового саморозуміння історичних досліджень як емпіричної науки із специфічними методологічними принципами заклала основи конструювання історичного знання як процесу дослідження.

У другій половині XX століття у гуманітарному знанні відбулися складні процеси спеціалізації, внутрішньої диференціації, реінтеграції різних наукових дисциплін. З кінця 1960-х років така ситуація трансформації супроводжується бурхливими дискусіями про предмет та методи історичного дослідження. У центрі уваги опинилися не тільки методики, але й об'єкти наукових інтересів інших дисциплін. Дисциплінарна структура та інструментарій історії втратили своє значення, оскільки дисциплінарні межі предметів гуманітарного пізнання опинилися під загрозою зникнення. Замість професійних академічних практик виробництва історичного знання культурні практики відтворення минулого як історії, її символічного зображення викликають величезний інтерес не тільки у гуманітарних науках, але навіть більше у суспільному житті, де меморіали, монументи, річниці та інші інститути і церемонії колективних спогадів відіграють важливу роль.

Сучасна історіографія стикнулася з проблемою надвиробництва: у кожній області історіографії щорічно видається велика кількість книг та статей, що робить практично неможливу всебічну увагу про них. Внаслідок всіх інтерпретацій сам текст став невизначеним, перетворився на акварель, в якій лінії фарб проникають одна в одну. Вихід із цієї кризи надвиробництва, можливо, полягає у розгляді паралелей між розвитком сучасного історіописання та розвитком у галузі літератури та літературної критики.

Ситуація кризи історичної науки була підготовлена протягом тривалого проміжку часу дискурсом постмодернізму, який породив сумніви щодо пізнавальних принципів історичного мислення та історіографії у її особливій модерністській формі історичної науки. На нашу думку, змінити ці фундаментальні принципи пізнання історична наука зможе тоді, коли її помістять на ґрунт живої пам'яті. Дискурс про пам'ять не приділяє увагу пізнавальним процедурам, якими історичному знанню надається елемент раціональності та які надають погляду на минуле обґрунтування об'єктивності, легітимуючи професіоналізм істориків з їх претензією на істинність.

Вітчизняний купець XIX ст. на сторінках художньої літератури

Артем Харченко

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

Метою нашого дослідження є спроба реконструювати образи вітчизняного купецтва створені тогочасною художньою літературою і сприйняті в інтелектуальному просторі сучасного їм суспільства. Також ми розглянемо трансформацію цих образів протягом зазначеного періоду, за який Російська імперія зробила чергову спробу стати на шлях європеїзації (віковічна «блакитна» мрія нашого суспільства) і перейти від закритого суспільства до громадянської спільноти.

Сприйняття і осмислення вітчизняною інтелегенцією образу купця, як літературного героя, на нашу думку відіграло надзвичайно важливу роль у формуванні відносин реальних представників купецької верстви з суспільством. В художніх творах найбільш яскраво представлено сприйняття суспільством купця і купецтва в різних його проявах, а щодо впливу художньої літератури XIX ст. на суспільну думку Російської імперії зайве і говорити. В своєму дослідженні ми розглянемо не тільки твори, що присвячені виключно темі купецтва, до речі таких дуже мало, але й ті, де образ купця або характеристика стану з'являються епізодично. Джерелами нашого дослідження стануть п'єси, романи, розповіді, поеми, авторські байки, та інші жанри притаманні вітчизняній художній літератури в XIX ст.

Визначальний тон у зображенні купецтва дали класики вітчизняної літератури – О. Островський, М. Гоголь та інші. В подальшому, в міру своїх можливостей та хисту до них долучаються найрізноманітніші письменники, які розвивали характеристики купецького життя з різних боків. По відношенню до створеного у вітчизняній літературі купецького образу можемо з впевненістю казати про набір певних підходів і використання соціальних стереотипів, що ними було вималовано напрочудь монолітний образ вітчизняного купця.

Аналіз художньої літератури XIX ст. дозволяє визначити коло тем, найбільш цікавих для авторів: підприємницька діяльність купця, виникнення «справи», її розквіт і занепад; взаємовідносини купецтва з іншими станами, проблеми соціальної мобільності верстви, зокрема тема шлюбів купецького сина-доньки з представниками інших станів; відношення купецтва з владою, чиновництвом, здебільшого через тему хабарництва та інших м'яко кажучи нелегальних вчинків; купецька родина, її побут, духовне життя, зокрема проблеми освіти, благодійницької діяльності. Все це були найбільш популярні теми, що знайшли висвітлення у вітчизняній художній літературі.

Загальний дух вітчизняної художньої літератури XIX ст. у зображенні купецтва здебільшого був підкреслено негативним, вималовуючи купця, що найменше, як ретрограда і нечесного ділка, особи з просто таки маргінальної поведінкою. Така яскраво означена антибуржуазність російської інтелегенції призвела до унеможливлення об'єднання потенціалів

двох інсайдерів нашого суспільства, які були серйозно зацікавлені у змінах дійсності і реформуванні тогочасного ладу, і стали б заваді тієї аномії суспільства яка спіткала нас у 1917 р.

Політика радянської влади щодо РКЦ на Харківщині в пешій половині ХХ ст.

Анна Циозда

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Після 1917 р. бурхливі революційні події в Україні, війни, національно-визвольні рухи не тільки спричинили блискавичні багаторазові зміни форм правління, урядів, кордонів, ідеологічних пріоритетів, але й неминуче вплинули на становище релігії і церковних інституцій, в тому числі на життя Римсько-католицької церкви (РКЦ).

Підсумком тогочасних суспільно-політичних перипетій стала поразка українських державницьких сил, зміна суспільного ладу і підпорядкування України більшовицькому центрові, що потягло за собою глибокі перетворення в усіх сферах людської діяльності. З одного боку, прихід більшовиків до влади та проголошення Польщею незалежності ознаменував великий етап еміграції – відтік польського населення на свою історичну батьківщину. В Харкові залишається малочисельна частина поляків, яка по різноманітним обставинам не могла виїхати або довірилась владі. В нових політичних умовах католицьку церкву почали однозначно трактувати як основну перешкоду на шляху розгорнутої більшовиками радянзації польської національної меншості, що відбувалося у 20-і роки ХХ ст. паралельно з відомою українізацією. Оскільки культурна й політична еліта поспішила репатріюватися, то це дозволяло більшовикам майже безперешкодно здійснювати свої експерименти над у переважній більшості селянським за соціальним складом католицьким населенням України. У цій ситуації фактично тільки костюл залишався єдиним захисником національно-патріотичної традиції серед поляків, духовно-християнської постави людей. Нарешті, католицька церква керувалася з-за кордону Ватиканом і Польщею, що не могло не посилювати вороже ставлення офіційної влади, переносило неодмінно боротьбу з нею у політичну площину. Отже, у 1917–1920 рр. ієрархія РКЦ в Україні пережила нечувану катастрофу, значно більшу, ніж внаслідок поразки польських повстань 1830-1831 та 1863–1864 рр.

Всю радянську політику до католицизму у зазначений період можна умовно розділити на два етапи. На першому, що тривав від революції до кінця 20-х років, домінували різні форми обмеження впливів костюлу «терапевтичного» характеру. Для 20-х років ХХ століття характерно стримано наступальна політика радянської влади, в цей час націоналізується костюл (1922 р.) та його майно, але парафіяни мають змогу вільно задовільнювати свої духовні потреби. Іншою основною тенденцією є зменшення числа парафіян через міграцію до Польщі. В 30-х роках ХХ століття число парафіян зменшується через політику репресій та терору,

курс на знищення церкви як соціального інституту, передусім позбавлення духовної влади і як наслідок остаточне закриття костюлу (1949 р.) Політика радянської влади щодо костюлу відзначається тотальним знищенням парафії і римо-католицької церкви як частини ворожого Західного світу. Водночас слід відмітити активну підтримку польського консульства в Харкові, завдяки якому харківський костюл закрався одним з останніх в Радянському Союзі.

Політика радянської влади в житловому питанні у 20-ті роки ХХ ст.

Тетяна Чаговець

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Розвиток житлового господарства й житлове будівництво є основною функцією розвитку міського господарства в цілому. У 20-і роки ХХ століття житлова проблема була найбільш гострою. По-перше, житло, зруйноване під час громадянської війни, не могло відповідати вимогам бурхливого економічного розвитку великих промислових центрів України. А по-друге, житлова політика мала тоді не лише економічний, а й соціальний аспект.

Після революції 1917 року всі міські домоволодіння було оголошено націоналізованими, і, таким чином, будь-якій можливості експлуатації житлового фонду з боку домовласників було покладено край. Міське населення почало користуватися житлом, як і іншими комунальними послугами, безкоштовно. Завдання комісії зі складу мешканців «домкомбідів» полягали в поліпшенні житлових умов трудящих шляхом переселення їх із підвалів у квартири буржуазії. Громадянська війна й відсутність прибутків від помешкань створили становище, через яке житловий фонд занепав. Перед державою постала реальна необхідність проведення заходів, що забезпечили б підтримку й відновлення домоволодінь. Проведення цих заходів починається з кінця 1921 року й відбувається двома шляхами: шляхом повернення до сплати вартості всіх комунальних послуг, зокрема й за житло, та шляхом віднайдення найбільш раціональних форм експлуатації житлового фонду, намагаючись при цьому якнайдоцільніше поєднати класовий принцип з господарською точкою зору.

Після невдалої спроби централізованого керування величезним фондом дрібних і в більшості своїй нерентабельних домоволодінь експлуатація житлового фонду в основному пішла такими трьома напрямками: 1) залишення домоволодінь у власності держави; 2) передання домоволодінь у власність кооперації і 3) повернення домоволодінь у власність приватним особам. Кожен із цих напрямків мав своє підґрунтя. Повернення домоволодінь у власність корпорації було викликано необхідністю сприяти кооперації в її господарській роботі. Повернення домоволодінь у власність приватним особам – неможливістю для держави керувати величезним фондом розкиданих на території країни дрібних домоволодінь і недоцільністю такого керування через нерентабельність цих будинків.

Держава стає на шлях денационалізації, основною метою якої є збереження й належне утримання домоволодінь.

Основним декретом, що регулював житлове питання в Україні, був Житловий закон УРСР від 1 листопада 1921 р. Суть цього закону полягала в збереженні наявного житлового фонду від подальшої руйнації шляхом залучення до відновлення помешкань зацікавлених осіб; надання пільг у користуванні житлом громадянам, які відбудували домоволодіння власним коштом; передання дрібних домогосподарств у відання й розпорядження їхніх фактичних власників.

Першочерговим завданням для розв'язання житлового питання було створення твердої економічної бази. Без неї неможливо було здійснити ні будівництво, ні ремонт уже існуючого житла. Центральне місце в житловій політиці посідало питання про квартирну плату. Вирішили до цього підходити, спираючись на два принципи: економічний та забезпечення інтересів трудового населення. Місцеві виконкоми індивідуально на місцях встановлювали норми квартирної плати, але загальні рекомендації було затверджено Президією ВЦВК і внесено зміни до декрету від 13 червня 1923р.

За ухваленим проектом місцеві виконкоми встановлюють норму квартирної плати для осіб, які обирають торговельні патенти 1-го й 2-го розряду, не нижче, ніж 3 крб.з кв.саж. житлової площі на місяць, і не нижче, ніж 5 крб. для решти осіб, які живуть на нетрудовий дохід. Для робітників і службовців декрет встановлював такі ставки квартирної плати, якщо місячний заробіток складав до 30 крб. – 10–20 коп.; від 100–150 крб. – від 90коп. 1 крб 20 коп.

Поряд зі збільшенням розміру квартирної плати було взято курс на ліквідацію користування надлишками житлової площі шляхом обкладання їх високою платою, котра надходила в місцевий бюджет. Такий захід став економічним стимулом до самоощільнення.

На початку 1924 року в Раднарком УРСР було внесено проект житлового кодексу, що об'єднав розрізнені законодавчі акти, починаючи з моменту видання Житлзакону від 1 листопада 1921 року. Протягом зазначеного періоду ВУЦВК і РНК УРСР було опубліковано закон про житлову кооперацію та видано декрет СРСР від 14 травня 1924 року про заохочення робітничого кооперативного будівництва й законопроект про заохочення приватного будівництва.

У 20-і роки точилися суперечки щодо помешкань для робітників. Дискусії були пронизані ідеологічним навантаженням: відкидалися «непролетарські», «несоціалістичні» методи будівництва. Вважалось, що робітничому класу близькі за духом будівлі, подібні до машин, позбавлені прикрас і архітектурних надмірностей. Так з'явилися будинки – «машини для проживання», які пізніше прозвали будинками-коробками. Виникли нові житлові будівлі, у яких утілювалися ідеї створення «дому-комуни».

Зіставлення наведених вище чинників – наявність житлової кризи ще до війни, руйнування будівель під час громадянської війни, брак коштів на ремонт, зростання міського населення – дає змогу зробити висновок, що житлова криза була передумовлена у 20-і роки ХХ століття.

У часи НЕПу починається поступове покращення житлової ситуації: відбувається денационалізація дрібних домобудівництв, заохочується

житлове будівництво, кооперування, котре спрямовується на комунальні потреби й ремонт будівель, заохочується приватна ініціатива щодо будівництва й ремонту житла на місцях. Це дало змогу частково розв'язати проблеми житлової кризи. Але повністю ліквідувати її не вдалося. Зі згортанням НЕПу було взято курс на індустріалізацію, що передбачало пріоритет у промисловому будівництві.

Традиции воспитания дворянских детей

Юлия Чапля

Донецкий национальный университет

В дореволюционной России каждое из сословий имело достаточно высокую степень организации, свою этику, свои неписанные нормы поведения. Отличительной чертой дворянства было то, что самоопределение сословия происходило не только путем постепенно складывающихся традиций, а путем настойчивых внедрений в быт и сознание людей неких идеалов.

Во второй половине XVIII в. идеологи дворянства провозглашают его культурной элитой общества и соответственно этой роли определяют политические, этические и бытовые нормы, обязательные для достойного представителя своего сословия. Образ идеального дворянина формировался на основе рациональной схемы иерархии социальных и моральных ценностей, т. е. убеждения, что высокому положению человека в обществе должны соответствовать его высокие нравственные качества. Таким образом, считающиеся общечеловеческими качества — храбрость, честность, образованность — объявлялись обязательными качествами дворянина.

Дворянское воспитание – это не педагогическая система, не особая методика и не свод каких-либо правил. Это образ жизни, стиль поведения, одежды. Это усваивалось сознательно, а отчасти и бессознательно, путем привычек и подражания. Это традиции, которые не обсуждают, а соблюдают. Поэтому важны не только теоретические предписания, а и те принципы, которые реально проявлялись в быту, в поведении, в живом общении.

Дворян обучали независимости, храбрости, благородству, чести. Эти качества природные, но образ жизни их может усилить или подавить. В дворянской среде развивались и совершенствовались те качества русского человека, которые, в идеале, должны были со временем проникнуть и в ту среду, где их некогда было развивать. Многие дворяне питали веру в то, что в будущем постепенно сгладится неравенство слоев российского общества и дворянская культура во всем ее объеме, от произведений литературы и искусства и до хороших манер, станет достоянием всех сословий, будет общим законным наследием свободных и просвещенных граждан.

Воспитание детей состояло в том, что его ориентировали не на успех, а на идеал. Быть храбрым, честным, образованным не для того, чтобы достичь

славы, богатства, высокого чина, а потому что он дворянин, ему многое дано, и он должен быть именно таким.

Главной сословной добродетелью считалась дворянская честь. Она не давала человеку никаких привилегий, а, наоборот, делала его более уязвимым. Честь являлась основным законом поведения дворянина, безусловно и безоговорочно преобладающим над любыми другими соображениями, над выгодой, успехом, безопасностью или рассудительностью. Честь - готовность жертвовать всем для поддержания какого-нибудь условного правила. Готовность рисковать жизнью для того, чтобы не стать обесщеченным, требовала немалой храбрости, честности перед собой и другими. Человек должен был отвечать за свои слова и за оскорбление должен был драться на дуэли, уклонение от которой считалось пределом низости.

Дворянское воспитание давало жизненный успех. В него входило не только внешнее благополучие, но и внутреннее состояние человека - чистая совесть, высокая самооценка, ни истерик, ни озлобления. Аристократическая гордость им не позволяла проявлять такие чувства. Главное все-таки в том, что они защищали свое человеческое достоинство. Всякий дворянин опасался, что его уличат в физической трусости. Большое значение придавалось храбрости и уверенности. Эти качества всегда высоко ценились и старательно прививались детям. Они были невозможны без физической силы, ловкости и выносливости. Лицеисты, например, обучались верховой езде, фехтованию, плаванию, гребле и т.д. Распорядок был строгий: подъем в 7 утра, прогулки в любую погоду, простая пища. Их ожидала военная служба, дуэль и т.д. Поэтому для укрепления тела их заставляли перепрыгивать рвы, влезать на деревья, столбы, заборы, прыгать через деревянного коня, подниматься на большую высоту. В тренировках никому не делали поблажек.

Этикетские нормы тесно соприкасались с этикетными: демонстрация чувств, поведение, не вписывающееся в принятую норму, было не только неприлично, но, и недостойно настоящего дворянина. Дворянские дети приучались превозмогать боль, отчаяние, страх, по мере сил старались не показывать, как это трудно. Для этого требовалось не только мужество, но и безукоризненное умение владеть собой, которое достигалось путем длительного и тщательного воспитания. Владеющий собой владеет и ситуацией.

А. С. Пушкин рассуждал: «Чему учится дворянство? Независимости, храбрости, благородству (чести вообще). Не суть ли сии качества природные? Так, но образ жизни может их развить, усилить — или задуть. Нужны ли они в народе, так же как, например, трудолюбие? Нужны, ибо они охрана трудолюбивого класса, которому некогда развивать сии качества»

К дворянским детям применялось нормативное воспитание, ориентированное не столько на индивидуальность ребенка, сколько на желаемый образец. Дневники, мемуары, художественная литература представляют нам обширный материал, демонстрирующий, как целой системой требований и правил воспитывались, вырабатывались в дворянском ребенке необходимые качества.

С современных позиций дворянское воспитание кажется чрезмерно строгим, даже суровым и жестким. Но мы не должны принимать эту строгость за недостаток любви. Она объясняется, во-первых, ясным представлением о том, какого человека следует воспитать; во-вторых, убеждением, что сделать это можно. «...Вместо того чтобы навязывать тебе свою любовь, я всемерно старался сделать так, чтобы ты заслужил ее», – писал сыну один дворянин. Этого правила придерживались в большинстве российских дворянских семей.

Дворянство дало России большое количество образованнейших, интеллигентнейших деятелей науки и культуры, политиков и военных, заботившихся о благе родины.

Итак, главной отличительной чертой дворянского воспитания была нормативность. С ранних лет дворянина готовили к светской жизни, прививали ему знания правил поведения и этикета, приобщали к дворянским ценностям ориентирам, важнейшим из которых была честь. Именно усвоение мира ценностей создавало дворянина. В обществе действовала установка: быть дворянином - это не результат воспитания, это образ жизни.

Трагедия под Уманью – пролог Киевской катастрофы 1941 года

Игорь Черепов

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

После того как в пламени Приграничного и Смоленского сражений июня и июля 1941 г. исчезли созданные в предвоенные годы танки и самолеты Красной Армии, предстояло пройти пять кругов ада под ударами танковых клиньев вермахта. Операции на окружение невиданных в истории масштабов следовали одна за другой. Крупнейшей операцией проведенной вермахтом на окружение был, безусловно, Киевский «котел» 1941г. Однако не забывая трагическую участь Юго-Западного фронта, надо помнить и Уманьский «котел» – трагедию 6-й и 12-й советских армий, ставшей прологом Киевской катастрофы.

Среди многих белых пятен в официальной советской версии Второй Мировой и Великой Отечественной войн являются и трагические события в районе Умани – Подвысокого, что повлияло не только на общий ход событий на фронтах, а и на морально-политическое состояние армии и гражданского населения

Из-за несогласованности между войсками, слабую связь и нехватку боеприпасов образовался разрыв между 5-й и 6-й армиями, куда хлынули танковые и моторизованные дивизии 1-й танковой группы генерала Клейста

Уже 6 июля 6-я армия была разорвана на две части, которые уже не могли управляться из единого центра и это через две недели после начала войны.

16 июля, овладев Белой Церковью, владея инициативой, немцы могли приступить к проведению операции на окружение и устремились в тыл советских войск.

Можно выделить следующие причины Уманьской трагедии: Запоздалое решение об отводе частей 6-й и 12-й армии на рубеж Бела Церковь, Китай город, Гайсин. Это имело фатальные последствия, так как этот рубеж обороны уже два дня был занят противником.

Безуспешными оказались контрудары 6-й и 12-й армий навстречу 26-й армии.

Не смотря на организованный характер действий и большой ущерб нанесенный 48-корпусу, возросшее сопротивление противника, большие потери и отсутствие боеприпасов вынудило прекратить наступление навстречу 26-й армии. Советские войска находились в крайне опасном положении, на грани полной потери боеспособности.

Пугубную роль сыграло, передача 6-й и 12-й Южному фронту под командованием генерала Тюленева. Нужно было заново организовывать снабжение, нарушалось управление, что сыграло далеко не последнюю роль в разразившейся вскоре трагедии.

Незнание достоверной обстановки в районе переданных Южному фронту армий, связанное со слабой разведывательной деятельностью, и привело к неправильным решениям. Поставленная Тюленевым задача перед 6-й и 12-й армиями была невыполнима и требовала прорываться через тылы 48-го механизированного корпуса.

2 августа на реке Синюха 1-я танковая группа и 17-я армия вермахта замкнули кольцо. Последняя попытка вырваться, предпринятая 7 августа была безуспешной сопротивление советских войск было сломлено.

Какова цена Уманьской трагедии? По немецким данным было захвачено 113 тысяч пленных, 850 орудий, 317 танков. Истинную цифру потерь советских войск под Уманью восстановить непросто. Тем не менее известно, что 20 июня 6-я и 12-я армия, насчитывали 129,5 тысяч человек. На 4-5 августа в окруженной группировке оставалось около 20 тысяч человек. Согласно материалам Нюрнбергского процесса в плен попало 73 тысячи советских солдат и офицеров, что и не удивительно, ведь части 6-й и 12-й армий дислоцировались не только в районе Умани, но и на территории других областей.

Юго-западное направление лишилось двух армий. В плен попали их командиры: генералы П. Г. Понеделин и И. Н. Музыченко, 4 командира корпуса и 11 командиров дивизий. Погибли 2 командира корпуса и 6 командиров дивизий. Оперативный успех, достигнутый группой армий Юг, открывал немцам путь на восток, в рудные бассейны Кривого Рога, к портам Одессе и Николаеву. Клейсту удалось пробиться к низовьям Днестра, захватить правый берег его излучины от Черкасс до Запорожья. Тем самым появилась возможность начать крупное наступление, целью которого было взятие Киева и окружение советских войск.

Організація підготовки інженерів-хіміків у Харківському технологічному інституті у 1920-х роках

Инна Черныш

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

Однією із віх історії вітчизняної вищої технічної освіти є етап пошуків організації фахової підготовки у 1920-і рр. Цей процес безпосередньо був пов'язаний із діяльністю Харківського технологічного інституту (ХТІ). Значущість цієї теми посилюється сьогоденними реаліями, перш за все, необхідністю визначення власної концепції вищої технічної школи. Доповідь присвячена визначенню методологічних засад підготовки інженерів-хіміків у Харківському технологічному інституті у 1920-х рр.

Організація навчального процесу на хімічному факультеті в Харківському технологічному інституті у 20-х рр. ХХ ст. відповідала загальній концепції та моделі вищої технічної освіти. В умовах господарської розрухи доцільно було перевести навчальний процес у вищій технічній школі на рейки прискореного випуску інженерів, із ґрунтовною теоретичною підготовкою та навичками практичної роботи із конкретної галузі промисловості, тобто готувати спеціаліста із вузькофаховою кваліфікацією. Так, історики М. І. Мірошніченко та В. І. Мірошніченко відзначають, що навчальний процес був націлений на створення типу працівника-виконавця, а не творця, підвищення його вузькофахової кваліфікації на шкоду загальній технічній культурі. Перш за все це позначилося на організації практичного та виробничого навчання і змісту програм спеціальних хіміко-технологічних курсів.

Крім навчальних планів, принципи фахової освіти визначали напрямки роботи хімічних гуртків Студентського технічного товариства, які були організовані 17 квітня 1921 р. з кожної спеціальності. Необхідно відзначити, що, незважаючи на нечисленний склад гуртків, рівень організації їх роботи завдяки активній участі в їх роботі викладачів інституту можна визнати високим. Орієнтація навчального процесу на встановлення тісного зв'язку між інститутом та виробництвом сприяла організації 1 листопада 1927 р. на чолі із проф. П. П. Будниковим Науково-технічного товариства студентів, професорів, заводських працівників при ХТІ імені В. І. Леніна, причому п'ять хімічних гуртків чисельністю у 35 чол. увійшли до його складу.

Основні навички практичної роботи студенти одержували під час літньої виробничої практики, яку впродовж 2,5 місяців проходили студенти II – IV-х курсів хімічного факультету на заводах України. З 1924 р. її було визнано обов'язковою для студентів третього курсу. Незважаючи на те, що питання забезпеченості місцями практикантів знаходилася у компетенції НКО УСРР, досить часто організація практики знаходилася під загрозою зриву. Ситуація ускладнювалася невідповідністю між характером практики та одержаним студентом навчальним завданням, що було пов'язано із якістю самих місць та відсутністю належного керівництва студентами-практикантами на заводах. Після повернення із підприємства до інституту студент подавав звіт та доповідав у гуртках факультету про результати літньої роботи на виробництві

і розпочинав роботу над дипломним проектом. Тематика дипломних робіт залишилася майже незмінною з початку ХХ ст.

Важливо відзначити, що реалізація принципу вузькофахової професійної освіти у організації навчального процесу на хімічному факультеті звелася до ігнорування фундаментальної підготовки, в якій недооцінювалась роль теоретичних знань, у тому числі із спеціальних хіміко-технологічних дисциплін. Про другорядність аспекту професіоналізації свідчать навчальні програми з основних хімічних курсів, які у другій половині 1920-х рр. були розроблені НКО УСРР та розглянуті предметними комісіями хімічного факультету ХТІ.

У 1928/29 навчальному році на хімічному факультеті ХТІ уводилась безперервна виробнича практика. Завдяки збільшенню числа годин, що відводились на практичні та лабораторні заняття, термін навчання встановлювався п'ять років. Тематика головного проекту охоплювала повне обладнання заводу із науковим та економічним його обґрунтуванням, тоді як завдання дипломної роботи полягало у вивченні одного із технічних процесів і мало теоретичний характер. У цей же рік за новими планами та програмами розпочались заняття на молодших курсах. На закінчення зазначимо, що подальша реалізація принципу професіоналізації навчального процесу була пов'язана із організацією Харківського хіміко-технологічного інституту.

Таким чином, фахова підготовка хіміків у Харківському технологічному інституті показово відображає пошуки нового стандарту вищої технічної освіти в Українській СРР у 1920-х рр. Попри орієнтацію навчального процесу на збільшення питомої частки практично-виробничого циклу в навчальних планах, якісні зміни у підготовці інженера-хіміка відбулись лише наприкінці 1920-х рр. і пов'язані із запровадженням безперервної виробничої практики та введенням нових програм хіміко-технологічних дисциплін.

Жіночі костюми Слобожанщини і Великопольщі

Марія Чумак

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Інтегрована Європа розглядається як Європа регіонів. Регіональний поділ дехто відносить до найлогічнішого шляху здобуття інформації про духовний простір. В цьому плані перспективні і поки що не задіяні дослідження партнерських контактів міст-побратимів і регіонів-партнерів.

Серед найактивніших побратимських пар у Європі називають Харків – Познань. У 2002 р. підписана Угода про співробітництво між Харківської облдержадміністрацією і Великопольським воєводством, центром якого є Познань. За програмами культурних обмінів автор цієї розвідки кілька разів побувала в Польщі.

Обидва регіони відчувають вплив духовного пограниччя (німецької і російської культури відповідно). Не існувало єдиного для всіх жіночого святкового вбрання, яке залишалось подекуди до 50-х рр. ХХ ст. соціальним знаком нащадків переселенців, візиткою певного населеного пункту (наприклад, вбрання старовірів у Нововодолазькому районі Харківської області

і костюм познанської бамберки). Обряди обох народів вимагали певного вбрання.

Наприклад, в українській традиції існувала лялька Марена, яка фігурувала на Івана Купала, вбрана у народний костюм.

Традиційне жіноче вбрання у Великопольщі використовувалося під час Великого посту в обряді нищення (топлення або спалювання) солом'яної ляльки Мажани – втілення зими, холоду, смерті.

Капіталізація Слобожанщини і Великопольщі витіснила народне вбрання фабричним, простішим і дешевшим.

Господарство Великопольщі перед Першою світовою війною перебувало під впливом пруської економічної політики, якою відводилася полякам напівколоніальна роль продуцента аграрного і споживача німецьких промислових товарів. За цих умов виготовлений сільською чи містечковою майстринею народний костюм, вишитий за узорами старших у роду жінок, теж був демонстраційним етнічним знаком протесту проти поніччя.

Дещо пізніше цей етап пережила Слобожанщина. У 20-х роках. ХХ ст. посилюється інтерес до національних традицій. Народний одяг входив до пролетарської і навіть чиновницької міської моди жіночими й чоловічими вишиванками.

Ще у 50-х рр. ХХ ст. європейське село вдягало народні строї за традицією саме так вбиратися на свято. Нині це вже реконструюється дослідницькими колективами. Святкове вбрання дівчат і молодиць Слобожанщини (літне, зимове, весільне, обжинкове, повсякденне) відтворюють костюми зразкового фольклорного колективу «Вербиченька» з Нової Водолаги на Харківщині. Створити ще один, настроєвий, видовищний образ свого регіону вдається згаданому колективу на численних фестивалях, зокрема, і в Польщі.

У Познані автором розвідки зроблено відеозапис вистави костюмів в етнографічному музеї та розповідь етнологі Івонни Рошинської. Вистава названа за польським прислів'ям «Suknia wydaie ludskie obychaie» (сукня виказує людські звичаї). Демонструються 13 жіночих і чоловічих костюмів. Всі вони – оригінальні, автентичні, їх носили від кінця ХІХ ст. до середини ХХ-го у Великопольському воєводстві. Це музейна колекція, що почала формуватися ще перед Першою світовою війною.

Познанська вистава народних костюмів, які для більшості здаються архаїчними штампами, змусила по-сучасному зазвучати здевальвовану тему.

До цієї спроби порівняти костюми двох європейських народів дотичні рядки А. Міцкевича: «На шалі кинувши, що важить наш сусід, // Ми і самих себе оцінимо як слід. // Тому звичайності учитися, панове, // Бо нею світ живе, у ній життя основи».

Вклад А. Ф. Кони в разработку теоретических основ судебной этики

Марина Чумаченко

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Анатолию Федоровичу Кони не без оснований принадлежит видное место в истории русской культуры второй половины ХІХ – начала ХХ века.

Известный юрист, крупный ученый в области права, виртуоз ораторского искусства, прирожденный литератор и педагог, неутомимый общественный деятель, таким, по выражению члена Харьковского Юридического общества А. Левенстима, его знала вся мыслящая Россия. Обладая огромным талантом, разносторонним умом, данными глубокого мыслителя, художественным чутьем и завидным сочетанием дара речи и изобразительности, он все мощные силы интеллекта обратил в упорную и долготелетнюю работу, направленную к проведению в жизнь и осуществлению высоких нравственных и общественных идеалов.

Актуальность изучения данной темы достаточно обоснована, так как на сегодняшний день одной из приоритетных задач нашего государства является совершенствование судебной системы, устранение коррупции среди судебных деятелей, внедрение новых модернизированных методов в область юриспруденции. Для этого необходимо использовать не только новейшие разработки в области судопроизводства, но и опыт прошлого, в частности деятельности выдающихся юристов, среди которых особое место занимает А. Ф. Кони.

Одной из главных заслуг выдающегося юриста в разработке и проведении Судебной реформы 1864 г. является использование судебной этики - «учения о приложении общих понятий нравственности к той или другой области специальной судебной деятельности». Термин «этическое» А. Ф. Кони понимал и в смысле развития правосознания народа и проникновение в процессуальные правила нравственных начал. Высокие цели правосудия – ограждение общества и одновременно защита от несправедливого обвинения, по мнению Анатолия Федоровича, - должны быть достигаемы только нравственными способами.

Теоретическое обоснование нравственных начал в уголовном процессе нашло отражение в многочисленных публикациях Анатолия Федоровича Кони. Особое место среди них занимают такие труды как « Память и внимание. Из воспоминаний судебного деятеля», «Приемы и задачи прокуратуры», «Самоубийство в законе и жизни», «Юридические поминки и о новых течениях в уголовном процессе Италии и Германии», а также статьи и судебные речи, помещенные в «Собрании сочинений» в 8 томах.

По мнению А. Ф. Кони, «центром тяжести организации уголовного правосудия должен быть признан судья с теми неизбежными условиями, в которые его ставят разумное законодательство, и с теми типическими чертами, которыми его снабжает общественное правовое и нравственное чувство».

Другими важными звеньями уголовного процесса являются прокурор и защитник, как необходимые помощники судьи. На каждого из них возлагается своя, особая задача, осуществление которой представляется возможным лишь при условии высокой нравственной ответственности обеих сторон.

Первостепенной задачей должностного лица судебного ведомства является всестороннее изучение индивидуальных обстоятельств каждого отдельного случая. Особое внимание, по его мнению, следует обратить на выяснение характера обвиняемого, и только дав ясное представление о том «кто этот человек», переходил к дальнейшему изысканию внутренней

стороны совершенного преступления. Характер человека служил для него предметом наблюдений не только со стороны внешних обстоятельств, но и тех особых психологических элементов, из которых состоит человеческое «я». Кони считал, что в житейской обстановке лица, находящегося под следствием, можно найти лучший материал для верного суждения о деле «так, как краски, которые накладывает сама жизнь, всегда верны и не стираются никогда».

Примером внедрения этических начал в судопроизводство служат обвинительные речи Анатолий Федорович Кони. Их главную ценность составляет тонкий психологический анализ, который при изящности и образности языка, пластичности определений, возвышает их до степени литературно-художественных произведений. Сохраняя характер строгой деловитости, эти речи в то же время представляют собой ряд мастерски нарисованных портретов, которые живой панорамой проходит перед глазами читателя.

Таким образом, А. Ф. Кони сыграл огромную роль в разработке теоретических основ судебной этики, на своем примере показал, насколько они повышают профессионализм судебного деятеля, его общую и правовую культуру.

Образ врага та героя в радянській та німецькій плакатній пропаганді періоду Другої світової війни

Дарья Шалигіна

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Плакатна пропаганда в період Другої світової війни набувала нечувані раніше масштабів. Цей вид агітації став частиною широкомасштабної ідеологічної війни, не менш важливої, ніж реальні бойові дії. Розповсюдження плакатів, як одного з основних видів пропаганди, було обумовлено унікальними функціями плакату. Адаже він є найбільш нав'язливою, простою, чіткою формою пропаганди, яка найлегше запам'ятовується реципієнтом. Плакат грав одну з ведучих ролей у, чи не найбільш важливій функції німецької та радянської пропаганди, - формуванні в суспільній свідомості образів врага та постійному нагадуванні про власного героя, образ якого відображає сторону-переможця.

Дослідження плакатних образів ґрунтується на методі контент-аналізу, за допомогою якого було оброблено 204 радянських та німецьких агітаційних плаката, які були випущені з 1939 по 1945 рр.

Зображаючи врага, радянські художники-плакатисти не малюють його страшним монстром, а найчастіше висміюють, або використовують алегорію, зображаючи врага у вигляді якоїсь тварини. Для німецького образу врага навпаки характерна псевдореалістичність та рідше (зазвичай на карикатурах) алегоричність. Персонажі, які найчастіше використовувались нацистами для створення цих образів, як у Німеччині, так і в окупованих країнах, – це, в першу чергу, євреї, більшовики з яскраво

вираженими семітськими чи азійськими рисами обличчя; серед політичних лідерів найчастіше зображали Й. Сталіна, рідше У. Черчилля.

Образи героїв обидві сторони створювали лише в реалістичній манері, деякі виключення стосуються радянської плакатної пропаганди, яка менше ніж в 5 % зображала героя в карикатурному стилі.

І в радянських, і в німецьких плакатах використовувався ефект асинхронності часу. Тобто в просторі одного плакату одночасно присутні історичний образ славного героя минулого та сучасного воїна – його нащадка. Таким чином аргументи отримують своє підкріплення з точки зору спадкоємності поколінь. Цей ефект був менш характерний для «ворожих» образів, хоча теж мав місце стосовно радянських плакатів із зображенням «ворогів».

Важливою характеристикою образу, яка безпосередньо впливає на сприйняття його реципієнтом, це його композиція: статичність, динамічність або експресивність. Статичні образи більш самовпевнені в ефективності свого впливу на суспільство, вони несуть в собі менше наративності. Динаміка має декілька функцій, яких природно позбавлений статичний образ. Це, передусім, надання сюжету темпорального та логічного напрямку (залежить від вектора образу), більше смислове навантаження. Абсолютна більшість нацистських плакатних «героїв» статичні, на відміну від «ворога». А серед радянських і ворожих, і героїчних образів переважають динамічні.

Семіотичне навантаження несе також розташування образу відносно плакатного простору. Дослідження цієї характеристики виявило, що в абсолютній більшості радянських плакатів «ворог» виступає слабшим за захисника Вітчизни. А нацистські плакати навпаки надавали образу ворога головну роль в просторі плакату, роблячи ставку на ефект залякування та посилення агресивного фанатизму.

О влиянии церковной догматики на отношение рыцарства к войне

Дарья Шамшина

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Вопрос о влиянии христианских догматов на помыслы и деяния западноевропейского средневекового рыцарства выступает одним из ключевых моментов в ходе исследования разнообразных источников, которые формировали идеологию воюющего сословия.

Прежде всего, стоит заметить, что военное ремесло, породившее жестокость эмоций и право насилия, для рыцаря являло смысл всей жизни: от истоков, - закоренелой отчаянной привычки древнегерманских племен, - до профессиональной востребованности конницы в период «войны всех против всех». В результате своеобразная «культура войны» прочно входит в круг рыцарских морально-этических ценностей и раскрашивает особенности повседневной жизни.

Общеизвестно, что в эпоху Высокого Средневековья главным цензором общественного сознания выступал институт Католической Церкви. В процессе становления рыцарской идеологии также можно заметить живое участие элементов христианской веры и деятельности Отцов Церкви. Согласно источникам, прослеживается эволюция отношения официальной Церкви к войне: исходным пунктом этих изменений был категорический отказ в первые века христианства от ведения войны, следующей фазой стало принятие вооруженного насилия в эпоху Константина и Августина Блаженного, конечная же трактовка вылилась в проповедь «священной войны» для крестоносцев. Разумеется, доктринальные метаморфозы последовательно отражались на понимании рыцарством военной этики и складывании личностного образца в целом.

Так изначально произошло неминуемое идеологическое столкновение религии, которая несла слова любви и мира, и людей, главным содержанием жизни которых была война. За примирением двух сторон стоит большой круг смежных интересов. Во-первых, духовенство и церковные богатства нуждались в защите в эпоху великого переселения народов и образования варварских королевств, в период феодальных конфликтов и всеобъемлющих войн. Поэтому главной утвержденной официально и неоспоримой добродетелью рыцаря считалась верность в служении Господу с помощью военного дела. Во-вторых, Католическая Церковь боролась за уловление душ верующих, за искоренение язычества и других конфессий, и именно зарождавшееся рыцарство могло помочь ей в осуществлении этой задачи. Христианство, вместе с тем, давало аудитории крещеных варваров ощущение преемственности новой веры по отношению к древним военным традициям.

Главной задачей церковной доктрины с тех пор стало оправдание подобного компромисса путем формирования позитивной концепции войны. Ее теоретическая основа состоит в том, что вся история человечества является великой духовной войной добра против зла и рыцарь, взявшийся за оружие, освященное Церковью и имеющее поэтому символическое значение, становится «воином Христовым». В обществе культивировалась идея о «священном воинствовании» как жизненной позиции любого верующего, и если монахи отстаивали Царство Христово с помощью молитв и внутренней психологической борьбы, то рыцари восстанавливали погрязший мир и справедливость с оружием в руках. Более того, участники Крестовых походов в Святую землю и христианской Реконквисты в Испании в соответствии с учением Церкви о принятии мученической смерти за веру неизменно получали прощение мирских грехов. Максимальное сближение полярных миропониманий привело к образованию в XII – XIII вв. около двадцати духовно-рыцарских орденов.

Таким образом, важно отметить отличие нашей точки зрения от устоявшейся в историографии строго критической: оправдательная позиция Церкви по отношению к войне хоть и развязывала руки рыцарству в походах против неверных, но внутри Западной Европы, безусловно, имела умиротворяющий характер и проповедовала смирение жестокости, гордыни и буйной отваги по отношению ко всем безоружным и требовавшим защиты. Роль влияния церковного идеала в круг рыцарских заповедей церковного идеала трудно переоценить: вера обеспечивала воинам

благовидное оправдание их человекоубийственной функции, но одновременно заставляла рыцарей в миру подчинять военное искусство системе гуманных религиозно-этических ценностей.

Проблемы и перспективы российско-японских отношений в области рыболовства (конец XX – начало XXI ст.)

Елена Шаповалова

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Сотрудничество в области рыболовства является одним из крупных элементов всего комплекса российско-японских отношений. В российском экспорте в Японию морепродукты и рыба занимают важное место (около 15%). Однако в этой области наблюдается достаточно сложное положение – периодичный спад цен на основные виды поставляемой в Японию рыбо-морепродукции, что обусловило сокращение общего стоимостного объема их поставок на 18,1% до уровня 925,3 млн. долл. (2006 г.) против 1,1 млрд. долл. в 2005 г.

В области российского рыбохозяйственного комплекса есть и другие проблемы, такие как:

- низкая экономическая эффективность хозяйствующих субъектов отрасли;
- недостаточная эффективность государственного контроля за использованием водных биоресурсов;
- дисбаланс между установленными объемами вылова водных биоресурсов и производственными мощностями для их изъятия;
- высокая степень износа основных производственных фондов;
- слабое финансовое и техническое обеспечение российской рыбохозяйственной науки, не отвечающая современным требованиям система регулирования водных биоресурсов;
- низкий технологический уровень переработки биоресурсов, отсутствие прогнозируемых поставок сырья на береговые рыбоперерабатывающие предприятия;
- сырьевая направленность и неупорядоченность экспорта рыбопродукции;
- слабое развитие аквакультуры на фоне высокой динамики ее роста в мире;
- неэффективная система взаимодействия федерального центра с субъектами РФ по управлению водными биологическими ресурсами и организации работы рыбохозяйственного комплекса.

Важнейшей проблемой продолжает оставаться контрабанда и проблемы реэкспорта российской рыбы. Счетная Палата РФ, проведя проверку эффективности использования квот на вылов биоресурсов в экономической зоне России, подсчитала, что контрабанда морепродуктов и рыбы из России в Японию составила 1,2–1,5 млрд. долл. в год. На заседании комитета Совета Федерации по правовым и судебным вопросам 22 октября 2007 г. заместитель генпрокурора России Ю. Гулягин заявил, что 80% всех

выловленных в российской 12-мильной зоне биоресурсов приходится на браконьерский промысел и контрабанду. Исключением не являются и контрабандные поставки в Японию российской морепродукции – так, только по крабам объем этих поставок в 2006 г. в 1,5–2 раза превысил разрешенные объемы вылова (ОДУ). В то же время в Японию из Китая и других стран Восточной Азии поступают рыба и морепродукты на сумму, в 1,5–2 раза превышающую размер российских поставок этого вида продукции.

Установлено, что значительная часть ввоза в Японию продукции морского промысла из азиатских государств представляет собой реэкспорт российских товаров данной группы, проходящих обработку на предприятиях указанных стран и в дальнейшем поступающих на японский рынок. За счет осуществления подобной практики доля переработанной продукции в китайском «рыбном» экспорте в Японию постоянно возрастает, а в российском – остается практически неизменной.

Для решения проблем в рыбопромышленной области, – по мнению министра сельского хозяйства А. В. Гордеева, – необходимо совершенствовать нормативно-правовую базу, развивать при поддержке государства системы лизинга рыбопромышленных судов и орудий лова, совершенствование охраны водных биоресурсов и контроля рыболовства, создание территориальных органов Росрыболовства и другие.

Следовательно, при наличии благоприятных условий, укрепления доверия и взаимопонимания между Россией и Японией возможно улучшение сотрудничества в рыбодобывающей и рыбоперерабатывающей отраслях, в возобновлении биоресурсов моря, в контроле российского экспорта рыбопродуктов. В России необходимо совершенствовать организацию управления рыбным хозяйством, включая торгово-экономические связи с Японией.

К вопросу об эллинических корнях религиозной доктрины Юлиана Отступника

Максим Шенцов

Белгородский государственный университет

На сегодняшний день проблеме политической и религиозной деятельности римского императора Флавия Клавдия Юлиана (Юлиана Отступника) посвящено множество исследований. В отношении императорской идеологии существует несколько точек зрения. Так, большинство историков считает, что Юлиан пытался возродить исчезающее, пребывающее в предсмертной агонии римское и эллиническое язычество. Данная точка зрения была высказана ещё Э. Гиббоном и долгое время считалась основной. И в работах светских историков, и в трудах историков Церкви обычно утверждается, что словом, пером и делом Юлиан Апостат хотел вернуть народы Римской империи к вере в прежних языческих богов. Следует отметить, что в литературе встречается, в основном, негативная оценка подобной религиозной политики. Так, по

мнению Ф. И. Успенского, в культурно-историческом отношении, политика Юлиана Отступника была не только бесполезна, но и вредна. А. Б. Ранович также считает религиозную политику императора Юлиана бессмысленной, изначально обреченной на поражение. По мнению А. Б. Рановича, Юлиан руководствовался лишь своими религиозно-философскими соображениями. Император якобы совершенно не считался с внутренним положением дел в Империи и с возможностями своих идеологических противников.

Однако в последние десятилетия все чаще звучала иная точка зрения на религиозную политику императора Юлиана Отступника. Например, Л. Н. Гумилев считал императора убежденным и искренним митраистом. Известно, что, помимо посвящения в Элевсинские мистерии, Юлиан в 355 году принял митраистское посвящение. Начиная с 360 года, в письмах он называет Гелиоса-Митру своим заступником. К тому же, у себя во дворце Юлиан ежедневно отправлял культ Митры как литургию.

По мнению крупнейшего исследователя религии Митры Ф. Кюмона, римский митраизм являлся монотеистической религией. Таким образом, можно предполагать, что истинной целью императора Юлиана было не восстановление старых эллинско-римских культов, а создание новой монотеистической религиозно-идеологической системы, основанной на культе индоиранского бога Митры (Михра). В связи с этим возникает вопрос о том, какие элементы старых форм мировоззрения были включены императором в новую религиозную систему. Цель данной работы состоит в том, чтобы ответить на вопрос, какие именно формы древнего мировоззрения были восприняты императором Юлианом Отступником.

Для начала следует отметить, что целью Юлиана было создать универсальную религиозную систему, доступную как для интеллектуальной элиты общества, так и для простых римских граждан. В недрах философских школ скрывалось творчество сильных религиозных индивидуальностей. Этому Юлиан хотел придать образ официальной религиозности и сделать основой государственной идеологии. За основу новой теологической системы, способной заменить христианство, император взял стройное и развитое учение сирийского неоплатоника Ямвлиха. Однако неоплатонизм, претендовавший на роль нового вероучения, во многих аспектах, особенно в этических, резко отличался от прежней греческой религии. К тому же, по мнению Б. Ван-дер-Вардена, сирийский неоплатонизм вобрал в себя черты некоторых древнеиранских вероучений, прежде всего, зерванизма.

Кроме того, сам римский митраизм в значительной степени отличался от культа Митры у древних индоиранцев. В процессе своего развития данная религия вобрала в себя множество эллинских черт. Так, иранский бог Ахура-Мазда (Ормазд) был отождествлен с Зевсом-Юпитером; победоносный Веретрагна – с Гераклом; Митра же был сближен с Гелиосом.

Известно, что основным объектом поклонения Юлиана было Солнце. Именно ему было посвящено основное религиозно-философское сочинение императора – «К Царю Солнцу». Согласно воззрениям императора Юлиана, именно Солнце является царем мироздания, верховным благом. Следует отметить, что, утверждая это, он ссылается, прежде всего, на Гомера (II. VIII 4; Od. XII 374) и Гесиода (Theog. 371–373). Интересно, что в произведениях многих греческих мыслителей, в частности, у Эсхила, Софокла

и Овидия, Гелиос постепенно сближается с Аполлоном. Солнце постепенно приобретает функции отца мироздания и верховного божества. Индоиранский же Митра изначально являлся богом общественного договора, защитником общины и клятвы. Однако на Балканах существовало древнее религиозное течение, особым образом связанное с солярной теологией – орфизм.

Известный болгарский историк А. Фол считает учение фракийского орфизма солярно-хтонической идеологией, в древние времена объединявшей бесписьменное общество. В основе орфического учения лежит следующая космологическая модель: Богиня-мать создает Вселенную, породив сына Солнце. Жертвоприношения, совершаемые сакральным царем, направлены на достижение бессмертия. Кроме того, Орфей совмещает функции царя и жреца Аполлона в храме города Деи. Здесь уместно вспомнить о церемониальных действиях, совершаемых императором Юлианом после отказа от христианства как официальной идеологии. Так, крупнейший позднеримский историк Аммиан Марцеллин пишет, что император лично совершал обильные кровавые жертвоприношения, выполняя жреческие функции. Важно также отметить, что, являясь эзотерической доктриной и мистериальным культом, орфизм не был столь далек от простых верующих, как развитые и сложные учения различных философских школ. Таким образом, орфическое учение вполне могло быть воспринято Юлианом в качестве своеобразного моста между интеллектуальной элитой и простым населением.

Кроме того, учитывая горячий интерес и склонность императора к эллинской философии, следует обратиться к философскому аспекту орфических мистерий. Согласно учению орфизма, Аполлон, отождествленный с Гелиосом, является началом единства мироздания. Его сущность выражается монадой. Дионис (Загрей), будучи растерзанным, знаменует собой начало множественности. Помимо солярных функций, Аполлон является богом строя, соподчинения и согласия; он является олицетворением созидательной силы мироздания. Дионис же является богом разрыва изначального единства, жертвы Единого мирового начала. Само мироздание представляет собой соединение аполлонического и дионисийского начал. Подобная философия впоследствии была усвоена неоплатониками. Орфей олицетворяет собой мистический синтез, совмещение и посредничество между обоими началами мироздания. Именно он указал простым людям путь правильного молитвенного общения с богами и истинной высоко нравственной жизни. Император Юлиан стремился следовать орфическим предписаниям. Он составил наставление для языческих жрецов, в котором говорит об их социальном положении, образовании и круге обязанностей. Кроме того, Юлиан всячески требовал от них нравственного непорочного поведения, запрещая им посещать театры и питейные заведения. Жрецы должны были для всех без различия учреждать гостиницы и госпитали, разделять с бедными хлеб и вино, нищим подавать милостыню. В первую очередь, подобные действия были ответом на высоко нравственное поведение христиан. Однако можно предположить, что, помимо идеологического аспекта, такие меры в определенной степени были связаны и с личными убеждениями и верой императора.

Таким образом, рассмотрев религиозную политику Юлиана Отступника, можно предположить, что в вероучение, созданное императором, входили

не тільки сирийський неоплатонізм і митраїзм. Немаловажною частиною нової релігійної системи вповне могли являтися і древній орфізм. В своїй релігійній політиці Юліан в значительній ступені опирався на орфіческую ідеологію. Можливо, саме з орфіческого учіння імператор вважав багато етичних норм, введені ним в жрецькій середі. Пытався знайти співчуття у простого населення, імператор-реформатор опирався на ідеологію солярного культу Митри-Геліоса-Аполлона, існуючу ізначальное відображення не тільки в митраїзмі, а і в більш близькому елінізмі.

До проблеми становлення і розвитку харківської телевізійної журналістики у 50–60-х рр. ХХ століття: основні етапи, регіональні особливості, досягнення та недоліки

Олена Шеремет

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Зародження світового телебачення як одного з найвпливовіших засобів масової комунікації сягає коренями першої чверті ХХ століття. Перший, підготовчий етап його розвитку на Харківщині почався у 30-х рр. ХХ ст.

Дослідження проблеми становлення і розвитку харківської тележурналістики у 50–60-х рр. ХХ ст. являється великим інтересом через можливість простежити основні тенденції розвитку телевізійних жанрів на харківському ґрунті, поширення телебачення як важливої інституції культурного та повсякденного життя харків'ян. Даний хронологічний вимір обраний як такий, коли відбувається прискорення часткових модернізаційних процесів, дедалі більша в суспільному житті, «відлига» в ідеологічній сфері суспільства.

Слова «Увага! Говорить і показує Харків!», що пролунали в ефірі 7 травня 1951 року, стали справжньою сенсацією. Харківська телестудія розпочала показ регулярних передач трансляцією кінофільмів «Олександр Попов» та «Каштанка».

Телепередачі 50–60-х рр. ХХ століття на Харківській телестудії, а пізніше на телецентрі велися безпосередньо зі студії телевізійного центру (студійні передачі), за допомогою встановлених на телецентрі спеціальних кінопроекторів (передачі кінофільмів), з місць важливих подій, з підприємств, когоспів, театрів, концертних залів, стадіонів (позастудійні передачі-трансляції), з телевізійних центрів інших міст (обмінні передачі).

У 1957 р. до Харкова надійшла пересувна телевізійна станція (ПТС-52), що дозволило працівникам студії розширити «територію» об'єктів уваги «домашніх екранів». Це не тільки урізноманітнювало характер передач, але й прискорило формування, спеціалізацію творчих колективів телецентру. Позастудійні передачі все більше посідали чільне місце.

Основною метою громадсько-політичних передач (10–35%) у ці роки було «адекватне» та широкомасштабне висвітлення ходу семиріччя (1959–

1965 рр.). Власні телестудії та кінострічки були випробувальним каменем, на якому відточувалася майстерність режисерів.

У другій половині 1950-х рр. два важливіших жанри інформаційної публіцистики – репортаж та інтерв'ю посідають у програмах місце достатнє для того, щоб через них, поєднаних з заміткою («сюжетом») у бюлетені новин, телебачення почало виконувати свою інформаційну функцію. 1960-ті рр. стали часом становлення телевізійної публіцистики у сучасному розумінні.

З 1959 р. Харківська студія телебачення займалася виробництвом художніх, музикальних та хронікально-документальних телефільмів. До 1968 р. було створено близько 60 озвучених стрічок. Харківська студія за обсягом власних кінозйомок посідала друге місце в УРСР.

З квітня 1959 р. Харківську телестудію беззмінно очолював Л. Л. Оприщенко. У ході аналізу даних списку робітників студії телебачення з повними анкетними даними на 1968–1969 рр. виявляється наступна картина: на 1969 р. тут працювало 154 особи. З них 40 % фахівців мали повну вищу освіту, 8 % – неповну; 53 % відносили себе за національністю до українців, 37 % – до росіян, 6 % – до євреїв тощо.

Основними недоліками харківської тележурналістики на даному етапі розвитку були: принцип партійності й шаблонності в основі підготовки передач; на перших порах помітна непрофесійність працівників і фахівців, відсутність досвіду; значне кількісне і якісне переважання громадсько-політичних передач над художніми випусками, російськомовних передач над україномовними; слабка розвиненість форм художніх передач; «фрулівість» телевізійних програм у часовому вимірі, їхня незакріпленість за певним часом показу; застарілість телеапаратури тощо.

Дана проблематика потребує подальшого вивчення й аналізу через можливість комплексного вивчення такого складного і водночас неординарного культурно-суспільного феномену, як становлення харківської тележурналістики у 50-60-ті роки, не тільки на макро-, але і на мікросторонньому тлі протиріч хрущовської відлиги на Слобожанщині.

Висвітлення військових злочинів у документах Міжнародного трибуналу по колишній Югославії

Катерина Шимкевич

Запорізький національний університет

Дослідження документів Міжнародного трибуналу по колишній Югославії в даній статті є важливим та актуальним. Саме завдяки цим документам світова громадськість дізналась про військові злочини в колишній Югославії та про кількість загиблих під час бойових дій.

У травні 1993 року Рада Безпеки ООН резолюцією № 827 санкціонувала утворення Міжнародного трибуналу по кримінальним злочинам в колишній Югославії. Метою діяльності трибуналу було розкриття військових злочинів проти мирного населення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до їх здійснення. Робота Міжнародного трибуналу відображена у

прес-релізах, актах обвинувачення, щорічних звітах, протоколах та стенограмах засідання. В них висвітлені факти скоєння військових злочинів, проаналізовані причини появи біженців та переселених осіб, доведена причетність керівництва армій (сербської, боснійської, хорватської) до організації «етнічних чисток» та геноциду. Зокрема, в протоколах обвинувачення зазначено, що до військових злочинів судді трибуналу віднесли злочини проти людства та людяності («етнічні чистки», геноцид, насилля, захоплення та утримання людей, організація концтаборів) і порушення IV Женевської конвенції (недотримання прав та свобод людини). Також акти обвинувачення містять детальний аналіз та опис найбільш жорстоких злочинів проти цивільного населення. Наприклад, у матеріалах справи прокурора Луїзи Арбур проти М. Лукіча, Ср. Лукіча та М. Вагилевича зазначено, що підозрювані в середині червня 1992 року насильно затримали близько 65 боснійських мусульманських жінок, дітей та чоловіків похилого віку. Мусульман закрили у будинку та підпалили. Серед загиблих були знайдені тіла немовлят і маленьких дітей.

Цивільне населення ставало об'єктом переслідування за приналежність до певної етнічної чи релігійної групи (вигнання 300 тис. албанців з Косово восени 1998 р., вбивство більше 8 тис. боснійських мусульман в анклаві Сребреніця). Головною метою подібних компаній була етнічна зачистка територій, внаслідок чого мирні жителі ставали жертвами насилля, тортур, жорстоких вбивств.

У щорічних звітах проаналізована діяльність Міжнародного трибуналу за певний рік та подана інформація узагальнюючого характеру. Здебільшого наведенні списки загиблих осіб, вказані місця масових поховань та розташування концтаборів, зазначено, які культурні, історичні та архітектурні пам'ятки постраждали від масованих артилерійських обстрілів.

Великий внесок у роботу трибуналу належить міжнародній комісії експертів та Управлінню Верховного комісара ООН у справах біженців. Їх діяльність була спрямована на виявлення фактів порушення прав людини, розслідування масових вбивств та поховань, пошук зниклих без вісти, організацію повернення біженців та переселених осіб до місць колишнього проживання. Висновки експертів щодо кількості жертв злочинів прокурори трибуналу використовували для складання актів обвинувачення та для проведення додаткових розслідувань.

Всіх підозрюваних у військових злочинах Міжнародний трибунал поділив на безпосередніх виконавців та організаторів. Так, до першої категорії обвинувачених судді віднесли М. Тадіча, С. Тодоровича, Ср. Лукіча за здійснення масових депортацій населення до спеціальних місць затримання. Організаторами злочинів були С. Мілошевич, Р. Караджич, Р. Младич, Б. Плавшич.

В цілому, матеріали роботи Міжнародного трибуналу є важливим джерелом у дослідженні злочинів проти мирного населення під час «балканської кризи» 1990-х рр.: можна проаналізувати причини скоєння злочинів; визначити роль людського чинника; сприяти виробленню відповідних механізмів врегулювання етнічних та релігійних конфліктів на Балканах у майбутньому.

Дослідження радянських політичних анекдотів призводить до висновку, що політичний анекдот є цінним джерелом з дослідження історії повсякденності, урбаністики, історичної пам'яті народу, думки розповсюджувачів радянських політичних анекдотів щодо історичних подій, суспільних явищ, політичних лідерів та інш.

У вивчення історичної пам'яті народу та думки розповсюджувачів політичних анекдотів щодо представників влади входить дослідження образів політичних лідерів в радянських політичних анекдотах.

Авторкою була створена реляційна база даних (Б. д.), до якої було занесено 1 975 анекдотів. Був проведений контент-аналіз цієї Б. д., за допомогою якого можна виявити найбільш розповсюджені образи політичних лідерів в радянських політичних анекдотах. Серед персоніфікованих образів перше місце займає образ Л. І. Брежнєва, якому присвячено 27% анекдотів серед всіх. Така велика кількість пояснюється, перш за все, особистими якостями Л. І. Брежнєва та сприятливими умовами для розповсюдження політичних анекдотів в період «Застою».

У групі анекдотів, створених протягом першої половини періоду «Застою» (1964–1974 рр.) та присвячених загальній кризі (12 анекдотів, 5%), репресіям (12 анекдотів, 5%), недовірі до ідеології (11 анекдоти, 5%), життю країн соцтабору (50 анекдотів, 6%) та агресивній зовнішній політиці СРСР (27 анекдотів, 3%) відображений образ Л. І. Брежнєва, який позбавлений колористичних рис. Л. І. Брежнев виступає як жорсткий політичний діяч, що має реальну владу, до якого підлещуються чиновники й якому в радянських анекдотах відкрито бажують смерті.

В анекдотах другої половини періоду «Застою» (1974–1984 рр.) створюється протилежний образ Л. І. Брежнєва, що найчастіше пов'язаний зі створенням культю особистості генсека (18 анекдотів – 8% всіх анекдотів цього періоду), де Л. І. Брежнев виступає як людина, що прагне до нагород та слави, та образ, пов'язаний з висміюванням тупості Брежнєва (34 анекдоти, 15% всіх анекдотів цього періоду). В цій групі анекдотів відображена специфічна манера генсека говорити, цілуватись з політичними діями, особливості зовнішності тощо. Ця проблематика виникає як синтез тематик (недовіра до ідеології, недовіра до радянського керівництва, прагнення Л. І. Брежнєва до особистого культу та ін.), підживлена реальним станом здоров'я Л. І. Брежнєва.

Більш детальний семантичний аналіз, що був вперше застосований авторкою для аналізу радянських політичних анекдотів, підтверджує цю кардинальну зміну образу Л. І. Брежнєва протягом періоду «Застою». Завдяки побудові теоретико-графових моделей семантичної структури тексту радянських політичних анекдотів ми маємо змогу проаналізувати смислову структуру текстів, що складається з об'єктів, зв'язків між ними, дії об'єктів одне на одного. Виходячи з того, наскільки об'єктів діє об'єкт, що нас цікавить, обчислюється його сила дії в теоретико-графовій моделі семантичної структури тексту анекдоту. Якщо силу дії всіх об'єктів одне на

одного в теоретико-графовій моделі взяти за 100 %, то сила дії об'єкту обчислюється за формулою: сила дії об'єкту = 100 (кількість дій об'єкту, спрямованих на інші об'єкти / загальна кількість зв'язків в теоретико-графовій моделі).

Отже, середня сила дії Л. І. Брежнєва, як персонажа радянських політичних анекдотів – приблизно 26 %, що є досить низькою (наприклад, середня сила дії Сталіна-персонажа – приблизно 46%). Середня сила дії образу Л. І. Брежнєва в радянських політичних анекдотах в першій половині періоду «Застою» – приблизно 30%, а в другій половині – приблизно 22%. Можна зробити висновок, що в сприйнятті розповсюджувачів радянських політичних анекдотів Л. І. Брежнєв має досить невелику силу та авторитет, які він втрачає протягом свого правління.

Найбільш популярним видом теоретико-графових моделей семантичної структури анекдотів, де відображений образ Л. І. Брежнєва, є модель, яку умовно можна назвати «трикутником». Цей вид моделі завжди є головним в семантичній структурі тексту. В анекдотах цієї групи Л. І. Брежнєв підмінює одне поняття іншим, плутає два поняття, або два головних персонажа порізному відносяться до генсека, при чому ці два персонажа або поняття є рівнозначними, або різко протиставленими.

Вивчення соціально-економічних проблем 1920-х років вченими Харківського університету

Ірина Шляхова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Наукова значимість дослідження обумовлюється внутрішніми прагматичними потребами самої історичної науки. Актуальність обраної для дослідження теми визначається тим, що обрана проблематика ще не була раніше об'єктом наукового вивчення. Необхідність ґрунтового аналізу історіографічних процесів в Харківському університеті обумовлюється тим, що у 1990-х роках і в останнє десятиріччя вийшла ціла низка нових праць, що суттєво збагачують і значною мірою змінюють наші попередні уявлення про неп.

Об'єктом історіографічного розгляду є сукупність основних груп історіографічних джерел з історії непу в Україні, що були введені у науковий обіг вченими Харківського університету починаючи з 1945 року та до нашого часу. Враховуючи весь комплекс критеріїв, а саме власне наукові, ідейно-політичні, у структурі дослідження можна умовно окреслити два періоди: 1) 1945–1991рр., 2) 1991–2008рр. Обрані автором хронологічні межі роботи пояснюються підвищенням інтересом науковців Харківського університету до соціально-економічної проблематики 20-х рр. ХХ ст.

Протягом першого періоду в університеті склався науковий напрям, предметом дослідження представників якого стала соціально-економічна тематика непу, до поля зору ввійшли такі ключові аспекти, як відновлення промисловості, сільського господарства, реконструкція промислового потенціалу і т.д. Слід зазначити, що джерельною базою більшості

досліджень стали матеріали місцевих архівів, тому ученими в першу чергу були визначені особливості впровадження принципів непу в Харкові. У середині 40-х років дослідженням непівської проблематики почав займатися Е. Г. Реферде, який сфокусував свою увагу на вивченні економічних досягнень першої п'ятирічки. Науковці історичного факультету багато уваги приділяли історії УРСР в період відновлення економічного потенціалу країни в 1921–1925 рр. У 50-ті роки у цій галузі працював Шиян К. К., Мищенко А. З., Кучер А. Е., Литвиненко М. А. Наприкінці 50-х років Шерманом І. Л. було зроблено спробу дослідити історію соціалістичної індустріалізації (1926–1928). Залученням дореволюційних спеціалістів до відбудови УРСР займалася Литвинова В. П. Особливостями впровадження аграрної політики в 1921–1925рр. займався Мигаль Б. К. Пізніше аграрні перетворення на Лівобережній Україні в 1919–1923рр. стали об'єктом досліджень Калініченко В. В. Діяльність рад Харківщини у відновлювальний період стала предметом дослідження Духопельникова В. М. Проблемами історії УРСР у період перших років індустріалізації займалися багато науковців, серед них можна виділити праці, Довгопола В. Н., Королівського С. М., Епштейна А. І., Лисенко В. Г., Барака Б. М., Степаненко Т. Л., Гусєва Л. В., Булаха В. І. Тобто праці вчених першого періоду характеризується рисами, що притаманні всій радянській історіографії, а саме: у першу чергу вони не були диференційовані, наприклад, відбудова економіки розглядалася у загальному ракурсі без розподілу на різні соціальні сектори, по-друге, провідна роль відводилася плановим методам управління, по-третє, соціалістичний сектор економіки механічно протиставлявся ринковим відносинам. В умовах радянської політичної ідеології відкритими для вивчення залишилися соціально-економічні питання періоду 20-х років, тому переважна більшість дослідників, які спеціалізувалися на кафедрах історії СРСР та УРСР, займалися непівською проблематикою.

Другий досліджуваний період якісно відрізняється від попереднього не лише постановкою проблемних питань, а також і методами їх висвітлення. У 90-ті роки відбулася корінна зміна об'єктів наукового пошуку, тому можна стверджувати, що на історичному факультеті відбулося оформлення нового напрямку дослідження історії України. Науковці звертаються до аспектів, які розкривають процеси розвитку ринкових відносин у роки нової економічної політики у Харкові і в Україні. На початку 90-х років вагомий внесок у дослідження цього періоду історії зробив Лантух В. В., предметом наукового інтересу якого є становлення і розвиток торгівлі на Україні у 1921–1932 рр. Стан сільського господарства в роки непу став вивчатися Калініченком В. В. Дослідженням ролі приватного сектора і приватнопідприємницької діяльності в економіці 20-х рр., станом кредитно-грошової сфери займається Волосник Ю. П. У останні роки вивченням соціально-економічних реалій непу почали займатися і молоді науковці Балабай Я., Іванов С., предметом дослідження яких стала демографічна історія років непу.

У той же час не можна нівелювати науковий внесок науковців економічного факультету, які у ракурсі своїх досліджень вивчали і економічні процеси 20-х років, їх взаємозв'язок з сучасними умовами.

Найбільш вагомий внесок у цю справу зробив Лантух І. В., предметом дослідження якого стала ринкова інфраструктура років непу.

Отже, аналіз інформативного потенціалу опрацьованого історіографічного комплексу дозволив стверджувати, що у Харківському університеті дослідження соціально-економічної проблематики непу знаходиться на високому рівні. У поле зору вчених потрапляє широкий спектр питань, що є науково перспективними. Провідне значення у процесі дослідження непевської тематики отримали науковці історичного факультету, але у той же час для ґрунтового її вивчення необхідно також залучення творчого потенціалу економістів. Особливе місце у цьому процесі займає вивчення функціонування в умовах непу різних форм власності (державної, кооперативної, приватної, акціонерної). Нині постає завдання цілісного детального наукового аналізу всього комплексу питань, пов'язаних із зародженням, обґрунтуванням, здійсненням та згортанням непу в Україні.

Харківські паломники до Київського Пустинно-Миколаївського монастиря (за матеріалами його поменника)

Яна Шульга

Київський національний університет імені Т. Шевченка

Поменники (або ж Синодики) монастирів є важливими джерелами для вивчення історії паломництва та шанування святих. За ними можна з'ясувати особливості географічного поширення культів святих, їх популярність серед різних соціальних станів, умови здійснення паломництва богомольцями та ін.

У синодику Пустинно-Миколаївського монастиря (XVIII ст.) зафіксована значна кількість родів (у загальному співвідношенні) за харківськими паломниками. Цікаво, що за чисельністю родових записів серед світського населення Харків стоїть на одному місці з Ніжином (по 12 родів) і є третім після Києва та Черкас. А це, у свою чергу, показує, що культ миколаївських святих (а у монастирі було кілька чудотворних ікон Святого Миколи) знайшов значне відображення на релігійній свідомості харків'ян, враховуючи порівняно велику територіальну відстань від Києва.

Для порівняння: у поменнику Софійського монастиря цього ж періоду є значно менше згадок про прихід богомольців з Харкова (і це, враховуючи наявність багатьох чудотворних ікон у Софії Київській). Хоча, така популярність Миколаївської обителі може пояснюватися значною мірою її фактором територіальної наближеності до Києво-Печерської Лаври, до якої в першу чергу намагались прийти практично всі палігристи, що відвідували Київ.

З Харкова, зокрема, приходила найбільша кількість духовенства, не враховуючи місцевих київських монастирів. Здебільшого вшановувало святині Миколаївської обителі чернецтво: «род монаха Максима з Харьковського монастиря», «род ієромонаха Константина з Харківського монастиря», «род інокіні Афанасії Ковалевської з Харкова»; двічі приходили представники білого духовенства: «род ієрея Симеона з

Харкова», «Ієрея Петра Андрієвича, протопіпа Харківського». Це свідчить про велику духовну потребу служителів Церкви в заступництві Святого Миколи та про усвідомлення ними значимості молитов за родичів і власну душу через записи у синодиках.

Також у відомостях поминальної книги записаний рід крамара, що теж було нечастим серед більшості палігристив, оскільки у людей цього заняття миколаївський культ значно менше вшановувався, ніж, скажімо, серед козацтва. Непересічним є випадок: «род Євдокії Василівни, есаулки полку Харьковського». Він є унікальним, оскільки ця богомолка єдина з Харкова, пов'язана із козацьким станом. Адаже в джерелі є багато записів приходу козаків, однак з інших населених пунктів.

Беручи до уваги вкладну систему поменника, одразу впадає у поле зору пожертва вже згаданої осавулки Євдокії, яка у 1727 р. дала 100 золотих за поминальний запис. Вона є прикладом ставлення віруючої людини XVIII ст. до матеріальних благ, адже визначається їхня другорядна роль поряд із потребою у духовному спасінні, - своєму та родичів. Такі думки висловлювались у численних передмовах до поменників та звучали у монастирях, частково формуючи мотиви для християн до здійснення паломництва.

Значно менші грошові дари були здійснені попадею Наталією (1743 р. – 2 рублі) та черницею Афанасією Ковалевською (1749 р. – 1 рубль). Однак, це пояснюється їхнім соціальним станом і, знов-таки, в останньому випадку розкриває глибину віри паломниці, оскільки, швидше за все, ці гроші вона отримала як милостиню й віддала за поминання. 3 рублі у 1774 р. пожертвував Яків Рубанов.

Як бачимо, святині Пустинно-Миколаївського монастиря приваблювали до себе паломників з Харкова, особливо служителів Церкви, які, повертаючись до міста, ставали співучасниками поширення культу Святого Миколи серед населення шляхом проповідництва. Не всі записи в поменнику містять побічну інформацію про богомольців (про заняття, вклади, дати приходу до монастиря та ін.). Приміром: «род Павла», «род Івана Скочка», «род Алексія Рудого» - вказане лише місто, звідки вони прийшли. Адаже важливими на шляху до спасіння були насамперед імена тих, хто вірив у значення пожертви на обитель та у сакральну силу молитви.

Становлення радянської системи охорони здоров'я на Харківщині (початок 1920-х рр.)

Ірина Юрочкіна

Київський національний університет імені Т. Шевченка

Під час встановлення радянської влади на території України одним із завдань більшовиків була організація системи охорони здоров'я. Харківській губернії, як одній з їх головних баз, приділяли особливу увагу.

Вивчаючи історію охорони здоров'я Харківщини, дослідники в першу чергу зверталися до проблем розвитку медичної освіти, центральних органів охорони здоров'я УСРР, що знаходилися у м. Харкові, оцінки загального стану медицини. Метою даної роботи є дослідження першого етапу

розвитку радянської охорони здоров'я в Харківській губернії – формування місцевих органів та налагодження їх діяльності.

Харківський губернський відділ охорони здоров'я було засновано 20 грудня 1919 р. Він не одразу розпочав свою діяльність – існувала лише санітарно-епідемічна секція, робота якої була неналагодженою. З 5 січня 1920 р. почали здійснюватися фактичні заходи з двох напрямків: організації відділу та боротьби з епідемією висипного тифу. Губздоровідділ очолювала комісія, яка складалася з трьох лікарів. Завідуючим відділу Губревком затвердив Л. С. Туркельтауба. Одразу ж після цього почалася розробка структури та створення необхідних підвідділів. Зважаючи на близькість центральних органів, відносно високу, порівняно з іншими регіонами, наявність медичного персоналу та забезпеченість необхідними засобами, організаційна робота здійснювалася досить активно. Наприкінці січня 1920 р. відділ складався з 8 відділів та 4 секцій. До кінця березня 1920 р. його структура розширилася. Харківський губздоровідділ складався тоді з 12 підвідділів та 4 секцій. Робота Харківського губернського відділу охорони здоров'я гальмувалася міжвідомчими суперечками, що існували із санітарною частиною 14-ї армії. Останньою нехтувалися інтереси цивільної медицини. Не дивлячись на це, на Всеукраїнському з'їзді губвідділів охорони здоров'я голова Харківського губздраву Канторович відзначав налагодженість діяльності центрального апарату та заповненість штатів у центрі.

Слабкою ланкою залишалися взаємини із повітовими підвідділами охорони здоров'я. Через розлад транспортного сполучення та порушення телефонного зв'язку у 1920 р. лише з 5 повітами губздоровідділ проводив інформаційний обмін. На початку 1921 р. ще нараховувалися повіти, про роботу яких губернський відділ не був проінформований. З початком теплої погоди взаємний обмін інформацією вважали задовільним, у липні налагодили живий зв'язок. До серпня 1921 р. інертність повітових відділів охорони здоров'я вважалася подоланою проблемою. Губздоровідділ відзначався як один з найкращих відділів Харківського губвиконкому. Для укріплення організованих на місцях відділів при губздраві створили Комісію зі справ повітів під головуванням доктора Диніна. До грудня 1921 р. була уніфікована структура повітздравів, які склалися з 8 підвідділів. Невирішеною залишалася проблема з кадрами. Штати повітздравів заповнювалися на 30–50 %.

Значно гірше був налагоджений зв'язок повітздравів з дільницями. Об'їзди не мали періодичності через розлад транспорту, нестачу відповідальних робітників та бандитизм.

У 1921 р. здійснювалася організація роботи у м. Харкові. Згідно з постановою виконкому в місті створили три районні відділи охорони здоров'я.

З метою залучення населення до справи охорони здоров'я Харківський губздрав розробив положення та інструкції про волосні та сільські санітарні комісії. Впродовж 1921 р. їх організували більше 100, проте в більшості повітів відзначалася незадовільна робота цих організацій. У 1922 р. відбувалося поступове налагодження роботи, губздравом готувалися спеціальні волосні санітарні інструктори.

Отже, до 1922 р. організаційну роботу в основному було завершено. Створений у 1920 р. губздрав до цього часу сформував чітку структуру та налагодив свою роботу. Впродовж 1921 р. було розв'язано проблеми зв'язку із повітами, формуванням волосних та сільських санітарних комісій.

Шаблі салтівської культури

Анна Юрченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Найраніші знахідки шабелъ датуються кінцем VI – початком VII ст.

Безпосереднім попередником і найближчим родичем шаблі є меч. Шабля є результатом еволюції певного роду меча. Генетичний зв'язок меча та шаблі не викликає сумніву, але шабля є зброєю абсолютно новою і відмінність її від меча досить значна. Вони не вичерпуються особливостями форми шаблі – однолезовістю та вигином смуги. Глибока та принципіальна різниця між мечем та шаблею визначається характером удару.

В кінці VII – на початку VIII ст., а значить не пізніше чим на Алтаї, Північному Кавказі та інших регіонах, у племен Східної Європи поширюється новий вид зброї – довгі однолезові смуги зі слабким вигином. За характером удару і особливо форми зброї можна вважати її першими формами шаблі. Клинки кінця IV – початку VI ст. являють перехідні форми від меча до шаблі, а в VII ст. зустрічаються вже цілком сформовані шаблі.

Якщо шаблі VII – початку VIII ст. на нашій території поки що становлять одиничні знахідки, то до другої половини VIII – IX ст. відноситься вже значно більша група шабелъ.

Поява шаблі стала значним фактором у військовій історії Східної Європи.

В Східній Європі найбільшого поширення набуває і специфічна форма стремени. Характерною їх ознакою були: пряма або дещо вигнута в гору підніжка, розділена по довжині знизу валиком, високий на півовал, що утворюювався боковими прутами, висока пластична петля для підвішування, відділена від стремени перехватом. Без цих стремени не можливе застосування шаблі.

Шаблі, що зустрічаються на пам'ятниках салтівської культури, виділені в окремий вид. Це так звані хозарські слабо вигнуті короткокінечні шаблі. Відрізняються вони прямим брускоподібним перехрестям із руків'ям, вужчим за клинок.

Верхньосалтівський могильник – одне з перших місць, де зустрічається беззаперечна і характерна для раннього середньовіччя форма шаблі: однолезова смуга з певною, доки ще не значною кривизною, довга, що не обхідно для переважно рубаючого удару, порівняно вузька і легка. Ці шаблі синхронні шаблям з Північного Кавказу і подібні їм за формою. Але на Верхньосалтівському могильнику мечів немає взагалі, проте шабля зустрічається лише в багатих похованнях.

Отже, можна стверджувати, що з'явившись на території Східної Європи в VII ст., шабля в VIII - IX ст. значно поширилась і стала найзначнішим видом зброї у різноманітних племен, що стикались зі степом, боролись із

степовиками та разом з тим були подібні до них за рівнем господарського та соціального розвитку.

Хазарський тип шабелів виявився достатньо раціональним і стійким. Вона безроздільно панувала аж до XI ст. Пізніше у кочівників – степових сусідів древньої Русі, з'явилися шаблі зі значно більшим вигином, довгим та гострим кінцем. В XII – XIV ст. такі шаблі стають домінуючою формою, але поряд з ними продовжують існувати і шаблі ранніх форм.

Семантика растительных символов в раннем христианстве

Яна Яковлева

Белгородский государственный университет

Христианский символизм возникает практически одновременно с распространением христианства. Причиной появления символов можно считать то, что они призваны были облегчить процесс восприятия и понимания запредельного мира, обеспечить мистическую связь человека с Богом. Тем самым, они должны были смягчить возникающее в сознании противоречие между противоположностями земного и небесного миров, объединив их в единую космогоническую конструкцию.

В христианской знаковой системе сложилось несколько типов символов, одним из которых является тип растительных знаков-символов.

Даже в первых изображениях на христианскую тему встречаются либо в качестве самостоятельного элемента, либо в качестве дополнения растительные знаки-символы, значение которых интерпретировалось в соответствии с религиозными догматами.

Наиболее распространенным и значимым символом была виноградная лоза. Виноградная лоза – евангельский образ Христа, единого источника жизни для человека, которую Он подает через причастие. Символ лозы имеет также значение Церкви: ее члены – ветви; виноградные грозди. В Ветхом Завете она символизировала землю обетованную, в Новом Завете выступала символом рая.

Гранат – традиционный символ воскресения, указывает на Христа как на Спасителя мира. Гранат считается символом жизни.

Довольно часто с Иисусом Христом изображали в качестве фона два дерева – цветущее и высохшее – идея деревьев зеленых и деревьев высохших связывалась с древом познания добра и зла и древом жизни, стоявшими рядом в Эдемском саду. Также эти два состояния дерева напоминали верующим всегда о смерти Христа и Его дальнейшем воскресении.

Не менее важным считалась оливковая ветвь – символ установления мира между Богом и человеком, символ надежды и мира.

Пальмовая ветка – символ победы и триумфа над смертью. В некоторых апокрифических Евангелиях говорится, что спасающемуся бегством, находящемуся в бедственном положении Святому семейству дала свои плоды склонившаяся к ним пальма. Как бы в благодарность за это Иисус изрек пальме обещание, что одна из ее ветвей будет возвращена ангелами в Раю

Отца. Ранняя церковь приняла пальмовую ветвь в качестве символа победы Христа над смертью. Пальма выражала идею торжества праведного над соблазнами жизни или верующего христианина над смертью посредством Воскресения, указывала на победное шествие царства Божия, царства Мессии.

Важным символом в христианстве считался хлеб, который в основном изображался в виде колосьев (снопы символизируют собрание Апостолов), или в виде хлебов причастия. В катакомбах ранних христиан на стенах можно увидеть изображение: рыба несет на спине корзину с хлебами и буты-лью алого вина - так тогда изображали Христа, несущего причастие.

Таким образом, растительные символы, выступающие как самостоятельные, либо как дополняющие картину элементы, всегда несли особое значение, для ранних христиан они были знаками, объясняющими для них сущность новой религии.

Утворення та діяльність польського об'єднання «Солідарність»

Олександра Ярликова

Донецький національний університет

Актуальністю цієї теми, на мій погляд, є вивчення становлення та процесу розвитку демократичних перетворень в соціалістичних країнах Центрально-Східної Європи.

Метою дослідження є утворення в 1980 р. польської профспілки «Солідарність» та її діяльність в політичному житті Польщі.

Кінець минулого сторіччя для країн соціалістичного табору проходив під лозунгами боротьби за самостійність та незалежність. Як відомо, всі соціалістичні країни були підпорядковані одному великому центру – СРСР. З кінця 70-х рр. XX ст. починається новий етап в розвитку Східної Європи – етап активної боротьби народів прокомуністичних республік за самостійність і незалежність своїх країн.

Варто зазначити, що утворення польського об'єднання «Солідарність» проходило в умовах тяжкої економічної кризи, що супроводжувалася безперервною інфляцією, постійного тиску на польське суспільство зі сторони влади та диктаторської політики комуністичної партії.

На початку липня комуністична влада знов вирішила підняти ціни, але остерегаючись можливої хвилі страйків, вони спробували провести зміни не повідомляючи про це в ЗМІ. Раптове зростання цін викликало масу протестів, що стали причиною нових виступів робітників. 14 серпня 1980 р. гданські робітники судноверфі розпочали страйк, який відіграв вирішальне значення в подальшому політичному розвитку Польщі. Страйки швидко розповсюджувалися по території Польщі і вже за незначний час охопили Побережжя. За підтримки діячів демократичної опозиції суднобудівники заснували в Гданську робітничий комітет, який очолив Лех Валенса. Страйкарі висунули 21 вимогу, найважливішою з яких було заснування вільних профспілок.

Уряд Польщі всіма можливими шляхами намагалися завадити появі конкурентоздатної опозиції, однак вимушені були сісти за круглий стіл. Переговори між робітницьким комітетом та урядом проходили з самого початку в напруженій атмосфері, але все ж таки 31 серпня 1980 р. обидві зі сторін підписали на гданській судноверфі двобічну угоду.

Події серпня 1980 р. призвели до появи (з 10 листопада – офіційно) польської профспілки робітників «Солідарність», яка вже тоді планувалась як політична організація.

У першу чергу керівництво профспілки приділяло увагу дотриманню комуністичним урядом Польщі умов угоди: право робітників на профспілки та страйки, можливість отримання доступу до ЗМІ та звільнення політичних в'язнів. Однак у «Солідарності» відбувся розкіл на радикальний та поміркований напрямки. Вже в грудні 1981 р. радикали в Гданську висунули владі вимогу – проведення референдуму з метою вирішення майбутнього комуністичної партії та перегляду відносин з СРСР. Це стало останньою краплею для невдоволеного уряду – 13 грудня 1981 р. був об'явлений військовий стан. Войцех Ярузельський, тодішній перший секретар ПОРП, створив Військову раду національного порятунку. Було інтерновано кілька тисяч осіб – діячів і керівників профспілки; декрети воєнного стану вводили комендантську годину, було заборонено користуватися будь-якими засобами зв'язку, залишати свої домівки, впроваджено заборону страйків. Таким чином комуністична влада позбавила народ свободи вибору, яку він тільки почав відчувати. Для «Солідарності» з цього етапу розпочинається справжнє випробування на стійкість.

***Вищі навчальні заклади та інші установи, студенти,
аспіранти та співробітники яких беруть участь у конференції***

Алупкинський дворцово-парковий музей-заповідник

Белгородський державний університет, Російська Федерація

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Варшавський університет, Республіка Польща

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Донецький національний університет

Запорізький національний університет

Інститут світової економіки та міжнародних відносин Національної академії наук України

Інститут українознавства імені І. Крип'якевича Національної академії наук України

Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського Національної академії наук України

Інститут історії України Національної академії наук України

Криворізький державний педагогічний університет

Київський національний лінгвістичний університет

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

Люблінський католицький університет Іоанна Павла II, Республіка Польща

Львівський національний університет імені Івана Франка

Луганський національний університет імени Тараса Шевченка
Миколаївський державний університет імені
В. О. Сухомлинського
Національний аерокосмічний університет імені
М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Національний університет «Острозька академія»
Национальный фармацевтический университет, м. Харків
Национальный музей героической обороны и освобождения
Севастополя
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
м. Київ
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Пермский государственный университет, Российская Федерация
Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника
Санкт-Петербургский государственный университет, Российская
Федерация
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Таврический национальный университет имени
В. И. Вернадского
Уманський державний педагогічний університет імені Павла
Тичини
Харьковская государственная академия культуры
Харківський інститут Міжрегіональної Академії управління
персоналом
Харківська національна академія міського господарства
Харківський національний економічний університет

Харьковский научно-методический центр охраны культурного
наследия
Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Центральний державний науково-технічний архів України
Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Ярославский государственный университет имени
П. Г. Демидова, Российская Федерация

Наукове видання

Каразінські читання (історичні науки)

Матеріали міжнародної конференції молодих вчених

Редактор Куліков В. О.
Комп'ютерна верстка Проценко М. В.

Підписано до друку 10.04.2009 Формат 60x84/16.
Умов. друк. арк. 23,8. Обл. вид. арк.29,7.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Наклад 250 прим. Ціна договірна.

61077, Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Надруковано ФОП «Петрова І. В.»
61144, Харків-144, вул. Гвардійців Широнінців 79^а, к. 137
тел. 320-01-52

Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 948011 від 03.01.03